

ULUSLARARASI
15 TEMMUZ ve DARBELER
SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL 15 JULY AND COUPS D'ETAT SYMPOSIUM

KÜRESEL ETKİLER
MEDYA ve DEMOKRASI
GLOBAL EFFECTS MEDIA and DEMOCRACY

TEBLİĞLER
26-28 EKİM · OCTOBER 2017
KOCAELİ · KARTEPE · TÜRKİYE

CİLT

2

KÜRESEL ETKİLER
MEDYA ve DEMOKRASI
GLOBAL EFFECTS MEDIA and DEMOCRACY

2. CİLT

Mart 2018, KOCAELİ

**KARTEPE ZİRVESİ 2017 ULUSLARARASI 15 TEMMUZ
VE DARBELER KÜRESEL ETKİLER, MEDYA VE
DEMOKRASİ SEMPOZYUMU TEBLİĞLER KİTABI
2. CİLT**

Takım No : 978-605-5116-48-4
ISBN : 978-605-5116-50-7

Proje Uygulama:

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları - 43

Yayın Sahibi:

İbrahim KARAOSMANOĞLU
Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Koordinatör:

İlhan BAYRAM

Yayın Kurulu:

Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL
Prof. Dr. Haluk SELVİ
Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN
Dr. Ali YEŞİLDAL
Raşit FİDAN
Hasan YILMAZ
Hayriye SÖZER
Murat LEHİMLER
Muzaffer SABUR

Bu kitabın tüm yayın hakları Kocaeli Büyükşehir Belediyesine aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. İzinsiz çoğaltılamaz ve basılamaz.
Bu eserdeki yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'nin KÜLTÜR HİZMETİDİR. PARA İLE SATILAMAZ.

Tasarım

ÖNSÖZ

Kartepe Zirvesi'ni, 26-28 Ekim 2017 tarihleri arasında organize ettik. Entelektüel dünyanın yeni buluşma adresi olan Zirve'yi; Kocaeli, İstanbul, Sakarya, Yıldırım Beyazıt ve Uluslararası Saraybosna Üniversitelerinin akademik paydaşlığında gerçekleştirdik.

Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, TRT ve Anadolu Ajansı, ve Türk Arap Araştırma ve Strateji Enstitüsü (TASEN) paydaşlıklarının da eklenmesiyle, dünyaya ve ülkemize yeni bir uluslar arası Zirve kazandırdık.

26 ülkeden, 187 bilim ve düşünce insanının bulunduğu Kartepe Zirvesi 2017'nin ana teması "Uluslararası 15 Temmuz ve Darbeler, Küresel Etkiler, Medya ve Demokrasi " olarak belirlendi ve 2 konferans, 8 özel oturum; 26 bilimsel oturum gerçekleştirildi, 106 bildiri sunuldu.

Ülkemizin demokrasi tarihinde olduğu kadar dünya tarihinde de 15 Temmuz'un önemine vurgu yapan; İkinci Dünya Savaşı'ndan bugüne kadar 500'e yakın darbe gerçekleştirildiğine, darbelerle bir "küresel darbe düzeni" oluştuğuna dikkat çeken entelektüel, bilimsel tespitler yapıldı. Görülmektedir ki; 15 Temmuz FETÖ İşgalci Darbe Girişimi, küresel darbe düzeninin yeni bir operasyonu olarak kurgulanmış, sahnelenmiştir ancak insanlığı tehdit eden "küresel darbe düzeni" açısından dönüm noktasıdır.

Kartepe Zirvesi sonunda, "Darbelere Karşı Uluslararası Dayanışma Çağrısı" başlığı ile hazırlanan, tespitler ve çözümlere yer veren Kartepe Zirvesi Deklarasyonu kaleme alındı. Deklarasyon, Birleşmiş Milletler Mukim Temsilcisi'ne yapılan ziyaret ile teslim edilmiş, dünya parlamentolarına, düşünce kuruluşlarına ve uluslararası aktörlere, mecralara ulaştırılmıştır.

Kartepe Zirvesi, her yıl düzenlenecek ve her defasında başka bir küresel sorunu ele alacaktır. Bu yaklaşım, küreselleşmenin tüm insanlığın yararına yorumlanması için emek veren bilim insanları, politika yapımcılar, entelektüellerin buluşmasıyla, tüm insanlığın sorunlarını tespit ve çözüm çabasıdır.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi olarak, ülkemize ve dünyaya, insanlığın sesini yükseltecek yeni bir Zirve kazandırmış olmaktan mutluluk duyuyoruz. Misyonumuza destek veren tüm paydaşlarımıza, Bilim ve Düzenleme Kurulumuza, Zirve'ye katkı sunan tüm bilim insanlarına teşekkür ediyorum. 15 Temmuz'da şehit düşen 250 vatan evladını rahmetle, 2193 gazimizi şükranla yad ediyorum.

İlhan BAYRAM
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi
Genel Sekreter

Onursal Başkan

Prof. Dr. Numan Kurtulmuş

Kültür ve Turizm Bakanı

Onur Kurulu

İbrahim KARAOSMANOĞLU

Türk Dünyası Belediyeler Birliği ve

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Başkanı

Prof. Dr. Sadettin HÜLAGU

Kocaeli Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Mahmut AK

İstanbul Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Metin DOĞAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Muzaffer ELMAS

Sakarya Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Tahsin Erkan TÜRE

Uluslararası Saraybosna Üniversitesi (IUS)

Şenol KAZANCI

Anadolu Ajansı Genel Müdürü

İbrahim EREN

TRT Genel Müdürü

Genel Koordinatör

İlhan BAYRAM

Genel Sekreter

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Haluk SELVİ

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN

Kocaeli Üniversitesi

Dr. Ali YEŞİLDAL

Genel Sekreter Yardımcısı

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Raşit FİDAN

Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Hasan YILMAZ

Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanı

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Ali T. AKARCA

University of Illinois at Chicago

Prof. Dr. Ata ATUN

Yakın Doğu Üniversitesi

Prof. Dr. Birol AKGÜN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Tayfun AMMAN

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Muhittin ATAMAN

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Hamza ATEŞ

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Adem ÇAYLAK

Kocaeli Üniversitesi

Prof. Dr. Beril DEDEOĞLU

Ege Üniversitesi

Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim DURSUN

International University at Sarajevo

Prof. Dr. Kemal İNAT

Sakarya Ünrv. Ortadoğu Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Ahmet İNCEKARA

Uluslararası Saraybosna Üniversitesi

Prof. Dr. Muhsin KAR

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Şükrü KARATEPE

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Prof. Dr. Kudret BÜLBÜL

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Saida LATMANİ

Abdelmalek Saaedi Üniversitesi

Prof. Dr. Haluk SELVİ

Sakarya Üniversitesi

Prof. Dr. Nazif SHAHRANI

Indiana University at Bloomington

Prof. Dr. Sadık ÜNAY

İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN

Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. Şener AKTÜRK

Koç Üniversitesi

Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN

Kocaeli Üniversitesi

Doç. Dr. M. Bilal ÇELİK

Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Dilârâm Hamrâeva

Özbekistan Bilimler Akademisi

Doç. Dr. İlyas KEMALOĞLU

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

Doç. Dr. Zeynep Karahan USLU

Çankaya Üniversitesi

Doç. Dr. Hasan Basri YALÇIN

İstanbul Ticaret Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Seham HENDAWI

Süleyman Demirel Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. İdil Tunçer KILAVUZ

İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Dr. Muhammed ADİL

Türk-Arap Araştırma ve Strateji Enstitüsü

Başkanı

Dr. Christopher GUNN

Ph.D. Coastal Carolina University

Dr. Ali YEŞİLDAL

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Sempozyum Sekretarya

Hayriye SÖZER

Kültür Sanat ve Konservatuvar Şube Müdürü,

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Muzaffer SABUR

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

Murat LEHİMLER

Hukuk Sosyoloğu

İÇİNDEKİLER

15 TEMMUZ VE MEDYA

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ ve KOCAELİ MEDYASININ TUTUMU

Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL
Burçin SAĞLAM 13

15 TEMMUZ SONRASI TELEVİZYON REYTINGLERİ

Doç. Dr. Hamit ERSOY
Ferhat BAKIR 43

TELEVISION RATINGS AFTER 15 JULY REACTIONS OF THE ARAB PRESS TO THE TURKEY'S FAILED COUP ATTEMPT ON 15 JULY IN TERMS OF DEMOCRACY DISCOURSE

Asst. Prof. Dr. Abdulkadir GÖLCÜ
Graduate Students Fatma KHWAIRA..... 55

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNE KARŞI ÖRGÜTLENME SÜRECİNDE YEREL BASININ ROLÜ: "KOCAELİ YEREL BASINI ÖRNEĞİ"

Yrd. Doç. Dr. Akın DEVECİ 83

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ SONRASI ULUSAL BASINDA CUMHURBAŞKANI RECEP TAYYİP ERDOĞAN'IN SUNUMU

Yrd. Doç. Dr. Ali KORKMAZ
Halit DOĞAN
Sibel GÜLER..... 99

YENİ MEDYA ESKİ DARBEYE KARŞI:

15 TEMMUZ 2016 DARBE GİRİŞİMİNDE MEDYANIN ETKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Ali ÖZCAN..... 119

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN YENİ MEDYADA YANSIMLARI: SİYASAL LİDERLERİN TWITTER KULLANIMLARI

Yrd. Doç. Dr. Baki CAN 137

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ: BATI MEDYASI SÖYLEM ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Filiz Barın AKMAN
Yrd. Doç. Dr. Beyazıt AKMAN 163

**DISCOURSE ANALYSIS OF MILITARY COUPS IN THE WESTERN MEDIA: A
CASE OF JULY 15, 2016**

Asst. Prof. Dr. Nudžejma OBRALIĆ
Asst. Prof. Dr. Almasa MULALIĆ 197

**REFLECTIONS OF ASABIYYAH EFFECT ON SOCIAL DIFFERENTIATION ON SOCIAL MEDIA:
EXAMPLE OF JULY 15 MILITARY COUP ATTEMPT**

Asst. Prof. Dr. Mustafa Sami MENCET
Research Asst. Onur ERTÜRK 211

**VEKÂLET SAVAŞLARININ BİR ARACI OLARAK MEDYA ve
15 TEMMUZ SÜRECİNDE FETÖ'NÜN MEDYA FAALİYETLERİ**

Dr. Haluk ÖLÇEKÇİ 225

**15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN ERTESİ GÜNÜNE AİT ULUSAL GAZETE MANŞETLERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Dr. Lokman ZOR 249

BATI MEDYASINDA 15 TEMMUZ DARBESİNE İLİŞKİN İLK İZLENİMLER

Arş. Gör. Hazan GÜLER
Prof. Dr. Murat ÖNDER 263

**FIRST IMPRESSIONS OF THE WESTERN MEDIA ABOUT 15TH JULY COUP ATTEMPT
THE FAILED COUP ATTEMPT AND ITS EFFECTS FOR TURKEY'S POLICY TOWARD AFRICA**

Federico DONELLI 291

**DEMOKRAT PARTİ'YE MUHALİF YAYIN YAPAN ERZURUM BASININDA 1960 DARBESİ ALGISI
(HÜR SÖZ -MAYIS-HAZİRAN SAYILARI)**

Yrd. Doç. Dr. Erdem YAVUZ 305

DÜNYADA DARBE DENEYİMLERİ

**MÜSLÜMAN KARDEŞLER'İN MİSİR DIŞ POLİTİKASINDA AKTÖRLEŞME SORUNSALININ 3
TEMMUZ DARBESİ BAĞLAMINDA ANALİZİ**

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Hüsrev ÇELİK
Merve ŞAHİN 327

NEGATIVE EFFECTS OF COUP D'ÉTATS: THE 1998 PALACE COUP IN ARMENIA

Assist. Prof. Dr. Gülşen AYDIN 345

**DARBE TEŞEBBÜSLERİ NE ZAMAN BAŞARISIZ OLUR? SOĞUK SAVAŞ SONRASI DOKUZ
DARBE TEŞEBBÜSÜNÜN TARİHSEL MUKAYESESİ**

Yrd. Doç. Dr. Ömer ASLAN 359

MİSİR'DA 3 TEMMUZ DARBESİ, BATIDA 'REALPOLİTİK KÖRLÜK

Yrd. Doç. Dr. Serkan ÜNAL 385

THE JULY 3 COUP IN EGYPT, THE 'REALPOLITIK BLINDNESS' IN THE WEST COUP D'ÉTAT AS THE DEPARTURE POINT FOR THE ETHNIC CLEANSING IN BOSNIA AND HERZEGOVINA Dr. Emir SULJAGIĆ	407
THE REACTION OF ARAB SPRING COUNTRIES' MEDIA TOWARD THE EVENT OF JULY 15TH Dr. Seham Mohammed HENDAWI	433
DARBELER ÜLKESİ IRAK 1958-68 Uzman Hasan Tefvik GÜZEL	445
COUNTRY OF COUPS IRAQ, 1958-68 LATIN AMERICA COUP D'ETAT THE AFTERMATH DONALDO RAFAEL ARMENTA+	469
15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİN ORTADOĞU SİYASAL HAFIZASINA ETKİSİ: ARAP BAHARI'NDA BİR KIRILMA NOKTASI Fahrettin DEDE	473
OCTOBER 1ST, 1957: A CUBAN DOCTORS' DENUNCIATION FROM ISTANBUL, TURKEY, AGAINST FULGENCIO BATISTA DICTATORSHIP AND THE DISASTROUS RESULT OF THE MILITARY COUP FOR CUBA Jorge Elías Gil VIANT	487
COUPS D'ÉTAT, DEMOCRACY IN LATIN AMERICA AND ITS CHALLENGES Miguel BARRIENTOS	495
TEMMUZ ÇIKMAZI: İRAN VE TÜRKİYE DARBE GİRİŞİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ Yrd. Doç. Dr. Onur OKYAR	515
THE JULY IMPASSE: EVALUATION OF COUP ATTEMPTS İN IRAN AND TURKEY THE ROLE OF ISLAM IN PROMOTING WORLD PEACE AND TRANQUILITY: A CASE STUDY ON THE MIDDLE-EAST CRISIS Saeyd Rashed Hasan CHOWDURY	537
THE ANTI-COUP THEORY AND ITS APPLICATION TO INTERNATIONAL LAW AND ISLAMIC GOVERNANCE Dr. Seyed Reza EFTEKHARI	557

3

15 TEMMUZ VE MEDYA

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ ve KOCAELİ MEDYASININ TUTUMU

Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Fakültesi

ybingol@yahoo.com

Burçin SAĞLAM

Kocaeli Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Gazetecilik

burcinsaglam51@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada amaç, 1960'dan günümüze yaşanan üç önemli askeri darbeye karşı Kocaeli medyasının her zaman halktan yana bir duruş sergilediğini göstermektir. 16 Temmuz-15 Ağustos 2016 tarihleri arasında Özgür Kocaeli Gazetesi, Demokrat Kocaeli Gazetesi ile Kocaeli Gazetesi'nde yayınlanan 15 Temmuz Darbe Girişimi ve demokrasi nöbetleriyle ilgili haberler ve fotoğraflar karşılaştırmalı şekilde analiz edilerek nitel araştırma tekniklerinden içerik çözümlemesiyle incelenmiştir. Yapılan incelemede Kocaeli'de tirajları ve yayın politikaları farklı olan üç yerel gazetenin 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne karşı ilk andan itibaren halktan yana haberler yaptığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Askeri darbeler, medya, demokrasi, tepki

JULY 15 COUP ATTEMPT AND KOCAELİ MEDIA'S ATTITUDE

ABSTRACT

The aim of this study is to show that the media always stood by the people against three important military coups that happened in this country since 1960. News and photographs of 15th of July coup attempt and democracy bouts obtained from Özgür Kocaeli Newspaper, Demokrat Kocaeli Newspaper and Kocaeli Newspaper published during the period of 16th of July and 15th of August were analyzed comparatively and were examined using the content analysis method. The result of the study showed that the three local newspapers, with different circulation and publishing policies, stood by the people from

the first time they started publishing the news coverage on the 15th of July coup attempt.

Keywords: *Military coup, media, democracy, reaction*

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ GECESİ GÖRSEL, SOSYAL VE İNTERNET MEDYASININ YAŞANANLARA İLK TEPKİSİ

FETÖ tarafından gerçekleştirilen 15 Temmuz Darbe Girişimi gecesi Türkiye’de ilk tepkiler sosyal medyada olmuştur. Özellikle facebook isimli sosyal paylaşım sitesi başta olmak üzere görsel ve internet medyasında tepkiler dile getirilmiştir. Gazetelerin internet siteleri an be an yayın yapmış, görsel medya yani televizyonlar da canlı yayınlara darbe girişimine karşı tepkilerini dile getirmiştir.

1.1. 15 Temmuz Gecesi Görsel Medyanın İlk Tepkisi

15 Temmuz Cuma saat 22.05’te Başbakan Binali Yıldırım, Ahaber kanalının canlı yayınına bağlanarak yaptığı açıklamada, “bir kalkışma girişimi”nin olduğunu belirterek, “Bu girişime izin verilmeyecektir. Bunu yapanlar en ağır bedeli ödeyeceklerdir. Askerin içerisinde bir grubun kalkışması söz konusu” dedi. 16 Temmuz Cumartesi 00.13’te TRT’yi işgal eden kalkışmacı askerler korsan darbe bildirisini okuttu. Cumhurbaşkanlığı kaynaklarınca açıklamanın TSK tarafından yapılmadığına dikkat çekilerek “Korsan bildiridir. Gerekli özenin gösterilmesini rica ederiz” denildi. Korsan bildirinin TRT’de okutulmasından bir süre sonra TÜRK-SAT TRT’nin yayını kesti (Anadolu Ajansı [AA], 2016:9).

Saatler 00.26’yı gösterdiğinde bu açıklamaların ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan CNNTÜRK kanalının canlı yayınına bağlanarak, askeri kalkışmaya tepki gösterdi. Ve halkı meydanlara davet etti. Erdoğan, “Milli iradeye yönelik bu ayaklanma hareketine karşı tabii ki hukuk, yasalarımız, anayasamız neyi gerektiriyorsa bunun bir defa cevabını bu yapı ister Silahlı Kuvvetler içinde olsun, bir grup azınlık da olsa ister başka kurumlarımızın içerisinde olsun, gereken cevabı alacaklardır.” dedi. Darbe girişimiyle ilgili ilk soruşturma İstanbul’da başlatıldı. Küçükçekmece Başsavcısı Ali Doğan, darbe girişimini yapan askerlerle ilgili soruşturma başlatıldığını ve askerlerin görüldükleri yerde tutuklanacaklarını bildirdi (AA, 2016:12).

Saat 02.55’te Yeniden NTV’de televizyon yayınına bağlanan Başbakan Binali Yıldırım, “Havadaki jetlerle kurumlarımıza mermi, bomba yağdıranlar adeta bu terör örgütünün elemanı gibidir, devamı gibidir. Asla ve asla böyle bir iş, şanlı Silahlı Kuvvetler bayrağı altında görev yapan hiçbir subayımıza, hiçbir askerimize yakıştırılacak bir iş değildir” dedi. Saat 03.10’da TRT yeniden normal yayınına döndü. TRT Genel Müdürlüğü binasını ele geçirmeye çalışan FETÖ mensubu as-

kerler gözaltına alındı (AA, 2016:15). TRT’de, darbe girişiminde bulunan bölücü terör örgütü FETÖ/PDY mensuplarının püskürtülmesinden sonra çalışanlar bir araya gelerek kalkışmaya askeri kalkışmaya tepkilerini ifade etti (AA, 2016:83).

1.2. 15 Temmuz Gecesi Sosyal Medyanın İlk Tepkisi

Sosyal medya platformları üzerinden yazılanlar; 15 Temmuz darbe girişiminin anlaşılmasında ve toplumsal algının oluşmasında hem darbe karşıtı direnişin organize edilmesini hem de sosyal medyadaki FETÖ’cü propagandanın etkisizleştirilmesini sağladığı görülmüştür. Bununla birlikte çeşitli etiketler üzerinden meydanların sosyolojisinin yaygınlaştırılması demokrasi nöbetinin etkin bir biçimde devam etmesinde etkili rol oynamıştır. Darbe girişimi öncesinde, yaşandığı anlarda ve sonrasında hem en çok kullanılan hashtagler (etiketler) hem de atılan tweetler dikkate alındığında bu mecranın yalnızca darbe girişimine gösterilen direncin bir kaynağı olmadığı aynı zamanda FETÖ yanlısı hesapların dezenformasyonlarına imkan tanıdığı gün yüzüne çıkmıştır.

“FETÖ’ye yakınlığı ile bilinen bazı kişilerin 15 Temmuz tarihinden önce Twitter hesaplarından yaptıkları bazı açıklamalar, darbeye işaret etmesi veya darbeye yönelik imalar içermesi açısından oldukça dikkat çekmektedir. Darbe girişiminden yaklaşık bir yıl önce, Eylül 2015 tarihinde, ABD’de yaşayan FETÖ yanlısı bir gazeteci, bir Twitter kullanıcısının ülkeye ne zaman döneceğini sorması üzerine “Temmuz 2016” tarihini vermiştir. Bu kişinin ABD’de FETÖ ile yakın temas içerisinde hareket ettiği ve İçişleri Bakanlığının arananlar listesinde bulunduğu bilinmektedir. FETÖ’ye yakınlığı ile bilinen bir başka gazeteci 15 Temmuz tarihinden 8 gün önce attığı bir tweetinde “İyi bir çıkış yok artık! ‘Kötü’, ‘daha kötü’, ‘en kötü’ çıkış var! ‘Kötü’ olan darbe diyeyim, gerisini siz tahmin edin” yazarak bir hafta öncesinden açık açık darbe imasında bulunmuştur. Bu kişinin darbeyi kötü ihtimaller arasında en hafifi olarak nitelemesi de dikkat çeken bir başka noktadır. Son olarak darbeden bir gece önce 14 Temmuz tarihinde FETÖ’ye yakın bir başka gazetecinin kendi hesabından “Yatakta basıp, şafakta asacaklar” yazarak apaçık bir şekilde darbeyi işaret ettiği görülmektedir. İlerleyen günlerde bu ifadenin kişinin Twitter hesabından silinmesi dikkat çekmiştir” (Miş, Gülener, Coşkun, Duran ve Ayvaz, 2016:65-66).

Verilere bakıldığında atılan tweet sayısı 15 Temmuz Darbe Girişimi gecesi saat 22.00’den itibaren sürekli artış göstermiş ve 16 Temmuz günü bu artış oranı yüzde 223’e kadar gelmiştir. “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın FaceTime aracılığıyla CNN Türk televizyonuna bağlanması sonrası sosyal medyada atılan tweet sayısının en yükseğe ulaştığı nokta olmuştur.

“Aynı zamanda darbe girişimi ile birlikte Cumhurbaşkanı’nın FaceTime görüşmesi en çok tweet atılan konu oldu. Bununla birlikte 15 Temmuz Darbe Girişimi gecesini Cumhurbaşkanlığının resmi Twitter hesabından yapılan, “Bu kalkışma hangi aşamaya gelirse gelsin, bu akşam sokaklara sahip çıkmaya devam etmeliyiz. Zira her an yeni bir hareketlenme olabilir” açıklaması gecenin en çok etkileşim alan tweeti olarak kayıtlara girmiştir” (Miş, Gülener, Coşkun, Duran ve Ayvaz, 2016:66-67).

Türkiye çapında 15-19 Temmuz tarihleri arasında en çok tweet atılan konu ve etiketlere şöyledir;

#nedarbenediktatörlük,
 #darbeyehayır,
 #askerimedokunma,
 #NoCoupinTurkey,
 #DemokrasiBayramı,
 #millettarhiyazıyor,
 #DarbeciyiYargılaErlereDokunma,
 #ObamaExtraditeGulen,
 #AskerimeSevgimSonsuz,
 #VatanBirBayrakBir,
 #başkomutanMKATATÜRK olmuştur.

Sosyal medya gündemi dikkate alındığında darbe karşıtlığının hem girişim sırasında hem de sonrasında ana gündem maddesi olduğu görülmektedir. Bu sosyal medya etkisinin Türkiye toplumunun meydanlardaki darbe karşıtı duruşunu doğrulayan bir fotoğraf olduğu ifade edilmelidir. Tam da bu noktada darbe karşıtlığının yanında toplumun demokrasiye sahip çıkması ve aynı zamanda darbe girişimini gerçekleştiren FETÖ üyeleri ile TSK’nın diğer kesimini birbirinden ayırdığı

#DarbeciyiYargılaErlereDokunma, #AskerimeSevgimSonsuz gibi etiketlerden de net olarak algılanmaktadır. Bunlar dışında doğrudan bir mesaj kaygısı gütmeyen etiketlerin de gündemde yer aldığı söylenebilir. Örneğin #HulusiAkar ve #15Temmuz bunların başlıcalarıdır (Miş, Gülener, Coşkun, Duran ve Ayvaz, 2016: 66-67).

Twitter’ın 15 Temmuz Darbe Girişimi gecesini özellikle FETÖ’cüler tarafından bir dezenformasyon ağına çevrilme gayretleri de oldukça dikkat çekici bir boyutta olmuştur. Günümüze kadar geçmişten bugüne bakıldığında FETÖ’ye yakınlıkları ile bilinen kişilerin soysam medya sayfası olan Twitter hesaplarında darbe girişimi gecesini ve sonrasında kullanılan ifadelerle bakıldığında toplumun darbe girişimine gösterdiği direncin (özellikle psikolojik boyutta) kırılması için çabaları-

nın olduğu görülmektedir. Darbe girişiminin olduğu gün ve sonraki 2 gün içinde burada FETÖ'ye yakın olan 15 Twitter hesabının yaptıkları paylaşımlar incelenmektedir. Dikkat çeken konu, darbe sırasında ve sonrasında bu hesaplardan atılan mesajlarda darbecileri merkeze alan bir tavırdan öte hükümet ve Cumhurbaşkanı Erdoğan karşıtı söylem içinde oldukları gün yüzüne çıkmıştır. Bu söylem darbe girişiminin yaşandığı ilk dakikalarda darbe girişiminin Erdoğan'ın istediği başkanlık sisteminin yolunu açmak üzere hükümet tarafından kurgulandığı iddiası üzerinden yürütülmüştür. Örnek verildiğinde bunlar içinde 257 bin takipçisi olan bir hesapta 15 ve 16 Temmuz tarihlerinde atılan tweetlerde darbenin gerçek olmayıp kurgu olduğuna dair yapılan yorumlar göze çarpmaktadır.

“Batı'nın dikkatini çekmeye yönelik bir girişim olarak bu yorumlarda yer alan #Erdoğanfakecoup ve #OscarGoestoErdoğan etiketleri değerlendirilebilir. darbe girişiminin gerçekleştiği tarihten itibaren FETÖ'ye yakın hesapların analizi yapıldığında “tiyatro”, “oyun”, “diktatör” ve “dictatorship” kelimelerinin sık kullanıldığı tespit edilmiştir. Söylemlerde darbe girişiminin FETÖ tarafından gerçekleştirilemeyeceğine yapılan dair dikkat çeken bir başka nokta vardır. Birçok hesapta FETÖ lideri Fethullah Gülen'in darbe karşıtlığını ifade ettiği ve darbeyi kınadığı videosu vardır. FETÖ'ye yakınlığıyla bilinen kişilerce bu video veya buna yönelik haberlerin doğrudan yazılmadığı, başka hesaplardan retweet aracılığıyla paylaştıkları görülmüştür” (Miş, Gülener, Coşkun, Duran ve Ayvaz, 2016:67-68).

Darbe girişimi sırasında FETÖ'ye yakın hesapların halkı yanlış yönlendirmeye çalışması da dikkat çeken bir diğer noktadır. İlk etapta Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Almanya'dan sığınma talebi istediği ve kaçtığı yönündeki haberler bu Twitter hesaplarından servis edilmiştir. Bu hesaplardan ayrıca Cumhurbaşkanı'nın darbe gecesi yaptığı ilk sokağa çıkma çağrısının hemen ardından halkın sokağa çıkmaması için uyarılar da yapılmış ve devamı getirilmiştir.

“Çoğunlukla Mısır'daki darbeye ve iç savaş ihtimaline atıfta bulunarak Sokağa çıkmama yönünde yapılan uyarılar yapılmıştır. Zaman Gazetesi eski yazarlarından FETÖ'ye yakınlığı ile bilinen bir gazeteci kendi hesabından art arda sokağa çıkmama çağrıları ve darbenin başkanlık sistemi için yapıldığı iddialarını aktarmıştır. Genel olarak baktığımızda FETÖ'ye yakınlığı ile bilinen bu kişilerin darbe girişimi gecesi ve sonraki günlerde gösterdiği tavırdaki toplum psikolojisini manipüle etme çabasının darbenin gerçek olmadığına dair kullanılan ifadeler FETÖ liderini aklama, iç savaş uyarısı, Cumhurbaşkanı'na yönelik ithamlar ve otoriterleşme gibi vurgular üzerinden üretildiği tespit edilmiştir.” (Miş, Gülener, Coşkun, Duran ve Ayvaz, 2016:68).

1.3. 15 Temmuz Gecesi İnternet Medyasının İlk Tepkisi

15 Temmuz Darbe Girişimi sırasında ve sonrasında en büyük tepki Türkiye genelinde en çok tiraja sahip olan ve farklı görüşlerde yayın yapan Hürriyet, Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri darbe girişimine karşı tepki göstermiş, yayınlarıyla halkın yanında ve darbenin karşısında olduklarını göstermiştir.

1.3.1. Hürriyet

15 Temmuz Darbe Girişimi Gecesi Hürriyet gazetesinin <http://www.hurriyet.com.tr/> adresli haber sitesindeki haber başlıklarından bazı örnekler;

- Emniyet Müdürlüğü tüm personeli göreve çağırdı
- Atatürk Havalimanı uçuşlara kapatıldı
- Adana'da polis alarmda
- Başbakan: bu bir kalkışmadır
- AA: Küçük bir grup darbe girişiminde bullundu
- Özel Harekat Eğitim merkezi'nde 2. Partlama
- 'Korsan' darbe bildirisini okuyan spiker
- Çevikkuvvet binasının çevresinde tanklar var
- Atatürk Havalimanı kapatıldı
- AA: Genelkurman Başkanı Akar rehin alındı
- Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın evinin olduğu caddede polisten güvenlik
- Genelkurmay'da silah sesleri
- Taksim'de asker konuşlandı
- Asker: "Silahlı kuvvetler yönetime el koydu"
- AK Parti İstanbul binasında askerler
- Cumhurbaşkanı Erdoğan, Atatürk Havalimanı'na geliyor
- Mersin Limanı'nda askeri kontrol
- Dünyadan tepki yağıyor
- Kılıçdaroğlu: Demokrasimize sahip çıkalım
- Cumhurbaşkanı Erdoğan, halkı meydanlara çağırdı
- TL darbe girişimi sonrası çakıldı
- Vatandaşlar sokağa çıkıyor
- Yabancı uçaklar geri dönüyor
- AK Parti üyeleri sokağa döküldü
- Savcılıktan 'darbe teşebbüsü' soruşturması
- Köprüden geçişlere izin verilmeyenler yürüyerek döndü
- Sakarya Valiliği'ne askerler girdi
- Taksim Meydanı'nda asker havaya ateş açtı
- Diyarbakır'da valilik çevresinde panzerli önlem

- Kilis'te darbe girişimi protesto edildi
- Bayrampaşa çevik kuvvet önünde arbede F-16 Akara'da hava füzleriyle uçtu
- Yurt genelinde 1593 gözaltı
- İstanbul ve Ankara'da vatandaşlara ateş açıldı: Reklamcı Erol Olçak ve oğlu öldü
- Bursa'da binlerce kişi sokağa döküldü
- Polis telsizi: Gözümüzü kırpmadan gerekeni yapacağız
- Minarelerden ezan okundu, halk meydanlarda
- Isparta'da polis kışladan çıkan konvoyun önünü kesti
- Harbiye'de silah sesleri! Çok sayıda ambulans sevk edildi
- Rize'den Cumhurbaşkanı Erdoğan'a destek
- İstanbul'da binlerce kişi Atatürk Havalimanı'na gitti
- MİT: Darbe püskürtüldü
- Sivas'ta halk kent meydanına döküldü
- ATM'lerin önünde kuyruk
- TBMM bombalandı
- Son Dakika haberi: Hulusi Akar kurtarıldı
- Doğu'da halk sokağa döküldü
- Mersin'de Tuğamiral'a gözaltı kararı

1.3.2. Milliyet

15 Temmuz Darbe Girişimi Gecesi Milliyet gazetesinin <http://www.milliyet.com.tr/> adresli haber sitesindeki haber başlıklarından bazı örnekler;

- Bahçeli Başbakan Yıldırım'ı aradı: Kalkışma kabul edilemez
- Başbakan Yıldırım: Demokrasiye ve milli iradeye kalkışma var
- Bozdağ: Herkesin sesini yükseltme vaktidir
- Ankara Gölbaşı'nda 42 şehit!
- Askeri kalkışma için soruşturma başlatıldı
- Komutanlar: Biz hain değiliz
- Emekli Org. Başbuğ: Katılanları lanetliyorum
- Bursa'da Albay Akkuş'un çantasında yeni devlet yapılanması planı çıktı
- Askerler turnikeden silahlarını bırakarak geçtiler
- Meydanlarda demokrasi nöbeti
- Hava Harp Okulu Dekanı Yunanistan'a kaçarken yakalandı
- Erdoğan'dan muhalefete teşekkür telefonu
- Cumhurbaşkanlığı'ndan flaş çağrı: Yeni bir hareketlenme olabilir
- Erdoğan'ın kaldığı otele 40 bordo bereli saldırmış
- Hulusi Akar Meclis'teki özel oturumu izledi

1.3.3. Cumhuriyet

15 Temmuz Darbe Girişimi Gecesi Cumhuriyet gazetesinin <http://www.cumhuriyet.com.tr/> adresli haber sitesindeki haber başlıklarından bazı örnekler;

- Genelkurmay önünde askerle polis çatıştı
- Boğaziçi'nde yürüyen gruba ateş açıldı
- Vali Avni Coş otomatik tüfekle idam çağrısında bulundu
- Burası darbecilerin bombaladığı TBMM
- Darbe girişimi sonrası 'yargı' operasyonu: 2 bin 745 hakim ve savcıya gözaltı
- Boğaziçi Köprüsü'nde "asker boğazı kesilerek öldürüldü" iddiası
- Darbe girişimine ünlülerden de çok sert tepki: Şerefsizler!
- Helikopterle Yunanistan'a kaçan darbecilerden açıklama
- TBMM bombalandı, hasar gün ağarınca ortaya çıktı
- 161 kişinin can verdiği kara geceye Binali Yıldırım yorumu: Demokrasi bayramı
- İncirlik Üssü'nde hareketli saatler: enerji kesildi, üs kapatıldı
- Demirtaş: Öcalan 'Çözüm süreci biterse darbe yapmaya çalışacaklar' demişti
- Meclis'te dört parti uzlaştı

KOCAELİ BASINININ DARBE GİRİŞİMİ VE SONRASINDAKİ DEMOKRASİ NÖBETİNE KARŞI TUTUMU

2.1. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin Kocaeli Basınında

Yer Alan Haberlerinin Niceliksel Analizi

Niceliksel içerik analizi çalışmasında 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası Özgür Kocaeli Gazetesi, Demokrat Kocaeli Gazetesi ve Kocaeli Gazetesi'nde çıkan haberlerin sayısı, gazetelerin olaya ayırdığı alan ve sayfalarda kullanılan fotoğraf sayılarının gazetelere göre dağılımı incelenmiştir.

Tablo 1. Gazete Bazında Kullanılan Haberlerin Sayısı

GAZETELER	1.SAYFA	İÇ SAYFALAR	TOPLAM
Özgür Kocaeli	112	243	355
Demokrat Kocaeli	156	430	586
Kocaeli Gazetesi	143	487	630
TOPLAM	411	1.160	1.571

Bu araştırmaya konu olan 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin Özgür Kocaeli Gazetesi, Demokrat Kocaeli Gazetesi ve Kocaeli Gazetesi'nde çıkan haber sayılarına baktığımızda Özgür Kocaeli Gazetesi 16 Temmuz ve 15 Ağustos tarihleri

arasındaki 30 günlük süreçte darbeyle ilgili toplam 355 habere yer vermiştir. Bu haberlerin 112'si birinci sayfada geriye kalan 243 haber ise iç sayfalarda yer almıştır.

Demokrat Kocaeli Gazetesi ise 16 Temmuz ve 15 Ağustos tarihleri arasındaki 30 günlük süreçte darbeyle ilgili toplam 586 habere yer vermiştir. Bu haberlerin 156'sı birinci sayfada, geriye kalan 430'u ise iç sayfalarda halka sunulmuştur.

Kocaeli Gazetesi'ne baktığımızda 16 Temmuz ve 15 Ağustos tarihleri arasındaki 30 günlük süreçte darbeyle ilgili toplam 630 habere yer vermiştir. Bu haberlerin 143'ü birinci sayfada, 487'si ise iç sayfalarda yayımlanmıştır.

Üç gazetenin toplamına baktığımızda da üç gazetenin birinci sayfalarında toplam darbe girişimiyle ilgili 411 haber çıkmış, iç sayfalarında ise bin 160 haber kullanılmıştır. İç sayfalara ve birinci sayfaların hepsinin toplamına baktığımızda ise üç gazete bu 30 günlük süreçte sayfalarında toplam bin 571 haber kullanmıştır.

Tablo 2. Gazete Bazında Kullanılan Fotoğrafların Sayısı

GAZETELER	1.SAYFA	İÇ SAYFALAR	TOPLAM
Özgür Kocaeli	336	1.215	1.551
Demokrat Kocaeli	468	2.150	2.618
Kocaeli Gazetesi	429	2.435	2.864
TOPLAM	1.233	5.800	7.033

16 Temmuz ve 15 Ağustos tarihleri arasındaki 30 günlük süreçte Özgür Kocaeli Gazetesi yaptığı darbe girişimi haberleriyle ilgili gazetesinde toplamda bin 551 fotoğrafa yer vermiştir. Bu fotoğrafların 336'sı birinci sayfada geriye kalan bin 215'i ise iç sayfalarda kullanılmıştır. Demokrat Kocaeli Gazetesi ise demokrasi nöbetinin tutulduğu bu 30 günlük süreçte yaptığı haberlerde toplam 2 bin 618 tane fotoğraf kullanmıştır. Kullanılan fotoğrafların 468'i birinci sayfada, 2 bin 150 tanesi ise iç sayfalarda yer almıştır. Kocaeli Gazetesi ise 16 Temmuz ve 15 Ağustos tarihleri arasındaki 30 günlük süreçte yayımladığı haberlerde toplam 2 bin 864 fotoğraf kullanmıştır. Yaptığı haberlerdeki fotoğraflara baktığımızda birinci sayfada 429 fotoğraf, iç sayfalarda ise 2 bin 435 fotoğraf yer almıştır. Aynı ayrı ele aldıktan sonra üç gazetenin de kullandığı fotoğrafların toplamına baktığımızda her üç gazetenin birinci sayfasında toplam bin 233, iç sayfalarda ise 5 bin 800 tane fotoğraf kullanılmıştır. Üç gazetede tüm sayfalarda kullanılan toplam fotoğraf sayısı ise 7 bin 33'tür.

Tablo 3. Gazete Bazında Kullanılan Haberlerin Sayfalardaki Boyutu

GAZETELER	1.SAYFA	İÇ SAYFALAR	TOPLAM
Özgür Kocaeli	42.336 cm ²	144.150 cm ²	186.486 cm ²
Demokrat Kocaeli	44.064 cm ²	194.370 cm ²	238.434 cm ²
Kocaeli Gazetesi	45.792 cm ²	193.590 cm ²	239.382 cm ²
TOPLAM	132.192 cm ²	532.110 cm ²	664.302 cm ²

Gazetenin bir sayfası 54 santim uzunluğa ve 32 santim genişliğe sahiptir. Bir sayfa 9 sütundan oluşmaktadır. Sonuç olarak bir sayfa toplam 1.728 santimetre kare alana sahiptir. Bu bilgiler ışığında Özgür Kocaeli Gazetesi, yayın yaptığı 30 günlük süreçte sayfalarında 15 Temmuz Darbe Girişimi ile ilgili haberlere toplam 186 bin 486 santimetrekare alanda yer vermiştir. Birinci sayfada 42 bin 336 santimetre kare, iç sayfalarda ise 144 bin 150 santimetrekare alanda Darbe Girişimi ile ilgili haberler kullanılmıştır. Demokrat Kocaeli Gazetesi'ne baktığımızda ise Demokrat, 30 günlük süreçte toplam 238 bin 434 santimetre kare alanda Darbe Girişimi ile ilgili haberleri kullanmıştır. Birinci sayfada 44 bin 64 santimetrekare, iç sayfalarda ise 194 bin 370 santimetre kare alan kullanılmıştır. Son olarak Kocaeli Gazetesi'ne baktığımızda Kocaeli Gazetesi, 15 Temmuz Darbe Girişimi ve sonrasında yaşanan olaylara toplam 30 günlük süreçte 239 bin 382 santimetrekare alanda haber olarak yer vermiştir. Birinci sayfada 45 bin 792, iç sayfalarda ise 193 bin 590 santimetrekare alan kullanılmıştır. Her üç gazetenin toplamını ele aldığımızda ise üç gazetenin 30 günlük süreçte Darbe Girişimi ile ilgili yaptığı haberlere toplamda 664 bin 302 santimetrekare alanda yer verdiği, birinci sayfa toplam alanı 132 bin 192 santimetre, iç sayfalarda da 532 bin 110 santimetrekare olduğu görülmüştür.

2.2. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin Kocaeli Basınında Yer Alan Haberlerin Niteliksel İçerik Analizi

Niteliksel içerik analizi çalışmasında 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası Özgür Kocaeli Gazetesi, Demokrat Kocaeli Gazetesi ve Kocaeli Gazetesi'nde çıkan fotoğrafların (olumlu-olumsuz) içeriği, kullanılan haberlerdeki milli irade vurgusu, haberlerdeki negatif-pozitif söylemlerin gazetelere göre dağılımı incelenmiştir.

Tablo 4. Gazete Bazında Kullanılan Haberlerdeki Milli İrade Vurgusu

GAZETELER	MILLİ İRADE SÖYLEMİ
Özgür Kocaeli	118
Demokrat Kocaeli	195
Kocaeli Gazetesi	210
TOPLAM	523

Özgür Kocaeli Gazetesi 30 günlük süreçte yaptığı toplam 355 haberin 118'inde hem başlıklarda hem de haberin içeriğine milli irade vurgusu yapmıştır. Demokrat Kocaeli Gazetesi 16 Temmuz-15 Ağustos tarihleri arasında gazetesinde yer verdiği toplam 586 haberin 195'inde milli irade vurgusuna yer vermiş, halkın iradesine saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kocaeli Gazetesi, demokrasi nöbeti boyunca kullandığı toplam 630 haberin 210'unu milli irade vurgusuyla halka sunmuş, darbenin halkın iradesinin önüne geçemeyeceğini haberlerinde işlemiştir. Her üç gazeteye baktığımızda ise toplam 523 haberde okuyucuya milli irade vurgusu haberlerle yansıtılmıştır. Milli irade vurgusu olan başlıklar ise şu şekildedir;

Özgür Kocaeli Gazetesi;

İnadına Demokrasi
 Milli Birlik Yürüyüşü
 Vatandaşın Demokrasi Nöbeti
 Tek Bilek, Tek Yürek
 Türkiye Muz Cumhuriyeti Olmayacaktır
 Genç Duruş
 Bayrağını Alan, Nöbete Koştu
 Halkın Tavrı Takdire Şayan

Demokrat Kocaeli Gazetesi;

Şerefsizler Kahpeler
 Darbeyi Vatandaşlar Önledi
 Nöbetteydik
 Her Türlü Askeri ve Sivil Darbenin Karşısındayız
 Demokrasi Nöbeti Sürüyor
 Ortak Tavır
 Darbeyi Lanetliyoruz

Darbeye Karşı Omuz Omuza
 Odalar Ortak Tavır Gösterdi
 Suadiyeliler Tek Yürek
 OHAL Çağrısına Uyulmalı

Kocaeli Gazetesi;

Bir Gecelik Kabus Bitti, Geçmiş Olsun Türkiye!
 Halk Meydanlara İnerek Demokrasiye Sahip Çıktı
 Kocaeli Darbeye Karşı Yürüdü
 Demokrasi Şehidimizi Ağırladık
 İl Başkanlarından Ortak Tavır
 Odalardan Ortak Ses!
 Asıl Olan Milletin İradesidir
 İhanet Çetesi Oyunun Sonuna Geldi
 Gündüz Hizmette, Gece Nöbetteyiz

**Tablo 5. Gazete Bazında Kullanılan Haberlerdeki
 Negatif-Pozitif İçerikli Söylemler**

GAZETELER	NEGATİF	POZİTİF	TOPLAM
Özgür Kocaeli	90	620	710
Demokrat Kocaeli	130	1.042	1.172
Kocaeli Gazetesi	150	1.110	1260
TOPLAM	370	2.772	3.142

Çalışmamız kapsamında ele aldığımız Özgür Kocaeli Gazetesi'ndeki darbe girişimiyle ilgili çıkan toplam 355 haberde inceleme yaptığımızda 620 tane pozitif içerikli söylemin olduğu görülmektedir. Bu söylemlerin darbe girişimi engelleyen halkı öven cümlelerden ve birlik içerisinde tutum sergileyen siyasi parti temsilcilerinin davranışlarını takdir eden ifadelerden oluşmaktadır. Negatif içerikli 90 söyleme baktığımızda ise bu söylemlerin 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne kalkışan FETÖ'yü ve kararlarını eleştiren ifadelerden oluştuğu görülmektedir. Bunun yanında zaman zaman da demokrasi nöbetini tutan ve sabaha kadar meydanlarda yer alan gençlerin çevreyi rahatsız edici tavırlar takıldığını ifade eden söylemler de haberde yer verilmiştir.

Demokrat Kocaeli Gazetesi'ne baktığımızda ise gazetede 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında çıkan 586 haberde toplam bin 42 tane pozitif içerikli söylem

yer almaktadır. Bu söylemlerin İzmit Perşembe Pazarı alanında sabahlara kadar demokrasi nöbeti tutan halkın iradesine ve kararlılığına övgüler içeren ifadeler olduğu görülmektedir. Öte yandan 130 tane olumsuz söylemde ise darbe girişimi gecesi halka silah tutan askerlerin tutumlarına karşı yer verildiği görülmüştür.

Kocaeli Gazetesi'ne geldiğimizde gazetede 30 günlük süreçte çıkan 630 haberde bin 110 tane pozitif içerikli söylemler yer almaktadır. Bu pozitif içerikli söylemler halkın kararlılığı, vatana olan bağlılığı ve demokrasiye olan inancını göstermesinden kaynaklı kullanılmış ve halk burada haber içerisindeki söylemlerle övülmüştür. 150 tane olan negatif içerikli söylem ise diğer iki gazetede olduğu gibi darbe girişiminde bulunan örgütüne yönelik olmuş ve vatan hainliği cümlelerine yoğunlukla yer verilmiştir.

Üç gazetenin toplamına bakarsak toplam negatif içerikli 370, pozitif içerikli 2 bin 772 söylem yer almıştır.

Pozitif söylemlerden bazı örnekler şu şekildedir;

Bugün de dimdik ayaktayız ve halkımızın yanındayız

Milletin emeği, özgürlüğü önünde eğilecekler

Tankların yürüyüşünü engelleyen, vatandaşlar oldu

Türk Bayrakları omuzlarda taşındı

Meclis'te esen 'birlik' rüzgarı Kocaeli'de de vardı. Başkanlar: "Darbe teşebbüsünü en sert şekilde lanetliyoruz"

Kocaelililer Yürüyüş Yolu'nda yaptıkları yürüyüşle seslerini bir kez daha yükseltti, demokrasiye sahip çıktı.

Milli birlik ve beraberlik için yürüdüler

Milletin iradesi üzerine kimse darbe yapamaz

Demokrasimize sonuna kadar sahip çıkacağız, darbeciler halkın iradesini yok sayamaz

Bu halk meydanlarda vatani için nöbet tutuyor

Negatif söylemlerden bazı örnekler şu şekildedir;

Meydanları boşaltalım, tehlike var

Cadı avında sıra şimdi memurlarda

Türkiye'nin durumunu özetleyen şifre sözcük; enişte

Demokrasi nöbetlerinde gençler tarafından taşkınlık çıkarılıyor

Meydanlarda gece geç saatlerine kadar korna çalınıp, halk rahatsız ediliyor

Tablo 6. Gazete Bazında Kullanılan Haberlerdeki Olumlu-Olumsuz İçerikli Fotoğraflar

GAZETELER	OLUMLU	OLUMSUZ	TOPLAM
Özgür Kocaeli	1.453	98	1.551
Demokrat Kocaeli	2.508	110	2.618
Kocaeli Gazetesi	2.711	153	2.864
TOPLAM	6.672	361	7.033

Özgür Kocaeli Gazetesi, 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında 30 günlük süreçte sayfalarında yaptığı haberlerde toplam bin 551 fotoğraf kullanmıştır. Bu fotoğrafların bin 453'ü birlik ve beraberliği yansıtan, siyasi parti temsilcilerinin ortak hareket etmesini halka sunan fotoğraflardır. Geriye kalan 98 görsel ise daha çok Darbe Girişimi gecesi sonrasındaki şehit, yaralama, gözaltı, tutuklama ve zaman zaman demokrasi nöbetlerinde yaşanan taşkınları yansıtan fotoğraflar olmuştur.

Demokrat Kocaeli Gazetesi'ne baktığımızda Demokrat, ele aldığımız 30 günlük süreçte sayfalarında toplam 2 bin 618 fotoğraf kullanmıştır. Bu fotoğrafların 2 bin 508'i olumlu içeriklidir. Fotoğraflarda birlik ve halkın kararlılığını yansıtan anlar yer almıştır. Geriye kalan 110 fotoğraf ise Darbe Girişimi sonrasındaki emniyet ve savcılık işlemlerini içeren fotoğraflar olmuştur.

Yaptığımız çalışmada belirlediğimiz tarih aralığında 2 bin 864 ile haberlerinde en çok fotoğraf kullanan Kocaeli Gazetesi ise fotoğraflarının 2 bin 711'inde olumlu içerikle yayınlamış, geriye kalan 153 fotoğraf ise olumsuz içerikli olmuştur. Olumlu fotoğraflar halk ile yöneticilerin birlikte demokrasi nöbetlerinde yer alması, çocuk yaşlı herkesin sokakta olmasını yansıtmaktadır. Olumsuz fotoğraflar ise demokrasi nöbetlerinde yaşanan ufak çaplı tatsız olayları ve işleyen yargı sürecini halka sunmaktadır.

Toplamda üç gazeteye baktığımızda 30 günlük süreçte kullanılan 7 bin 33 fotoğraftan 6 bin 672'si olumlu, 361'i ise olumsuz içerikli olmuştur.

Tablo 7. Gazete Bazında 1. Sayfada Kullanılan Olumlu-Olumsuz İçerikli Manşetler

GAZETELER	OLUMLU	OLUMSUZ	TOPLAM
Özgür Kocaeli	18	5	23
Demokrat Kocaeli	17	4	21
Kocaeli Gazetesi	20	7	27
TOPLAM	55	16	71

Özgür Kocaeli Gazetesi'nin 30 gün boyunca çıkardığı gazetesinin birinci sayfasına baktığımızda 15 Temmuz Darbe Girişimi ile ilgili çıkardığı 23 manşetinden sadece 5 tanesini olumsuz içerikli haberle halka sunmuş, geriye kalan 18 manşetini ise olumlu içerikli haberlerden tercih etmiştir.

Demokrat Kocaeli Gazetesi ise 16 Temmuz sabahından itibaren 30 günlük süreçte Darbe Girişimi ile ilgili kullandığı 21 manşetinden sadece 4 tanesini olumsuz içerikle yapmış, geriye kalan 17 tane manşet ise olumlu içerikli kullanılmıştır. Kocaeli Gazetesi ise 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında yaşanan olaylarla ilgili 27 tane manşetinden 7 tanesini olumsuz, 20 tanesini olumlu içerikli haberlerden tercih ederek kullanmıştır.

Tablo 8. Gazete Bazında Kullanılan Halkı Yansıtan Fotoğraflar

GAZETELER	HALK	PROTOKOL	TOPLAM
Özgür Kocaeli	1.504	47	1.551
Demokrat Kocaeli	2.541	77	2.618
Kocaeli Gazetesi	2.800	64	2.864
TOPLAM	6.845	188	7.033

Özgür Kocaeli Gazetesi, 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında 30 günlük süreçte sayfalarında yaptığı haberlerde toplam bin 551 fotoğraf kullanmıştır. Bu fotoğraflarda bin 504 tanesi sokaklarda nöbet tutan halkı yansıtmış, geriye kalan 47 tanesi ise halkın yanında olan protokolden tercih edilmiştir.

Protokol fotoğrafı daha çok konuşmaların yapıldığı sıradan kürsüden çekilen fotoğraflar olmuştur. Demokrat Kocaeli Gazetesi'ne baktığımızda Demokrat, ele aldığımız 30 günlük süreçte sayfalarında toplam 2 bin 618 fotoğraf kullanmıştır. Bu fotoğrafların 2 bin 541'i Darbe Girişimi'ni engelleyen halkı yansıtmaktadır. Geriye kalan 77'si ise zaman zaman basın açıklamalarında bulunan kent pro-

tokolünden oluşmaktadır. 2 bin 864 ile haberlerinde en çok fotoğraf kullanan Kocaeli Gazetesi ise fotoğraflarının 2 bin 800'ünde halkı yansıtmış, halkın sokaklardaki nöbetlerine yer vermiştir. Geriye kalan 64 fotoğrafta ise demokrasi nöbeti sürecinde yer alan kent protokolünün açıklama anları yansıtılmıştır.

Toplamda üç gazeteye baktığımızda 30 günlük süreçte kullanılan 7 bin 33 fotoğraftan 6 bin 845'inde halk, 188'inde ise protokol görüntüleri halka sunulmuştur.

SONUÇ

Çalışma sonucunda elde edilen veriler değerlendirildiğinde 15 Temmuz Darbe Girişimi ve sonrasında yaşanan olayların Özgür Kocaeli Gazetesi, Demokrat Kocaeli Gazetesi ve Kocaeli Gazetesi'nde yer alan haberlerine yönelik birinci varsayımım 'Yayın yapan üç yerel gazetede darbe girişimiyle ilgili manşetlerin olumlu ve olumsuz olarak farklı şekilde yer aldığı' şeklindedir. Varsayımlarımın sınanması için 'Gazete Bazında 1. Sayfada Kullanılan Olumlu-Olumsuz İçerikli Manşetler' başlıklar tablo 7'den elde edilen bulgulara göre; 16 Temmuz-15 Ağustos tarihleri arasındaki 30 günlük süreçte Özgür Kocaeli Gazetesi'nin yaptığı 23 manşetin 5'i olumsuz, 18'i olumlu içerikli haberler olmuştur. Demokrat Kocaeli Gazetesi'ne baktığımızda Demokrat, bu süreçte Darbe Girişimi ile ilgili toplam yaptığı 21 manşetten 4'ünü olumsuz, 17'sini olumlu içerikli haberden tercih etmiştir. Kocaeli Gazetesi ise yaptığı 27 haberden 7'sini olumsuz, 20'sini olumlu içerikli haberlerle birinci sayfasından manşet olarak vermiştir. Bu bağlamda yayın yapan üç yerel gazetede darbe girişimiyle ilgili manşetlerin olumlu ve olumsuz olarak farklı şekilde yer aldığı varsayım doğrulanmıştır.

Çalışma kapsamındaki ikinci varsayımım '15 Temmuz Darbe Girişimi ve sonrasında tutulan demokrasi nöbetleri haberlerinin Demokrat Kocaeli Gazetesi'nin birinci sayfasında boyut olarak daha geniş yer aldığı' şeklindedir. Varsayımlarımın sınanması için 'Gazete Bazında Kullanılan Haberlerin Sayfalardaki Boyutu' başlıklı tablo 3'ten elde edilen bulgulara göre; 16 Temmuz-15 Ağustos tarihleri arasındaki 30 günlük süreçte Özgür Kocaeli Gazetesi Darbe Girişimi ve demokrasiyle ilgili haberlerine birinci sayfasında 30 günün toplamında 42 bin 336 santimetrekare alanda yer vermiştir. Demokrat Kocaeli Gazetesi ise 30 günlük süreçte toplamda 44 bin 64 santimetre alanda Darbe Girişimi ve demokrasi nöbetleriyle ilgili haberleri kullanmıştır. Kocaeli Gazetesi ise birinci sayfasından toplam 45 bin 792 santimetre alanda haberlere yer vermiştir. Ve Özgür Kocaeli Gazetesi ile Demokrat Kocaeli Gazetesi'nin önüne geçmiştir. Bu bağlamda 15 Temmuz Darbe Girişimi ve sonrasında tutulan demokrasi nöbetleri haberlerinin Demokrat Kocaeli Gazetesi'nin birinci sayfasında geniş yer aldığı varsayım doğ-

gulanmamış, haberlere Kocaeli Gazetesi'nin birinci sayfasından daha geniş yer verildiği tespit edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü varsayımı ise 'Demokrat Kocaeli Gazetesi'nde çıkan demokrasi nöbetleriyle ilgili haberlerde milli irade vurgusunun sıklıkla yapıldığı' şeklindedir. Varsayımlarımın sınanması için 'Gazete Bazında Kullanılan Haberlerdeki Milli İrade Vurgusu' başlıklı tablo 4'ten elde edilen bulgulara göre; Özgür Kocaeli Gazetesi 30 günlük süreçte yaptığı toplam 355 haberin 118'inde hem başlıklarda hem de haberin içeriğine milli irade vurgusu yapmıştır. Demokrat Kocaeli Gazetesi 30 günlük süreçte yaptığı 586 haberin 195'inde milli irade vurgusuna yer vermiş, halkın iradesine saygı gösterilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kocaeli Gazetesi ise demokrasi nöbeti boyunca kullandığı toplam 630 haberin 210'unu milli irade vurgusuyla halka sunmuştur. Sonuç olarak Demokrat Kocaeli Gazetesi'nde çıkan demokrasi nöbetleriyle ilgili haberlerde milli irade vurgusunun sıklıkla yapıldığı varsayım doğrulanmış. Demokrat Kocaeli Gazetesi, 195 kez yaptığı milli irade söylemiyle Özgür Kocaeli'nin önünde yer almıştır. Ancak en çok milli irade vurgusu söylemi Kocaeli Gazetesi yapmıştır.

Çalışmanın dördüncü varsayımı 'Demokrat Kocaeli Gazetesi'nde çıkan haberlerde halkı yansıtan fotoğrafların daha çok kullanıldığı' şeklindedir. Varsayımlarımın sınanması için 'Gazete Bazında Kullanılan Halkı Yansıtan Fotoğraflar' başlıklı tablo 8'den elde edilen bulgulara göre; Özgür Kocaeli Gazetesi, 30 günlük süreçte sayfalarındaki haberlerde kullandığı toplam bin 551 fotoğrafta bin 504 tanesi sokaklarda nöbet tutan halkı yansıtmış, geriye kalan 47 tanesi ise halkın yanında olan protokolü yansıtmıştır. Demokrat Kocaeli Gazetesi ise 30 günlük süreçte sayfalarında toplam 2 bin 618 fotoğraf kullanmıştır. Bu fotoğrafların 2 bin 541'i Darbe Girişimi'ni engelleyen halkı, geriye kalan 77'si ise kent protokolünden yansıtmıştır. Kocaeli Gazetesi ise 2 bin 864 fotoğraftan 2 bin 800'ü halkı 64 fotoğrafta ise demokrasi nöbeti sürecinde yer alan kent protokolünü yansıtmış ve böylelikle Özgür ve Demokrat Kocaeli Gazeteleri'ni geride bırakmıştır. Bu bağlamda Demokrat Kocaeli Gazetesi'nde çıkan haberlerde halkı yansıtan fotoğrafların daha çok kullanıldığı varsayım doğrulanmamış, halkı en çok yansıtan gazetenin Kocaeli Gazetesi olduğu görülmüştür.

Çalışmanın beşinci varsayımı 'Özgür Kocaeli Gazetesi'nin 15 Temmuz Darbe Girişimi ve sonrasındaki olaylarla ilgili haberlerde fotoğraflarını olumlu içerikli seçtiği' şeklindedir. Varsayımlarımın sınanması için 'Gazete Bazında Kullanılan Haberlerdeki Olumlu-Olumsuz İçerikli Fotoğraflar' başlıklı tablo 6'dan elde edilen bulgulara göre; Özgür Kocaeli Gazetesi 30 günlük süreçte sayfalarında yaptığı haberlerde toplam bin 551 fotoğraf kullanmış, fotoğrafların bin 453'ü olumlu, geriye kalan 98'i olumsuz içeriklidir. Demokrat Kocaeli Gazetesi toplam 2 bin

618 fotoğraf kullanmış, 2 bin 508'i olumlu, 110'u olumsuz içeriklidir. Kocaeli Gazetesi ise 2 bin 864 tane fotoğraf kullanmış, 2 bin 711'i olumlu geriye kalan 153'ü olumsuz içeriklidir. Bu bağlamda üç gazeteye de baktığımız olumsuz içerikli en çok fotoğraf kullanan Kocaeli Gazetesi olmuş, ikinci sırada ise Demokrat Kocaeli Gazetesi gelmiştir. En az olumsuz içerikli fotoğraf kullanan Özgür Kocaeli Gazetesi olmuştur. Sonuç olarak Özgür Kocaeli Gazetesi'nin 15 Temmuz Darbe Girişimi ve sonrasında olaylarla ilgili haberlerde fotoğraflarını olumlu içerikli seçtiği varsayım doğrulanmıştır.

Çalışmadaki altıncı varsayım ise 'Özgür Kocaeli Gazetesi'ndeki darbeye ilgili haberlere birinci sayfadan boyut olarak daha az yer verdiği' şeklindedir. Varsayımlarımın sınanması için 'Gazete Bazında Kullanılan Haberlerin Sayfalarındaki Boyutu' başlıklı tablo 3'ten elde edilen bulgulara göre; 16 Temmuz-15 Ağustos tarihleri arasındaki 30 günlük süreçte Özgür Kocaeli Gazetesi Darbe Girişimi ve demokrasiyle ilgili haberlerine birinci sayfasında 30 günün toplamında 42 bin 336 santimetrekare alanda yer vermiştir. Demokrat Kocaeli Gazetesi ise 30 günlük süreçte toplamda 44 bin 64 santimetre alanda Darbe Girişimi ve demokrasi nöbetleriyle ilgili haberleri kullanmıştır. Kocaeli Gazetesi ise birinci sayfasından toplam 45 bin 792 santimetre alanda haberlere yer vermiştir. Özgür Kocaeli Gazetesi, Demokrat Kocaeli Gazetesi ve Kocaeli Gazetesi'nin gerisinde kalmıştır. Bu bağlamda Özgür Kocaeli Gazetesi'ndeki darbeye ilgili haberlere birinci sayfadan boyut olarak daha az yer verdiği varsayım doğrulanmıştır.

Çalışmanın yedinci varsayımı 'Özgür Kocaeli Gazetesi'nde demokrasi nöbetlerine ait haberlerin iç sayfalardan daha çok kullanıldığı' şeklindedir. Varsayımlarımın sınanması için 'Gazete Bazında Kullanılan Haberlerin Sayısı' başlıklı tablo 1'den elde edilen bulgulara göre; Özgür Kocaeli Gazetesi 16 Temmuz ve 15 Ağustos tarihleri arasındaki 30 günlük süreçte darbeye ilgili toplam 355 habere yer vermiştir. Bu haberlerin 112'si birinci sayfada geriye kalan 243 haber ise iç sayfalarda yer almıştır. Demokrat Kocaeli Gazetesi darbeye ilgili toplam 586 habere yer vermiştir. Bu haberlerin 156'sı birinci sayfada, geriye kalan 430'u ise iç sayfalarda halka sunulmuştur. Kocaeli Gazetesi ise darbeye ilgili toplam 630 habere yer vermiştir. Bu haberlerin 143'ü birinci sayfada, 487'si ise iç sayfalarda yayımlanmıştır. Ve böylelikle en çok haberi iç sayfalarda kullanan gazetede Kocaeli Gazetesi olmuş, en az kullanan ise Özgür Kocaeli Gazetesi olmuştur. Sonuç olarak Özgür Kocaeli Gazetesi'nde demokrasi nöbetlerine ait haberlerin iç sayfalardan daha çok kullanıldığı varsayım doğrulanmamıştır.

Çalışmanın sekizinci varsayımı 'Kocaeli Gazetesi'nde çıkan darbe girişimi haberlerinde negatif içerikli söylemlerin daha sık kullanıldığı' şeklindedir. Varsayımlarımın sınanması için 'Gazete Bazında Kullanılan Haberlerin İçerik Durumu' başlıklı tablo 4'ten elde edilen bulgulara göre; 16 Temmuz-15 Ağustos tarihleri arasındaki 30 günlük süreçte Özgür Kocaeli Gazetesi Darbe Girişimi ve demokrasiyle ilgili haberlerinde negatif içerikli söylemlerin daha sık kullanıldığı varsayım doğrulanmıştır.

yımlarının sınanması için ‘Gazete Bazında Kullanılan Haberlerdeki Negatif-Pozitif İçerikli Söylemler’ başlıklı tablo 5’ten elde edilen bulgulara göre; Özgür Kocaeli Gazetesi darbe girişimiyle ilgili çıkan toplam 355 haberde 620 tane pozitif içerikli söylemde, 90 tane de negatif içerikli söylemde bulunduğu görülmüştür. Demokrat Kocaeli Gazetesi ise 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında çıkan 586 haberde toplam bin 42 tane pozitif içerikli söyleme, 130 tane de olumsuz söyleme yer vermiştir. Kocaeli Gazetesi ise 30 günlük süreçte çıkan 630 haberde bin 110 tane pozitif içerikli, 150 tane de negatif içerikli söylem yer almıştır. Bu sonuca göre en çok negatif içerikli söylemi Kocaeli Gazetesi kullanmış en az söylemi ise Özgür Kocaeli Gazetesi kullanmıştır. Bu bağlamda Kocaeli Gazetesi’nde çıkan darbe girişimi haberlerinde negatif içerikli söylemlerin daha sık kullanıldığı varsayım doğrulanmıştır.

Çalışmanın dokuzuncu varsayımı ‘Kocaeli Gazetesi’nde çıkan haberlerde demokrasi nöbetlerine ait fotoğraflarına daha az yer verildiği’ şeklindedir. Varsayımlarının sınanması için ‘Gazete Bazında Kullanılan Fotoğrafların Sayısı’ başlıklı tablo 2’den elde edilen bulgulara göre; Özgür Kocaeli Gazetesi yaptığı darbe girişimi haberleriyle ilgili gazetesinde toplamda bin 551 fotoğrafa yer vermiştir. Bu fotoğrafların 336’sı birinci sayfada geriye kalan bin 215’i ise iç sayfalarda kullanılmıştır. Demokrat Kocaeli Gazetesi ise toplam 2 bin 618 tane fotoğraf kullanmıştır. Kullanılan fotoğrafların 468’i birinci sayfada, 2 bin 150 tanesi ise iç sayfalarda yer almıştır. Kocaeli Gazetesi ise haberlerinde toplam 2 bin 864 fotoğraf kullanmıştır, birinci sayfada 429 fotoğraf, iç sayfalarda ise 2 bin 435 fotoğraf yer almıştır. Bu bağlamda en az fotoğrafı kullanan gazete Özgür Kocaeli, en çok kullanan gazete ise Kocaeli Gazetesi olmuştur. Sonuç olarak Kocaeli Gazetesi’nde çıkan haberlerde demokrasi nöbetlerine ait fotoğraflarına daha az yer verildiği varsayım doğrulanmamıştır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Akdoğan, Yalçın (2016). Asker Sivil İlişkileri ve Kumpastan Darbeye FETÖ, İstanbul: ALFA Basım Yayın

Anadolu Ajansı (2016). Dakika Dakika FETÖ'nün Darbe Girişimi, İstanbul: Mega Basım

Aydın, Suavi, Taşkın, Yükel (2004). 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi. İstanbul: İletişim Yayıncılık

Belsey Andrew, (1998), Mahremiyet, Aleniyet, Siyaset, Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Bostancı, Naci (1996), Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok, Yeni Türkiye Türk Siyaseti Özel

Demir, Sertaç, Timur, (2016). 15 Temmuz Darbe Girişiminde Medya, İstanbul: SETA Yayınları

Demirkent Nezh (1995), Medya Medya, Dünya Yayınları: İstanbul.

Demirkent, Nezh (1982), Sayfa Sayfa Gazetecilik, Altın Kitaplar: Yayınevi,

Fırat, Hande (2016). 15 Temmuz'un kamera arkası; 24 saat, İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık

Günel, Yılmaz (1977-1978), Basında Sorumluluk, A.Ü. SBF BYYO Yıllığı: Ankara.

İçel K (1990), Kitle Haberleşme Hukuku, Beta Yayınları: İstanbul.

Kejanlioğlu, Beybin (2004). Türkiye'de Medyanın Dönüşümü, Ankara: İmge Kitapevi

Önkibar, Sebahattin (2015). İmamlar ve Haramiler Medyası, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi

Özer, Yalçın (1996), Basında Siyasi Yozlaşma, Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı I, Yıl:2, Sayı:11, Ankara.

Öztürk, Saygı (2016). Kod Adı Mürted; Tanıklar, İfadeler ve Belgeler Işığında 15 Temmuz, İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık

Schwobel Julia (1982), Basın, İktidar, Para, Cahit Yamaç (çev), Ankara Gazeteciler Cemiyeti Yayını: Ankara.

Tek, Hayati (2006). Darbeler ve Türk Basını. İstanbul: Divit Basımevi

Yazar, Mete, Bozkurt, Ceyhan (2016). Darbenin Kayıp Saatleri, İstanbul: Destek Yayınları

Yetkin, Çetin (2011). Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika. Ankara: Kilit Yayınlar

2. Makale ve Bildiriler

Alkan, Haluk (2016). 15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 79, 253-272

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği (2016). 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Millet'in Zaferi, Ankara: Cumhurbaşkanlığı Yayınları

Miş, Nebi, Gülener, Serdar, Coşkun, İpek, Duran, Hazal, Ayvaz, Erkut (2016). 15 Temmuz Darbe Girişimi Toplumsal Algı Araştırması, İstanbul: SETA Yayınları

Türkiye Büyük Millet Meclisi (2012). Ülkemizde demokrasiye müdahale eden tüm darbe ve muhtıralar ile demokrasiyi işlevsiz kılan diğer ütüm girişim ve süreçlerin tüm boyutları ile ele alınarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırma komisyonu raporu, Ankara: TBMM

3. Elektronik Kaynaklar

1haber (2013). <http://www.1haber.com/guncel/12-eylul-darbesi-1980-ihtilali-nedireden-yapildi-bilancosonucuarigazete-mansetleri.html//> 22.04.2017

Cumhuriyet Gazetesi (2016). <http://www.cumhuriyet.com.tr/18.02.2017-06.05.2017>

Hürriyet Gazetesi (2016). <http://www.hurriyet.com.tr/18.02.2017-06.05.2017>

Milliyet Gazetesi (2016). <http://www.milliyet.com.tr/18.02.2017-06.05.2017>

Sanat Karavanı (2016). <http://sanatkaravani.com/turk-siyasi-tarihi-darbe-fotografllari/> 22.04.2017

WEB Dünyası (2015). <http://www.webunya.com/27-mayis-darbesi-2-darbenin-ilk-gunleri-ve-basin/> 22.04.2017

EKLER

EK 1: Milliyet Gazetesi'nin 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrası birinci sayfası

EK 2: Hürriyet Gazetesi'nin 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrası birinci sayfası

EK 3: Cumhuriyet Gazetesi'nin 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrası birinci sayfası

EK 4: Milliyet Gazetesi'nin 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası birinci sayfası

EK 5: Hürriyet Gazetesi'nin 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası birinci sayfası

EK 6: Cumhuriyet Gazetesi'nin 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası birinci sayfası

EK 7: 27 Nisan 2007 E-Muhtrası'nın belgesi;

EK 8: Milliyet Gazetesi'nin 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sonrası birinci sayfası

EK 9: Hürriyet Gazetesi'nin 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sonrası birinci sayfası

EK 10: Cumhuriyet Gazetesi'nin 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sonrası birinci sayfası

EK 11: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi esnasında saat 00.25'te CNN Türk Ankara Temsilcisi Hande Fırat ile Face-time üzerinden yaptığı tarihi canlı yayın konuşması

EK 12: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sürecinde televizyonlardaki canlı yayınlar

EK 13: Demokrat Kocaeli Gazetesi'nin 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sonrası birinci sayfası

EK 14: Özgür Kocaeli Gazetesi'nin 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sonrası birinci sayfası

EK 15: Kocaeli Gazetesi'nin 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi sonrası birinci sayfası

15 TEMMUZ SONRASI TELEVİZYON REYTINGLERİ

Doç. Dr. Hamit ERSOY

Radyo ve Televizyon Üst Kurul Üyesi IBRAF Genel Sekreteri
hamitersoy@yahoo.com

Ferhat BAKIR

Radyo ve Televizyon Üst Kurul Uzman Yardımcısı
ferhatbkr@yahoo.com

ÖZET

Bu çalışmanın amacı televizyon izleyicisinin beğenilerinden yola çıkarak Türkiye’de televizyon ile ilgili eğilimleri ortaya koymak ve 15 Temmuz Darbe Kalkışması sonrasında televizyon reyting listesinde bilgilendirici haber programlarının izlenme durumlarında değişim olup olmadığını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda ikincil verilerden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler betimsel istatistikler kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda 15 Temmuz Darbe Kalkışması günü ve sonrasında daha önceki periyoda göre televizyonlardaki bilgilendirici programların tercih edilmesinde anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir.

TELEVISION RATINGS AFTER 15 JULY

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the trends in television in Turkey by evaluating the tendencies of the television audience and to determine whether there is a change in TV watching tendencies with regard to the informative news programs which is in the television rating list after the 15th of July coup attempt. For this purpose secondary data were used. The data obtained in this way were analysed using descriptive statistics. The findings of the research indicated that there is a meaningful difference in preference of the audiences watching the informative programs on the television on the 15th of July Coup Attempt Day and afterwards compared to the period before coup attempt.

GİRİŞ

Dünyanın birçok bölgesinde farklı şekillerde karşımıza çıkan askeri darbe ve darbe girişimleri silahlarla sivil hükümetleri hedef almaktayken insan hakları ve hukuk düzenine kast etmektedir. Darbeler, hukuki düzenin askıya alınarak sivil otoritenin saf dışı bırakılmasını amaçlar. Türkiye Cumhuriyet tarihi, askeri güçle sivil hükümetlerin devrildiği birçok girişimi yazmaktadır. 1950’li yılların başbakanı Adnan Menderes’in Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile yakınlaşmasının sonucu olarak mevcut hükümete karşı girişilen Amerikan destekli 1960 darbesi ile başlayan süreç, sivil iradenin yok sayılarak bürokratik vesayetinden desteklenmesi amacıyla verilen 1971 Muhtırası ile devam etti. Türkiye’nin demokratikleşme sürecine darbe indiren ve Amerikalı bir diplomatın Pentagon’a darbe haberini Ankara’dan iletirken “bizim çocuklar işi bitirdi” şeklinde ifade ettikleri 1980 Darbesi ile milyonlarca insan hukuksuz uygulamalara maruz bırakılmıştır. Daha sonra 28 Şubat Darbesi ile ülkedeki halkın iradesi yeniden yok sayılmıştır. 15 Temmuz Darbe Girişimi de benzer biçimde Türkiye’deki mevcut sivil hükümeti iktidardan düşürmeyi planlamış ve hukuksuz birçok eyleme girişmiştir. Bu darbe girişiminin aynı zamanda Türkiye’nin siyasal, toplumsal ve hukuki düzenine bir darbe vurmak olduğu ifade edilmelidir. Fakat önceki darbe girişimlerinin halkta uyandırdığı nefret ve farkındalık 15 Temmuz’da halkın iradesine ve haklarına sahip çıkması ile neticelenmiştir. Anılan çerçevede ülkemizde 15 Temmuz 2016 tarihi hem siyasi hem toplumsal anlamda önemli bir dönüm noktası olarak görülmelidir.

Türk halkının mezkûr darbe girişimine sokaklarda vermiş olduğu tepki haricinde gerek yeni medya gerek geleneksel medya araçları yoluyla darbe girişiminin medyaya yansıyan yanı önemli bir konu başlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de özellikle geleneksel medya mecrasında değerlendirilen televizyon, medya alanının gözde iletişim araçlarından birisi olarak öne çıkmıştır (bbc.com). Bu sebeptendir ki Türk halkının televizyon izleme eğilimleri birçok disiplin ile ilişkili olarak değerlendirmelere tabi tutulmalı ve tartışılmalıdır. 15 Temmuz 2016 özelinde bu tartışmaların merkezinde yer alan konulardan birisi Türk halkının televizyonlarda hangi türde programları tercih ettiği hususudur denilebilir. Reyting sistemi aracılığıyla yapılan ölçümler, Türk toplumunun 15 Temmuz 2016 öncesi ve sonrasında televizyon programlarını tercih etmesinde bir farklılık olup olmadığını bize göstermektedir. Reyting sistemi, televizyondaki içeriğin izlenme durumunu bir veri halinde sunabilen en temel araçtır; televizyon kanallarında zaman ve program temelli olarak ölçümlenecek ve hangi televizyon kanalını hangi sosyo-ekonomik statüdeki kişinin ne oranda seyrettiğini belirlemeye yarayan sistemin adı olarak tanımlanabilir.

Türkiye’de reyting listesinde ilk sıralarda yer alan programlar, Türk televizyon izleyicisinin ve Türk halkının beğeni ve tercihlerinin bir boyutunu göstererek toplumsal, sosyolojik yorumlar yapmaya olanak tanımaktadır. Yapılan analizler eşliğinde darbe girişimi öncesi ve sonrasında bu girişimin televizyona yansması, incelenmesi gereken bir konu başlığı olarak görülmektedir. Bu sebeple Türk halkının televizyon eğilimlerinin analiz edilmesi ve darbeler bağlamında ele alınması 15 Temmuz 2016 Darbe Girişiminin bir boyutuna ışık tutacaktır. Sonuç olarak bu araştırmada Türk halkının televizyon izleme eğilimlerinden yola çıkılarak 15 Temmuz 2016 öncesi ve sonrasındaki reyting listesindeki değişim ortaya konulacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı, televizyon izleyicisinin beğenilerinden yola çıkarak 15 Temmuz 2016 öncesi ve sonrasında Türkiye’de televizyon ile ilgili eğilimlerdeki değişimi ortaya koymak ve medya alanının bir bölümüne ışık tutmaktır. Bunun için aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- 2015 ve 2016 yıllarında televizyonda en çok hangi türde yapımlar izleyiciler tarafından tercih edilmiştir?
- 2015-2016 yıllarında 15 Temmuz 2016 öncesi ve sonrasında Türkiye’de en çok izlenen televizyon programlarının türlerinde anlamlı bir farklılık var mıdır?

Araştırmanın Önemi

Araştırmanın Türk halkının 15 Temmuz 2016 darbe girişimine vermiş olduğu tepkinin bir boyutunu açıklaması ve televizyon eğilimlerinde yıllar arasındaki değişimi ortaya koyması bakımından toplumbilim ve iletişim bilimleri alanına belirli katkı sunacağı düşünülmektedir.

Varsayımlar

- TİAK A.Ş. tarafından yapılan televizyon izlenme oranı ölçümlerinin doğru yapıldığı, İstanbul Ticaret Üniversitesi eliyle yapılan televizyon izlenme oranı ölçümlerine ilişkin denetimin bilimsel kontrol yöntemlerine uygun gerçekleştirildiği varsayılmaktadır.
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından yapılan ve/veya yaptırılan denetimin doğru yapıldığı kabul edilmektedir.

Sınırlılıklar

- Araştırma 2015 yılında tam zamanlı ölçümü yapılan 12 ulusal televizyon kanalı ve 2016 yılında tam zamanlı ölçümü yapılan 11 televizyon kanalı ile sınırlıdır.
- 1 Ocak 2015 ve 31 Aralık 2016 tarihleri arasındaki reyting listesinde ilk 25 sırada bulunan programlar ile sınırlıdır.

YÖNTEM

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması için ikincil verilerden yararlanılmıştır. Radyo ve Televizyon Üst Kurul düzenlemeleri uyarınca izlenme ölçümü hizmeti sağlayan kuruluş Televizyon İzleme Araştırma Kurulu'dur (TİAK A.Ş.). TİAK A.Ş.'nin tam zamanlı ölçüm yaptığı kanalların Reyting Listesi, TİAK A.Ş. tarafından belirli medya kuruluşları aracılığıyla günlük olarak kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Araştırmada ilgili liste esas alınarak yapılmıştır.

Verilerin Çözülmesi

Verilerin çözülmesi için ikincil analiz yönetimi diye adlandırılan yöntem tercih edilmiştir. Neuman'ın (2014, s.482) belirttiği üzere "ikincil analiz daha önce başkaları tarafından toplanmış olan tarama verileri ya da başka verilerin yeniden analizidir." Elde edilen ikincil veriler betimsel analizlere tabi tutularak anlamlı göstergeler yorumlanmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Televizyon yayın hizmetlerinin izlenme durumlarını gösteren en temel araç reyting sistemidir. Reyting ölçümlenmeleri, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun ilgili mevzuatı uyarınca TİAK A.Ş. eliyle gerçekleştirilmektedir. Bu ölçümlenmelere ilişkin denetleme görevi, TİAK A.Ş. tarafından bağımsız bir şirkete yaptırılmaktadır. Tüm bu ölçümleme ve denetleme süreci Radyo ve Televizyon Üst Kurulu nezdinde kontrol edilmektedir. Bu sebeple reyting ölçümlenmelerinin çoklu bir kontrol mekanizmasından geçtiği belirtilebilir. Bu noktada reyting sistemine dâhil olan kanal sayısının kısıtlı olduğunu da ifade etmek yerinde olacaktır. 2015 ve 2016 yıllarında tam zamanlı ölçümleme yapılan kanal sayısı 12'dir. Televizyon izleyicisi içerisinde bu kanalları izleyenlerin oranı 2015 yılında %60'lı oranlara yaklaşıkken 2016 yılında bu oran %63,24'tür. Bu veriden hareketle Türkiye'deki ana akım medya kuruluşlarının seyredilme oranlarının arttığı söylenebilir.

Tablo 1. 2015 Yılında tam Zamanlı Raporlanan Kanalların Aynı Yıl İçindeki “Share” Oranları

Sıra No	Kanal İsmi	Share Oranı
1	ATV	% 7,91
2	FOX TV	% 9,26
3	KANAL 7	% 2,95
4	KANAL D	% 8,25
5	SHOW TV	% 6,43
6	STAR TV	% 8,33
7	TRT 1	% 3,91
8	TRT BELGESEL VE TURİZM	% 0,30
9	TRT ÇOCUK	% 2,48
10	TRT HABER	% 1,20
11	TRT SPOR	% 1,18W
12	TV 8	% 6,08
	Toplam	% 58,28

Kaynak: TİAK

Tablo 2. 2016 Yılında tam Zamanlı Raporlanan Kanalların Aynı Yıl İçindeki “Share” Oranları

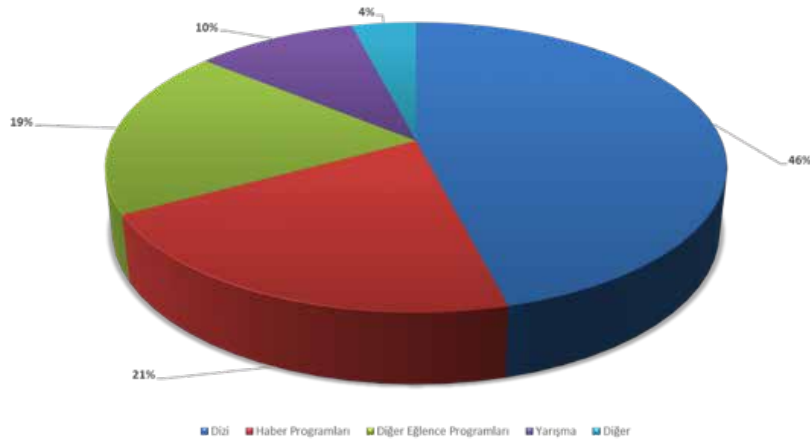
Sıra No	Kanal İsmi	Share Oranı
1	ATV	% 9,91
2	FOX TV	% 8,08
3	KANAL 7	% 4,42
4	KANAL D	% 8,54
5	SHOW TV	% 7,30
6	STAR TV	% 8,07
7	TRT 1	% 4,63
8	TRT BELGESEL	% 0,62
9	TRT ÇOCUK	% 3,21
10	TRT HABER	% 1,41
11	TRT SPOR	% 1,15
12	TV 8	% 5,90
	Toplam	% 63,24

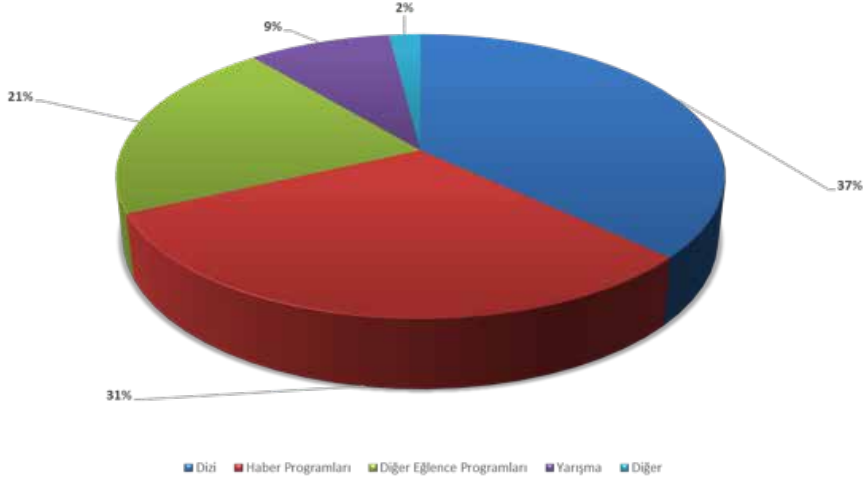
Kaynak: TİAK

Türk halkının televizyon eğilimlerine bakıldığında açıklıkla ifade edilebilir ki televizyon daha çok eğlence ağırlıklı programların tercih edildiği bir kitle iletişim aracıdır. Türk televizyonlarında 2015 yılında dizi yüzde 46 ile en çok tercih edilen program türü iken yarışma yüzde 10 diğer eğlence programları yüzde 19'luk payla toplamda reyting listesinde izlenen programların 4'te 3'ünü eğlence programları oluşturmaktadır. Bilgilendirici programlar olarak sınıflandırılan haber programları ve diğer kategorisi ise Türk halkı tarafından bu yıl içerisinde daha az izlenmiştir denilebilir. 2016 yılında ise eğlence programlarının oranı bilgilendirici programlara oranla daha yüksek olmasına karşın bilgilendirici program türündeki yapımların tercih edilmesinde ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Haber programlarının reyting listesinde yer bulması, Türk halkı tarafından tercih edilmesi durumunun Oxford Üniversitesi'ne bağlı Reuters Enstitüsü'nün yaptığı bir araştırmadaki sonuçlarda belirtildiği üzere Türk halkının haber alma kaynağı olarak %80 oranında televizyonu tercih etmesinin etkili olduğu söylenebilir (bbc.com). Özellikle 15 Temmuz yaşandıktan sonra bilgilendirici programlar televizyonda çok daha fazla tercih edilmiştir denilebilir. Türk halkının yaşanan gelişmeler sonrasında haber programlarını daha fazla izlediği veriler ışığında söylenebilir. Her ne kadar Postman "eğlencenin televizyonun üst ideolojisi olduğunu" ifade etse de bu çalışmada haber programları bilgilendirme işlevi başlığı altında değerlendirilecektir (Akt.: Şentürk, 2017, s.242). Bu çerçevede sonuç olarak 2015 ve 2016 yıllarındaki reyting listeleri ile beraber değerlendirildiğinde televizyon Türkiye'de eğlence aracı olarak görüleceği gibi bilgilendirme işlevini yerine getiren bir kitle iletişim aracıdır denilebilir.

2015 Yılı Reyting Listesindeki İlk 25 Programın Türüne Göre Yüzdeler Dilimi

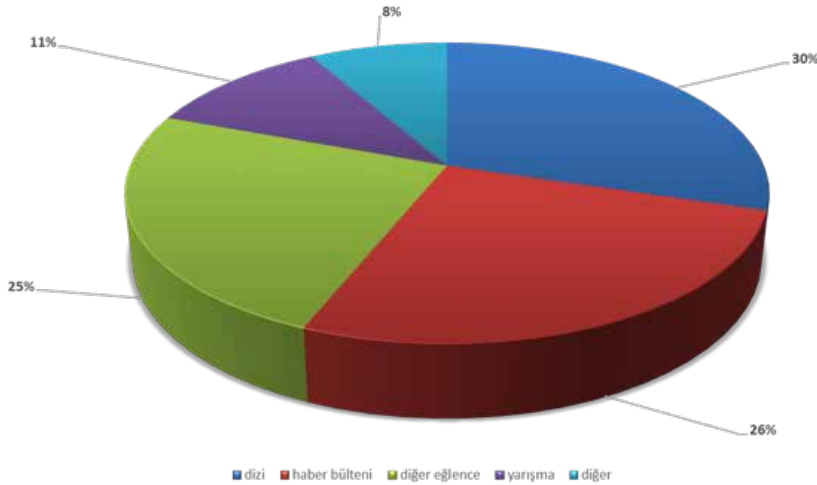
2016 Yılı Reyting Listesindeki İlk 25 Programın Türüne Göre Yüzelik Dilimi**15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi, Girişim Öncesi ve Sonrasında Reytingler**

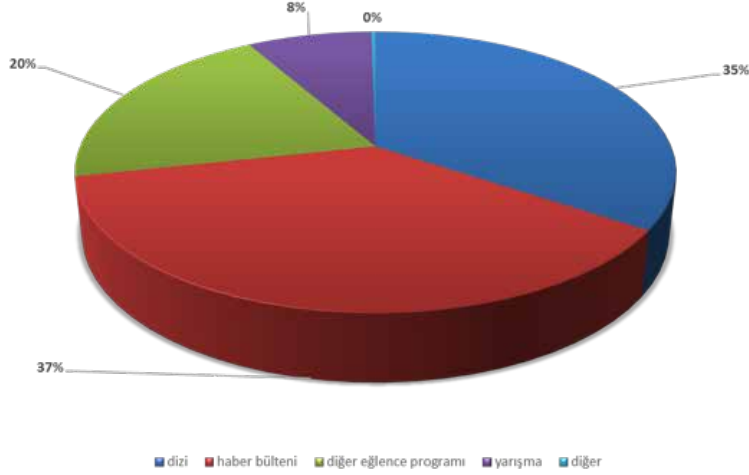
15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi İngiliz aklı ve Amerikan planlaması doğrultusunda ajanlık faaliyeti yürütmekte olan Fethullah Gülen ve onun militanları tarafından mevcut hükümetin (Adalet ve Kalkınma Partisi) yönetimden el çektilmesini sağlama ve Türkiye’de yönetimi ele geçirme amacıyla düzenlenmiştir denilebilir. Gülen örgütü bilindiği üzere dış ülkelerin Türkiye üzerinde operasyon yapmalarını sağlama amacıyla kurulmuş ve bu amaca yönelik faaliyetlerde bulunan bir örgüttür (Çaylak, 2017, s.774). Fetullahçı Terör Örgütü Lideri Fetullah Gülen’in ABD’de yerleşik olması, darbe soruşturmalarına da konu edinilen FETÖ’nün “hava kuvvetleri imami” Adil Öksüz başta olmak üzere birçok kritik ismin darbe girişimi arifesinde Türkiye-Pensilvanya hattında sağladıkları trafik, FETÖ darbe girişiminin başarısızlığa uğraması sonrası yurtdışında bulunan ya da yurtdışına kaçmayı başaran terör örgütü militanlarına Almanya başta olmak üzere birçok Batı başkentinin sahip çıkması, darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığı ana değin PKK’nın üstü kapalı bir eylemsizlik içerisinde girmesi, Suriye’nin Kuzeyinde IŞİD ve PKK/PYD’nin sınır hattı boyunca Türkiye’de ortaya çıkacak bir anarşi için eylem hazırlığı içerisinde olduğu yönündeki güçlü emarelerin ortaya çıkması gibi birçok husus 15 Temmuz kalkışmasının dış destek bulan bir darbe girişiminden ziyade dışardan planlanan ve içerideki terör örgütleri eliyle sahneye konan bir plan olduğunu düşündürmektedir.

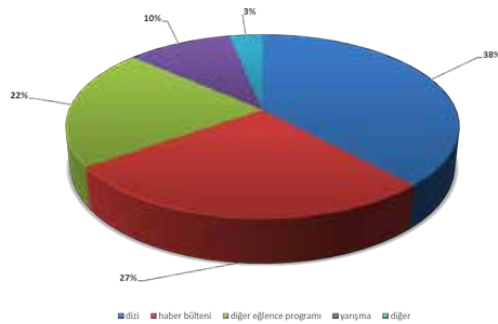
Bu örgütün 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirmeye çalıştığı darbe ve darbeye karşı verilen “sivil direniş”, Türk siyasi ve toplumsal hayatına sivilleşme ve demokratik hakların korunması konularında yeni bir boyut kazandırmıştır denilebilir. Türk halkının Fettullahçı Terör Örgütü’nün askeri yapılanmasının gerçekleştirilmeye çalıştığı eylemlere karşı mücadele vermesi, bir anlamda sivil iradeye sahip çıkmaları Türkiye tarihinde eş olmayan bir durumdur. Bu sebeple bu darbe girişimi tüm boyutlarıyla ele alınması önem arz etmektedir. Çünkü “askeri müdahalelerin görünür gerçekleri yanında siyasi sistemi dönüşüme uğratmaya yönelik düşüncelerle” yapıldığı söylenebilir (Doğan, 1997, s. 125). Bu dönüşüm girişimine karşı sivil direnişin sokaklarda başarılı olması ve darbe girişiminin bertaraf edilmesi sonrasında hem o gece hem daha sonraki süreçte darbe girişiminin medyaya yansımaları ayrı bir konu başlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu çerçevede temel olarak darbe girişimine karşı halkın tutumu ve direnişini köklü bir değişimin temel işareti görülebilir (Yılmaz, 2016, s. 61-69). Türkiye’de televizyonun bu bağlamda incelenmesi, darbe öncesi ve sonrası süreçte içeriğinin analiz edilmesi darbe girişiminin hem etkisi hem de tam anlamıyla analiz edilebilmesine büyük katkı sunacaktır. Bu çerçevede televizyonun 15 Temmuz 2016 öncesindeki 1 ay açık ara eğlence amacıyla tercih edildiği görülürken sonrasında haber programlarının en çok izlenen program türü olduğu belirlenmiştir.

15 Temmuz Öncesi 1 Ay Reytinglerdeki Program Türü Dağılımı

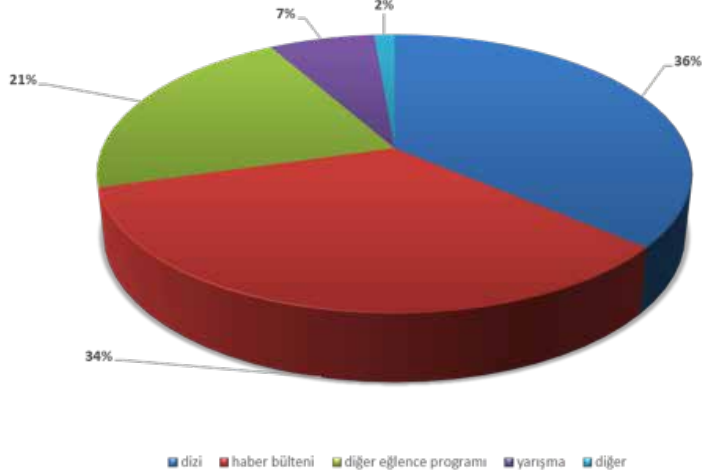

15 Temmuz Sonrası 1 Ay Reytinglerdeki Program Türü Dağılımı

Eğlence kutusu olarak nitelendirilen televizyonun 15 Temmuz 2016 sonrasındaki bir ay bilgi alma amacıyla tercih edilmesi dikkat çeken bir konudur. Özellikle 15 Temmuz 2016 sonrasında darbe girişimi ile ilgili duyulan haber alma ihtiyacı ve televizyon kanallarının girişim sonrası çok daha fazla haber içerikli programları yayına sunması bu durumun oluşmasında temel sebepler olarak görülebilir. Bu noktada Türk halkının servis edilen haber programlarını tercih etmesi sonucu bu programların reyting listesinde üst sıralarda yer alması bir anlamda Türk halkının darbe girişimine karşı vermiş olduğu bir tepki olarak görülebilir. Bu noktada belirtilmelidir ki FETÖ iltisaklı kişilerin de aileleri ve diğer yakınlarının televizyonlarda gelişmeleri takip etmekte olduğu düşünülebilir. Tüm bu etkenler sonucunda Türk televizyon izleyicisi 15 Temmuz süreci sonrasındaki bir ay boyunca haber programları türündeki yapımları daha fazla izlemiştir.

15 Temmuz Öncesi 2016 Yılı Reytinglerde Program Türü Dağılımı

15 Temmuz Sonrası 2016 Yılı Reytinglerde Program Türü Dağılımı

Televizyon reytinglerine 2016 yılında 15 Temmuz öncesinde bakıldığında eğlence türündeki yapımların ağırlığı görülmekteyken, bir önceki seneye oranla haber program türü yapımların izlenmesinde küçük bir oransal yükselme görülmektedir. Yıl boyunca siyasi gelişmelerin canlılığını koruması ve özellikle 15 Temmuz tarihine gelene kadar iktidar ve muhalefet cephesindeki siyasi çıkışların bu oransal yükselmeye etkili olduğu değerlendirilebilir. Bununla beraber 15 Temmuz 2016 sonrasında reytinglerde oransal olarak yükselme gösteren tek program türü haber programıdır. Türk televizyon izleyicisi 15 Temmuz sonrasında haber içeriklerini daha çok takip etmiş ve diğer program türleri reyting listesinde senenin önceki bölümüne oranla daha az izlenmiştir. Bu veri Türk halkının yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmadığının ve ilgi duyduğunun bir göstergesi kabul edilebilir. 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında Türk halkı sokaklardaki direnişini ve canlılığı yaşanan gelişmeleri televizyonda haber programları yoluyla takip ederek medya alanında da sürdürmüştür.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Demokratik düzene sahip ülkelerde seçilmiş iktidarın ciddi bir toplumsal tabana dayandığı ve bu tabanı kaybetmesi durumunda seçimler yoluyla iktidar değişimlerinin gerçekleşebildiği hususu göz önünde bulundurulduğunda Türkiye gibi düzenli ve hilesiz seçimlerin varlığı ulusal ve uluslararası kuruluşlarca gözetilmekte ve teyit edilmekte olan bir ülkede darbelerin toplumsal bir tepki ile karşılaşması son derece olağan görülebilir. Bu durumda demokratik düze-

nin işlemekte olduğu ülkemizde darbelerin kitlesel bir karşılığı olmayacağından Latin Amerika ve Orta Doğu'daki darbelerde görüldüğü gibi bir dış desteğe ihtiyaç duyulacağı açık bir gerçektir. Bu kapsamda, batı basınının 15 Temmuz gecesi ve darbenin başarısızlığa uğramasını müteakip süreçte gerçekleştirdiği yayınlarda darbeye ilişkin haberleri ele alış ve sunuş biçimi oldukça dikkat çekici niteliktedir. Batı basınının bu tutumu Türk toplumunda darbenin dış destek ve/veya planlama ile yapıldığı konusundaki düşünceleri pekiştirirken Batı Dünyasına dair büyük tepki ve güvensizliği de beraberinde getirmiştir. Bununla beraber Türkiye'deki ulusal basın, özellikle ulusal televizyon kanallarının yapmış oldukları yayınlar darbeye karşı halkın duruşunu anlatmak bakımından oldukça önemli bir rol oynamıştır denilebilir.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında gerek siyasi iradenin sokaklardaki direnişi canlı tutabilmek adına televizyon üzerinden yapmış oldukları programlar gerek sosyal medyanın manipülatif yapısına sahip olmadığı düşüncesiyle halkın haber alma ihtiyacını televizyondaki haber programlarından gidermesi gerekse de televizyon kanallarının haber içerikli daha fazla program yayımlaması neticesinde reyting listesinde haber içerikli programlar daha fazla izlenmiştir. 15 Temmuz 2016 sonrasında yılın geri kalan bölümüne göre haber programları reyting listesinde artış gösteren tek program türü olarak belirmektedir. 2015 ve 2016 yıllarında televizyonun en çok eğlendirme işlevini yerine getirmekte olduğu ve Türk halkının televizyonu daha çok oylanma amacıyla kullandığı tespit edilmiş olmasına karşın 2015 yılına kıyasla 2016 yılında haber programları daha çok izlenmiştir. Bu noktada Oskay'ın ifadesiyle "gündelik hayatın rutin işleyişinden yorulan, sıkılan insanların ciddi haberlerden çok eğlenceli yapımlara" yönelmeleri durumunu realiteden kaçma isteği olarak açıklayabiliriz (Oskay, 2005, s. 80). Ancak medya eğilimlerinin tüm bu durumuna karşın Türk televizyon izleyicisi yaşanan toplumsal olaylardan etkilenmekte ve dini anlamda özel zaman dilimlerinde, siyasi özel günlerde bu günlerin anlam ve önemine ilişkin yapılan yayınların izlenmesinde artış olduğu görülmektedir.

Tüm bu tespitler ve veriler ışığında Türk halkının dışardan planlanmış darbe girişimine karşı sokaklar ve meydanların yanında Türkiye'deki en temel kitle iletişim araçlarından olan televizyon üzerinden de haber programlarının 2015 yılı ve senenin önceki bölümüne kıyasla daha fazla takibini sağlayarak tepkisini ayrıca ifade ettiği ifade edilebilir. Bu çerçevede 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin televizyon reytinglerine etkisinin olduğu, haber programlarının seyredilmesinde anlamlı bir artış olduğu belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

- <http://www.tiak.com.tr/raporlar/yillik2015.htm> (13/11/2017 tarihinde erişildi)
- <http://www.tiak.com.tr/raporlar/yillik2016.htm> (13/11/2017 tarihinde erişildi)
- Neuman,W. L. (2014) Toplumsal Araştırma Yönetmeleri (Çev.: Sedef Özge). Ankara: Yayın Odası Yayıncılık
- Doğan, M. (1997) Darbeler Müdahaleler ve Siyasi Sistem İstanbul: İz Yayıncılık
- Yılmaz, A. (2016) 15 Temmuz Sivil Direnişi: Demokrasiyi Yeniden Kurmak. Muhafazakar Düşünce Dergisi Yıl:13 Sayı: 49, 57-73
- Çaylak, A. (2017) 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Gülenizm'in Soy Kütüğü. (Edi.: Çaylak, A. ve Avcu, S. A.) Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Siyasal Hayatı (s.767-779) Ankara: Savaş Yayınevi
- Oskay, Ü. (2005) İletişimin ABC'si. İstanbul: Der Yayınları
- Şentürk, R. (2017) İletişim ve Televizyon Teorileri. İstanbul: Küre Yayınları
- http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160615_turkiye_sosyal_medya (01/12/2017 tarihinde erişildi)

REACTIONS OF THE ARAB PRESS TO THE TURKEY'S FAILED COUP ATTEMPT ON 15 JULY IN TERMS OF DEMOCRACY DISCOURSE

Asst. Prof. Dr. Abdulkadir GÖLCÜ

Selcuk University
kadirgolcu@selcuk.edu.tr

Fatma KHWAIRA

Selcuk University
fkhwaireh@gmail.com

ÖZET

Türk medya örgütlenmesine benzer şekilde, Arap ülkelerindeki medya kuruluşları da demokratik süreçleri savunmak konusunda sorunlu bir geçmişe sahiptir. Medya örgütlenmeleri antidemokratik ya da önyargılı olan hükümet ve iktidar rejimi için bir ses olmayı tercih etmişlerdir. Bu ülkelerin demokrasi veya antidemokratik uygulamalarla ilgili medya söylemleri, onların konuyla ilgili görüşlerini yansıtmaktadır. Bu çalışma, Arap dünyasındaki medya kuruluşlarının Türkiye'deki 16 Temmuz 2016'da yapılan askeri darbe girişimine tepkilerinin ne olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bunu yapabilmek için de, Türkiye'deki başarısız askeri darbe girişimi ile ilgili haber yayınlamış olan on iki farklı Arap ülkesinin gazeteleri analiz edilmiştir. Haberlerin analizi için Teun van Dijk'in söylem analiz yöntemi kullanılmıştır. Analizler sonrasında gazete gruplarına göre üç farklı genelleme yapılabilir. Bu bağlamda sınırlı da olsa Arap basınının bazı ülkeler özelinde demokratik süreçleri savunan söylemler geliştirdiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Söylem Analizi, Askeri Darbe, Haber, Demokrasi.

ABSTRACT

Similar with Turkish media organization, the media organizations in the Arab countries have a problematic historical background about defending democratic processes. They have preferred to be a voice for the government and ruling regime which are antidemocratic or biased. Media discourses of these countries about democracy or antidemocratic implementations reflects their point of views about these subjects. This study tried to show what was the reactions

of media organizations in Arab world to the military coup attempt in Turkey on 16 July 2016. In order to do this, thirteen newspapers of eleven Arab countries, which published news about the failed military coup attempt in Turkey, were analysed. Discourse analysis method of Teun van Dijk was used for the news analysis. After the analysis, three different generalizations can be made according to newspaper groups. In this context, it has been seen that the Arab press has developed discourses that advocate democratic processes in specific countries.

Keywords: Discourse Analysis, Military Coup, News, Democracy.

1. INTRODUCTION

The military coup attempt on the 15 July 2016 in Turkey has raised a state of confusion and surprise internally and externally to the state of tension experienced by the Arab world. In particular, Turkey is a strong strategic player on the political and economic level in middle east countries, especially Muslim countries. Beside this, it's a historical connection to the region that give it a direct impact on these countries. The relations between Turkey and the Arab world, especially Qatar, Saudi Arabia, Kuwait, and United Arab Emirates before the failed coup attempt were characterized by harmony and consensus in some regional files such as the situation in Syria and Iraq, the position of the Islamic State region and nuclear program of Iran. Arab world has lived and still living after the Arab Spring for nearly seven years, which posed a challenge to Turkish foreign policies. This is a well-known situation that the ruling of the Justice and Development Party has had crisis for some Arab regimes, because of the severe contradiction in the agendas between them. Especially these problems were caused by Turkey's new political perceptions affecting all the region and Arab countries in terms of democratic policies depending on social reality of Muslim world. It aims to transform Turkey into both a modern European state and an Islamic power. And Turkey's characteristic feature as a strong country image with economic growth ratios and pride in its Muslim identity. This have bought Turkey the unstinting support of huge swaths of the Turkey and Arab world, particularly in many of the rural and poorer areas. Because of these reasons Turkey was considered as an opponent, alternative and an inspiring example for political and economic success of Islamic movements in these countries. However, the military coup attempt on the 15 July 2016 in Turkey has changed this situation and its political perceptions about the region and these countries. In this processes, the military coup attempt was the beginning of a period of re-organizing relations with the countries of the region. Turkey demonstrated a

democratic attitude in the coup attempt period in Egypt and it also demanded similar attitudes to the military coup attempt on the 15 July 2016 against elected Turkish government from the Muslim and other countries.

There are several reasons for the political backwardness and unstable political development of many Muslim nations. Among the more important ones is institutional imbalance between the military and political structures, the failure to define the role of Islam in political and economic governance, and the support often provided by the West to authoritarian governments that managed to take control of government institutions (Burki, 2016: 4). The citizens of this area needed a role model they could follow. As an exception to this, it is seen that Turkey emerges as a role model for the development of democracy and for legitimization of political regimes in the Middle East. The impact failure of coup attempt in Turkey on the 15th July has been decisive in the emergence of this situation. Especially according to the Turkish public opinion there are two main reasons behind the failure of the July 15 coup attempt in Turkey. First one is the strengthening of the Turkish democracy, especially the consolidation of the democratic institutions in daily life and state apparatus. Second one is the democratic awareness and the unification of the Turkish citizens under the same flag, leaving aside their differences.

Although Turkey is busy with its own problems after the coup attempt, it is also important to evaluate external reactions to the coup. In this context, the evaluation of the reactions especially from the Arab world is important for Turkey, because these reactions will be decisive the determination and shaping of the new political strategy of Turkey. Through this paper, it will be highlighted and taken in hand the reactions of Arab world to the 15 July 2016 via newspapers and news discourses. Why through newspapers? Because it was through these regimes and the states could exploit them in the political process, as it transfers and analyses the political activities and reactions of these regimes in different political events. Moreover, news and news discourses occupy a prominent position through the ability to influence and persuade, to form ideas, and to formulate public opinion.

2. THE FUNCTIONS AND IMPACT OF DISCOURSE

How do social situations and political positions influence language use and discourses which produced by media organizations? Both in everyday conversations and in academically the term discourse is frequently used to refer to general notions, such as “language,” “discourse,” “action,” “mind,” “knowledge,” “society” or “power,”. Because of this, defining the term is quite hard more

or less satisfactorily (van Dijk, 2008:4). This often means that people interesting with this topic are dealing with fundamental notions that need complex theories, if not whole disciplines, to account for their properties. At the same time, they usually have specialized fields of philosophy dealing with such concepts. Although these concepts are different, the implications are always same that all come within the context. At this point, it can be said that context is production which created by people who use language according to their own social background, intellectual level, social class, gender etc. The discussion focuses on context and discourse as a specific “textual” form of language use in the social context and only some of the sociolinguistic work that deals with the role of dominance or power in language. Context is the answer of question why people speak? The main reason for speak is not just to talk, but there is a goal will be delivered, is a process of communication to send a message and the role of the recipient here to analyse and interpret the messages through the context. According to van Dijk (2008:4) using the notion of “context” whenever want to indicate that some phenomenon, event, action or discourse needs to be seen or studied in relationship to its environment, that is, its “surrounding” conditions and consequences. Thus not only describe but especially also explain the occurrence or properties of some focal phenomenon in terms of some aspects of its context.

It was necessary to talk about the context, because any discourse always come within the context. Now if scholars want to take the discourse and stand on its meaning, they will find different definitions for many writers. In addition to this complex definition pluralism, discourse is a method of research in materials made of interrelated elements, whether language or something similar to language. As Siegfried Jager (2001:49) stated that discourse planes the respective discourse strands operate on various discursive planes (science(s), politics, media, education, everyday life, business life, administration, and so on). Such discourse planes could also be called the societal locations from which speaking happens. It can also be observed that these discursive planes impact on one another, relate to one another, use each other and so on. In this way, for example, discourse fragments from the special discourse of science or from political discourse can be included on the media plane.

In another words “Discourses” with a capital “D,” that is, different ways in which we humans integrate language with non-language “stuff,” such as different ways of thinking, acting, interacting, valuing, feeling, believing, and using symbols, tools, and objects in the right places and at the right times so as to enact and recognize different identities and activities, give the material world

certain meanings, distribute social goods in a certain way, make certain sorts of meaningful connections in our experience, and privilege certain symbol systems and ways of knowing over others (Gee, 1999: 6-7). And more details, the meaning of discourse can be described at two levels: The local (micro) level of word and sentence meanings; and the global (macro) level of topics. Topics, theoretically represented as the propositions that form its semantic macro-structure, embody the most important information of a discourse, and play a vital cognitive role in production and comprehension (van Dijk, 1993: 117). This means that the discourse is a logical issue. Understanding the discourse is based on an understanding of the case. If there is no prior information about it, the speech cannot be understood logically. From this point of view, it should be understood that speech is built and understood according to the language system which it is conducted. Furthermore, not everyone has equal access to the media or to medical, legal, political, bureaucratic or scholarly text and talk. That is, to explore the implications of the complex question “who may speak or write to whom, about what, when, and in what context”, or “who may participate in such communicative events in various recipient roles”, for instance as addressees, audience, bystanders and over hearers (van Dijk, 1996: 86).

To understand how discourse affects the media, and how it is possible to make the news, the types of discourse and its implications as defined by M. al-Shammari (2010:158). The clear correspondence between the functions of the discourse and the functions of the communicative message confirms the communicative nature of the discourse. This is also reflected in the following ways in which the discourse expresses these functions: First is direct speech: The content of the speech is direct, a dialogue speech that avoids many of the techniques of metaphor and has simple assignments. Second is implicit speech: It aims to convey the meaning through symbols of indirect interpretation, which is characterized by possessing an intuitive ability by reference, and to generate levels of interpretation to infinity. Third is the discourse of inspiration: Talking about a particular subject may be in some aspects directly, but it may show other ideas, it aims to deliver content through symbols directly or implicitly.

Defining the discourse from the view of media and communication, it is a set of vocabulary that expresses the communication message that is handled by any specific media system. Receiving the message from discourse is not difficult, but the process of understanding and analysing it requires extensive experience in any subject, because here are talking about the strength of the impact of discourse on the media message. Back to M. al-Shammari (2010:157-158) the common characteristic in the discourse industry between sender and rece-

iver is the functions of discourse; News or reporting function: Its purpose is to inform the recipient of the content of the speech and try to influence it. Structural function: It represents the essence of the content of the discourse, which is formulated in a way that makes it suitable to try to influence. Reference Function: Include the presence of code understood by both ends of the discourse. Finally, the communicative function: ensures that link remains between the two parties of the speech during the process of communication.

According to Broersma (2010 :16) journalism in its entirety, as a specific discourse among other communicative discourses, has a performative nature. During the 19th century, journalism successfully developed an ideology which emphasized its indispensability to democracy: journalism as the fourth estate. It claimed the right to control other powers in society because it was authorized by citizens to do so. To legitimize this authority as well as its representations of social reality, journalism developed a specific discourse. However, the basic assumptions of this discourse, such as truthfulness and authenticity, are generally accepted, its stylistic features differ depending on the historical and cultural context of journalistic practice. But these criteria differed later; because it is now one of the most obvious properties of media news, ignored or neglected in both traditional and more recent approaches to media reporting, is that news reports, whether in the press or on TV, constitute a particular type of discourse (van Dijk, 1988: 1-2).

2.1. The Role of Discourse on News and News Media

The industry or coverage of the political news is very much related to the political discourse issued by the Authority or “power”. Hence the importance of the political discourse as it comes from the centre of decision-making and at the same time clarifying the reasons for the decision or the declared position. The political aspect is the most present and controversial in the arena of media. In addition to the political speech, Elite groups or institutions, on the other hand, may be defined by their broader range and scope of patterns of access to public or other important discourses and communicative events. (Van Dijk, 1995:12). Against the background of the theoretical framework of news media power sketched earlier, now Van Dijk (1995:17) focus on more specific domains of dominance. Begin with a summary of critical research into the ways, the news media are involved in the reproduction of racism and the subsequent maintenance and legitimation of white group power. This analysis then serves as a paradigm for a brief account of the role of the media in other forms of elite dominance, such as those of gender, class, and world region. According to Stuart

Allan (2004: 77) journalists are among the pre-eminent story-tellers of modern society. Their news accounts shape in decisive ways our perceptions of the 'world out there' beyond our immediate experience. That is why, he focuses on the question of how news discourses help to naturalize a cultural politics of legitimacy so as to lend justification to modern society's distribution of power and influence. It is the extent to which these news discourses effectively depoliticize the dominant meanings, values and beliefs associated with these inequalities and in so doing contribute to their perpetuation, that will be addressed. In addition to this, Teun van Dijk (2009: 214-216) reminds us that democracy can be easily used as a politicized discourse in political conditions. According to van Dijk, for the legitimization of the occupation of Iraq in the British parliament, it is seen that the discourse of democracy used in the news media is produced in the context of an ideological superiority.

Talking about the news media is like talking about a mission. A source of information and education that will shape the daily choices in people's life. That will shape the thinking, and the perception of things. Because news media cover issues that are prioritized by governments and elites. Next, news media representations of these issues stimulate public discussions that help to crystallize individual opinions on these matters. Finally, the news media collect individual opinions to represent public opinion that policy makers rely on for feedback on their own performance while learning about issues that matter to the public. (Yanovitzky, 2002:422). In addition to this, the news media may also legitimate information that the news audience has already learned from personal experience or from family and friends (Gans, 2003: 74). In the light of these definitions Herman (2004: 269-273) says that media workers, who are among the symbolic elite, serve to the propaganda of those who hold power by using sentence sequences and some word and grammatical tricks. In this context, the power relations that exist in the texts of democracy in the news texts and the structural links between the political institution and the media are covered. Moreover, the discourse of democracy that has been created in the news has turned into a process that does not contain democratic elements in real sense. The news texts want to reinforce the argument that political elites are open to differences by circulating the definitions or explanations of groups and persons who will not harm their conflicts of interest. But the news texts are closed to different discourses in order to harm the functioning of the social structure and to question the interests of political elites. These discourses can be found in the news by othering or negative actions. This reveals how narrow the boundaries of the perception of democracy are to be formed in the news texts.

Actually, the news alone is not likely to have much effect of any kind, largely, people, statements, events, and topics about which the news reports that have effects. To put it in another way, most news effects are indirect, for the news media function mainly as messengers for the people and events that make news (Gans, 2003: 69). Although different definitions and explanations are given place in news discourse in daily routines and topics of news media, this does not prove that news texts and news discourse include provide dialogue and coherence of every social organization in social consent. This means that people understand in a better way the function and contributions of news texts to political processes. According to Tuchman (1978: 196) the statements or definitions of dominant class can be circulated easily in social knowledge by news media and this proves that news is a reconstructed fiction affected by dominant class ideology and political perceptions. Therefore, news always reconstructs both social meanings and processes in social institutions on behalf of political reality of that country or situations. This function of news media and news itself has made easier the production of social consent about the political relations in social structure. By supporting this perception McNair (2009: 56) states that journalists must construct their news in order to meet the space and timetabling demands of the journalistic organisation. Not only does this help to explain why news is characteristically about events rather than processes, and effects rather than causes; it might also be thought to be part of the reason why news media tend to favour the definitions of the powerful when constructing their accounts of events.

2.1. Democracy Discourse in News

The concept of news in democratic societies is very important in terms of ensuring democratic functioning in the social structure. While the news fulfils the public information function in a sense, the messenger is also considered as the person who guarantees the future of the democratic regime. McNair (1998: 85) identified journalist in democratic societies as those who increased the credibility of economic and political power. Hence, while news and reporters are accepted as an assurance of democratic functioning, this acceptance causes the discourse of democracy to be heard, with or without awareness of the product as news. At the base of the narration of democracy discourse in news structure is the proposal to reflect the news as if it is reality, in the news descriptions made within the scope of mainstream studies. Because mainstream media studies have defined media as a mirror reflecting social events and

objective reality, news is regarded as a product containing balanced, objective and objective information (Çebi, 2002: 21).

It has been understood that the discourse of democracy in the news cannot support a political view according to the mainstream studies and studies based on content analysis have been made to support this argument. Studies conducted on the structuralise point of view have looked at news texts in the light of language science and refuted the claim of democracy that could be created in the news. These works have expressed their particular discourse of news texts and they have expressed the influence of the discourse of the source persons and organizations which are effective in the news production process in the formation of this discourse (İnal, 1995: 113-116). Indeed, in the context of critical studies, all definitions of news and news discourse reveal that the political and symbolic elite are determinative in the process of news and discourse production. It would be unrealistic to explain the struggle to build up the discourse of democracy in the news and reproduce it in social consensus through news, simply by looking at news descriptions of mainstream studies.

Given the fact that the political elites in the social structure have been transformed into a state of affairs, it turns out that the interest of the political institution lies behind the democracy rhetoric to be formed in the news texts. Here, the attempt to reproduce the discourse of democracy through social consciousness through news texts can be regarded as a shadow play in a sense that political elites have in order to secure their position. The common interest for the ruling elite is to consolidate the existing positions and permanent positions by making the discourse of democracy produced in the news media accepted in the social structure. In this context, the power relations that exist in the texts of democracy in the news texts and the structural links between the political institution and the media are covered. In addition to this, the discourse of democracy in the news and news discourse have turned into a process that does not contain democratic elements in their structure in real sense. The news texts want to reinforce the argument that political elites are open to differences by circulating the definitions or explanations of groups and persons who will not harm their conflicts of interest. But the news texts are closed to different discourses in order to harm the functioning of the social structure and to question the interests of the political elite. These discourses can be found in the news by others or negative actions. This suggests how narrow the boundaries of the perception of democracy that is desired to be formed in the news texts are.

Scholars of democracy have seen the press as crucial to the formation of a democratic public, but they have also worried about the possible problems

that certain forms and uses of new media might pose for democracy. As being pointed out in democracy literature, a free and open public debate is the key to democratic political culture and the vehicle for such discourse is the mass media. Yet, the media are not simply intermediaries between political actors and the mass public. Journalists can actively limit the public's right to access and evaluate different policy platforms and thus diminish the quality of political dialogue (Callaghan and Schnell, 2001: 203). Evaluating the debate from the perspective of economics and politics, Chomsky and Herman (1979: 71) states that news media and its organizational structure function as 'propaganda agencies' of the 'national security state'.

It will be seen how important the discourse of democracy produced in the news media, when considering the issue covered in this study. According to Hazwan Al-Waz (2012:28) in the past few years, the Arab and international scene has witnessed important democratization and political events in which the news media have interacted and dealt with in different ways. The follow-up observer has come to the illusion that it is a matter of different events, but the reality is that the way of looking at the event, thus, the event is almost different, although it is the same. In the twenty-first century, the media has become more "Forging facts" than it has been and conveyed it to the public as it is, until the talk of objectivity, neutrality, and the presentation of facts, events, wars and crises as in the media industry is a fantasy. Traditional media organization in Arab countries could not be successful with the attempt to change the dictatorial regimes through the Arab Spring, and its failure in many countries, the official and traditional media remained a trumpet of these regimes. Copyright in newspapers and traditional media is restricted by laws and regulations that severely limit the publication of material against these systems or against their policies. In addition to this, it is obliged to publish what the governor or the official sees, and this is what will be noticed in the analysis part of this study. State relations with other countries, whether good or not, it's reflected in the news published by this country.

3. METHOD

By analysing news texts and language within the perspectives of critical approaches such as cultural studies, discourse analysis or text analysis; there are so many things to do to uncover the social basis of the news, to explore the role of the news in perpetuating or challenging that social base, to make visible the power relations hidden in news text and to describe the power of the news to convince and even manipulate. News discourse analysis is often explicitly cri-

tical, and many of its techniques have developed with the aim of showing how news language contributes to inequality. This has been a significant strength, providing the motivation to undermine simplistic statements within journalism about its impartiality, and linking description of language with critical theories of ideology and power (Matheson, 2005, 17). Discourse analysis try to transcend the division between work inspired by social theory which tends not to analyse texts, and work that focuses on the language of texts but tends not to engage with social theoretical issues (Fairclough, 2003:2-3). Discourse analysis is an attempt to identify the messages that the text wants to send, and discourse is bigger than the text and more comprehensive than ideology. According to Antaki (2008) there are four core features of any discourse analysis. They can be listed like this:

- The talk or text is to be naturally found (in the sense of not invented, as it might be in psycholinguistics, pragmatics or linguistic philosophy; some analysts admit interview data into this natural category, while others do not.
- The words are to be understood in their co-text at least, and their more distant context.
- The analyst is to be sensitive to the words' non-literal meaning or force.
- The analyst is to reveal the social actions and consequences achieved by the words' use, as enjoyed by those responsible for the words, and suffered by their addressees, or the world at large.

This study was designed according to the discourse analysis method of Teun van Dijk. In the content of this study, thirteen different newspapers from eleven countries in Arab world were selected to analysis because of their reactions to the Turkey's Failed Coup Attempt on 15 July 2016 in terms of democracy discourse in their news structure. Only the news published by selected newspapers on 16 July 2016 will be analysed and beside this, how these newspapers covered the recent military coup in Turkey will be taken in hand through discourse analysis. In the content of the study, how the relations between these countries and Turkey will be taken into account and how they can affect the news discourses. Discourse analysis also aims to deciphering the text in the news covered by the newspapers a day after the attempted military coup on 15th July, 2016 by identifying the assumptions and intellectual tendencies or concepts. The sample of the papers that have been taken are all in one way or another for the government or the regulations prevailing in those countries. The-

se countries are: Saudi Arabia, United Arab Emirates, Kuwait, Algeria, Lebanon, Syria, Qatar, Bahrain, Palestine, and Oman.

3.1. Findings

3.1.1. Saudi Arabia – Al-Riyadh Newspaper

Al-Riyadh newspaper is a Saudi daily newspaper published by Al-Yamamah Press Foundation and although its ownership structure looks like a private investment, there is general consensus that it belongs to royal family of the Saudi Kingdom. As for the reaction of Al-Riyadh newspaper to Failed Coup Attempt on 15 July 2016 in Turkey, there is a general tendency to support elected government in Turkey. Newspaper announced the event in the centre of its first page and the news was in the middle of the page, containing two pictures, which were the Turkish citizens who were facing the coup and the Turkish flag was present in the pictures. The newspaper gave importance to the news, by placing it in the middle of the page, and by including two large pictures, the published photos indicate that the citizens stood with the government and refused the coup and this is what the news wanted to convey. According to this design, newspaper produced a general news discourse which supports the elected government and refused the failed coup attempt. To support this assumption, newspaper used a title of “People are biased towards the civilian and reject the tanks” which was given in big fonts in the center of the first page. Similarly, its subtitle of “A faction of the army carried out a failed coup attempt and the martyrdom of 17 policemen in an air strike targeting the command of special forces” shows that news discourse was formed to support the elected Turkish government and to condemn the failed coup attempt.

In the main headline; it can be note that the use of the term civil and the verb biased shows that Al-Riyadh Newspaper preferred to use sentence and adjectives supporting to elected government and blaming the failed coup attempt. This means that general news discourse was formed according to acceptance of refusing the failed coup attempt. In addition to this, newspaper preferred to use the definitions of “faction of the army” and “martyr” to support its general news discourse refusing the failed coup attempt. The use of these words indicates that Al-Riyadh newspaper and Saudi Arabia rejects in somehow the coup and has sided with the civilian and the will of the people. It seems clear here that the victims of the coup attempt are martyrs, a sign of the people’s right to defend their homeland from the enemy which is organizer the failed coup attempt. In addition to this, using adjectives and definitions such as a “failed” coup at-

tempt, “Turkey suffered a hard night”, “Great masses”, “a metaphor for Turkish citizens”, and the “pulse soldiers” were described by the rebels in general news structure. The launch of the failed status of the coup shows the extent of Saudi Arabia’s follow-up the events through the clarity of failure, and the most important point here, which was observed in the title, stand with the people and the government. In this process, Al-Riyadh newspapers preferred to use a supportive news source usage from Turkey. Agencies refusing the coup attempt, National Intelligence Agency Statements, Turkish Prime Minister’s Statements were used news sources by the newspapers. Contrary to this, the newspaper did not show any interest in the army statements in its news source usage. In can be clearly seen that Al-Riyadh newspaper produced a general news discourse which supporting democratic regime and elected governments of Turkey in the process of the failed coup attempt on 15 July 2016. In order to this, newspaper did not hesitate to use some supportive definitions and biased word and adjective usage in its news structures. By doing this, it formed a supportive discourse for the elected governments against the failed coup attempt.

3.1.2. Egypt- Al-Watan Newspaper

A newspaper issued by the Future Publishing, Distribution and Press, its editor Majdi Al-Galad. As for the reaction of Al-Watan newspaper to Failed Coup Attempt on 15 July 2016 in Turkey, there is a general tendency to criticize and blame elected government in Turkey. The location of the news: was in the top of the page, and the headline was in bold red / and large font “The army rules Turkey and ousts Erdogan”. The subtitle was “The Turkish president calls on the people to deal with military disobedience and asks for asylum to Germany”. The other subtitle “The killing of the chief of staff, suspension of the constitution and the imposition of martial law and curfews, and The Egyptian Consul in Istanbul: The situation is tense and demands Egyptians not to go out “. The news used one photo showing the Turkish army closing the Bosphorus bridge. The titles circulated false news about the death of the Turkish chief of staff, and Erdogan asked for asylum to Germany. This indicates that the newspaper wanted to show the success of the coup attempt even if it promoted false news. The use of the term military disobedience, not the military coup, in the invitation of the Turkish President to address it, to show the news that Erdogan is still trying to control the situation, although he came out of his hand and trying to resort to Germany. The title also showed the use of a term that ousts Erdogan, a metaphor for the success of the military coup. And also using the photo show the success of the coup.

3.1.2. 1. Al-Ahram Newspaper

An Egyptian national newspaper, currently headed by Abdel-Azim Hammad, was founded in 1875. As for the reaction of Al-Ahram newspaper to Failed Coup Attempt on 15 July 2016 in Turkey, there is a general tendency to criticize and blame elected government in Turkey. The location of the news: was in the top of the page and very striking. And the headline was in bold red / and large font “Turkish army ousts Erdogan”. Subtitle “Armed forces control the country and declare martial law .. and disappearance of Recep Tayyip”. Photos used: Two photographs showing the control and deployment of the Turkish army were in the streets.

It seems clear that the newspaper confirmed the coup and its success “significantly, and exaggerated.” by referring to the disappearance of Turkish President Erdogan. The use of the term ousts, indicates the strength of the success of the coup and was strongly overthrown by Erdogan. As well as the use of images of the deployment of the Turkish army in the streets, pointing out that the Turkish army is the one who controls the situation. Moreover, newspaper preferred to use all these images taken in the first hour of the attempted military coup.

3.1.3. United Arab Emirates - Al Ittihad Newspaper

The Ittihad newspaper is a daily newspaper in the United Arab Emirates. Issued by Abu Dhabi Media Company in the Emirate of Abu Dhabi and its one of the first newspapers published in the United Arab Emirates and also the oldest. The newspaper published a general news about the failed coup attempt on 15 July 2016 in Turkey in the middle of its first page. The only news surrounded by red frame, this frame indicates the importance of the news, and the use of the red frame indicates the severity of the situation and seriousness. At first newspaper used a Reuters image of army elements closing the Bosphorus Bridge for its news design. This picture was only in the first minutes of the failed coup attempt but newspaper insisted on using this picture although Reuters serviced so many different pictures showing the citizens’ attempt to repel the tanks, but the newspaper preferred to use first photo. This proves that newspaper tried to produce a news discourse which tell to people that the army was still closing the bridge until the next day. Similarly, newspaper showed same reaction on its headline and sub-title in news structure. The headline of “Turkish army takes power and Erdogan vows revenge” and the subtitle of “Declare martial law and disable the Constitution and our embassy in Ankara demanding that its citizens stay in their homes” were used to produce a criticizing discourse against the reaction of elected Turkish government. News discourse also has tried to pro-

duce a fearful atmosphere in Turkey because of the reactions of elected Turkish government. Contrary to this, the newspaper avoided itself from criticizing the failed coup attempt and it did not mention anything about the damages of the coup attempt to Turkish democratic system.

In the main headline the confirmation of the coup and its success through the use of the term seize power, and vowed to retaliate Erdogan, and stressed that the Turkish army in all its pillars of the coup. In the subtitle, they confirm what the coup groups published in their statement in the first hour of the coup. The headlines show a state of military victory and the success of the coup by “taking power”. Newspaper tried to produce a general discourse that includes legitimization of the failed coup attempt. Army statements such as the dominance of the rule of law, the protection of democracy and the term ambiguity were used in news structure to support general news discourse. According to international rules and democratic process, coups are defined as illegal and antidemocratic attacks to democratic process. Contrary to this, Al-Ittihad tried to produce a general news discourse trying to legitimize the failed coup attempt as democratic. Beside this, newspaper has a problematic and false news sources preference. For example, although it was not stated by the headquarters of the Justice and Development Party, newspaper claimed that the army’s control of all the authority’s facilities referring to the headquarters of the Justice and Development Party. The newspaper confirms the army’s story despite its failure after two hours of announcing the attempted coup and as a sign of non-democracy, the news pointed to the government’s blocking social sites as a kind of blocking citizens from spreading the truth. On the other hand, the news was presented in an economic sense, indicating that the Turkish lira fell to the lowest level. It was not expected to spread the economic side amid these political events, but the newspaper wanted to convey the image that Turkey is in a state of instability because of the success of the coup. While foreign reactions such as the US Secretary of State, the Russian foreign minister and the European Union were mentioned shortly in news structure, it is clear that the newspaper is only covering the army’s story. As for democracy discourse of the newspaper, it tried to produce a democracy discourse depending on the success of military coup attempt on 15 July 2016 in Turkey. In order to do this, newspaper preferred to use statements which implying the elected government of Turkey as antidemocratic. Beside this, newspaper did not hesitate to use false information and biased news source in order to support and legitimize its general news discourse supporting to the failed coup attempt.

3.1.4. Kuwait - Al-Qabas Newspaper

Al-Qabas is accepted as an independent foundation and this independence makes it the most expressive of Kuwaiti public opinion. The first news published by the newspaper about the failed coup attempt includes a picture showing Turkish citizens standing against the tanks. This shows the importance of news, and the newspaper followed what the citizens shared information on the internet and social media and this indicates that the story of the official and foreign media was questionable and incorrect, while the citizens shared the reality of what was happening on the ground, which is addressing the coup. Because of this, newspaper tried to reach the most reliable and fresh information for its news source. The similar tendency of the newspaper indicates itself for preference of news headline and subtitles. For this news, newspaper used the title of “*An inconclusive coup in Turkey*” and subtitles of “Erdogan calls the people to the street and address the coup” and “A split in the army and the opposition solidarity with legitimacy”. In the main headline, described the coup as inconclusive, while the subtitle contained President Erdogan’s statement shows that things are still under the control of government and the coup was failed. By looking at these statements, it can be said that newspaper tried to produce a general news discourse which support elected government and democratic system of Turkey. In this context, news discourses were formed on the basis of antidemocratic attacks to democracy of Turkey.

Similarly, in the other headline, it refers to the division of the army “that is, not all the pillars of the army are involved” and the use of the term “legitimacy”. The word “legitimacy” has significant implications, the most important of which the government and Erdogan are legitimate, and the coup is illegal, focusing on the opposition is the one who stands with legitimacy, and it was repeated more than once in the news structure. In the formation of news discourse, repeating a subject or definition is always useful for strengthening the general news discourse. The newspaper uses some positive definitions such as: thousands of Turks in the streets, elected government, large numbers, crowds, flowing, democratic power for the formation of democracy discourse in its news structure. Newspaper wanted to show that people wrapping around the government. As for news source usage, newspaper preferred to use Erdogan’s comments and his statements such as “defending democracy”, “democratic Turkey”, “the will of the people” were highlighted in the general news discourse for strengthening the democracy discourse of newspaper.

3.1.5. Algeria – Yawmiyet Al-Shap al-Gazaereya Newspaper

Yawmiyet Al-Shap al-Gazaereya is a national newspaper published in Arabic and it was founded on 1962. It is well-known newspaper by public and it also has a specific effect on public opinions in Algeria. Newspaper published a news about the failed coup attempt in Turkey on 16 July 2016 at the end of the its first page and the news contained no picture or any other details. For this news, the headline of “The international community condemns coup attempt and welcomes the return of calm” was used and the sentence of “A coup attempt thwarted by the unity and solidarity of the Turkish people” as subtitle for this news. Although failed coup attempt in Turkey has a huge importance for international news agencies and world public opinions, it was strange that such a famous newspaper would publish the news in an unclear place on the page, which indicates the weightlessness and irrelevance of the news. In the main headline, it can be noted that the focus on the international community, as the headline refers to the declaration of the failure of the coup by using “the return of calm”. In the subtitle, usage of the term “thwarted” indicated that the role of the Turkish people in thwarting the coup attempt. When these two title are taken in hand in terms of determining the general news discourse of newspaper, it can be said that newspaper preferred to form an average political position to the failed coup attempt. Because of this, news discourse did not include any specific criticizing detail or definition for the failed coup attempt in terms of democracy discourse. At this points, the news did not deny the role of the people in thwarting the coup, and it seems clear that the paper indirectly supports the government. Contrary to this, newspaper did not publish any information or statement implying the role of the army’s allegations in the failed coup attempt. For these reasons, Yawmiyet Al-Shap al-Gazaereya did not take a position to support democratic process and elected government in Turkey. In this context, the news discourses of the newspaper are not clear to strengthen and legitimization of democratic process.

3.1.6. Lebanon – Al- Mostaqbal Newspaper

Lebanese newspaper is published in Beirut by United Arab Press Company. Its audience has increased by 40 percent as a wide range of readers since the 2005 assassination of Prime Minister Rafik al-Hariri. The newspapers published a news about the failed coup attempt on 16 July 2016 and news item on the page contained a Reuter’s image of a citizen standing against a tank. The importance of the news for the newspaper, as well as the picture indicates the people stand with the government against the coup and this is what the

newspaper wanted to deliver to its readers in its general news discourse. The headline of “Turkey: a fifth coup or a second Erdogan?” and the subtitle of “The government confirms its control of the situation and the major powers stand with it” were used for the news. The headline include question: Will it succeed or will the coup fail? While the subtitle: indicates that the Government has confirmed its control of the situation. The question in the headline is intended to attract the reader more, and to raise his or her interest in searching for the answer within the news, in addition to the title giving the previous information through a fifth coup, this is not the first coup in Turkey, preceded by 4 others. The subtitle answers this question by presenting the government’s statement that it controls the situation and that the attempted coup failed. The introduction focused on the failed coup attempt by mentioning the most important event in the world at that moment and the newspaper linked the attempted coup to the most important event in the media arena. Because of these reasons, newspaper gave a huge importance to situation of Turkey at that night. As for the analysis of the news; using definitions and adjective such as: “terrorist event”, “Turkey located at the intersection of geopolitical earthquakes lines”, “acceptable Islamic model”, “a deep state”, “a military mood”, “engraved with the slogan of the secular Ataturk republic.”, it can be easily said that the newspaper’s position is clear from the coup, because it preferred to use negative sentence structures and definitions for the organizers of the failed coup attempt. While the regime in Turkey is considered a moderate Islamic system, but the army is still singing secular slogans, from the newspaper’s view. Therefore, newspaper tried to produce a general discourse strengthening the democratic system of Turkey and supporting the elected governments in Turkey. In addition to this, news discourse produced by newspaper is well-organized for supporting democratic process in Turkey because by defining the failed coup attempt as “terrorist event”, newspaper positioned itself as defender of democracy. That is why, general news discourse of Al- Mostaqbal has strengthened the democracy discourses tried to be highlighted in news structure.

3.1.7. Syria – Tishreen Newspaper

Tishreen newspaper is Syrian government newspaper, a comprehensive political journal published by the Unity Foundation for Press, Printing and Publishing in the Syria. Tishreen published a detailed news about the failed coup attempt in Turkey on 15 July 2016 on its first page. The news structure on the first page contains a picture of military elements closing the Bosphorus Bridge. The newspaper gave importance to the news by separating a huge place

on its first page and used a picture showing that the army is in control of the situation. Newspaper used a long and confusing headline about the situation of Turkey. According to headline, Turkey is in a state of uncertainty and tension after the Turkish army announced that it was taking full control of the country. Although official statements were declared by Turkish government in the early night and so many international news agencies serviced the information about the coup was failed, newspaper preferred disinformation for its readers. As for the general news discourse, newspaper did not mention anything about the democratic process and stability of Turkey. Beside this, the general news structure contained qualities such as ambiguity, tension and severe, as the title contained the statement of the army in the first hour of the coup, taking over the reins of power. The use of such adjectives in the headline indicates that the coup may succeed, through the army's full control of the country, despite the announcement of the coup failure two hours later. In addition to this, news discourse contained adjectives like ambiguity, extreme tension, blurry image, sliding Turkey, civil war and it also contained the announcement of the army, the news pointed out that the information is conflicting and it is not possible to determine what will happen. The newspaper wanted to make things unclear, and did not announce the failure of the coup attempt and fear of a civil war may be dragged to Turkey. When the news source usage of the newspaper is taken in hand, it can be clearly seen that the source was generally selected among the military statements. The use of the army statement as the primary source of news shows that the newspaper tried to support and legitimize the failed coup attempt. Newspaper tried to produce a general news discourse professionally avoiding to discuss antidemocratic feature of the military coup. Moreover, news discourse also did not give details of what happened to the people going out into the street and repulsing the coup or even Erdogan's speech.

3.1.8. Qatar – Al-Raya

Al-Raya is a daily political newspaper established in 1979 and it is an effective newspaper on the formation of Qatar public opinion. Al-Raya published a detailed news about the failed coup attempt in Turkey on 15 July 2016 on its first page. The news, separated more than half the page, the frame and the headline is in the color of the flag of Qatar. This is an indication of the importance of the news, and the use of the color of the flag of Qatar because of the newspaper praised the position of the State of Qatar from the coup. In order to support general news discourse, newspaper used a specific picture of Turks in front of the tanks and the comment (Turks gathered in the fields to defeat the

coup attempt). The picture was a reference to the role played by the people. Newspaper also used a specific headline for the formation of its general news discourse. The headline of “Qatar denounces and condemns Turkey’s failed coup” and subtitle of “The foreign minister is talking to his Turkish counterpart, and Ankara thanks Doha for its position” were used for the news. At this point, headline refers to the position of the State of Qatar, describing the coup as a failure. The subtitle, also referred to the position and role of Qatar to stand with the Turkish government, thanked Turkey for this position. It is clear from the headlines that the newspaper supports the Qatari position and rejects the coup clearly. News source choice of the newspaper also shows a specific support for the formation of news discourse supporting elected Turkish government. The news structure contained the most prominent statements by Erdogan / Davudoglu / Abdullah Gul and also containment of the news on their statements indicate that the first and the last word for them and in this context these news sources was suited as reliable position in news discourse. As for grammatical design of the news and news discourse, newspaper used a several adjectives and definitions supporting the elected government and blaming the coup attempt such as “violation”, “legitimacy more than once”, “democratic Turkey”, “the will of the people”, “renunciation of violence”, “the masses of the Turkish people” in its news structure. The use of the definition “symbolic legitimacy” for several times in news text indicates that the coup is illegal and antidemocratic. Beside this, newspaper was urgent about showing the support of Qatar to Turkey and its people’s will in news discourse. Words, adjectives and also definitions in this direction were frequently used in news text to highlight this discourse. For democracy discourse, newspaper so many times defined Turkey as democratic country and used the term “elected government” to show antidemocratic nature of the failed coup attempt in its news discourse.

3.1.9. Bahrain – Al-Watan

Al-Watan is a daily newspaper published in Manama, the capital of Bahrain, and it’s known to have a pro-government stance. Al-Watan published a detailed news about the failed coup attempt in Turkey on 15 July 2016 on its first page. The newspaper separated a huge place on its first page about the coup attempt, containing a photograph of the Turkish army closing the streets and the newspaper gave importance to the news through news page location. Using the image of the army is closing the street as a continuation of the coup and its success. Newspaper used the headline of “The night of the coup in Turkey” within the bold and red font for the news. It also used the subtitle of “Army an-

nounces power take over, Erdogan calls to go to the street” for the formation of its general news discourse because headlines and subtitles are the most effective factors for the formation of general news discourses. As for the analysis of these usages, the red color in the headline is a metaphor for the severity of the situation because it pointed to the night of the coup in Turkey, which caused so many casualties and death. News source choice of the newspaper was a problematic background because at the beginning of the coup attempt newspaper preferred to use statements of military, however, newspaper gave place and used Erdogan’s speech in its news structure later part of its news structure. The introduction contains all the information taken from the military statement, announcing the country’s control, as the news reported conflicting reports about the success or failure of the coup, and the news reported the army’s control of the Justice and Development headquarters. It can be note that the news was based mainly on the army statement. At the end Erdogan and the prime minister’s statement were mentioned, but in a brief and simple manner. It seems clear by relying mainly on the army’s statement that the newspaper supports the coup in one way or another, because it did not announce the failure of that attempt. Newspaper also did not mention or give place any discourse types supporting democratic system and elected government in Turkey. In this context, it is clearly said that newspaper preferred to form a news discourse for the legitimization of coup attempt.

3.1.10. Palestine – Al-Ayam

A political journal, published by Al Ayam PressPrinting and publishing in Ramallah, it’s known to have a pro-government stance. Al-Ayam published a detailed news about the failed coup attempt in Turkey on 15 July 2016 on its first page. The newspaper used two pictures for its news design. The first picture taken from Reuters showing the military forces closing the Bosphorus Bridge and the second picture inside the first frame was too small and shows Erdogan as unclear. Newspaper gave a detailed information about the speech of Erdogan to the Turkish media from a secret location. The first picture shows that the army still controls the situation and closes the Bosphorus Bridge, an indication of the success of the coup, while putting Erdogan’s photo within the framework of the first picture intended to be the military is dominant. The picture showing Erdogan is small and unclear, reducing the value of Erdogan and shows his position ambiguous. This manner rebounded itself in headline of the newspaper that is “Turkey: Army announces takeover of power” and its subtitle is “Imposing curfews and martial law in the country”. According to these news design,

news discourse was formed to legitimization of the coup attempt. Because the main headline focused on the confirmation of the coup and the seizure of the military by the army and the subtitle was adopted on the military statements which shows the coup as defender of democracy and the future of Turkey. In this context, the news discourse aimed to show the success of the coup and the army's control over Turkey. While the quotation from Erdogan in a small font and it is a metaphor for his weakness. In addition to this, newspaper used some grammatical details for the strengthening of its general news discourse. For example, adjectives usage of newspaper proves this claim. "Ambiguous mode" in news discourse shows that the situation is described as a continuation of the coup. News source choice of the newspaper was based mainly on the army statement. Based on the statement of the army shows that the legitimacy and the word for the army not the elected government.

3.1.10.1. Palestine – Palestine

Palestine is a daily newspaper issued by Palestine for Al Wasat company for media and publishing and it is distributed only in Gaza Strip and its distribution is banned in West Bank because of its affiliation to Hamas. Palestine published a detailed news about the failed coup attempt in Turkey on 15 July 2016 on its first page. The news includes two pictures showing a person standing against to tank and second one shows President Erdogan. The first picture clearly shows the failure of the coup attempt, while the second picture shows the strength of Erdogan and his continued legitimacy. The news discourse was designed to legitimization and support to Erdogan with using this sentence, "he has the first and last word in Turkey". These kind of definitions find themselves in headline and subtitles of news. For example, the headline of "A military coup attempt in Turkey, Erdogan describes as a failure" and subtitle of "The withdrawal of military vehicles from the vicinity of Ataturk airport after the gathering of Turks" were clearly written to produce a supportive news discourse of Erdogan's position in Turkey. The main headline states that the description of the coup attempt as failure by Erdogan's statement presented him as a reliable source and the subtitle indicates the failure of the coup by the withdrawal of tanks due to the gathering of Turks. The headline, introduction and news structure was formed according to what Erdogan said in his speech to the Turkish people. This is what the newspaper wanted to show that the coup failed and the legitimate is only for Erdogan and his government. As for the news source choice, the news was mainly based on Erdogan's declaration. The news did not pay much attention to the army's statement or the deliberation by some media about the success of the coup. By highlighting these kinds of details, newspaper produced a general

news discourse emphasizing the democratic system and elected government of Turkey. In addition to this, news structure stated that the coup attempt is against the democratic system of Turkey and because of this statement, news discourse was shaped as defender of Turkish democratic system.

3.1.11. Oman – Oman

Oman is a governmental daily newspaper and it is issued by the Directorate General of Information and Tourism. Oman published a detailed news about the failed coup attempt in Turkey on 15 July 2016 on its first page. The news on the first page serviced a Reuters image of citizens demonstrating against the coup attempt. This picture shows the people's success in repelling the coup attempt. As for the news headline, Newspaper used the sentence of "A failed military coup in Turkey and Erdogan regains his grip" as headline and it used the sentence of "President arrives in Istanbul". In the headline, it was emphasized that the coup attempt failed and Erdogan is at the head of power and the subtitle was organized according to a statement by Erdogan. In the title, newspaper preferred to use the definition of "failed of the coup" and restores his grip as a metaphor for Erdogan's ability. While the president's speech was mentioned without his name, and this indicates that Erdogan remained head of state. The news discourse was organized as a declaration of the failure of the coup attempt, and the events of what happened on the night of the coup. The headline, the introduction and the news show that the coup attempt failed, by presenting Erdogan's speech at Ataturk Airport, a sign of Erdogan's confidence in his control over the situation. This is what the newspaper wants to show that the legitimacy of the elected Turkish government. As for the news source choice of the newspaper, it was mainly based on sources from the Turkish media, as well as Erdogan's interview at Ataturk Airport. For these reasons, it can be easily said that Oman took a position to support democratic process and elected government in Turkey when its general news discourse is analyzed. In this context, the news discourses of the newspaper are not clear to strengthen and legitimization of democratic process in Turkey. For democracy discourse, newspaper so many times defined Turkey as democratic country and used the term "elected government" to show antidemocratic nature of the failed coup attempt in its news discourse.

Conclusion and Discussion

It can be concluded that the traditional media in the Arab countries is still has a problematic perception about the democratic reactions against antidemocratic political situations or events. Historically, the relation of media and

the democracy in these countries have not deep roots for the development of democratic reactions to antidemocratic actions. Generally, the news published about the failed coup attempt in Turkey reflected the democracy perception of these countries clearly. Most of the media organizations from these countries evaluated the situation according to their relations with Turkey and the news structure and democracy discourse in news were directly influenced by this point of view. The relations between Turkey and the Turkish government in particular have become apparent through the first news in Arab newspapers after the coup attempt was announced. Analyzing the discourse of these news shows the following:

Some countries showed their solidarity with the elected Turkish government and democratic system of Turkey, praising the role of the Turkish people in addressing the coup and the right to self-determination and described the coup as a failed. These are Saudi Arabia, Kuwait, Algeria, Lebanon, Qatar, Palestine (Hamas) and Oman.

Saudi Arabia, Kuwait and Oman, the alliance with Turkey to impose a suspension of Iranian influence in the region, Turkey's participation of coalition forces in the fight against the Islamic State organization and improved relations between these countries emerged clearly through the news about the attempted coup. As for Lebanon, the diplomatic relations between the two countries, which were the embraced of stability in a turbulent region and the existence of the constants of history and geography led to the Lebanese government's condemnation the coup attempt, which became clear in the news. Algeria, although it did not give the news as important as the rest, but the discourse was against the coup attempt because of the bilateral relations between the two countries are historically strong. While the relationship with Qatar and the Hamas party in Palestine is unique, it is called integration and harmony. There is dialogue and political support of a high standard. This is what has been noticed by the fact that Qatar is the only country that has stated in its newspapers the position of the coup clearly.

Some countries indirectly showed their support for the military coup in their news discourses and support for the army's decisions. The speech was the tongue of the army or what the army published in the early hours of the coup despite the announcement of the failure of the coup that same night. The use of photographs published in the first moments, and the non-use of images published for Turkish citizens who defeated the coup a clear indication of the intention of these newspapers. Such as Egypt, the United Arab Emirates, Syria, Bahrain and Palestine (Palestinian authority). Egypt and The United Arab Emirates, whi-

ch have vowed to fight Islamic political movements, namely the Muslim Brotherhood, and their strong desire to get rid of Erdogan's government with Islamic roots. The coup is aimed at the Turkish government headed by the Justice and Development Party, a blow that Egypt and the United Arab Emirates hope to get rid of this party. It was clear through the newspaper published in Egypt and the United Arab Emirates that their news discourse supported the coup indirectly. The Turkish-Syrian crisis is not new. Historically, the relations between the two countries are not good. As recent events escalate because of Turkey's participation in the war on "terrorism" and the situation worsens. The Syrian regime was happy to overthrow Turkey and even some reports said they fired "joyfully". The discourse in newspapers did not differ from the ground. Although the Turkish-Bahraini relations are good and there is a diversity of relations between Bahrain and Turkey and their development from the various meetings of the two political leaders. It was surprising that Bahrain stood with the coup and claimed that the situation was not clear, despite the announcement of the failure of the coup in the early hours. And for the Palestinian Authority, the analysis is clear that they supported the coup attempt indirectly. Yes, this is the picture of the Palestinian Authority. Those who support Hamas materially and logistically are an enemy of Palestinian Authority. Since the Turkish government, headed by Justice and Development, has started to support Gaza Strip, Palestinian Authority has not embraced this support completely. Because of these reasons, the news discourse produced by the newspaper in Palestinian Authority was confirmed the coup and it did not declare failure of the coup although it had already failed.

Finally, one country blessed the military coup directly in its traditional press organizations. The Egyptian newspapers published on Saturday morning with titles promising to control the Turkish army on the rule in Turkey and ousted Erdogan at that time when the image of the failure of this attempt clearer and stable. The embarrassment of the Egyptian press as a result of the rapid failure of the coup attempt prompted them to delete the news from their newspapers' web sites. It is understood that the newspapers did not hesitate to use suitable news discourses with their countries political positions with Turkey although the coup attempt is an illegal and antidemocratic process. Internationally, press should take its side with democratic processes but in this situation the news discourses of some Arab press was clearly enough to support the failed coup attempt in Turkey. Democratic developments of countries are directly related to the developments of the media organization in terms of democratic criteria. Beside this, media and especially news organizations should take responsibilities

to defend and strength democratic systems in all over the word. Because media and democratic systems are the mutual friends which existing each other. As for this example, newspapers from ten different Arab countries performed poorly for the defending of democratic systems. Although some of them published critical news and news discourse supporting democratic system and elected governments of Turkey, many of them has failed this important examination process.

REFERENCES

- Allan, S. (2004). *News Culture*, Berkshire: Open University Press.
- Al-Shammari, M. (2010). The Features of Renewal and Closure in Contemporary Islamic Media Discourse, *Media Researcher* <http://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&ald=4296>
- Al-Waz, H. (2012). *Media Roles and Empires*, Damascus: Publications of the Syrian General Book Organization.
- Antaki, C. (2008). "Discourse Analysis and Conversation Analysis", *Handbook of Social Research Methods* (Eds: Alasuutari, Pertti & Bickman, Leonard & Brannen, Julia), London: Sage, pp. 431-446.
- Burki, S. J. (2016). "Attempted Military Coup in Turkey: Some Lessons for South Asia and the Muslim World", (Access Date: 12 August 2017), <https://www.isas.nus.edu.sg/ISAS%20Reports/ISAS%20Working%20Paper%20No.%20235%20%20Attempted%20Military%20Coup%20in%20Turkey%20%20Some%20Lessons%20for%20South20Asia%20and%20the%20Muslim%20World.pdf>
- Broersma, M. J. (2010). "Journalism as Performative Discourse: The Importance of Form and Style in Journalism", *Journalism and Meaning-making: Reading the Newspaper*, V. Rupar (Ed.), Cresskill, N.J.: Hampton Press, pp. 15 - 35.
- Callaghan, K. and Schnell, F. (2001). "Assessing the Democratic Debate: How the News Media Frame Elite Policy Discourse", *Political Communication*, Volume 18, pp. 183-212.
- Chomsky, N. and Herman, E. (1979). "The Political Economy of Human Rights", Vol. 1: *The Washington Connection and Third World Fascism*, Boston: South End Press.
- Coombs, D. (2016). "Report: TURKEY CHAOS"
<https://www.thesun.co.uk/news/1453426/what-is-a-military-coup-the-lowdown-as-president-erdogan-fights-to-cling-onto-power/>
- Çebi, M. S. (2002). *Haberî Anlamak*, Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Fairclough, N. (2003). *Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research*, London: Routledge.
- Gans, H. J. (2003). *Democracy and the News*, New York: Oxford University Press.
- Gee, J. (1999). *An Introduction to Discourse Analysis Theory and Method*, New York: Routledge.
- Herman, Edward H. (2004). "Kelime Hileleri ve Propaganda", *Medyanın Kamuoyu İmalatı*, (Edt: Chomsky, N. & Edward S. H.), İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi, ss. 76-89.
- İnal, A. (1995). "Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu". *Toplum ve Bilim*, 1995, Güz, (67), s. 111-135.
- Jager, S. (2001). "Discourse and Knowledge: Theoretical and Methodological Aspects of a Critical Discourse and Dispositive Analysis", *Methods of Critical Discourse Analysis* (Eds. Ruth Wodak and Michael Meyer), London: SAGE Publication, pp. 32-62.
- Matheson, D. (2005). *Media Discourses: Analysing Media Text*, Open University Press: New York.
- McNair, B. (1998). *The Sociology of Journalism*, London: Arnold.
- McNair, B. (2009). *News and Journalism in the UK*, London: Routledge.
- Tuchman, G. (1978). *Making News: A Study in the Construction of Reality*, The Free Press, New York.

van Dijk, T. A.(1988). Social Cognition, Social Power and Social Discourse, Paper for the International Conference on Social Psychology and Language. Bristol.

van Dijk, T. A.(1993). Discourse and Cognition in Society, Oxford: Pergamon Press

van Dijk, T. A.(1995). Power and the News Media, NJ: Hampton Press

van Dijk, T. A.(1996). Discourse, Power and Access, London: Routledge

van Dijk, T. A.(2008) . Discourse and Context "A Sociocognitive Approach", UK: Cambridge University Press.

van Dijk, T. A. (2009). Society and Discourse: How Social Contexts Influence Text and Talk, Cambridge: Cambridge University Press.

Yanovitzky, I. (2002). "Effects of News Coverage on Policy Attention and Actions", Communication Research, Vol. 29 No. 4, pp. 422-451.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ'NE KARŞI ÖRGÜTLENME SÜRECİNDE YEREL BASININ ROLÜ:“KOCAELİ YEREL BASINI ÖRNEĞİ”

Yrd. Doç. Dr. Akın DEVECİ

Kocaeli Üniversitesi
deveci.akin@gmail.com

ÖZET

15 Temmuz 2016 gecesi yaşanan darbe girişimi ise orduda yapılanmış olan bir terör örgütünün FETÖ/PDY mevcut anayasal düzeni değiştirmek ve iktidarı ele geçirmeye yönelik bir çabası olarak görülebilir. İlk bakışta Türkiye tarihindeki diğer darbelerle önemli ölçüde benzer görünen 15 Temmuz darbe girişimi, süreçle mücadele konusunda büyük farklılıklar içermektedir.

15 Temmuz öncesi darbe girişimlerinde toplumun tek haber alma organı olarak TRT'nin ele geçirilmesi halinde toplumun tüm haber alma kaynaklarının ortadan kaldırıldığı dolayısıyla tek yönlü bir iletişimin mecburi hale geldiği görülmektedir. Ancak 15 Temmuz darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasını sağlayan en önemli unsurun halkın örgütlenmesi ve darbeye karşı koyması olduğu düşünüldüğünde, özgür medyanın demokratik düzen için önemi daha da belirgin hale gelmektedir.

TRT televizyonu yine ele geçirilmesine ve televizyon sorumlularına zorla darbe bildirisi okutulmasına karşın özel sektör içerisindeki çok sayıda yayın organında meşru iktidarın halka seslenmesi mümkün kılınmış, bizzat Cumhurbaşkanı'nın halkı sokağa davet etmesiyle bir tür toplumsal harekete dönüşmüştür.

Çalışmamız kapsamında Kocaeli yerel basınında darbe gecesi gösterilen reaksiyon ve yerel basının konuya ilişkin yaklaşımı incelenecektir. Darbe girişiminin tüm ülkeyi ilgilendiren bir husus olmasına karşın, darbe karşıtı direnişin birbirinden bağımsız daha küçük organizasyonlar şeklinde gerçekleştiği düşünüldüğünde yerelliğin önemi daha da belirginleşmektedir. Çalışma çerçevesinde Kocaeli yerelinde darbe süreci ve bu süreçte medyanın izlediği tavrın genel bir portresi çizilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Darbe, 15 Temmuz, Yerel Medya

THE ROLE OF LOCAL MEDIA IN MOBILIZATION PROCESS AGAINST THE COUP ATTEMPT IN JULY 15 “KOCAELİ LOCAL MEDIA EXAMPLE”

ABSTRACT

The coup attempt in July 15 has been plotted by a group of terrorist organization called FETÖ/PDY in order to change the constitutional system and seizing the power. At first glance this attempt may be seen similar to the previous events in Turkish History but it differs with the methods of the struggle with the coup attempt.

Before the 15 July coup attempt the governmental media seems to be the only news organization for the public, with the occupation of the TRT all chances of public in order to get information dissolves. But if we consider that the fail of the coup attempt is clearly related to the public resistance, the importance of the free media and its significance for the democratic system will be crystal clear.

Although, occupying the TRT and forcing the media workers to read the coup manifesto, the other media organizations continued to broadcast and give the ability of reaching the public for the civil government. And with the call of the prime minister for the public to resist and getting out to the streets, his call has evolved to a social movement.

In our study, the reaction of Kocaeli local media against the coup attempt will be analyzed. With considering the reality that, public resistance became imminent locally and free from a central power the importance of the local media will be well understood. With this study the portrait of the Kocaeli local media in the night of coup attempt will be tried to analyze.

Keywords: Coup attempt, 15 July, Local Media

GİRİŞ

Türkiye'nin demokrasi tarihini bir çok açıdan değerlendirmek mümkün olmakla beraber, bu tarih içerisinde; darbelerin, darbeler sonrası yaşananların ayrı bir parantez içerisinde incelenmesi elzemdir. Demokratik bir ülke olmakla birlikte Türkiye'de neredeyse her 20 senede bir tekrarlanan darbeler ve/veya darbe girişimleri mevcut demokratik sistemin ilerleyebilmesi açısından belki de en olumsuz etkiyi yaratmış, toplumsal belleğe travmalar kazımıştır. Bu nedenle bizim çalışma alanımız olan medya ile, darbeler, demokratikleşme ve toplumsal bellek arasında yadsınamayacak bir ilişki mevcuttur.

Medya yapısı gereği sivil bir nitelik taşıırken, başlangıcından bu yana ana akım bir perspektifle; yasama, yürütme ve yargıdan sonra 4. Güç olarak tanımlanmış ve denetleyici rol atfedilmiştir. Bu çerçevede bakıldığında medyaya “demokratik sistemin ve sivil siyasetin devamını sağlayıcı bir tür denetim mekanizması olarak” pay biçildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu payın çoğu zaman medyanın, siyaset ve ekonomi ile ilişkileri göz önünde bulundurularak yolundan çıktığı ya da yürütülemediği hususunda eleştiriler yapılmakla beraber, tarihsel sosyolojik süreçte, her iktidarın ve/veya gücün kendi mevcudiyetini medya aracılığı ile pekiştirdiği görülecektir.

Çalışmamız kapsamında medyanın görev ve sorumlulukları ya da etik duruşunu tartışmayacak olmakla beraber a priori kabullerin önemini vurgulamak genel geçer bir bakışın dışında ne tür bir paradigma geliştirdiğimizi ortaya koymak açısından önem taşımaktadır. Medyaya hangi görev, ödev ve sorumluluklar biçilmiş olursa olsun, iletişim faaliyetlerinin ancak ve ancak özgür bir ortam altında yürütülebileceği mutlak bir gerçek olarak görünür olmaktadır. Bu nedenle Türkiye'deki darbelerde ve darbe girişimlerinde iletişim kanallarının, özellikle ulusal araçların, darbeciler tarafından öncelikli hedef olarak belirlendiği açıkça görülebilecektir. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla gücün el değiştirdiğinin deklare edilmesi, bu el değiştirmenin sebebinin ve meşru olduğu iddia edilen gerekçelerinin açıklanması darbe girişimlerinin bir tür alamet-i farikası olarak görünür olmuştur.

15 Temmuz Darbe Girişimi'nde de çok farklı bir senaryo yaşanmamış, yönetimi ele geçirmek isteyen darbeciler, darbeye ilişkin bir bildirin TRT aracılığı ile okunmasını sağlamış ve daha önce ifade ettiğimiz gibi darbenin gerekçesi ve sözde meşruiyetini ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak önceki darbelerden ve darbe girişimlerinden farklı olarak, özel kanalların-radyoların, internet ve benzeri mecralarda yayınlanan haber sitelerinin, yerel medyanın gelişmiş olması sebebiyle kitleye ulaşma becerileri yalnızca TRT ile sınırlı kalmış, medyanın ekseri çoğunluğu darbe ve darbecilerin bildirisi ile etkileşime girmemiştir. Bu durum güce ve iktidara sahip olmanın, kitle tarafından bilinip tanınma ve meşrulaşma

ile bir korelasyon içerisinde olduğunu ispat edercesine kabul görmeme ve tanınmama olarak sonuçlanmıştır. Bu durumun öznel bir çıktı olduğunu vurgulamak gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Zira Platon dahi ünlü eseri “Devlet”te, ideal bir devletin “bir kişinin yüksek bir yere çıkıp duyuru yaptığıında, tüm halk tarafından duyulabilecek kadar büyük” olması gerektiğini savunmuştur. Bu da Antik Yunan’da dahi kitle ile etkileşime geçebilme ve iktidar arasındaki ilişkinin son derece önemsendiğinin büyük bir göstergesidir.

Bu bağlamda bizim çalışmamız içerisinde medya “toplumsallaşma ve harekete geçme süreçlerine etkisi” bağlamında tartışılacak özellikle 15 Temmuz süreci içerisinde ulusal kaynakların zaman zaman sekteye uğraması sebebiyle yerel medyada Kocaeli özeline odaklanacaktır. Çalışmamız kapsamında öncelikle Türkiye’deki öncül darbelerin ve darbe girişimlerinin ana hatları ve medya ilişkisi zamanın ruhunu ortaya koymak adına kısa bir çerçevede ele alınacak, 15 Temmuz’u özel kılan halkın karşı duruşu ya da hareketlenme tavrının neden gerçekleşmediği medya ekseninde tartışılacak, medya ve toplumsal hareketlenme arasındaki ilişki ortaya konularak, 15 Temmuz gecesi Kocaeli yerel basının darbe karşısındaki tutumu ve toplumsal hareketlenmeye katkıları tartışılacaktır.

1. Türkiye Tarihi’nde Darbeler ve Medya ile İlişkileri

Türkiye tarihinde darbeler ve darbe girişimleri kapsayıcı bir bakış açısıyla Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemine kadar götürülebilecek olmakla beraber, kabul edilebilir bir medya etkisini tartışmaya el vermesi açısından ve çalışmamızda Cumhuriyet dönemine odaklanmamız sebebiyle ilk olarak 27 Mayıs 1960 darbesi ele alınacaktır.

27 Mayıs 1960 darbesi “cunta” diye tabir edilen Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki bir grup tarafından gerçekleştirilmiştir. Darbeci cuntanın başında daha sonra Cumhurbaşkanı olacak olan Cemal Gürsel varmış gibi görünse de, en nüfuzlu kişi Albay Alpaslan Türkeş’ti (Zürcher, 1995:353). 1960 darbesinde ilk olarak 04:30’da İstanbul Radyosu işgal edilerek, Albay Alpaslan Türkeş tarafından darbe bildirisi okunmuştur (Aydın&Taşkın, 2014:62). Radyodan okunan bildirinin genel çerçevesi “halkın anayasal haklarına dokunulmayacağı, devletin kurumlarının işlerliğinin bozulduğu ve işlerlik kazandırılacağı, iktidarın en kısa zamanda demokratik yöntemlerle seçilmiş yönetime devredileceği ve uluslararası anlaşmalara, kuruluşlara bağlılığın devam ettiğine yöneliktir” ancak yaşanan gelişmeler politik konjonktürün bu şekilde gelişmediğini göstermektedir (Akşin, 2008:223)

Milli Birlik Komitesinin 27 Mayıs 1960 sabahı yönetim el koymasının yankıları dönemin ulusal gazetelerinde neredeyse sevinç denebilecek bir ifadeyle karşılanmıştır. Dönemin Cumhuriyet Gazetesi “Meclis feshedildi, yeni anayasa ve demokratik müesseselerin kurulma hazırlığına başlandı” (Cumhuriyet, 28 Mayıs 1960) başlığıyla verdiği haberde demokratikliğin eksik olduğunu, darbe rejimi ile birlikte demokrasinin tekrar işler hale geleceğini vurgulamıştır. Aynı şekilde Milliyet Gazetesi ise “Hapisteki gazeteciler, subaylar ve talebeler tahliye olunuyor. Kapatılan gazeteler açıldı” (28 Mayıs 1960) başlığıyla vermiş olduğu haberde Cemal Gürsel’in diktatör olmayacağı ifadelerine yer vermiş, haberi Türk bayrağı üzerine Atatürk önünde selam duran bir asker ve vatandaşla servis etmiştir.

Yukarıdaki örneklere bakıldığında, gerçekleşen darbe neticesinde Türkiye ana akım medyasının, yeni rejime büyük bir yakınlık ve sempati duyduğu görünür olmaktadır. Bu durumun 1960 ve 1980 yılları arasında tam bir darbe niteliği taşımasa da sivil yönetime, “balans ayarı” yapan muhtıralarında da benzer şekilde görünür olduğu gözlemlenebilecektir. (Akşin,2007: 265-275)

1970’li yıllar boyunca ardı ardına gelen muhtıra ve müdahaleler, kapatılan yayın kuruluşları, toplatılan kitaplar ve anayasal düzenin sıklıkla sekteye uğrayarak, stabil bir hükümetin kurulamayışı Türkiye Cumhuriyeti’ni dolu dizgin 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi’ne doğru götürmüştür (bkz: Ahmad, 2007:353-453). 27 Mayıs Askeri Darbesi neticesinde dönemin başbakan, dışişleri bakanı ve maliye bakanının yargılanarak idam edilmesi, sivil iradenin askeri güç karşısında belirgin bir biçimde sinikleşmesine neden olmuştur.

Tüm bu koşullar altında, ülkede gittikçe artan ideolojik çatışmaya paralel gelişen iç karışıklık ve şiddetin, askeri bir darbeyi meşru kıldığına duyulan bir inançla 12 Eylül 1980 darbesi gerçekleşmiştir. 12 Eylül Darbesini oluşturan koşulları, bu koşulların yaratılmasında yurtdışı kaynaklı etkileri, tüm dünyanın içerisinde bulunmuş olduğu ekonomik krizin yansımalarını tartışmak, darbeyi anlama açısından şüphesiz ki anlamlıdır. Ancak böyle bir çalışma içerisinde yer verilmesi mümkün olmayacak kadar çok sayıda değişkene sahip olan bu sürecin çalışmamız açısından değerlendirilmesine yer verilecektir.

12 Eylül 1980 darbesi, 11 Eylül’ü, 12 Eylül’e bağlayan gece saat 03:00’da başlayıp, 13:00 da TRT ekranlarından darbeye ilişkin bildirinin halka ulaştırılmasıyla kesinleşmiştir (Aydın&Taşkın, 2014:326). 12 Eylül 1980 darbesinde okunan bildirinin temel nitelikleri de 1960 darbesinden büyük farklılıklar göstermekte, aciliyetle demokratik rejime geri döneceği vurgulanmaktadır (Zürcher, 1995:402). Ancak darbecilerin ilk yaptıkları iş ilginç bir biçimde selefleri olan 1960 darbecilerinin icraatlarını yok etmek, son derece manidar bir şekilde 27 Mayıs’ı resmi tatil olmaktan çıkarmaktır.

1960 Darbesi örneğinde de bahsetmiş olduğumuz üzere darbecilerin askeri kontrolü sağlar sağlamaz ilk hedeflerinden birisi TRT olmuştur. 1960 yılında yalnızca radyodan okunan bildiri bu kez canlı yayında televizyondan da okunmuş, topluma seslenişi ise bizzat darbenin başında bulunan dönemin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren gerçekleştirmiştir. Şüphe yoktur ki Kenan Evren'in 12 Eylül günü yapmış olduğu konuşma Türk Halkı'nın toplumsal belleğinde önemli bir yere ve imgeleme sahiptir.

Darbeye aynı günde basılan 12 Eylül tarihli Hürriyet Gazetesi "Ordu yönetime el koydu" başlığı ile vermiş olduğu haberde herhangi bir taraf belirtmeksizin Milli Güvenlik Konseyi'nin bildirimlerini açıklamakla yetinmiştir (Hürriyet, 12 Eylül 1980). Benzer bir biçimde Cumhuriyet Gazetesi 12 Eylül tarihli sayısında "Silahlı Kuvvetler yönetime el koydu" başlığıyla haberi duyurarak aynı karar ve bildirimleri yayınlamıştır (Cumhuriyet, 12 Eylül 1980). Milliyet Gazetesi 12 Eylül sayısında gazetenin darbeden önce basılmış olması sebebiyle darbe haberine yer vermezken, 13 Eylül tarihli sayısında "Yeni Yönetime Herkes Yardımcı Olmalı" ve "Milli Güvenlik Konseyi Üyeleri Anıtkabir'i Ziyaret Etti" başlıklı haberleriyle tam sayfa yayına girmiştir (Milliyet, 13 Eylül 1980).

Ulusal gazetelerin konuyu ele alış ve yansıtış biçimlerine bakıldığında darbenin hemen akabinde, darbeye herhangi bir karşı duruşun, eleştirinin ve/veya olumsuz kanaatin olduğunu görmek mümkün değildir. Bu durumu gazetelerin darbeyi-darbeleri olumladığı şeklinde yorumlamak son derece anakronik bir duruş olacaktır. Bu noktada görünen realite darbe vuku bulduktan sonra medyanın istemli veya istemsiz olarak politik düzenle uyumlandığı gerçeğidir.

15 Temmuz Darbe Girişimi'nde ise medyanın farklı bir tavır izlemesi, özellikle darbenin gerçekleştirilmeye çalışıldığı süreçte yaygın bir biçimde sivil demokrasiye destek vermesi konuyu inceleme açısından anlamlı kılmıştır. 15 Temmuz tarihinde darbecilerin TRT Yayını işgal ederek, sözde Yurtta Sulh Konseyi adına okutmuş oldukları bildiri ilgili kanalda dışında yer bulmazken, ülke çapında yayınların kontrolünün ele geçirilmesi mümkün olmamıştır. Gelişen yayın teknolojileri ve Türkiye'de özel girişime ait basın yayının etkisi bu konuda tartışmasız büyük olmakla beraber, darbenin henüz vuku bulmuş olmaması ve medya-reel politik arası anganjmanın gerçekleşmemiş olması da önemli bir etken olarak sunulabilir.

Türkiye'deki darbelere bakıldığında, gerçekleşen ve akamete uğratılan neredeyse tüm girişimlerin iktidarda karizmatik lider ve liderler bulunduğu koşullarda meydana geldiği görülebilecektir. 1960 Darbesi gerçekleştirilirken Türkiye tarihinin çok partili hayatta almış olduğu en yüksek oy oranına sahip olan Adnan Menderes iktidardayken, 12 Eylül 1980 Darbesi'nde Türk siyasetinde yıllarca

“Baba, Karaoğlan, Başbuğ, Hoca” gibi lakaplarla anılacak olan karizmatik siyasetçilerin bulunduğu da önemli bir gerçektir. Bu koşullar altında 15 Temmuz Darbe Girişimi’nin akamete uğratılması ve bir toplumsal hareketin karşı koyuşu da yalnızca Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın karizmatik lider kimliği ile açıklanamayacaktır. Dolayısıyla medya ve toplumsallaşma, toplumsal hareketlenme arasındaki ilişkinin daha detaylı incelenmesi gerekmektedir.

2. 15 Temmuz Darbe Girişimi, Medya ve Toplumsal Hareketlenme

15 Temmuz Darbe Girişimi Anadolu Ajansı’na göre 22:00’da başlamış ve 16 Temmuz 20:02’de sona erdirilmiştir. Darbe girişiminin belirginleştiği saatlerden itibaren, Başbakan, Eski Cumhurbaşkanı ve son olarak mevcut Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın canlı yayına telefon aracılığı ile bağlanarak topluma seslenebilme şansına erişmesi büyük bir anlam taşımaktadır. Önceki darbelerde ve darbe girişimlerdeki liderlerin böyle bir şansına ya da teknolojinin koşulları gereği böyle bir imkanı olmamış, olduysa da engellenilmiştir.

Medyanın işlevlerine ilişkin söylenebilecek en önemli argümanlardan birisi toplumsallaşma ve konumuza daha ilişkin boyutu ile siyasal toplumsallaşmadır. Toplumsallaşma kavramı, bireyin gruplar halinde yaşamıyla ilişkili olarak, grubun değişkenlerinden, dinamiklerinden, kurumlarından ve normlarından haberdar olması ve buna uyum sağlayarak toplumun bir parçası olma sürecine işaret etmektedir (Aziz, 1982:1-3). Siyasal toplumsallaşma ise toplumsallaşma sürecinin siyasal boyutuna özeldir. Kişinin içinde yaşamakta olduğu siyasal kültürün değer yargıları, anlayışlar, davranış kuralları çerçevesinde şekillenmesi olarak görülebilir (Bektaş, 2000:69). Siyasal toplumsallaşmaya, politik koşullarla ve gelişmelerle her an yeniden inşa edilebilen, dinamik ve değişmeye açık bir olgu olarak bakılmalıdır (Tokgöz, 1978:88). Bu çerçeveden bakıldığında kitle iletişim araçları sürecin önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Kitle iletişim araçlarını takip etme ve ilgi duyma, bireye mevcut siyasi durum hakkında bilgi verirken, siyasal sisteme dair bir uyarıcı olarak da etki etmektedir (Bektaş, 2000:93). Kitle iletişim araçları birebir etkileşimin azaldığı ve toplumsal etkileşimin dolaylı olduğu koşullarda toplumsal yaşamın içerisine derinlemesine nüfuz etmekte, içerisinde bulunduğu politik koşulların tahayyülüne etkide bulunmaktadır (Deveci, 2015:432).

Cumhurbaşkanının cep telefonu aracılığı ile canlı yayına bağlanarak, içinde bulunulan politik koşulları tasvir etmesi ve buna müteakip toplumu meydanlara çağırarak mevcut darbe girişimine karşı durmaya çağırması şüphesiz ki içinde bulunulan politik durumun tahayyülüne ilişkin oldukça önemli bir etkiye sahiptir.

Medyaya ilişkin ortaya koymuş olduğumuz veriler ve medya ile toplumsallaşma arasındaki ilişkinin kristal berraklığında olması, her siyasi tahayyülün ya da toplumsallaşmanın bir hareket getireceği şeklinde algılanmamalıdır. Charles Tilly toplumsal hareketlenme (social mobilization) sürecini bir grubun eyleme geçebilmek için, gerekli olan kaynaklar üzerinde kolektif kontrolü ele geçirme süreci olarak tanımlar. Bu süreçte kaynaklar; iş gücü, silahlar, oylar veya herhangi başka bir şey olabilir (Tilly, 1978:7). Bu hareketin bileşenleri ise çıkarlar/menfaatler, organizasyon, mobilizasyon ve kolektif hareketin kendisi olarak biçimlenmektedir (Tilly, 1978:8). Toplumsal hareketlenmenin gerçekleşebilmesi için ise varolan kaynakların/olanakların seçkinler ya da gruba hareket katabilenler tarafından eyleme geçirilmesi gerekmekte ancak bu koşullar kaynakları bir tür toplumsal harekete geçirmektedir. Seçkinlerin toplumu harekete geçirebilmek için mevcut siyasallaşma ortamını aktarmasının gerekliliği belirgin bir biçimde ön plana çıkmaktadır.

Türkiye’de son 15 yılda aralıksız olarak genel ve yerel seçimlerden başarıyla ayrılan AK Parti seçmen kitlesi, Türkiye’de darbe karşıtı olan önemli çoğunluk dikkate alındığında insan kaynağına erişim konusunda herhangi bir sorunun bulunmadığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber geçmiş dönemlerde darbelerin ekonomi ve diğer gündelik hayat faaliyetlerinde de neden olduğu olumsuzluklar gözönünde bulundurulduğunda kaynakların önemli bir kısmı ile etkileşime girilebildiği görülebilecektir. Bu koşullar altında bir seçkin olarak belirginleşen cumhurbaşkanının yapmış olduğu çağrının kabul görmüş olması çok da sıradışı bir durum olarak kabul edilmemelidir. Ancak darbe gerçekleşmiş olsa yukarıda bahsettiğimiz kaynakların önemli bir bölümüne darbecilerin sahip olacağı gözönünde bulundurulduğunda kaynağın harekete geçirilmesi adına ne kadar kritik bir anın yaşandığı daha kolay anlaşılacaktır.

Bu noktada seçkinler için harekete geçirmede kullanılacak kavram ve olgular bir tür havuz niteliği taşır ve seçkinler harekete geçirecekleri unsurlar arasından bir devşirme yaparak (Brass, 1991) toplumsal hareketin hangi yönde ilerleyeceğini belirlemek durumundadır.

Bu noktada seçkinlerin belirledikleri, medyada yer alacak gündemi belirleyecek, politik tartışma ve siyasal toplumsallaşma, toplumsal hareket bu olgular üzerinden şekillenecektir. bu bağlamda medya ve medyada yer alan seçkinler “kitlenin ne düşüneceğini söylemekte başarılı olamasa dahi, neyin hakkında düşüneceklerini ortaya koymada başarılıdır” (Cohen, 1963:13). Bu noktada Cumhurbaşkanını ortaya koymuş olduğu tavrın ve politik yönlendirmenin başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

Bir toplumsal hareket içerisinde, bileşenleri kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün olmamakla beraber, cumhurbaşkanının medyada yer alması ile toplumun hareketlenmesi arasındaki süreç incelendiğinde medyanın belirgin bir faktör olarak ön plana çıktığı görülebilecektir. Sadece yaygın medyanın değil, alternatif araçların da belirgin bir biçimde etkin olarak kullanıldığı, cumhurbaşkanının açıklamasının, mesajlarının sosyal medya ortamında dolaşıma girdiğini görmek mümkündür. Dolayısıyla sivil iradenin darbenin gerçekleşme süreci içerisinde toplumun tümüyle temasının kesildiğini söylemek mümkün değildir.

Ulusal medya, yaygın basın ve topluma ulaşan kanalların büyük çoğunluğunda yukarıda saydığımız etkileri görmek mümkünken, yerel basına ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Yerel basının içinde bulunduğu kentte ve iletişime girdiği kitle içerisinde çok daha yoğun bir etkileşime sahip olduğu, bir başka deyişle Cumhurbaşkanında görünen grubun seçkini olma işlevini yerel düzeyde sürdürdüğü görülebilecektir. Bu noktada medyanın özelde ise yerel medyanın, politik seçkinler ile yurttaşlar arasında iletimi gerçekleştirecek kurumlar olmanın yanı sıra (Alver, 2003:223) kendilerinin de bir seçkin olarak belirginleştiği tespit edilebilecektir.

Seçkinlik durumunun daha önce de bahsettiğimiz üzere mevcut havuzun içerisinde hangi argümanların seçilip kullanılacağına dair belirleyici olması, toplumsallaşmanın ve toplumsal hareketin hangi doğrultuda olacağı hususunda belirleyici rol oynamaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde de ele aldığımız üzere, 1960 ve 1980 darbeleri sırasında medyanın iktidarı ele geçirmiş olan darbecilere uyumlanmış hali gözönünde bulundurulduğunda politik aktörlerin erişim imkanlarının veya kendi kitlelerini harekete geçirme seçeneklerinin bulunmadığı belirgin bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda farklılık 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde farklı bir tavır sergileyerek, toplumsal hareketlenmeye aracılık eden medyanın konumu irdelenmeye muhtaçtır.

Türkiye ulusal basınına dair incelemeler veya değerlendirmeler olduğu kadar bu süreçte, kentin bir başka deyişle yerelin seçkinleri olan yerel medyanın da incelenmesi gerekmektedir. Zira 15 Temmuz Darbe Süreci'nde toplumsal örgütlenme bir elden veya kaynaktan değil daha lokal ve bireysel inisiyatifle gerçekleşmiş, tüm kent ve meydanlarda kitlenin tercihi ile bir hareketlenme meydana gelmiştir. Bu doğrultuda Kocaeli özelinde yerel basının darbe sürecindeki tutumu v toplumsal hareketlenmeye etkisi tartışılacaktır.

3. 15 Temmuz Darbe Girişimi Sırasında Kocaeli Yerel Basını

Kocaeli yerel basını Türkiye yerel basını içerisinde anlamlı ve özel bir yere sahiptir. Öncelikli olarak İstanbul gibi bir metropole ve bütün gazetelerin merkezlerine bu kadar yakın olmasına rağmen uzun yıllardır aralıksız yaşamına devam etmekte ve kent gündeminde önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Kocaeli yerel basını biçimsel açıdan da özel bir yere sahiptir, yerel gazeteler akşam 5 sularında basılarak ertesi günün baskısı akşamın erken saatlerinde satışa sunulmaktadır. Bu sebepten ötürü, 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne ilişkin haberler ancak 17 Temmuz tarihinde Kocaeli yerel gazetelerinde yer alabilmiştir.

Bu sebepten ötürü darbe girişimine ilişkin internette yer alan haberleri incelemek daha anlamlı olacaktır. Çalışmamız çerçevesinde Özgür Kocaeli, Kocaeli Gazetesi, Kocaeli Demokrat ve Bizim Yaka gazetelerinde yer alan haberler ele alınacaktır. Bu çerçevede de özellikle gazetelerin internet sitelerinde yer alan haberler değerlendirmeye dahil edilecektir. Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, gazetelerin gün içinde akşam saatlerinde basılıyor olması ilgili haberlerin 17 Temmuz tarihli gazetede yer almasına neden olmuştur. Çalışmamız kapsamında öncelik 15 temmuz akşamı henüz hareketlilik yeni başlamışken ve akabinde olanca hızıyla devam ederken web sitelerinde yer alan haberlere verilmekle birlikte ilgili gazetelerin 17 Temmuz tarihi haberleri de analize dahil edilecektir.

Kocaeli'de çalışmamıza dahil etmiş olduğumuz gazetelerin günlük satış oranları 3.400 ile 10.000 arasında değişmekte ve hatırı sayılır bir çoğunluğunun elden satılıyor olması sebebiyle kesin ve net rakamlara sıklıkla ulaşamamaktadır. Ancak Kocaeli'de özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında, bununla birlikte kamusal alanlarda yerel gazetelerin mutlaka bulundurulduğu da ayrı bir gerçek olarak göze çarpmaktadır. Gazetelerin web sayfalarının tekil tıklanma oranlarına bakıldığında ise günlük ortalama 25-40 bin civarında bir tıklanma olduğu görülmektedir.

15 Temmuz gecesi aynı gazeteye baktığımızda gazetelerin tekil tıklanma oranlarına ilişkin rakamların 80 bin dolaylarına çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte 15 temmuz kalkışmasına ilişkin haberlerin tıklanma oranları ile gazetelerin tekil tıklanma oranları arasında da pozitif bir korelasyon olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısı ile çalışmamızın önceki bölümlerinde ifade ettiğimiz üzere, toplumsallaşmanın belirginleşmesi sürecinde kitle iletişim araçlarının ve haber almaya duyulan ihtiyacın belirginleştiği görülmektedir.

Kocaeli ilinin Gebze gibi yüksek nüfuslu ilçelerini dışarıda bırakacak olursak, kent merkezi konumundaki İzmit ilçesi ve yakın ilçelerin nüfusunun 800 bin dolaylarında olduğu göz önünden bulundurulduğunda ortaya çıkan rakamların ne kadar önemli olduğu daha belirgin hale gelmektedir. Nüfusun neredeyse 10'da

birinin yerel gazetelerle etkileşim haline geçmiş olması oldukça önemli bir medya kapsamına işaret etmektedir.

Çalışmamıza dahil etmiş olduğumuz yerel gazeteler incelendiğinde, ilgili gazetelerin tümünde demokrasi yanlısı bir tutumun olduğunu görmek mümkündür. Demokrasi yanlısı tutumdan kasıtlı gerçekleştirilen müdahalenin silahlı kuvvetler içerisinde bir grubun faaliyeti olduğu, sivil yönetimin iktidarda bulunmaya devam ettiği vurgulanmaktadır.

Bununla birlikte gazetelerin tümünde öncelikle Başbakan Binali Yıldırım'ın daha sonrasında ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın halka yapmış olduğu açıklamalara yer verildiği görülmektedir. Cumhurbaşkanı'nın açıklaması flaş haber olarak verilirken, ilgili metinde açıklamanın tümüne yer verilmektedir. Bu durum daha önce de ifade ettiğimiz üzere toplumsal hareketlenmede medya erişim kaynağının kullanılabilmesi açısından önemli bir imkan yaratmaktadır.

Tüm ülkede basın-yayın organlarının kapatılma veya yayın durdurulma tehlikesi ile karşı karşıya olduğu koşullarda özellikle herkesin erişebileceği bir mecaz olarak internetten yayına devam edilmesi, sivil iradenin topluma erişimi hususunda önemli bir kaynak yaratırken bir taraftan da kamuoyunun haber alma ihtiyacının karşılanması hususunda önemli bir kaynak yaratmıştır.

Çalışmamızın önceki bölümlerinde seçkinlerin ve kanat önderlerinin toplumsal hareketlenmede önemli bir rol oynadığını ifade etmiştik. Tüm yerel gazetelerde Cumhurbaşkanı ve Başbakan başta olmak üzere ulusal kanaat önderlerinin haberlerinin ve ifadelerinin yer almasıyla birlikte, ilimizin yerel temsilcileri olan Vali Hasan Basri Güzeloğlu, Büyükşehir Belediye Başkanı İbrahim Karaosmanoğlu'nun açıklamalarına yer verilmiştir.

Bu açıklamaların tümünün darbe karşıtı ve halkı toplanmaya çağıran mesajlar olduğu açıkça görülmektedir. Büyükşehir Belediye Başkanı İbrahim Karaosmanoğlu Ak Parti İl Binası önünde vatandaşlarla bir araya gelip açıklama yaparken, Kocaeli Valisi Hasan Basri Güzeloğlu'nun Demokrasi Meydanı'ndan ve çeşitli mecralardan yapmış oldukları açıklamalara yer verilmiştir. Kocaeli ili ve yereline ait iki farklı kanaat önderi başta olmak üzere, çok sayıda seçkinin görüşlerine yer verilmesi iki açıdan önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi; toplumsal huzursuzluk ve belirsizliğin olduğu anlarda yerel yönetimin ve sivil iradenin mevcudiyetini devam ettirdiğinin görünür hale gelmesidir. Bu görünürlük mevcut kaos ortamına karşın hali hazırda sivil iradenin göreve devam ettiğinin göstergesi olarak kabul edilmelidir. İkincil olarak ise; kontrolün sağlanarak daha kaotik bir ortamın oluşmaması hususunda rol oynayarak, toplumsallaşma noktasında bağdaştırıcı bir unsur olarak işlev görmüştür.

Özellikle Ulusal Yayınların kesintiye uğradığı ve haber kanallarının darbeci terör örgütü üyeleri tarafından işgal edildiği sırada, Kocaeli’de yerel basının yayına devam etmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu konuyu iki açıdan ele almak gerekir. Birincisi Kocaeli halkı Türkiye gündemi ile bağıını bu sayede kopartmamıştır. Bir başka deyişle yerel yayınlar Türkiye gündemi ile yerel gündem arasında regülatör görevi görmüştür. Ulusal haber kanalları canlı yayında darbecilerin müdahalesine uğrarken yerel yayın organları faaliyetlerine aralıksız devam edebilmiştir. İkinci olarak ise ulusal kanalların ele geçirilmesi ile darbenin gerçekleştirildiği yönünde bir algı yönetiminin yapılması engellenmiştir. Bu algı yönetiminin önemini açacak olursak, 1960 darbesinde radyoda, 1980 darbesinde radyo ve televizyonda bildirinin okunması; darbeciler tarafından ülke genelinde kontrolün ele alınıp alınmadığı müphem olduğu halde, darbenin sonuçlandığı algısını yaratmıştır. Şayet o süreçte darbeye karşı bir direniş, başkaldırı veya toplumsal bir tepki oluştuysa dahi bundan toplumun genelinin haberdar olması mümkün olmamıştır. Dolayısıyla medya etkisinin, darbe sonrasında ya da darbenin tamamlandığı andan ziyade henüz kontrolün ele geçirilmediği mücadelenin devam ettiği anlarda daha büyük önem taşıdığına yönelik savımızı destekler nitelik taşımaktadır.

Ülke geneli ile Kocaeli arasında regülasyonu sağladığını ifade ettiğimiz Yerel Basının rolüne değinirken bir noktaya açıklık getirilmelidir. Kocaeli genelinde silahlı ve şiddete varan olayların o gece yoğun olarak yaşanmadığı bilinmektedir. Kocaeli genelinde en belirgin hadisenin, Kocaeli’nin ilçelerinden olan Eşme’den yola çıkan tankların il merkezine hareket etmesi olduğu bilinmektedir. Burada dönemin Kocaeli Valisi Hasan Basri Güzeloğlu’nun bu hadiseden halkı haberdar etmesi ve bu gelişmenin yerel medyada yer alması neticesinde halkın yoğun bir biçimde Eşme yolunda toplandığı görülmüştür. Bu toplanma ve halkın bu ilerleyişe yoğun tepkisi yerel basının tümüne yansımış ve görünür olmuştur. Harekete geçirme hususunda bahsettiğimiz etki tam da bu ve benzeri durumlarla ilişkili olarak ele alınmalıdır. Eşme’deki tankların durdurulmasının hemen akabinde de hareketliliğin engellendiği haberi yine yerel basında yer alarak, halk hareketinin anlamlı sonuçlar doğurabileceği gerçeğinin sunumu yansıtılmıştır. Eşme yolunda toplanma çağrısı yapan il valisi aynı şekilde halkın inisiyatifi ile bu ilerleyişin durdurulduğu vurgusunu yaparak yerel basında yer almıştır.

15 Temmuz Darbe Girişimi sürecinde toplumsal hareketlenmede daha önce de ifade ettiğimiz üzere en belirgin faktör Cumhurbaşkanı’nın halka alanlara inme çağrısında bulunmasıdır. Ancak bu çağrı bir yer-yön, hedef ya da bir adres ve/veya yöntem belirtmemektedir. Dolayısıyla o gece gerçekleşen toplanmaların tümünün mikro ölçekte vatandaş inisiyatifi ile gerçekleştiği görülmektedir. Bu

mikro ölçekteki toplanmaların ideolojik anlamda kentin meydanı ya da önemli noktaları gibi görülen yerler olarak kendiliğinden belirginleşmesi mümkün görünmekle beraber, kitle psikolojisinin devreye girebilmesi veya toplumsallaşmanın görünür olması için bir yönelimin olması gerektiği açıktır. Kocaeli yerel basını bu noktada toplanma alanları ve il yetkililerinin konumları hakkında halkı haberdar ederek harekete geçme hususunda önemli bir rolü üstlenmiştir. Bununla birlikte ilgili alanlardan, meydanlardan ve halkın toplanma noktalarından görseller aracılığı ile gerçekleştirilen temsil; mevcut süreç içerisinde toplumsal hareketin devam ettiğinin göstergesi olarak belirginleşmiştir. Böylesi bir çaba olası bir sosyolojik karşılaşmanın gerçekleşmemesi hususunda büyük rol oynamıştır.

Basına ilişkin ekonomi-politik eleştirilerin genelinde mevcut olduğu üzere yerel veya ulusal farketmeksizin basının iktidar ve otorite ile uyumlanma eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir. Bu noktada henüz darbe gerçekleşmemişken ve iktidar ya da hegemonyanın el değiştirip değiştirmediği kesinleşmemişken gösterilen böylesi bir desteğin önemi büyüktür.

Kocaeli'nin yerel yöneticileri gibi kamu seçkinlerinin ve bununla beraber ilimizde köşe sahibi yazarlar olan söylem seçkinlerinin ortak bir dil geliştirmiş olması daha önce de ifade ettiğimiz gibi sosyolojik bir karmaşanın önüne geçmek suretiyle o gece yaşanacak olası kaosun engellenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu çerçevede yerel basının salt yerelin temel dinamiklerine değil genel yönelim ve toplumsal hareketlenmelere de etkin bir biçimde katıldığı görülmektedir.

SONUÇ

15 Temmuz Darbe Girişimi'nin hem gerçekleşme hem de ortaya çıkma koşulları bakımından öncülleri ile büyük farklar taşıdığı açıkça görülmektedir. Diğer darbe girişimlerin belirgin bir huzursuzluk halini fırsat bilerek kendisini meşru hale getirmek isteyen silahlı kuvvetler içindeki grupların faaliyetleriyken, 15 Temmuz Darbe Girişimi belirgin bir huzursuzluk bulunmadığı halde TSK içerisindeki bir grup terör örgütü mensubunun anayasal düzene müdahalesi olarak belirginleşmektedir.

Diğer darbe girişimleri ve sonuca ulaşan darbelerde çoğunluklar terazinin askeri kefesinin ağır bastığı görülürken, öncüllerinde görülmemiş bir biçimde 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde halkın doğrudan karşı koyuşu ve darbeye karşı direnişi gerçekleşmiştir. Yine 1960 ve 1980 darbelerinde ve 1971 Muhtırasında ülkenin ulusal medyası açık bir biçimde askeri düzenin ve müdahalenin dilini kullanırken, istemli veya istemsiz dolaşıma sokarken 15 Temmuz örneğinde dar-

benin başlangıç anından itibaren sivil demokratik hükümetin yanında bir tavır izlendiği görülmektedir.

Çalışmamız neticesinde ulusal basın verdiği bu desteğin ve sivil demokratik hükümetin yanında oluşunun, toplumun mobilizasyonuna ve örgütlenmesine görünür bir katkı sunduğu bulgulanmıştır. Tarihsel süreçte kendisinden önce de karizmatik liderler Türk Siyaseti'nde yer almasına karşın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, kamuyu harekete geçirebilme başarısını göstermiştir. Bu başarının arkasında yatan bir çok neden olmakla beraber medya erişiminin belirgin bir rol oynadığı görülmektedir. Zira, belki de yayına çıkamaması halinde kaosun ve sosyolojik karmaşanın önüne geçilmesi mümkün olmayacaktır.

Tüm çabasına ve sivil demokratik inisiyatifin yanında olma gayretine rağmen ulusal kanalların büyük çoğunluğu darbeciler tarafından kısa süreli de olsa işgal edilmekten kurtulamamıştır. TRT başta olmak üzere, CNN Türk, NTV gibi kanallar yayınlarına kısmen ara vermek zorunda kalmış, kısmen de yayınları kesilmiştir. Ancak bu süreç içerisinde dahi yerel basın organları ve alternatif mecralar ile sosyal medya yayına devam etmiştir.

Çalışmamıza dahil etmiş olduğumuz Kocaeli yereli örneğindeki, basın kurum ve kuruluşları aralıksız olarak yayınlarına devam etmiş, tıpkı ulusal basın gibi sivil demokratik inisiyatifin yanında olmuştur. Bu süreç içerisinde hem basılı, hem de internet organlarında il özelindeki gelişmelerle birlikte, ulusal gündeme de yer verilmiş, kanaat önderleri konumundaki Başbakan ve Cumhurbaşkanının açıklamalarına yer verilmiştir. İl özelindeki seçkinlerin (Vali, Belediye Başkanı, İl Emniyet Müdürü gibi) açıklamalarına, meydanlardaki, halkın arasındaki görüntülerine yer vererek toplumsal hareketlenmenin gerçekleşmesinde katalizör rol oynamıştır. Bununla birlikte tamamıyla birbirinden bağımsız ve ayrı şekilde, mikro ölçekte gerçekleşen toplanma ve birlikteliklerin temsiline yer vererek, kent içerisindeki hareketlenmenin göstergelerini görünür kılmışlardır. Bu süreçte gerçekleştirilen yayın ve haberler, büyük oranda ilkeli bir tavır içerisinde yer alırken, halkın toplanma alanları, harekete geçme biçimi ve toplanmanın gerçekleştiği yerler noktasında bilgilendirici bir rol üstlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Feroz (2007). Demokrasi Sürecinde Türkiye (3. Basım) (Çev. A. Fethi). İstanbul: Hil Yayın.
- Akşin, Sina (2009). Kısa Türkiye Tarihi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Alver, Fisun (2003). Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı. İstanbul: Der Yayınları
- Aydın, Suavi, Yüksel Taşkın (2014). 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aziz, Aysel (1982). Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim. Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Yayınları No: 2. <http://kitaplar.ankara.edu.tr/dosyalar/pdf/127.pdf>
- Bektaş, Arsev, (2000), Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Brass, Paul (1991). Ethnicity and Nationalism. Delhi: Sage Publications.
- Cohen, Bernard (1963). The Press and Foreign Policy. New York: Harcourt.
- Cumhuriyet, 13 Eylül 1980
- Cumhuriyet, 28 Mayıs 1960
- Hürriyet, 12 Eylül 1980
- Milliyet, 13 Eylül 1980
- Milliyet, 28 Mayıs 1960
- Tilly, Charles (1978). From Mobilisation to Revolution. New York: Random House.
- Tilly, Charles (2008). Toplumsal Hareketler 1768-2004 (Çev. O. Düz). İstanbul: Babil Yayınları.
- Tokgöz, Oya (1978). "Siyasal Toplumsallaşmada Kitle Haberleşme Araçlarının Rolü ve Önemi". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 33 (3), 79-92.
- Zürcher, Jan Erik (1995). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ SONRASI ULUSAL BASINDA CUMHURBAŞKANI RECEP TAYYİP ERDOĞAN'IN SUNUMU

Yrd. Doç. Dr. Ali KORKMAZ

Erciyes Üniversitesi
alilkorkmaz@erciyes.edu.tr

Halit DOĞAN

İnönü Üniversitesi
doganhl@gmail.com

Sibel GÜLER

Erciyes Üniversitesi
sibelglr7@gmail.com

ÖZET

Türkiye siyasi tarihinde önemli bir yeri bulunan 15 Temmuz Darbe Girişimi, gerek asker-sivil ilişkisi bağlamında, gerekse emir-komuta zinciri içerisinde gerçekleşmemesi bağlamında önceki darbelerden farklı olarak değerlendirilebilir. Darbeyi gerçekleştirmek isteyenlerin askeri bir yapı olmaması ve girişimde bulunanların askeri yapıyı kullanarak darbeyi gerçekleştirmek istemesi yönünden önceki darbe ve muhtıralardan farklı bir konumdadır. FETÖ tarafından gerçekleştirilen darbe girişimi halkın darbeyi engellemek amacıyla meydanlara inmesiyle engellenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, 15 Temmuz darbe girişiminin ardından ulusal basında yer alan sol, liberal ve muhafazakâr olmak üzere üç farklı ideolojiyi temsil eden gazeteler ele alınarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın temsilinin nasıl bir söylem üretilerek haberlerde sunulduğunu ve gazete sayfalarında nasıl yer bulduğunu incelemiştir. 16-19 Temmuz 2016 tarihleri arasındaki gazetelerin haber içerikleriyle beraber incelendiği çalışmada yöntem olarak van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz Darbe Girişimi, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Ulusal Basında Temsili, Eleştirel Söylem Analizi.

PRESENTATION OF PRESIDENT RECEP TAYYİP ERDOĞAN IN NATIONAL PRESS AFTER 15 JULY COUP ATTEMPT

ABSTRACT

The July 15 coup attempt, which has an important place in the political history of Turkey, can be judged differently from previous coups in the context of the military-civilian relationship, not necessarily within the command-command chain. It is in a different position from the previous coups and favors that the person who wants to realize the Darbey is not a military structure and the ones who try to do the military coup by using the military. The coup attempt by FETÖ was blocked by the public as they landed in the squares in order to prevent the coup. The aim of the study in this context is to examine the newspapers which represent the three ideologies of the left, liberal and conservative, which are in the national press after the July 15 coup attempt, and examine how the representation of President Recep Tayyip Erdogan is presented in the news and how it is found in newspaper pages. van Dijk's method of critical discourse analysis was used as a method to study the journal articles between 16-19 July 2016 with news contents.

Keywords: July 15 Coup Initiative, President Recep Tayyip Erdoğan's National Press Representation, Critical Discourse Analysis.

Giriş

Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte iki askeri darbe, iki kez muhtıra ile hükümetin istifaya zorlanması ve iki de başarısız darbe girişimi gören Türkiye Cumhuriyeti, 15 Temmuz 2016'da yeni bir darbe girişimiyle daha karşı karşıya kalmıştır. Askeri sistem içerisinde emir komuta zincirinin dışında gerçekleşen girişim, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın halkı meydanlara çağırması ve halkın meydanlara inmesi sonucu bastırılmış ve kalkışmanın başarılı olması önlenmiştir. Tüm Türkiye'yi derinden etkileyen 15 Temmuz darbe girişimi, medyada yoğun olarak yer etmiş, kısa süre içinde yüzlerce haber ana akım medyada yer almıştır. Bundan dolayı, çalışmanın amacı, darbe girişimi sonrasında, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ulusal basında temsili noktasında, Türk basınının nasıl bir söylem ürettiği, gazete haberlerinde nasıl sunulduğu, ideolojik eğilimleri ve seslendiği okuyucu kitlesi farklılaşan üç ana akım medya kuruluşunun gazetelerinde yer alan haberlerde incelenmiştir. Sabah gazetesinin 16-19 Temmuz tarihli nüshaları, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin, 17-19 Temmuz tarihli nüshaları incelenmiştir. Çalışmada, gazetelerin her bir nüshası,

haber içerikleri dâhilinde ele alınmıştır ve yöntem olarak, van Dijk'ın eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır.

1. Türkiye'nin Darbe Sicili ve 15 Temmuz Darbe Girişimi

Tarihsel sürece içerisinde Türkiye'de demokrasiye geçiş çeşitli girişimlerden sonra 1945 yılında başlamıştır. 14 Mayıs 1950 seçimleriyle ise hız kazanmıştır. 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde Demokrat Parti yönetime geçmiştir. Demokrat Partinin uygulamaları, Anayasa'yı ihlal ettiği ve kardeş kavgasına sebebiyet verdiği gerekçelerinden hareket edilerek Cumhuriyet tarihinin ilk askerî darbesi, Milli Birlik Kurulu (MGK) tarafından gerçekleştirilmiştir (Nisan ve Şeker, 2017: 71). MGK, 27 Mayıs 1960'da demokrasiyi kurtarmak parolasıyla yönetimi ele geçirmiştir. Askeri vesayet bu girişimden sonra on yılda bir fiilen veya dolaylı olarak demokratik kültürün oluşmasını engellemiştir. 27 Mayıs 1960 yılında yapılan darbe 1908'den o güne kadar adı konulmayan askerî vesayeti kurumsallaştırmıştır (Devran ve Özcan, 2016: 8). 1960 darbesinin sonrasında da 1962 ve 1963'te gerçekleştirilen iki askerî darbe girişimi daha bastırılmıştır (Melek ve Toker, 2017: 225). Darbeyle birlikte Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ile meclis ve devlet arasında bir onay mekanizması olarak konumlanan askerî hiyerarşi Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK) ile ekonomik gücünü de oluşturmuştur. Bu darbeden sonra gerçekleştirilecek olan muhtırada da bu dönemde yüksek rütbelere atanan ordu mensupları rol alacaklardır (Devran ve Özcan, 2016: 8). 12 Mart müdahalesi, 27 Mayıs'tan farklı olarak doğrudan bir müdahaleyle gerçekleşmemiştir. Genelkurmay Başkanı ve üç Kuvvet Komutanı tarafından imzalanan muhtıra Başbakan, Meclis Başkanına verilmiş ve TRT kanalı ile yayınlanmıştır (Alacadağlı, 2016: 556–557). Mecliste de okutulan bu muhtıranın ardından ülkenin yönetimi dolaylı olarak TSK tarafından ele geçirilmiştir (Devran ve Özcan, 2016: 9–10). İlk anda çeşitli çevrelerce olumlu karşılanmış olsa da sonrasında uygulanan baskılara olumsuz tepkiler verilmiştir (Alacadağlı, 2016: 556–557). 1971–1979 arası Türkiye'nin iç savaşın eşiğine geldiği bir dönem olarak ifade edilmektedir (Öcal, 2009: 9). 12 Mart muhtirasından sonra 1980'lere doğru artan terör olayları Cumhurbaşkanlığı seçiminde yaşanan kriz ve ekonomik sorunlar yüzünden, TSK siyasal alana çeşitli uyarılarda bulunmuştur (Temiztürk, 2009: 10-11). TSK adına bu uyarıların dikkate alınmaması ve siyasal iktidarın sorunları çözme noktasındaki eksikliği sonucunda 27 Aralık 1979'da Türk Silahlı Kuvvetleri dönemin Cumhurbaşkanı'na bir uyarı mektubu göndermiştir. Askerlerin açıkça uyarısına rağmen uyarı mektubunun verildiği 27 Aralık 1979'dan 12 Eylül 1980 tarihine kadar Türkiye'nin sorunlarını çözecek güçlü bir hükümetin kurulmaması, bundan da ziyade beş ayda 115 tur oylama yapılmış olması Cumhurbaşkanlığı seçimini so-

nuçlandıramamıştır (Öcal, 2009: 9). 9 Eylül günü Başbakan Süleyman Demirel erken seçim çağrısı yapsa da 12 Eylül 1980 günü Türk Silahlı Kuvvetleri bir bildiri yayınlarak yönetime el koymuştur (Feridunoğlu, 2016: 329). Kenan Evren ve kuvvet komutanlarının oluşturduğu Milli Güvenlik Konseyi 12 Eylül döneminin en önemli karar mercii olmuştur. 12 Eylül'den sonra ilk seçimler yaklaşık üç yıl sonra yapılmıştır, ancak askeri kadronun vesayeti uzun yıllar devam etmiştir. Siyasi yasakların yanı sıra Anayasa ve yasalardaki birtakım kısıtlamalar sivil siyasetin dar bir alanda yapılmasına sebebiyet vermiştir (Temiztürk, 2009: 10–11). 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan genel seçimlerin ardından yeni meclisin 24 Kasım'da toplanması ile askeri rejim 6 Aralık 1983 tarihinde resmen sona ermiştir. Özal'ın 13 Aralık'ta başbakanlığa atanmasıyla sivil siyaset tekrardan yönetime geçmiştir (Öcal, 2009: 10).

28 Şubat Darbesi ise, 28 Şubat 1997'de dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in başkanlığında Çankaya Köşkü'nde dokuz saatlik bir Milli Güvenlik Kurulu Toplantısı yapılmıştır. Bu toplantı sonucunda, Milli Güvenlik Kurulu'nun aldığı ve hükümete tedbir alınmak üzere tavsiye ettiği 18 ayrı başlıkta sıralanan maddelerle komutanlar, hükümetten 'rejime yönelik irtica tehdidinin önlenmesini' istemişlerdir (Devran ve Özcan, 2016, 9–10, Nisan ve Şeker, 2017: 71). Yasallığı konusunda şüpheler bulunan Batı Çalışma Grubu'nun hazırladığı rapordan hareketle, maddelerde RP'nin iktidara gelmesiyle beliren tehlikelere dikkat çekilmiştir. MGK, Milli Güvenlik Siyaset Belgesi'nde "Bölücü ve irticai faaliyetleri, eşit ve birinci derecede öncelikli" konuma getirmesiyle, "Siyasal İslam'ın Türkiye için tehdit unsuru olmaya devam ettiğinin" üzerinde özellikle durulmuştur (Temiztürk, 2009: 11–12). 28 Şubat kararları her ne kadar bölücülüğü, ırkçılığı, organize suçları içeriyorsa da, medyanın yönlendirmesi ve kamuoyu dikkatinin özellikle bu konu üzerinde odaklanması üzerine, ağırlıklı olarak irticayı hedef alan, hatta sürecin sırf irticaya yönelik başlatıldığı yönünde bir algı mevcuttur (Öcal, 2009: 15). 2000'lerde asker/ordunun siyasete müdahale geleneğinin devam ettiği görülmektedir. Zira bu dönemde Ak Partililer, askerler tarafından düzenlenen törenlere ya çağrılmamışlar ya da "eşsiz davetiye" gönderilerek başörtüsünün "kamusal alan"a girmesi ya da girmemesi tartışmaları boy göstermiştir. Bu tartışmaların hazırladığı bir ortam içerisinde 24 Nisan 2007'de yapılan Ak Parti Grup toplantısında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan cumhurbaşkanı adayı olarak Abdullah Gül'ün adını açıklamıştır (Temiztürk, 2009: 13-14). Cumhurbaşkanı adayının belirlenmesinden sonra 27 Nisan 2007 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı'ndan basına açıklama yapılmış ve bu açıklamada, kurumun resmi internet sitesine bir açıklama konulacağı bildirilmiştir. Nitekim saat 23:17 sularında tarihe e-muhtıra bildirisi olarak geçen metin internetten yayınlanmıştır. Dönemin Ge-

nelkurmay Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt tarafından kaleme alındığı daha sonra öğrenilen bu açıklama, özellikle Ak Partili bir politikacının Cumhurbaşkanlığına seçilmesinin engellenmesini ve hükümetin toplumun talepleri doğrultusunda gerçekleştirdiği bir takım icraatlarının önüne geçilmesini amaçlandığı belirtilmektedir. İktidar bildiriye, TSK'nın da beklemediği şekilde, çok sert bir cevap ile karşılık vermiştir. Hükümet sözcüsü Cemil Çiçek'in e-muhtıradan bir gün sonra saat 15.15'te basın karşısına geçerek adeta hükümetin e-muhtıraya karşı manifestosunu açıklamıştır (Devran ve Özcan, 2016: 13). Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Genelkurmay muhtırası anında karşılık verilerek bu duruma karşı durulmuştur (Temiztürk, 2009: 13-14).

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde asker-sivil ilişkileri ve askeri darbe kavramları 15 Temmuz'da gerçekleşen darbe girişimi süreciyle yeni bir boyut kazanmıştır (Melek ve Toker, 2017: 225). 15-16 Temmuz 2016 tarihleri arasında Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde kendilerini Yurtta Sulh Konseyi olarak tanımlayan bir grup asker tarafından bir askerî darbe teşebbüsünde bulunulmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerinin resmî internet sitesi ve TRT'de yayımlanan bildiri yayınlanmış ve bildiriye ordunun yönetime el koyduğu ifade edilerek ülkede sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edildiği açıklamaları yapılmıştır (Nisan ve Şeker, 2017: 72). Söz konusu gece İstanbul'da Boğaziçi Köprüsü'nün bir grup asker tarafından trafiğe kapatılması ile başlamıştır. Ankara'da jetlerin gece boyunca yaptığı alçak uçuş, TRT'ye el konularak bildiri okunması, Ankara Gölbaşı Özel Harekât Daire Başkanlığı'nın F 16'larca bombalanması ve pek çok polisin yaşamını yitirmesi ve sokağa çıkma yasağı ilan edilmesiyle devam etmiştir. Başkent sokaklarında tankların görülmesi, tank atışlarıyla Ankara Emniyeti'nin zarar görmesi, Marmaris'te bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İstanbul'a giderken F-16'lar tarafından sıkıştırılması, TBMM'nin bombalanması gibi olaylarla gerçekleşen darbe girişimi ülkede kaos ortamı yaratmıştır (Melek ve Toker, 2017: 225). Gelişmeler üzerine Cumhurbaşkanı Erdoğan, CNN Türk'te FaceTime aracılığıyla gerçekleştirdiği bağlantıda halkı darbeye tepki göstermek için meydanlara inme çağrısı yapmıştır. Çağrının ardından, Türkiye'nin birçok ilinde darbe karşıtı protesto gösterileri düzenlenmiştir. 16 Temmuz sabahı, Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının ve Emniyet Genel Müdürlüğü personelinin gerçekleştirdiği operasyonlar sonucunda darbe girişimi bastırılarak kontrol altına alınmıştır (Nisan ve Şeker, 2017: 72). İçişleri Bakanı Efkan Ala'nın tutuklama, gözaltı ve uzaklaştırmalarla ilgili yaptığı açıklamaya göre, 5 bin 171 kişi gözaltına alınmış, 16 bin 899 kişi tutuklanmış, 76 bin 100 kişi görevden uzaklaştırılmıştır. Darbe girişimi sırasında 179 sivil, 62 polis ve 5 asker olmak üzere toplam 246 kişi hayatını kaybetmiştir (Koçak, 2016: 58). Anayasa'nın 120. maddesi gereğince üç ay süreyle olağanüs-

tü hâl ilan edilmiştir. Darbe girişimi, Türkiye siyasi tarihinde 12 Eylül 1980 askerî darbesinden 36 yıl sonra fiili olarak gerçekleştirilen ilk askerî darbe teşebbüsü olmuştur (Nisan ve Şeker, 2017: 72–73)

2. Söylem Bağlamında Medyada Darbe Söylemi

Ordunun siyasal sisteme koyduğu ağırlıktan dolayı, bir aktör olarak kendisini kabul ettirmiştir. Basın, bu durumu eleştirmekten ziyade, otorite olarak orduyu kabul etme tavrı göstermiştir. Bugüne kadar, ordunun, devletin asli sahibi olarak görüldüğünü ifade etmek yanlış olmaz. Ana akım medya, siyasi arenada, ordu ile sivil hükümetler karşı karşıya geldiği zaman ordudan yana tavır sergilediği görülmektedir. Basın, kamuoyu oluşturma gücünü de kullanarak, “işlerin iyi gitmediği” durumlarda orduyu gündeme getirmekte, ülkenin kurtulacağı yönünde yayınlar yapılmaktaydı. “Kurtarıcı” güçlü bir muhalefet partisi bulunmuyorsa, “hayalî” yeni oluşumlar üzerinden umut tacirliği yapılmakta veya bürokrasiden medet umulmaktadır. Bunlar yapılırken “gece yaralarına kadar ışıkları yanmakta olan” Genelkurmay karargâhından sızacak bilgilere büyük değer verilmekte ve bu bilgiler “üst düzey bir askeri yetkilinin ağzından “asker rahatsız” türünden başlıklarla haberleştirilmektedir. Sivil siyasetin sıkıntıya düştüğü zamanlarda ordunun harekete geçmesi gerektiğine dair yayınlar yapılmaktaydı (Temiztürk, 2009: 15).

Medyanın darbe söylemi bağlamında 27 Mayıs döneminde medyanın, darbeyi ilk gününden itibaren desteklediği ve Demokrat Partisinin uygulamalara gitmiş olmasının ardından, Milli Birlik Hükümeti’nin, Basın Ahlak Yasası, Gazeteciler Cemiyeti ve Gazeteciler Sendikası, Basın İlan Kurumu’nun kurulması ve o dönemde gazetecilerin haklarını genişleten yeni düzenlemelerin basın alanına getirilmesi (Özkır, 2011: 94). Dönem içindeki önemli gelişmelerden olduğunu ifade etmek gerekir. Bunun yanında, 27 Mayısçıların Öncü Gazetesini kurması, medya üzerindeki ideolojik gücün ifadesidir. Milli Birlik Komitesi üyelerinin, darbeyi Türk basınından esinlendiklerini belirtmeleri ve aynı zamanda Milli Birlik Komitesi üyesi Orhan Erkanlı’nın 1968 ile 1970 yılına kadar Hürriyet Gazetesi Genel Müdürlüğü görevinde olması ‘ordu- basın’ ilişkisi açısından önemlidir (Özkır, 2011: 94–95). Bu bağlamda, darbeler üzerine yazılan yazılarda iyi ve kötü ayrımının yapıldığıdır. 1990 ve 2000’lerde de darbeler üzerine yazılan yazılarda, ideolojik anlamda paylaşımların söz konusu olduğu durumlarda bu ayrım kendisini göstermektedir. Buradan hareketle, sivil inisiyatifle, koalisyonlarla sorunların çözülebileceği durumlarda, ana-akım medyanın, darbeyi çözüm olarak savunduğu görülmektedir (Temiztürk, 2009: 18–19).

3. Söylem Analizi

Foucault'ya göre *söylem*, “mantıksal tutarlılığa dayanan bir düşünme biçiminin yazılı ya da sözlü olarak dile getirilişi, bir sistem ya da kavramla ilgili bilimsel konuşmaların ve yazıların tümü”dür. “Söylem, söylenen her türlü şey içinde belli bir sistemlilik içine girebilen ve kendileriyle birlikte düzenli bir iktidar etkisi meydana getirebilen ‘ifade’lerin bütünüdür” (Aktaran: Doruk, 2013, 109). Söylem analizi ise zorunlu olarak, kullanılan dilin analizidir. Söylem analizi yalnızca ifade edilenler ışığında cümleyi temel alan dar kapsamlı bir dil analizi değildir. O, dilin sosyal çevreyi, benzer şekilde sosyal çevrenin, dil kullanıcılarının da dili nasıl yapılandığı üzerinde durmaktadır ve tüm bunlara dayalı olarak oluşturulan anlam inşasının nasıl gerçekleştiğine dair üst düzey bir yorumlama imkânı sağlamaktadır (Deniz, 2014: 1). Eleştirel söylem çözümlemesi, haberde verilen ideolojik öğelerin, dil formları içerisine yerleştirildiği ve kolayca görünemeyeceği noktasından hareket etmekle birlikte haber söylemine yerleşmiş ideolojik unsurların ancak eleştirel söylem çözümlemesi ile ortaya konabileceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, medya dilinin rolünün eleştirel bir şekilde çözümlenmesi gerekmektedir. Haber söylemindeki ideolojik unsurların ortaya konulmasıyla toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimin nasıl olduğu da ortaya konulabilmektedir (Doruk, 2013: 108).

Ayrıca, Michel Foucault da çeşitli metinlerin nasıl bir araya gelerek belli bir bakış açısını ve bir söylemi oluşturduğu üzerinde durmaktadır ve söylemin bir dil olarak inşa edildiğini kabul etmektedir (Toruk ve Sine, 2012: 358). Söylem, bir dünya görüşünün, bir ideolojinin ya da bir toplumsal hareketin kullanılan dil aracılığıyla dış dünyaya yansımaları olarak tanımlanabilir. Söylem, ister sözlü ister yazılı olsun, dil ile oluşur, dilin kullanımı sonucu oluşur. Söylem çözümlemesi ise, belirli bir bağlamda kullanılan dilin incelenmesi yoluyla, kişi ya da topluma ait söylemlerin ortaya koyulabileceği bir yöntemdir ve dilin anlamı, kullanımına bağlıdır. Belirli bir bağlamda kullanılan dil konuşmacının niyetine, inançlarına, ideolojisine gönderme yapar. Konuşma ve yazı içerisindeki her bir cümle, sözcük ya da işaret söylem çözümlemesi için malzeme oluşturabilir (Tüfekçioğlu, 2012: 179).

Van Dijk'in daha çok medya metinlerinin yapılarını açıklamaya çalışan eleştirel söylem analizi yöntemi de medya söyleminin gerisindeki toplumsal yapının (güç ilişkileri, değerler, ideolojiler ve kimlikler) nasıl dilsel kurgulara dönüştüğü ile ilgilenmektedir. Pragmatik (edim bilimsel) bir yöntem olan eleştirel söylem analizi, metinlerin klasik lingüistik ve edebi metin çözümleme yöntemleri ile ortaya konulamayacak yönlerini çözümlemede başarılıdır. van Dijk, metinleri makro ve mikro yapılar olmak üzere iki ana boyutta incelemektedir. Makro yapı incele-

mesinde önce haber başlıkları, alt başlıklar, haber girişi ve spotlar gibi bölümler tematik açıdan analiz edilmektedir. İki alt bölümden oluşan şematik analizin ise ilkinde (Durum) anlatı örgüsü, ikincisinde (Yorum) olayın gerçek kaynakları ve olaya konu olmuş tarafların tepkileri incelenmektedir. Mikro yapı incelemesinde ise Dijk, söylemin dilin birimlerine yansıyan izlerini sürmektedir. Sözcük seçimleri, cümle yapıları, cümleler arasında kurulan nedensellik ilişkilerini retorikle ilişkilendirerek incelemektedir ve söylem belirleyici kelime ve cümle yapılarının makro düzeyde nasıl önermeler oluşturduğu ve bireysel söylemlerin makro düzeye nasıl taşındığı araştırılmaktadır (Aktaran: Solak, 2011: 3).

Medya ve ideoloji ilişkisinin ele alındığı eleştirel çalışmalarda, haber üretim süreçlerinde ideolojinin yeniden inşası önemli bir sorunsal olarak kabul görmektedir. Haber yapılanmalarının ideolojik düşünceler ekseninde kurgulandığını savunan bu görüşlere göre meşrulaştırma politikalarıyla gerçekleştirilen ideolojik inşa süreci, haber metinlerinin, eşitlikçi, adil, akılcı, dolayısıyla da desteklenmeye değer olduğunu gösterme çabasıdır. Böyle bir ortamda haberler, dilsel pratikler yoluyla desteklenip üretilmekte ve temsil edilmektedir. İdeolojinin dil içine serpiştirildiği metinlerin en önemli görüngülerinden olan haber metinlerinin bir söylem alanı olarak çözümlenebilmesi için, haber dilini oluşturan geleneksel habercilik nosyonları bazında da değerlendirilmesi gerekmektedir (Toruk ve Sine, 2012: 355).

4. 15 Temmuz Darbe Girişiminin Ardından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Ulusal Basındaki Temsilinin Sunumu

15 Temmuz Darbe Girişimi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bu noktada, darbe girişiminin, medya işletmelerinin basılması, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a suikast girişimi yapılması ve darbe girişiminin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın şahsına yönelik olduğu algısı kayda değerdir. Bu bağlamda, 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nin ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın ulusal basında temsilinin nasıl yansıdığına sunumu yapılmıştır. Çalışma, darbe girişimi bağlamında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın temsil sunumu açısından önemlidir.

5. Metodoloji

15 Temmuz Darbe Girişiminin ardından Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ulusal basında nasıl yer bulduğunun incelendiği bu çalışmada, yöntem olarak van Dijk'in eleştirel söylem analizi yöntemi kullanılmıştır. Eleştirel söylem analizi, dile yansıyan etniksel, sınıfsal, sosyal, ekonomik, ideolojik, yapısal, güç ve iktidar farklılıklarıyla ilgilenmektedir. Başka bir ifadeyle, eleştirel söylem ana-

lizi dil vasıtasıyla ifade edilen, oluşturulan ve meşrulaştırılan toplumsal eşitsizliği eleştirel olarak incelemeyi amaçlamaktadır (Deniz, 2014: 1). van Dijk'in eleştirel söylem analizi, medya metinlerinin, güç ve iktidar ilişkilerinde dilin nasıl kurgulandığını, ideolojik bağlamlarını çözümleme noktasında başarılıdır. van Dijk, metinleri makro ve mikro yapılarına ayırarak inceler (Solak, 2011: 3). Haberin makro yapısını “haberin içine oturduğu bağlam” (Nisan, 2015: 683) olarak değerlendirirken, mikro yapısını “söylemin dilin birimlerine yansıyan izleri” (Solak, 2011: 3) şeklinde ifade ederek, “sentaktik (sözdizimsel) çözümlene, kelime seçimleri çözümlenmesi, retorik çözümlenmeleri ve bölgesel uyum çözümlenmeleri yapılmaktadır (Kula, 2002: 193–194). Haberin mikro yapısını, cümle ilişkisi, kelime seçimleri, metin içerisinde kişilerin yorum ve sözel ifadeleri, fotoğraflar vb. öğeler oluşturmaktadır (Nisan, 2015: 683–684).

6. Bulgular

15 Temmuz Darbe Girişiminin ardından, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, ulusal basında temsilinin sunumunun nasıl yansıdığını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, ideolojik ve politik anlamda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı destekleyen gazete örneği olarak Sabah Gazetesi, muhalif gazete olarak Cumhuriyet Gazetesi, merkez gazete olarak da Milliyet Gazeteleri incelenmiştir. Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinin, 16 Temmuz tarihli nüshaları, 15 Temmuz darbe girişiminin, gece 22.00 sıralarından, 16 Temmuz günü sabaha kadar gelişmelerin devam etmesi nedeniyle basımları gerçekleşmemiştir. Bundan dolayı, değerlendirme söz konusu olamamıştır. Bu noktada, Sabah Gazetesinin, 16–19 Temmuz 2016 tarihli nüshaları, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin, 17–19 Temmuz 2016 tarihli nüshaları birinci sayfa ve haber içerikleriyle beraber, çalışmada incelenerek değerlendirilmiştir. Sabah Gazetesinin 16 Temmuz nüshasının da değerlendirilmesi, çalışmaya akademik ve objektiflik anlamda herhangi bir gölge düşürmeyeceği değerlendirildiği değerlendirildiği sonra dâhil edilmiştir.

15 Temmuz'un Ardından Sabah Gazetesinin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı Sunumu

Gazetenin 16 Temmuz 2016 tarihli nüshasında “FETÖ'CÜ DARBEYE MİLLİ İRADE TOKADI” başlığı ile 'FETÖ'CÜ DARBEYE' ibaresi antidemokratik girişimi ifade etmektedir. 'MİLLİ İRADE TOKADI' ibaresi ise halk seçimi ile Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan'ı belirtecek şekilde verilmektedir. Milli iradenin Cumhurbaşkanı olduğu halkın da kendisinin seçtiği Cumhurbaşkanı'nın yanında olduğu ve halkın kendi seçtikleri lidere karşı bir tutum söz konusu olduğunda seçilen liderin yanında ve seçilen lider adına, darbe girişimine gereken tepkiyi

seçtikleri liderle bütünleşerek olması gereken tepkiyi verdiği anlamı öne çıkarılmaktadır. Bu söylem, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yanında yer alan bir söylem olarak gazetenin yaklaşımı ve tematiğini göstermektedir. Spotta ana başlıktaki söylem verilmektedir ve yapılan darbe girişimi ile halkın tepkisini ifade edecek şekilde verilmektedir. Tematik anlam olarak, darbe girişiminin seçilen hükümet ve yöneticileri ve özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan şahsına yönelik olduğu ve halkın Cumhurbaşkanının yanında olduğu teması ifade edilmektedir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın fotoğrafı spotun altında sempatik bir şekilde verilmektedir (Sabah, 16.07.2016, s.1). Haber içeriğinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, söylemini "Erdoğan: Bedelini ağır ödeyecekler" şeklinde başlıkta verilmektedir. Spotta da aynı şekilde Cumhurbaşkanının söylemlerine yer verilmektedir. Spotta yer alan "Cuntacılar sert tepki gösteren Cumhurbaşkanı Erdoğan" söylemi özeldir. Haber metninde "Bu ülkede Cumhurun başı olarak Cumhurbaşkanı, başkomutanım. Başkomutan olarak benim haberimin olmadığı adımı atan yargı gereken cevabı verdi" şeklinde olduğu gibi, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın CNN Türk'te katıldığı canlı yayında yaptığı açıklamaların haber içeriğinde verilmektedir. Bu içerikte Erdoğan'ın ağzından başkomutan ifadesini kullanarak 'başkomutan' söylemi yeniden üretilmiş ve devlet kurumunun en başındaki makamın Cumhurbaşkanlığı olduğu, seçilmiş Cumhurbaşkanı'nın da ordunun ve fiili bir biçimde yürütmenin de başındaki kişi olarak sunumu söz konusu olmaktadır denilebilir. Fotoğraf ölçü olarak sayfanın 3'te 1'ni kapsamaktadır. Buradan hareketle Cumhurbaşkanını kullanılan fotoğraf karesi üzerinden öne çıkarmak söz konusudur denilebilir (Sabah, 16.07.2016, s.17).

Gazetenin 18 Temmuz tarihinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ilgili altı haber yayınlanmıştır. Birinci sayfada darbe girişimini yapanların ölümüne sebep olduğu şehitlerin, cenaze törenine katılan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı konuşmadaki söylemleri başlığa "BU İŞ DAHA BİTMEDİ GEVŞEMEYİN" şeklinde verilmektedir. Darbe girişimi sebebiyle halkı sokağa davet eden Cumhurbaşkanının halkın meydanlarda kalmasının gerektiği söylemi direk verilmektedir ve "miting gibi cenaze töreni" şeklinde yorum yapılmaktadır. Birinci sayfada haberde kullanılan fotoğraf cenaze törenini göstermektedir ve fotoğrafın solunda, Cumhurbaşkanının konuşurken üzgün ve durgun olan fotoğrafı ile alt başlık olarak "YOL ARKADAŞINA GÖZYAŞLARI" şeklinde verilmektedir (Sabah, 18.07.2016, s.1). Sayfa 19'da "Yol arkadaşını böyle uğurladı" başlığı kullanılmıştır. "Cumhurbaşkanı Erdoğan, darbecilerin açtığı ateşle yaşamını yitiren çalışma arkadaşları reklâmcı Erol Olçok ve oğlu ile gazeteci Mustafa Cambaz'ın cenaze töreninde gözyaşlarını tutamadı" spotu kullanılmıştır. Kullanılan fotoğraf, cenaze

töreni sırasında Erol Olçok'un yakınlarının tabutun üstünde ağladıkları bir kare kullanılmıştır. Fotoğrafta Erol Olçok'un fotoğrafı önde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın fotoğrafı arka planda cenaze töreni esnasında gözyaşlarını silerken çekilmiş bir kare kullanılmıştır. Böylelikle Cumhurbaşkanının halkı için gözyaşı döken, halkı için üzülen, halkın acılarını paylaştığı, halkın acılarına ortak olduğu söylemi öne çıkarılmıştır denilebilir. Haber içeriği, yaşamını yitirenler, yapılan cenaze töreni, hangi isimlerin törene katıldığı, alınan güvenlik önlemleri ve en sonda Cumhurbaşkanının tören esnasında yaptığı konuşmada üzüntüsünü dışarı vururken haberin içeriğine de aynı şekilde yansıtılmıştır. Haberi sunuş şekli, gazetenin nesnellikten uzak ideolojik yaklaşımıyla beraber haberi dramatize etme ve mevcut acı ve dramatik sonuç üzerinden tema oturtulmuştur (Sabah, 18.07.2016, s.19). Sayfa 20'de yer alan haberde, Fotoğrafta Türk bayraklarına sarılı cenaze tabutları ve arkasında da cenaze namazı için saf tutmuş kalabalık, en önde Cumhurbaşkanı Erdoğan, Abdullah Gül ve devlet yetkilileri üzgün, düşünceli ifadelerle cenaze namazı kılınırken çekilen bir kare verilmiştir. Bu kareden Erdoğan'ın milletin hüznü ile bütünleştiği ve aynı duygular içinde olduğu fikri oluşturulmaktadır (Sabah, 18.07.2016, s.20). Sayfa 22'de "RUSYA LİDERİ PUTİN'DEN ERDOĞAN'A" başlığıyla Rusya devlet başkanı Putin'in darbe girişiminden dolayı Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yaptığı telefon görüşmesi verilmektedir. "Seçilmiş hükümetin yanındayız" ifadesi başlığa taşınmaktadır. Haber içeriğinde seçilmiş hükümet söylemi üzerinden Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın şahsına yapılan darbe girişimine karşı Erdoğan'ın yanında olduğu mesajı tematiğe oturtulmaktadır (Sabah, 18.07.2016, s.22). Haber gazetenin gündem bölümünde, 22. sayfada yer almaktadır. Fotoğrafta, Cumhurbaşkanının halka yaptığı bir konuşmadan kare verilmektedir. Fotoğraf karesinde Cumhurbaşkanı sağ elinde mikrofon ile konuşurken, sol eliyle dur işareti yaparken verilmektedir. Fotoğrafın üstünde yönlendirme levhası şeklinde siyah zemin üstüne "ERDOĞAN'DAN VATANDAŞLARA" şeklinde verilen söylem ile "Bitmiş değil gevşemek yok" başlığına yönlendirme yapılmaktadır. Bu yönlendirme öznel olarak yapılmaktadır. Cumhurbaşkanının cenaze töreninde yaptığı konuşmadaki satır araları spotta yer almaktadır. Haber içeriği cenaze törenindeki yapılan konuşmaya yer verilmektedir. Örtük anlam bağlamında, dil nesnellığı kuralları uygulansa da arka planda başlık, spot, alt başlık, fotoğraf öğelerinin veriliş biçimleri haberde yer alan söylemlerin tekrarlılığı ve yinelenmesi retorik öznel üzerinden sunulması söz konusudur (Sabah, 18.07.2016, s.22). Sayfa 24'te Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın darbe girişimi sırasında, Marmaris'te konakladığı otele yapılan saldırının faillerin isimleri ve yakalandığı haberi, "Erdoğan'ın kaldığı oteli basan teröristler yakalandı" başlığıyla verilen haberin dili nesnelidir (Sabah, 18.07.2016, s.24).

Gazetenin 19 Temmuz tarihli sayısında, darbe girişimi bağlamında Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ilgili bir tane haber yer almaktadır. Bu haber Almanya Şansölyesi Angela Merkel ve NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg ile Cumhurbaşkanı'nın yaptığı telefon görüşmeleri "Merkel: seçilmiş hükümetin yanındayız" başlığıyla 15 Temmuz darbe girişimine karşı olduklarını belirtilerek, seçilmiş hükümet söylemi üzerinden Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yanında oldukları tematiği oluşturulmaktadır. Türkiye'nin yanında oldukları ve diğer mesajları verilmektedir haber dili nesnel bir dil kullanılmaktadır (Sabah, 19.07.2016, s.22).

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, söylem haberlere yer verme, Cumhurbaşkanı'nın söylemlerini aktarma ve yapılan yinelemeler dolaylı yoldan öznellik içermektedir. Başlıkların içeriklerin spotların ve söylemlerin belli yönlendirmeler doğrultusunda bu söylem ve ifade edilen içeriğe muhabir ya da editörün katıldığı, kabul ettiği ve yapılan çalışmada bunu da fotoğraf, başlık ve haber içeriği kısımlarında, ele alınarak öznellik üzerinden okuyucuya, edilgen yapıdaki cümleler üzerinden verilmektedir. İdeolojik süzgeçler, söylem ve öznellik üzerinden haber öğeleri içerisinde kendisini hissettirmektedir. Bu bağlamda, söylem ve içerikler Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yanında ve lehine ifadeler olarak görülmektedir. Siyasi ve ideolojik çizgi olarak, Erdoğan'ı destekleyen içeriklerin üretimi söz konusudur denilebilir.

15 Temmuz'un Ardından Cumhuriyet Gazetesinin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı Sunumu

Gazetenin 17 Temmuz sayısında birinci sayfada, "Türkiye darbe aldı" sürmanşeti verilmiştir. Başlığın hemen altında kırmızı zemin üzerine ve büyük puntolarla "HESAPLAŞMA" Başlığının altında darbe girişimi nedeniyle yapılan tutuklama ve açığa alınmaları bir hesaplaşma olarak gösterecek şekilde öznel yaklaşım ve söylem içermektedir. İdeolojik olarak bir karşı hamle olarak değerlendirmesi ve "temizlik", "açığa" kelimeleri ideolojik olarak tematiği yansıtmaya amaçlı öne çıkarılmaktadır. "İNTİKAM" başlığında "Darbe girişimini önlemek amacıyla Cumhurbaşkanı halkı sokağa çağırdı" cümlesinden sonra "Sokağa çıkanların çoğu militanlaşmış AKP yandaşları" cümlesi dikkat çekmektedir. İdeolojik söylem ve örtük anlam bağlamında AKP ve Cumhurbaşkanı'nın siyasi çizgisine yakın olan toplumu, Cumhurbaşkanı'nın militanlaştırdığı anlamı, teması oturtulmaktadır. Aynı zamanda cümle içinde sadece 'Cumhurbaşkanı' sözcüğünün kullanılması makama yapılan bir söylemdir. Erdoğan'ı, Cumhurbaşkanı'nın makamıyla ilişkilendirmemek adına kullanıldığı ifade edilebilir. "Sokaklarda şiddet içeren eylemlere rağmen, sokağa çıkma çağrıları tekrarlandı" şeklinde ifade edilen düşünce öznel bir şekilde yansıtılmaktadır. Arka plan bilgisi olarak, şiddet olaylarının olmasının

ve devam etmesinin sorumluluğunu Cumhurbaşkanı Erdoğan olarak gösterilmektedir. “ZAFİYET” darbe girişiminin bir zafiyet doğurduğunu, bunun kanıtı olarak da “Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar’ın karargâhında rehin alındığı” şeklindeki ifade edilmiştir. Devamında “Meclis ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “Sarayı” askerler tarafından bombalandı şeklindeki ifade, saray üzerinden bir gönderme söz konusu olup, darbe girişimi söyleminin askerlerle aynı cümle içinde ele alınmaması ve devamında, “askerlerle polisler, dahası askerlerle askerler karşı karşıya geldi ve yer yer çatıştılar” ifadeleri de ideolojik yaklaşımın ve öznelliğin haber içeriğine dil ve cümle ve kelime seçimleriyle oturtulan tematik anlam, mevcut darbe girişimin olmasının nedeni Cumhurbaşkanı Erdoğan olduğu örtük anlamı görülmektedir. “DEMOKRASİ” başlığı altında ise “Askeri darbenin püskürtülmesi Erdoğan’ın kişiliğinde belirginleşen hukuk devleti ilkelerini umursamayan, aşırı otoriterleşme ve çoğunlukçuluk eğilimlerini tırmandıracağına ilişkin beklentiler iç ve dış kamuoyunda ciddi kaygılara yol açtı” ifadesi, zaten bir otoriterleşme ve çoğunlukçuluk eğiliminin olduğu algısı, teması ve bu darbe girişiminin bu eğilimleri tırmandırmak için kullanılacağı ve kullanılacağına yönelik söylemin kanıtı olarak da dış basının kaygılarını gösterilmektedir. Bu tematik söylemlerin öne çıkarılması ve öznelliğin dil ve söylem üzerindeki belirginliği, gazetenin kendi ideolojisi doğrultusunda, oluşturduğu tematik söylemin diğer bilgilerin ve nesnelliğin üzerinde yer verilerek öne çıkarılması, oluşturulmak istenen algının amaçlandığı söylenebilir. Şematik anlamda kullanılan fotoğraf, amaçlanan algı ve ideolojik söylemi görsel olarak verecek şekilde, Boğaziçi Köprüsü’ndeki darbe girişimi esnasında teslim olan askerlere halkın duyduğu kızgınlık öfke ve kemerle dövme esnasındaki bir kare yansıtılmıştır. Sosyal medyada yolu kesen askerlerin kemerle dövülmesine sosyal medya tepki gösterdi şeklinde büyük punto, sarı renkle ideolojik ve tematik anlamda amaçlanan algıyı oluşturacak bir öznellik içerdiği söylenebilir. Haberin birinci sayfada yazı, söylem, fotoğraf bütün temayı ele alırsa, “Türkiye darbe aldı” başlığı Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “hesaplaşma” adı altında HSYK, Yargı ve Ordu içindeki tutuklamalar, “intikam” dürtüsüyle Cumhurbaşkanı’nın halkı sokağa çağırması ve bu çağırının sonucu olarak şiddet eylemlerinin ortaya çıkması, “zafiyet” olarak Cumhurbaşkanı’nın sarayına, meclisine ve Genelkurmay Başkanının rehin alınmasının ve son olarak “demokrasi” başlığıyla da Cumhurbaşkanı’nın, çoğunlukçu ve otoriter eğilimlerinin sonucu olarak bu darbe girişiminin olduğu ve bundan dolayı da Türkiye’nin darbe aldığı ana teması işlenildiği belirtilebilir. Fotoğrafta da darbe girişimi gecesi, İstanbul Boğaziçi Köprüsü’nü kapatan askerlerin teslim olduktan sonra elinde kemerle bulunan bir kişinin kemeri kaldırıp teslim olan askerlere vuruyor şeklindeki kare bu temanın kanıtı olarak şiddet içeren bir kare olarak sunulduğu

şeklinde ifade edilebilir (Cumhuriyet, 17.07.2016, s.1). Gazetenin aynı sayısının 2. sayfasında “Darbe girişimi bitti sokaklarda kaos var” başlığıyla ve spotun son cümlesinde “Darbenin önlenmesi için sokaklara çıkanlar zaman zaman etrafa saldırdı” ifadesiyle habere taşınan fotoğraf karesinin Rabia işareti ile slogan atıkları ve kızgınlık ifadelerinin verilmesi kaosu olduğu ve halkın sağa sola zarar verdiği söyleminin kanıtı niteliğinde kullanılmıştır. Aynı zamanda haber içeriğinde, Cumhurbaşkanının çağrısı üzerine, muhafazakâr çevrenin sokağa indiği, dini terminolojide kullanılan “takkeli, tarikat üyeleri, zikir yapan topluluk, tekbir” kelimelerinin kullanımı protesto için sokağa çıkan halkın bu kelimeler üzerinden bir ideolojik söyleme oturtulması, kaos ve şiddet olaylarının kelimeler üzerinden ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı taraftarı tematiğiyle “öteki”leştirme öznelliğinden söz edilebilir (Cumhuriyet, 17.07.2016, s.2). Bir diğer haberde, “Erdoğan posterinin önünde namaz” başlığıyla Sivas ilinde valilik ve belediye binasına Erdoğan’ın posterinin asıldığı ve önünde namaz kılındığı haberde gazetenin ideolojik söylem üzerinden tematiğin oluşturulmak istenildiği söylenebilir (Cumhuriyet, 17.07.2016, s.4). Gazetenin 8. sayfasında “Muhafızlarla ilişkisini düşünmeli” başlığıyla verilen haberde “Erdoğan’ın sonunun devrik Mısır lideri Mursi gibi olmadığına dikkat çeken ABD basını, ‘Zor anında yardımına koşan muhaliflerle ilişkisini yeniden düşünmeli’ dedi” spotu ve haber içeriğinde Türk Silahlı Kuvvetleri’nin darbe girişimi sonucu meydana gelen gelişmelerin “dehşetle” izlendiği ve üç yıl önce Arap Baharı sonucu Mısır’da yaşananları anımsattı, söylemleri, gazetenin ideolojik duruşunu, verilmek istenen örtük anlamı ve ‘HDP’liler bile destekledi’ başlığıyla Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın otoriter, diktatör, benzetmeleri tematiği oluşturulmaktadır. Darbe girişimine karşı muhaliflerin Cumhurbaşkanıya yardım ettikleri ve girişimin bu yardımdan dolayı başarısız olduğu, haber öğeleri içerisinde öznel söylem ve ideolojik yaklaşım öne çıkarılmaktadır. Aynı sayfada, “MERKEL’DEN ERDOĞAN’A ‘HUKUKA UY’ ÇAĞRISI” başlığı ve “hukuka uy” ifadesiyle Cumhurbaşkanının hukuk dışı davrandığı anlamı oluşturulmaktadır (Cumhuriyet, 17.07.2016, s.8).

Gazetenin bu sayısında “Darbe karşıtı gösteriler, bazı gruplar tarafından saldırı eylemlerine dönüştürüldü” üst başlığı “Sokaktaki tehlike” başlığı ile darbe girişimi esnasında halk tarafından, üstüne Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın gülen posterlerinin bulunduğu tank paleti fotoğraf olarak alınmıştır. Fotoğrafın sağında kırmızı zemin üzerine, “HER KESİM HEDEFTE” alt başlığı ve birinci sayfada verilen içerikte “Cumhurbaşkanı Erdoğan ve hükümetin çağrısıyla yapılan darbe karşıtı gösteriler, bazı yerlerde demokrasi dışı eylem ve saldırılarla sonlandı” ifadeleri bu saldırı eylemlerinin ve demokrasi dışı davranışların Cumhurbaşkanının çağrısı sonucu ortaya çıktığı ve bunun sokaktaki tehlike başlığıyla sokaktaki tank

paletine asılı Erdoğan'ın güler yüzlü ifadesi ile bu çatışma ve şiddet olaylarının, Cumhurbaşkanının çağrısı sonucu olduğu ve bundan memnun olduğu tematiği oturtulduğu anlaşılmaktadır. Bu örtük, öznel anlam tematiğinin kanıtı olarak, "ŞİDDET GÖRÜNTÜLERİ" ikinci alt başlığıyla 'İstanbul'da bir gurubun, darbenin önlenmesinde katkısı olan 1. Ordu Komutanı Ümit Dündar'ın konutunun da bulunduğu Fenerbahçe Orduevi'ne saldırmak istedi', 'Alevi mahalleler taciz edildi', 'Adalar CHP Gençlik Kolları Başkanı Tanay Garip bir AKP'li tarafından dövüldü' şeklindeki ifadeler kullanılmıştır (Cumhuriyet, 18.07.2016, s.1). Bu şiddet, eylemlerinin devamının geleceği, anlamını içeren "Erdoğan'dan idam sinyali", "isteyene silah yolu açılıyor" haber başlıkları da fotoğrafla ilişkilendirilecek şekilde, Cumhurbaşkanının tank paletlerine asılı fotoğraf karesinin hemen altında yer almaktadır (Cumhuriyet, 18.07.2016, s.1). Sayfa 4'te yer alan haberde "HERKES HEDEFTE" başlığı spotta yer alan 'demokrasi dışı eylem saldırıları, İzmir, Konya, Ankara'da bazı gruplar eylemleri lince dönüştürdü' ve haber içeriğinde yer alan şiddet olayları, 'anıtlar parçalandı', 'ırkçı söylemler sonucunda Suriyeli ailelerin, ev ve işyerleri ateşe verildi' şeklindeki ifadeler gazetenin ideolojik yaklaşımını, öznel söylemler üzerinden, bu karışıklıkların, şiddet olaylarının Cumhurbaşkanının sokağa çıkma çağrılarını sonucu olduğu ve bu şiddet eylemlerinde bulunanların Erdoğan taraftarı olduğu anlamı çıkarılabilir (Cumhuriyet, 18.07.2016, s.4). Sayfa 6'da yer alan haberde, "Cumhurbaşkanı idam isteriz diyen guruba: Bu sizlerin hakkıdır" başlığı 'Bu sizlerin hakkıdır' ifadesi öznel bir söylemle öne çıkarılmıştır. Haber içeriği nesnellik dikkate alınmaya çalışılmıştır (Cumhuriyet, 18.07.2016, s.6).

Birinci sayfada cumhurbaşkanı ile ilgili herhangi bir haber verilmemiştir. Gazetenin bu sayısında sayfa 7'de "Erdoğan intikam peşinde" başlığıyla verilen haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın intikamcı biri olduğu söylemi, öne çıkarılmaktadır. Fotoğrafta kullanılan kare Rabia işareti yapan ve başında Arapça yazılar seçilen bir beyaz fes takan kişi ile verilmektedir. Fotoğrafın üstünde 'Darbe girişiminin ardından Erdoğan destekçileri sokağa döküldü' yazısı ile Erdoğan destekçileri profili çizilmek istenilmektedir. Spotta "Dünya basını Türkiye'de yaşananları büyük kaygıyla izliyor" söylemleri yer almaktadır. Spot, kullanılan fotoğraf ve haber başlığı bir bütün olarak ele alındığında, gazetenin ideolojik yaklaşımı da değerlendirildiğinde, gericilikle, muhafazakârlıkla ilişkilendirilmekte, Batılılaşma demokrasiyle ilişkilendirilmektedir. Haber içeriğinde devlet kademelerindeki yaptığı tasfiyeleri, intikam duygusuyla demokratik olmayan bir söylemle gerçekleştirildiği tematiği oluşturulmaktadır şeklinde ifade edilebilir. Demokratik olan Batı medyasının uyarılarına haber içeriğinde yer verilmesi, öne çıkarılması ve 'Seçilmiş dikta tehlikesi', 'Yaşanan sivil darbe' şeklinde ifadeleri

taşıyan söylemler öznel, nesnellikten uzak ideolojik yaklaşımın söylemleri olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında Cumhurbaşkanı'nın gerçekleşmiş olan darbe girişimine karşı seçilmiş de olsa diktatörlüğe hukuksuzluğa kaydığını ifade edilerek, mevcut uygulamaların sivil darbe şeklinde nitelendirilmektedir (Cumhuriyet, 19.07.2016, s.7).

Genel olarak, Cumhuriyet Gazetesi, siyasi temsil ve ideolojik yaklaşım olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan karşıtlığı üzerinden, haber temalarını oturtmaktadır. Söylemler bu karşıtlığı yansıtmakta, haberler ve içerikler bu editoryal süzgeçten geçirilmekte ve işlenmektedir denilebilir. Sözcük seçimlerinin de yine aynı doğrultuda işlendiği, dil, fotoğraf seçimleri, mizanpaj olarak, bu ideolojik söylemleri güçlendirmek adına düzenlenmekte olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

15 Temmuz'un Ardından Milliyet Gazetesinin Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı Sunumu

Gazetenin birinci sayfasında, "DEMOKRASİNİN ZAFERİ" manşetiyle yer alan haberde, spot 15 Temmuz Darbe Girişiminin halkın direnişiyle önlendiği belirtilmektedir. "Pensilvanya'daki bu zatı bize teslim edin" şeklindeki Cumhurbaşkanı'nın ifadeleri, olduğu gibi başlıkta verilmektedir. Cumhurbaşkanı'nın bir mitingdeki yaptığı konuşmada, ABD Başkanı Obama'ya 15 Temmuz darbe girişiminin arkasında olduğu ifade edilen Fettullah Gülen'in Türkiye'ye iadesini konu alan konuşmayı, haberde nesnellik içerisinde verilmesine dikkat edilmiştir. Kullanılan fotoğraf, sayfadaki diğer fotoğraflardan ayrı bir büyüklükte verilmemiştir. Kullanılan fotoğrafta, Cumhurbaşkanı'nın yüzü aydınlık ve memnuniyet ifadesi içermektedir. Eli ağzında olan fotoğrafta, genellikle miting konuşmalarında, halkın attığı sloganlar için Cumhurbaşkanı'nın, sağ elini önce ağzına, sonra kalbinin üstüne götürmesi, memnuniyet ve teşekkür ifadesi olarak yorumlanabilir. Haberde kullanılan fotoğrafta, halkın darbe girişimine karşı tutumu, sokaklarda olması ve darbe girişimini engellemesi sonucuna, memnuniyet ve teşekkür ifadesini yansıtmayı amaçlayan kareye yer verildiği söylenebilir. "SICAK SAATLER" başlığı altında, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Marmaris'te kaldığı otele yapılan saldırıya yer verilmektedir. Öznellik ifade edecek söylemlerden uzak durulmuştur (Milliyet, 17.07.2016, s.1). Gazetenin 8. sayfasında "Erdoğan'ın otelinde çatışma saatlerce sürdü" başlığıyla yer verilen haberde, haber içeriği, kurgusu yaşanan gelişmeler etrafında örülmektedir. Kullanılan fotoğraflar, çatışma ve tutuklama karelerinden haberin içeriğini yansıtacak şekilde verilmektedir. Öznellikten uzak durulmaktadır. Haberde, yaşanan gelişmeler tematiğe oturtulmaktadır. Aynı sayfada, "ERDOĞAN'DAN GÜLEN'E 'SIKIYSA GEL'" başlığıyla ele alınan haberde, darbe girişiminin Cumhurbaşkanı'nın kendi şahsına yapıldığı anlamı verilmekte-

dir. Öznel, yoruma dayalı bir söylem söz konusu olmadığı söylenebilir. Haber için kullanılan fotoğrafta, Cumhurbaşkanı'nın güler yüzlü, selam verir şekilde eli havada bir kare seçilmiştir. Bu durum gazetenin Erdoğan'ı desteklediğini ve onun lehine olumlu bir söylem gerçekleştirdiğini göstermektedir (Milliyet, 17.07.2016, s.8). Gazetenin 13. sayfasında yer alan bir başka haberde "ERDOĞAN: TARİH YAZIYORSUNUZ" başlığı tercih edilerek, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın sözlerinin başlığa taşınmasıyla yeniden anlam üretilmiştir. Darbe girişiminde TBMM'nin bombalanması sonucu meclis başkanı ve milletvekillerinin sığınaklara inmesini, Cumhurbaşkanı'nın meclis başkanını aramasını ve sığınaktaki gelişmeleri tematiğe oturtan haberde, Cumhurbaşkanı'nın fotoğrafı kullanılmamaktadır. Bombalanan TBMM ve sığınak görüntülerini tematiğe oturtulmaktadır (Milliyet, 17.07.2016, s.13).

Gazetenin bu sayısında, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın içinde yer aldığı üç haber başlığı birinci sayfada yer bulmaktadır. 'Kefenimizle yürüyoruz' alt başlığıyla verilen haberde Cumhurbaşkanı'nın söylemi başlığa taşınmaktadır. Gazete bu ifadeyi ön plana çıkartarak, Erdoğan'ın cesur duruşuna işaret etmektedir ve bu söylem üzerinden öznellik barındırmaktadır. Haberde, kullanılan fotoğraf, Cumhurbaşkanı'nın cenaze töreninde yaptığı konuşmada, gözyaşlarını tutamadığı cümlesini kanıtlayacak ve bir bağlama oturtacak bir kare seçilmiştir. İkinci haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yaverinin gözaltına alındığı haberiştir. Haberde denge unsurları dikkate alınmıştır. Nesnel, öznellikten uzak dil kullanılmaktadır. Haberde kullanılan fotoğraf tutuklanmanın olduğunu gösteren bir kare kullanılmaktadır. Birinci sayfadaki üçüncü haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Putin'le görüşecek başlığıyla verilen haber dengelilik ve haber öğelerinin nesnellik çerçevesinde verildiğini söylemek mümkündür (Milliyet, 18.07.2016, s.1). 16. sayfada yer verilen haber tam metinleri incelendiğinde, haber içi metinlerde dil kullanımı olarak nesnellik gözetildiği ifade edilebilir olsa da, idam cezasının halkın talebi olduğu algısı ve şehitlerin cenaze töreninin duygusal yönünü tematikte öne çıkarılmaktadır. Aktarım olarak metnin büyük bölümünün Cumhurbaşkanı'nın konuşmasının tamamını aktarma yoluna gidilmesi muhabirin aktarılan içeriği yenilemeye giderek aktarılanlara katıldığı 'örtük anlamı' şeklinde bir özneliğin olduğu söylenebilir (Milliyet, 18.07.2016, s.16).

Gazetenin 19 Temmuz tarihli nüshasında, birinci sayfada "Merkel-NATO'dan TAM DESTEK" başlığına yer verilen haberde, Cumhurbaşkanı ile yapılan görüşmeler nesnel bir dille ifade edildiği söylenebilir. Haberde, Cumhurbaşkanı'nın güler yüzlü fotoğrafı kullanılmıştır. Kullanılan bu Fotoğraf Erdoğan'ı sempatik göstermeye yönelik bir söylem gerçekleştirilmiştir (Milliyet, 19.07.2016, s.1). Haber içeriğinde, Cumhurbaşkanı'nın halkın idam isteriz sloganlarına karşılık, önüne

gelirse ben imzalarım söylemleriyle gündemde yer bulan söylemler üzerinden, ABD, AB ülkelerinin, gündemi oluşturan bu konuya karşı söyledikleri nesnellik ve dengelilik gözetilerek yer verilmektedir (Milliyet, 19.07.2016, s.13).

Gazetenin bu nüshasında ekonomi sayfası 11. sayfada yer verilen haberde, “Panik yapmadı sakindi” başlığıyla Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın konakladığı Marmaris’teki otelin patronu Serkan Yazıcı’nın söylemleri tırnak içinde spotta yer almaktadır. Başlık ve spotun oturduğu tematiği yansıtmaya amaçlı kullanılan fotoğraf Cumhurbaşkanının kendinden emin bir duruşla, sakin bir yüz ifadesi olan kare kullanılmıştır. Haber içeriği, o geceyle ilgili Serkan Yazıcı’nın söyledikleri olduğu gibi tırnak işareti ile verilmektedir. Bu alıntılara herhangi bir yorumsal öznelliğin katılmaması, söz konusu olsa da Cumhurbaşkanının sağlam kişilikli, kendinden emin, bir siyasinin sahip olması gereken özelliklere sahip, soğukkanlı tutumları, değerlendirme gücünün yüksek olduğu tematiği dolaylı bir şekilde öne çıkarıldığı söylenebilir (Milliyet, 20.07.2016, s.11).

Gazetenin aynı nüshasında sayfa 22’de verilen haberde, Cumhurbaşkanının demokrasi nöbeti tutan vatandaşlara yaptığı konuşmaya yer verildi. Gezi protestoları ve Topçu Kışlası temasını öne çıkarılmaktadır. Öznellikten uzak, nesnel bir dil kullanılmıştır denilebilir. Kullanılan fotoğrafta, demokrasi nöbetini tutan vatandaşların bulunduğu bir kare ve cumhurbaşkanının konuşma yaparken sağ elinin işaret parmağını göğüs hizasında kararlılık ve kesinlik bildirecek şekilde kaldırmış olduğu bir fotoğraf karesi kullanılmıştır. Bu fotoğraf kullanımıyla, spotta ve ara başlıkta “Topçu Kışlası için ‘isteselerde istemeselerde yapılacak” söylemi tematiğe, gezi protestolarının, darbe girişiminde bulunan kesimin bir ürünü olduğu vurgusuyla Topçu Kışlası’nın yapımına darbe girişiminde bulunanların yapılmasına engel olmak istedikleri, örtük anlamını ön plana çıkarılmıştır. Bu bağlamda, bir karşı meydan okuma ve cumhurbaşkanının kararlı duruşunu göstermeye yönelik olup, gezi olaylarının da darbe girişimini gerçekleştirenler tarafından şahsına karşı düzenlendiği anlamı üretilmektedir (Milliyet, 20.07.2016, s.22).

Milliyet gazetesi, 15 Temmuz Darbe Girişiminin ardından, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın söylemlerine, Erdoğan’ın lehine olacak şekilde, haberlerde yer vermektedir. Haber içeriklerinden, kullanılan dil ile nesnel bir izlenim oluşturulmaya çalışılmış olsa da, genel anlamda, tematik ve retorik, öznellik, cumhurbaşkanının lehine söylemler söz konudur.

Sonuç

15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ulusal basında temsilinin ne şekilde ve nasıl yer aldığını incelendiği bu çalışmada, basının yaklaşımları, siyasi ve ideolojik farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, söylem olarak haber içeriklerine yansıtıldığı görülmüştür. 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın temsil sunumuyla ilgili konuda, Cumhuriyet gazetesi, gerçekleşen darbe girişiminin sorumlusu olarak, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı sorumlu tutmakta ve belirli hukuksuzlukların olduğu ifade edilerek temsil gerçekleştirilmiştir. 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında yapılan uygulamalara dikkat çekilerek, kaos ortamının olduğu, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çağrılılarıyla, demokrasi nöbetlerine katılan insanların, militanlaştığı, huzursuzlukların yaratıldığı yönünde söylemler gerçekleştirilmiştir. Darbe girişimi sonrasında, Cumhurbaşkanı'nın çağrılılarıyla sokağa dökülen halkı, "takkele, tarikat, zikir eden, vb." söylemleri yansıtarak, dini terminoloji üzerinden, öteki kavramını yansıtmaktadır.

Sabah gazetesi, 15 Temmuz Darbe Girişiminin, halk tarafından seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı olarak Recep Tayyip Erdoğan'ın şahsına ve seçilmiş hükümete yönelik bir girişim olduğunu, haber söylemlerine taşımaktadır. 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrasında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yaptığı açıklamalardaki konuşmalarını haberlere yansıtarak, söylem içerisinde anlamların yeniden üretildiği gözlemlenmiştir. Haber içeriklerinde, "Cumhurun başı, seçilmiş Cumhurbaşkanı" vb. söylemlerle Erdoğan'ı öne çıkarmaktadır. Haberlerde kullanılan fotoğraflarda, Erdoğan sempatik gösterilmiş ve anlamlar yeniden üretilmiştir. Cumhurbaşkanı'nın, darbe girişimine karşı halkı sokağa davet çağrılarını sıkça yer vererek, aynı çağrılarını yinelemiştir.

İncelenen gazetelerden Milliyet gazetesi, haber içeriklerinde dilin kullanılması anlamında, nesnellik göstergeleri olsa da, haberlerde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı fotoğraflarda güler yüzlü, sempatik olarak göstermekte olduğu görülmüştür. Bunun yanında, "ERDOĞAN'DAN GÜLEN'E 'SIKIYSA GEL'" başlığıyla, yapılan darbe girişiminin, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın şahsına yönelik bir girişim olduğu anlamı verilmek istenmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, söylemlerin ideolojik ve siyasi bağlamlarda yeniden üretildiği görülmektedir. Bu çalışmanın önemi, bulgulardan elde edilen sonuçlara göre, siyasi ve ideolojik farklılıkların, basın kuruluşlarında egemen ideolojiye göre, söylem ve anlamların üretildiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- ALACADAĞLI, E. (2016). "Darbeler, Ordu ve Siyaset", Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler, 15-16 Aralık 2016, s. 545-569, Giresun.
- DENİZ, A. Ç. (2014). "Bir Söylem Analizi Girişimi: Asker ve Sindirella Hikayesi", KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16 (Özel Sayı II), 1-5.
- DEVİRAN Y. ve ÖZCAN, Ö. F. (2016). "1960'tan 2016'ya Askeri Darbe ve Muhtıra Metinleri: Anlamalar, Amaçlar, Niyetler ve İdeolojiler", İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 1(2), 6-26.
- DORUK, Ö. (2013). "Disiplin Toplumu ve Haber Söylemi: Gökkuşluğu Derneği'nce Yapılması Planlanan Yürüyüşün Engellenmesine İlişkin Haberlerin Çözümlemesi", Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 2 (1), 106-132.
- FERİDUNOĞLU, İ. C. (2016). "Hürriyet Gazetesi'nin 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ve 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Süreçlerine Bakışının Analizi", Uluslararası Demokrasi Sempozyumu Darbeler ve Tepkiler, 15-16 Aralık 2016, Giresun, 324-362.
- KOÇAK, H. (2016), "Türkiye'de Son Altmış Yılda Yaşanan Darbelerin Sosyolojik Analizi", Ayrıntı Dergisi, 4(45), 53-59.
- KULA, N. (2002). "Gazetelerde Yeralan Polise Yönelik Haberlerdeki Söylemsel Boyutlar: Gaffar Okkan Suikastı Örnek olayı", Polis Bilimleri Dergisi, 4(1-2), 188-204.
- MELEK, G. ve TOKER, H. (2017). "Şiddet, Demokrasi ve Terör Bağlamında Ana Akım Medyanın Analizi: 15 Temmuz Darbe Girişimi". Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi "Akademia", 5(1), 222-234.
- NİSAN, F. (2015). "1980 Askeri Darbesinin Mimarı Kenan Evren'in Ölümünün Türk Basınındaki Sunumu", International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10(10), 677-704.
- NİSAN, F. ve ŞEKER, N. T. (2017). "Demokrasiye Uğratan Darbe Haberlerinin Çerçeveselmesi: 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi Örneği", TRT Akademi, 2(3), 68-95.
- ÖCAL, B. (2009). "12 Eylül'den 28 Şubat'a Darbe Söylemlerindeki Değişimin Analizi", ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar, 1(4), 1-62.
- ÖZKIR, Y. (2011). "27 Mayıs'tan 27 Nisan'a Asker-Gazete/ci İlişkisi", İş Ahlakı Dergisi, 4(8), 91-114.
- SOLAK, Ö. (2011). "Küçük Ağa Romanının Eleştirel Söylem Analizi", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, (26), 1-14.
- TEMİZTÜRK, H. (2009). "Türkiye'de Ordunun Siyasete Müdahale Geleneği ve Basın: 27 Nisan 2007 Muhtırasından Önce ve Sonra", Erciyes Ün. İletişim Fakültesi Dergisi "Akademia", 1(1), 6-26.
- TORUK, İ. ve SINE, R. (2012). "Haber Söylem Üretimindeki İdeolojik Etki: Wikileaks Haberleri", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 31(2), 349-376.
- TÜFEKÇİOĞLU, Ö. (2012). "Çeviri Amaçlı Söylem Çözümlemesi Bağlamında Hamlet", Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences, 9 (1), 177-188.

YENİ MEDYA ESKİ DARBEYE KARŞI: 15 TEMMUZ 2016 DARBE GİRİŞİMİNDE MEDYANIN ETKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Ali ÖZCAN

Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü
aliozcan@gumushane.edu.tr

ÖZET

Türkiye’de medya-iktidar ilişkilerinin demokratik yapı içerisinde sağlıklı bir zemin üzerinde devam edebilmesi açısından geçmişte yaşanan tecrübeler büyük önem arz etmektedir. Çünkü medya ve iktidar kurumunun karşılıklı ve karmaşık ilişkiler ağı Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar sorunlu bir şekilde sü-regelmiştir. Tek partili dönemde iktidar erki tarafından etki altına alınarak, baskı ve sansür uygulamalarının odağında yer alan medya kurumu, çok partili hayata geçişin ardından artan özgürlük ve demokrasi ortamında ideolojik ve ekonomik nedenlerle siyaset kurumunu etkilemeye çalışmış, 27 Mayıs 1960 darbe sürecinde aktif rol üstlenmiştir. Medya iktidar ilişkileri sorunlu bir şekilde devam etmiş, mevcut siyasal iktidarlara karşı askeri darbe, muhtıra, darbe teşebbüsü, eylem planları ve ayaklanmalar da genel anlamda medyanın iyi bir sınav veremediği görülmüştür. Son dönemde yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu imkânlar medyada çeşitliliği mümkün kılmış, daha demokratik bir iletişim ortamı söz konusu olmuştur. 15 Temmuz 2016’da yaşanan darbe girişimi hem geleneksel hem de yeni medya ortamları için demokratik bir tavır alma ve sorumluluğunu yerine getirme konusunda önemli bir süreç olmuştur. Bu çalışmada Türkiye’de medya siyaset ilişkileri tarihsel perspektif dikkate alınarak incelenecek, geleneksel ve yeni medya ortamlarının olağanüstü hal dönemlerinde nasıl kullanıldığı karşılaştırılmalı olarak analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel medya, Yeni medya, 15 Temmuz darbe girişimi

NEW MEDIA VERSUS THE OLD ÇOUP: THE IMPACT OF THE MEDIA IN 15 JULY 2016 COUP ATTEMPT

ABSTRACT

Media-power relations in Turkey can continue on a healthy ground in a democratic structure by experiences in the past, has great importance. Because the network of mutual and complex relations of the media and the institution of power continued from the foundation of the Republic to the nowadays in problematic ways. In the single party period, the media institution, has been under the influence of power and censorship practices, after the multiparty life transition, media tried to influence the institution of politics for ideological and economical reasons in the increasing freedom and democratic environment, so that it took an active role in the coup of 27 May 1960. After the coup, media power relations continued in a problematic way, and it was seen that the media could not give a good test in general about military coup, memorandum, coup attempts, action plans and rebellions against existing political powers. The possibilities offered by new communication technologies have recently become more diversified and more democratic. The coup attempt on July 15, 2016, is an important process for both traditional and new media environments to take a democratic stance and fulfill its responsibility. In this study, media politics relations in Turkey will be examined by taking historical perspective into consideration and the comparative analysis of how traditional and new media environments are used during emergency situations.

Key Words: Traditional media, New media, July 15, 2016 coup attempt

1. GİRİŞ

Demokrasiye geçiş olarak görülen çok partili hayatın başlamasından (1946) bu güne üç askeri darbe, iki kez muhtıra ve iki kez de başarısız darbe girişimiyle karşı karşıya kalan Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişimi demokrasi mücadelesi ve millet egemenliği bakımından dönüm noktası olmuştur.

Türkiye'de geçmişte yaşanan darbeler, darbe girişimleri ve muhtıralarla karşılaştırıldığında 15 Temmuz 2016 darbe girişimi hem şiddet kullanımı, hem medyanın etkisi, hem de siyasal iktidar ve siyaset kurumları ile toplumun genelinin ortaya koyduğu 'demokrasiye sahip çıkma duruşu' açısından örnek olmuştur. Bu demokrasi mücadelesinin kazanılmasında en önemli araçlardan birisi iletişim kanallarının etkin kullanımındır.

Türkiye'nin yaşamış olduğu askeri darbe/muhtıra/ayaklanma/darbe girişimleri incelendiğinde medyanın temel belirleyici konumunda olduğu görülecektir. Bu olağanüstü süreçlerin kilit noktası olarak medya; darbelerin başarılı/başarısız oluşu incelendiğinde en temel araç konumunda olmuştur. Hem darbeye giden sürecin aktif bileşeni olan/zemin hazırlayan medya aynı zamanda darbe teşebbüslerinin engellenmesinde de aktif rol üstlenmiştir. Türkiye, medyanın hem darbenin gerçekleştiricisi hem de engelleyicisi olduğu tecrübeler yaşamıştır. 27 Mayıs 1960, 12 Eylül 1980 ve 28 Şubat 1997 tarihlerinde gerçekleşen askeri darbeler zemin hazırlanmasında dönemin medyası en aktif rolü üstlenmiştir. 1962 ve 1963 yıllarında gerçekleşen darbe kalkışmalarında ise darbeciler basına/iletişim araçlarına el koyarak askeri darbe teşebbüsünde bulunmuş ancak kısa zamanda iletişim araçları darbecilerden temizlenerek yapılan yayınlarla bunun bir kalkışma olduğu belirtilerek ülkenin kaos ortamına sürüklenmesine engel olunmuştur. Son olarak da 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen askeri darbe teşebbüsünde bazı medya kurumlarına el konulmuş, yayınları durdurulmuş ancak yeni iletişim ortamlarının aktif olarak kullanımı ve genel anlamda medyanın darbe teşebbüsüne karşı tavrı ve nihayetinde milletin geçmiş tecrübelerden yola çıkarak demokrasiye/millet iradesine sahip çıkma kararlılığı sonucunda darbe püskürtülmüştür.

Bu çalışma kapsamında 27 Mayıs 1960 darbesinden 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsüne kadar Türkiye'de medya-siyaset ilişkileri ekseninde darbe süreçlerinde basının etkinliği/etkililiği ele alınmasının yanı sıra geleneksel ve yeni medya ortamlarının olağanüstü durumlarda nasıl bir kullanım imkânı sunduklarının karşılaştırılmalı analizi yapılacaktır. Bu noktadan hareketle yeni medya ortamlarının daha katılımcı, demokratik ve özgürlükçü yapısı son darbe girişimi (15 Temmuz 2016) üzerinden tartışılacaktır. Çalışmanın temel hipotezi bir kamuoyu oluşturma/gündem belirleme aracı olarak medyanın siyaset kurumu karşısında takındığı tavrın ülkenin darbeye sürüklenmesi, darbenin gerçekleşmesi ve antidemokratik sürecin meşrulaştırılması noktasında belirleyici olduğu savıdır. Örnek olarak incelenen darbeler/darbe girişimleri/muhtıralar/kalkışmalarda bu bakış hareket noktası olmuştur. Ayrıca şunu belirtmek gerekir ki, yaşananların darbe olarak nitelendirilmesi dönemin hükümetlerinin yanlış olan uygulamalarının üstünün örtülmesi anlamına gelmemekte, siyasal alana müdahalenin demokratikleşme açısından beraberinde getirdiği olumsuzluklara vurgu yapılmaktadır.

2. MEDYA-SİYASET: KURAMSAL BİR BAKIŞ

Medya ve siyaset arasındaki ilişkileri ele alan kuramsal çalışmalar üç boyutlu olarak şekillenmiştir. Çalışmaların birinci boyutunda medya aracılı olarak kamusal alanın nasıl dönüştüğü ve kamusal iletişimin nasıl şekillendiği, ikinci boyutunda medyanın siyasal gerçekliği kurgulamak için kullandığı yöntemler, üçüncü boyutunda ise medyanın alıcılarının siyasal yönelimlerini etkileme şekline odaklanma söz konusu olmuştur (Meyer, 2014: 9-10). Bu üç boyutlu çalışmaların hepsinde medyanın siyasal alanı düzenlemede tek faktör olmasa da kilit öneme sahip olduğu görülmektedir (McChesney, 2006: 6). Toplumun 'sinir sistemi' (Kaplan, 1991: 2) olarak görülen medya, gerçekliği yeniden üreterek, değiştirerek, şekillendirerek medya gerçekliği denilen durumu inşa etmektedir (Lundby ve Ronning, 2002: 12-13). Medyanın topluma sunmuş olduğu bu gerçek, bir yanılısama (Yengin, 1996: 5), tıpkı Platon'un 'mağara alegorisi'nde¹ olduğu gibi gerçeğin gölgesinden başka bir şey değildir. Bu yönüyle medya siyaset alanının üretimi için olmazsa olmaz bir araçtır. Çünkü siyaset kurumunun toplumla iletişime geçmesini sağlayan aygıt olarak medya (Çoban, 2009: 44), iletişimsel alanın bir siyasal mücadele alanı olarak tasarılanmasını sağlamakta, bütün toplumlarda iktidar ve denetim mücadelelerinin merkezinde (McChesney, 2006: 16) ve iktidarın oluşturulduğu alan (Castells, 2012: 20) olmuştur. Siyaset ile sürekli ilişki içerisinde ve gündemde olan medya, geçmişten bugüne sürekli olarak güç odaklarının ellerinde yoğunlaşmıştır. Çoğu zaman gücü elinde bulunduran iktidarın ideolojisi ve onun hegemonyasını yayan bir araç olmuştur. (Çoban, 2014: 37). Demokratik toplum tasavvurlarında ise medya ve siyaset birbirlerini kontrol eden/denetleyen iki farklı yapı olarak işlev görmektedir. Bunlardan biri üzerine düşen görevi yerine getirmemesi durumunda diğerinin zorba/zalim olmasının önünü açmaktadır (Bozdağ, 2006: 14). Medya için kullanılan dördüncü güç söylemi de yasama, yürütme ve yargının yanında (medya, kamu adına yasama, yürütme ve yargıyı denetleyen bir yapı konumundadır) medyayı da toplumsal yapının sağlıklı, demokratik işleyişinde en önemli yere koymaktadır. Bu gerçekten hareketle demokratik bir siyasal yönetim, toplum hayatı için medya ve siyaset kurumlarının dengeli bir şekilde görevlerini yerine getirmesi gerekmektedir. De-

¹ Platon, (2005, s: 244-246) mağara alegorisinde, insanların içinde doğup yaşadığı ve asla dışına çıkmadığı bir mağarayı anlatmaktadır. Mağaranın duvarına dönük olarak zincirle bağlı olan bu insanlar, başlarını sağa sola çevirememektedir. Mağaranın girişinde ise bir ateş yanmakta ve ışığı duvara yansımaktadır. Ateşle mağaranın duvarı arasında gelip geçen insanların gölgeleri mağaranın duvarına yansımaktadır. Mağarada zincirli olarak bulunanlar bu gölgeleri görebilmekte ve doğal olarak gerçek zannetmekte, oysa gerçek dünyayı hiçbir zaman bilemeyeceklerdir. Platon'a göre insanların gerçek dünyaya ilişkin bilgileri de ancak bu türdendir.

mokratik toplumlarda medya, siyasal alana ilişkin haber verme, gündem oluşturma ve kamu adına denetim yapma hizmetlerini icra etmekte, en genel anlamıyla siyasal toplumsallaşma (Aziz, 1982: 56) sürecini yürütmektedir.

Türkiye’de medya siyaset ilişkilerine bakıldığında tarihsel süreç boyunca temas-mesafe sorunları yaşanmış (Sözeri, 2014: 70) ve yaşanmaya da devam etmektedir. Medya ve siyaset arasındaki zorunlu birliktelik beraberinde ‘*siyaset ve medya ahlaki gibi parçalanmalara kadar uzanan seküler bir hal almış, hangi tarafın belirleyici olduğundan öte ortaklaşa kurdukları ahlaksal belirsizlik*’ (Filiz, 2008: 39) önemli hale gelmiştir. Osmanlı’dan bugüne medya ve siyaset kurumları arasındaki ilişki bu ahlaksal belirsizlik üzerine inşa edilmiş; siyaset açısından medya endişe kaynağı olarak görülüp denetim altında tutulması gereken bir araç; medya açısından da siyasal arena kontrol edilmesi gereken bir alan olarak görülmüştür. Çakır (2008: 75-76), medyaya yönelik bu algının oluşmasının temelinde ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan çalkantılı bir dönemde iletişim araçlarının ortaya çıkışının yattığını ifade etmiştir. Böyle bir ortamda siyaset mekanizması kendisine yönelik medyadan gelen eleştirileri/tepkileri doğal olarak endişeyle karşılayıp denetimi önceleyen bir çözüm yoluna başvurmuştur. Siyasal iktidara medya ile ilgili her türlü önlemlerin alınması (sansür, kapatma, izin vermeme) gibi birçok hakkı tanıyan yasal düzenlemeler de medya ve siyaset kurumu arasındaki problemleri ilişkilerin kronolojisini sunmaktadır. Siyasal iktidarlar zaman zaman basına özgürlük alanları açmış, yasal çerçeveyi özgürlüğü bir yapı üzerine inşa etmiş, ancak her iki kurum arasındaki ilişkilerin sorunlu yapısı nedeniyle yeniden baskı unsurları hayata geçirilmiştir. İktidarların en kullanışlı yönetim araçlarından biri olarak denetim için kullanılan sansür (Ertem ve Uçkan, 2011: 18-19), medyaya yönelik sık sık uygulamaya koyulmuştur. 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi ile resmi anlamda başlayan medya siyaset ilişkileri uzun bir dönem iktidarın medya üzerindeki denetiminin göstergesi olmuştur. 1909 tarihli Matbuat Kanunu ile gazete açmak için izin yerine beyanname verilmesi kararlaştırılarak medyaya bir özgürlük alanı oluşturulmuş ancak 1913 tarihinden itibaren bu kanunda yapılan değişikliklerle gazete kapatmanın önü tekrar açılmıştır. Aynı şekilde 1931 tarihli Matbuat Kanunu’nda da gazete çıkarmak için beyanname verme uygulaması yeterli iken, 1938 yılında yapılan değişikliklerle izin vermeme ve gazete çıkaracakların belli bir para yatırma koşulu istenmiştir. Ayrıca memleketin genel siyaseti gerekçesiyle gazete kapatmayı kolaylaştıran 50. madde de bu dönemde uygulamaya konulmuş, 1946 yılında çok partili hayata geçene kadar gazetelerin üzerinde baskı unsuru olarak kullanılmış, bazı gazeteler kapatılmış, bazıları da sansüre tabi tutulmuştur. 1950 yılında iktidarın değişmesiyle birlikte (Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle) basın önündeki

engeller tek tek kaldırılmış fakat diğer iktidar dönemlerinde olduğu gibi 1954 ve 1956 yıllarında yapılan değişikliklerle birlikte yeniden kısıtlamalar hayata geçirilmiştir (Danışman, 1982: 7-8). Tüm bu gelişmelere bakıldığında medya ve siyaset arasındaki sorunlu yapının tarihsel süreç içerisinde kendini sürekli tekrar edegeldiği görülmektedir. Siyasal iktidarlar ilk dönemlerinde medyaya yönelik özgürlükçü bir tavır takınarak yasal düzenlemeler yapmış, ancak bozulan ilişkilerin sonucu olarak medya için sağlanan haklar tek tek geri alınarak kontrol mekanizması devreye sokulmuştur.

Medya siyaset ilişkilerinin böyle bir zemin üzerine kurulmuş olması her iki taraf için de karşılıklı bir güvensizlik ortamını oluşturmuştur. Siyasal iktidarların güçlü olduğu dönemlerde medya siyaset kurumunun yanında yer alıp toplumsal/kamu denetimi konusunda sessiz kalmış/kalmaya mecbur bırakılmış; siyasal iktidarların zayıf olduğu dönemlerde ise kendini siyasal bir kurum olarak konumlandırarak siyasetin belirleyicisi haline gelmiştir. Medya siyaset ilişkilerinin niteliğine göre basına ilişkin farklı isimlendirmeler de söz konusu olmuş, 'besleme basın, naylon basın, bir kısım medya, örtülü basın, yandaş medya' gibi nitelermelere gönderme yapan kavramsallaştırmalar sorunlu ilişkinin bir parçası haline gelmiştir (Uzun, 2014: 130).

3. TÜRKİYE'DE DARBE SÜREÇLERİ: MEDYANIN ROLÜ VE ÖNEMİ

Türk basın tarihine bakıldığında özellikle de olağanüstü dönemlerde özgür iradenin birer temsilcisi olması gereken gazete, radyo, televizyon ve günümüzde de yeni medya ortamlarının (internet, sosyal medya) kötü bir sicili olduğunu söylemek mümkündür. Askeri darbe süreçleri gibi demokrasinin askıya alındığı olağanüstü dönemlerde medyanın bırakın özgür iradeden yana tavır almayı darbelerin tetikçiliğini yaptığını söylemek fazla da abartı olmayacaktır. Gerçekte, darbelerin gerçekleşmiş olmasının önemli ayaklarından birini medya oluşturmaktadır. Çünkü darbe sürecinin meşrulaştırılması ve geniş halk kitlelerinin yönlendirilmesi medya üzerinden gerçekleşmektedir. Yani gerçekleşmiş/yapılmış bir darbe söz konusu ise burada medyanın sürecin hazırlayıcısı ya da halk kitleleri nezdinde meşrulaştırıcı bir araç olarak asli bir görev üstlendiği söylenebilmektedir (Beyaz, 2014: 14). Milli Birlik Komitesi (MBK) eski üyesi Şefik Soyuyüce'nin, 27 Mayıs 1960 darbesinde medyanın ne kadar etkili olduğuna ilişkin 'bir ihtilal üç ayağa dayanır, ordu, üniversite ve gençlik, basın' (Demirer, 2012: 94) ifadesi, medyanın darbe süreçlerindeki kilit önemine dikkat çekmektedir. Aynı şekilde 19 Nisan 1988 yılında Hürriyet gazetesinin sürmanşetinde Çetin Emeç tarafından kaleme alınıp Erol Simavi'nin adıyla yayınlanan "Sayın Başbakan..." başlıklı açık mektubu medya-siyaset ilişkilerinin en gerçekçi sunumunun örneğini teşkil et-

mektedir. Hürriyet gazetesi sahibi Erol Simavi, dönemin Başbakanı Turgut Özal'a yönelik muhtıra olarak değerlendirilen yazısında, kuvvetler ayrılığında yasama, yürütme ve yargının ardından basına dördüncü kuvvet denildiğine atıfta bulunarak, "Demokrasiye ve demokratik düzenin kutsallığına olan sarsılmaz inancımın da ışığında, 'benim kuvvetler ayrılığı kitabım', Türkiye'de, 1'NCİ KUVVET faslına bilir misiniz ne yazar? BASIN...(vurgular yazara aittir) Ya ikinci?" (Barutçu, 2004: 234) sorusunu sormaktadır. İkinci güç olarak Simavi'nin orduya atıfta bulunduğu, üstü kapalı olarak ordunun siyaset kurumu üzerindeki baskısına gönderme yaparak Özal'a gözdağı verdiği anlaşılmaktadır. Erol Simavi 1 Mayıs 1988 tarihinde kendi gazetesinden Emin Çölaşan'a verdiği röportajda da, "*Basın için dünyada 'beş büyük kuvvetten biridir... Dördüncü kuvvettir' derler. Bu söz Türkiye için geçerli değil... Hâkimiyet elbette kayıtsız şartsız milletindir... O başka... Ama birinci kuvvet Türkiye'de ordu mu? Hayır... Basındır... İkincisi ordudur. Çünkü orduyu, ihtilallere basın hazırlar*" (Barutçu, 2004: IX) sözleri yukarıda yer verilen mektupta ve cevabı verilmeyen 'ya ikinci?' sorusunun karşılığı olmuştur.

27 Mayıs 1960 darbesiyle başlayan, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980, 28 Şubat 1997 post modern ve 27 Nisan 2007 e-muhtıra sürecinde medyanın tavrı dikkat çekicidir. Yayınlarıyla darbe öncesinde kışkırtıcı bir yayın anlayışı sergilemekten çekinmeyen medya, darbe gerçekleşikten sonra da demokratik yaşama müdahaleyi meşru göstermeye çalışmaktan geri durmamıştır (Temiztürk, 2009: 6-15). Bu bakımdan ordu müdahalelerinin arkasında kalmış olan medyanın mevcut anlatıların dışında darbe süreçlerine giden yolu açan en önemli araç olarak tartışılması yeni bir bakış açısı olarak dikkate değerdir.

Darbe süreçlerinin etkin bir bileşeni olarak medya, siyasal süreci askıya alan ilk askeri darbe olan 27 Mayıs 1960 sürecinin başlatıcı, gerçekleşikten sonra da meşrulaştırıcı görevini üstlenmiştir. Tek parti döneminde (CHP) 'güdümlü basın' (Bozdağ, 2006: 183) nitelmesiyle siyasal iktidarın kamuoyu oluşturma aracı olarak kullanılan medya, demokratik bir ortamın oluşmasına katkı sunmak yerine iktidarın vermiş olduğu görevleri gönüllü/zorunlu bir şekilde yerine getirmek durumunda kalmıştır. Basına 'baskın' dönemi olarak ifade edilen bu dönemde akıl almaz, mantıkla bağdaşmaz uygulamalar hayata geçirilmiştir. Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün kararları gece yarısı polis tarafından gazetelere yollanarak, bir demecin nasıl ve kaç sütun verileceği ihtar edilmiştir (Arabacı, 2008: 86). 1945 yılından itibaren siyasal iktidara yönelik eleştirel tonda yazılar yazılmaya başlayınca dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bir toplantı sırasında geçmişe göndermede bulunarak açık bir şekilde gazetecileri tehdit etmiştir: "*Bir süredir basında bize karşı sert ve insafsız tenkitler yapılıyor. Ben o beylere, daha önce de Şeyh Sait isyanı sırasında ağır tenkitlerde bulunmuş olanları, asileri isyana teş-*

vikten dolayı elleri kelepçeli olarak Diyarbakır İstiklal Mahkemesi'ne sevk etmiş olduğumuzu hatırlatmak isterim." (Başgil, 2008: 46). Bu ifadeler basına yönelik büyük bir tehdidi içinde barındırmaktadır.

1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, medya ve siyaset arasında 'balayı' olarak ifade edilen süreç başlamış, ancak kısa bir süre sonra yerini düşmanlığa bırakmıştır. Muhalefet partisine (CHP) yakın ya da siyasal iktidarla sorunlu olan basın ve yayın organları tarafından bu dönemde iktidarı gözden düşürmek için yalan haber ve iftiralar 'fısıltı gazetesi' yöntemiyle yayılmaya çalışılmıştır. Dönemin medyasının önemli bir kısmı, gazetecilik mesleğini (haber, köşe yazısı, karikatür vb.) DP'nin alınan kararlarını eleştirmek ve iktidardan düşürmek için kullanmıştır (Başgil, 2008: 102-109). Askeri darbeye giden yolu açan, bir anlamda darbelerin gerçekleşmesinde en önemli görevi üstlenen medyanın, darbe sonrası ortaya koyduğu yayıncılık anlayışının da incelenmesi önem arz etmektedir. 27 Mayıs 1960 darbe sürecinin başlatıcısı/tetikleyicisi ve darbenin saç ayaklarından biri olarak görülen dönemin medyasının, aynı zamanda darbe sonrası kurulan Yassıada Mahkemesi'ndeki yargılamaları da yaptıkları haberlerle etkilediği, bir çok cezanın sebebi olduğu dile getirilmiştir. Bu konuda gazeteci Mithat Perin'in "... 27 Mayıs basını, Menderes dönemine bir tepki olarak hırsla, DP yönetimi aleyhine ve ihtilal lehine yazılar yazmaya başladı. ... 27 Mayıs basınında yer alan bu iddiaların asılsızlığı da anlaşılmıştı ama iş işten geçmişti. 27 Mayıs basını görevini yapmamıştır. ... 27 Mayıs sonrası basın şayet dikkatli olsaydı ve görevini gereği gibi yapsaydı, ihtilalcileri kışkırtmasaydı, ihtilalcilere meşruiyet kazandıracak bir takım iddiaları ortaya atmasaydı, Yassıada Mahkemesi böyle ağır cezalar vermezdi" (Durmuş, 1990'dan aktaran Kaya, 2008: 55-56) ifadeleri medyanın konumunu gözler önüne sermektedir. Medyadaki bu baskın tavır, darbeye mesafeli ya da karşıt olan diğer basın kuruluşları üzerinde bir baskı unsuru olmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesinin ardından medyadaki çoğunluğun olumlayıcı tavrı nedeniyle darbeye karşıt, en azından mesafeli olan Yeni İstanbul gazetesi² açıktan 27 Mayıs karşıtlığı yapamamış, kimi çekincelerle müdahaleyi meşru görmüş, ancak normal koşulların ülkede tesis edilmesi yönünde yayın yapmıştır. Darbe karşısında sessiz kaldığı şeklinde yorumların yapıldığı gazete, buna rağmen dönemin bazı etkin gazete/gazetecileri tarafından 27 Mayıs karşıtı olarak nitelendirilmiştir (Çakmak, 2011: 121-125). Aynı şekilde Demokrat

² 1949 yılında günlük gazete olarak İstanbul'da yayın hayatına başlamış, 1973'te İstanbul olarak değişmiş, 1981 yılında tekrar Yeni İstanbul gazetesi olarak yayın hayatına devam etmiş, Adalet Partisi'nin destekçisi yayın organı olarak bilinmektedir. 27 Mayıs 1960 darbesine karşı '27 Mayısçılık' şeklinde eleştirel bir yaklaşım tarzı benimsemiştir (Çakmak, 2011).

Parti yanlısı bir çizgisi olan Havadis gazetesi ³ de 27 Mayıs darbesi sonrasında yayın politikasında değişikliğe gitmiş, önce tarafsız, devamında darbeyi destekliyormuş görüntüsü ve son olarak da Demokrat Parti dönemini eleştirdiği hatta Menderes'i 'diktatör' olarak nitelediği (Gülmez ve Aşık, 2014: 89) bir yayıncılık yapmıştır.

Türkiye'nin darbeler sayfasının açıldığı 27 Mayıs 1960 ve takip eden diğer darbe, muhtıra, darbe girişimi ve ayaklanmalarda medya ciddi anlamda baskı altında tutulmasının yanında, darbelerin duyurulması ve meşruiyetinin halka inandırılması konusunda araçsal bir görevi yerine getirmiştir (Sözeri, 2014, s: 72). 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından ordu içindeki 27 Mayısçıların tasfiyesi için başlatılan atama ve gözaltı işlemlerine karşı Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir tarafından bir askeri kalkışma girişiminde bulunulmuştur. Kalkışmaya karşı radyodan Cemal Gürsel'in '*Türk ordusu ve Türk subayı seni yanlış yola sevk etmek isteyenlere uyma*' uyarısı yapan sesi ve İsmet İnönü'nün '*Meşru hükümetin başı olarak kanunlara saygılı olunmasını*' isteyen çağrılarını sürekli olarak yayınlamıştır (Toker, 2010: 159). Burada iletişim aracı olarak radyonun askeri darbenin önlenmesindeki etkisi görülmektedir. Radyonun, darbenin önlenmesindeki etkisi Talat Aydemir'in başarısızlıkla sonuçlanan ilk kalkışmasını bir yıl sonra tekrar etmesinde de kendini göstermiştir. Talat Aydemir de iletişim araçlarının önemini farkında olarak ikinci darbe girişiminin ilk adımı olarak Ankara ve İstanbul radyo istasyonlarının ele geçirilmesi ve ihtilal bildirisinin okunmasını tasarlamıştır ve süreç de böyle gelişmiştir (Toker, 2010: 166). Aydemir, ikinci girişim öncesinde askeri çevre ve basında kendisine yandaşlar aramıştır (Oktay, 2004: 21). Talat Aydemir'in 21 Mayıs 1963 tarihinde ikinci askeri darbe kalkışması Ankara'da Radyoevi'nin ele geçirilmesiyle başlamıştır. Darbecilerin ele geçirdiği Radyoevi'nde ihtilal bildirisinin okunmasından hemen sonra kontrol hükümete bağlı kuvvetlerin eline geçmiş, radyoda Merkez Komutan Yardımcısı Yarbay Ali Elverdi tarafından, '*Memleketi Talat'ın üç buçuk adamına teslim etmeyeceğiz. Az önce radyodan duyduklarınıza inanmayın. Onlar bir avuç sergüzeştçidir. Türk Silahlı Kuvvetleri demokrasiye âşıktır ve duruma hâkimdir*' anonsu yapılmıştır. Ancak bir süre sonra –gece saat 02:20'de- radyoda yeniden ihtilal bildirisi yayınlanmıştır. Emekli Süvari Üsteğmeni Erol Dinçer ve silahlı askerler Ali Elverdi'yi tutuklayıp radyoyu yeniden ele geçirmiştir. Radyoda bu defa, '*Dikkat dikkat, burası ihtilal genel karargâhi*' diye başlayan ses, '*Şimdi İhtilal Genel Karargâhi Komutanı Albay Talat Aydemir'in son bildirisini okuyacağım*' diyerek, '*İhtilal Genel Karargâhinin idare ettiği harekât başarılıdır. Radyoyu kısa süre*

³ 1956-1961 yılları arasında Atif Benderlioğlu tarafından İstanbul'da çıkarılmıştır.

ele geçiren hükümet kuvvetleri mağlup edilmişlerdir. Türk Silahlı Kuvvetleri bütün yurtta duruma hâkimdir. Yeni bildirileri bekleyiniz' şeklinde son bulmuştur. Bu defa hükümete bağlı kuvvetler Etimesgut'taki radyo verici istasyonunu ele geçirmiş, saat 03:00'da radyo yayını keserek bu duruma son vermiştir (Toker, 2010: 169-171). Böylece ikinci darbe girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. O gecenin kader anlarından birisi olarak radyoda ihtilalin başarısız olduğu yönünde anonsun yapılması gösterilmektedir (Konuksever, 2016).

12 Mart 1971 yılında yine ülkedeki iç kargaşa ortamı sonucunda ordu içinde emir komuta zinciri içinde kaleme alınan muhtıra radyodan halka duyurulmuştur. Devamında 13 Mayıs 1971 tarihinde 1402 sayılı Sıkıyönetim Kanunu çıkarılmış, basını ve her türlü yayını denetlemek, basımevlerini kapatma yetkisi sıkıyönetim komutanına verilmiştir.

12 Eylül 1980'de yaşanan askeri darbeye giden sürecin en önemli bileşeni aynı şekilde medya olmuştur. Emir komuta zinciri içerisinde gerçekleşen darbeyi Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, meşru bir kılıfa sokmanın yolu olarak bir siyasi parti lideri edasıyla radyo ve televizyondan duyurmuştur (Kaya, 2010: 51). TRT'nin askeri yönetimin sözcüsü durumunda olduğu bu süreçte gazeteciler –özellikle köşe yazarları- darbeyi farklı yollarla meşrulaştırmış, askeri yönetimin ideolojisine uygun olarak siyasal kişilik ve kurumları eleştirerek darbeyi gerekçelendirmişler (Durna ve İnal, 2010: 125-126). Kenan Evren de medyaya darbenin destekçisi ve propaganda aracı işlevi yüklemiştir (Yılmaz, 2011: 24). Üstelik dönemin medyasının genel ekseriyetinin darbeyi savunmasına rağmen, bu dönemde bir çok basın kuruluşuna yönelik denetim ve yasaklar uygulamaya konulmuş, sıkıyönetim kanununda değişiklik yapılarak haberleşmeye sansür uygulama yetkisi verilmiş (mevzuat.gov.tr), böylece sansür uygulaması yasal bir altyapıya kavuşturulmuştur.

12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbeleri bunalımlı kriz süreçlerinin siyasi iktidarlar tarafından aşılabilmesi sonucu ordunun yönetime el koyması şeklinde gerçekleşmiştir. 28 Şubat 1997 öncesinde ise Çavdar'ın (2004: 342) deyiimiyle 'darbenin medya ayağı' harekete geçirilerek 'laiklik elden gidiyor', 'Cumhuriyet yıkılıyor' söylemleriyle süreç başlatılmış oldu. Zaten medya ve sermaye çevreleri baştan itibaren hükümetin meşruluğunu reddetme eğilimi içinde (Erdoğan, 2007: 18) muhalif bir tavır takınmışlardır. Ana akım medya, 1995 yılında seçimlerden birinci çıkan Refah Partisi'ne karşı sonuçlar açıklandığı ilk günden itibaren karşı bir duruş sergilemiş, Refah'sız koalisyon modellerini dillendirmeye başlamıştır (Demir, 2010: 144). 12 Eylül 1996 tarihinde devletin televizyonu olan TRT 1'de

yayınlanan 'Perde Arkası'⁴ isimli programda, ülkenin içinde bulunduğu durum 12 Eylül 1980 darbesi öncesine benzetilerek, uyarılarda bulunulmuştur. 28 Şubat süreci senaryosu farklı kaynaklar (iç ve dış) tarafından yazılmış olsa da başrolü medya üstlenmiş, ülkenin içinde bulunduğu yangında 'kibrit ve körük fabrikası' gibi çalışmış, bir yandan yangın çıkarıp körükle büyümesini sağlarken, diğer taraftan yangından mal kaçırmayı da ihmal etmemiştir (Akyüz, 2007: 70). 28 Şubat öncesinde sahnelenen 'irtica' konulu mizansenler (Fadime Şahin vakası) ile medya bu sürecin psikolojik savaşını yürütmüştür. Sonuç olarak 28 Şubat için kendilerine 'silahsız kuvvetler' adını veren bazı medya gruplarının rant ve güç elde etmek için organize edilmiş olan bir plan (Eraslan, 2007: 141) değerlendirilmesini yapmak yerinde olacaktır.

2000'li yıllardan itibaren görsel medyanın gücü, internet ve internete bağlı mobil iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve toplumda hızla yayılmasıyla birlikte farklı boyutlar kazanmıştır. 27 Nisan 2007 yılında Genelkurmay Başkanlığı'nın internet sitesinde yer alan ve tarihe 'e-muhtıra' olarak geçen açıklama dönemin ana akım medyasının ekseriyeti tarafından desteklenmiştir. Hürriyet gazetesi ertesi gün manşetinde yer verdiği 'Arkasından aynı bağlantı çıktı' haberinde 28 Şubat döneminde yaşananlarla bağlantılı bir şekilde laiklik vurgusunu ön plana çıkarmakta ve muhtırayı destekler ifadelerle yer vermiştir (Özkır, 2013: 89). Darbelere alkış tutan Türk medyası, manipülasyon cihazı olarak kullanılmış, toplumu 'başka çare kalmamıştı' düşüncesine yönlendirmiştir (Demirağ, 2009: 17-19).

15 Temmuz 2016'da ise Türk Silahlı Kuvvetleri'nde (TSK) görev yapan FETÖ üyesi askerlerin kalkıştığı kanlı darbe girişimi bu noktada hem darbe hem de medya sosyolojisi açısından oldukça yeni sayılabilecek paradigmlar üretmiştir. Her şeyden önce bu teşebbüs ne 27 Mayıs ve 12 Eylül ne de 28 Şubat ve sonrası atılan askeri adımlara benzemektedir. Silahların doğrudan darbeye karşı duran halka doğrultulup 250 kişinin şehit edildiği bu kanlı girişim TSK'nın emir komuta silsilesinin tamamen dışında gerçekleştirilmiştir. 15 Temmuz gecesi birkaç saat içinde yaşananlar Türkiye'de medya siyaset ilişkileri bağlamında yeni bir sürecin de başlangıcı olmuştur. Darbe girişimine ilişkin ilk bilgilerin gelmesinden itibaren Türkiye'de bütün yayın organları milli iradeden yana bir yayıncılık anlayışını ortaya koymuştur. Darbe girişiminin bastırılmasında etkili olan bu sorumlu yayıncılık anlayışı Türkiye'deki yeni medya düzeninin bir sonucudur. Daha önce yaşanan darbe girişimi tecrübelerinde medyada ana akım ya da merkez

⁴ Ertürk Yöndem tarafından yapılan programın Milli Güvenlik Kurulu kaynaklı olduğu ileri sürülmüştür, ancak yapımçı devletin kurumları arasında istek üzerine programların yayınlandığını, bu programın ise kendi isteğiyle yapıldığını söylemiştir. Aynı program 15 Eylül 1996 tarihinde bazı cümleleri çıkarılarak yeniden yayınlanmıştır (Soncan, 2006: 7).

olarak ifade edilen bir tekelleşme, toplumu yönlendirmede etkili bir araç olarak kullanılmıştır. Ancak özellikle de 2000’li yıllardan sonra merkez ya da ana akım denilen bu medya organizasyonlarına karşı farklı alternatiflerin ortaya çıkmış olması Türkiye’nin medya düzenini tek kutuplu olmaktan kurtarıp, daha demokratik yapıya kavuşması sağlamıştır. Bu durum toplumun farklı medya gruplarını karşılaştırmalı olarak okumasını, manipülasyonlara karşı daha aktif bir duruş sergilemesini mümkün kılmıştır. Nitekim 15 Temmuz Darbe Girişimi sürecinde Türk medyası, yeni iletişim teknolojilerinin de kullanılmasıyla darbeye karşı bir duruş sergilemiştir. Bu bakımdan Türk basın tarihine baktığımızda 15 Temmuz 2016 bir milat olmuştur. Bu tarihten önce yaşanan darbelerde medya demokrasisi açısından kötü bir sınav veren Türk medyası, 15 Temmuz’da milletin iradesi ve ülkenin menfaatleri doğrultusunda bir yayıncılık anlayışıyla başarılı bir grafik çizmiştir. Demir’in de (2016: 7) ifade ettiği gibi, daha önceki darbe girişimlerinde darbecilerle ‘uyumlu’ olan medya, 15 Temmuz gecesi sokaklara dökülen halkla birlikte darbeye karşı bir duruş sergilemiştir. Geleneksel medyanın takındığı bu tavır, yeni iletişim teknolojilerinin sunmuş olduğu imkanlarla organize olan halkla birlikte darbe girişiminin akamete uğratılmasında etkili olmuştur.

15 Temmuz darbe girişiminde tıpkı daha önce yaşanan darbelerde olduğu gibi öncelikle medya kuruluşlarının ele geçirilmesi, bir anlamda siyasal iktidar ve toplumun iletişim kurma kanallarının kontrol altına alınması planlanmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak TRT işgal edilmiş ve haber spikerine ‘Yurtta Sulh Konseyi’ adına darbe bildirisi okutulmuş, sokağa çıkma yasağı duyurulmuştur. Ancak geçmişte olduğu gibi darbecilerle ‘uyumlu’ bir medya olmadığı için siyasal iktidarın temsilcisi olarak Başbakan Binali Yıldırım, NTV ve A Haber canlı yayınına katılmış, TSK içerisinde kanunsuz bir kalkışma olduğunu ekranlar aracılığıyla açıklamıştır. Bu açıklamanın yap üzerinden herkese duyurmuştur. Darbe girişimi sürecinde Marmaris’te bulunan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da kaldığı otelin önünde gazetecilere açıklama yapmış ancak bu açıklamalar yayınlanmamıştır. Bunun üzerine Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın akıllı telefon üzerinden görüntülü olarak CNN Türk’e bağlanıp darbe girişimine karşı halkı meydanlara toplanmaya, demokrasi ve milli iradeye sahip çıkmaya çağırması darbe girişiminin önlenmesindeki kırılma anını teşkil eder. Oysa yeni iletişim teknolojilerinin sunmuş olduğu bu imkân olmasaydı belki de darbe girişimi başarılı olacaktı. Çünkü Cumhurbaşkanı’nın çağrısının diğer televizyon kanalları, internet haber siteleri, sosyal medya platformları üzerinden paylaşılması sonucunda halk meydanlara dökülmüştür. İşgal edilen kurumlar polisle birlikte darbecilerden temizlenmiş, önemli kurumların işgal edilmesi engellenmiş ve yeni bir kalkışmaya karşı günlerce nöbet tutulmuştur.

Adba International'ın darbe girişiminin dijital mecralardaki yansıması üzerine yaptığı araştırmaya göre darbe girişiminden itibaren ilk 5 gün içerisinde 'Twitter'da toplamda 20.485.988 adet paylaşım yapılırken, darbe karşıtı iletilerin oranı %38, darbe yanlısı iletiler ise %8 olmuştur (DigitalAge, 2016). Darbeciler de yeni iletişim uygulamaları (Whatsapp grubu kurarak) üzerinden haberleşerek süreci yönetmeye çalışmışlardır. Darbeciler kendi aralarında, müzahir yayınların susturulması, Çamlıca tepesindeki antenlerin tanklarla vurulması, CNN Türk ve NTV'nin ele geçirilmesi, sala okunan camilerin yayınının kesilmesi gibi konuşmalar yapmıştır (Günday, 2016). Bu girişimin sonucunda CNN Türk'ün içinde bulunduğu Doğan Medya Center gece yarısı darbeci askerler tarafından basılarak silah zoruyla yayını durdurulmuştur. CNN Türk'ün ele geçirilmesi ve yayınının durdurulmasını ekranları başındaki vatandaşlar canlı olarak izlemiştir.

4. YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN DARBE SÜREÇLERİNE ETKİSİ

Darbe ve darbe girişimlerinin birer kronolojisinin sunulduğu anlatıda medyanın darbe girişimlerinde ne kadar etkili olduğu görülmektedir. Geleneksel olarak ifade edilen gazete, radyo ve televizyonların darbe süreçlerinde kontrol edilmesinin darbe girişimlerinde kilit rol oynadığı görülmektedir. Yeni iletişim teknolojileri ise geleneksel olarak ifade bulan gazete, radyo ve televizyonun hakim yayıncılık anlayışına karşı bir duruşu temsil etmektedir. Castells'in de (2008, s. 7) ABD'nin internet projesi için 'düşmanın gücüne hareket kabiliyeti ve arazinin bilgisiyle karşı koyabilmek için gerilla güçlerinin çok geniş bir araziye yayılması öngören Maocu taktiklerin elektronik bir dengi' ifadesi geleneksel medyaya karşı yeni iletişim teknolojilerinin açtığı alanı anlatmaktadır. Çinlilerin 'işgalcileri yenmek için iletişimini kesmek gerekir' mealindeki deyişi (Devran ve Özcan, 2016: 72) internetin doğuşunda somutlaşmaktadır. Geçmişin ipek ve baharat yollarının kontrolünü elde tutmak gibi bu gün de internet ağına sahip olan ve bu ağı kontrol edenler iletişimi kontrol etmektedir.

15 Temmuz 2016 darbe girişiminin başarısız olmasında yatan en önemli etkenlerden birisi halkın teyakkuza geçip milli iradeye sahip çıkmasını sağlayan iletişim kanallarının açık olmasını engelleyememiş olmalarıdır. Çünkü daha önce yaşanan darbe ve darbe girişimlerinde de iletişim kanallarının kontrol altına alınmış olması darbenin gerçekleşmesine büyük katkı sunmuştur. Ancak bu defa yeni iletişim teknolojileri/yeni medya ortamlarının kontrolünü sağlamak gibi bir durum söz konusu olamamış, geniş kitlelerin yeni medya platformları üzerinden organize olması sonucunda darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması sağlanmıştır. Yeni iletişim teknolojilerinin/yeni medya ortamlarının bu noktada geleneksel medyaya göre kontrol edilmesinin mümkün olmaması darbeye karşı

duruşun varoluşsal boyutunu oluşturmaktadır. Geleneksel ve yeni medya ortamlarının kontrolüne ilişkin Ori Brafman ve Rod A. Beckstrom'un 'Denizyıldızı ve Örümcek' metaforu açıklayıcı niteliği barındırmaktadır. Yazarlara göre, örümcek merkezleşmiş bir hayvan olarak bacakları gövdesinden uzadığı için başı kesilince ölmekte; denizyıldızı ise gayrimerkezi bir ağ olarak başı olmadığı ve temel organları her kolda tekrarlandığı için ikiye bölündüğünde iki denizyıldızı olmaktadır (Ertem ve Uçkan, 2011: 37). Örümcek geleneksel medya (gazete, radyo, tv) ortamlarını, denizyıldızı ise yeni medya platformlarına çağrıştırmaktadır. Darbelere/darbe girişimlerine bakıldığında geleneksel medyanın kontrolüyle birlikte darbelerin başarılı olduğu görülürken, yeni medya platformlarının kullanıldığı 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasını 'denizyıldızı' metaforuyla açıklamak doğru olacaktır. Askeri darbeye karşı halkın devrimi olarak ifade edebileceğimiz bu durum Fuchs'un (2016: 9) etkileşimli internet için kavramsallaştırılan Web 2.0'dan yola çıkarak 'Devrim 2.0' şeklinde okunabilir. 3 Mayıs 1944 Türkçülük gösterilerine katıldığı için tutuklanıp Ankara Valisi Nevzat Tandoğan'ın karşısına çıkarılan Osman Yüksel Serdengeçti'nin söyledikleri bugün kullanılan interneti çağrıştırmaktadır: *"Ben bu nümayışte yaktım efendim. Mülkiye ve Hukuk fakültelerine gitmedim."* Vali kızdı: *"Vardın... Hep sensin bu işleri karıştıran" diyordu. Öğleden evvel Mülkiye mektebine ve Hukuk fakültesine gittiğimi, onları kıyama teşvik ettiğimi söyleyip duruyordu. Dayanamadım: 'Efendim bir insan aynı zamanda hem Mülkiye ve Hukuk fakültesinde, hem de Ulus meydanında olamaz! Ben haşa zamansız, mekansız mıyım?! Bu mümkün değil!... Bırakın ya fakültelerdeki tahkimatıma devam edeyim, ya Ulus meydanındaki nümayışime...'* (Serdengeçti, 2016: 85). Osman Yüksel'in savunmasının temelini oluşturan ancak yine de tutuklanmasına engel olamayan 'zamansız ve mekansızlık' bugün yeni iletişim teknolojileriyle mümkün olmuştur.

Her ne kadar yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı olgusunun 15 Temmuz Darbe girişiminin engellenmesinde önemli rol üstlendiği tezi ileri sürülse de bunun tartışılması gerekmektedir. Çünkü aynı şey 'Arap Baharı' olarak dünyaya lanse edilen Ortadoğu ve Afrika'daki ülke halklarının baskıcı yönetimlere karşı duruşlarının yeni iletişim teknolojileriyle mümkün olduğu algısına hizmet etmektedir. Nitekim Türkiye'de de 15 Temmuz Darbe girişiminin engellenmesinde halkın örgütlenmesi açısından yeni iletişim ortamları belirleyici olmuştur ancak en temel belirleyici unsur kamuoyunu oluşturmayı başaran en temel kitle iletişim aracı olan televizyondur. Nitekim Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yeni iletişim teknolojilerinin bir ürünü olan akıllı cep telefonu ile kitleleri harekete geçirebilmesi ancak televizyon canlı yayınına bağlanmasıyla mümkün olmuştur. Çünkü kamuoyu oluşturmada en temel belirleyici etkiyi televizyon yaratmakta-

dır. Aynı şekilde Arap Baharı'nda iletişim araçlarının rolü üzerine yapılan çalışmalarda, sosyal medyanın rolü olduğu kabul edilmekle birlikte hakim medya aracı olarak televizyonun belirleyici rolü üstlendiği vurgulanmıştır (Erdem, 2012:177).

5. SONUÇ

Cumhuriyet döneminin ilk darbesi olarak sonradan yaşanacak olan darbelere öncülük eden 27 Mayıs 1960 darbesinden bugüne medyanın duruşunun izinin sürüldüğü bu çalışmada darbeler, darbe girişimleri ve olağanüstü durumlarda Türk medyasının darbecilerin yanında olmanın ötesinde, siyasetin açmaza sürüklendiği her durumda askeri darbe yapmaya davet ettiği ve darbecilerle uyumlu (Beyaz, 2014: 14; Demir, 2016: 7) olduğu gerçeğine işaret edilmiştir. Genel anlamda yaşanan darbe süreçlerinde medyanın büyük çoğunluğunun ortaya koyduğu tavır; toplumun önüne 'ışık' tutup onları aydınlatmak yerine, insanların 'gözlerine ışık tutup' (Akyüz, 2007: 71) gözlerinin kamaşmasını kendilerine görev olarak addetmiştir. Fiilen askerin açık el koymasıyla sonuçlanan bu darbeler, medyanın kullanımıyla ancak belli bir süre meşruiyet sınırları içinde görüldü ve sadece o dönem zorunlu bir sivil destek bulmuştur.

Geçmiş darbe tecrübelerine ilişkin değerlendirme böyleyken, 15 Temmuz darbe girişiminde ise yeni iletişim teknolojileriyle de bütünleşik medya ortamları tam tersi bir tavır ortaya koymuştur. Halkın uçak, helikopter ve tanklar başta olmak üzere darbeci aktörlere karşı ortaya koyduğu duruş darbenin engellenmesinde en başat olgu olmasına rağmen, bu direnişin yeni iletişim ortamları (sosyal medya, internet) üzerinden kolektif bir şekilde paylaşımı ve geleneksel medya araçlarıyla kitlelerle buluşturulması bir bütün olarak medyanın darbe süreçlerinde ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Çalışma boyunca bu tezin savunusu geleneksel medya ortamları olarak gazete/radyo/televizyon aracılığıyla yaşanan örnek incelemelerle yapılmıştır. Yeni iletişim ortamı/yeni medya platformları olarak internet ve sosyal medya uygulamalarının etkisi ise 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi süreci üzerinden incelenmiştir. Geleneksel medya ortamlarının dikey/tek merkezden yönetilen bir iletişim sürecini öncelediği, katılımcılık ve demokrasiyi arka plana ittiği gerekçesiyle yaşanan darbe girişimlerinde başarısız birer örneklem oluşturduğu görülmektedir. Katılımcılık olgusu ile kullanıcılarına ifade özgürlüğü sunan yeni iletişim ortamlarının ise yaşanan darbe süreçlerinde daha demokratik bir alan oluşturulmasına katkı sunduğu görülmektedir. Ancak hem geleneksel hem de yeni medya ortamlarının darbe süreçlerinin en kilit unsuru olduğu; darbe süreçlerinin başlatıcısı, yaygınlaştırıcısı ve gerçekleşmesinde etkili olduğu, bunun yanında darbe sonrası yeni antidemokratik ortamın meşrulaştırıcısı konumunda olduğu gerçeği de görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞLU, S. (2003). Arkadaşım Menderes, Alkim Yayınları, İstanbul.
- AKYÜZ, F. (2007). 28 Şubat: Yangın Çıkarıp Yangından Mal Kaçırarak, 28 Şubat: Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi (s. 70-76), Birey Yayınları, İstanbul.
- AZİZ, A. (1982). Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim, Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları, Ankara.
- BARUTÇU, İ. (2004). Babıali Tanrıları: Simavi Ailesi, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- BAŞGİL, A. F. (2008). 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri (4. baskı), Yağmur Yayınevi, İstanbul.
- BEYAZ, V. (2014). İhtilallerde Türk Basını, Bilge Oğuz Yayınları, İstanbul.
- BOZDAĞ, İ. (2006). Basın Kurt mu? Kuzu mu?, Emre Yayınları, İstanbul.
- CASTELLS, M. (2012). Ağ Toplumunda İletişim, İktidar ve Karşı-İktidar. Yeni Medya Üzerine, (Çev) T. Sepetçi, 13-45, Akdeniz Üniversitesi Yayınları, Antalya.
- ÇAKIR, H. (2008). Osmanlı Dönemi Basın-Siyaset İlişkilerinde Şantaj, Rüşvet ve Ödenekler (Ed.) Z. Damlapınar, Medya ve Siyaset (s. 57-77), Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya.
- ÇAKMAK, D. (2011). Yeni İstanbul Gazetesi Gözünden 27 Mayıs'ın Anlamı. Gazi - Akademik Bakış, 4(8), 113-125.
- ÇOBAN, B. (2009). Toplumsal Hareketler ve Radikal Medya, (Ed.), B. Çoban, Küreselleşme, Direniş, Ütopya, Yeni Toplumsal Direnişler (s. 43-62), Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- ÇOBAN, B. (2014). İktidarın Medyası. (Ed.) S. Çoban ve E. Arsan, Medya ve İktidar (s. 27-52), Evrensel Basım, İstanbul.
- DANIŞMAN, A. (1982). Basın Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri: Devletin Basın Karşısındaki Aktif Tutumu, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- DEMİR, S. T. (2016). 15 Temmuz Darbe Girişiminde Medya, SETA, İstanbul.
- DEMİRRAĞ, Y. S. (2009). Darbe ve İnfaz, Bilgeoğuz Yayınları, İstanbul.
- DEMİRER, M. A. (2012). 27 Mayıs: Masallar ve Gerçekler, Toplumsal Yayıncılık, İstanbul.
- DEVİRAN, Y. ve ÖZCAN, Ö. F. (2016). 15 Temmuz Darbe Girişimi: Gelenekselden Yeniye Medya Araçlarının Kullanımı, AJIT-E (Academic Journal of Information Technology), 7(25), 71-91.
- DİGİTALAGE. (2016, Ağustos 09). Araştırma: Darbe Girişiminin Dijital Mecralara Etkisi. digitalage.com.tr: <http://digitalage.com.tr/arastirma-darbe-girisiminin-dijital-mecralara-etkisi/>
- DURNA, T. ve İNAL, A. (2010). 12 Eylül, Medya ve Demokratikleşme Sorunu. Mülkiye, 34(268), 125-147.
- ERASLAN, S. (2007). 28 Şubat 1997'nin Hedefindeki Kadın Kimliği, 28 Şubat: Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi (s. 136-143), Birey Yayınları İstanbul.
- ERDEM, B. K. (2012). Yeni Dünya Düzeninin Rizomları: Araplar ve Sosyal Medya. (Ed.) E. Sözen, Hepimiz Globaliz, Hepimiz Yereliz (Gutenberg Galaksi'den Zuckerberg Galaksi'ye), s. 165-187, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ERDOĞAN, M. (2007). 28 Şubat: Postmodern Bir Darbenin Sosyal ve Siyasal Analizi, 28 Şubat: (s. 17-28), Birey Yayınları, İstanbul.
- ERTEM, C. ve UÇKAN, Ö. (2011). Wikileaks; Yeni Dünya Düzenine Hoş Geldiniz!, Etkileşim Yayınları, İstanbul.

- FİLİZ, Ş. (2008). Ahlak Felsefesinin Temel İlkeleri Perspektifinden Türkiye’de Medya Siyaset İlişkileri. (Ed.) Z. Damlapınar, Medya ve Siyaset s. 39-56, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya.
- FUCHS, C. (2016). Sosyal Medya: Eleştirel Bir Giriş. (Çev.) İ. Kalaycı ve D. Saraçoğlu, NotaBene Yayınları, Ankara.
- GÜLMEZ, N. ve AŞIK, S. (2014). 27 Mayıs 1960 Darbesi Sürecinde Havadis Gazetesi, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 12(3), 72-96.
- GÜNDAY, S. (2016, Temmuz 18). Darbecilerin Whatsapp Yazışmaları. Nisan 10, 2017 tarihinde Aljazeera Turk: <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/darbecilerin-whatsapp-konusmalari>.
- KAPLAN, Y. (1991). Enformasyon Devrimi Efsanesi, Rey Yayıncılık, Kayseri.
- KAYA, E. (2008). Türk Basınında 27 Mayıs İhtilali, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Bölümü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- KAYA, V. H. (2010). 12 Eylül: Ergenekondan Çıkış İçin Son Çağrı, Ferfir Yayınları, İstanbul.
- KONUKSEVER, E. (2016, Şubat 22). Talat Aydemir’in Cenaze Töreninde Yaşananlar. www.turksolu.com: <http://www.turksolu.com.tr/talat-aydemirin-cenaze-torende-yasananlar/>
- LUNDBY, K. ve RONNING, H. (2002). Medya-Kültür-İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması. (Ed.) S. İrvan, Medya, Kültür, Siyaset (Çev.) N. Gürkan, Genişletilmiş 2. Baskı, s. 5-27. Alp Yayınevi, Ankara.
- MCCHESENEY, R. W. (2006). 21. Yüzyılda İletişim Politikaları: Medyanın Sorunu. (Çev.) Ç. Çıdamlı, E. Coşkun ve E. Usta, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- MEYER, T. (2014). Medya Demokrasisi, (Çev.) A. Fethi, Köprü Kitapları, İstanbul.
- OKTAY, A. (2004). Gizli Çekmece, Doğan Kitap, İstanbul.
- ÖZKIR, Y. (2013). Türkiye’nin Yakın Siyasi Tarihi ve Hürriyet Gazetesi’nde Laiklik Haberleri: Aydın Doğan Dönemi, İğdir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(4), 69-94.
- PLATON. (2005). Devlet (Çev.) V. Atayman ve C. Saraçoğlu, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul
- SERDENGEÇTİ, O. Y. (2016). Kara Kitap, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Sıkıyönetim Kanunu. Nisan 05, 2017 tarihinde [mevzuat.gov.tr](http://www.mevzuat.gov.tr): <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1402.pdf> adresinden alındı
- SONCAN, E. (2006). 28 Şubat Sürecinde Medya, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- SÖZERİ, C. (2014). Dönüşen Medya, Değişmeyen Sorunlar, (Ed.) S. Çoban ve E. Arsan, Medya ve İktidar s. 70-85, Evrensel Basım, İstanbul.
- TEMİZTÜRK, H. (2009). Türkiye’de Ordunun Siyasete Müdahale Geleneği ve Basın: 27 Nisan 2007 Muhtrasından Önce ve Sonra. Erciyes İletişim - Akademia, 1(1), 6-26.
- TOKER, Y. (2010). İhtilaller, Darbeler Arasında Gazetecilik ve Kitapçılık Anıları, Toker Yayınları, İstanbul.
- YENGİN, H. (1996). Medyanın Dili (İletişime Kuramsal Bir Yaklaşım: Popüler Kültür Türlerinin Çözümlemesi), Der Yayınevi, İstanbul.
- YILMAZ, İ. Ö. (2011). 12 Eylül 1980 Döneminde Türkiye’de Basın Özgürlüğü ve Sansür, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN YENİ MEDYADA YANSIMALARI: SİYASAL LİDERLERİN TWITTER KULLANIMLARI

Yrd. Doç. Dr. Baki CAN

Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü
baki.can.@ege.edu.tr

Arş. Gör. Mustafa AYDEMİR

Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü
mustafa.aydemir@ege.edu.tr

ÖZET

Yeni medya sistemi içinde etkileşim özelliğini yaygın biçimde kullanan sosyal ağlar, gelişmiş ülkelerle eş zamanlı olarak Türkiye’de de yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yeni medya, içeriği açısından birey eksenli yayıncılık sisteminin doğal bir yansıması olarak kabul edilen toplumsal ağlar ile geniş kitlelere farklı türdeki iletilerin aktarılmasına olanak sağlamaktadır. Dijital elektronik medya özelliği gösteren bu sistem içinde anlık iletiler, siyasal ve toplumsal olaylarda tutum edinme ve/veya davranışa yöneltme konularında etkili olabilmektedir. Bunun en dikkat çeken örneklerinden biri de Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik yapısına müdahale edilmesi amacı taşıyan 15 Temmuz darbe girişimidir.

On beş Temmuz 2016’da Türkiye’de daha önce teşebbüs edilen veya gerçekleştirilenlere hiç benzemeyen bir darbe girişiminde bulunuldu. Bu girişim, gücünü hukuktan alan kurumlar tarafından önlenmiş ve otorite sağlanmıştır. Darbe girişiminin başlamasından kontrol altına alınmasına kadar geçen süreci etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri de yeni medyanın önemli araçlarından olan toplumsal ağlardır. Twitter, sosyal ağlar içinde en yoğun kullanılanlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır.

Bu çalışmada, darbe girişiminden sonra Cumhurbaşkanı ve siyasal parti liderlerinin twitter iletileri ile bu iletilere karşı tutumları yansıtan tepkileri görmeye çalışacağız. Bu çalışmanın temel amaçları; sosyal ağların Türkiye’de nasıl kullanıldığını saptayabilmek, paylaşımların genel içeriğinin twitter üzerinden nasıl sağlandığını ortaya çıkarabilmek ve darbe girişiminin sanal medyada nasıl ele alındığını aktarabilmektir. Darbe girişimi sırasında yaşananların, siyasal partiler

tarafından nasıl ele alındığı ve yorumlandığı konusunda, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık resmi hesapları ile Meclis'te grubu bulunan siyasal parti liderlerinin kişisel hesapları ve siyasal partilerin kurumsal twitter paylaşımları ele alınmaktadır. Bu çalışmanın evrenini siyasal bir aktör, aynı zamanda darbenin ana hedeflerinden birisi olan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde grubu bulunan siyasal partiler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel ve kurumsal resmi hesapları ile Başbakanlık resmi hesabı, parti liderlerinin kişisel hesapları, AK Parti, CHP, MHP ve HDP'nin resmi twitter hesapları oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık kurumsal hesapları ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel hesapları, siyasal parti liderlerinin kişisel hesapları ve siyasal partilerin kurumsal twitter hesaplarının 15.07.2016 - 25.07.2016 tarihleri arasındaki paylaşımlarının içeriği incelenmektedir. Tüm paylaşımların çözümlemesinde, içerik analizi kullanılmaktadır

Anahtar Kelime (ler): *Darbe Girişimi, Twitter, Demokrasi, Facetime.*

JULY 15 COUP ATTEMPT REFLECTIONS ON THE NEW MEDIA: TWITTER USAGE OF POLITICAL LEADERS

ABSTRACT

Social networking networks, which use the interaction feature widely within the new media system, have been widely used in Turkey at the same time as developed countries. The new media allow social transmission networks, which are considered as a natural reflection of the individual axis broadcasting system in terms of their contents, to transmit different types of messages to large masses. Within this system of digital electronic media features, instant messaging can be effective in attitudes towards and / or orientation to political and social events. One of the most striking examples of this is the coup attempt to the democratic structure of the Republic of Turkey on July 15th.

Fifteen July 2016 attempted a coup attempt in Turkey that was never attempted or performed at all. This initiative has been prevented and authorized by the institutions that receive their power legally. There are a number of factors that affect the process from the start to the control of the impact initiative. One of the most important of these is the social networks of the important media of the new media. Twitter is one of the most intensely used social networks.

In this study, we will try to see the reactions of the President and political party leaders after the coup attempt, reflecting the twitter messages and attitudes towards these messages. The main objectives of this study are; to find

out how social networks are used in Turkey, to show how the general contents of the shares are provided via twitter, and to convey how the coup attempt is handled in the virtual media. The official accounts of the Presidency and the Prime Ministry, as well as the personal sharing of political party leaders in the Assembly and the institutional twitter sharing of political parties are discussed as to how the political parties discussed and interpreted the experiences of the coup attempt. The target population of this study constitutes a political actor, President Recep Tayyip Erdoğan, one of the main targets of the coup, and political parties in the Turkish Grand National Assembly. The sample of the research creates official twitter account of Prime Minister's official account, personal accounts of party leaders, AK Party, CHP, MHP and HDP with the personal and corporate official accounts of President Recep Tayyip Erdoğan. In this study, the contents of the Presidential and Prime Ministry corporate accounts, the personal accounts of President Recep Tayyip Erdoğan, personal accounts of political party leaders and the corporate twitter accounts of political parties between 15.07.2016 - 25.07.2016 are examined. Content analysis is used to analyze all the shares.

Keyword (s): Coup Attempt, Twitter, Democracy, Facetime.

• GİRİŞ

Hepimizin bildiği gibi Hz. Adem'den itibaren insanlar sulh içinde yaşamayı, çatışmaya tercih etmişlerdir. Fakat, zaman zaman gayrimeşru yollarla ve zorbalıkla yönetimi ele geçirme girişimleri de olmuştur. Bu tür düşünce ve eylemler, günümüzde teknolojik ve sosyal şartlara göre boyut değiştirerek biçimlenmektedir. Bu kalkışmalar içinde başarılı olanlar kadar başarısız olanlar da vardır. Türk tarihinin en eski dönemlerinden son yüzyıllık döneme gelinceye kadar çok sayıda darbe girişiminin olduğunu da biliyoruz. Bu girişimleri, bilinirlik düzeyinde değerlendirdiğimizde ise bir kısmı halk tarafından bilinen, bir kısmı araştırmacılar tarafından bilinen ve bir kısmı itibariyle de sadece eylemde bulunanların bildiği üç ayrı gruba ayırabiliriz.

15 Temmuz Darbe Girişimi gerek ülkemizde gerekse dünyanın farklı bölgelerinde bugüne kadar görülenlerden, iki yönüyle farklıdır. Bu iki yön "ulaşılabilirlik ve iletişilebilirlik" 'tir. Zira devletin bağımsızlığı ve bütünlüğünü temsil eden Cumhurbaşkanı ile iktidar ve muhalefet partilerinin başkanları darbe girişimini engellemek için halka ulaşmış ve iletişime geçebilmiştir. Bundan da 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin önlenmesinde en önemli faktörlerden birisinin iletişim araç ve yöntemlerinin iyi kullanılmasından geçtiği anlaşılmaktadır. Bu noktada iki önemli husus dikkat çekicidir. Bunlardan birincisi kitle iletişim araçları vasıtasıyla başta

Cumhurbaşkanı ve Başbakan olmak üzere siyasal parti liderlerinin halkı darbe girişimine karşı devletine sahip çıkma çağrıları; ikincisi de camilerde gece vakti müezzinlerin okuduğu selâlar ve arkasından yapılan duyurulardır.

15 Temmuz gecesi okunan selâların darbe girişiminin önlenmesindeki rolü başlı başına bir inceleme konusudur. Bu çalışma özellikle sosyal ağlar üzerinden halka aktarılan iletilerin darbe girişiminin önlenmesinde ve bilinç oluşturulmasındaki rolüne odaklanmaktadır. Bu nedenle selâların etkisi üzerinde durmayacağız.

Darbe girişiminin başlaması ve bastırılması arasında geçen 21 saat içinde yaşananlar kamu ve resmi haber siteleri tarafından derlenmiştir. Bu bilgiler cumhuriyet savcılarının iddianamelerinde bire bir yer almıştır. Bu bilgilerin içinde art niyetli olanların dışında en ufak bir çelişki görülmemektedir. Darbe girişimi sürecinde darbenin bastırılmasıyla ilgili üç olay ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki, ismi açıklanmayan bir subayın saat 16:16'da MİT'e "FETÖ'cülerin MİT Müsteşarı Hakan Fidan'ı almak için kuruma saldırı düzenleyeceği" ihbarını yapması; ikincisi, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın saat 00:24'te Facetime (Görüntülü Konuşma) ile CNN TÜRK kanalına bağlanarak halkı direnmeye çağırması, üçüncüsü ise saat 02:16'da Astsubay Ömer Halisdemir tarafından darbeci Semih Terzi'nin alınından vurulması haberlerinin medya tarafından anında halka ulaştırılması ve sosyal ağlar üzerinden yapılan paylaşımlar ile desteklenmesidir.

Arap Baharı ile başlayan ve toplumsal hareketler olarak tanımlanan sözde özgürlükçü - yenilikçi eylemlerin sosyal medya üzerinden geniş kitlelere ulaştırılması, bu etkinin geniş coğrafyalara yaygınlaştırılması adına önemli bir yöntem olarak düşünülmüştür. Buna karşın Türkiye gibi önemli bir rol model ülkenin sözde darbe girişimi ve ayrılıkçı hareketlere karşılık olarak yine sosyal medya üzerinden karşıt bir yol izlemesi, sosyal medyanın etki yönünden değişkenliğini geniş kitlelere göstermiştir. Bu çalışma medyanın bu değişkenliğinin twitter üzerinden nasıl şekillendiğini ve kurumsal bir imaj olarak yeni medyanın nasıl kullanıldığını incelemektedir. Zira, "yeni medya" ile çok fazla kişiye kısa sürede ulaşım etki derinliği sağlayan sistemin genel özelliklerinin anlaşılmasıyla darbe girişiminin bastırılması arasındaki etkileşim düzeyi önemli görülmektedir.

• YENİ MEDYA ve SİYASAL ETKİLEŞİM

Günümüz dünyasında yeni medya ağları yoluyla enformasyonun toplanması ve alıcı tabakaya hedef doğrultusunda işlenerek aktarılması, araçsal bağların kurulduğu yeni toplumsal modeller yaratmaktadır. Vatandaşların siyasal etkinliğini daha aktifleştiren yeni iletişim ortamında teknolojiyle uyumlu toplumsal yapının etkileşimi sözkonusudur. İnsanlık tarihinde siyasal yöneticilerin halka ulaşmada kullandıkları araçlarla, teknolojik gelişmeler arasında paralellik bulunmaktadır. Yirminci yüzyılın başlarında gazete, ortalarında radyo ve gazete sonlarına doğru da televizyon en etkili siyasal iletişim araçları arasındadır (Can, 1999, 2005). 20. yüzyılın sonlarında ve 21. yüzyılın başlarında televizyon, gerek geniş kitlelere ulaşabilmesi gerekse kitleyi etkilemesi açısından ön plana geçmektedir (Can, Haltz-Bacha & Kaid, 2006). Günümüzde ise tüm dünyada siyasal iletişimde dijital bir değişim gerçekleştirilmektedir (Haltz-Bacha, 2017). Devrim niteliğindeki bu değişim, eş zamanlı olarak Türkiye’de de yaşanmaktadır (Can, 2017).

Bu doğrultuda yeni medyayı “Etkileşim, Kitlesizleştirme ve Eşzamansızlık” şeklinde temel noktalarını vurgulayan Rogers (1986: 5-7) yanında Manovich (2001) de 1960’lardan başlayarak yaşanan teknolojik gelişmelerin medyaları aşamalı bir şekilde dönüştürdüğünü söylemektedir. Manovich ise yeni medyayı; “sayısal temsil, modülerlik, değişkenlik, otomasyon ve kod çevrimi” şeklinde tanımlamaktadır (2001: 27- 48.). Alıcı ve verici arasında sinyal taşıyan iletişim araçlarıyla her türlü bilgi için erişime gerekli koşulların sağlanması teknolojik yapılanmada hem biçimsel hem de araçsal bağlamda çeşitlilik yaratmaktadır.

İnternet (Haider ve Sağlie, 2003; Margetts, 2006), daha demokratik bir örgütlenme biçimi için temel oluşturarak tarafları sivil kökenleri ile canlandırıp yeniden birleştiren bir unsur olarak görülmekteyken Giddens, toplumsal ağ kavramını bir kişiyi ya da grubu başka kişilere ya da gruplara bağlayan doğrudan ya da dolaylı bağlantılar (2008: 716) olarak değerlendirmektedir. İletinin içeriği kadar aktarım hızı, etkileşimin genele ulaşabilmesini sağlayabilmektedir. Yeni medya adı verilen yüksek hızlı internet olanaklarıyla şekillendirilmiş bir medya sistemi, birçok yeniliği içermektedir. Sistemin güç-iktidar ilişkisine süreklilik kazandırması da Manuel Castells (1996: 15)’in özellikle vurguladığı gibi bilgi teknolojisi devrimi ve kapitalizmin yeniden yapılandırılması, toplumu yeni bir forma teşvik etmekte ve “ağ (network) toplumu’nu oluşturmaktadır.

Toplumsal güç ve iktidar yapılanması açısından kullanılabilecek ileti aktarımında Dijk, “Düşük interaktivite, eşzamanlılık ve etkileşim kuran tarafların yoğun karşılıklı iletişiminin olduğu yüksek interaktivite özelliğini bilişim teknolojileri yönüyle yeni sosyal yapılanmada birbirini destekleyen önemli öğeler” olarak nitelendirmektedir (2006:10). Medya içeriklerinin “yeni” hali karşısında bireylerin

özellikle sosyal ağlarda paylaşım sıklıklarıyla ön plana çıkmaya çalıştıkları ve kendi ideolojileriyle, karşıt ideolojiler arasında bir rekabet içerisinde oldukları görülmektedir. Toplumsal olaylar konusuyla ilgili sosyal medya kullanımı 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de yaşanan darbe girişimi ile artış göstermiş, toplumda daha fazla ve daha geniş katılımlı bir olay olarak derin bir etki yaratmıştır.

• ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Amaç ve Önemi

Bu çalışma, darbe girişimi ile yeni medya arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Yeni medya alanı içinde sosyal paylaşım ağı olarak kullanılan twitter üzerinden Türkiye'de darbe girişiminin yaşandığı sürecin hemen akabinde siyasal aktörler aracılığıyla nasıl yansıtıldığını ve paylaşımların içeriklerinin nasıl ele alındığını ortaya çıkarmak hedeflenmektedir. Çalışmanın önemi, yeni medya düzeni içinde twitter örneği üzerinden elektronik medyanın kullanım amacını saptayabilmek ve darbenin önlenmesinde etkili olan sözkonusu araçların bu süreçteki rolünü ortaya çıkarabilmektir.

Kapsam

15 Temmuz 2016 tarihinde darbe girişimi sırasında yaşananlar ile siyasal parti ve devletin en üst kurumları arasında konunun nasıl ele alındığı, bu çalışmanın genel içeriğini oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık gibi devletin resmi kurumlarının resmi twitter hesaplarının paylaşımları ile mecliste grubu bulunan partilerin ve parti liderlerinin gerek kişisel gerekse kurumsal hesapları üzerinden yaptıkları paylaşımlar incelenmektedir. Bu bağlamda tüm partilerin iktidar ve muhalefet ekseninde ulusal bir mesele üzerindeki temel görüşlerinin ne (ler) olduğu, yapılan paylaşımlar ve içerikler konusundaki reflekslerinin temel yansımaları ele alınmaktadır.

Darbe girişimi sürecinde, twitter analizleri konusunda “resmi kurum, parti liderleri ve parti hesapları” çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın sınırlılıklarını; siyasal parti ve siyasal aktörlerin incelenen hesaplarının belirli bir döneme ait verilere dayanmasıdır. Bu araştırma kapsamında, AK Parti genel başkanı ve Başbakan Binali Yıldırım'ın kişisel hesabının olmaması, mecliste muhalefet partileri arasında yer alan MHP lideri Devlet Bahçeli'nin kişisel hesabı üzerinden herhangi bir paylaşım yapılmaması da bir başka sınırlılığı oluşturmaktadır. Yine çalışma kapsamında sosyal ağlar incelenirken, “anket, mülakat ve gözlem” gibi farklı analizlerin uygulanmaması bir başka sınırlılığı göstermektedir.

Bu çalışmanın evrenini, Türkiye Cumhuriyeti Millet Meclisi içinde yer alan siyasi partiler ile siyasal bir aktör aynı zamanda darbenin ana hedeflerinden biri-

si olarak kabul edilen Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel ve kurumsal resmi hesapları ile Başbakanlık resmi hesabı, parti liderlerinin kişisel hesapları ile mecliste grubu bulunan iktidar ve muhalefet partileri olarak AK Parti, CHP, HDP ve MHP'nin resmi twitter hesapları oluşturmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın üç temel inceleme alanını oluşturan hesap türleri arasında ilk aşamada; Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık kurumsal hesapları ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel hesabı, ikinci aşamada siyasal parti liderlerinin kişisel hesapları ve son aşamada mecliste grubu bulunan siyasal partilerin kurumsal hesapları ele alınmaktadır. Tüm hesaplar üzerinde, 15.07.2017 – 25.07.2016 dönemi içinde yer alan twitter paylaşımlarının içerik analizi yapılmaktadır. Tümevarımcı bir sistem ve tabakalı örnekleme modeline göre seçilen veriler, kategorisel analiz ile incelenmektedir.

Varsayım ve Hipotezler

Bu çalışmanın temel varsayımları şu şekildedir:

- Bu çalışma kapsamında seçilen yöntem ve elde edilen veriler konunun nitelikli olarak açıklanması konusunda belirleyici olabilmektedir.
- Siyasi parti ve kurumların twitter hesapları sosyal medyanın darbe konusundaki tavrını göstermesi bakımından yeterlidir.
- Sosyal medyada takip etme ve iletişimsel bir eylem sağlama konusunda vatandaşlar bu alana karşı duyarlıdır.

Bu çalışmanın temel hipotezleri ise şu şekildedir:

- Siyasal aktörler ile katılımcıların sosyal medya etkileşimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.
- Siyasal parti hesapları ile kişi hesapları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.
- Toplumsal olaylar karşısında sanal ortamda tepkide bulunma ile eylemde bulunma konusunda anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.
- Sosyal paylaşım hesaplarının kullanımı ile internet kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.

Bulgular

Siyasal liderlerin kişisel ya da kurumsal twitter hesapları ele alındığında aşağıdaki grafiksel sonuçlara ulaşılmaktadır:

HESAP TÜRÜ*	HESAP ADI*	HESAP ADRESİ*	TWEET SAYISI*	TAKİPÇİ*
T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI	KURUMSAL	@tcbestepe	3.818	3.480.124
T.C. BAŞBAKANLIK	KURUMSAL	@TC_Basbakan	802	246.006
RECEP TAYYİP ERDOĞAN	Kişi	@RT_Erdogan	4.045	8.858.031
BİNALİ YILDIRIM	-	-	-	-
KEMAL KILIÇDAROĞLU	Kişi	@kilicdarogluk	2.612	3.988.949
DEVLET BAHÇELİ	Kişi	@dbdevletbahceli	3.469	317.257
SELAHATTİN DEMİRTAŞ	Kişi	@hdpdemirtas	1.292	1.504.194
AK PARTİ	KURUMSAL	@Akp parti	12.454	405.660
CHP	KURUMSAL	@herkesicinCHP	29.049	383.131
MHP	KURUMSAL	@MHP_Bilgi	16.938	317.257
HDP	KURUMSAL	@HDPgenelmerkezi	16.780	511.738

Tablo 1: Resmi ve Kurumsal Twitter Hesapları (25 Temmuz 2016 itibariyle)

Resmi ve Kurumsal Twitter Hesapları Tablosu, 6 adet kurumsal, 4 adet kişisel ve 1 adet pasif (Başbakan Binali Yıldırım) toplam 11 hesap içermektedir. Bu tabloya göre kişi hesapları ile kurumsal hesaplar arasındaki takipçi özelliğine bakıldığında kişi hesaplarının daha fazla takipçiye sahip olduğu ve atılan tweet sayısı ile da takipçi sayısı bakımından paralel bir ilişkide bulunduğu görülmektedir. Yine kurumsal hesapların paylaşım özellikleri ya da kullanım özelliğine göre takipçi sayısını artırdığı, atılan her bir tweet için beğeni sayısının nicelik bakımından daha fazla olduğu görülmektedir. Tüm hesaplar içinde sadece Başbakan Binali Yıldırım'ın, kişisel hesabı bulunmadığı ve paylaşımların, Başbakanlık resmi hesabı üzerinden yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kişi ve kurumsal hesapların genel karşılaştırması içinde ön plana çıkan isim olan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel ve kurumsal hesapları,

15 - 18 Temmuz 2016 tarihlerinden itibaren Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a ait kişisel hesap yerine bu hesabın aktif olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu hesap üzerinden araştırma tarihleri içinde atılan toplam 144 tweet bulunmaktadır. Bu hesabın retweetlenme durumuna bakıldığında ise 627.055 toplam retweet yapılmışken, 1.218.125 toplam beğeniye ulaştığı görülmektedir. Sözkonusu sayfa diğer kişisel sayfalar ile karşılaştırıldığında "en fazla tweet 'e ve takipçi sayısına sahip olmasının" yanı sıra, Cumhurbaşkanlığı hesabının darbe teşebbüsü bağlamında takipçi sayısı açısından da yine ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

Bu hesap üzerinden yapılan paylaşımların dökümüne bakıldığında ise mention özelliği göstermeyip, sadece bir tane hashtag kullanıldığı ve 157 adet fotoğraf ile sekiz video paylaşımı yapıldığı belirlenmektedir. Bu verilerin içerik açısından genel değerlendirmesi ise şu şekildedir: Doğrudan darbeyi içeren (61), bilgi temelli (63), dinî ve kültürel özelliğe sahip (15) ve diğer sayfalardan dolaylı olarak atıfta bulunulan (beş) paylaşım bulunmaktadır.

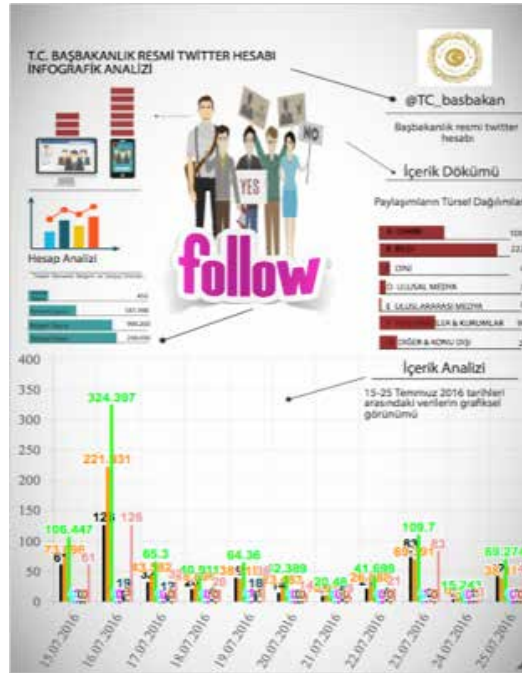
İlgili hesabın frekans değeri üzerinden genel dökümü ise şöyledir: 16 Temmuz 2016 tarihinde 34 paylaşım ile en yüksek, 24 Temmuz 2016 tarihinde ise beş tweet ile en düşük frekans değerine ulaşılmaktadır. "Darbe, Millet, Milli, İrade, Demokrasi, Nöbet, Vatan, Ülke, Ekonomi, Cezalandırma, Meydan, Davet, Girişim, Teşebbüs, Hain, TSK, Şükran, Tebrik, Emniyet, Terörist" kelimeleri bu hesabın analizleri kapsamında ön plana çıkmaktadır. İlgili hesabın, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel hesabıyla da tam anlamıyla benzeştiği de görülmektedir.

T.C BAŞBAKANLIK: Bu twitter hesabından ilgili tarihler arasında yapılan infografik paylaşım tablosu aşağıda yer almaktadır.

Başbakan Binali Yıldırım'ın darbe girişimi konusundaki açıklamalarını ön plana çıkaran Başbakanlık resmî twitter adresi, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel ve kurumsal twitter adresi ile siyasal bağlarının bulunduğu AK Parti resmi twitter hesabı arasında paylaşım ve takip yönüyle etkileşimde bulunmaktadır. Bu adres resmi bir twitter hesabı olduğu için başka hesaplardan kaynaklanan çok fazla dolaylı ileti yapılmamıştır. Paylaşımlarda kullanılan fotoğraflarda genellikle Başbakan Binali Yıldırım yer almakla birlikte demokrasi nöbetine çıkan halkın fotoğrafları da paylaşılmaktadır. Başbakan Binali Yıldırım'ın fotoğraflarında daha çok gerginlik, düşünceli bir tavır ve kararlılık ifadeleri bulunmaktadır. Darbe girişiminden sonra kullanılan fotoğraflarda devlet büyüklerinin kararlılığı özellikle öne çıkmaktadır. Hesap üzerinden atılan tweet sayısı 450

olarak, retweetlenme sayısı 581.988, beğeni sayısı ise 900.200 olarak saptanmıştır. Bu paylaşımların frekans değerleri konusunda 16 Temmuz 2016 tarihinde yapılan 126 paylaşım ile en yüksek, 24 Temmuz 2016 tarihinde paylaşılan üç adet paylaşım ile en düşük frekans değerine erişildiği belirlenmektedir. Mention kullanımı olmadığı gibi, hashtag kullanımı iki olarak kalmaktadır. Söz konusu hesap görsel sunum yapısı bağlamında değerlendirildiğinde ise 66 Fotoğraf ile 5 video kullanıldığı görülmektedir.

Tüm paylaşımların içeriksel analizine bakıldığında ise (100) adet darbe, (222) adet bilgi, (dört) adet dini, (üç) adet uluslararası medya, (96) adet aynılık prensibi taşıyan parti ve kurum ile (20) adet diğer kategorisinde paylaşımlar yapılmıştır. Ön plana çıkan kelimeler “Darbe, Meydan, Davet, Girişim, Teşebbüs, Hain, TSK, Şükran, Millet, Milli, İrade, Demokrasi, Tebrik, Emniyet, Nöbet, Vatan, Ülke, Ekonomi, Cezalandırma, Terörist” şeklinde sıralanmaktadır.

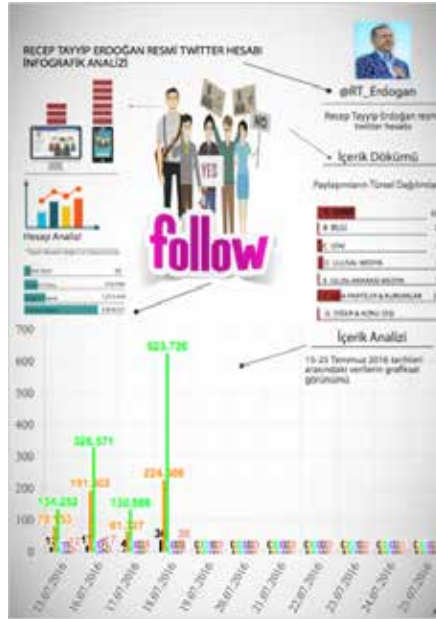

İnfoğrafik Tablo 2: T.C Başbakanlık Kurumsal Twitter Hesabı Analizi

RECEP TAYYİP ERDOĞAN: Bu twitter hesabından ilgili tarihler arasında yapılan infografik paylaşım tablosu aşağıda yer almaktadır.

Bu hesap içinde darbe girişiminin yaşandığı ilk günden itibaren sadece dört günlük bir paylaşım yapılmıştır. Bu paylaşımların içeriksel olarak; 69 tweet, 556.568 retweet ve 1.215.445 beğeni aldığı anlaşılmaktadır. Tüm tweetlerin yazıyla desteklenmesi dışında, 8 fotoğraf ve iki video yer almaktadır. Bu kişisel hesap üzerinden paylaşılan videolarda, birlik ve otorite konusunda sorun olmadığı vurgulanırken, tüm fotoğraflarda ciddi ve kararlı bir duruş bulunmakta ve tüm twitter takipçilerinin üzerinde güven tazeleme çabaları olduğu da görülmektedir. Hashtag ve Mention kullanımı olmadığı gibi yapılan paylaşımların halkı yönlendirme işlevi için bir direnç ve motivasyon bağlamında iletişimsel eylem özelliği sağladığı hatta temel olarak dış destek sağlama ve gündem oluşturma konusunda planlandığı görülmektedir.

Tüm tweetler karşılaştırıldığında günlük en az dört tweet ile en düşük frekans, en fazla 36 paylaşım ile da en yüksek frekans değerine ulaşılmaktadır. Her bir paylaşımın toplamda içeriksel dökümü, üç temel alanda yoğunlaşmaktadır. Darbeyi içeren 45 tweet, diğer resmî kurumlar ve partiler grubunda 23 tweet paylaşılırken, bir tane dinî içeriğe sahip paylaşım yapılmaktadır. Hesap üzerinden yapılan ilk tweet olan paylaşım, en yüksek retweetlenme ve beğenilme özelliği taşımaktadır. Bu paylaşım aşağıda yer almaktadır.

İnfografik Tablo 3: Recep Tayyip Erdoğan Kişisel Twitter Hesabı Analizi

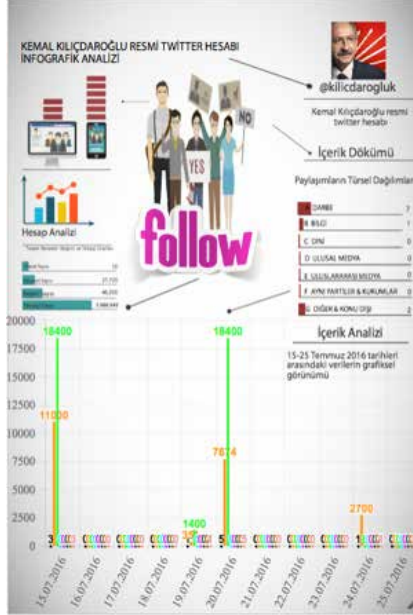
Resim 1: https://twitter.com/RT_Erdogan/status/754067631905312768

Bu hesap üzerinde 18 Temmuz 2016 sonrasında herhangi bir paylaşım yapılmamıştır. Bu tarihten sonra yapılan tüm paylaşımlar, kişisel hesap yerine Cumhurbaşkanlığı resmi kurumsal hesabı üzerinden yapılmıştır. Bu hesap üzerinden atılan tweetler için genel olarak ön plana çıkan bazı kelimeler şunlardır: “Darbe, Millet, Milli, İrade, Demokrasi, Meydan, Davet, Nöbet, Vatan, Ülke, Ekonomi, TSK, Şükran, Tebrik, Emniyet, Cezalandırma, Girişim, Teşebbüs, Hain, Terörist”. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın kişisel sayfası, siyasal liderler arasında en fazla tweet atılan ve aynı zamanda en çok takipçisi olan bir sosyal medya hesabıdır.

BİNALİ YILDIRIM: Kişisel bir hesabının bulunmadığı, bu bağlamda sadece Başbakanlık Kurumsal Hesabı’nın kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenden dolayı herhangi bir değerlendirme yapılamayacaktır.

KEMAL KILIÇDAROĞLU: Bu twitter hesabından ilgili tarihler arasında yapılan paylaşım infografik tablosu aşağıda yer almaktadır.

İnfografik Tablo 4: Kemal Kılıçdaroğlu Kişisel Twitter Hesabı Analizi

Ana muhalefet partisi CHP'nin Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun hesabından 10 tane tweet paylaşımı yapılmıştır. Bu paylaşımlar frekans bakımından En az bir ile en düşük, en fazla beş tweet ile de en yüksek frekans değerine sahiptir.

Bu hesap üzerinden atılan tweetler, 21.725 retweetlenme ve 46.200 beğeni ile sıralanmaktadır. 15-25 Temmuz tarihleri arasındaki tüm paylaşımlarda sadece yazı kullanılırken, herhangi bir hashtag, mention, fotoğraf ve video desteği sağlanmamıştır. Darbe girişimi konusunda genel olarak atılan tweetler ile ön plana çıkan bazı kelimeler şunlardır: "CHP, Demokrasi, Özgürlük, Sahip Çıkmak, Er, Canice, Darbe".

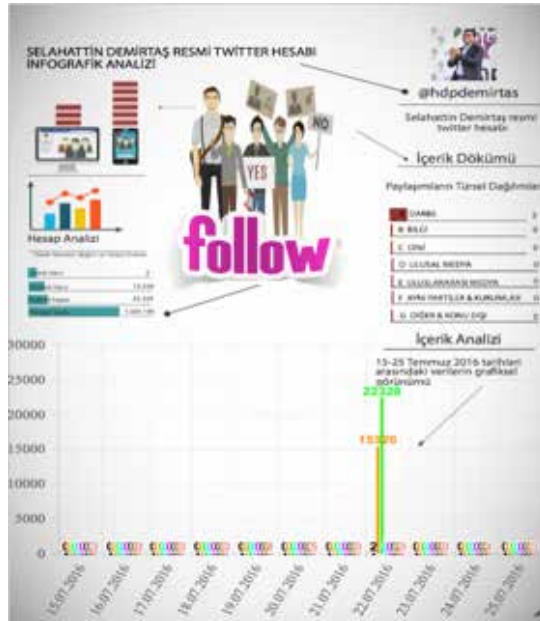
Twitter hesapları arasında kişisel hesaplar baz alındığında tweet atma ve takipçi sayısı olarak ikinci sırada yer alırken, inceleme yapılan tarihler arasındaki tweet sayısı olarak yine aynı sıralamada yer almaktadır. Darbe girişimi sürecinde gerçek bir demokrasi talebi, evrensel hukuk çerçevesinde bir adalet arzusu görülmektedir.

CHP’de darbe konusunu ele alan 7 tweet bulunurken, bir adet bilgi, iki adet diğer-konu dışı kategorisinde olmak üzere 10 adet paylaşım bulunmaktadır. Her bir paylaşım, nitelik itibarıyla darbenin karşısında olmakla birlikte, AK Parti’ye yönelik “demokratik hak ve özgürlükler bağlamında” eleştirel özelliklere sahiptir.

DEVLET BAHÇELİ: Bu twitter hesabından ilgili tarihler arasında hiçbir paylaşım yapılmadığı için grafiksel olarak yer verilmemiştir.

SELAHATTİN DEMİRTAŞ: Bu twitter hesabından ilgili tarihler arasında yapılan paylaşım tablosu aşağıda yer almaktadır.

HDP adına Selahattin Demirtaş’ın resmi twitter hesabından (@hdpedemirtas) 15-25 Temmuz 2016 tarihleri arasında sadece 22 Temmuz 2016 tarihinde, iki tweet atılmıştır. Selahattin Demirtaş’ın attığı iki adet tweet 15.326 kez retweet yapılırken, 22.329-beğeni almaktadır. Tweet sayısı ve takipçi sayısı olarak son sırada yer almaktadır.

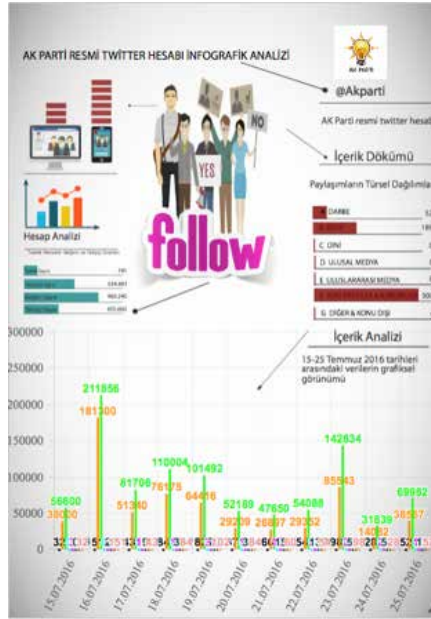

İnfoğrafik Tablo 5: Selahattin Demirtaş Kişisel Twitter Hesabı Analizi

AK PARTİ: Bu twitter hesabından ilgili tarihler arasında yapılan infografik paylaşım tablosu aşağıda yer almaktadır.

15-25 Temmuz 2016 tarihleri arasında AK Parti resmi twitter hesabı üzerinde yoğun bir şekilde paylaşımlarda bulunuldu. Bu hesap, 741 tweet ile en fazla paylaşım yapılan ortam olarak görülmektedir. Bu içeriklerin tamamının, Türkiye’de gerçekleştirilmeye çalışılan darbe girişimiyle birebir ilgili olduğu görülmektedir. Bu hesabın 634.881 retweetlenme, 960.240 beğeni toplamıyla, en fazla takip edilme ve en yüksek beğeniye sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu hesapta mention kullanımı yapılmamıştır. Hesap, 283 hashtag kullanımı bakımından en fazla sayıya ulaşmaktadır. Video paylaşım yönüyle 41 video ile ön plana çıkmaktadır. Hesap üzerinde yapılan toplam tweet paylaşımının 741 olduğu, bu paylaşımların birçoğu Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık’tan atılan twitlerin retweet edilmesinden oluşmaktadır. Bu paylaşımların tamamı yazıyla desteklenmektedir. Başbakan Binali Yıldırım’ın ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın açıklamalarının videoları da paylaşımlarda yer almaktadır.

İnfoğrafik Tablo 6: AK Parti Kurumsal Twitter Hesabı Analizi

Darbe gecesi bu hesap üzerinden paylaşılan fotoğraflarda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan otoriter, özgüvene sahip, kararlı ve ciddiyeti yüksek bir lider profiliyle dikkat çekmektedir.

Başbakan Binali Yıldırım da aynı şekilde gösterilmektedir. Bununla birlikte Başbakan Binali Yıldırım'ın "mutsuz ve gergin" nitelikli fotoğraflarının da paylaşıldığı görülmektedir. Devletin en üst kademesindeki isimlerin kendi aralarındaki belli farklılıklar olduğu fotoğrafların diliyle de ortaya konulmuş; bu bağlamda Recep Tayyip Erdoğan'ın güçlü bir lider profiline sahip olduğu görüşü bu fotoğraflar ile desteklenmektedir. Yapılan fotoğraflı paylaşımlarda genellikle demokrasi nöbetine çıkan vatandaşların fiziksel ve ruhsal yansımalarına ilişkin sevinçli, coşkulu kararlı ve cesur temalı görüntüleriyle yer almaktadır.

AK Parti resmî twitter adresi; ideolojik ve siyasal bağlantıları yönüyle AK Parti Gençlik Kolları, AK Parti Kadın Kolları ve AK Parti milletvekillerinin de paylaşımlarından alıntılara yer vermektedir. Darbeye ilişkin birebir (52) paylaşım, bilgiye yönelik (189) paylaşım ve parti çizgisindeki kurumların (500) paylaşımları bulunmaktadır.

Bu paylaşımlarda ön plana çıkan kelimeler, Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık Resmî Hesapları ile Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel twitter hesabıyla birebir örtüşmektedir. Bunlara ek olarak, "Tank ve Vatandaş" kelimeleri belirgin olarak kullanılmaktadır.

CHP: Bu twitter hesabından ilgili tarihler arasında yapılan paylaşım tablosu aşağıda yer almaktadır.

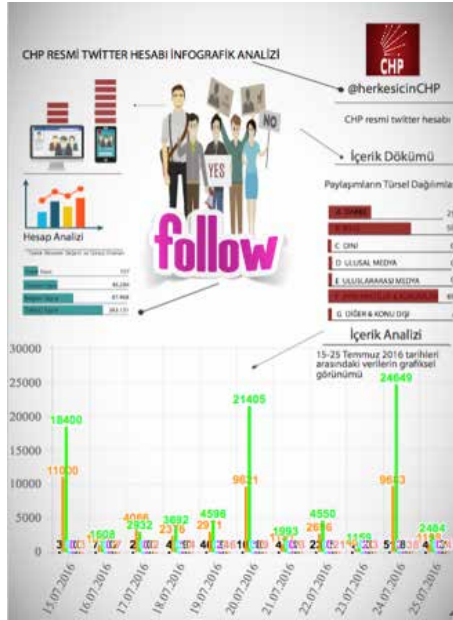
CHP, darbe girişiminin yaşandığı süreçte konuyu ilk aşamada tedirgin bir yaklaşımda ele almıştır. 15-25 Temmuz 2016 tarihleri arasında resmî twitter hesaplarında yapılan incelemelerde partinin darbe konusunda, mevcut iktidar ve darbe girişiminde bulunan askerler arasında dengeli bir söylem yoluna gittiği görülmektedir.

Bu süreçte yapılan paylaşımlar konusunda, iki farklı stratejisi olduğu düşünülmektedir. Bunlardan birincisi darbeye karşı olma ve demokrasi stratejisi; ikincisi de kurumsal bazda prestij sağlamaya yönelik bir stratejidir.

CHP, bu konuyu AK Parti ve Cumhurbaşkanı yönüyle değerlendirirken özellikle siyasal bakımdan konuyu imaj düzeltme ve olası bir seçim döneminde konunun oy potansiyeli olarak ciddi bir etkisi olabileceği tezini savunmaktadır. CHP, aynı zamanda mevcut siyasal gündeme dair yapılan paylaşımların, ideolojik çatışma hali yarattığını da iddia etmektedir. CHP, bu bağlamda süreç içinde zaman zaman belirli bir muhalif duruş sergileyerek, (HDP gibi benzer bir parti politikası belirleyip) demokrasi mitingleri düzenlemektedir.

CHP'nin resmî twitter hesabı üzerinden atılan her tweet için en az iki en fazla 51 olmak üzere en düşük ve en yüksek frekans aralığı oluşturulmaktadır. Bu paylaşımlar 46.284 retweet yapılırken, 87.468 beğeni kazanmıştır. Bu paylaşımlarda mention olmadığı gibi hashtag kullanımı 43 olarak gerçekleştirilmiş olup, 120 fotoğraf paylaşımı ile 13 video paylaşımı gerçekleştirilmiştir. Tüm paylaşımlar, sadece yazıyla değil görsel olarak da sunulmaktadır.

CHP, tüm paylaşımlarında, darbe konusunda ortak bir tavır aldığı gibi TSK'nın yıpratılması kaygısıyla bazı çekincelerini yine bu paylaşımlar ile dile getirilmiştir. CHP kendi düzenlediği demokrasi mitinglerinde konuyu sadece darbe karşıtı eylem olarak görmeyip, diğer partilerin de benzer bir tavırla oy potansiyeli yaratabileceğini düşünmektedir. Konuya ilişkin yapılan paylaşımların içeriksel dökümüne bakıldığında (25) darbe, (59) bilgi, (69) aynilik prensibi taşıyan retweetler ve (dört) adet diğer temalı gündem dışı paylaşımlara yer verilmektedir. Her bir paylaşım ile ön plana çıkan kelimeler ise şu şekildedir: "TSK, Darbe, Cumhuriyet, Demokrasi, Taksim, Bedel, Erler, Vatandaş, Yaşasın, Özgürlük".

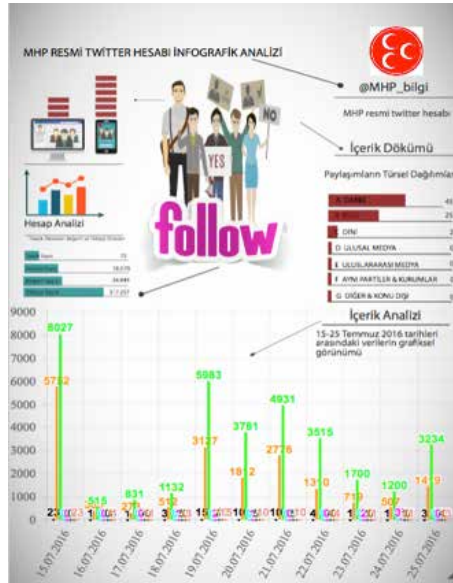
İnfoğrafik Tablo 7: CHP Kurumsal Twitter Hesabı Analizi

MHP: Bu twitter hesabından ilgili tarihler arasında yapılan infografik paylaşım tablosu aşağıda yer almaktadır.

MHP, 15 Temmuz 2016 tarihinde Darbe Kalkışmasının yaşandığı ilk anlarda konuya ilk ve en ciddi tepkiyi veren muhalefet partisi olarak görülmektedir. Aynı gün içinde 23 tweet paylaşımıyla en yüksek frekans değerini oluşturup, tamamen yazıya dayalı bir paylaşım stratejisi izlerken, hashtag ve mention özellikleri gösterilmemektedir. MHP resmi twitter hesabı ilerleyen günlerde ise görsel paylaşımlarda da bulunmaya başlamıştır. 15-25 Temmuz 2016 tarihleri arasında toplamda 72 adet tweet atılırken, 18.570 retweet yapılmış ve 34.849 beğeni sağlanmıştır. 35 adet fotoğraf ve 28 video paylaşımı ile darbeye karşı bir siyasal politikayı içeren görsel çalışmalara da ağırlık verilmiştir.

MHP'de ilk andan itibaren gerek hükümet'e gerekse Cumhurbaşkanlığı'na açık destek mesajı verilirken, yapılan paylaşımlarda da bu hususlar vurgulanmaktadır. Söz konusu tweetler içerik yapısı itibarıyla incelendiğinde, darbeyi doğrudan içeren paylaşımlar (45) adet, bilgi içeriğine sahip paylaşımlar (25) adet, dinî içeriğe sahip (iki) adet olarak yer almaktadır.

MHP, bu süreçte muhafazakâr ve milliyetçi bir siyasal çizgide bulunmanın getirdiği etkiyle bu paylaşımlarda, TSK'nın imajının bozulmaması, devletin tüm kurumlarının zarar görmemesine yönelik uzlaşmacı ve destekleyici bir söylem yapısına sahip paylaşımlara yönelmektedir. Bu paylaşımlarda ön plana çıkan kelimeler şunlardır: "Türkiye, Devlet, Millet, Darbe, OHAL, Birlik, Bütünlük, Demokrasi, FETÖ, PKK, İdam."

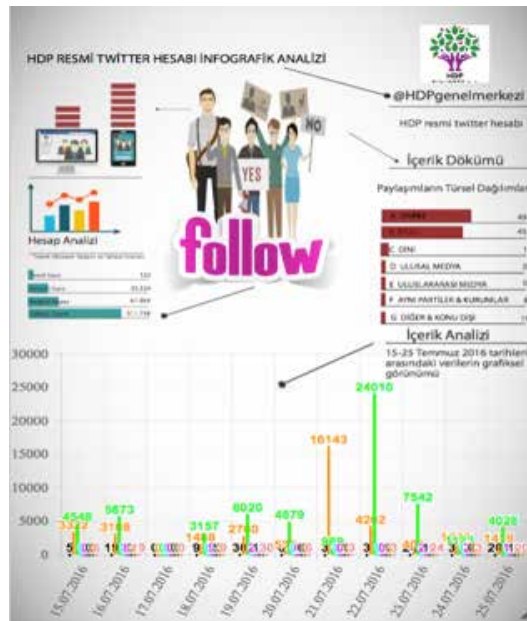

İnfoğrafik Tablo 8: MHP Kurumsal Twitter Hesabı Analizi

HDP: Bu twitter hesabından ilgili tarihler arasında yapılan infografik paylaşım tablosu aşağıda yer almaktadır.

Darbe girişimi konusunda araştırma kapsamında ele alınan tarihler arasında HDP kurumsal twitter hesabından, 122 tweet atılırken, 35.324 retweet yapılmış ve bu hesaptaki paylaşımlar 61.969 beğeni almıştır. Bu paylaşımlarda mention bulunmamasına rağmen, 92 hashtag kullanılarak, bu paylaşımlarda sözkonusu kullanıma 56 fotoğraf ve 13 videodan, daha fazla önem verildiği görülmektedir. HDP bu sürece ilişkin tweet paylaşımları içinde özellikle Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ (Eş Başkanlar) ile İdris Baluken'in paylaşımlarının retweet edilmesi ve bu isimlerin adlarını içeren hashtag kullanımı şeklinde bir paylaşım sistemi kurulmuştur. Bu paylaşımlarda, frekans aralığı açısından en fazla 30, en az üç paylaşım ile en düşük değere ulaşılmıştır. HDP'nin kadın kollarının da paylaşımlarda bulunduğu ancak milletvekillerinin retweet yapılmadığı da görülmektedir.

İnceleme yapılan tarihler arasında HDP adına ana gündem darbe girişimi görünmekle birlikte özellikle stratejik politika konuları içerisinde yer alan "İmralı, Suruç ve Rojava" 'ya ilişkin paylaşımları dikkat çekmektedir. Tüm tweetler için yapılan taramada "FETÖ, OHAL, Halk, Tasfiye, İmralı, Suruç, Hak, Demokrasi, İktidar" kelimeleri ön plana çıkmaktadır.

Infografik Tablo 9: HDP Kurumsal Twitter Hesabı Analizi

• SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRME

Son yüzyılda teknolojiye sürekli devrimler yapılmaktadır. Bu devrimlerden biri de iletişim araçlarında yaşanmaktadır. Teknoloji hayatımızın bütün akışında olduğu gibi iletişim ile ilgili yönünü de etkilemektedir. Geleceğin teknolojileri ise şu anda hayal etmemiz bile çok zor olan bir iletişim araçlarının kullanımını bize zorunlu kılmaktadır. Şu andaki teknoloji ile Cumhurbaşkanının ve bir televizyoncunun elindeki telefonlar bir darbe girişiminin önlenmesinde en önemli faktörlerden biri olabilmektedir.

Bu çalışmamızda, 15 Temmuz Darbe Girişiminden sonra yeni medya yansımalarından twitter kullanımını ele aldık. Cumhurbaşkanı ve siyasal partilerin genel başkanlarının hesapları ile devlet kurumlarının en üst kademesini temsil eden Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık twitter adresleri incelenmiştir. Darbe girişimi başladıktan sonra tamamen bastırılıncaya kadar geçen yaklaşık bir günlük süre içinde ve artçı kalkışmaların önlenmesi amacıyla paylaşılan tweetlerden 25 temmuz saat 23:59 itibariyle tamamı çalışmamızın içinde yer almıştır.

Darbe girişiminde ana hedeflerin nereleri olduğunu, bombalanan mekanlardan anlamak mümkündür. Bu mekanlardan başlıcaları, devletin bağımsızlığı ve bütünlüğünü temsil eden TBMM, Türkiye topraklarını dış düşmanlara karşı koruyan Genelkurmay Başkanlığı ve terör olaylarını önleme konusundaki önemli kurumlardan Polis Özel Harekat Merkezi'ydi.

Devletin kurumlarını ve halkı, iletileriyle harekete geçirip darbenin önlenmesini sağlayan da Cumhurbaşkanı ve TBMM'de grubu bulunan siyasal partilerin iletileri oldu. Bu iletilerin önemli bir kısmı twitter üzerinden gönderilmiştir. Bu tweet'ler dört gruba ayrılarak incelenmiştir. Bunlar; devletin üst yönetim kademesi olan Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık kurumsal hesapları, Cumhurbaşkanının kişisel hesabı, partilerin kurumsal hesaplarıyla parti liderlerinin kişisel hesaplarıdır. Gönderilen iletilerde ilk olarak göze çarpan nokta devletin bağımsızlığı ve bütünlüğünü, demokratik parlamenter yapısını korumayı ve darbeye karşı durmayı hedefleyen tweet'lerin paylaşılmasıdır.

Tweetlere baktığımızda, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel hesabıyla bir vatandaşın paylaşımı gibi başlayan ve devlet otoritesini ifade eden resmî bir hesap olarak Cumhurbaşkanlığı kurumsal hesabı üzerinden sürecin devam ettirildiğini görüyoruz. Bu noktada olayın kişisellik yerine devlete yönelik bir hareket olduğu iletilerin paylaşım ortamı olarak kurumsal hesabın önemsenmesi etkin bir iletişim stratejisine dönüşmektedir. Bu hesaplar arasında öne çıkan Recep Tayyip Erdoğan'ın kişisel hesabı ile Cumhurbaşkanlığı kurumsal hesaplarından araştırma süreci içinde toplam 7863 tweet atılmıştır. Yine bu iki hesabın 12. 338.155 toplam takipçisi olduğu görülmektedir. İkinci sırada da

CHP kurumsal hesabı ile parti lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun kişisel hesapları yer almaktadır.

HESAP TÜRÜ*	HESAP ADI*	HESAP ADRESİ*	TWEET SAYISI*	TAKİPÇİ*
T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI	KURUMSAL	@tcbestepe	6.556	5.295.821
T.C. BAŞBAKANLIK	KURUMSAL	@TC_Basbakan	5.226	995.463
RECEP TAYYİP ERDOĞAN	KİŞİ	@RT_Erdogan	4.770	11.214.377
BİNALİ YILDIRIM	-	-	-	-
KEMAL KILIÇDAROĞLU	KİŞİ	@kilicdarogluk	2.991	5.492.754
DEVLET BAHÇELİ	KİŞİ	@dbdevletbahceli	4.575	4.024.657
SELAHATTİN DEMİRTAŞ	KİŞİ	@hdpdemirtas	1.304	1.566.656
AK PARTİ	KURUMSAL	@Akparki	18.188	971.714
CHP	KURUMSAL	@herkesicinCHP	34.976	577.981
MHP	KURUMSAL	@MHP_Bilgi	20.631	768.373
HDP	KURUMSAL	@HDPgenelmerkezi	22.784	771.252

Tablo 2: Resmi ve Kurumsal Twitter Hesapları (10 Ekim 2017 itibariyle)

Tüm hesap türlerinin 15 Temmuz darbe girişiminin ardından on beş aylık süreçte geçirdiği değişim sosyal medyaya olan eğilimin artması ve siyasal iletişim aracı olarak twitter üzerinden yaşanan değişimi açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre 15.07.2016- 05.10.2017 tarihleri arasında yaşanan değişimlere göre;

- “T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI” twitter hesabı, Tweet Sayısı olarak 3.818’den 6.556’ya **%71.71** ve Takipçi sayısı olarak 3.480.124’ten 5.295.821’e **% 51.17** düzeyinde bir artış göstermektedir.
- “T.C. BAŞBAKANLIK” twitter hesabı, Tweet Sayısı olarak 802’den 5.226’ya **%551.62** ve Takipçi sayısı olarak 3.480.124’ten 5.295.821’e **% 304.64** düzeyinde bir artış göstermektedir.
- “RECEP TAYYİP ERDOĞAN” twitter hesabı, Tweet Sayısı olarak 4.045’ten 4.770’e **%17.92** ve Takipçi sayısı olarak 8.858.031’den 11.214.377’ye **% 26.60** düzeyinde bir artış göstermektedir.

- “KEMAL KILIÇDAROĞLU” twitter hesabı, Tweet Sayısı olarak 2.612’den 2.991’e %**14.50** ve Takipçi sayısı olarak 3.988.949’dan 5.492.754’e % **37.69** düzeyinde bir artış göstermektedir.
- “DEVLET BAHÇELİ” twitter hesabı, Tweet Sayısı olarak 3.469’dan 4.575’e %**31.88** ve Takipçi sayısı olarak 317.257’den 4.024.657’e % **1168.57** düzeyinde bir artış göstermektedir.
- “SELAHATTİN DEMİRTAŞ” twitter hesabı, Tweet Sayısı olarak 1.292’den 1304’e % **0.92** ve Takipçi sayısı olarak 1.504.194’ten 1.566.656’ya % **4.15** düzeyinde bir artış göstermektedir.
- “AK Parti” twitter hesabı, Tweet Sayısı olarak 12.454’ten 18.188’e % **46.04** ve Takipçi sayısı olarak 405.660’tan 971.714’e % **139.53** düzeyinde bir artış göstermektedir.
- “CHP” twitter hesabı, Tweet Sayısı olarak 29.049’dan 34.976’ya % **20.40** ve Takipçi sayısı olarak 383.131’den 577.981’e % **50.85** düzeyinde bir artış göstermektedir.
- “MHP” twitter hesabı, Tweet Sayısı olarak 16.938’den 20.631’e % **21.80** ve Takipçi sayısı olarak 317.257’den 768.373’e % **142.19** düzeyinde bir artış göstermektedir.
- “HDP” twitter hesabı, Tweet Sayısı olarak 16.780’den 22.784’e % **35.78** ve Takipçi sayısı olarak 511.738’den 771.252 ’ye %**50.71** düzeyinde bir artış göstermektedir.

Tüm Twitter hesapları detaylı olarak incelendiğinde, tweet sayısı bakımından en yüksek artış % **551.62** oran ile “T.C. BAŞBAKANLIK” twitter hesabına, takipçi sayısı bakımından en yüksek artış ise %**1168.57** gibi rekor bir oran ile “DEVLET BAHÇELİ” twitter hesabına aittir. Bu bağlamda, gerek tweet sayısı gerek takipçi sayısı gerekse tweetlerdeki darbeye karşı verilen iletiler halkın üzerindeki etkiyi gösterecek boyuttadır.

Twitter hesaplarının içeriksel olarak artış oranlarını belirleyen temel özellikler arasında güncel politik olaylara özellikle mobil uygulama erişimi sayesinde bilginin hızlı dolaşımı sağlanmaktadır. Bu durum, vatandaşların bilgiye anında erişebilmesi, yorumlaması ve diğer kullanıcılara aktarmasıyla darbe konusunda bilinç oluşmasına aracılık etmektedir. Tüm hesapların genel içeriği ile ortak tepkide bulunma ve parti menfaatleri yerine ülke menfaatinin ön planda tutulması anlayışına bağlı olarak özellikle AK Parti ve MHP tarafından bu konunun ortak bir strateji olarak kabul edildiği ve sonraki süreçte de karşılıklı görüş alışverişleri ve ortak siyasi politikalar ile desteklendiği görülmektedir. Her iki partinin de darbe girişimine en ciddi tepkiyi göstermesi ve twitter üzerinden yaptıkları pay-

laşımlar ile medya alanını etkin kullanmaları sonucunda tweet sayılarının artışı kadar retweetlenme, beğenilme ve takipçi sayılarında ciddi artış sağladıkları da anlaşılmaktadır.

AK Parti ve MHP'nin devletin üst yönetim makamlarını temsil eden T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Twitter Sayfası (@Tcbestepe) ve T.C. Başbakanlık Resmi Twitter Sayfası (@Tc_Basbakan) paylaşımlarını desteklemeleri ve kendi sayfalarında da yer vermeleri vatandaşlar tarafından olumlu görülmektedir. Ana muhalefet partisi CHP ile HDP 'de darbe konusunda karşı olmakla birlikte mesafeli yaklaşmış ve twitter hesaplarında bu yönde paylaşımlarının yarattığı etki daha sınırlı olmuş ve tweet sayılarının artışı kadar retweetlenme, beğenilme ve takipçi sayılarında düşük oranda bir artış sağladıkları anlaşılmaktadır.

Buna göre toplumu yönlendirme ve bilgiyi aktarma becerisi diğer alanlar gibi sosyal ağların da etkin kullanımı ile mümkün olabilmektedir. Merkez-çevre etkileşimi ile küreselleşme eyleminin sosyal ağlar ile ülke içinde de merkez yönetim-yurttaşların yönetimleri biçiminde değişime uğradığı görülmektedir.

Toplumsal hareketler olarak Arap Baharı adıyla ifade edilen ayrışma hareketlerinin Türkiye'de önce gezi olayları ve akabinde 15 Temmuz darbe girişimi ile sonuçlandırılması çabaları başta ülke yönetiminde söz sahibi olan Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık ile Mecliste grubu bulunan partilerin de katkılarıyla sekteye uğratılmış, darbenin engellenmesi çabaları gerek meydanlarda gerekse sosyal medya aracılığıyla sanal ortamda da başarıyla engellenmiştir.

KAYNAKÇA

BRUNS, Axel & BURGESS, J. (2011) 'The Use Of Twitter Hashtags in The Formation Of Ad Hoc Publics', Paper Presented At The 6th European Consortium For Political Research General Conference.

CAN, B. (2017) Political Advertising in Turkey, Ed. Holtz-Bache Christina & Just Marion R, Routhledge Handbook of Political Advertising, Routhledge, New York.

CAN, B. (2006) Persuading Voters and Political Advertising in Turkey, Ed. Lynda Lee Kaid & Christina Holtz-Bacha, The Sage Handbook of Political Advertising, Sage Publications, Thousand Oaks, California USA.

CAN, B. (2005) Bir Siyasal İletişim Aracı Olarak Televizyon TBMM TV Örneği, Kyrgyz-Turkish Manas University Publication 73, Canoferece Series 9, Bishkek, Kyrgyzstan.

CAN, B. (1999) Television and Electoral Success in Turkey, Ed. Kaid, Lynda Lee, Television and Politics in Evolving European Democracy, Nova, New York.

CASTELLS, M. (1996) The Rise of the Network Society, 2nd edition, Cambridge, MA: Blackwell.

DIJK, Van Jan (2006) The Network Society. London: Sage.

GIDDENS, A. (2003) Sosyoloji, İstanbul: Kırmızı Yayınlar.

HEIDAR K. and SAGLIE J. (2003) Predestined Parties? Organizational Change in Norwegian Political Parties. Party Politics 9(2): 219–239.

MANOVICH, Lev (2001) The Language of New Media. Cambridge: The MIT Press.

MARGETTS H. (2006) The Cyber Party. In: Katz R. and Crotty W. (eds) Handbook of Party Politics. London: Sage.

ROGERS, E. (1986) Communication Technology: The New Media in Society. New York: Free Publishing.

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI RESMİ TWİTTER SAYFASI @tcbestepe

T.C. BAŞBAKANLIK RESMİ TWİTTER SAYFASI @TC_Basbakan

RECEP TAYYİP ERDOĞAN RESMİ TWİTTER SAYFASI @RT_Erdogan

KEMAL KILIÇDAROĞLU RESMİ TWİTTER SAYFASI @kilicdaroglu

DEVLET BAHÇELİ RESMİ TWİTTER SAYFASI @dbdevletbahceli

SELAHATTİN DEMİRTAŞ RESMİ TWİTTER SAYFASI @hdpdemirtas

AK PARTİ RESMİ TWİTTER SAYFASI @Akparki

CHP RESMİ TWİTTER SAYFASI @herkesicinCHP

MHP RESMİ TWİTTER SAYFASI @MHP_Bilgi

HDP RESMİ TWİTTER SAYFASI @HDPgenelmerkezi

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ: BATI MEDYASI SÖYLEM ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Filiz Barın AKMAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
filiz.barinakman@asbu.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Beyazıt AKMAN

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
beyazit.akman@asbu.edu.tr

ÖZET

Bu makalede 15 Temmuz darbe girişiminin Batı medyasındaki temsili ve ele alınışı örnekleriyle irdelenecektir. Ana temasını “Batı’nın kurgularına karşı Türkiye gerçekleri” fikrinin oluşturduğu bu kapsamlı söylem analizininin teorik alt yapısında Edward Said’in Oryantalizm tezi vardır. 15 Temmuz 2016 gecesi Fetö örgütüne mensup ordudaki işbirlikçileri tarafından gerçekleştirilmeye çalışılan ve 250 cana kasteden kanlı darbe, Türk halkının eşsiz cesareti ve sivil direniş örneği olarak tarihe not düşülecek karşı duruşuyla akamete uğratılmıştır. Darbeye ve demokratik iradeye yönelik bu hain saldırı Türk milleti nezdinde lanetlenmiş ve halk azmettiricilere ve işbirlikçilere karşı en sert cezaların verilmesi konusunda fikir birliği kurmuştur. Maalesef, Türkiye gerçeğinin tam tersi bir şekilde, Batı medyasında 15 Temmuz olayı kabul edilemez bir şekilde İslamofobik Oryantalist yanlı bir kurgu içerisinde sunulmuştur. Bu minvalde, paradoksal bir şekilde, “darbe demokrasi için gereklidir” algısı vurgulanarak darbe seviciliği yapılmış; darbenin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından ise darbeciler masumlaştırılmış, uluslararası kamuyounda Türkiye darbecilere karşı giriştiği operasyonlar nedeniyle, insan hakları kartına sığınarak mesnetsiz eleştirilerin odağı haline getirilmiştir. Darbe girişiminden sonraki bir aylık süreçte, Batı medyasından söylem analizine tabi tutulan haber ve görsel metinlerin incelenmesinden sonra araştırmanın ulaştığı sonuç şudur: 15 Temmuz darbe girişimi sürecinde Batı basını Türkiye gerçeklerini Batı merkezci (Eurocentric) bir refleksle dönüştürerek Neo-emperyalist, İslamafobik ve Oryantalist bir kurguyla sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz darbe girişimi, Batı medyası, Oryantalizm, İslamofobi, Neo-Emperyalizm

DISCOURSE ANALYSIS: WESTERN MEDIA'S COVERAGE OF JULY 15 COUP ATTEMPT

ABSTRACT

This paper aims to put forward an investigation of the coverage of July 15 coup attempt in Western media. Edward Said's theory of Orientalism lies in the background of this comprehensive discourse analysis which is informed by the thematic idea of "Turkey's Realities versus West's Fabrications." July 15 coup attempt in Turkey has been thwarted thanks to President Erdogan's unshaken resolution as well as unmatched heroism and bravery of the Turkish people. Without any doubt, the Turks have taught a lesson of democracy to the world by courageously standing up against the coup, tanks, bullets and bombs; that night 250 people lost their lives and more than 2000 thousand were wounded. Turkish people, regardless of their world views and political affiliations, joined hands to see the cold-blooded perpetrators of the coup, including the terrorist mastermind F.Gülen and his followers brought to justice and removed from all government and military positions. They have also shown to the whole world that by selflessly joining in nightly rallies held at town squares, also called democracy watches, regardless of ethnicity, religion and political affiliations they are united for one cause only: defend Turkey and democracy and their will. While the coup is understood to be a threat to will of the people, democracy and the country itself by the Turkish people, Western media has chosen to present July 15 event in a Eurocentric Orientalist manner. As we had seen earlier in the examples of Egypt and Syria, the West failed to support democracy in Turkish case as well; instead, it showed a covert support for the coup, monopolizing on democracy as an exclusive Western institution. Western media, as a result of this Islamophobic view of Turkey, based its coverage of the events on the assumption that democracy and Islam are oxymorons; and therefore Turkey cannot possibly be compatible with ideals of democracy. It is also observed that the Western media has decidedly ignored coup's violence and massacre of innocent people; instead, it tried to justify the coup and humanize its perpetrators, including the mastermind Gülen. This media analysis investigates the reflections of West's neo-emperealist, Orientalist and Islamophobic attitudes to Turkey in the wake of the failed July 15 coup attempt.

Key Words: Turkey's July 15 Coup Attempt, Western Media, Orientalism, Islamophobia, Neo-emperialism

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ: BATI MEDYASI SÖYLEM ANALİZİ¹

Bu makalede 15 Temmuz Darbe Girişiminin Batı medyasındaki temsili ve ele alınışı örnekleriyle irdelenecektir. Ana temasını “Batı’nın kurgularına karşı Türkiye gerçekleri” fikrinin oluşturduğu bu kapsamlı söylem analizininin teorik alt yapısında Edward Said’in Oryantalizm tezi vardır (Said, 1978). 15 Temmuz Darbe Girişimi Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın sarsılmaz dirayeti sayesinde, milletin cesareti ve kahramanlığıyla bertaraf edilmiştir. Türk milleti darbe girişimi sırasında sergilediği dik duruşu ve meydanları doldurarak tuttuğu vatan nöbetleriyle bütün dünyaya demokrasi dersi vermiştir. 250 vatan evladının şehit düştüğü ve binlercesinin yaralandığı bu hain saldırının faillerinin, azmettiricilerinin ve fikri destekçilerinin cezalandırılması ve bir daha Türkiye’ye böyle acılar yaşatılmaması konusunda halk siyasi ve dünya görüşleri ayrımı olmadan bir fikir ve eylem birlikteliği kurmuştur. Türkiye’de durum böyleyken uluslararası kamuoyunu yönlendiren Batı basını en başından beri 15 Temmuz olayını tamamen yanlı Oryantalist bir tutum içerisinde sunmuştur. Tıpkı Suriye ve Mısır örneklerinde olduğu gibi, Batı, demokrasiyi kendinde tekelleştirip bir “Doğu” ülkesi kabul edilen Türkiye toplumunun demokrasiyle uyumlu olmadığı fikrinde birleşmiştir. Bu nedendir ki ya darbe “darbe” olarak kabul edilmemiş, ya da bu kanlı girişim meşrulaştırılıp paradoksal bir şekilde “demokrasinin tesisi için gerekli” algısıyla sunulmuş ve örtülü ve açık darbe savunuculuğu yapılmıştır. Bu doğrultuda darbeciler mazlumlaştırılmış ve darbe karşıtı operasyonlar en şiddetli dille eleştirilmiştir.

İşte bu araştırma Edward Said’in Oryantalizm teorisi doğrultusunda, söylem analizi (discourse analysis) yöntemini kullanarak, Batı basınında gelişen bu Neo-empyralist, İslamafobik ve Oryantalist tutumu incelemektedir. Araştırmada darbe girişiminden sonraki bir aylık süreçte Batı medyasından yüzlerce haber analiz edilmiştir. Bu haberlerden 38 tanesi örneklem olarak belirlenmiş ve bunların detaylı analizleri yapılmıştır. Toplamda 19 ayrı haber kaynağı incelenmiştir. Analiz edilen haber kaynakları arasında CNN, *The Washington Post*, *Time*, *The USA Today*, Fox News, Reuters, *Newsweek*, Vox, *The Huffington Post*, CNBC, *Politico*, BBC, *The Guardian*, *The Sun*, *The Mirror*, *The Economist* *Der Spiegel*, (Deutsche Welle) DW gibi Amerika, İngiltere ve Almanya’nın uluslararası kamuoyunu yönlendirme potansiyeli güçlü olan medya kuruluşları vardır. Çalışmanın sonucunda, Batı medyasında yer alan 15 Temmuz Darbe Girişimi haberlerinde aşağıdaki unsurlar tespit edilmiştir ve makalede bunlar ayrıntılandırılacaktır:

¹ Bu konunun daha kapsamlı tahlili için Filiz Barın Akman’ın *15 Temmuz Darbe Girişimi Batı Medyası Söylem Analizi Neo- Emperyalizm, İslamofobi ve Oryantalizm* (2017) adlı araştırma kitabına bakınız.

- Darbeyi Başarılı Gösterme Çabası ve Darbeye Destek
- Darbecilerin Şiddetini Örtbas Etme Çabası
- Darbeye Karşı Çıkan Türk Halkını Marjinalleştirme Ve DAES’le İlintilen dirme Çabası
- Erdoğan Düşmanlığı
- FETÖ Sempatizanlığı Ve Darbecileri Masum Gösterme Çabası
- Darbenin Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Kurguladığı Bir Senaryo Olduğu Yalanı
- Türkiye’ye yönelik NATO ve AB üzerinden Neo-emperyalist Tehditler: Darbe sonrası operayonlar için mesnetsiz eleştiriler

1.1. Darbeyi Başarılı Gösterme Çabası ve Darbeye Destek:

Darbenin ilk saatlerinde ordunun topyekûn bir başkaldırı içinde olduğu, bütün Türk halkı tarafından desteklendiği vurgulanarak, darbenin başarılı olacağı algısı yerleştirilmeye çalışılmıştır. Darbenin Türkiye’de demokratik düzeni ihtisas ediyor algısı üzerinden darbe yanlısı bir tutum sergilenmiştir. Ayrıca Türkiye’nin bütün bir millet olarak hâlihazırdaki hükümete ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’a karşı ayaklandığı imajı yaratılmaya çalışılmıştır (Darbe sabahı saatlerinde çıkmaya başlayan haberlerde darbenin başarısız olduğu kabul edilmekle birlikte bunun yine “Türkiye”nin tamamının Erdoğan’a karşı bir başkaldırıymış şeklinde verildiği gözlenmiştir. Bu tür haberlerin çoğunda darbenin ordudaki FETÖ’cü bir azınlık tarafından yapıldığına neredeyse hiç değinilmemiştir. Buna ek olarak neredeyse haberlerin tamamında ordu içinde yuvalanmış darbecilere “darbeci” denmeyip “asker” ifadesi kullanılmıştır (Rosenfeld, 2016; Görsel 1).

Ayrıca darbenin gerçekleştiği anlardan itibaren ve sonraki günlerde Batı medyasında, özellikle Amerika’da, gizli veya açıktan darbe savunuculuğu gözlemlenmiştir. Bu tür girişimler de doğal olarak Türk halkı nezdinde bu darbeye CIA’in rolü de olabileceği şüphelerini güçlendirmiştir. Darbenin gerçekleştiği saatlerde Amerika’da Fox TV’ de konuşan üst düzey emekli bir askeri yetkili olan Ralph Peters açıktan Erdoğan’ı diktatörlükle suçlayıp darbe girişimini destekleyerek, darbecileri demokrasi ve laik anayasa savunucuları olarak göstermeye çalışmıştır. Ona göre bu darbe Türkiye’nin son şansısıdır: “Bu darbe Türkiye’nin otoriter İslam rejimi ya da diktatörlük olmaması için son şanstır. Bu darbeyi gerçekleştirenler iyi insanlardır, bizim dostlarımızdır. Askerler Türkiye’yi kurtarmaya çalışıyorlar, onlar demokrasinin yanındadırlar” diyerek skandal ifadeler kullanmıştır (The O’Reilly Factor, 2016; Görsel 6). Amerikan askeri yetkililerinden gelen bu tip açıklamalar darbenin başarısız olmasından sonraki günlerde de devam etmiş ve halen de devam etmektedir. 28 Temmuz’da *Wall Street Journal*’a demeç veren

Amerika ordusu generali Joseph Votel, “Darbenin başarısız olması ve sonrasında backslash/ayıklama nedeniyle bizim muhataplarımız ya işten atılmış ya da tutuklanmıştır” diyerek dolaylı yoldan darbe girişimcilerinin müttefikleri olduğunu itiraf etmiştir (Paletta, 2016; Görsel 37).

1.2. Darbecilerin Şiddetini Örtbas Etme Çabası:

Darbe sonucu hayatını kaybeden şehitlerden bahsedilirken bu kayıpların faillerinin sivillere kurşun sıkan ve bomba atan ordu içindeki birlikler olduğunu açıkça belirtmek yerine, genelde “çatışmalarda hayatlarını kaybedenler” şeklinde bir ifadeler kullanılarak katledilen sivillerin sanki doğal bir iç savaşın kurbanları gibi resmedildiği izlenmiştir. Bu şekilde failleri belirtmeden ölümlerden bahsedilmesi ayrıca gizli bir şekilde katliamı yapanların okuyucunun zihninde belirginleşmesine izin verilmeden hükümet tarafından da olabileceği algısını bırakmıştır (Rosenfeld, 2016; Görsel 1/ Amnesty International, 2016; Görsel 34). Haberlerin neredeyse hiçbirinde helikopterler tarafından taranan ya da askerler tarafından öldürülen ya da tanklar tarafından ezilen sivillerin sansürlenmiş dahi görüntülerine yer verilmemiştir. Ayrıca asılsız bir haber olduğu sonra anlaşılan, sözde bir grup sivilin bir askerin boğazını kestiği haberi, yerde kanlar içinde yatan bir askerin görüntüsü eşliğinde pek çok yerde sergilenmiştir (Bond, 2016; Görsel 3). Sonuç olarak Batı medyası darbecilerin saldırılarında hayatını kaybeden insanların haberleri ve acıları üzerine yoğunlaşmayarak darbecilerin şiddetini uluslararası kamuoyu nezdinde örtbas etmeye çalışmıştır. Bu da dolaylı olarak bu medya kuruluşlarının darbe yapanların ve darbenin taraftarı oldukları kanısını uyandırmıştır.

1.3. Darbeye Karşı Çıkan Türk Halkını Marjinalleştirme ve DAES’le İltisat Çabası:

Darbe gecesinden itibaren sokağa çıkarak tüm dünyaya bir demokrasi dersi veren Türk halkı sanki ufak bir azınlık gibi “İslamcılar,” “Erdoğan takipçileri” “Erdoğan’a bağlı-sadık güçler” gibi ifadelerle tanımlanmış ve Türkiye’nin her kesiminden darbeye karşı sergilenen topyekûn direniş marjinalleştirilmeye çalışılmıştır (Rkaina; Görsel 2/Bond, 2016; Görsel 3/Arango, Tim ve Ceylan Yeginsu, 2016; Görsel 13). Ayrıca darbe karşıtlarını temsil için kullanılan fotoğraflarda halk ve darbe karşıtı polis şiddet uygulayan, darbeciler ise şiddet mağdurları olarak lanse edilmiştir. Darbe karşıtı halkı gösteren, ilk bakışta objektif olan bir fotoğraf bile dikkatli bakıldığında haberi hazırlayanların bu insanlara ve mücadelelerine gölge düşürülmeye çalışıldığını gösterir. Örn, CBS’teki bir imgede karanlık zemine karşı bayrak sallayan halk dumanların eşliğinde protesto gösterileri yapıyor.

Bir bütünlük içinde algılanırsa doğal karşılanabilecek olan fotoğraf çekiş açısı nedeniyle fotoğraftaki boğucu karanlıkla darbe karşıtlarının mücadelesi imgesel düzeyde özdeşleştiriliyor (CBS/AP, 2016; Görsel 30).

Buna ilave olarak CHP'nin düzenlediği ve Ak Parti'nin de katıldığı darbe karşıtı miting haberlerinde bile laik-dinci ayrımı yapılarak halk ayrıştırılmaya, parçalanmaya çalışılmıştır. Haberlerde laik kesime karşı "Siz nasıl olur da İslamcı Erdoğan ve Ak Parti'yi desteklersiniz!" sitemi hissedilmektedir. Sonuç olarak, Türk milletinin demokrasiyi savunmak adına sergilediği bu müthiş cesaret öyküsü ve kahramanlık karanlıkta bırakılıp üstüne yoğunlaşılma, buna karşın örnek olarak *New York Times*'ta 18 temmuz'da çıkan bir makalede bu kahraman halk "radikal İslamcı" olarak nitelenerek, sokaklarda direnen halkın demokrasi yanlısı bir dil kullanmadığı ve oraya da bu amaçla çıkmadığı iddia edilebilmiştir (Tim ve Ceylan Yeginsu, 2016; Görsel 13). Kafa kesme haberi tekrar tekrar verilerek sakallı adamlar eşliğinde darbe karşıtları DAESŞ ve radikal İslamcı gibi gösterilip uluslararası kamuoyunda bir terör örgütüyle ilişkilendirilip darbe karşıtlarına karşı bir şeytanileştirme çabası içine girilmiştir. Ayrıca darbeye ilgili paylaşılan fotoğrafların hemen tamamında darbecilerin masum halka uyguladıkları şiddet sansürlenerek paylaşılmamıştır (Sarıyüce, Işıl ve Angela Duwen. (2016); Görsel 16).

DEAŞ ve sözde dini aşırılıklarla darbe karşıtı gösteri yapan halkın bağdaştırılmaya çalışılması kadınlar üzerinden de yürütülmeye çalışılmıştır. Bu algıya göre, "darbe karşıtları kadın düşmanlarıdır ve kadınları bir meta ya da kendilerinden aşağı bir varlık olarak görürler." Bu nedenle, darbe karşıtları hep erkeklerden oluşmakta ve kadınlar evde kalmaya zorlanarak meydanlarda erkeklerle beraber olmalarına izin verilmemekte gibi resmedilmektedir. Şunu kesin bir dille ifade edebiliriz ki bu haberler kucağında çocuğuyla, açığı kapalıyla dışarıda erkelerle omuz omuza darbeye karşı direnen Türk kadını kasıtlı olarak görmezden gelmektedir. Darbede Türk bayrağı altında şehit düşen kadın, darbecilerin kurşunlarıyla bacağını kaybeden bir diğer kadın Batı medyasında haber değeri taşımamaktadır. Yine bu haberlerde dışarı çıkabilen kadınlar ise cinsel tacize uğramamak için mütevazı giyinmeye zorlanmaktadır. Bu çarpıtılmış haberde o kadar ileri gidilmiştir ki kadınlar savaşan erkeklerin ganimeti olarak algılanıp, darbecilerin kadın akrabalarına tecavüz ve cinsel saldırıların mubah olduğu fikri darbe karşıtlarında hâkim olduğu ve bazı olayların da vuku bulduğu iddia edilmektedir. Bu yalan haberler Batı dünyasını ve uluslararası kamuoyunu kadın konusu üzerinden bir Doğu toplumunu medeniyetsiz ve ilkel gösteren Oryantalist tutumun bir yansımasıdır. Ve bu katı önyargılarında o kadar dirençlidirler ki bu darbe sürecin-

de kadına yönelik cinsel istismar ve tecavüz saldırıları faillerine kimyasal hadım cezasını getiren kanunu da görmezden gelmişlerdir (Ersoy, 2016; Görsel 17).

1.4. Erdoğan Düşmanlığı:

Darbenin akamete uğramasından ve halkın canı pahasına darbe karşısında durmasından duyulan rahatsızlık Cumhurbaşkanı Erdoğan düşmanlığını² (Özkan, 2017) tekrar hortlatarak savuşturulmaya çalışılmıştır. Maalesef Batı medyasında ne insani bir düzlemde ne de seçilmiş bir ülke başkanı olması sebebiyle demokrasiye saygı bağlamında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın canına kastedilmesi, ölümün kıyısından dönmesi herhangi bir şekilde bahsedilmeye değer görülmemiş; tam tersine Erdoğan'ı "diktatör" gösterme çabaları kalınan yerden tüm hızıyla devam etme eğilimi gözlenmiştir (Tim ve Ceylan Yeginsu, 2016; Görsel 13, Fabbe ve Guiler, 2016; Görsel 14/ Rankin, 2016 Görsel15).

Sonraki günlerde çıkan darbe haberinde de darbenin sorumlusu olarak ordudaki FETÖ'cü grubun gösterilmesi yerine çok daha genel çapta, hatta darbenin bağlamından uzak Erdoğan eleştirilerine yer verilmiş ve adeta Erdoğan'ın bu darbeyi "gittikçe otoriterleştiği" için (Jones ve Gürses, 2016; Görsel 24) hakkettiği gibi bir algı uyandırılmıştır. BBC'de konuşan Sky News Editörü Tim Marshall darbelerin Erdoğan'ı öldürmeyişinin büyük bir hata olduğunu gülerek anlatabilecek kadar ileri gitmiş ve asıl dertlerinin Erdoğan olduğunu belirgin bir şekilde açık etmiştir (Marshall, 2016; Görsel 32).

Hemen hemen bütün haberlerde Erdoğan "diktatör", "otokrat" gibi sıfatlarla tarif edilerek bu darbenin onun gücünü pekiştirmede işine yaradığı hem de paradoksal olarak bu darbeye Erdoğan'ın otoriter tavırlarının neden oldu algıları işlenmektedir. Her hâlûkârda Batı medyası gözünde darbe mağduru olsun ya da olmasın Cumhurbaşkanı Erdoğan hem "otoriter hem de anti-demokrat" tır imgesi zihinlere yerleştirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle son günlerde yazılan fikir yazılarında darbe sonrası Türkiye'nin sonunun iyi olmayacağına, politik düzenin sağlanamayacağına, özellikle Erdoğan ve mevcut yönetim altında demokratik düzenin kurulamayacağına yönelik imalar yaygınlaştırılmaktadır. Örn, *Fortune*'da Türk vatandaşı akademisyenin yayınladığı makale Türkiye'nin ABD'nin Ortadoğu'da öngördüğü model ülke değil DAESH benzeri "radikal İslam"a yakın bir yola doğru evriliyor imaları yapacak kadar ileri gidebilmiştir (Güneş,2016; Görsel 31). Benzer ifadeler Türkçe isimli bir gazetecinin ortaklığında yazılan *The New York Times* makalesinde de tekrarlanmış, Erdoğan Türkiye'yi "İslamlaştırıyor" suçla-

² Erdoğan düşmanlığının ulusal ve uluslararası siyasi tarihteki seyri ile ilgili ayrıntılı bilgi için Abdülkadir Özkan'ın *Erdoğanofobi: Siyasette Erdoğan Korkusu (2017)* isimli araştırma kitabına bakınız.

ması eşliğinde “Türkiye’nin geleceği belirsiz” başlığı atılmıştır (Tim ve Ceylan Yeginsu, 2016; Görsel 13).

Ayrıca Erdoğan düşmanlığı yapılırken Batı medyası yanlış haber yapmaktan çekinmemiştir. Örneğin hemen hemen her haberde Erdoğan OHAL’i kendi ilan etmiş (Jones ve Gürses, 2016; Görsel 24), NBCNews, 2016; Görsel 29), gözaltı kararlarını herhangi bir mahkeme kararı olmadan kendisi vermiş gibi gösterilmiştir; hâlbuki OHAL kararının bakanlar kurulu tavsiyesiyle parlamentodan oy çokluğuyla kabul edildiği gerçeği ve ancak aynı yoldan uzatılabileceği bilgisi kasıtlı olarak saklanmıştır. Bu çarpıtma amaçlıdır çünkü belleklerdeki “diktatör Erdoğan” imgesine hizmet etmektedir. Bu çerçevede haberin geri kalan kısmında OHAL kararlarını kendi kafasına göre kendi istediği için çıkaran bir diktatör imajı tekrarlanmaktadır. Böyle yapılarak, Türkiye bir muz cumhuriyeti gibi gösterilmiş, yetkili makamların demokratik ve hukuk kuralları çerçevesinde darbecilere vereceği cevap ve ceza kanun dışı gösterilmeye çalışılmıştır. Zaten Batı’nın Türkiye’deki demokrasiye olan saygı yoksunluğu Millet Meclisi’nin darbeciler tarafından bombalanmasının haber bile edilmemesinde de açıkça görülebilir. Manşetlere çekilmesi gereken “Türkiye’de darbeciler Meclis’e bomba atarak demokrasiye saldırdılar” tarzında bir başlık Batı medyasında hiç görülmemiş ve maalesef görülmeyecektir.

Diğer yanlış habercilik örneği ise *Guardian*’da çıkan haberde “Erdoğan hükümeti binlerce öğretmeni işten atmıştır” denilmiş olmasıdır. Bu haberi yapan kişinin hükümetin başının Binali Yıldırım olduğundan, ya da öğretmenlerin şimdilik açığa alındığı, soruşturma sonrası işten çıkarılıp çıkarılmayacağına karar verileceği gibi ayrıntılardan haberi olmadığı aşikardır. Bu bilgi yanlışlığı ayrıca bir amaca hizmet etmektedir. Türkiye’de darbeye karşı verilen tepkilerin tek adam kontrolünde ve kanunsuz şekilde hukuk kuralları dışında gerçekleştiriliyor izlenimi vermeye yarayan kasıtlı bir bilgi çarpıtmasıdır (France-Presse, Agence, 2016; Görsel 28).

1.5. FETÖ Sempatizanlığı Ve Darbecileri Masum Gösterme Çabası:

Darbenin gerçekleştiği gecenin sabahından itibaren CNN ve BBC başta olmak üzere pek çok önde gelen haber organında FETÖ elebaşı Fethullah Gülen hakkında pozitif algı oluşturacak bilgilendirme haberleri yayınlanmış ve Gülen’i tarif için kullanılan sıfatların tamamen olumlu olduğu gözlenmiştir (La Porte, Watson, ve Tüysüz, 2016; Görsel 4). Örneğin, bir makalede Gülen milyonlarca takipçisi olan “karizmatik” bir dini lider olarak lansedilmiştir (Matthews, 2016; Görsel 5). Ayrıca örgüt lideri olan Gülen’in, satır aralarından verilen mesajlar sayesinde, Batı’nın değerlerini temsil ettiği ve buna binaen Batı tarafından sahip çıkılıp kullanılması gerektiği telkin edilmektedir. Gülen’i savunma maksadıyla vurgu yapı-

lan unsurlar özetlenecek olursa: Gülen bütün dünyada okulları olan bir eğitim aşığdır (!) (hatta bir makale onun fen bilimlerini öğrenmeyi ibadetle eşleştiren alıntısını yayınlamıştır); bu okullarda dini eğitim değil laik ve İngilizce temelli eğitim karma düzende verilmektedir; Gülen ve grubu dinlerarası diyalog projeleri ve bu amaçla kurulan örgütleri sayesinde barış ve ılımlı İslam temsilcileridir (Markoe, 2016; Görsel 19). Neredeyse darbeyle ilgili bütün yapılan haberlerde, Türk hükümeti'nin darbenin sorumlusu olarak gördüğü FETÖ elebaşı olan Gülen'in suçsuzluğunu kanıtlama çabasına gidildiği hissedilmektedir.

İlerleyen günlerde Batı medyasında çıkan haberler ve fotoğraflar darbecileri masumlaştırmaya çalışarak onlara karşı uluslararası kamuoyunda sempati besleme aracı olarak kullanılmıştır. Darbe gecesi yaşanan olaylarda darbe karşıtı halkın darbecilere karşı yer yer güç kullanarak karşılık verdiği kareler sürekli kullanılarak, masum halk şeytanlaştırılmış, darbeciler ise insanileştirilerek aklanmaya çalışılmıştır (Rkaina; Görsel 2/Bond, 2016; Görsel 3). Paylaşılan fotoğrafların neredeyse hiçbirinde darbecilerin şiddeti nedeniyle uzuvlarını kaybeden, ağır yaralanan hatta ölen insanların görüntüleri sansürlü olsa dahi paylaşılmamıştır.

1.6. Darbecileri Mazlumlaştırma Çabası:

Darbenin hemen ardından ortaya çıkan pek çok haberde tartaklanan darbeciler ve ardından da kelepçeli bir şekilde gözaltında bulundurulmuş darbeci askerlerin fotoğrafları tekrarlanmıştır (Sarıyüce, Işıl ve Duwen, 2016; Görsel 16/ Early, 201; Görsel 18/ Hudges, 2016; Görsel 27). Bu bağlamda özellikle 24 Temmuz'dan sonra ağız birliği etmişçesine Batı medyasında insan hakları Erdoğan tarafından çiğneniyor haberleri yayılmaya başlamıştır (Markoe, 2016; Görsel 19/ Karnitschnig, 2016; Görsel 20), İngiltere ve Amerika'daki önde gelen pek çok basın kuruluşunda Amnesty International'ın kanıtlanmamış iddialarına dayanılarak gözaltında bulunan askerlere şiddet ve işkence uygulandığı hatta tecavüz edildiği haberlerini ortaya atılmıştır (Loveday, 2016; Görsel 25/ Hudges, 2016; Görsel 27/ France-Presse, Agence, 2016; Görsel 28). İddiaları gerçekmiş gibi sunup uluslararası kamuoyunda darbe girişimini meşrulaştırıp seçilmiş hükümeti ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı karalama amaçları o kadar fütursuz hale gelmiştir ki bütün basın kurallarını ihlal ederek doğruluğu kanıtlanmamış iddiaları CNN gibi ciddi bir basın kuruluşu bile 27 Temmuz'da çıkan haberinde gerçekten olmuş gibi sunmuştur—“alleged” ya da “claims” gibi ifadeler yoktur asıl metinde (Jason, Hume, 2016; Görsel 36). Ayrıca, Türk halkının darbecilere karşı olan öfkelerini ve onların cezalandırılmaları yönündeki haklı isteklerini görmezden gelinerek, darbeciler masum halkı öldürmek, kamu binalarını bombalamak ve demokratik düzeni ortadan kaldırmak nedeniyle “adalete teslim ediliyor,” “gereken cezalar

verilecek” haberleri yerine “insan hakları ayaklar altına alınıyor,” “kanunsuz tutuklama ve gözaltılar artarak devam ediyor” haberleri yapılmaktadır (“massive purge and crackdown,” “brutal backlash “gibi ifadeler yerine daha objective olan” clean, remove” gibi kelimeler de kullanılabilirdi). Sonuç olarak Batı medyası ve insan hakları örgütleri Erdoğan düşmanlığı ve gizli İslam düşmanlığı nedeniyle kendi değerlerini ayaklar altına almayı göze alarak darbecileri demokrat, seçilmiş hükümeti ve Cumhurbaşkanı’na otoriter ve demokrasi karşıtı olarak göstermekten çekinmemişlerdir.

1.7. Darbenin Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Kurguladığı Bir Senaryo Olduğu Yalanı:

16-17 Temmuz’da darbenin amacına ulaşamadığı su götürmez bir şekilde belli olduktan ve Erdoğan planlandığı gibi suikast sonucu öldürülemediğinden dolayı, Batı medyası olayın asıl faili FETÖ lideri F. Gülen’i saklamak için şimşekleri Erdoğan üzerine çekme çabası içine girmiştir (Khan, 2016; Görsel 7/ Vonow, 2016; Görsel 10). Halkın liderlerine verdiği desteği belki zedeleyebilirim amacıyla Erdoğan’ın kendi gücünü pekiştirmek için darbe bile yaptırıp masum halkı öldürtebileceği iftirasını popülerleştirmeye çalışmışlardır (Finkel, 2016/ Görsel 8). Bu asılsız iftiraların haberlerinin hemen hepsi de FETÖ elebaşı Fethullah Gülen’in darbe sabahı verdiği demece dayandırılmaktadır (Khan, 2016; Görsel 7). BBC, CNN gibi kuruluşlar da bu iftiranın uluslararası kamuoyunda yayılmasında başı çekerek basın tarihine kara bir leke sürmekten çekinmemişlerdir. Batılı medya bu asılsız iddiaya bazan açık bazan de üstü kapalı bir şekilde, başarısız olan darbenin Erdoğan’ın gücünü artırdığını ima ederek, yani “Bu darbe Erdoğan’ın işine yaradı” havası yaratarak, prim vermektedir (Jenkins, 2016; Görsel 9).

1.8. Türkiye’ye Tehditler:

Darbenin artık geri dönülmez bir şekilde hezimetle sonuçlandığının iyice belli olmasından sonra, özellikle 20 Temmuz’dan sonra, Cumhurbaşkanı Erdoğan özelinde Türkiye’ye olan tehditkâr uyarılar ve açıklamalar hız kazanmıştır. Buna göre Türkiye’de eğer Erdoğan’ın sözde “baskıları” ve “crackdown” durmaz ve/ya idam cezası geri getirilir ise AB’ye üyeliğini unutması gerektiği tehditkâr bir şekilde ima edilmekte (Dewan, Ellis 2016; Görsel 12/ Rankin, 2016; Görsel 15) ABD’nin ise Türkiye’nin NATO üyeliğinden çıkarılabileceği konusunda bir adım atabileceği belirtilmektedir (Labott, Starr, ve Gaouette, 2016; Görsel 11). Gizli bir darbe sevicisi olarak okunabilecek bu serzenişlere göre Türkiye “diktatör” ve “İslamist” Erdoğan ve ekibi yönetimi altında Batı’nın değerlerinden gitgide uzaklaşmakta, DAESH benzeri bir devlet olma yolunda ilerlemektedir. Bu tip makale ve

haberlerin tümünde bazen açıktan bazen de gizli olarak darbenin başarısızlığından duyulan memnuniyetsizlik ifade edilmekte ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın gitmesinin gerektiği ima edilmektedir. Onlara göre darbe engellenerek büyük bir fırsat kaçmıştır (Güneş,2016; Görsel 31/ Labott, Starr, ve Gaouette, 2016 Görsel 11).

1.9. Sonuç:

İndirgemeci Oryantalist bir kurgu içerisinde Türkiye ve İslam'ı algılamaya ayarlı Batı medyası canhıraş bir şekilde darbeyi meşru göstermiştir. Çünkü onlar için çoğunluğu Müslüman olan bir halk demokrasiden ya hiç anlamaz ya da yanlış kullanır. Bu nedenle darbeyle toplumun “yanlışı” düzeltilebilir. Batı medyası bu yanlış varsayım üzerinden argümanlarını temellendirdiği için demokrasi ve vatanın selameti için canını feda eden, sakatlanan insanları ya görmezden gelmiş ya da kasıtlı bir çarpıtma ile halkın demokrasi mücadelesini radikal fanatizmle sürü psikolojisiyle ilintilemiştir. Bu nedenle her vesileyle tekrar tekrar bu kızgın “mob”un yani “yığınların” darbecilere sözde zulmünü fotoğraf kareleriyle tekrarlamış, uçaktan atılan bombalarla vücudu parçalanarak, helikopterden taranıp uzuvları koparak, keskin nişancıların mermisine maruz kalarak ya da tankların altında ezilerek şehit düşen ya da yaralanan insan karelerini sansürleyerek ya da en azından onların hikayelerini anlatarak dahi paylaşmamıştır. Bu insanların fedakarlıkları ve kahramanlıkları kasıtlı olarak örtbas edilmiştir çünkü Batı medyası darbe karşıtı Türk halkını DAEŞ'le ilişkilendirme çabası içine girerek “cahil, Doğulu ve barbar” addettiği bu insanlar için Batı halklarında sempati oluşmasını engellemek istemiştir. Ve bu Oryantalist anlayışa göre de bu Doğulu halkın “yanlış” kullandığı demokrasi nedeniyle “başta getirdiği” yani “seçtiği” değil cumhurbaşkanları da ancak otoriter ve diktatör olabilir.

Bu bağlamda darbenin bastırılmasını takip eden günlerde Batı'da uzun yıllardır süregelen Erdoğan düşmanlığı da dozunu artırarak devam etmiştir. Demokrasiden dem vuran Batılılar bütün ilkelerini çöpe atmayı göze alarak %52 ile seçilmiş bir cumhurbaşkanına “otoriter” ve diktatör yaftalarını takmakta hiçbir sakınca görmemişlerdir. Hatta, yanlış bilgiler vererek Erdoğan'a biçtikleri bu imajı sağlamlaştırmaya bile çalışmışlardır. “Hukuk dışında hareket eden tek adam” olarak lanse etmeye çalışmaları OHAL kararını Erdoğan'ın “kendi başına parlamento oylaması olmadan çıkarttı” imalarından bellidir. Darbe girişimi sürecinde gözlemlenen Erdoğan düşmanlığı Batı'nın İslamofobik takıntılarının dışavurumundan başka bir şey değildir. Erdoğan'ın kişiliğinde simgeleşen Batı sömürgesine ve dayatmalarına karşı koyan ümmet bilinci ve dirilişi Batı'nın yıllardır aşağılayıcı Oryantalist söylem ve eylemlerle kültürel anlamda yozlaştırdığı Doğu ve İslam

halklarına bir umut ışığı olmuştur. Bu darbe o ışığı bir daha yanmamak üzere söndürmek için yapılmıştır. Bu nedenledir ki Batı hissiyatının sözcüsü olan basınında Erdoğan darbe mağduru da olsa “diktatör” olmaktan kurtulamaz; zaten onlara göre darbe demokrasinin yolunu açan bir araçtır. Darbe girişimi gecesi Amerikan Foxnews’e canlı bağlanan emekli bir albay bu nedenle darbeciler için “*They are good guys, they are on our side*” diyerek Batı medyasının tarafını ifşa etmiştir.

İşin trajik-komik tarafı ise Batı medyası akim kalan darbe girişiminin ardından darbe karşıtlıklarını bile barbarlıkla eşitlemeye çalıştığı “Doğulu ve demokrasi-den bihaber” halkı Erdoğan’ın darbe “tiyatrosuyla” gücünü pekiştirmek için kandırdığı iftirasını yaymaya çalışmıştır. Erdoğan düşmanlığına paralel olarak Batı medyası FETÖ’yü aklama yarışına girmiştir. En son CNN’e ve bunun öncesinde *The New York Times*’a verdiği demeçlerde “Batı’nın hizmetinde olduğunu” söyleyerek Türk halkı nezdinde malumu ilan eden terörist F. Gülen Batılı medya kuruluşlarının topyekun girişimiyle---temellerini Samuel Huntington, Bernard Lewis gibi akademisyenlerin attığı ve Graham Fuller önderliğinde B.O.P.’u, yani “İslam’ı İslam’la yok etme projesinin” Türkiye’deki Truva atı olan F. Gülen bu ilımlı değil civıtlı İslam’ın liderliğini yaptığı için---günahlarından arındırılmış, darbe girişimi suçlarından *Guardian* gibi gazeteler önünde tansiyon ölçtürme şovu eşliğinde aklanıp mazlumlaştırılmaya çalışılmıştır. “Yardımsever,” “barışçı,” “demokrat,” ve “dinler arası diyalogcu” sıfatlarıyla tanımlanarak Batı medeniyetinin idealleriyle uyum içinde inziva hayatı yaşayan, milyonlarca takipçisi olan, etliye sütlüye karışmayan dini lider imajları uluslararası kamuoyuna tekrar tekrar servis edilmiştir.

Darbe girişiminin başarısız olmasını kabullenemediği belli olan Batı basını, Türkiye’nin darbe girişimi sonrası aldığı önlemleri (Örn. OHAL, Fransa ve Belçika’da ilan edildiğinde destekleyen aynı Batı) suçlu ve suça destek verenlere karşı yaptığı operasyonları “brutal backlash,” ya da “unlawful crackdown” olarak niteleyip insan haklarına saldırı ve hukuksuz aşırılıklar ifadeleriyle uluslararası kamuoyunu bilinçli bir şekilde yanıltma girişimine başlamıştır. Bu bağlamda, Batı basınında Türkiye NATO’dan atılma ve AB’ye alınmama tehditleriyle adeta yola getirilmeye çalışılmıştır. Uluslararası arenada Türkiye’yi retorikte de kalsa mahkum etmeye dönük bu girişimlerde sık sık darbeye bağlantılı gözaltılar, tutuklamalar ve işten uzaklaştırmalar en sert şekilde eleştirilmiştir. Hatta ABD ordusunda üst düzey bir general “*our interlocutors are locked up*” yani “bizim muhataplarımız hapse atıldı” diyerek insan hakları konusunda ahkam keseceğim derken alenen ABD derin devletinin darbe girişimindeki rolünü ifşa etmiştir. “Gazeteciler hapiste”, “gözaltındaki askerlere şiddet ve tecavüz” iftiralariyle uluslar arası kamuoyu

darbecilerin tarafını tutmaya şartlandırılmış, gözaltı ve tutuklamalar mahkeme kararları olmadan adeta orman kanunları çerçevesinde yapıldığı iması Batı insanının bilinçaltına yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Darbe girişimi ve sonraki süreçte evre evre aynı söylemleri tekrar ettiği görülen Batı medyası sırasıyla darbe şakşakçısı (ordunun bütününün katılımı ve halkın desteğiyle başarılı olacağı yalanını pompalayarak); darbeci sevicisi (F. Gülen ve darbecilerin rolünü örtbas edip onları mazlumlaştırarak); halkı şeytanlaştırıcı (darbeye canıyla kanıyla karşı çıkan halkı şiddet yanlısı barbar DAES'le ilişkilendirerek); katıksız Erdoğan düşmanı (otoriter, diktatör, ve darbenin sorumlusu iftiralarıyla); son olarak da Türkiye 'ye sopa gösterici (darbe sonrası operasyonları insan haklarına ve ifade özgürlüğüne aykırı bularak) olmuştur.

Sonuç olarak, Batı basını ve siyaseti alenen darbe seviciliğe soyunup 15 temmuz darbe girişimi sırasında takındığı Oryantalist tutumuyla demokrasiye kara bir leke sürmüştür. İslamofobik dürtülerle geliştiği anlaşılan ortak tepkilerinde Türkiye'deki Müslüman halkın iradesi yok hükmünde sayılmış; emperyalist gelenekten gelen öğretiler çerçevesinde "Doğu'yu Doğulular'dan daha iyi bilen"(!) Batı, olayların akışını tam tersine çevirip darbe karşıtı Türk halkını kendi istediği doğrultuda yönlendirebileceği vehmine kapılmıştır. "Gerçek demokrasi darbede gizli" kurgusunun Türk halkı nezdinde karşılık bulamadığını, FETÖ'cülerin hain Batı kuklaları olduklarının ortaya çıktığını ve nihayetinde Batı'nın bu kirli oyununda başarısız olduğunu tarih elbet yazacaktır. Tarih ayrıca Türk milletinin o eşi görülmemiş kahramanlığını da anacaktır.

Görsel 1

“Turkey’s attempt to oust Erdogan fails, leaving scores dead and roiling the country”

“Türkiye’nin Erdoğan’ı düşürme çabası başarısız oldu. Pekçok ölü ve yaralı var

Görsel 2

“Angry Turks drag tank commander out of turret and beat him as military coup leaves country in chaos”

“Kızgın Türkler tanktan komutanı çıkarıp dövdüler. Askeri darbenin ardından ülke kaosa sürükleniyor.”

Görsel 3

“Turkish soldier ‘beheaded by pro-government mob on Istanbul’s Bosphorus Bridge’ after failed coup attempt”
“Başarısız sonuçlanan darbe girişimi sonrası hükümet yanlısı kalabalık tarafından Türk askerinin kafası kesildi”

Görsel 4

Who is Fethullah Gulen, the man blamed for coup attempt in Turkey?”
“Türkiye’deki darbe girişimiyle suçlanan Fethullah Gülen kim?”

Görsel 5
“Turkey’s coup: the Gülen Movement, explained”
“Türkiye’nin darbesi: Gülen Hareketi”

Görsel 6
“Peters Türkiye’deki Darbede Obama’yı “İslamcı Diktatör”ün Tarafı Olmaktan Ötürü Yerden Yere Vurdu”

Görsel 7

“Fethullah Gülen: Turkey coup may have been ‘staged’ by Erdoğan regime”

“Fethullah Gülen: Türkiye’deki darbe Erdoğan rejimi tarafından sahnelenmiş olabilir”

Görsel 8

“Turkey was already undergoing a slow-motion coup – by Erdoğan, not the army”

“Türkiye çoktandır ağır çekim bir darbe altındaydı – yapan ise ordu değil Erdoğan’dı”

Görsel 9

“Turkey’s failed coup has left Erdogan facing a test: The Turkish President didn’t orchestrate the coup against him, but it leaves him in a better position nonetheless”

“Türkiye’nin Cumhurbaşkanı darbeyi planlamadı, ama yine de darbe onu çok daha iyi bir duruma getirdi”

Görsel 10

“WAS IT STAGED? Man accused of orchestrating the Turkey coup says the president STAGED the whole thing. Fethullah Gulen has accused Turkey’s president Recep Erdogan of organising the military coup”

“Bir tiyatro muydu? Türkiye’deki darbeyi planlamakla suçlanan adam tüm yaşananların bir senaryo olduğunu söylüyor”

Görsel 11

“US-Turkey ties at a crossroads?”
“ABD-Türkiye ilişkileri bir dönüm noktasında mı?”

Görsel 12

“EU: Turkey can't join EU if it introduces death penalty”
“AB: Türkiye idamı getirirse AB'ye giremez”

Görsel 13

“Erdogan Triumphs After Coup Attempt, but Turkey's Fate Is Unclear”
“Erdoğan Darbeden Zaferle Çıktı, ama Türkiye'nin Kaderi Belirsiz”

Görsel 14

“Why there are so many conspiracy theories about the Turkish coup?”
“Türkiye’deki darbe hakkında neden bu kadar komplo teorisi var?”

Görsel 15

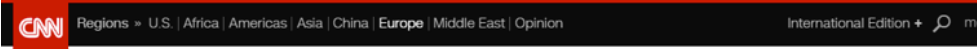
“Turkey’s long road to EU membership just got longer”
“Türkiye’nin AB üyeliğine giden yolu daha da uzadı”

Görsel 16

“Turkey declares three-month state of emergency”

“Türkiye üç aylık OHAL ilan etti”

Turkey declares three-month state of emergency

By Isil Sariyuce and Angela Dewan, CNN

Updated 2154 GMT (0554 HKT) July 20, 2016

Görsel 17

“Women Being Silenced in Turkey’s Crackdown”

“Türkiye’nin baskı döneminde kadınlar susturuluyor”

USA TODAY Search

NEWS SPORTS LIFE MONEY TECH TRAVEL OPINION 78° CROSSWORDS ELECTIONS 2016 OLYMPICS VIDEO STOCKS APPS MORE

Women are being silenced in Turkey's crackdown

Pinar Ersoy, GlobalPost 2:20 a.m. EDT July 20, 2016

In the days after a failed military coup shook Turkey, women say they are being silenced.

From the start of the coup attempt by military officials on Friday through to the government's crackdown in response, women's voices have been almost entirely absent.

Images of protesters on the streets are mostly men. The military leadership is entirely male. The government is 85% men, with only one female minister. Currently, 43 cities don't have any female representatives at all.

Publicly, the fact that mostly conservatives are holding vigils at the squares might be a factor in women's absence, too. At least one religious group, namely the Ismailiyya movement, issued a decree stating that they've decided the women will stay at home and pray while the men will go out to the streets to support the government.

Some women's groups say they are being specifically targeted. On Twitter, many women talking about the coup attempt are reporting an increase in harassment on the streets. Others are railing against misogynist language used by all sides, reducing women to pawns, or spoils of war.

POPULAR STORIES

North Korea: U.S. crossed 'red line', declared war
14 hours ago

Melania Trump's website deleted after questions raised about her degree
11 hours ago

NBA free agency tracker: Updates and analysis
14 hours ago

USA TODAY
Turkey demands extradition of cleric Fethullah Gulen from U.S.

Görsel 18

“What Turkey’s Mass Purge Means For Its Future”
“Türkiye’deki toplu tasfiyeler ülkenin geleceği için ne anlama geliyor”

Görsel 19

“Closer look at cleric accused in Turkey’s coup attempt”
“Türkiye’deki darbe girişimiyle suçlanan din adamının imparatorluğuna yakından bir bakış”

Görsel 20

“Erdoğan’s ‘Reichstag fire’

Europe and America grapple with the fallout from a failed putsch in Turkey”

“Erdoğan’ın Reinstag yangını

“Avrupa ve Amerika Türkiye’de başarısız olan darbe girişimi sonrası durum ile cebelleşiyor”

Görsel 21

“Turkey’s Reichstag Fire”

“Türkiye’nin Reichstag yangını”

Görsel 22

“Turkey’s state of emergency worries EU as Erdoğan promises fresh blood in military”

“Erdoğan orduda taze kan sözü verirken Türkiye’deki OHAL AB’yi endişlendiriyor”

Görsel 23

“The failed coup in Turkey: Erdoğan’s Reveng”e

“Türkiye’deki başarısız darbe girişimi: Erdoğan’ın intikamı”

Görsel 24

“Turkey’s Erdogan Shuts Thousands Of Schools And Charities Using Emergency Decree”
“Türkiye’nin Erdoğan’ı OHAL’I kullanarak Binlerce Okulu ve Yardımlaşma Kuruluşunu Kapatıyor”

Görsel 25

“Law is suspended; Turkish lawyers report abuse of coup detainees”
“Hukuk askıya alındı: Türk avukatlar darbe tutuklularına kötü davranıldığını rapor ediyor”

Görsel 26

“Turkey coup accused beaten and raped in custody: Amnesty”
“Amnesty açıkladı: Türkiye’de darbeyle suçlanarak gözaltında bulunanlar dövüldü ve tecavüze uğradı”

Görsel 27

“Thosands of Turkey coup prisoners raped, starved and hogtied”
“Türkiye’deki binlerce darbe mahkumuna tecavüz edildi, aç bırakıldı ve elleri kolları hayvanlar gibi bağlandı”

M · News · World news · Turkey coup

Thousands of Turkey coup prisoners 'raped, starved and hogtied'

Görsel 28

“Turkey Unity rally draws thousands as post-coup torture claims emerge”
“Darbe sonrası işkence iddiaları ortaya çıkarken Türkiye’deki birlik gösterisine binlerce kişi katıldı”

Görsel 29

“Turkey detains journalists in Erdogan’s post-coup crackdown”
“Erdoğan’ın darbe sonrası baskılarında Türkiye gazetecileri tutukluyor”

Görsel 30

“Report: Turkey issues warrants for 42 journalists”
“Rapor: Türkiye 42 gazeteci hakkında yakalama kararı çıkarttı”

Görsel 31

“What Turkey’ political mess means for US relations”
“Türkiye’deki politik felaket Amerika ile ilişkileri için ne ifade ediyor?”

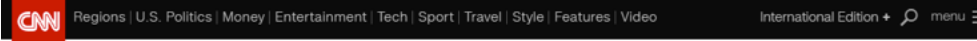
Görsel 32

“They should have killed Erdoğan!”
“Erdoğan’ı öldürmeleri gerekiyordu.”

Görsel 33

“Report: Turkey shuts down media, fires more troops”
“Türkiye basını susturdu, ordudan çok sayıda asker attı”

Report: Turkey shuts down media, fires more troops

By Gul Tuysuz and Isil Sariyuca, CNN
Updated 23:17 GMT (07:17 HKT) July 27, 2016

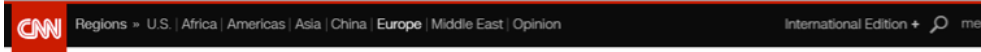
Görsel 34

Görsel 36

“Turkey detainees tortured, raped after failed coup, rights group says”
“İnsan hakları örgütü: Türkiye’de başarısız darbe sonrası gözaltındakilere dayak ve tecavüz”

Turkey detainees tortured, raped after failed coup, rights group says

By Jason Hanna and Tim Hume, CNN
Updated 2032 GMT (0432 HKT) July 27, 2016

Görsel 37

“Pentagon Allies Jailed in Turkey Amid Coup Backlash, General Says”
“Ordu Generali: Türkiye’de Darbe Karşıtı Operasyonlarda Pentagon’un Müttefikleri Hapse atıldı”

Pentagon Allies Jailed in Turkey Amid Coup Backlash, General Says

KAYNAKÇA

Amnesty International. (2016). "Turkey crackdown brutal backlash after failed coup." 26 Temmuz 2016. Web. 30 Temmuz 2016. <<<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/07/turkey-crackdown-by-the-numbers-statistics-on-brutal-backlash-after-failed-coup/>>>

Arango, Tim, and Ceylan Yeginsu. (2016). "Erdogan Triumphs After Coup Attempt, but Turkey's Fate Is Unclear." The New York Times. The New York Times, 17 Temmuz 2016. Web. 09 Eylül 2016. <<<https://www.nytimes.com/2016/07/18/world/middleeast/turkey-coup-erdogan.html>>>

Barın Akman, Filiz. (2017). 15 Temmuz Darbe Girişimi Batı Medyası Söylem Analizi Neo- Emperyalizm, İslamofobi ve Oryantalizm, Kadim Yayınları, Ankara.

Bond, Anthony. (2016.) "Turkish Soldier 'beheaded by Pro-government Mob on Istanbul's Bosphorus Bridge' after Failed Coup Attempt." The Daily Mirror. 21 Temmuz 2016. Web. 25 Temmuz 2016. <<<http://www.mirror.co.uk/news/world-news/turkish-soldier-beheaded-pro-government-8433319>>>

CBS/AP. (2016). "Report: Turkey Issues Warrants for 42 Journalists." CBSNEWS. 25 Temmuz 2016. Web. 30 Temmuz 2016.<<<http://www.cbsnews.com/news/turkey-issues-warrants-for-42-journalists-alleged-gulen-links-failed-coup/>>>

Dewan, Angela and Ralph Ellis. (2016). "EU: Turkey Can't Join with Death Penalty." CNN. Cable News Network, 18 Temmuz 2016. Web. 09 Ağustos 2016. <<<http://edition.cnn.com/2016/07/18/asia/turkey-attempted-coup/>>>

Early, Nick Robins. (2016). "What Turkey's Mass Purge Means For Its Future." The Huffington Post. 21 Temmuz 2016. Web. 27 Temmuz 2016. <<http://www.huffingtonpost.com/entry/turkey-purge-coup-firing_us_578f89a3e4b04ca54ebfa120>>

Ersoy, Pinar. (2016). "Women Being Silenced in Turkey's Crackdown." The USA Today. 20 Temmuz 2016. Web. 30 Temmuz 2016. <<<http://www.usatoday.com/story/news/world/2016/07/20/women-being-silenced-turkeys-crackdown/87329486/>>>

Fabbe, Kristin ve Kimberly Guiler. (2016). "Why There Are so Many Conspiracy Theories about the Turkish Coup." The Washington Post. WP Company, 19 Temmuz 2016. Web. 19 Ağustos 2016. <<https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2016/07/19/why-there-are-so-many-conspiracy-theories-about-the-turkish-coup/?utm_term=.4542917ef7c6>>

Finkel, Andrew. (2016). "Turkey Was Already Undergoing a Slow-motion Coup – by Erdoğan, Not the Army." The Guardian. Guardian News and Media, 16 Temmuz 2016. Web. 19 Eylül 2016. <<<https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/jul/16/turkey-coup-army-erdogan>>>

France-Presse, Agence. (2016). "Turkey Unity Rally Draws Thousands as Post-coup Torture Claims Emerge." The Guardian. Guardian News and Media, 24 Temmuz 2016. Web. 9 Eylül 2016.<<<https://www.theguardian.com/world/2016/jul/25/turkey-unity-rally-draws-thousands-as-post-coup-torture-claims-emerge>>>

Gareth Jones. "Detainees Beaten, Tortured and Raped after Failed Turkey Coup, Amnesty Says." The Independent. 24 Temmuz 2016. Web. 29 Temmuz 2016. <<<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/detainees-beaten-tortured-and-raped-after-failed-turkey-coup-amnesty-says-a7154091.html>>>

Güneş, Cengiz (2016). "What Turkey's Political Mess Means for Relations With the U.S." Fortune. 16 Temmuz 2016. Web. 19 Temmuz 2016.<<<http://fortune.com/2016/07/26/turkey-coup-u-s-relations/>>>

Hudges, Chris. (2016). "Thousands of Turkey Coup Prisoners 'raped, Starved and Hogtied'." The Daily Mirror. 25 Temmuz 2016. Web. 28 Temmuz 2016. <<<http://www.mirror.co.uk/news/>>>

world-news/thousands-turkey-coup-prisoners-raped-8485304>>

Jason Hanna and Tim Hume. (2016). "Turkey Detainees Tortured, Raped after Failed Coup, Rights Group Says." CNN. 27 Temmuz 2016. Web. 3 Ağustos 2016.<<<http://edition.cnn.com/2016/07/26/europe/turkey-coup-attempt-aftermath/index.html>>>

Jenkins, Gareth. (2016). "Turkey's failed coup has left Erdogan facing a test

John Dalhuisen. "Turkey: Independent Monitors Must Be Allowed to Access Detainees amid Torture Allegations." Amnesty International. 24 Temmuz 2016. Web. 28 Temmuz 2016. <<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2016/07/turkey-independent-monitors-must-be-allowed-to-access-detainees-amid-torture-allegations/?utm_source=rss&utm_medium=rss>>

Jones, Gareth ve Ercan Gürses. (2016). "Turkey's Erdogan Shuts Thousands Of Schools And Charities Using Emergency Decree." [Http://www.huffingtonpost.com](http://www.huffingtonpost.com). 03 Jan. 2017. Web. 09 Haziran 2017

Karnitschnig, Matthew. (2016). "Erdoğan's 'Reichstag Fire'." POLITICO. 22 Temmuz 2016. Web. 29 Temmuz 2016.<<<http://www.politico.eu/article/erdogans-reichstag-fire-turkey-coup-attempt/>>>

Khan, Amana Fontanella. (2016). "Fethullah Gülen: Turkey Coup May Have Been 'staged' by Erdoğan Regime." The Guardian. 16 Temmuz 2016. Web. 21 Temmuz 2016. <<<https://www.theguardian.com/world/2016/jul/16/fethullah-gulen-turkey-coup-erdogan>>>

La Porte, Amy, Iwan Watson, and Gül Tüysüz. (2016). "Who Is Fethullah Gulen, the Man Blamed for Coup Attempt in Turkey?" CNN. 16 Temmuz 2016. Web. 19 Temmuz 2016. <<<http://edition.cnn.com/2016/07/16/middleeast/fethullah-gulen-profile/>>>

Labott, Elise, Barbara Starr, and Nicole Gaouette. (2016). "US-Turkey Ties at a Crossroads?" CNN. Cable News Network, 18 Temmuz 2016. Web. 4 Ağustos 2016. <<<http://edition.cnn.com/2016/07/18/politics/turkey-us-coup-military-relationship/>>>

Loveday, Morris. (2016). "'Law Is Suspended': Turkish Lawyers Report Abuse of Coup Detainees." The Washington Post. 24 Temmuz 2016. Web. 25 Temmuz 2016.<<https://www.washingtonpost.com/world/law-is-suspended-turkish-lawyers-report-abuse-of-coup-detainees/2016/07/24/dc240998-4e9a-11e6-bf27-405106836f96_story.html?tid=hybrid_collaborative_2_na>>

Markoe, Lauren. (2016). "Closer Look at Empire of Cleric Accused in Turkey Coup Attempt." USA TODAY. 21 Temmuz 2016. Web. 25 Temmuz 2016. <<<http://www.usatoday.com/story/news/world/2016/07/21/cleric-accused-turkey-coup-attempt/87392366/>>>

Marshall, Tim.(2016). "They should have killed Erdoğan!" BBC. 26 Temmuz 2016. Video. <<https://www.youtube.com/watch?v=XvjCg3pO_rs>>

Matthews, Dylan. (2016). "Turkey's Coup: The Gülen Movement, Explained." VOX. 13 Eylül 2016. Web. 15 Eylül 2016. <<<http://www.vox.com/2016/7/16/12204456/gulen-movement-explained>>>

NBCNews. (2016). "Turkey Detains Journalists in Erdogan's Post-Coup Crackdown." NBCNews NBCUniversal News Group, 25 Temmuz 2016. Web. 09 Ekim 2016. <<<http://www.nbcnews.com/storyline/turkey-military-coup/turkey-detains-journalists-erdogan-s-post-coup-crackdown-n616041>>>

Özkan, Abdülkadir. (2017). Erdoğanofobi: Siyasette Erdoğan Korkusu. Kopernik Kitap, İstanbul.

Paletta, Damian. (2016). "Pentagon Allies Jailed in Turkey Amid Coup Backlash." The Wall Street Journal. 28 Temmuz 2016. Web. 1 Ağustos 2016. < <https://blogs.wsj.com/washwire/2016/07/28/pentagon-allies-jailed-in-turkey-amid-coup-backlash-general-says/> >>

Rankin, Jennifer. (2016). "Turkey's Long Road to EU Membership Just Got Longer." The Guardian. Guardian News and Media, 20 Temmuz 2016. Web. 4 Ağustos 2016. <<<https://www.theguardian.com/world/2016/jul/20/turkeys-long-road-to-eu-membership-just-got-longer>>>

Rkaina, Sam. (2016). "Angry Turks Drag Tank Commander out of Turret and Beat Him as Military Coup Leaves Country in Chaos." The Daily Mirror. 16 Temmuz 2016. Web. 21 Temmuz 2016. <<<http://www.mirror.co.uk/news/world-news/breaking-gunfire-reported-ankara-military-8431911>>>

Rosenfeld, Everett. (2016). "Turkey's attempt to oust Erdogan fails, leaving scores dead and rolling the country." CNBC. 15 Temmuz 2016. Web. 29 Temmuz 2016. <<<http://www.cnbc.com/2016/07/15/gunfire-heard-jets-seen-flying-in-turkish-capital-of-ankara.html>>>

Said, Edward. Orientalism. New York: Vintage Books, 1978.

Sarıyüce, Işıl ve Angela Duwen. (2016). "Turkey Declares Three-month State of Emergency." CNN. 20 Temmuz 2016. Web. 22 Temmuz 2016. <<<http://edition.cnn.com/2016/07/20/europe/turkey-failed-coup-attempt/>>>

The O'Reilly Factor. (2016). "Peters Slams Obama for Siding With 'Islamist Authoritarian' in Turkey Coup." Fox News. 15 Temmuz 2016. Web. 20 Temmuz 2016 <<<http://insider.foxnews.com/2016/07/15/peters-says-obama-chose-wrong-side-turkey-coup> "Peters Slams Obama for Siding With 'Islamist Authoritarian' in Turkey Coup.">>

The Turkish President didn't orchestrate the coup against him, but it leaves him in a better position nonetheless." NEWSWEEK. 16 Temmuz 2016. Web. 19 Temmuz 2016. <<<http://europe.newsweek.com/turkey-coup-erdogan-can-now-consolidate-power-483951?rm=eu>>>

Vonow, Brittany. (2016). "Man Accused of Orchestrating the Turkey Coup Says the President STAGED the Whole Thing." The Sun. The Sun, 16 Temmuz 2016. Web. 19 Temmuz 2016. <<<https://www.thesun.co.uk/news/1457348/man-accused-of-orchestrating-the-turkey-coup-says-the-president-staged-the-whole-thing/>>

DISCOURSE ANALYSIS OF MILITARY COUPS IN THE WESTERN MEDIA: A CASE OF JULY 15, 2016

Assist. Prof. Dr. Nudžejma OBRALIĆ

International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
nobralic@ius.edu.ba

Assist. Prof. Dr. Almasa MULALIĆ

International University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
amulalic@ius.edu.ba

ABSTRACT

The purpose of the study is to present the interpretation of the event "July 15 coup attempt" in the media discourse. The media is known as an essential source of information that stands for the most powerful entity on earth. Beside traditional microstructure approach and sentence analysis, "News stories" contain ideological, political, social and other segments, in another words, macrostructure. In order to investigate the macrostructure perspective of the news published by *the Independent*, *the Guardian*, *the Telegraph*, and *the New York Times* in regards to "July 15 coup attempt" we used the principles of critical discourse analysis as theoretical foundation created by Teun A. van Dijk and Fairclough. In the political discourses, the journalists are expected to report recent events without implicit personal attitude included. However, reporting the event with general-specific approach without claim-counterclaim and irrelevant people commenting in the braking news is the evidence of misreporting, fake news and bad journalism by the Western media. We illustrated to what extent journalists' personal attitude or the Western attitudes towards the coup failed attempt in Turkey impacted the manner of reporting in media.

Key words: Discourse analysis; journalism; microstructure; macrostructure

BATI MEDYASINDA ASKERİ DARBELERİN SÖYLEM ANALİZİ: 15 TEMMUZ 2016 ÖRNEĞİ

ÖZET

Bu çalışma “15 Temmuz Darbe Girişimi”nin medya söyleminde nasıl yorumlandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Medya asli bir bilgi kaynağı olarak bilinmektedir ki bu da medyayı dünya üzerindeki en güçlü oluşum yapmaktadır. Geleneksel mikroyapısal yaklaşım ve cümle analizinin yanı sıra, ‘haberler’ ideolojik, politik, toplumsal ve diğer unsurları, diğer bir ifadeyle, makroyapıyı da içermektedir. The Independent, the Guardian, the Telegraph, ve the New York Times tarafından “15 Temmuz darbe girişimi”ne ilişkin yayınlanan haberlerin makroyapısal yönünü inceleyebilmek amacıyla Teun A. van Dijk ve Fairclough’ın ortaya koyduğu eleştirel söylem analizi ilkeleri teorik altyapı olarak kullanılmıştır. Politik söylemleri kullanırken, gazetecilerin yaşanan son olayları kendi şahsi tavırlarını ima yoluyla habere dâhil etmeden aktarmaları beklenmektedir. Ne var ki, iddia-karşı iddia olmaksızın genelden özele anlatım yoluyla bir olayı aktarmak ve son dakika haberlerinde konuyla ilgisi olmayan kişilerin yorum yapması Batı medyasında yanlış ve sahte habercilik ile kötü gazeteciliğin kanıtı niteliğindedir. Türkiye’de yaşanan darbe girişimine yönelik gazetecilerin kendi şahsi yaklaşımları ya da Batılı yaklaşımların medyanın habercilik tavrını ne ölçüde etkilediğini örneklerle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Söylem analizi; gazetecilik; mikroyapı; makroyapı

1. INTRODUCTION

The attempted coup d’état in Turkey has caused the international and local interest because of diplomatic, security, political and socio-economic implications. At the international level this even has revealed how Western democracies reacted to coup d’état in Turkey and to what extent they supported democratically elected government and the organizers of the coup. Consequently, Turkish relations with the Western powers were shaken up and, rightly so, the diplomatic relations were significantly reconsidered by the Turkish state officials (Ulgen, 2016., Rodrik, 2016). At the eve of the coup d’état Turkish internal relations and state stability were shaken up. Therefore, in the past year Turkish judicial, security, military, economic and education institutions had to go through significant transformation as to ensure that these institutions serve the state and not individual and terrorist group interests. July 15 has also socio-cultural implications as the coup affected the society and social relations, which has to be treated with care and sensibility. Therefore, the international, diplomatic, security and

state instability were decisive reasons the local and the international media was interested in covering July 15, post-developments and to different hotly debated issues in the world today. In this regard, this research aims to revisit July 15 event by making in-depth microstructure and macrostructure content analysis.

Considering the history of coups in Turkey, the last one, fortunately failed coup, was an existential political, security and economic future of the state. In the past two decades the memories of stained relationship between the civil and military twigs of the state have been forgotten as well as coup d'état before, whereby democratically elected governments were frequently overthrown. However, according to some analysis previous coups, though could be hardly justified, partially contributed towards restructuring of the state, curbing the corruption and providing to the state new impetus. Even though Turkey is relatively young nation, it had seen more than enough coupes. This is mostly due to Turkish system of governance whereby nation's constitution leaves the military with the power to take over when needed (Rotham, 2016., Thyne. C. L. and Powel, M.J. 2014). Then in the past, failed coups were mostly orchestrated by a small section of the military whose aim was to overthrow the government. However, the latest failed coup d'état in Turkey was organized by the members of the military that was assisted by infiltrated FETO members in various state institutions who were in addition assisted from abroad. Turkey declared a nationwide state of emergency and accused the mastermind behind this coup Fethullah Gulen who is living in the United States.

The above glance through events related to the coup d'état in Turkey is inevitable for better understanding of the very same event that was thoroughly presented by the following newspapers: *The Independent*, *The Guardian*, *The Telegraph*, and *The New York Times*. The event has already been discussed and analyzed by politicians, diplomats, analysts and social media experts but certainly using the theory of Teun A. van Dijk and Fairclough and the principles of critical discourse analysis will certainly shed new and different light to the event of July 15 (Lakic, I. 2009., Harris, S. Z. 1952).

2. THEORIES AND PRINCIPLES OF CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS

Commonly, the language analysis is conducted through three dimensions. First an analysis is done through text and it focuses on formal characteristics of the text. The following statement from *The Independent* clearly indicates how vocabulary, grammar and cohesion gave different dimension in media reporting.

Under the proposed far-reaching changes to the executive branch of government, the power to appoint and dismiss government ministers would become

the purview of the president rather than the prime minister. The reform would also allow Mr Erdogan to become leader of the ruling party while in office again, and possibly stay in power for another 12 years. (McKernan, Independent, 2017).

Then, the discourse practice and in this case analysis is directed towards production, use and distribution of discourse whose main purpose is to be analyzed. The third analysis is done through social practice. Social practice analysis is done on even wider plan. It is mainly concerned about social and cultural events, as well as how ideological effects contribute to social change (Ferklaf 1966: 311:313). The discourse practice and social practice analysis were widely used in all newspapers regarding July 15. However, for the sake of illustration consider the following examples:

Beside the above-mentioned, critical discourse analysis includes the linguistic text analysis and inter-textual text analysis. Inter-textual analysis represents the line between text and discourse practices. In order to relate any discourse and society, or a relationship between discourse and reproduction of dominance and inequality, there is need to examine the role of social representation in the mind of people (Ferklaf 1996: 314:315). According Dijk (1988a) discourse is a political critique of those responsible for its prevention in the reproduction of dominance and inequality (p. 253). Critical discourse analysis requires a person to be multidisciplinary educated, and possess ability to write the text that is interrelated with talk, social cognition, power, society and culture. How successful a person is in using critical discourse will result in effectiveness and reliance and as a result will contribute to change. Therefore, the discourse analysis is associated with the language analysis beyond the sentence meaning. When considering discourse analysis, syntax analysis has to be taken into consideration as well. By using this theoretical approach this paper attempts to critically analyze leading Western daily newspapers and their reporting on the day of the coup.

Socio-cultural dimension is essential element in critical discourse analysis and as such provides an opportunity for objective and constructive interpretation of the news (Van Dijk: 1996: 1-2). Discourse analysis is a sophisticated field of study, which enable one to analyze both written and spoken dimensions of language. Therefore, critical discourse analysis of the media from linguistic point of view opens the door for different interpretation of the news. Such interpretation, being beyond common policy, political and social analysis, and inevitable shed new light on the events whose common interpretation is often taken for granted. Therefore, this paper is also based on Dijk theory of critical discourse analysis.

According to van Dijk (1988b: 4) there are two levels of analysis. The text can be analyzed on macrostructure and microstructure levels. Macro analysis relies on the linguistic aspects such as phonology, morphology, syntax, semantics and lexis. It is important to consider that this kind of analysis focuses on the text as a whole, but not a single sentence. Cohesion of one text is attained with the help of the explicit linguistic terminology. These can be pronoun, articles or adverbs. Cohesion of one text is related to functioning of that discourse. This analysis can be obtained through looking into the knowledge of one's language, conclusions that they can have. For example,

These arguments are ordered. In our simplified notation system, they are written in parentheses and follow the predicate expression: loves (John, Sheila) and gives to (Peter, book, Laura). For various reasons, e.g., to be able to represent pronouns and referential identity of expressions between propositions, in general arguments are represented by constants (names), such as proper names or constant letters ($x_1, x_2; \dots, y_1, y_2, \dots$; or $a, b, c, \dots$). Referring expressions of natural language, such as a boy, in fact also involve a predicate: boy(x_1). This means that sentences expressing several propositions require higher-order representations (e.g., in terms of FACTS, see following) or at least representation in terms of compound propositions constructed with connectives: [boy(x_1)] and [loves(Sheila, x_1)]. For these connectives we simply use expressions of English (because logical connectives are only indirectly and partially linked to those in natural language). (Van Dijk, 1980, p.17).

On the other hand, microstructure analysis relies on the thematic and organizational structure of the text. In critical content analysis, when analyzing such a text, the theme and the structure of the text become explicit, and at the same time there is a coherence of the whole text, as well as its meaning and purpose. For example,

John was ill, so he called the doctor. But the doctor could not come, because his wife wanted to go to the theater with him. They were playing Othello, which she thought they could not miss because Shakespeare is one of the few dramatical authors who..... (Van Dijk, 1980, p.40).

"We see that each fact may be a condition (cause or reason) for a next fact; participants may be kept identical for a while; etc.; but somehow, as a whole, this fragment has no coherence: It jumps from one topic to another without any orientation except for linear, pairwise connections between the facts. If somebody would tell us such a story, we would remind him of his initial topic, John's illness, and ask what Shakespeare has to do with it. We would ask, in a conversation, what the point of the story is. In other words, above paragraph

as a whole is missing a very important level of semantic organization (viz., one globally valid theme or topic).” (Van Dijk, 1980, p.40).

Then, microstructures are defined according to the sentences in the text and with the help of several rules such as choice, generalization and the structure. Those rules might be conditional, however it represents a macrostructures which allows reader to understand message of the text.

According to van Dijk (1988a) news paper articles are ordered in the following manner; Title, Lid, Main event, Background of the event, History, Context, Consequence, Verbal reaction, Evaluation and Expectation (pp. 92-93). Most of the linguists in analyzing the text and content follow this structure of the news paper articles in English language. In theory there are some other authors that classified these newspaper articles differently. For example, Zoltan (2001) emphasizes the background of the event, history and the context as one entity. He also joined evaluation and expectation into one (p. 11).

In the book *News as Discourse* van Dijk (1988b) described superstructure of the newspaper articles. His classification is as follows: Introduction (title and the lid), Episode (main events, context, background of the event, history) Consequence, verbal reaction and commentary (evaluation and expectation) (pp. 53-56). Therefore, the introduction to the newspaper article includes the title and the lid. Usually, the title will come before the lid and will present the main theme of the article. From this it can be concluded that title and the lid represent semantic macrostructure. (try to expand this paragraph and give some examples. Then, newspaper articles in the content usually consist of main event, background of the event and evaluation. Background of the event comes later in the newspaper article. Main event in this case can be interwoven in the context, and in this case represents additional category, but not its background. Context is usually related to the real situation and consists of actual situations and concrete events. Context is most of the time main event as well. It is different from the background of the event, which more of a historic nature (Lakic, 2009). Then, consequences are always associated with how serious news is. Sometimes they are more important than the actual event, because of this, themes in the consequences category can have same hierarchical position, as themes in the main event. Verbal reactions make specific category, and can be classified as specific cluster of consequences. This category includes interviews with the main actors of an event. Through these interviews newscasters can present clear picture of what really happened. This part of the news paper usually introduces participants in the interview by directly citing them or paraphrasing (Lakic, 2009). Finally, commentary usually considers opinions, and evaluation

of an event by the newscaster or the news paper for which he/she is writing. Expectations are referring to the possible political and other consequences of an event, as well as possible prediction of the future events (Lakic, 2009).

3. MACROSTRUCTURE AND MICRO STRUCTURE ANALYSIS OF JULY 15

Based on the above theories and principles of critical content analysis this research attempted to analyze newspaper articles on the 15 July coup d'état in Turkey. For the purpose of critical content analysis the following newspapers were selected: *the Independent*, *the Guardian*, *the Telegraph*, and *the New York Times*. Although, newspaper coverage of July 15 is very wide the research attempted to identify if the news from these influential newspapers are cohesive and coherent. More importantly, since these are the most influential newspapers it is important to determine the messages that they conveyed in (un)deliberate and (un)conscious ways. Certainly, the 21st century is the century of freedom, however it is important to determine the accountability and responsibility of the media and its reporting. The media makes so-called the communicative product that must be universally accepted and approved, not only in the West but all over the world. These dilemmas and im(partiality) of the media certainly requires critical discourse analysis as to project yet another picture or the interpretation of the same event.

3.1 Macrostructure Analysis

For the sake of proper critical content analysis, both micro and macro levels, this research analyzed two articles published by the Independent: the letter titled as "Turkey's failed coup is not a triumph for liberal democracy" and "Turkey's coup may have failed but it won't be long before another one succeeds" written by Robert Fisk (2016).

(Independent, 17 July 2016)

For the macro perspective this research selected and analyzed the titles and the lids of the mentioned articles. Firstly, from theoretical and professional point of view it is questionable to use vague source in order to deliver the message and information using a letter. Articles are not clear about who the spokespeople were consulted for the article/letter. What's more, both titles together with their lids "failure of the Turkey coup attempt is a 'victory for Islamists, not liberal democracy'" and "Too late did Erdogan realize the cost of the role he had chosen for his country – when you can no longer trust your army, there are serious issues that need to be addressed" offer remarks for circumstances from the perspective of the writer, not the relevant information.

Then, Alev Scott's (2016) article in *the Guardian* was titled as "Turkey has defeated a coup - and unleashed a violent mob" in which she tagged people protesting against the coup as "violent mobs." Such collective compound creates even more ambiguity placing a focus on the anti-coup protesters rather than the organizers of the coup d'état in Turkey. This example clearly shows the social dimension and implications of published newspaper articles, as this one. Such reporting opens the door for misunderstanding and misinterpretation of liberal values represented in the rule of law, democracy, human rights and freedom .

(The Guardian, 16 July 2016)

David Blair (2016) is known to be a *Telegraph's* chief correspondent who wrote an article "Turkey coup: In a country once dominated by generals, the army sees itself as the guardian of the country's secular constitution" in which he legitimized organizers of coup d'état in Turkey as the only "the guardians of the secular constitution." This article certainly used Western socio-political context and unjustified fears that Turkey is gradually becoming reli-

gious state, with an attempt to revive the Ottoman legacy. In addition, (Western) socio-political context shows that this article was purposefully targeting Turkish readers who on the ploy of the fear from religion should defend secularism; in effect they should support organizers of the coup d'état in Turkey.

(The Telegraph, 15 July 2016)

The macrostructure analysis indicated that the topics and the lids of the articles on the night of July 15 reported not the events in focus but the supported coup d'état in Turkey. On the other hand, centuries long Oriental representation of Turkey as despotic, religious, traditional and backward state was portrayed through written daily newspapers. Besides applied critical content analysis of the events and news, as in this research, it is certainly important to consider comparative literature, history and arts and and study of the Orient, than has changed since its discovery by late Edward Said.

3.2 Microstructure Analysis

The Letter (2016) published in *the Independent*, clearly shows how cohesion and coherence are important in media reporting. Cohesion is one of the significant elements in the discourse analysis. *The Letter* and its text implies that the *Turkish Religious Affairs Department* recognizes only "Sunni Islam." According to the text and its interpretation Sunni Islam is apparently not a religion, but a denomination in the religion called Islam. Later on in the text, the order of statements do not relate to one another. For example, ground after the failed coup

is compared to “Iranian-type illiberal democracy.” It is indeed questionable to compare the conception of the government in Sunni and the Shi’a Islam as they are different (Huda, 2017). Another example of incomprehensiveness in the text is the following statement: “If the army had won, its victory would have been a victory for Turkey’s secularism, religious tolerance and multi-faith coexistence.” The statement subjectively indicated that secularism in Turkish history stood for segregation and showed no tolerance to any religion or even multi-faith coexistence, which is not true. The text also faces the naming issues where the ways in which people are named can perpetuate ideologies. Example from the text: “Islamist” implying people who live in the region of Turkey. Thus, *The Letter* used semantically irrelevant wording of information.

The article in *the Independent* written by Robert Fisk (2016) clearly indicated intentionality in writing newspaper articles. The message seems not to be conveyed deliberately and consciously. The author used extremely colorful and descriptive language: mockery of country, a grave mistake, inflicted wounds, wicked conflict, democracy hard to swallow, a military coup far more bloody, unfortunate Morsi, brutal kings, massive bombs, relaunched war, racist disgust and dark suspicious. These pre-modified nouns present varying views of a topic or exaggerating elements. The text also implies the elements of naming issues where the collective nouns are used instead of naming individuals such as: *sultans*, potentates, dictators, a class of autocrat, *mujahedins*, Islamists, Sultan of Istanbul, and secular autocrat. The statement “The real question will be the degree to which his (momentary) success will embolden Erdogan to undertake more trials, imprison more journalists, close down more newspapers, kill more Kurds and, for that matter, go on denying the 1915 Armenian genocide” implies issues with coherence and intentionality which is not revealed to readers. The sentence consists of extreme claims including the core words: undertake, imprison, close down, kill and deny. Still the claims in the sentence remain as an assumption.

The article written by Alev Scott’s (2016) in *the Guardian* slightly reported the event with no reference to any reliable source. The title of the text does not offer the main streams of the text. The comprehension is questioned when an author stated: “Erdogan has asked his supporters to continue their celebrations all week.” Although it is well-known that emergency rule was imposed and people were doing their best to prevent another military coup. What’s more, an author had a very interesting approach to the people characterized in the article. Dominant described elements were the President and the people who went out to the streets in order to prevent further bombing of their houses and killing people

in the streets. Naming element was dominant in the text. The author did not use the common word/title for a president of a country, but the surname: Erdogan. Besides, the author involved pre-modifiers: the country's undisputed guardian of popular rule, an executive presidency, staunchly secular nationalists and violent mobs. The author stated several personal observations which were not relevant for the presented event: "I saw them celebrating wildly" where the post-modifier wildly is used for emphasis which represented the manner of celebration of people in "Taksim Square with flags and posters of the president, and sitting on the steps on Gezi Park".

David Blair (2016) in his article in *the Telegraph* went too far stating that the army as a collective noun is the only guardian of the secular constitution offering no reference to the statement. In the article there is evidence of too many indirect quotations: "Although there have been plenty of rumours of plots - and Mr Erdogan's mass trials of military officers in the early years of his rule - most experts had assumed that he was firmly in control." To illustrate, there are also many other articles published in *the Telegraph* (2016) that leave many things unsaid and unspecified, full of rumors. "Turkey coup attempt: World leaders warn President Erdogan not to use uprising as excuse for crackdown as more than 6,000 arrested" written by Henry Bodkin, David Millward, Josie Ensor and James Rothwell (2016) in which it was labeled that the coup attempt is "uprising".

4. CONCLUSION

The purpose of our study was to conduct a discourse analysis of the articles published by *the Independent*, *the Guardian*, *the Telegraph*, and *the New York Times*. This analysis will contribute to the corpus of similar work done by many researchers on this topic. The outcome of the coup is proven to be better than if the coup succeeded in Turkey. This would most probably lead to more bloodshed and riots in the streets of Turkish cities. After the coup most Western countries directly or indirectly supported Erdogan. However The Western perspective in reporting the actual event has proved once again that the writers and reporters cannot resist ideologies and viewpoint that they belong to. The interpretations of the failed coup attempt in Turkey illustrated to what extent journalists' personal attitude impacted the manner of reporting in media. To make it more clear, lack of relevant information, contradict spoken out words and sentences leads to the words that cannot be taken back.

REFERENCES

- Beauchamp, Z. (2016). Turkey's coup, explained in under 500 words. The Vox. Retrieved on 7/9/2017: <https://www.vox.com/2016/7/15/12204172/turkey-coup-erdogan-military>
- Bodkin, H. Millward, D., Ensor, J. & Rothwell, J. (2016). Turkey coup attempt: World leaders warn President Erdogan not to use uprising as excuse for crackdown as more than 6,000 arrested. The Telegraph. Retrieved on 7/9/2017: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/17/turkey-coup-plot-president-erdogan-rounds-up-thousands-of-soldie/>
- Blair, D. (2016). Turkey coup: In a country once dominated by generals, the army sees itself as the guardian of the country's secular constitution. The Telegraph. Retrieved on 7/9/2017: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/15/turkey-coup-in-a-country-once-dominated-by-generals-the-army-see/>
- Daragahi, B. (2016). "Everyone Loses" In Turkey's Failed Coup. The BuzzFeed News. Retrieved on 7/9/2017: https://www.buzzfeed.com/borzoudaragahi/heres-why-the-failed-coup-will-further-hurt-turkey-in-coming?utm_term=.ycbJ1o8VJp#.kno2Q5KV23
- Harris, S. Z. (1952). Discourse Analysis. Language. Vol 28, No. 1 pp. 1-30.
- Huda. (2017). Key Differences Between Shia and Sunni Muslims. Thought.Co. Retrieved on 29.09.2017. <https://www.thoughtco.com/difference-between-shia-and-sunni-muslims-2003755>
- Fisk, R., (2016.). Turkey's coup may have failed – but history shows it won't be long before another one succeeds. The Independent. Retrieved on 7/9/2017: <http://www.independent.co.uk/voices/turkey-coup-erdogan-ankara-istanbul-military-army-turkey-s-coup-may-have-failed-but-history-shows-a7140521.html>
- Lakic, I. (2009). Modeli analize diskursa novinskih clanaka. Rijec, nova serija br. 2. Niksic.
- Letter (2016). Turkey's failed coup is not a triumph for liberal democracy. The Independent. Retrieved on 7/9/2017: <http://www.independent.co.uk/voices/letters/turkeys-failed-coup-is-not-a-triumph-for-liberal-democracy-a7141281.html>
- McKernan, B. (2017). Turkey vote brings President Recep Tayyip Erdogan a step closer to increased executive power. Independent. Retrieved on 7/9/2017: <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/turkey-president-recep-tayyip-erdogan-increased-executive-power-turkey-parliament-vote-a7518846.html>
- Pope, H. and Goksel.D.N. (2016). Erdoğan's Pyrrhic victory. Retrieved on 7/9/2017: <http://www.politico.eu/article/turkeys-paradoxical-coups-military-politicians-armed-forces-erdogan/>
- Rodrick, D. (2016). Turkey's attempted coup: how will it affect democracy? World Economic Forum. Retrieved on 7/9/2017: <https://www.weforum.org/agenda/2016/07/turkeys-attempted-coup-how-will-it-affect-democracy>
- Scott, A. (2016). Turkey has defeated a coup – and unleashed a violent mob. The Guardian. Retrieved on 7/9/2017: https://www.theguardian.com/commentisfree/2016/jul/17/turkey-defeated-coup-military-turkish-army?CMP=tw_t_gu
- Sterling, Joe., Beech, S. (2016). A year after failed coup in Turkey, Erdogan says 'behead traitors' Retrieved on 7/9/2017: <http://edition.cnn.com/2017/07/15/europe/turkey-coup-attempt-anniversary/index.html>

Ulgen, S. (2016). How will Turkey's failed coup affect relations with the US and Europe? World Economic Forum. Retrieved on 7/9/2017:

<https://www.weforum.org/agenda/2016/07/how-will-turkeys-failed-coup-affect-relations-with-the-us-and-europe>

Van Dijk, T.A. (1988a). News Analysis, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Van Dijk, T.A. (1988b). News and Discourse, Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Van Dijk, T. A. (1908). Macrostructures an Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction, and Cognition. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers Hillsdale, New Jersey.

Zoltan, K. (2001). Media Discourse from a Contrastive Rhetoric Perspective. Novelty, Vol. 8, No. 3, British Council in Hungary, pp 4-26.

Rothman, L. (2016). A Short History of Modern Turkey's Military Coups. Times. Retrieved on 7/9/2017: <http://time.com/4408850/turkey-coup-history/>

Thyne, C. L., Powel M.J. (2014). Coup d'etat or Coup d'Autocracy? How Coups Impact Democratization, 1950–2008. Foreign Policy Analysis. 0, 1-22.

REFLECTIONS OF ASABIYYAH EFFECT ON SOCIAL DIFFERENTIATION ON SOCIAL MEDIA: EXAMPLE OF JULY 15 MILITARY COUP ATTEMPT

Asst. Prof. Dr. Mustafa Sami MENCET

Akdeniz University, Radio, Television and Cinema Department
mustafamencet@akdeniz.edu.tr

Research Asst. Onur ERTÜRK

Akdeniz University, Radio, Television and Cinema Department
oerturk@akdeniz.edu.tr

ABSTRACT

During the July 15 Coup Attempt in Turkey, many firsts were experienced. The Grand National Assembly of Turkey and other buildings of state are bombed by warplanes which belongs to Turkish army for the first time in history of Turkey. Also for the first time during a military coup in Turkey, many civilians are killed by soldiers, even so disobedience of civilians was strong and uncompromising. The other first was the role of media. Media has been supportive at previous military coups, but in this attempt played an important role in preventing the coup attempt. Within the President's call to civilians for resistance, many people have shield themselves against soldiers and tanks immediately. But the soldiers of junta killed 173 civilians. While all of this was happening, another part of the society kept their silence and went to ATMs. During coup attempt process, pay regard to activity in social media, it is understood that both parts of the society has influenced and organized by contents which created/produced in social media. Especially FETÖ's media, in the first hours of attempt seems quite and supported junta members and after coup attempt has failed, they have created manipulative contents particularly in Twitter and opponents of the government has spread that contents and started to try discrediting civil resistance. Analyze of what affects both parts of society's comprehension, taking position and acting is necessary to prevent such attempts, which damage democratic structure and social peace. For this purpose, in this study, 15th July coup attempt process is being analyzed

in the scale of social media activity during and after the attempt process and mass reaction to events.

In this study, what experienced during the 15 July Coup Attempt process and what their different representation in social media is analyzed by method of R. Barthes which named Semiological Denotation/Connotation Analysis within the framework of two hashtags and two image in Twitter. Furthermore, different attitudes and collective actions of supporters and opponents and the effects of media on this actions analyzed in the framework of Asabiyyah Theory of Ibn Khaldun. Findings summarizes factors that are threatening social peace and reinforcing discrimination; besides they show why important The Asabiyyah Theory to understanding such social events.

Keywords: Social Media, July 15th, Asabiyyah, Umran

TOPLUMSAL AYRIŞMADA ASABİYET ETKİSİNİN SOSYAL MEDYADAKİ YANSIMALARI: 15 TEMMUZ KALKIŞMASI ÖRNEĞİ

ÖZET

15 Temmuz kalkışmasında birçok ilkler yaşanmıştır. Türkiye'nin darbeler tarihinde ilk defa Meclis binası başta olmak üzere kamu binaları orduya ait hava unsurlarıyla vurulmuş, ilk defa sivillere bu kadar yoğun bir biçimde yayılım ateşleri açılmış, buna mukabil sivil halkın direnişi de ilk defa bu kadar sert ve ödünsüz olmuştur. Yine önceki darbelerde darbecilerin emrinde olan medya, bu kalkışmada darbecilerin başarısız olmasında büyük rol üstlenmiştir. Cumhurbaşkanı'nın vatandaşları meydanlara direniş için davet etmesiyle kısa sürede sosyal medyada örgütlenen çok sayıda kişi kısa sürede tankların ve silahlı askerlerin önüne kendilerini siper etmiş, silahlı saldırılar sonucunda 173 sivil şehit olmuştur. Bütün bunlar olurken başka bir kesim de yaşananlara sessiz kalmış veya ATM'lere ve marketlere akın etmiştir. Kalkışma sürecinde sosyal medyadaki hareketlilik dikkate alındığında bu iki kesimin de sosyal medyada üretilen içeriklerden etkilendikleri ve buna paralel davranışlarda buldukları anlaşılmaktadır. Bilhassa FETÖ'nün medya ayağı, kalkışmanın ilk saatlerinde cuntacıları desteklemiş, başarısız olunca da Twitter başta olmak üzere darbe girişimi hakkında manipülatif içerikler üretmiş, hükümete muhalif çevreler de bu içerikleri yayarak normalde dünyanın başka bir ülkesinde takdirle karşılanacak bir sivil direniş i itibarsızlaştırma çabalarına girişmişlerdir. Her iki grubun olayları kavrama, tutum edinme ve davranışta bulunma sürecine etki eden unsurları çözümlenmek, ülkenin refahına ve toplum barışına doğrudan etki edebilecek güçteki bu tarz girişimlerin önlenmesi için elzemdir. Bu amaçla gerçekleştirilen çalışmada kalkışma

süreci ve sonrasındaki sosyal medya hareketliliği kitlelerin olaylara gösterdikleri tepkilerle birlikte analiz edilmektedir.

Çalışmada 15 Temmuz kalkışması sürecinde yaşananların sosyal medyadaki farklı yansımalarını temsil eden iki adet hashtag ve iki adet görsel R.Barthes'ın Göstergebilimsel Düz/Yan Anlam Çözümlemesi yöntemiyle incelenmiş, hükümete yakın ve muhalif çevrelerin birbirinden farklı tutumlar takınması ve sergilenen kolektif eylemler de İbn Haldun'un Asabiyet Kuramı çerçevesinde incelenerek kitlelerin birbirinden farklı tavırlar takınmasında medyanın rolü incelenmiştir. Bulgular, ülkemizdeki toplumsal barışı tehdit eden ve ayrımcılığı pekiştiren unsurları özetlemekte; ayrıca Asabiyet Kuramının özellikle ülkemizdeki toplumsal olayları çözümlemede ne kadar önemli bir yöntem olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, 15 Temmuz, Asabiyet, Umran

1. İbn Khaldun, Asabiyyah and Umran

Ibn Khaldun's studies valued widely from the people from North Africa to South East Asia and in timeline of Middle Age to today. Categorizing Ibn Khaldun as sociologist or historian or political scientist is not completely true, because of his attention being on 'what really is' instead of 'what it should be' contrary to his contemporer Makyavelli, his studies focused on local and rural. As Ibn Khaldun did not offer any solution or practise on society contrary to his contemporaries, therefore Lacoste (1993: 154-156) recognize him in the sense of science instead of philosophy due to Ibn Khaldun's methods and his objectives. He needed to wait in order to gain the delicate perspective of the Middle Age Europe. Garrison (2012); compares Ibn Khaldun with Hobbes, Thucydides, Makyavelli, Rousseau, Hegel, and indicates that his contribution on theory of politics and society is great as his contemporisaties.

'Mukaddime', in which Ibn Khaldun tries to understand and model the societies that separate and reunion can be viewed as encyclopedia on social science (Canatan, 2016:202). In this encyclopedia, Ibn Khaldun's purpose is explain the history through his observations on people and governments rather than introducing and describing the society (Toku, 2002:75). Ibn Khaldun embraces history as social history therefore, centre of his statements are directly societies themselves and authorities needed evaluation as much as their participation in society. Another result of this issue is dynamic being of society. At this point, main element behind this statements come to place: Ibn Khaldun's method 'ilm-i umran' or social science.

In the preface of translation of Mukkadime, Uludağ (2007) wrote that he expresses Umran as an activity that produces civilization and equivalent to civil life.

Therefore, İlm-i Umran is an explanation to civilization and civil life, hence an explanation to sociology. Toku (2002:76-79) indicates that ilm-i Umran is historic norm and knowledge that entreated society. Amri (2008:345-349) explained that Ibn Khaldun observes the movement from rural to city and the world he is in practically by his point of view. Amri continuously points out that Umran of Ibn Khaldun is an ongoing process rather than stationary output. By Umran, social life and social organization are implied. In short, Umran is forms of relationships that shaped by social organizations. Toku (2002: 83-93) underlined a critical point: İlm-i umran is not just about civilization and politics thus not just about government. İlm-i umran has much bigger frame and in this frame, concept of asabiyyah –asabiyet, asabiyya, group feeling- has a critical position.

Asabiyyah is a model Ibn Khaldun developed in order to explain the social relations, forms of relations, social life, societies organization and the history of the societies. This model is created with induction method instead of deduction. This method does not have strict rules and this method is durable against time and place because of its importance towards observation. Haldun indicates that people build unity with social connection and relations and this unity lead people to protect and defend each other and take joint attitude and action together (Uygun, 2008: 34-35). Core of Assabiyet is this spirit of this unity. With this unity changes overcome and objectives can achieve with the at the rate of the forcing power of this unity.

Ülken and Fındıkloğlu (1940) explain asabiyyah as a social power that nomads use in fight to replace modern people. In both Ülken and Fındıkloğlu (1940) as well as Uygun (2008) and as well as Hassan (2010) source of asabiyet splits in two: Ancestry solidarity and religious-ideological solidarity. Ancestry solidarity setup itself based on being/having same ancestry. People part of the ancestry solidarity protect and defend each other. Haldun indicates that this structure is natural. People will defend and protect the ones against any attack or danger who share the same ancestors, without hesitation or questioning (Uygun, 2008:40-41).

Ibn Haldun states that asabiyyah is stronger in nomad societies, therefore they are more brave and protective and the unity is much stronger (Hassan, 2010). Uygun and Hassan agree on Ibn Haldun's statement that difficult conditions require stronger unity and asabiyyah. Therefore, nomads equipped with stronger asabiyyah comparing to sedentary society. Hassan (2010:42, 78, 159-160, 178), indicates that there is a correlation between the Ibn Khaldun's asabiyyah, feel of comradeship, collective movement and bravery, brotherhood, equality in bedouinity. The power behind the public occasions is unity. Unity always

plays the role in connections between rural and city, birth and the collapsing of the governments (Uygun, 2008: 51-56). Ancestry solidarity is more powerful in rural societies than the city societies. In cities, increasing of the population and economy causes bloodlines to dissolution. For this reason, ancestry fails to keep the unity together after some time. Hence, new ways of solidarities are born. For example, religious solidarity originates in having same religious beliefs. Having same religion arises a strong solidarity (Uygun, 2008:44-45).

In Haldun's world ancestry or blood solidarity is the purest form of the asabiyyet but expecting a national and denominational solidarity would not be realistic. Still, when national and denominational solidarity considered as a social solidarity, they can still evaluate in the content of asabiyyah (Uygun, 2008:47). As civil umran takes the place of Bedouin umran, resource and the form of asabiyyah departs from the ancient connection and leans on the other resources. When asabiyyah considered as a social power/solidarity, proposition of national and denominational asabiyyah will also be valid. In the age Ibn Haldun lived in and in ages before, as well as nowadays, considering the life of rural and city life as contrary is a skew way of considering (Ülger, 2004:97). Rural and city always feeds and enriches each other. Social unity and peace are based upon this tense line. Societies that can protect their asabiyyah in city life, value the equality, virtuous, and the governments of this societies will live long and live in prosperity. Power against the social disintegration is social solidarity and brotherhood.

Ibn Haldun define the Asabiyyah as "auspices, defend, pretension, conquest and all kind of collective activities" describe this collective activities in many different ways in Mukaddime (Hassan, 2010:193-195). Tenacity and struggle may be possible only with Asabiyyah. In that case, the counter insurgency should be evaluate on Asabiyyah in Modern Times. Withal mobilization of crowds is very difficult in modern age. Asabiyyah eases this hardship.

As mentioned above, when considering modern societies with Ibn Khaldun, one needs the extremely attentive. The sieve of Ibn Khaldun can be too broad for some occasion and situations. None the less some researchers like Gellner who study nationalism and group dynamics, pick up where Ibn Khaldun left and continue to study. Also Malesevic states that Gellner used the ideas and determinations of Ibn Khaldun, and did not settle with them, unveil the correlation between asabiyyah's collective action and group conscious by modern times new group construction <national identity, national borders> or 'asabiyyahs' by reading out differently and extensively studying (Malesevic, 2015: 89-93).

Another aspect needed to be attentive about when understanding asabiyyet of Ibn Khaldun is that it values 'changing'. According to Haldun, people

and governments are not static outputs. Change is affective factor from politics to cities, from philosophy to governments (Kayapınar, 2006: 85). There is also another conclusion that needs to be infer here, if change exist in everywhere, it should exist in asabiyyah. Ibn Khaldun have correctly analyzed the social changes and impacts, that he influenced the philosophers like Hegel, Marx and Durkheim (Mohammad, 1998).

Asabiyya is historical, not natural. For a society, as real as the living of the asabiyyah, dying of the asabiyyah is also real. Hence, when asabiyyah falls apart, a new binder to keep society gather is needed. As in modern days' flow and speed rate of information keeps getting more vital, media is very critical in terms of social integration and social cohesion. Before, during and after coup attempt, media affected asabiyyah both in positively and negatively.

2. Asabiyyah During 15 July

As Ibn Khaldun pointed out, human beings exist as society. Structure that resist to coups and occupations is societies and asabiyyah's that shaped around some rules and understandings. Even if they are not bounded around same ancestry, people only sacrifice their belongings and live for the society they live in, and the freedom they have. What Hassan (2010: 195-197).

established for cognate communities can also be indicated for the modern societies and there from and well-being: "Man, wants to prevent their consanguineous against to disasters, help and defend them"

There is no practical difference in organising, taking common action and having same 'excitement' between different asabiyet's; asabiyyah that rises from having same ancestry and asabiyyah that rises after bounding like having same ancestry. People can act like relatives after gaining collactive movement power (Hassan, 2010:199-200). This is very important observation for understanding the July 15. As mentioned above, people defended themselves, others and their freedom as if they are related, with having same excitement towards same thing. If asabiyyah is established once, it's collective action power does not change even if it is originated around different sources. Asabiyyah represents a dynamic power that apperared during the process of transition from nomadism to settled life style. This power enables geoverments and civilisations to be build. Asabiyyah is strong because societies unite against hardship and scarce scources, but with settled life asabiyyah begins to dissolution. Well-being cause to prodigality and people that doesn't define themselves with society leans to self-interests. According to Ibn Khaldun, this deterioration ends with another asabiyyah's birth and occupation of the possessions. Then a new age

comes along. But this situation of 14th century is extremely rare when comparing to modern day's nations and governments settlement. Instead, government establishes another asabiyyahs inside itself and this causes power struggles. It is possible to read FETÖ and July 15 with this aspect. People that go out the streets for their values and freedom are the force that mobilized the weakened asabiyyah and government. Street, is not just only street henceforward.

Another distinctive characteristic of asabiyya is that it lets leaders to lead but none the less it excludes the hierarchy. Leader, manager, warden, chief is a need in both nomadic and settled societies. But after the gaining the property or establishing the government, this person has to institutionalize themselves and they have to constitute their asabiyyah based on religious/ denomination / ideology rather than ancestry. Government have to move on with another asabiyyah than ancestry. Ibn Khaldun indicates the loyalty to intendants. It is possible to read this out as a loyalty to government, and the administration of the government and seperate this two; because nowadays property is no longer gathered around the one person like 14th century (Uygun, 2008:46-47). What matters is also not management affairs, is being unite and having common objective. As July 15 experience demonstrate, people that believed the need of being unite in same land went out the street with encouragement of their executives and protected their government with assuming that the gun pointed to them are also pointed to their government. Citizens that never seen each other from Ankara to Elazığ and to Edirne, put forth their lives for the unity they established.

3. Media Contents Which Motivated Asabiyyah in 15 July

Having been in the state for nearly forty years, FETÖ started to find supporters with religious preaching and books using the speeches of Fethullah Gülen's about Said Nursi. Especially after the coup of September 12, 1980, FETÖ expanded its activities in many fields, mainly education, diversified interests, strengthened in religious institutions, and expanded the network of supporters through religion. At the same time, using media actively, it has been able to put pressure on parties and governments, and with this power it has increased the international lobby power. Members of this structure, using the powers the state has given them, have unquestionably implemented the instructions of the organization leader against the state. FETÖ has not hesitated to engage in all kinds of illegal activities to directly take over the state. Finally, the organization, trapped in the corner with organized operations trying to seize the state authority itself, carried out a final overthrow of the collective action of the other members of the army on July 15 and did not hesitate to bombard the parliament and

public buildings of this country and to slaughter its civilian population in order to be successful.

The organization has kept the media power at the time of the coup attempt and has left it silent, but has read a statement from the state television TRT as if it were in the classical military coup in the past. The language bracket of this declaration is designed to gain sympathies of the secular, Kemalist, and NATO supporters of the country and to prevent any possible resistance. The effect of this declaration on the opposition people was to flock to markets, banks and ATMs to move to waiting position. The fate of coup attempt has changed at times when warplanes fly low in order to intimidate the people in Ankara and Istanbul, where the Bosphorus bridge is closed and armored vehicles occupy the streets in battle position; the President, the Prime Minister, some army commanders called citizens to save their democracy and prevent their freedom from FETÖ and small junta in Turkish Army by using mainstream media. In fact, this moment is the moment when the democratic structure of the country is also tested. A government chosen by the people is under attack by using the facilities provided by the people's taxes by a junta, while a group of people sacrifice their lives to react to this, while another group remains silent. Political developments are the fastest way to open up the media-like titles on Twitter. Intensive propaganda has been launched in the face of the armed soldiers who massacre the people, inhumane resistance to those who insult them, thus supporting the coup attempt. Some even tout religious officials on July 15, during the reading of the salaams, one of the most important events that increased the strength of the resistance and broke the hope of the coup makers. In the process of July 15 and afterwards, the following images, especially on Twitter and Facebook, were frequently used with some manipulative content, and a perception management was initiated to break the resistance to the military coup attempt of the people and to psychologically damage the superiority of this resistance after the coup.

Picture 1. Torture Photographs of Junta Soldiers on the Bosphorus Bridge which is frequently used in the Social Media

Picture 2. Photo circulated in the social media with the claim of the soldier's head cut off

When the image is examined in the context of the relationship between the plain meaning (visible) and the side meaning (the true meaning behind the appearance) developed by Roland Barthes as a semiotic method of analysis, the

visual meaning in the photo 1 is that the soldiers in the plain meaning bridge are beaten by the civilians, barbarian, enemy of the soldier, head-cutter ISIS terrorist "image. Indeed, the government opposes some politicians, journalists and others. he has often used this discourse. There are no images of these soldiers, who are beaten up in this photo, lining the civilian population before photographing. In this photo, there is no photograph of a woman who was killed by a machine gun with the command given by the commander in front of them, who came to convince them of the body of a motorcyclist who had been torn by a tank shot or unarmed. However, this photo has become an agenda in social media, especially in twitter, and it has not been able to show the barbarous people who resist the occupation of the country. The second image in the visual has the same plain / semantic relationship with the previous one. This photo was also published on Twitter under the headline NeDarbeNeDiktatörlük, but unlike the title in the sense of the line between the coup plotted against the victim, people who resist the coup was used to show a cruel purpose.

In fact, it is a fact known that most of the military conflicts in the world are carried out by the CIA and are supported by NATO, with the aim of destroying the independence of nation states for strengthening the power of global hegemonic powers. On 15 July, planes refueled in the Incirlik military base of NATO, bombed the National Assembly and lost hundreds of civilian lives. If the process is successful, it is certain that a civil war will begin and that the country will then be invaded. Moreover, even if organized by a dangerous organization, which has been described as a "reactionary" by the secular, pro-Ataturkist and pro-Western sectors of this country for many years, it has not been enough for the sect to act outside the exceptions.

On the other hand, the mass, aware of the fact that it is an attempt against the will of the people, has exhibited a complete example of irritability and has been organized through social media before the President and other officials have spoken on television. Until the TRT bulletin has not yet been read on Twitter, the headlines #DarbeyeHayır #, #AtaturkHavalimanı, #VatanCaddesi are opened and masses are blocked and the squares are prevented from being captured by the junta. The cops clashing with juniors demanded that citizens should not leave the streets, stating that they took their power from their citizens. The president has shown to the television that he is alive and safe, and his citizens are calling for resistance, and people from all walks of life have come out of the squares and prevented the coup attempt from succeeding at the expense of their lives. The following images have been passed down as symbolic photographs of this resistance.

Picture 3. Resilient Citizens

Picture 4. The woman opened fire by the Junta Soldiers on the Bosphorus Bridge

The photo from the visual 3 is one of the symbolic photographs of the July 15th resistance. It is one of the photographs where citizens from different parts of the society, organized rapidly by the streets, are seen in the same square. The visual 4 photographs belong to a citizen who is seriously injured, the result of the fire that the soldiers in Visual 1 open. The photograph, taken by the people at his head desperately waiting, is the cover of the Turkish flag on the wound and on the one hand these people are recorded on the mobile phone and announced to other parts of the society. In fact, these two elements are the two distinct dimensions of the asabiyyah/group feeling that bet at the beginning of

the work. In the first place, the tradition of covering the martyrs with the symbol of Turkish flag that the purpose of the resistance made to prevent the ending of the country to the indefinite period by striking the democratic structure of the country has been transformed into a ritual of national and religious belief which is covered with a woman who is seriously injured and waiting for the martyr. On the other dimension, the effort to make a social media announcement by registering on a mobile phone can also be given as an example of the dimension of solidarity. As is known, social resistance has been rapidly organized in the social media, citizens have mostly taken news from social media and organized according to their directions. The announcement of the live event in Visual 4th also caused the resistance to become stronger.

Conclusion

Ibn Khaldun states that the essence that affects the lifestyles of the societies by revealing solidarity cannot be explained only by the soul, but that soul is meaningful with action. The situation on July 15 is no different. People have come to the streets in the name of this common soul and have provided common action for their sense of partnership. Soul; a citation, an ideality, an action, the action ensures that its defense is acted on its behalf. So the spirit and the action complement each other. Hassan (2010: 194) expresses that this is a form of behavior that is *asabiyyah* and that this behavior is collective. Here, on July 15, the solidarity that unleashed the resistance that changed the destiny of the country is exactly the *Asabiyyah* that draws the frame of Ibn Khaldun.

Ibn Khaldun's *asabiyyah* expresses much more than a restrictive, narrowing framework. It is not only a brotherhood relationship established with blood but a bond that is established and sustained in the sense that it is more meaningful and qualified than blood. As Sümer suggests, irritability can be a strong point of resistance between Turkey and the rest of the world, between states and peoples, in social demarcation (Sümer, 2012: 262-264). *Asabiyyah* does not constitute a biological structure in the sense of Ibn Khaldun; the opposite it is functional.

The history of the world is full of struggles for taking powers. Communities that are strong in this struggle are superior to others. According to Ibn Khaldun, this struggle is continuous and unavoidable. Societies are also affected by epidemic diseases, disasters and so on. They exhibit a struggle for existence with events such as war, occupation, genocide, various intimidation and assimilation that develop in a sudden situation or in a certain process. During this struggle, the groups that are strong in *asabiyyah* successfully pass these exams, while the weakest groups live in irreparable destruction. When we look at the history

of the states established and demolished throughout history until the time of Turkey, the societies and states of such exams can understand the transforming power. When the Ottoman Empire, which ruled the three continents with the shake of the people's nervous affliction, has been destroyed, it gives us many messages about the kind and cause of asabiyyah and consequences as well as an asabiyya that breaks the occupation with the understanding that "my son grows motherless but cannot grow stateless".

Turkey has given a very important test on 15 July. People have already prevented the process that will actually lead to occupation of the country. In this, the commitment to the state, that is, the reason, reveals the power of asabiyyah. As in Turkey, both the natural disasters and the geography in which they live are a fundamental condition for the survival of the nobility of the group feeling in a country that is in a constant fire circle and that the state can survive forever. The necessary amelioration of the issues that weaken the bonds of asabiyyah in the society should be made and solved in a short time, by taking into consideration the changes, developments and relations in every layer of society, giving importance to the asabiyyah theory given to us by Ibn Khaldun seven centuries ago.

BIBLIOGRAPHY

- Amri, L. (2008). "The Concept of 'Umran: The Heuristic Knot in Ibn Khaldun", *The Journal of North African Studies*, 13(3): 345-355.
- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler; Milliyetçiliğin Yayılması ve Kökenleri*, (Çev.) Savaşır, İ., Metis Yayınları, İstanbul.
- Canatan, K. (2016). "Sosyal Bilimler Metni Olarak Mukaddime: Bir Meta-Anlatı", *Mukaddime*, 7(2): 201-216.
- Chaouch, K. (2008). "Ibn Khaldun, In Spite of Himself", *The Journal of North African Studies*, 13(3): 279-291.
- Garrison, Douglas H. (2012). *Ibn Khaldun And The Modern Social Sciences: A Comparative Theoretical Inquiry Into Society, The State, And Revolution*, Yüksek Lisans Tezi, the Faculty of Josef Korbel School of International Studies, Denver Üniversitesi, ABD. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/259864574_Ibn_Khaldun_and_the_Modern_Social_Sciences_A_Comparative_Theoretical_Inquiry_into_Society_the_State_and_Revolution?ev=prf_high
- Hassan Ü, (2010). *Ibn Haldun; Metodu ve Siyaset Teorisi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Huberman, L. (2009). *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, (Çev.) Belge, M., İletişim Yayınları, İstanbul.
- İbn Haldun, *Mukaddime I*, (haz. Süleyman Uludağ), Dergâh Yayınları, İstanbul 2012.
- Kayapınar, A. (2006). "İbn Haldun'un Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 15: 83-114.
- Lacoste, Y. (1993). *İbni Haldun; Üçüncü Dünyanın Geçmişi, Tarih Biliminin Doğuşu*, (Çev.) Sert, M., Sosyalist Yayınlar, İstanbul.
- Malesevic, S. (2015). "Where does group solidarity come from? Gellner and Ibn Khaldun revisited", *Thesis Eleven*, 128 (1): 85-99
- Mohammad, F. (1998). "Ibn Khaldun's Theory of Social Change: A Comparison with Hegel, Marx and Durkheim." *The American Journal of Islamic Social Sciences* 15, no. 2: 25-45.
- Sümer, B. (2012). "Ibn Khaldun's Asabiyya for Social Cohesion", *Electronic Journal of Social Sciences*, 11 (41): 253-267.
- Toku, N. (2002). *İlm-i Umran; İbni Haldun'da Toplum Bilimsel Düşünce*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Uygun, O. (2008). *İbni Haldun'un Toplum ve Devlet Kuramı*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Ülger, İ. (2004). *İbni Haldun*, Berfin Yayınları, İstanbul.
- Ziya, Ü. ve Fahri, Z. (1940). *Türk İslam Feylesofları:VI, İbni Haldun*. Kanaat: İstanbul.

VEKÂLET SAVAŞLARININ BİR ARACI OLARAK MEDYA ve 15 TEMMUZ SÜRECİNDE FETÖ'NÜN MEDYA FAALİYETLERİ

Dr. Haluk ÖLÇEKÇİ

Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi
holcekci@gmail.com

ÖZET

Devletler arasındaki rekabetin ve büyük güçlerin mücadele yöntemlerinin değişime uğramasıyla birlikte savaş kavramının da biçim değiştirdiği bir çağa şahit oluyoruz. Savaşların maliyetlerinin kazanan devletler için dahi çok büyük boyutlara ulaşmasının yanı sıra iletişim teknolojisindeki gelişmelerin sağladığı olanaklar, günümüzde asimetrik savaş yöntemlerini olabildiğince yaygınlaştırmıştır. En önemli pratiğine Ortadoğu ülkelerinde ve bilhassa Suriye’de şahit olunan yeni nesil savaşlar, “vekâlet savaşları” olarak adlandırılmaktadır.

Vekâlet savaşlarının bilinen aktörleri, cephede karşılaşan ordular yerine düşük yoğunluklu savaşlar için sahaya sürülen terör örgütleridir. Orduların cephede karşılaşmalarının ikincil pozisyona düştüğü, asıl savaşın hedef ülkenin toplumsal ve siyasal sistemini çökertme ve içten teslim almaya dönüştüğü yeni nesil savaşta medya da çok önemli bir silah olarak kullanılmaktadır.

Hedef ülke kamuoyu medya faaliyetleri ve sivil toplum örgütleri gibi unsurlar ile etki altına alınmaktadır. Sert güce dayanan müdahalelerden önce tercih edilen ve genellikle halk merkezli bir ikna arayışının eşlik ettiği vekâlet savaşlarında devlet dışı aktörlerin kullanıldığı, toplumsal hassasiyetlerin ve kamplaşmaların istismar edildiği görülmektedir.

Türkiye’yi 15 Temmuz 2016 tarihinde yapılan karanlık darbe teşebbüsüne götüren süreçte, FETÖ terör örgütünün medya faaliyetlerinin önemli bir rolü söz konusudur. Örgüt 15 Temmuz’da silahların namlusunu millete çevirmeden önce, Türkiye’nin bağımsızlık sistemini çökertecek yoğun bir medya faaliyeti içerisinde olmuştur. FETÖ medyası bilhassa 2013 yılından itibaren örgütün eylemlerine paralel bir şekilde devletin resmi kurum ve kuruluşlarına açıktan saldırmaya, devlet sırlarını ifşa etmeye, belirlenen amaçlar doğrultusunda kamuoyu algısı oluşturmaya ve seçilmiş meşru hükümetleri etkisizleştirmeye çalışmıştır.

Bu çalışmada Türkiye’yi 15 Temmuz ihanetine götüren süreçte FETÖ terör örgütünün medya yapılanması üzerinde durulmaktadır. Küresel güç savaşında

Türkiye'nin düşmanlarına hizmet eden etkili bir araç haline getirilen FETÖ medyasının, darbeye giden süreçteki işlevi ortaya konmaktadır.

Çalışma nitel araştırma tekniklerinin kullanıldığı betimsel bir çalışmadır. Belirlenen amaç kapsamında kaynaklara ulaşılarak incelemeler yapılmakta ve alt başlıklar halinde durum ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz, Vekâlet Savaşları, Medya, FETÖ, Asimetrik Savaş, Ağ Örgütü.

THE MEDIA AS AN INTERMEDIATE OF THE PROXY WARS AND FETÖ'S MEDIA ACTIVITIES IN JULY 15TH PROCESS

ABSTRACT

We are witnessing an age in which the rivalry between the states and the ways of fighting the great powers have changed as well as the concept of war. In addition to the fact that the costs of wars have reached enormous dimensions even for winning states, the opportunities provided by the developments in communication technology have made asymmetric methods of war as widespread as possible. The most important practice is that the new generation wars, which are witnessed in the Middle East countries and especially in Syria, are called "proxy wars".

The well-known actors of the proxy wars are terrorist organizations that are put on the scene for low-intensity wars instead of armies facing the front. The media in the new generation of warfare, where the frontiers of the armies fall into the secondary position and the main war destroys the social and political system of the target country and turns it into internal delivery, is also used as a very important weapon.

The target country is influenced by public opinion media activities and non-governmental organizations. In Proxy wars which prior to hard-bodied interventions, a preferred and often community-centered quest for persuasion, it is seen that non-stated actors has used along with exploitation social sensitivities and polarization.

In the process leading to the dark coup attempt on July 15, 2016, the media activities of the terrorist organization of FETÖ have played an important role. Before turning the weapon to nation on 15 July, the organization had an intense media activity to knock down the immune system of Turkey. Since the year 2013, in particular, FETÖ media have tried to attack the government's official institutions and organizations in an open manner, to disclose state secrets, to

create public opinion in the direction of the determined aims, and to neutralize elected legitimate governments.

This study focuses on the media structure of FETÖ terrorist organization in the process leading to the betrayal of 15 July. In the global power battle, the function of the FETO media, which has become an effective tool to serve the enemies of Turkey, in the process of going to the coup is revealed.

The study is a descriptive study using qualitative research techniques. The resources are reached within the scope of the determined purpose and the situation is put into sub-headings.

Key Words: 15 July, Proxy Wars, Media, FETÖ, Asymmetric War, Network Organization.

GİRİŞ

FETÖ örgütü silahlı unsurlarıyla 15 Temmuz gecesi son hamlesini yapmadan önce, sahip olduğu medya gücüyle yıllarca Türkiye'yi istikrarsızlaştırmaya yönelik psikolojik operasyonlar yaptı. Bu sürecin en etkin araçları olarak kullanılan FETÖ'nün medya yapılanması, Türk devletine ve milletine karşı yürütülen vekâlet savaşlarının vekil medyasına dönüştü.

Tarih boyunca bağımsızlığına ve egemenliğine düşkünlüğüyle bilinen Türk milleti, demokrasisine ve istiklaline 15 Temmuz'da bir kere daha sahip çıkarak Türkiye'yi cephe ülkesine dönüştürme girişimine müsaade etmedi. Bu bağlamda, küresel güç oyunlarının sahnelendiği 15 Temmuz, Türkiye için bir milat oldu. 15 Temmuz'da savaş uçaklarını, tankları ve silahları kendi milletine doğrultmaktan çekinmeyen ihanet, Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı tehdidi analiz etme ihtiyacını doğurdu. Türkiye'nin darbelere alışık bir ülke olması, 15 Temmuz gerçeğini tek başına açıklamaya yetmeyecektir. Uzun hazırlık dönemi ve etkili örgüt ağıyla toplumu tesiri altına alabilecek sahalarda ve devlet içerisinde kurduğu paralel yapılanmayla sistemi işlemez hale getirecek kumpaslar kuran bir yapının yöntem ve amaçlarının anlaşılabilmesi için sadece adli ve idari soruşturmalar değil, akademik çalışılmalar da büyük bir gerekliliktir. 15 Temmuz kalkışması başarısızlıkla sonuçlanmış olsa bile, yeni nesil savaş yöntemlerinin ülkeler için kaçınılmaz olduğu çağımızda, her türlü gelişmeye hazırlıklı olabilmek için yapılacak çalışmalar bir zorunluluk halini almıştır.

15 Temmuz ihanetinin görünürdeki silahlı yüzünden başka, görünmeyen pek çok yüzünden bir tanesi de medya yapılanması ve faaliyetleridir. Türkiye'yi 15 Temmuz'a götüren süreçte FETÖ'nün medya yapılanması ve faaliyetleri, ülkemize karşı yürütülen Vekâlet Savaşının bir aracı olarak kullanılmıştır. Belirlenen hedefleri doğrultusunda kamuoyu algısı oluşturma ve seçilmiş meşru hükümet-

leri etkisizleştirme amacını taşıyan örgütün eylemleriyle eşgüdümlü bir şekilde devletin resmi kurum ve kuruluşlarına saldırarak devletin sırlarını ifşa etmesi bir medya faaliyeti olarak gizlenmiştir. Oysa ortada bir gazetecilik çalışması görüntüsü arkasında toplumu psikolojik olarak etkilemeye, devlet kurumlarını itibarsızlaştırmaya ve etkisizleştirmeye yönelik yeni nesil bir savaş ve bu savaşın kullanışlı bir aracı olarak FETÖ'nün örgüt medyasının varlığı söz konusudur.

SAVAŞ OLGUSUNUN EVRİMİ

Habil'le Kabil'den bugüne insanlığın var olduğu bütün tarihi süreç boyunca yöntem ve uygulamalar bakımından farklılaşsa bile kapsamlı ve dinamik bir savaş kavramından söz edilmektedir. Değer ve inançları korumak için ya da zenginlik ve şöhret kazanmak için yapılan savaşlar, toplumların ve devletlerin hedeflerine ulaşmak için kullandığı etkili araçlar olmuştur.

Uluslararası ilişkiler literatüründe, belli siyasi güç ve otoriteye sahip aktörler arasındaki çatışmalar olarak kabul edilen savaş, ilk çağlardan günümüze şehir devletleri, imparatorluklar ve ulus devletlere özgü sayılmıştır. Savaşların sınırları, yıkıcılığı, kullanılan araçlar, taktik ve stratejiler sürekli bir evrim geçirmekle birlikte (Gray, 2006: 185), devletlerin tekelinde ve düzenli orduların komutasında oluşu, belli norm ve hukuk kuralları bünyesinde gerçekleşen yapısı uzun süre değişmemiştir. Savaşın; hedefi düşman mevzi ve askerleri olan, belli bir toprağı ele geçirmeyi arzulayan ve tarafların simetrik şartlarda aktör, araç ve yöntem bakımından mücadeleye ettiği zemini sabit kalmıştır.

Sanayi devrimi sonrası savaş stratejilerinin fikir babası olarak nitelenen Prusyalı General Carl von Clausewitz'in, savaşın politikanın başka araçlarla devamından başka bir şey olmadığını dile getirmesinin üzerinden ise iki yüzyıl geçmiştir. Ona göre savaş, siyasi bir eylemdir ve devletlerin dış politika araçlarından biridir. Taşdığı negatif anlama karşın bir ilişki biçimini temsil etmekte, razı etme mücadelesini anlatmaktadır. Clausewitz'in savaşın nitelikleri arasında saydığı değişmez üçlü halk, ordu ve hükümetin (Clausewitz, 2015: 37) yanına yirmi birinci yüzyıldaki savaşlarda yeni unsurların eklendiği görüşü genel kabul görmektedir. Günümüz çatışma alanlarında etkili araçların başında orduların yanı sıra terör örgütleri, medya ve sivil toplum faaliyetleri ile ilgilenen kuruluşlar gelmektedir.

Savaş, uzunca bir süre egemen devletlerin amaçlarını elde etmek için kullanabilecekleri meşru bir hak olarak görülmüştür. Bu dönem içinde önemli olan savaşın yapıp yapılmadığı değil, savaşın haklı olmasıdır (Bozkurt, 2010: 311). Bu süreçte savaşın kurallarını, savaşan ülkelerin birbirleriyle ve savaşa katılmayan ülkelerle olan ilişkilerini düzenleyen, ayrıca bireylerin savaşta hak ve sorumluluklarını belirten savaş hukuku gelişmiştir (Aslan, 2008: 235).

İlk olarak Roma İmparatorluğu tarafından geliştirilen ve daha çok savaş sırasında bir takım formalitelere uyulmasıyla, yani savaşın biçimsel yönüyle ilgilenen “haklı savaş” kuramı, daha sonra Hıristiyan Kilisesi tarafından geliştirilerek savaşın dini saiklerle misyonerlik faaliyetlerinin sürdürülmesi için bir araç olarak kullanılmasını sağlamıştır (Ereker, 2004: 7). Haklı savaş kavramı ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte dini, felsefi ve ahlaki değerlerin dışına çıkıp sekülerleşerek 19. yüzyıla kadar varlığını korumuştur (Bozkurt, 2010: 7).

Literatürde yer bulan “topyekûn savaş” kavramını ise Alman Genel Kurmay Başkanı General Eric Ludendorff Birinci Dünya Savaşı için kullanmıştır. Gerçek anlamda ilk defa, 1914-1918 arasında gerçekleşmiş olan topyekûn savaş, hem fiziki olarak ve hem de fikirselsel olarak, savaşın askerî niteliğini aşarak sivil alanları da kapsadığı ve savaşan tarafların sahip oldukları bütün enerjii ve ellerindeki maddi ve manevi kaynakları savaş için seferber ettikleri bir mücadeledir (Ludendorff, 2014: 23-25).

Birinci Dünya Savaşı’ndaki yıkımın boyutları, savaşların meşruiyetinin sorgulanmasının da başlangıcıdır. Birinci Dünya Savaşına kadarki süreçte meşru bir hak sayılan savaş, böylelikle uluslararası sistemi tehdit eden bir olgu olarak görülmeye başlamıştır. Savaşın yarattığı yıkımın etkisi sayesinde barışın nasıl tesis edileceği ya da savaşın nasıl önlenilebileceği soruları üzerine entelektüel çabalar gelişmeye başlamıştır (Gray, 2007: 75-77). Uluslararası ilişkilerin bir disiplin olarak ortaya çıkışında bu çabaların büyük payı olmuştur. 1920’de kurulan Milletler Cemiyeti ile savaş ilk kez evrensel nitelikte olmasa da belirli hallerde haksız fiil olarak ilan edilmiştir. Milletler Cemiyeti’nin getirdiği düzenleme ile devletlerin aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek için önce barışçıl yöntemlere başvurmaları zorunlu hale getirilmiş, ancak bu yöntemlerin başarısızlığa uğraması halinde devletlerin savaşa başvurma hakkının olduğu kabul edilmiştir (Keskin, 2002: 151).

Gösterilen bütün çabalar bir dünya savaşının daha çıkmasını engelleyememiş ve diğerine oranla daha aşırı boyutlara uzanan İkinci Dünya Savaşı’nın yaşanması, savaş karşıtı tutumun keskinlik kazanması sonucunu doğurmuştur. Savaştan sonra 1945’te kurulan Birleşmiş Milletler (BM) ve Güvenlik Konseyi (GK) kararı ile meşru müdafaa için yapılacak savaşlar istisna olarak kabul edilerek, savaş ilk kez evrensel anlamda yasaklanmıştır (Bozkurt, 2010: 312). Ancak BM antlaşmasında yasaklanan savaşın tanımı yapılmadığı gibi, kavramlardaki kuvvet kullanımına dair belirsizlikler, yani hangi tür kuvvet kullanmanın yasak olduğu konusunun sorunlu bir şekilde bırakılması yeni savaşlar için her zaman bir açık kapı bırakmıştır (Keskin, 2002: 153).

Hukuki ve dūşünsel anlamda yaşanan olumlu gelişmelere karşın, pratikte savaşlar hiçbir zaman engellenememiştir. Bunda savaşın bir takım ayırt edici özelliklerinin ortaya konmasına rağmen, her çatışmanın savaş olarak kabul edilmemesi ve devletlerarasındaki çiftte standartlara bağlı olarak yaptırımların uygulanmamasının da etkisi söz konusudur. Üzerinde tam bir uzlaşı olmamakla birlikte, tarif edildiği şekliyle savaşın devletlerarasında olması, ilan edilmesi, tarafların savaşma niyetiyle hareket etmesi, çatışmaların sürekli ve yoğun olması gibi kriterlerin dışına taşan yeni savaşlar alabildiğine çoğalmıştır (Schnitser ve Colonel, 2005: 275).

VEKÂLET SAVAşLARI

Savaş teknolojisinin gelişmesi, savaşlarda hayatını kaybeden asker ve sivil-lerin sayısının yanı sıra yaşam alanlarında meydana gelen hasarın boyutlarının dramatik biçimde artırması (Leitenberg, 2006: 5), geleneksel savaşa karşı cepheyi büyütümüştür. Savaşlar devletler için meşru bir dış politika aracı olmaktan çıkarak evrensel bir suç haline dönüşmekle birlikte, önlenememiş ancak zamanla şekil değişirmiştir.

1962'de Küba füze bunalımıyla yaşanan nükleer caydırıcılığın iki süper gücü doğrudan çatışmaktan alıkoymasını, topyekûn savaş pratiğini ortadan kaldırarak konvansiyonel silahlarla yürütölen sınırlı vekâlet savaşlarını (*proxy war*) ilk kez gündeme getirmiştir. Karşıt güçlerin doğrudan saldırmak yerine terörizm ve yumuşak güç savaşlarını ihtiva eden gayrinizamî yöntemleri kullanan üçüncü taraflar üzerinden mücadele biçimini ifade eden vekâlet savaşları, iki süper gücün Soğuk Savaş yıllarında başvurduğu başlıca mücadele yöntemleridir.

Günümüzdeki Vekâlet Savaşları ise iletişimin ve teknolojinin bütün olanaklarını savaşın bir aracı haline getiren siber savaş, etki odaklı savaş, hibrit savaş ya da dördüncü nesil savaş gibi yöntemlerle sürdürölmektedir. Temel özelliği asimetrik yöntemlerin kullanılmasına dayanan bu savaşların araçları olarak terör örgütleri, radikal oluşumlar, hükümet dışı organizasyonlar, basın yayın organları, sosyal medya, siber saldırılar, beşinci kol faaliyetleri, lejyonerler, paramiliter gruplar ve özel askeri şirketler gibi çok sayıda unsur kullanılmaktadır. Vekâlet savaşları teriminin ilk kez İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşındaki yayılcı siyasetinin, Türkiye üzerindeki hedeflerinin, Yunan saldırısının ve Ermeni meselesinin ele alındığı bir kitapta kullanılmış olması ise ayrı bir anlama sahiptir (Walsh, 2013).

1970'lerde silahlanma yarışının artan risk ve maliyeti blok liderlerini silahsızlanma anlaşmalarına sevk ederken, özellikle Üçüncü Dünya ölkelerinde gerilla gruplarının devletlere karşı asimetrik yöntemlerle yürüttüğu savaşlar yaşanmaya

başlamıştır. Pek çok kuramcı tarafından düşük yoğunluklu çatışmalar ya da küçük savaşlar olarak nitelendirilen asimetrik savaşlar iç savaşları, gerilla savaşlarını, bağımsızlık savaşlarını ve terör örgütleriyle yapılan savaşları da kapsayan geniş bir yelpazeyi ifade etmek için kullanılmaktadır (Balta, 2014: 263). İç savaşlar ve savaşlara dâhil olan devlet dışı aktörler, 20. yüzyılın son çeyreği itibarıyla 'yeni savaşlara' hazırlık aşaması olarak görülebilecek bir dönüşümü tetiklemiştir.

Savaşla ilgili geleneksel varsayımları büyük ölçüde zayıflatan önemli gelişmelerden bir başkası, uluslararası sistem üzerinde derin etkilere yol açan 11 Eylül saldırıları, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte devlet dışı aktörlerin uluslararası güvenlik ortamında görünürlüğünün artmasıdır. Savaşın sadece ulus devletlerin tekelindeki politik bir araç olarak görülmediği yeni dönemde savaşlar küresel güçler, devletler ve uluslararası şirketler tarafından himaye edilen legal ve illegal yapılar üzerinden yürütülmektedir. Bu dönüşümde düşman tanımlarının yanı sıra güvenlik ve tehdit algılamalarında yaşanan önemli değişimlerin etkisi büyüktür. Orduların karşı karşıya gelerek savaştığı ilk dönem savaşlarında esas amaç ordulardan birinin diğerini teslim almasıdır, böylelikle sanayi devrimi savaş stratejilerinin yerini esas olarak devlet dışı aktörlerin ve sivil unsurların kullanıldığı çok daha geniş bir sahaya yayılmış savaşlar almıştır. Soğuk savaş sonrasını "tarihin sonu" olarak niteleyen ve ebedi barışın tüm küreye hâkim olacağını ileri süren tez, dünyanın dört bir tarafında çıkan çatışmalarla yıkılmıştır. Devletlerarası eski savaşlar sona ererken, savaşların yapısının, araçlarının ve taraflarının ciddi dönüşüm geçirmesi yeni kavramsallaştırma ihtiyacını da beraberinde getirmiştir (Heywood, 2013: 298-307).

Devletin savaşın tek öznesi olmaktan çıktığı, organize insan grupları vasıtasıyla politik bir amaç için sürdürülen şiddet eylemlerini savaş olarak tanımlayan yaklaşımlar kabul görmeye başlamıştır (Yalçınkaya, 2014: 273). Kaldor ve Münkler gibi isimler "yeni savaşlar" şeklinde (Münkler, 2010: 190), Lind ve arkadaşları ise (1989: 22-26) "Dördüncü Nesil Savaşlar" biçiminde bir betimleme ile modern dönem savaşlarını kavramsallaştırmıştır. Yeni Savaşlar terörizme ve asimetrik savaşa benzerlik göstermekle birlikte, hasmın kazanma inancını köreltme amacıyla çok daha kapsamlı yöntemler kullanan bir savaş olarak tarif edilmektedir. Dördüncü Nesil Savaş ise; savaş hali ile barış arasında sınırları, cephesi ve muharebe sahası belli olmayan, sivil ve asker arasındaki kesin ayrımı ortadan kaldıran, tarafları devletler olduğu gibi devlet dışı aktörlerin de olabildiği, klasik gerilla harekâtının ve terörizmin modernite ile revize edildiği bir savaş türüdür (Hammes, 2004: 208). Karmaşık ve uzun dönemli bu savaş yöntemi, düşmanın kültürüne doğrudan saldıran oldukça ayrıntılı bir psikolojik savaş yöntemidir.

Politik, ekonomik, sosyal ve askeri bütün sahalarda yürütülen Dördüncü Nesil Savaşın en büyük silahı manipüle ettiği medyadır.

Savaş olgusunun günümüzde ulaştığı son boyutu ortaya koyan “Karma Savaş” (Hibrit Savaş) ise konvansiyonel kuvvet ve harekât yöntemleri ile bilgi harekâtı, bilgi tabanlı (cyber) faaliyetler, gayrinizamî harekât, kitle imha silahları ve suç örgütlerinin kullanımı gibi geleneksel dışı kuvvet ve yöntemlerin kullanıldığı bir savaş stratejisini ifade etmektedir (Bowers. 2012: 39). Bu savaşta devletler ve devlet dışı aktörler savaş alanında birlikte yer alabilmektedir (Maigre, 2015: 1).

Hibrit Savaş stratejileri genellikle hasım ülkelerin kullanılmaya elverişli hassasiyetleri ve kırılğan yapıları üzerine odaklanmaktadır. Bunlar arasında;

- Toplumsal kutuplaşma, bölünme ve bilgi savaşına hassas hale gelme,
- Ortak kimliğin parçalanması, ulusal bilinç eksikliği,
- Devlete güvenin erozyona uğraması,
- Siyasi elitlerin ülkenin temel sorunları ve öncelikleri konusunda uzlaşmaması,
- Siyasi ve askeri liderliğin yozlaşması, yolsuzluğa bulaşma,
- İç güvenlik sorunlarının varlığı ve şiddeti,
- Sivil-asker ilişkilerinin sorunlu yapısı ve karşılıklı güvensizlik,
- Medya ve kanaat önderlerinin bölünmüşlüğü,
- Bazı sektörlerde dışa karşı asimetrik ekonomik bağımlılık,
- Bölgesel ve uluslararası yalıtılmışlık sayılabilir (Bingöl, 2015: 4).

Devletlerin doğrudan birbirlerine saldırmak yerine müttefikleri, edilgen ülkeler, hedef ülkedeki parçalanmış yapılar, terör örgütleri ve yandaşları üzerinden yürüttükleri modern Vekâlet Savaşlarında, Hibrit Savaş ya da Dördüncü Nesil Savaşın açık veya gizli bütün yöntemleri kullanılmaktadır. Yeni nesil vekâlet savaşının asıl amacı, hedef ülkeyi savaş ilan etmeden kaosa ve iç savaşa sürüklemek, hükümetini devirmek ve çıkarlara uygun yeni bir hükümetin kurulmasını sağlamaktır. Hedef ülkede yaşayan ve müzahir olduğu değerlendirilen bir kısım halkın ya da grubun önceden örgütlenmesi ve eğitilmesi sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Bunun için hedef ülkeye istihbarat elemanları ve gayri nizami harp unsurları sızdırılır. Halkın örgütlenmesini teşvik etmek için hedef hükümetle ilgili karalama kampanyaları başlatılır. Enformasyon ya da bilgi savaşı elemanlarının hangi kaynaktan alındığı bilinmeyen gerçeğe aykırı haberlerle, hedef ülkede yaşayan bir kısım halk kışkırtılır. Siber savaş unsurlarınca hedef ülke bilişim sistem-

lerine saldırılar düzenlenir. Varsa hedef hükümetin gizli faaliyetleri deşifre edilir (Akin, 2017).

Küreselleşmenin yaygınlaşmasıyla değişen ekonomik, sosyo-politik ve kurumsal yapının ulus devlet mekanizmalarını ve askeri güç kullanma tekeli ortadan kaldırması ile yeni savaşlar arasında ilişkiden söz edilmektedir. Devletin tüm kurum ve mekanizmalarının yıpranarak otoritesini kaybetmesi ve güç kullanma tekeli yitirmesi, yeni savaşların ortaya çıkışında en başta gelen nedendir. Her yönüyle yıpranmaya yüz tutmuş bir devletten geriye kalan güç boşluğunu, devlet dışı birçok aktör doldurulmaya çalışacak ve askeri güç ile şiddet kullanma tekeli çözülmeye uğrayacaktır. Bu ortamda türeyen devlet dışı aktörler olarak suç örgütleri, yerel savaş lordları, terör grupları ve çeteler yeni savaşların temel oyuncularındır. Savaşın devlet dışı aktörlerce yürütülür hale gelmesine mukabil artık devletlerarası değil, devlet içi savaşlar ön plandadır. Savaşı yönlendiren ve icra edenlerin resmi görevliler ve askerlerden ayrılıkçı hiziplere, paralı askerlere ve radikal gruplara geçmesi, devletin güç kullanma tekelinin erozyona uğrayışını simgelemektedir. Bu erozyonun en derin görüldüğü alan ise ordulardır. Devletin ve kurumlarının başarısızlığa uğrayarak yıpranmasının ordudaki izdüşümü, hiyerarşi ve disiplinin bozulması ve yerel komutanların bir tür savaş lorduna dönüşmesine ve asker-sivil ayrımının bulanıklaşmasına neden olmaktadır (Kaldor, 2007: 97-98).

Neredeyse bütün dünyanın cepheye çevrildiği yeni savaş konseptinde artık cephede savaşan ordular yoktur. Düşük yoğunluklu savaşın aktörleri olan başta terör örgütleri olmak üzere siyaset, medya, hukuk, adalet, bürokrasi, sivil toplum örgütleri aracılığıyla sınırsız alanda yürütülen faaliyetler ile hedefteki toplumun teslim alınması söz konusudur. Üstelik şiddetin soğuk savaş döneminin ideolojileri yerine kimlikleri hedef alması, yeni savaşlarda sivilleri öncelikli hedef haline getirmiştir. Terörizm, kimlik siyaseti, asimetrik yöntem ve devletin güç kullanma tekelinin erozyona uğraması gibi birbiriyle bağlantılı konular yeni savaşları geleneksel savaşlardan ayıran yönler olarak ele alınmaktadır (Mello, 2010: 12-13).

Orduların cephede karşılaşmalarının ikincil dereceden savaşlar haline geldiği, kalıcı olarak hedef ülkenin siyasi kararlılığını çökerterek içten teslim almaya dönük 21. yüzyıl savaş teorisi, iki Çinli albay tarafından hazırlanan “Sınırsız Savaş” isimli strateji değerlendirmelerinde şöyle tarif edilmektedir:

“Savaş, askeri gücün dışındaki tüm güçlerin kullanıldığı bir zemine doğru evrilmektedir. Askerlerle siviller arasındaki bariyerler, savaşın gezegenin her noktasına yayılması nedeniyle ortadan kalkacaktır. Savaşın yeni cephesi geniştir. Çevre, finans, ticaret, kültür, hukuk ve medya yeni savaş alanıdır. Yabancı bir devlet adına ulusal borsada spekülasyon yapan bir kişinin tespit

edilip suikastla ortadan kaldırılmasından, oluşturulacak fonlarla hedef ülkede gazete ve TV kanalı satın almaya kadar varan geniş bir savaş stratejisi yaşama geçmektedir. Bu savaşta, ittifaklar taktik gereğidir, ahlakı yoktur ve kural tanımaz.” (Liang ve Xiangsui, 1999: 28).

Yeni nesil savaşlar, etki bakımından modern savaşlardan daha yıkıcı ve aynı zamanda son derece ucuz olmalarıyla öne çıkmaktadır. Yeni savaşlar, geniş alanlara yayılması, süre bakımından ucu açık olması ve toplumsal tabana derinlemesine nüfuz etmesi nedeniyle klasik savaşlara göre daha büyük yıkımlar doğurmaktadır. Düşük yoğunluklu görünüme rağmen kesintili ve ağır çatışmalardan ziyade sürekliliğiyle zihinlerde yer edinen bu yeni savaş konseptinde, geleneksel savaşlardaki gibi ateşkes ya da barış anlaşmalarına rastlanması güçtür. Zaman ve mekan sınırlarının belirsizliği ve kullanılan yöntemlerin kaos halini tekrar üreterek potansiyel bir sonsuzluğa sürüklenmesi söz konusudur (Münkler, 2010: 127).

Global Security’ye (2017) göre 2010 yılında dünyada devam eden 37 silahlı çatışmadan sadece 6 tanesi iki devlet arasındaki geleneksel tanımlarla açıklanabilecek çatışmalardır. Buna karşılık Kuzey Kafkasya’dan Belucistan’a, Uygur Özek Bölgesi’nden Laos’a, Nepal’den Afganistan’a, Nijerya’dan Gazze’ye dünyanın birçok sorunlu bölgesinde halen devam eden 31 çatışmanın geleneksel yaklaşımlarla açıklanması oldukça zor görünmektedir. Bosna, Kosova, Liberya, Sierra Leone, Somali, Ruanda ve bugün Suriye gibi yerlerdeki trajik kıyımlara sahne olan iç savaşlar dünya kamuoyunun hafızasında tazeliğini korumaktadır (Parker, 2014: 465).

Yeni nesil vekâlet savaşlarının uygulandığı örneklerinden birisi olarak ABD-İran mücadelesi verilebilir. İran Cumhuriyet Muhafızları Ordusu’ndan General Muhammed Caferi’nin “Eğer İran’ın, ABD’nin Irak, Afganistan ve İsrail ile ilgili sorunlarını çözmesini ve sonra İran’a yönelmesini elleri bağlı bekleyeceğini düşünenler varsa hata ederler. Çünkü İran asla ABD’nin Irak, Afganistan ve İsrail’de işinin bitmesine izin vermez” sözleri dikkat çekicidir (Cordesman, 2006). İranlı General ABD’nin savaş kaynaklarının ve savaşma iradesinin Bağdat ve Lübnan sokaklarında, Afganistan dağlarında tükenmesini sağlayacak stratejilerden bahsetmektedir. Gerçekten de Lübnan Savaşı’nda Hizbullah’ın ezici zaferinin, 2005-2008 yılları arasında Irak’taki direnişin lojistik, finansal ve eğitim açısından desteğin ardında İran’ın olduğu sıklıkla dile getirilmektedir. Irak’ta ABD’nin zayıflarının %40’ının sebebi olan El Yapımı Patlayıcılar konusunda Iraklı direnişçileri çok sıkı eğittiği ABD’li yetkililerce en üst düzeyde defalarca ifade edilmiştir. Buna karşılık ABD’nin de İran rejimine karşı silahlı direniş sergileyen PJAK dâhil pek çok terör örgütünü sahipsiz bırakmadığı bilinmektedir (Gürcan, 2012:

97-98). Yeni nesil vekâlet savaşlarında devletlerin yerine savaşan terör yapıları neredeyse yarı devlet formunda yapıldığı için konvansiyonel çatışmalara girebileceklerini Irak ve Suriye'nin ardından Türkiye'deki 15 Temmuz 2016 kalkışmasında göstermişlerdir.

MEDYA VE PROPAGANDA

Kitle iletişim araçlarının kitleleri yönlendirmedeki başarısı; iktidar olmak isteyen ya da iktidarı yıpratmayı, seçimleri manipüle etmeyi, bir ideolojiyi yaymayı veya demokrasiyi kesintiye uğratmayı amaçlayanların ilgisini çekmektedir.

Kitle iletişim araçlarının toplumsal yaşamın etkin bir parçası olmasıyla birlikte gündelik yaşamın yanı sıra politik, kültürel gündemin de medya tarafından belirlenmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Toplumlardaki kültürel, ekonomik, toplumsal yenilikler, değişiklikler ve olaylar, kitle iletişim araçları aracılığıyla gündeme getirilmekte ve yine kitle iletişim araçları tarafından gündemden düşürülmektedir. Bununla birlikte medyanın belirleyici olduğu kadar belirlenen bir konumda olduğunu da unutmamak gerekir (Kaplan, 1991: 1).

Bugün medya yalnızca ileten olarak görev yapmamakta, aynı zamanda siyasal iletişim konusu olan iletileri alarak bunları olgunlaştırmakta, yeniden yorumlamakta ve siyasal aktörlere ve izleyiciye vermektedir. Olayların içeriğine bağlı olarak kimi kez bu konuları gündeme getirerek kamuoyunda tartışılmasını sağlamakla, “gündem oluşturma” görevini yapmaktadır. Burada önemli olan husus, gündem oluşturma kimi kez medya tarafından yapılmasına karşılık, kimi kez bu olgunun özellikle siyasal aktörler tarafından bilinçli olarak yapılmasıdır. Siyasal aktörler, konunun zamanlamasını da dikkate alarak belli konuların kamuoyuna açıklanması için medyayı kullanabilmektedir (Aziz, 2007: 68).

Kamuoyunu etkilemek ve yönlendirmek amacıyla medyayı bir araç olarak kullananlar için tercih edilen yöntemlerin başında propaganda gelir. Siyasal iletişim ya da siyasal reklamcılık olarak adlandırılan siyaset ve iletişimin bu birlikteliği, hedef kitleye farklı seçenekler ile yaklaşarak onların siyasal tercihlerini, kanaatlerini etkilemeye çalışan propaganda faaliyeti olarak tanımlanabilir.

Belli çıkarları olan bireylerin ya da grupların, başkalarının kanılarını ve davranışlarını etkilemek amacıyla önceden tasarlanmış ikna ve telkin tekniklerini kullanarak yaptıkları eylem propaganda olarak tanımlanmaktadır (Bektaş, 2000: 150). Modern demokrasilerde iktidarı ele geçirme araçlarının en önemlisi olarak dikkat çeken propaganda; toplumun görüş ve davranışını, kişilerin belirli bir görüşü, belirli bir davranışı benimsemelerini sağlayacak biçimde etkileme girişimidir (Domenach, 2003: 17). Bir eylemin propaganda olarak kabul edilmesi için kanı ve görüşleri denetlemeye yönelik bilinçli bir davranışın olması gerekmektedir. Pro-

paganda, sahibinin amacına hizmet edebildiği ve onun isteklerine ulaşmasını sağlayabildiği oranda başarılı kabul edilmektedir.

Propagandanın iktidarı elde etmek için kullanılan bir araç olmasından başka, baskı gruplarının ve iktidar dışı oluşumların siyasal iktidarı kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmek için kullandıkları işlevsel bir mekanizma görevi de söz konusudur. Propagandanın genel amaçları arasında; hedef kitlede yeni bir düşünce ya da eylem geliştirmek, var olan bir düşüncenin ya da eylemin şiddetini arttırmak, hedef kitlede var olan düşünceleri ya da eylemleri değiştirmek vardır. Bu amaçlar propaganda sahibinin hedefe ulaşmasında önemli oranda destek elde etmesini de sağlamaktadır (Onaran, 1984: 67).

Propaganda metotları kampanyalar, kamuoyu araştırmaları, yüz yüze oy toplama teknikleri, kitle iletişim araçları, parti toplantıları, mitingler, broşür ve pankartlar olarak tasnif edilebilir. Bütün bu metotlar uygulama alanına, yapılaş amacına, kaynağına, içeriğine ve hedef kitlenin niteliği, donanımı ve konumuna göre farklı metotlarla uygulanabilmektedir.

Günümüzde, kitle iletişim olanaklarının genişlemesiyle birlikte, propaganda araçları da propagandanın etkinliği de artmıştır. Başlangıcından itibaren çoğunlukla yüz yüze ve birinci ilişkilerle gerçekleştirilen propaganda, teknolojik gelişmelerin ve bilhassa kitle iletişim teknolojisinin yaygınlaşmasıyla iletişim araçlarının da birer propaganda aracına dönüşmesini ön plana çıkarmıştır (Aziz, 2007: 57). Görsel medya alanında yaşanan gelişmeler başta televizyon olmak üzere kitle iletişim araçlarını en etkin propaganda aracı haline sokmuştur (Qualter, 1979: 23). Artık televizyon kanallarının, gazetelerin ve sosyal medyanın temel işlevi siyasal propaganda olmuştur.

İletişim bilimcilerine göre, propaganda iletişim ve toplumsal etkileşim süreci içerisinde oluşmaktadır. Kanaatlerin oluşmasını belirleyen ya da etkileyen temel unsurlar bireylerin gördükleri, işittikleri veya okudukları şeylerdir. Bir gösteri seyretmek, bir siyasal konuşmayı dinlemek ya da oy kullanmak bir kanaatin oluşmasını, ifadelendirilmesini ve yönlendirilmesini sağlayabilmektedir (Bektaş, 2000: 159).

2000'li yılların ikinci yarısından itibaren büyük bir yaygınlık kazanan sosyal medya olarak ifade edilen iletişim metotları, propagandanın en güçlü araçları olarak kullanılmaya başlamıştır (Borins, 2011: 28). Teknolojinin ortaya çıkardığı bu dönüşüm, toplumların "ağ toplumu" olarak ifade edilmesine neden olacak kadar büyük bir değişimi beraberinde getirmiştir. Tıpkı sosyal medyanın işleyişi gibi, ağ toplumu olarak ifade edilen yeni toplum tipi de, çok hızlı bir şekilde dünyanın her yerine yayılarak toplum yapılarını dönüştürmeye başlamıştır. Haber alma ve bilgiye ulaşma aracı olmanın çok ötesine geçen internet, Facebook ve

Twitter gibi sosyal medya uygulamaları, artık bir sosyal iletişim aracı haline gelecek sanal bir toplum ortaya çıkarmıştır.

Sosyal medyanın bir kitle iletişim aracı olarak kullanılması ve propaganda yapımcıların hedef kitlelerine sosyal medya üzerinden ulaşmalarına ilişkin son yıllarda yaşanan büyük olaylar önemli örnek teşkil etmektedir. Arap Baharı olarak adlandırılan halk hareketlerinden önce ve bu hareketler süresince Facebook, Twitter, Instagram ve Youtube gibi sosyal medya platformları göstericiler tarafından kitleleri harekete geçirme ve hareketin dünya kamuoyuna duyurulmasında etkin birer araç olarak kullanılmıştır (Ölçekçi, 2017). Sosyal medya araçları, söz konusu hareketlere meşruiyet kazandırma anlamında birer propaganda aracı olarak aktif rol üstlenmişlerdir (Szajkowski, 2011). Sosyal medya üzerinden örgütlenen kalabalıkların son derece geniş bir coğrafyayı etkileyen Arap Baharı devrimlerini başlatması, sosyal medya araçlarının gücü ile ilgili kanaatlerin oluşmasını sağlamıştır.

Geleneksel propaganda araçlarının siyasal otoritelerin kontrolü altına alınabilirliği, manipülasyon ve dezenformasyona açık olmaları, sosyal medyanın bir propaganda aracı olarak kullanılmasında önemli avantajlar sağlamaktadır. Yeni medya uygulamalarının siyasal otoriteler tarafından kontrolünün güçlüğü, bu araçları propaganda yapımcılar için cazip hale getirmektedir. Sosyal medya mobilize ettiği bireyleri dünyanın her yerinden etki alabilen aktif birer vatandaşa dönüştürerek sistemleri kökünden sarsabilmektedir (Salvatore, 2013: 222).

15 TEMMUZ'U HAZIRLAYAN AĞ ÖRGÜTÜ

15 Temmuz kalkışmasının ardından bütün örgüt yapısı deşifre olan FETÖ'nün, internetle birlikte ortaya çıkan ağ toplumuna benzer bir örgütsel yapılanma içerisinde olduğu dikkat çekmektedir. Yeni medyanın etkisiyle dönüşen ağ toplumu gibi, FETÖ de hücreli bir yapılanmayla adeta bir "ağ örgütü" olarak toplum içerisinde kendisini gizlemeyi başarmıştır. Sadece ülkenin her ilinde ya da ilçesinde değil, dünyanın pek çok ülkesinde ışık evleri, yurtları, dershaneleri, gazeteleri, dergileri, televizyonları, sosyal medyası, holdingleri öylesine yayılmıştır ki, üzerinde derinlemesine çalışma yapılmadan ve 15 Temmuz gibi büyük bir kalkışma yaşanmadan örgütün bütün yapısını ortaya çıkarmak mümkün olmamıştır. "Ağ örgütü" yapılanmasıyla hiyerarşik düzenini gizleyerek hücreler halinde çalışmalarını sürdüren FETÖ'nün bir merkezden yönetildiği çok geç anlaşılmıştır. Oysa FETÖ'nün örgüt üyelerinin ve bilhassa medya organlarının kullandığı propaganda tekniklerinin benzerliği, aslında bizzat örgütün yapısını ifşa etmektedir.

Türkiye'de güçlü bir medya yapılanmasına sahip bulunan paralel örgütün, 15 Temmuz'dan önce de faal bir şekilde kullandığı iletişim teknolojilerini, Turuncu

Devrimler ve Arap Baharı'ndakine benzer bir şekilde yıkıcı amaçlarına alet ettiği anlaşılmaktadır. Yolsuzluk vurgusuyla yapılan 17-25 Aralık 2013 operasyonları, 1 Ocak ve 19 Ocak 2014'de yasadışı yöntemlerle MİT tırlarının durdurularak Türkiye'yi dünya kamuoyunda teröre yardım etmekle suçlama girişimleri paralel yapının 15 Temmuz'daki kanlı darbe teşebbüsünden önce denediği yöntemler arasındadır. 2012'de Gülen Cemaati'nin devleti ele geçirdiği ve devlete sızdığı iddiaları ile ilgili olarak "Bunlar kargaları güldürür" diyen dönemin hükümet sözcüsünün kısa bir zaman sonra, "Türkiye'de son günlerde olan hadise şudur; birileri Cemaat'in gücünden yararlanarak, Cemaat'i manivela olarak kullanıp taşları yerinden oynatmaya, siyaseti dizayn etmeye çalışıyor" yorumunu yapma aşamasına gelmesi, FETÖ faaliyetlerinin amaçlarının çok geç anlaşılmaya başlandığını ortaya koymaktadır (Çelik, 2014).

2013 yılından itibaren FETÖ medyasının, örgütün izlediği stratejiye paralel olarak devlete, hükümete, kurumlara ve kişilere yönelik izlenen son derece gizli ve derinden mücadeleyi haber ve yorumlarıyla desteklediği ve kamuoyu algısı oluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Gülen ve örgüt medyasının propagandaya büyük önem verdiği ve kamuoyunu algı operasyonlarıyla yönlendirmeye özel bir çaba harcadığı bilinmektedir. Yıllar boyunca FETÖ medyasında örgüt faaliyetlerinin Türkiye'de ve dünyada üst düzeyde desteklendiği algısını oluşturabilmek amacıyla, gizleme gereği duyulmadan Gülen'in yaptığı temaslar sunulmakta ve propaganda amaçlarına hizmet etmektedir. Bu bağlamda FETÖ lideri Gülen'in 1983-1990 yılları arasında görüştüğü ve daha sonra Amerikan gizli servisi CIA Başkanı olan Morton Abromowitz'le temasları, Abraham Foxman ve Papa II. John Paul ile görüşmeleri, Türkiye ve uluslararası kamuoyunda tanınan etkili pek çok isimle temasları örgüt medyasında yoğun olarak işlenerek propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır.

Paralel yapı medyanın gücünü örgütlenme aracı olarak kullanarak, Türkiye'nin yanı sıra dünyanın çok sayıda ülkesinde yürüttüğü ticari, yatırım, eğitim ve lobicilik gibi faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Örgütün elindeki medya organları, sadece kendi faaliyetlerini kamuoyuna şirin göstermek için kullanılmamış, aynı zamanda yeri geldiğinde bir tehdit ve şantaj aracına dönüştürülmüştür. Örgütün Türkiye'de siyaseti dizayn amacıyla tertiplendiği kaset kumpaslarında devletin güvenlik birimleriyle örgüt medyası birlikte hareket etmiştir. Muhalefet partilerinin ardından iktidar partisi için de kasetlerle şantaj yapılmış ve medya yapılanması tarafından kamuoyu algısı belirlenen hedeflere göre şekillendirilmiştir.

Örgütün gerçek yüzünü sonraki yıllarda açık şekilde ortaya çıkaracak gelişmeler arasında hükümetle yaşanan dersane krizi önemli bir milat oluşturmaktadır. Dersaneler üzerinde büyük çıkarı olan FETÖ'nün menfaatlerine do-

kunan hükümet hamlesi, örgütün asıl yüzünü ortaya çıkararak tehdide varan göndermelerle hükümete yüklenen yayınları başlatmıştır. Hükümetin dershaneleri kaldırmaya yönelik adımlarını haber ve yorumlarında konu edinen Zaman gazetesi, bu durumu “eğitime darbe vurmaya yönelik bir uygulama” şeklinde manipüle ederek okuyucularına duyurmayı seçmiştir. Gazetenin yazarı Ali Ünal ise 12 Kasım’daki yazısında “bütün reformlarda gayenin siyasi ve ideolojik olduğunu” ileri sürerek, yapılmak istenenin hükümetle paralel yapı arasında ideolojik bir çekişmeye dönüştüğünü işaretlemiştir.

Dershaneler ve diğer eğitim kurumlarından yüksek gelirler elde eden ve örgütün insan kaynağını devşiren FETÖ’nün, dershane krizinin ardından basın özgürlüğü sınırlarının ötesine geçerek devlet adamlarına saldırılar yönelttiği görülmektedir. FETÖ medyasının örgütün gayrimeşru faaliyetlerini meşrulaştırarak geniş kitlelere ulaştırılması görevini yürüttüğü ve yayınlarını örgütün stratejik amaçları doğrultusunda belirlediği dershane krizindeki tutumlarıyla ortaya çıkmıştır.

Dershane krizi bahanesiyle başlayan yeni süreçte, ülkedeki toplumsal ve siyasal gerilimi sürekli yükseltecek bir strateji yürütülmeye başlanmıştır. Bu tarihlerden itibaren her fırsatı değerlendiren yayınlarıyla başta Zaman gazetesi olmak üzere FETÖ medyası ağız birliği ederek basına sansür uygulandığı iddiasıyla kamuoyunu hükümet aleyhine kışkırtmaya, Türkiye ve dünya kamuoyunda örgüt amaçları doğrultusunda algı oluşturma çalışmalarına ağırlık vermiştir. FETÖ medyası Türkiye’yi istikrarsızlaştırmaya ve itibarsızlaştırmaya yönelik faaliyetleriyle, kaynağı belirsiz haberler ve köşe yazılarıyla yoğun ve şiddetli bir karalama kampanyası yürüterek, bilgi kirliliği ve manipülasyon yöntemleri ile gerçekleri gizleyerek ve çarpıtarak manşetlerine taşıdığı çok sayıda olayla 15 Temmuz’un alt yapısını hazırlamıştır.

Örgütün devletin hassas birimlerine sızmış elemanları vasıtasıyla “MİT tırları”, “Selam-Tevhid Kudüs Ordusu” ve “17-25 Aralık soruşturmaları” gibi sistematik, planlı ve programlı komplo ve kumpas operasyonları yapılırken, örgüt medyası da hedefe yönelik fonksiyonel bir araç olarak kullanılmıştır. Hükümete ve anayasal düzene karşı darbenin adımları örgüt medyasındaki gazeteci ve yazarların başlattıkları toplumsal mühendislik çalışmasıyla olgunlaştırılmış ve kamuoyu desteği sağlanmaya çalışılmıştır.

Geçmişte Türkiye’de yapılan darbeleri desteklemiş bir örgüt olan FETÖ’nün yeni darbe arayışlarının kamuoyunda yaratacağı tepkiyi hesap ederek, medyası aracılığıyla daha çok darbe çağrısını yapacak bir yayın politikası izlediği görülmektedir. 15 Temmuz öncesi FETÖ medyasının sembolik darbe mesajlarını tabana iletmeye, orduyu tahrik etmeye ve kamuoyunu baskı altında tutmaya yönelik bir yayın politikası izlediği anlaşılmaktadır. Örgüt medyasındaki örtülü dar-

be mesajları arasında; Zaman gazetesinin 2013 Kasım ayı içerisinde “Kardeşlik Zamanı” başlıklı sloganıyla hazırladığı reklam afişi, Aksiyon dergisinin 2014 yılı Ocak ayı reklamı, 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsünden 9 ay 10 gün önce yayınlanan Zaman gazetesi reklam filmi ve Sızıntı dergisinin 2016 yılı Mayıs sayısı için seçilen kapaktaki görseli dikkat çekicidir.

FETÖ'nün medyayı tabanı ile haberleşme, motive etme ve bir takım propaganda teknikleriyle kamuoyunu yönlendirebilme amacıyla etkili bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Böylelikle örgüt amaçları ve stratejisi doğrultusunda algı operasyonu yaparak toplumdaki tepkiselliği yönlendirmekte kendisine meşruiyet alanı sağlamaktaydı. Algı operasyonları medya aracılığıyla çok etkin biçimde gerçekleştirilirken, örgütsel faaliyetler çerçevesinde toplumun muhtelif kesimlerine ve devletin en kritik kurumlarına kadar sızmış örgüt mensupları da buldukları konuma göre dedikodu yaparak, istihbarat toplayarak, sahte delil üreterek, yargılama konularında örgüt menfaatini gözeterek veya maddi destek sağlayarak bu algıya destek oluyorlardı. FETÖ'nün medya desteğiyle yürüttüğü bu algı operasyonu, bireyleri objektif olmaktan uzaklaştırarak örgüt ideolojisi ve amaçları doğrultusunda, örgüt gözüyle olaylara yaklaşıyor ve yanlış değerlendirmeler yaptırıyordu.

Dershane krizinde hükümete istediğini yaptıramayan FETÖ, amaç ve çıkarları doğrultusunda ülke menfaatlerini ve güvenliğini tehdit edecek eylemlerden geri kalmayacaklarını gösterecek yeni girişimlere yine medya marifetiyle devam etmiştir. Türkiye'yi teröre yardımla suçlayan söylemi geliştiren FETÖ medyasının tutumu, dershanelerin kapatılması krizinden bir adım ileri giderek hükümetle karşı karşıya gelme eşiğinin aşıldığını göstermektedir. FETÖ medyası MİT tırları hadisesinin alt yapısını döşerken, Türkiye'nin terör örgütleriyle suçlanacağı bir algı operasyonuna imza atmaktadır. FETÖ dershane krizinde kendi çıkarları için kavga eden görüntüsünden çıkarak, doğrudan Türkiye'ye zarar verecek bir savaşın parçası olduğunu ifşa edecek adımlar atmaya başlamıştır.

Örgüt medyasının yanı sıra örgütün etkisinde hareket eden bir takım medya organlarının Türkiye'yi uluslararası düzeyde güç duruma düşürecek “teröre yardım” ve “yolsuzluk” gibi iddialarla hükümete yönelik suçlamaları gündemde tutmalarına eş zamanlı olarak, yeni dosyalar ardı ardına devreye sokularak bir sivil darbenin yollarının arandığı anlaşılmaktadır. Belirlenen hedefe yönelik bu süreçte örgüt medyası son derece fonksiyonel bir araç olarak kullanılırken, örgüt üyelerinin de sosyal medyada etkili bir şekilde aynı algıyı güçlendirmeye yönelik paylaşımlarda buldukları görülmektedir.

Örgütün medya görevlileri 2013 yılının ortalarından itibaren sistemli ve bilinçli bir şekilde “yolsuzluk” adı altında bir kısım iddiaları gündeme taşıyarak ve sosyal

medyada şifreli ve imalı bir şekilde işleyerek toplumsal algıyı şekillendirmektedir. Henüz 17-25 Aralık operasyonlarının gündemde olmadığı ve dershane krizi ile teröre yardım tartışmalarının yaşandığı bir dönemde, sosyal medyada yolsuzluk üzerinden toplumsal mühendislik çalışmasına başlayan örgütün, ileride yaşanacak gelişmeleri de hesaba katan bir programı uyguladığını söylemek mümkündür.

17 Aralık ve 25 Aralık 2013 tarihlerinde kamudaki uzantılarının başlattıkları yolsuzluk operasyonları, FETÖ medyasının yaptığı yayınlardaki algı operasyonlarıyla devam etmektedir. Örgütün yayın organlarının yanı sıra etki altındaki medyanın da devreye girmesiyle atılan manşetler, soruşturmaların ilk günden itibaren bir yargı süreci için değil medya üzerinden algı operasyonu amacı taşıdığını göstermektedir. 2014 yılının Ocak ayından itibaren dönemin başbakanına ait olduğu iddiasıyla medyaya servis edilen ses kayıtlarıyla itibarsızlaştırma ve istifaya zorlamanın amaçlandığı çok açıktır. Bütün bu organize faaliyetlerin amacının, 17-25 Aralık sürecinde devletin seçilmiş ve meşru hükümetini devirmek olduğu görülmektedir.

Yolsuzluk operasyonları üzerinden amaçlarına ulaşamayan örgüt üyelerinin, daha önceden hazırlığını yaptıkları ve kamuoyunun zihninde yer edindirmeye başladıkları terör örgütlerine yardım iddiasını güçlendirecek bir adım daha atarak, MİT tırları hadisesini gündeme taşıdıkları anlaşılmaktadır. FETÖ'nün güvenlik kuvvetlerine sızmış elemanlarının 1 Ocak 2014 tarihinde Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde ve 19 Ocak'ta Adana'da MİT'e ait tırları durdurmasıyla ve ardından görüntülerin medyaya servis edilmesiyle Türkiye son derece ciddi ithamlarla muhatap olmak zorunda kalmıştır. Türkiye'yi ve hükümetini uluslararası kamuoyunda zor durumda bırakmak amacını taşıyan bu kumpas girişiminde yine her aşamada FETÖ yapılanmasının izleri ve medyasının propagandaları görülmektedir. Devletin en hassas güvenlik birimlerine, polis teşkilatı, jandarma, istihbarat ve TSK'ya sızan örgüt üyeleri, kumpas girişimlerini koordineli bir biçimde medya organları üzerinden servis ederek Türk ve dünya kamuoyuna Türkiye'nin imajıyla ilgili ciddi zarar vermiştir.

FETÖ'nün medyada görevli üyeleri hakkında soruşturmaların açılması ve yargı sürecinin devreye sokulması üzerine, örgüt medyasında "özgür basın susturuluyor" kampanyası başlatılmıştır. Muhalif basının yanı sıra yurt dışından ciddi destek alan bu kampanya boyunca basın organlarının hukuka aykırı şekilde susturulduğu ve muhalif gazetecilerin tutuklandığı algısı yaratılması amaçlanmaktadır. Toplum yönlendirme ve gerektiğinde baskı ve tehditlere başvurarak algılarla oynama tecrübesine sahip FETÖ, örgüt hakkında soruşturma yürüten yargı ve

emniyet mensuplarına yönelik sosyal medya üzerinden saldırılar düzenleyerek, hâkim ve savcıların kararlarını sorgulatarak saldırgan söylemlerini sürdürmüştür.

Türkiye'ye karşı yürütülen örtülü bir savaşa vekâlet ettiği ortaya çıkan örgüte yönelik mücadele kapsamında soruşturmaların başlaması üzerine, örgüt üyelerinin devletin yaptığı işlemlere karşı çıkması ve direnmesi için medya üzerinden çağrılar yapılmaya başlanmıştır. Örgütün finans kuruluşlarından Bank Asya için medyada yapılan büyük kampanyanın bir benzeri, örgütün medya organlarının kapatılmasını engellemek için muhalefet partilerinin vekillerini dahi gösterilerin bir parçasına dönüştürerek sürdürülmüştür.

Örgütün basın yayın organlarını aynı zamanda örgüt içi haberleşme için kullandığı, bu yolla talimatları alt birimlerine ulaştırdığı görülmektedir. Oluşturduğu algılarla kamuoyunu yönetmek ve kışkırtmak gibi görevleri yerine getiren örgüt medyası, aynı zamanda yönetim kadrosuyla hücreler arasında iletişim aracı işlevi görmektedir.

Paralel yapının, medya üzerinden yürüttüğü propagandanın yanı sıra sokak ve şiddet eylemlerini de örgütleyerek toplumun sinir uçlarını kaşındığı ve kaos çıkarmayı hedeflediği ortaya çıkmıştır. Gazetelere yansıyan ve bugün savcılık soruşturmalarının konusu olan iddialara göre, FETÖ'nün yönettiği örgütler Rahip Santoro, Dink, Zirve ve Danıştay cinayetlerinde ve Gezi eylemlerinde kullanılmıştır (Dinç, 2014). 2013'teki Gezi eylemlerinden itibaren tırmandırılan gerilimin finali, 15-16 Temmuz 2016 gecesi Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesine sızarak kendilerini Yurtta Sulh Konseyi olarak tanıtan bir grup asker görünümü örgüt militanı tarafından darbe teşebbüsüyle yapılmıştır.

Bilhassa batı medyasının siyasi bir hesaplama ya da bir cunta hareketi olarak nitelendirmesine rağmen, 15 Temmuz kalkışması tipik bir Vekâlet Savaşı örneğidir. Türkiye'ye karşı yürütülen vekâlet savaşının, 15 Temmuz'da silahlı aşamaya geçmeden çok daha önce örgütün medyası ve devlet içerisine sızdırdığı ajanlarının faaliyetleriyle yürütüldüğü görülmektedir. Türkiye'de bu tür kompleks terör eylemlerine ve psikolojik hareketlere müsait ortam ve vasıtaların oluşturulmasında medya önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Savaşların artık cephelerde ve topla tüfekte yapılmadığı, medyanın ve propaganda tekniklerinin kullanılmasıyla toplumların etki altına alınarak hükümetlerin devrilebildiğine şahit olunmaktadır. Türkiye'nin son yıllarında ardı ardına devreye sokulan kumpasların ve toplumsal gerilimlerin ardında FETÖ medyasının büyük gayretlerinin olduğu, geriye doğru yapılacak bir basın taramasından ve analizlerden anlaşılmaktadır. Ülkenin ordusunun en hassas unsurlarının ele geçirilmesi, polisinin, yargısının ve medyasının devletin meşru düzenine paralel bir güç tarafından yönetiliyor olması ve bütün

bunlarla ilgili medya aracılığıyla kamuoyunda yürütülen algı çalışmaları ancak yeni nesil savaşlar ile mümkündür.

Günümüzün gelişmiş teknoloji ve iletişim çağında devletlere karşı kullanılan terör eylemleri, darbeler ve medya manipülasyonları bir hibrit savaş uygulamasıdır. 15 Temmuz, başka devletler tarafından devşirilerek kendi milletine ihanet için kullanılan bir grup üzerinden Türk milletini, ordusunu ve devletini hedef alan düşman saldırısıdır. Başta medya yapılanması olmak üzere sızdığı kurumların gücünü kullanarak ülkenin toplumsal bağlarını çözmeye ve politik meşruiyetini yıpratmaya çalışan FETÖ örgütünün, son çare olarak silahlı müdahale seçeneğini denediği anlaşılmaktadır.

SONUÇ

İletişim çağının dönüştürdüğü ağ toplumları gibi, FETÖ de adeta “ağ örgütü” yapılanmasıyla gizlenerek faaliyetlerini yürütmüştür. Türkiye’nin her ili ve ilçesinin yanı sıra dünyanın pek çok ülkesinde ışık evleri, yurtları, dershaneleri, gazeteleri, dergileri, televizyonları, sosyal medyası, holdingleri ile faal olan bu yapının hiyerarşik bir düzen içerisinde bir merkezden yönetildiğine ve gizli amaçları olduğuna çok geç dikkat edilmiştir. Örgütün devlete sızmış elemanları ve medyası üzerinden yıllardır yürüttüğü kumpaslarla ulaşmaya çalıştığı amaç, 15 Temmuz silahlı kalkışmasıyla açığa çıktığında iş işten geçmiştir. Oysa FETÖ medyası 2013 yılından itibaren örgüt stratejisine paralel olarak devlete, hükümete, kurumlara ve kişilere yönelik izlenen son derece gizli ve derinden mücadeleyi haber ve yorumlarıyla desteklemekte ve kamuoyu algısı oluşturmaktadır.

Küresel sahiplerinin tayin ettiği politik ve ideolojik hedeflere ulaşmak için en kirlili vasıtaları kullanan paralel devlet yapılanması, 15 Temmuz’da sivilleri hedef alarak korku ve dehşet yaymak suretiyle toplumun iradesini esir almayı denemiştir. Örgütün kamuoyuna hizmet ve eğitim hareketi görüntüsü vermesine rağmen, kadrolaşma hedeflerinin başta medya olmak üzere, askeri ve stratejik birimlere, stratejik bilginin, paranın ve gücün olduğu yerlere yönelmesi dikkat çekicidir. Medyaya, güvenlik bürokrasisine ve istihbarat alanına nüfuz etmeye çalışan örgütün, Türkiye’ye karşı yürütülen psikolojik savaşa vekillik yaptığı görülmektedir.

Türkiye devletinin ve demokratik yollarla seçilmiş yöneticilerinin teröre destek veriyor algısını oluşturmak için gizli toplantıları casusluk amaçlı dinleyerek ifşa etmek, MİT tırları komplosuyla uluslararası kamuoyunda Türkiye’yi terör destekçisi suçlamasıyla töhmet altında bırakmak, emniyet ve yargıdaki üyeleri vasıtasıyla yasadışı izleme, dinleme ve şantaj yaparak siyaseti dizayn etmek ve hükümeti devirmeye teşebbüs etmek gibi faaliyetleri sıralandığında, FETÖ

örgütünün Türkiye'ye karşı ilan edilmemiş bir savaşın taşeronu olduğu anlaşılmaktadır.

Örgüt yıllarca sürdürdüğü devlete sızma, kaos ve istikrarsızlığa yönelik kumpas ve suikastlarıyla psikolojik savaş yöntemlerinin her türlüünü kullanmıştır. Toplumda başta yargıya ve güvenlik bürokrasisine olmak üzere, genel anlamda devlete karşı duyulan güvenin yok edilmesi için faaliyette bulunmak gizli savaşın unsurlarındandır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin ve devlet bürokrasisinin itibarsızlaştırılması, devletin ve hükümetin zafiyet içerisinde gösterilmesi ilan edilmemiş bir hibrit savaşın can alıcı hamleleridir. Devletin en mahrem bilgilerinin özel bir kurgu içerisinde örgüt medyası aracılığıyla servis edilerek ülke genelinde tartışma ve kaos ortamına zemin hazırlanması, Türkiye'de anayasal düzeni ortadan kaldırmaya ve değiştirmeye yönelik bir stratejinin, dolayısıyla psikolojik savaşın uygulamaları olarak anlaşılmalıdır.

Darbeye zemin hazırlanmasında medyayı etkili bir araç ve adeta silah olarak kullanan FETÖ, bu sayede yarattığı toplumsal algıya dayanarak Türkiye'nin kurumlarını sarsan büyük operasyonlar düzenlemiştir. 15 Temmuz'da ise zorlayıcı ve şiddet içeren eylemlerle kitlelerde korku ve endişenin yaygınlaşması sağlanmış, örgütün iç ve dış kamuoyunda reklamı yapılmış, aynı zamanda devlet güçlerinin halkı koruyamadığı mesajı verilmiştir. Darbe girişimi TSK'nın yanı sıra MİT ve Emniyet gibi devletin saygın kurumlarına madden ve manen zararlar vermiştir. Hibrit tehditlere karşı güvenliği yeterince sağlayacak hazırlık ve donanımda olmadığı ortaya çıkan devletin kriz yönetim sistemi sınıfta kalmıştır.

FETÖ medyasının gazetecilik faaliyetlerinin dışına çıkarak, örgütün faaliyetlerini meşrulaştırmak ve geniş kitlelere ulaştırmak gibi bir misyona sahip olduğu anlaşılmaktadır. Örgüt medyasının stratejik amaçlarla kullanıldığı ve örgütün diğer yapılanmalarının ve bilhassa devlet içerisine sızdırdığı casusluk şebekesinin operasyonlarını kamuoyuna algı operasyonlarıyla sunduğu görülmektedir. FETÖ medyasının çeşitli propaganda tekniklerini kullanarak toplumdaki tepkiselliği kendi amaçları doğrultusunda tahrik ettiği ve toplumsal kutuplaşmayı, huzursuzluğu ve güvensizlik ortamını pompalayarak çözülmüş bir toplum yaratmaya çalıştıkları dikkat çekmektedir. Bizzat örgüt mensupları tarafından tezgâhlanan ve medyası aracılığıyla kamuoyu algısı şekillendirilen komplo ve kumpaslarla devletin, hükümetin ve anayasal düzenin ortadan kaldırılmasının hedef alındığı ortaya çıkmıştır. Mit tırları ve 17-25 Aralık soruşturmaları gibi operasyonlar, Türkiye'nin uluslararası itibarını zedeleyen psikolojik savaş hamleleri olarak değerlendirilmelidir. 15 Temmuz kalkışmasından çok önce, Türkiye'ye karşı ilan edilmemiş ve adı konmamış savaşın uygulamalarının bir silah olarak kullanılan örgüt medyası aracılığıyla yürütüldüğü görülmektedir.

Söz konusu medya organlarının 15 Temmuz'da Türkiye'ye karşı kanlı kalkışmayı deneyen silahlı terör örgütü FETÖ'nün medya gücü olduğunda şüphe yoktur. 15 Temmuz'un ve Türkiye'yi bu sürece götüren yakın dönemin önemli davalarının sonuçları itibarıyla Türk milletine ve devletine yönelik bir saldırı olduğu dikkate alındığında, FETÖ'nün Türkiye'ye karşı vekâlet savaşlarında kullanılan bir taşeron örgüt olduğu anlaşılmaktadır. Bilhassa günümüz vekâlet savaşlarının vazgeçilmez araçlarından olan medyanın kamuoylarını manipüle etme, bilgi kirliliği yaratma ve belirlenen amaçlar doğrultusunda propagandalarla hedef ülkeyi, kurumlarını ve yöneticilerini itibarsızlaştırmadaki rolü FETÖ'nün medya yapılanması üzerinden uygulanmıştır.

Türkiye'nin 15 Temmuz sürecinde acı bir şekilde yaşadığı üzere, küresel çağdaki mücadelelerde tehdit artık tek boyutlu ve devletten devlete değil, asimetrik ve çok boyutlu bir şekil almıştır. Bilgiye sahip olan ve yönlendirenlerin aynı zamanda gücün de sahibi olduğu günümüzde, devletlerarasında yapılan psikolojik savaşın en önemli silahının da bilgi olduğu gerçeği dikkate alınmalıdır. Yeni nesil savaşların bir aracı olarak kullanılan bilgi ve bilişim teknolojileri aynı zamanda çözümün de en önemli parçasına dönüştürülmelidir. Bu nedenle Türkiye'nin birçok alanda olduğu gibi milli güvenlik ve hibrit tehditlerle mücadele yöntem ve anlayışını da sanayi toplumu yaklaşımından kurtararak 21. yüzyılın güvenlik algılamalarına uyumlu hale getirmesi bir zorunluluğa dönüşmüştür.

Yeni savaşları kazanmanın yolu, devletin yanı sıra toplumun da doğru bilgiye ulaşmasından ve donanımlı olmasından geçmektedir. Medyanın toplum üzerinde etkili bir propaganda aracı olarak kullanılması, modern demokrasilerde yasaklamalar yerine toplumun bilinç düzeyini artırmakla dengelenmektedir. Uluslararası etkileşim olanağına sahip yeni medyanın algı operasyonlarına fırsat vermemek için toplumları doğru bilgilendirecek çoğulcu bir ulusal medya yapısının korunması da önemlidir.

KAYNAKLAR

- ASLAN, M.Y., (2008). "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", TBB Dergisi, 21/79, 235-274.
- AKIN, A., (2017). Hibrit Savaş Konsepti Nedir? Nerede ve Nasıl Uygulanır?, <http://stratejikanaliz.com/hibrit-savas-konsepti>, (28.08.2017).
- AZİZ, A. (2007). Siyasal İletişim, Nobel Yayın, Ankara.
- BALTA, E., (2014). "Uluslararası Savaş", Evren Balta (ed.), Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler, Küre Yayınları, İstanbul.
- BEKTAŞ, A., (2000). Kamuoyu İletişim ve Demokrasi, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- BİNGÖL, O., ve VARLIK, A.B., (2016). FETÖ Darbe Girişiminin Askeri Analizi, Merkez Strateji Enstitüsü, <http://merkezstrateji.com>, (15.08.2017).
- BİNGÖL, O., (2015). Hibrid Savaş, Rusya ve Türkiye, <http://merkezstrateji.com>, (16.08.2017).
- BORINS, S. (2011). "Online Adaydan Online Başkana", (Yusuf Devran ed.), Seçim Kampanyalarında Geleneksel Medya, İnternet ve Sosyal Medyanın Kullanımı, Başlık Yayın Grubu, İstanbul.
- BOWERS, C. O., (2012). Identifying Emerging Hybrid Adversaries. Parameters. Vol. XLIII (Spring), 39-50.
- BOZKURT, E., vd. (2010). Devletler Hukuku, Yetkin Basımevi, Ankara.
- CORDESMAN, A., (2006). Iran's Support of the Hezbollah in Lebanon, Center for Strategic and International Studies, July 15.
- CLAUSEWITZ, C. V., (2015). Savaş Üzerine, Doruk Yayınları, İstanbul.
- ÇELİK, H., (2014). "Hüseyin Çelik'ten TIR Açıklaması", Akşam Gazetesi, <http://www.aksam.com.tr/siyaset/huseyin-celiktan-tir-aciklamasi/haber-277861>, (07.03.2017).
- DİNÇ, A., (2014). "Suikastlarda Paralel İzi Var", Akşam Gazetesi, <http://www.aksam.com.tr/siyaset/suikastlarda-paralel-izi-var/haber-299585>, (30.03.2017).
- DOMENACH, J. M., (2003). Politika ve Propaganda, Varlık Yayınları, İstanbul.
- EREKER, F., (2004). "İlk Çağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", Uluslararası İlişkiler, 1(3).
- GRAY, C., (2006). Strategy and History, Essays on Theory and Practice, New York, Routledge.
- GRAY, C. S., (2007). War, Peace And International Relations, London: Routledge.
- GÜRÇAN, M., (2012). "Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar, Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, (Ed. Atilla Sandıklı), Bilgesam Yayınları, İstanbul.
- HAMMES, T. X., (2004). The Sling and the Stone: On War in the 21st Century, MN Zenith Press, St. Paul.
- HEYWOOD, A., (2013). Küresel Siyaset, (çev. Nasuh Uslu, Haluk Özdemir), Adres Yayınları, Ankara.
- KALDOR, M., (2007). News & Old Wars, Second Edition, California: Stanford University Press.
- KAPLAN, Y., (1991). Enformasyon Devrimi Efsanesi, Rey Yayıncılık, İstanbul.
- KESKİN, F., (2002). "BM ve Kuvvet Kullanma", Avrasya Dosyası (BM Özel), 8(1), 151.
- LEITENBERG, M., (2006). "Deaths in Wars and Conflicts in the 20th Century", Cornell University Peace Studies Program, 5.

- LIANG, Q. ve XIANGSUI, W., (1999). *Unrestricted Warfare*, çev. FBIS, PLA Publishing House.
- LIND, W. S. Vd., (1989). "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation", *Marine Corps Gazette*, October, 22-26.
- LUDENDORFF, E. F. W., (2014). *Birinci Dünya Savaşı'nda Gördüklerim ve Yaşadıklarım, Dün Bugün Yarın Yayınları*, (Yay. Hazırlayan Asiye Yıldırım), 1. Cilt, İstanbul.
- MAIGRE, M., (2015). "Nothing New in Hybrid Warfare: The Estonian Experience and Recommendations for NATO", *German Marshall Fund Policy Brief*, February 2015.
- MELLO, P. A., (2010). "In Search of New Wars: The Debate about a Transformation of War", *European Journal of International Relations*, 20(10), 1-13.
- MÜNKLER, H., (2010). "Old and News Wars", *The Routledge Handbook of Security Studies*, Myriam Dunn Cavelty ve Victor Maver (eds.), London: Routledge.
- ONARAN, A. Ş., (1984). *Kamuoyu, Haşmet Yayınları*, İstanbul.
- ÖLÇEKÇİ, H., (2017). "Renkli Devrimler, Arap Baharı ve 15 Temmuz Darbe Girişiminde Ayrışan Toplumsal Hareketler ve Medyanın Rolü", *Uluslararası 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Türkiye Sempozyumu*, Muş Alparslan Üniversitesi.
- PARKER, G., (2014). *Cambridge Savaş Tarihi*, (çev. Füsün Tayanç Tunç), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- QUALTER, T.H., (1979). *Propaganda and Psychological Operations*, Waterloo University.
- SALVATORE, A., (2013). "New Media, the "Arab Spring," and the Metamorphosis of the Public Sphere: Beyond Western Assumptions on Collective Agency and Democratic Politics", *Constellations*, 20(2), 217-228.
- SCHNITSER, E. Ve COLONEL, L., (2005). "Perfecting War: Searching For The Silver Bullet", *Center For Strategy And Technology Air War College*, Air University, Maxwell AFB Alabama.
- SZAJKOWSKI, B. (2011). "Social Media Tools And The Arab Revolts", *Alternative Politics*, 3(3), 420-432.
- YALÇINKAYA, H., (2014). "Savaş", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, Küre Yayınları, İstanbul.
- WALSH, P., (2013). *The Events of 1915 in Eastern Anatolia in the Context of Britain's Great War on the Ottoman Empire: A Talk Given by Dr. Pat Walsh at the London School of Economics on February*, Athol Books.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİNİN ERTESİ GÜNÜNE AİT ULUSAL GAZETE MANŞETLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Dr. Lokman ZOR

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Niğde Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu
Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü
lokman_zor@hotmail.com

ÖZET

Türkiye’de 15 Temmuz 2016’da gerçekleştirilen darbe girişimi, siyasi partiler, sendikalar, sivil toplum kuruluşları, medya ve iş dünyası, kısacası farklı düşüncelere sahip toplumun bütün kesimlerinin karşı koyması ve halkın ölümü göze alarak direnmesi sonucu başarısız bir şekilde sonuçlanmıştır. Söz konusu darbe girişimi ile ilgili haberler ilk andan itibaren tüm medya araçlarında yoğun şekilde yer bulmuş, yaşananlar farklı boyutlarıyla haberleştirilerek kamuoyuna sunulmuştur. Bu bağlamda, darbe girişiminin gerçekleştirildiği 15 Temmuz’un ertesi günü yayınlanan gazetelerdeki haberler, olaya yaklaşım ve yaşananları değerlendirme bakımından son derece dikkat çekicidir. Bu çalışma, 16 Temmuz 2016 günü ilk sayfasında darbe girişimine yer veren Cumhuriyet, Milliyet, Posta, Sabah, Yeniçağ ve Yeni Şafak gazetelerinin manşetlerinin karşılaştırmalı analizini hedeflemektedir. Gazetelerin seçiminde tesadüfi olmayan örneklem yöntemlerinden kasti (yargısal/iradi) örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Haber manşetleri; medya ürünlerine uygunluğuyla ve ideolojik arka planı açıklamasıyla son yıllarda öne çıkan eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiş, yayın kuruluşlarının olaya yaklaşım ve yaşananları değerlendirme bağlamında ortaya koydukları ideolojik tavrın tespit edilmesi amaçlanmıştır. Henüz halkın ve güvenlik kuvvetlerinin darbe girişimini bastırmaya yönelik gayretleri devam ederken baskıya giren gazetelerin bazılarının temkinli, bazılarının ise kararlı bir tutum sergilediği görülmüş, bununla birlikte tamamının, ülke kaderini belirleyebilecek bu denli büyük ve önemli bir olayda bile ideolojik bir bakış açısı ve değerlendirme içerisinde hareket ettiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz Darbe Girişimi, Medya, Gazete Manşetleri, Eleştirel Söylem Analizi, İdeoloji.

COMPARATIVE ANALYSIS OF NATIONAL NEWSPAPERS' HEADLINES OF THE DAY FOLLOWING THE 15TH JULY COUP ATTEMPT

ABSTRACT

The coup attempt in Turkey on July 15, 2016 resulted in a failure as the political parties, trade unions, non-governmental organizations, the media and the business world, in short all different sections of society withstood and resisted risking their lives. The news about the coup attempt in subject was found its place intensely in all the media tools from the first moment on, and the incident was communicated with different dimensions and presented to the public. In this context, the news in the newspapers published on the day following the coup attempt on July 15, is extremely striking in terms of their ways of approaching and evaluating the incident. This study aims at a comparative analysis of the headlines of the newspapers (Cumhuriyet, Milliyet, Posta, Sabah, Yenicag, Yeni Safak) which included the coup attempt on the first page on 16 July 2016. In the selection of the newspapers, deliberate (judicial / voluntary) sampling method was used from non-random sampling methods. The headlines were examined through the analysis of critical discourse analysis, which has emerged in recent years, in terms of the media products and with the explanation of the ideological background, and it was aimed to determine the ideological attitude that the broadcasting organizations put forward in the context of their ways of evaluation and approaching to the incident. Yet as the efforts of the people and the security forces to suppress the coup attempt continued, it was seen that some of the newspapers that went into pressure were cautious and some others showed a decisive attitude, and it was seen that the whole acted in an ideological perspective and evaluation even in such a big and important event that could determine the fate of the country.

Keywords: 15 July Coup Attempt, Media, Newspaper Headlines, Critical Discourse Analysis, Ideology.

1. GİRİŞ

Halk arasında yazılı belgenin kalıcı olduğuna, dolayısıyla doğru ve güvenilir görüldüğüne dair yaygın bir görüşü ifade eden “söz uçar, yazı kalır” şeklinde bir söz vardır. Bu bakış açısı; yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla bir kısım çevreler tarafından sürecini tamamladığı düşünülse de gazeteyi, günümüzde hala etkin kılmakta, kullanılan medya araçları içerisinde doğru, güvenilir ve kalıcı nitelikleriyle güçlü ve etkili bir konumda tutmaktadır. Hiç şüphesiz, bu durumun ortaya çıkmasında, anı anına haber aktarabilen diğer medya araçlarına göre ga-

zetelerin, elde edilen bilgiyi doğrulama süresinin daha uzun olması büyük rol oynamaktadır. Ortaya çıkan olayla ilgili anında bilgi aktarma zorunluluğunun olmaması, gazetelere, olayın sunumundan ziyade yorumlanmasına yönelik bir işlev yüklemektedir. Bu sayede de, gazeteler aracılığıyla, olayların genel çıkarımlar doğrultusunda daha rasyonel değerlendirilmesi söz konusu olabilmektedir.

Yazılı basının şüphesiz en çarpıcı ve dikkat çekici unsurlarından biri manşetlerdir. Habere ait temel bilgiyi içermesi ve okuyucunun haber seçimini belirlemesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Merak duygusunu harekete geçiren, çekici, etkileyici, yönlendirici işlevinin yanı sıra haber içeriğinin en kısa bildirim olarak kullanılan manşetler, okuyucu açısından algılama ve anlamlandırma konusunda temel belirleyicilik özelliğine sahiptir. Bu yönüyle yazılı medya, zaman zaman sloganlar, söz kalıpları, atasözleri, deyimler ve benzer biçimlerden de yararlanarak, çoğu zaman iki ya da üç kelimededen ibaret çarpıcı ve anlamlı, kolay algılanıp anlaşılabilen manşetler aracılığıyla, belli bir bakış açısının tutumunu yansıtarak kamuoyunun eğilimini belirlemeye çalışır. Ayrıca manşetler, habere yönelik özetleme, ilgi çekme ve yönlendirme işlevlerini kolay bir biçimde yerine getirir (Zeyrek, 1992:59). Bu çalışmada manşetlerin incelenmesinin temel sebebi de budur.

Çalışma kapsamında, 15 Temmuz Darbe Girişimi'ne yer veren medya evreninden yazılı basın ele alınmış, darbe girişiminin ertesi gününe ait siyasi eğilimleri ve seslendiği okuyucu kitlesi farklılık gösteren Milliyet, Posta, Sabah, Yeni Şafak, Yeniçağ ve Cumhuriyet gazetelerinin ilk sayfasında yer alan haber manşetleri incelenmiştir. Gazetelerin seçiminde tesadüfi olmayan örneklem yöntemlerinden kasti (yargısal/iradi) örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, ana akım medya haberlerinin farklı ideolojiye sahip medya kuruluşları tarafından yansıtılan bakış açılarına, yoğunlaştıkları temalara ve darbe girişimini ele alış biçimlerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda; 15 Temmuz darbe girişiminin ertesi günü, darbe girişimine ait, ulusal gazetelerde yer alan haber manşetlerinin söylem biçimini tespit etmek, bu söylemle neyin nasıl yönetilmeye çalışıldığını, ne tür anlamlandırmalar içerdiğini, gazetelerin olaya yaklaşım ve yaşananları değerlendirme bağlamında nasıl bir ideolojik tavır sergilediklerini ilk ve ham tepkiler üzerinden ortaya koymak çalışmanın amacını teşkil etmektedir. Amaç doğrultusunda; farklı siyasi anlayış ve okuyucu kitlesine yönelik yayın yapan gazetelerin darbe girişimini nasıl bir bakış açısıyla ele aldıkları ve darbe girişimini hangi boyutuyla ön plana çıkardıkları araştırmanın iki temel sorusunu oluşturmaktadır.

Çalışmada, manşetlerdeki ideolojik boyutu ortaya çıkarmak amacıyla eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılmış; bu yöntemle söylemlerin nasıl kurulduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, haberin yapısını ve ideolo-

jik sunumunu ortaya çıkarması, diğer söylem çözümleme modellerinden daha kapsamlı ve sistematik bir yaklaşım sunması açısından Teun Adrian van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi modeli tercih edilmiştir.

Söylemin üretilme pratikleri üzerine yoğunlaşan Van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi modeli, çoğunlukla kitle iletişim araçlarının ürettiği enformasyonların ve eğlence ürünlerinin incelenmesini içerir ve genel olarak söylemin ardında yatan ima, anlam ya da ideolojiyi dilbilim temelli bir yaklaşımla ortaya çıkarır.

Van Dijk'ın söylem çözümleme yöntemi; metnin içeriği, retorisi, semantiği ve anlatısını kapsamaktadır. Yöntem mikro ve makro olmak üzere iki ayrı yapının çözümlenmesi şeklinde tasarlanmıştır. Mikro yapı bağlamında metnin sesleri, sözcükleri, cümle yapıları ve anlamları, makro yapı çözümlemesinde ise metnin teması, tematik yapısı ve konusu gibi söylemin bütün boyutları ele alınmaktadır (Devran, 2010:64). Bu bağlamda, içerisinde haber başlıklarının da yer aldığı makro yapı kapsamında haber girişleri, ana olay, haber kaynakları, ardalan ve bağlam bilgisi, olayın taraflarının yorumları ve değerlendirmeleri, fotoğraflar vb. unsurlar değerlendirilmektedir. Mikro yapı ise sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve retorik çözümlenmeleri içermektedir. Sentaktik çözümlemede, cümlelerin basit/karmaşık, aktif/pasif yapılarına bakılarak bir analiz yapılmakta; sözcük seçimlerine bakılarak ideolojik yapılanmanın anlaşılması için sosyal aktörler hakkındaki temel inanç ve ideolojiler ortaya konmakta; bölgesel uyumda ard arda gelen cümleler arasında oluşturulmaya çalışılan nedensel, işlevsel ve referansal ilişkiler ortaya çıkarılmakta; retorikte ise kanıta dayalı ikna edici ve inandırıcı veriler ele alınmaktadır (Özer, 2001:83).

Metin kavramı, birçok farklı tanımın yanı sıra *"bağıntılı ve birbirini tamamlayacak biçimde düzenlenmiş dil birliklerinin belirlenmesiyle oluşan dilsel anlatım"* (Vehrllich'ten akt: Aksan ve Aksan, 1991:97) olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak haber başlıklarının, alt başlıkların, üst başlıkların, haber girişlerinin, haber gövdelerinin, fotoğraf altı yazılarının, köşe yazılarının ve diğer gazete yazılarının birer metin olduğunu söylemek mümkündür (Zeyrek, 1992:59). Zira söz konusu dilsel anlatımların hepsi habere ilişkin fikir ve bilgi vermektedir. Bu bağlamda, manşetler aracılığıyla okuyucuya olaya dair bilgiler verilerek fikir sahibi olması ve neyin daha önemli olduğu işaret edilerek yönlendirme yapılmaktadır. Buradan hareketle gazete manşetlerinin, haber gövdesi de dâhil olmak üzere tıpkı diğer gazete metinleri ile aynı işleve sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca başlıkların haber metnine yönelik algı oluşturmada ilk ve en etkin unsur olduğunu göz ardı etmemek gerekir.

Başlıklar ve haber metinleri aslında bir buzdağının görünen kısımlarıdır. Bunların arka planında, açık bir şekilde ifade edilmeyen ama herkes tarafından pay-

laşılan, hem yayın kuruluşunun hem de habercinin görüş ve değerlendirmeleriyle yoğrularak metne yerleştirilmiş, okuru belli bir doğrultuda düşünmeye yönelten bilgi ya da iletiler bulunmaktadır (Van Dijk, 1991:181). Bu doğrultuda, haberler ve onların önemli bir parçası olan başlıklar incelenirken göz ardı edilmemesi ve bir bütün olarak ele alınması gereken bir takım değişkenler bulunmaktadır. Metin, öncelikli olarak haberci ve okur dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Çünkü habercinin inanç ve değerler sistemi, toplumun ve hedef okur kitlesinin beklentileri, habercinin bağlı olduğu yayın kuruluşunun ideolojisi, haber kaynaklarının haberciye verdiği bilginin içeriği gibi etkenler, gazetede yayınlanan haberin dilini belirleyen önemli parametrelerden birini oluşturur. Göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli parametre de edim bilim düzlemidir. Bu düzlem, haber metinlerinin ve başlıklarının okura sunduğu örtük iletilerin oluşturduğu, bu iletilerin haber ve başlık diline nasıl yansıtıldığını ortaya çıkarmayı sağlayan düzlemidir (Zeyrek, 1992:60).

Genellikle kısa bir tümce ya da ifade kalıbından oluşan haber başlığını, tek başına ele alıp değerlendirmek, bir takım eksikliklerin söz konusu olduğu dar kapsamlı bir değerlendirme olacaktır. O yüzden başlıkları incelerken, haber metni olmasa bile, işlevleri ana başlığı tanımlamak ve açıklamak olan üst başlık ile alt başlıkların da mutlaka dikkate alınması gerekir. Bu bağlamda, çalışmamız kapsamında incelenecek manşetlerin yanı sıra sürmanşetler ve onları açıklayıp tanımlayan üst ve alt başlıklar da ele alınmış, hepsi bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

2. DARBE GİRİŞİMİNİN GAZETE MANŞETLERİNDE SUNUMU

Darbeler, hükümetlerin politikalarından ziyade doğrudan iktidarda bulunan hükümetin değiştirilmesine yönelik bir eylem biçimidir. Belli bir güç tabanına sahip bir grubun, iktidarı elinde bulunduran hükümet üzerinde şiddet kullanmak ya da şiddet kullanma tehdidiyle baskı oluşturmak suretiyle hukuk dışı yollarla iktidarı ele geçirme veya değiştirme girişimi olarak tanımlanabilir. Bu yönüyle darbeler, siyasi otoriteye karşı doğrudan eylemin aşırı bir uygulamasıdır (Huntington, 1969:217).

Türkiye Cumhuriyeti, 15 Temmuz 2016 gecesi, Türk Silahlı Kuvvetleri içerisine sızmış bir grubun emir komuta silsilesi dışında gerçekleştirdiği bir darbe girişimiyle karşı karşıya kalmıştır. Akşam saatlerinde, özellikle İstanbul ve Ankara'daki bazı askeri bölgelerde yaşanan hareketlilik saat 22.00'de iyice belirginleşmeye başlamış, alçak uçuş yapan savaş uçaklarının sesleri, Genelkurmay Başkanlığı merkez binasından duyulan silah sesleri, Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet köprülerinin askerler tarafından tek yönlü kapatılması büyük bir gergin-

lik ve karışıklığa sebep olmuştur. Bütün bunlara rağmen yaşanan olağanüstü durumun bir darbe girişimi olduğu, saat 23.05'te A Haber ve NTV televizyonlarının canlı yayınına bağlanan Başbakan Binali Yıldırım'ın açıklaması ile anlaşılmıştır. Başbakan'ın açıklamasından bir saat sonra güvenlik kaynakları tarafından kalkışmayı ordu içerisindeki Fetullahçı Terör Örgütü / Paralel Devlet Yapılanması mensubu subayların yapmaya çalıştıkları açıklanmıştır. TRT'nin işgal edilip korsan bildirinin okunmasından kısa bir süre sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan, telefon görüntüsüyle bir televizyonun canlı yayınına katılarak kalkışmaya yönelik tepki göstermiş, FETÖ/PDY kaynaklı olduğunu açıklamış ve halkı sokaklara çağırmıştır (AA, 2016:7). Bu çağrı, darbe girişimi ve sürecin seyrinin tamamen değişmesine sebep olmuştur.

Ordu içerisinde yuvalanmış bir grubun kalkışma gerçekleştirdiği netleşmiş olmasına rağmen süreçle ilgili belirsizliğin sürdüğü saatlerde ertesi günün baskısına hazırlanan bazı gazeteler baskıyı durdurmuş, sayfalarını tamamen değiştirerek darbe girişimi ile ilgili haberlere yer veren yeni sayfa düzenlemesine gitmişlerdir. Bu doğrultuda, kalkışma ile ilgili bilgi yetersizliği ve belirsizlik dolayısıyla gazetelerin olaya yaklaşım ve yaşananları değerlendirme bağlamında sergiledikleri tutum, henüz olgunlaşmamış süreci devam eden bir olayın ele alınmasına rağmen son derece dikkat çekicidir. Haber metinlerine birebir yansıyan bu durumun arka planında yer alan yaklaşım, manşetlerde de belirgin şekilde kendini göstermiştir.

Bu bağlamda; çalışma kapsamında incelenmek üzere seçilen 16 Temmuz 2016 tarihli ana akım gazetelerde yer alan darbe girişimi konulu haberlerin manşetleri şu şekildedir:

- 1- **Sürmanşet:** Olağanüstü Gece / **Manşet:** Darbeciler Başarılı Olamaz (Milliyet Gazetesi)
- 2- **Manşet:** Yaşasın Demokrasi (Posta Gazetesi)
- 3- **Manşet:** Çözüm Demokrasi (Cumhuriyet Gazetesi)
- 4- **Manşet:** Darbe Girişimi (Yeniçağ Gazetesi)
- 5- **Manşet:** Vatan Hainleri (Yeni Şafak Gazetesi)
- 6- **Manşet:** FETÖ'cü Darbeye Milli İrade Tokadı (Sabah Gazetesi)

İncelenmek üzere seçilen gazetelerden ilki olan Milliyet Gazetesi'nin "Olağanüstü Gece" sürmanşetiyle duyurduğu darbe girişimi, olayların belirsizliğini yansıtacak niteliktedir. Sıra dışı bazı olayların yaşandığını ortaya koyan sürmanşet, bunların içeriğiyle, yeriyle, zamanıyla ve taraflarıyla ilgili enformasyonları kapsamayacak biçimde oluşturulmuştur. Dolayısıyla gecenin olağanüstü ola-

rak nitelendirilmesinin bir darbe girişiminden kaynaklandığına dair hiçbir ipucu söz konusu değildir. Sürmanşete yönelik açıklama, üst başlık niteliğindeki “TSK içinde bir grup darbe girişiminde bulundu” cümlesiyle yapılmıştır. Veriler bir bütün olarak ele alındığında, Türk Silahlı Kuvvetleri içerisinde bir grubun darbe girişiminde bulunması dolayısıyla olağanüstü bir gecenin yaşandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda en fazla dikkat çeken noktalardan biri; sürmanşet, manşet ve üst başlıkta yansıtılan enformasyonun darbe girişimi ile ilgili kesinleşmiş ve açıklanmış bir takım bilgileri içermemesidir. Aynı durum “Cumhurbaşkanı halkı meydanlara çağırdı” üst başlığıyla yayınlanan “Darbeciler başarılı olamaz” manşeti için de geçerlidir. Darbe girişiminin gerçekleştiği gece 24.00’de, güvenlik kaynaklarınca, darbe girişimini TSK içerisindeki FETÖ/PDY mensubu bir grup subayın gerçekleştirdiği açıklaması yapılmasına (AA, 2016:7) ve bu yöndeki bilgilerin ilerleyen birkaç saat içinde iyice güçlenmiş olmasına rağmen Milliyet Gazetesi’nin haber başlıklarında buna dair hiçbir ifade ve emare yer almamıştır. Ayrıca cep telefonu görüntülü olarak televizyonların canlı yayınına bağlanan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın darbe girişimine ilişkin sözlerinden “Darbeciler başarılı olamaz” ifadesi özel olarak seçilip manşet yapılmıştır. Bu manşetle, 15 Temmuz gecesi darbe girişiminde bulunan subayların öznelinden uzaklaşmış, nesnel bir yaklaşımla genel anlamda darbeye kalkışanlar kastedilmiştir. Söz konusu veriler topyekûn ele alındığında, bu durumun temkinli bir yaklaşımın sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Olayın aktörleriyle ve içeriğiyle ilgili bir belirsizlik yansıtılmış böylece okuyucu, “15 Temmuz darbe girişimi” öznelinden uzaklaştırılmıştır. Bu yönüyle, haber başlıklarında bariz bir taraf olmama gayreti okunmaktadır. Her ne kadar Cumhurbaşkanı’nın açıklamasından alınmış bir ifadeyi manşete taşımış olsa da Milliyet Gazetesi’nin genel yaklaşımı, tam olarak devletin resmi açıklamaları doğrultusunda değildir. Zira gerek çeşitli resmi kurumlardan gerekse Cumhurbaşkanı ve Başbakan tarafından yapılan açıklamalar, devletin resmi tavrı, darbe girişiminin aktörleri ve yaşanan olayların boyutları ile ilgili son derece net veriler ortaya koymasına rağmen Milliyet Gazetesi’nin tutumu olması gerektiği kadar net ve kati değildir.

Benzer bir yaklaşım da Yeniçağ Gazetesi tarafından yansıtılmıştır. Yaşanan olayların genel hatlarıyla ele alındığını ortaya koyan “Darbe Girişimi” manşeti, olayın faillerini, içeriğini ve boyutlarını yansıtmaktan uzak bir yaklaşım sergilemektedir. Oysa manşetin altında yer alan başka bir haber başlığı, gazetenin, darbe girişimiyle ilgili birçok bilginin netleşmeye başladığı saatlerde basılmış olduğunu göstermektedir. “Başbakan Yıldırım: Bu Kalkışma” şeklindeki Başbakan’ın açıklamasına dayalı başlıkla, sürecin gazete tarafından takip edilmiş, darbe girişimine ve faillerine yönelik bazı bilgilerin belirginlik kazanmış olmasına

rağmen bu yönde hiçbir bilgi içermeyecek biçimde bir tavır sergilenmiştir. Bu tavır; yaşanan olayların vahametini, ortaya koyulan şiddeti, demokrasiye vurulan darbeyi, devlet düzenine saldırıyı ve bütün bunların müsebbiplerini yansıtmaktan uzaktır. Haber girişinde, olağandışı birer gelişme olarak nitelendirilen olaylar, hiçbir açıklama içermeyen manşette ortaya koyulan belirsizlik sayesinde okuyucuya basitleştirilerek ve sıradanlaştırılarak aktarılmıştır. Bu yönüyle, olayların içeriğini yansıtmayan manşet, kim tarafından yapıldığı belli olmayan(!) darbe girişimini, daha iyi koşullar sağlayacak hissi veren sıradan bir yönetim değiştirme girişimi gibi göstermiştir.

Cumhuriyet ve Posta gazetelerinin 16 Temmuz 2016 tarihli yayınlarında ilk sayfa manşetlerinde ise darbe girişimine yönelik demokrasi kavramı öne çıkarılmış, demokrasi vurgusu yapılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi'nin "Çözüm Demokrasi" manşeti, "Askeri ya da sivil her darbeye karşı" üst başlığı ve "Ne askerin tankı tüfeği, ne AKP'nin anayasayı yok sayması" alt başlığıyla yayınlanmıştır. Darbe girişimine ve yaşanan olaylara yönelik hiçbir ipucu içermeyen manşet, sıradan bir siyasi sorunun ya da üzerinde uzlaşılabilen toplumsal bir tartışmanın haberine aitmiş izlenimi vermektedir. Öyle ki, üst ve alt başlıklar bile manşetin yaşanan darbe girişimine yönelik olduğunu açıklayabilecek nitelikte değildir. Ne manşette ne de üst ve alt başlıklarda darbe girişimine yönelik herhangi bir göndermede bulunulmamış, hatta bir darbe girişiminin gerçekleştirildiği dahi ifade edilmemiştir. Bu tür bir bilgiye ulaşabilmek ancak haberin okunması ile mümkün olabilecektir. Cumhuriyet Gazetesi'nin attığı manşetin bir başka dikkat çeken yönü de alt başlık yoluyla isim belirterek iktidara yönelik eleştirel bir yaklaşım sergilenmiş olmasıdır. Üst başlık, manşet ve alt başlık bir bütün olarak ele alınıp değerlendirildiğinde zorlamayla da olsa darbe girişimine yönelik bir ize ulaşabilmektedir. Ancak bu da yaşanan olaylarla ilgili bilgi vermek yerine gazetenin darbe girişimine yönelik tavrını ortaya koymaktadır. Şöyle ki, alt başlıkta, iktidar partisinin anayasayı yok saydığı kastedilerek, darbe girişiminde bulunan askerlerin kalkışmada kullandıkları tank ve tüfeğin AKP'nin anayasayı yok saymasından farksız olduğu, ikisinin de istenmediği ifade edilmektedir. Bu bakış açısıyla, bir anlamda AKP sırf eleştirilmek için darbecilerle aynı kefeye konulmuş, bir tutulmuştur. Ayrıca kalkışma kapsamında yaşanan hiçbir olaya değinilmeyip bu tür bir eleştiri yapılması, okuyucunun belleğinde darbe girişiminin ve faillerinin belirginleşmesini zorlaştırarak iktidar partisinin anayasayı yok saydığına dair bir algı oluşturma gayretini sergilemektedir.

Cumhuriyet Gazetesi'nin ilk sayfasında yer alan başka bir başlık da aynı yaklaşımla oluşturulması bakımından dikkat çekmektedir. "Türkiye Kaosta" şeklinde atılan başlıkla, nitelik bakımından birbirine benzeyen, bu yönüyle aynı kefeye ko-

yalabilecek karşıt iki gücün sebep olduğu bir karışıklık kastedilmiş gibidir. Başlıkla, okuyucuya, kaosun ortaya çıkmasında en az darbeciler kadar hükümetin de etkili olduğu hissi verilmeye çalışılmıştır.

Demokrasi kavramını öne çıkaran bir başka manşette Posta Gazetesi tarafından kullanılmıştır. “Yaşasın Demokrasi” manşeti, “Bir Grup Asker Darbe Yapmak İstedi Halk İzin Vermedi” üst başlığıyla yayınlanmıştır. Üst başlıktaki açıklama darbeye yönelik olduğu ancak anlaşılabilen manşet, yaşanan olaylarla ve darbe girişimiyle ilgili bilgi verme ya da yönlendirmeden son derece uzaktır. Kalkışmayı gerçekleştirenler, olayların biçimi ve boyutu, ülkeye verdiği zarar ve benzeri birçok önemli nokta göz ardı edilmiş, okuyucu da öne çıkarılan demokrasi kavramı sayesinde diğer önemli noktaları göz ardı etmesi söz konusu olacak bir algıyla değerlendirmeye yöneltmiştir. Üst başlıkta bir grup asker olarak nitelendirilen darbecilerin gerçek yüzü ve kimliği belli olmasına rağmen ifade edilmeyerek belirsizleştirilmiştir. Yine üst başlıkta, halkın darbeye izin vermediği belirtilmiş ancak bu karşı çıkışın neye mal olduğu, halkın demokrasiyi savunmak adına ortaya koyduğu cesaretin boyutu ve bedeliyle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Gazetenin, yaşanan olayların boyutlarına, görsel anlamda dikkat çekmeyecek başlıklarla kısa birer haber olarak ilk sayfada yer vermesine rağmen, manşette herhangi bir şekilde yansıtmaması, tarafsız bir yaklaşım sergileme gayretinden ziyade temkinli hareket etme ve sonucu görmeye yönelik bir tavır olarak değerlendirilebilir.

Medyanın ele aldığı bir olayda, bazı noktaların üzerinde fazlaca durup bazılarını ise göz ardı ederek değinmemesi ve bu yolla olayın sadece bir boyutunu ön plana çıkararak belirli bir algı yaratması öne çıkarma olarak tanımlanmaktadır (Severin ve Tankard, 2001:240). Bu bağlamda manşetleri aracılığıyla demokrasi kavramına yoğunlaşan Cumhuriyet ve Posta gazetelerinin amacının demokrasiyi öne çıkarmak olduğu söylenebilir. Ancak unutmamak gerekir ki, demokrasinin öne çıkarılması, darbe girişimi sürecinde yaşanan kanlı olayların, saldırıların, ülkeye yönelik tehditlerin ve bütün bunların aktörlerini okuyucunun algısı bağlamında geri plana itmektedir.

İncelenen manşetler içerisinde darbe girişimine yönelik bilgi verme bakımından en açıklayıcı niteliğe sahip olan gazete Sabah Gazetesi’dir. “FETÖ’cü darbeye milli irade tokadı” şeklindeki manşet, darbe girişiminin birçok boyutunu dikkate alarak demokrasiye de gönderme yapmaktadır. Buna göre; darbe girişimi, aktörleri, halkın direnişi ve demokrasiye sahip çıkması, kalkışmanın sonucu gibi yaşanan olayların çeşitli boyutlarıyla ilgili bilgi veren manşet, bu yönüyle oldukça dikkat çekicidir. Okuyucunun merak edebileceği birçok sorunun cevabını manşette bulmak mümkündür. İhtiyaç duyulmasa da manşeti tamamlama-

mak üzere oluşturulan “TSK’daki bir grup hainin girişimi halktan döndü”, “Edirne’den Kars’a bütün Türkiye demokrasi için ayaklandı” şeklindeki üst başlıklar ise demokrasi vurgusunu, olayın failleri ve kalkışmanın sonucuyla ilgili bilgileri daha da güçlendirmektedir. Bu anlamda ortaya koyulan tavır, gerek güvenlik kaynaklarının gerek Başbakan ve Cumhurbaşkanı’nın gerekse devletin yetkili kurumlarının açıklamaları doğrultusunda ve son derece nettir. Darbe girişiminde bulunan grubun Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki askerler değil de hainler olarak nitelendirilmesi, kalkışmanın FETÖ kaynaklı bir darbe girişimi olduğu, halkın topyekûn tepki gösterdiği ve milli iradenin tecelli ettiği, demokrasiye sahip çıktığı ve girişimin başarısızlıkla sonuçlandığı keskin, aynı zamanda sert bir dille ifade edilmektedir. Ancak manşetin, özellikle darbe girişiminin aktörlerini ön plana çıkarmak üzere oluşturulduğu çok barizdir. Bu yolla, sadece darbe girişimine karışanlar değil, tüm FETÖ mensupları üzerine dikkat çekilmeye çalışılmış, halkın topyekûn demokrasiye sahip çıktığına dair bir algı oluşturulmaya gayret edilmiştir.

Yeni Şafak Gazetesi’nin “Vatan hainleri” şeklindeki manşeti de, genel olarak sert bir ifade içermesine rağmen darbe girişimini ve bağlantılı olayları açıklayıcı niteliğe sahip değildir. Vatan haini olarak kastedilen kişilerin kimler olduğu ve hangi sebeple bu şekilde nitelendirildikleri belirgin değildir. “Vatandaş FETÖ’cü işgalcileri durdurdu” şeklindeki üst başlık da manşeti, darbe girişimi bağlamında açıklayamamaktadır. Manşet, üst başlıkla birlikte ele alındığında vatan haini olarak FETÖ’cülerin kastedildiği hatta işgalci diye de nitelendirildikleri anlaşılabilir da bütün bu sıfatların darbe girişiminde bulunmalarından dolayı yapıldığı ortaya çıkmamaktadır. Yeni Şafak Gazetesi’nin, inceleme kapsamına alınan diğer gazetelerden -Sabah Gazetesi hariç- ayrılan en önemli yanı, kalkışmanın aktörlerine yönelik sert bir dille göndermede bulunmasıdır. Başlıklarda, olaylarla ilgili açıklayıcı bilginin yetersiz olması, okuyucunun olumsuz bir bakış açısıyla aktörler üzerine yoğunlaşmasını sağlamaktadır. Olayın aktörlerine doğrudan vurgu yapılması, olayı toplumsal boyutundan uzaklaştırarak bireysel bir uzama oturtmaktadır. Görüldüğü kadarıyla zaten yapılmak istenen de vatan haini ve işgalci diye öne çıkarılan FETÖ’cülere yönelik bir algı yaratmaktır.

Yeni Şafak Gazetesi’nin üst başlık ve manşetinin birlikte değerlendirilmesi sonucunda anlaşılabilir bir başka önemli husus da, -ne olduğu tam açıklanmasa da- halkın hain bir girişimi durdurmayı başarmış olmasıdır. Buna göre vatandaşların birlik, beraberlik ve dayanışma içerisinde hareket etmesi, işgal girişiminin önlenmesi sonucunu doğurmuştur.

3. SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli olaylarından biri olarak anılacak olan 15 Temmuz darbe girişimi, ilk günden itibaren medyanın gündemini ciddi şekilde işgal etmiştir. Darbe girişimine yönelik haberler olağandışı olayların yaşanmaya başladığı ilk andan itibaren tüm medya araçlarında yoğun şekilde yer bulmuş, yaşananlar farklı boyutlarıyla haberleştirilerek kamuoyuna sunulmuştur. Bu bağlamda, genel olarak tüm medya kuruluşlarının darbe girişimine yönelik, karşı bir duruş sergilediğini, bazen sert, bazen hamasi, bazen de eleştirel bir tavır takındığını söylemek mümkündür. Söz konusu bu ortak tavrın başlıca sebebi, yaşanan olayların tüm ülkeyi etkileyen ve herkesi ilgilendiren ince bir hassasiyet taşımasıdır.

Darbe girişiminin ertesi günü dağıtıma çıkan ulusal gazetelerin büyük bir bölümü de baskılarını değiştirerek ilk sayfalarında darbe girişimi haberlerine yer vermişlerdir. Bu haberler olaylara yaklaşım ve yaşananları değerlendirme bakımından oldukça ilgi çekicidir. Söz konusu haberlerin manşetlerini karşılaştırmalı olarak inceleyen bu çalışma, gazetelerin darbe girişimine yönelik tutum ve değerlendirmelerini başlıklar üzerinden ele almış, arka plandaki söylemleri üzerine yoğunlaşmıştır.

Henüz güvenlik güçlerinin ve sokaklara çıkan halkın darbe girişimini engelleme gayretleri devam ederken baskıya giren bazı gazetelerin manşetler aracılığıyla darbe girişiminin sonuçlarını beklemeye yönelik temkinli bir tutum sergilediği tespit edilmiştir. Bazı gazetelerin ise devlet yetkilileri ya da kurumları tarafından yapılan resmi açıklamalar doğrultusunda bir tavır sergilediği, bunu başlıklardaki kararlı ve sert bir ifadeyle ortaya koydukları görülmüştür. Bu süreçte gazetelerin, her ne kadar darbe karşıtlığı ekseninde buluşmaları söz konusu olsa da, yayın anlayışlarındaki siyasi eğilimlerini bir yana bırakmaları pek mümkün olmamıştır.

Darbe girişimine dair tepkilerini sonraki günlerde net bir şekilde yansıtan gazetelerin ilk ve ham tepkilerini ortaya koyan manşetler, ülke kaderini belirleyebilecek bu denli büyük ve önemli bir olayda bile siyasi eğilimler doğrultusunda bir bakış açısıyla hareket ettiklerini, olayları bu bakış açısıyla değerlendirdiklerini göstermiştir. Bu yönüyle, haber manşetlerinin büyük bir kısmı yayın kuruluşlarının siyasi eğilimleri ve hitap ettiği kitlenin özelliklerine göre hazırlanmıştır.

İncelenen gazetelerden Milliyet ve Posta gazeteleri yayın çizgisi itibarıyla siyasi anlamda tarafsız görünen bir yaklaşıma sahip olmaları, Cumhuriyet ve Yeniçağ gazeteleri birbirine karşıt siyasi düşünceleri temsil etmelerine rağmen iktidara muhalefette birleşmeleri, aynı okuyucu kitlesine hitap eden Yeni Şafak ve Sabah gazeteleri ise hükümeti destekleyici yayın çizgileri ile tanınmaktadır.

Gazete manşetleri incelenirken darbe girişimine, faillerine, yaşanan olayların boyutlarına ait birçok bilgi belirginleşmiş olmasına rağmen bunları başlıklarda görmek mümkün olmamıştır. Manşetler aracılığıyla darbe girişimi daha çok vatanı ihanet ve demokrasi bağlamında ön plana çıkarılmış kalkışma esnasında darbeciler tarafından ortaya koyulan terör ve şiddete gerektiği kadar yer verilmemiştir. Gazetelerin baskıya girdiği sırada, darbe girişiminin devam etmesi ve yaşananların henüz tam anlamıyla gün yüzüne çıkmamış olması bu durumun sebebi gibi görünse de elde edilen ilk bilgilere dahi yer verilmemesi, gazetelerin konuya yayın anlayışlarındaki siyasi bakış açısıyla yaklaştıklarını göstermiştir.

Buna göre;

Milliyet Gazetesi, manşeti aracılığıyla, olayın aktörleri ve içeriğiyle ilgili bir belirsizlik yansıtarak, darbe girişiminin sonuçlarını beklercesine temkinli bir yaklaşım sergilemiştir. Manşetle okuyucu, “15 Temmuz darbe girişimi” özelinden uzaklaştırılmış, bu yolla bariz bir taraf olmama gayreti ortaya konulmuştur.

Yeniçağ Gazetesi'nin manşeti, darbe girişimini failleri, içeriği ve boyutları ortaya koyamayan, sıradanlaştırılmış ve basitleştirilmiş bir yaklaşımla yansıtmıştır. Öyle ki kalkışma, neredeyse sıradan bir yönetim değiştirme girişimiymiş gibi sunulmuştur.

Manşetinde demokrasi vurgusu yapan Cumhuriyet Gazetesi'nde, kalkışma ve aktörleriyle ilgili bilgileri öteleyen, darbecilerle hükümeti aynı gören bir bakış açısı ortaya koyulmuştur. Alt başlık aracılığıyla da iktidar partisinin anayasayı yok saydığına dair bir algı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Manşetinde demokrasiyi öne çıkaran bir başka gazete de Posta Gazetesi'dir. Darbe girişimiyle ilgili bir belirsizlik ortaya koyularak, olayların sonucuna yönelik temkinli bir yaklaşım sergilenmiştir.

Sabah Gazetesi'nin manşetinde, FETÖ kaynaklı bir darbe girişiminin, halkın demokrasiye sahip çıkması ve karşı durması sonucu engellendiği sert ve kesin bir ifade ile ortaya koyulmuştur. Kalkışmanın aktörleri özellikle öne çıkarılmış, tüm FETÖ mensupları hedef gösterilmiştir.

Aynı yaklaşım, Yeni Şafak Gazetesi'nin manşetinde de söz konusudur. Darbe girişimini ve bağlantılı olayları açıklayıcı niteliğe sahip olmayan manşet aracılığıyla vatan haini ve işgalci olarak nitelendirilen FETÖ'cülere yönelik olaydan ziyade fail merkezli bir algı yaratılmaya çalışılmıştır.

Ülke tarihinde başarılı ya da başarısız birden çok örneği görülen kalkışmayı diğerlerinden ayıran iki önemli unsur bulunmaktadır: Darbecilerin kullandığı şiddet ve halkın ölümü göze alan direnişi. Bu yönüyle çok büyük önem arz eden 15 Temmuz darbe girişimi, sonradan kısmen değişse de ne yazık ki gazeteler tarafından ilk anda siyasi eğilimler doğrultusunda değerlendirilmiştir. İster ta-

rafsız, ister muhalif, isterse hükümet yanlısı olsun manşetleri incelenen tüm gazetelerde darbe girişimi sadece iktidara yönelikmiş ve demokrasiye, devlete ya da ülkeye yönelik herhangi bir zararı söz konusu değilmiş gibi bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Dolayısıyla kalkışma, ilk gün, her gazete tarafından istenildiği gibi görülmüş, hak ettiği şekilde ortak bir yaklaşımla değerlendirilmemiştir.

KAYNAKLAR

- AA (2016). Dakika Dakika Fetö'nün Darbe Girişimi, Anadolu Ajansı Yayınları, İstanbul.
- Aksan, Mustafa ve Aksan, Yeşim (1991). "Metin Kavramı ve Tanımları", Dilbilim Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, s. 90-104.
- Devran, Yusuf (2010). Haber-Söylem-İdeoloji, Başlık Yayın Grubu, İstanbul.
- Huntington, Samuel P. (1973). Political Order in Changing Societies, Yale University Press Ltd., London.
- Özer, Ömer (2011). Haber Söylem İdeoloji Eleştirel Haber Çözümlemeleri, Literatürk Yayınları, Konya.
- Severin, Warner J. ve Tankard, James W. (2001). Communication theories: Origins, methods, and uses in the mass media, Addison Wesley Longman, New York.
- Van Dijk, Teun A. (1991). Racism and the Pres, Routledge, London.
- Zeyrek, Deniz (1992). "Gazete Haber Başlıklarını İnceleme Denemesi", Dilbilim Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, s. 59-96.

Gazeteler:

- Cumhuriyet Gazetesi-16 Temmuz 2016
- Milliyet Gazetesi-16 Temmuz 2016
- Posta Gazetesi-16 Temmuz 2016
- Sabah Gazetesi-16 Temmuz 2016
- Yeniçağ Gazetesi-16 Temmuz 2016
- Yeni Şafak Gazetesi-16 Temmuz 2016

BATI MEDYASINDA 15 TEMMUZ DARBESİNE İLİŞKİN İLK İZLENİMLER

Prof. Dr. Murat ÖNDER

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
muratondere@gmail.com

Arş. Gör. Hazan GÜLER

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
hazan-90@hotmail.com

ÖZET

15 Temmuz darbe girişimi, Türk halkı ve Türk demokrasisi adına çok acı bir deneyim olarak hafızalara kazınmıştır. FETÖ terörist örgütü üyesi bir grup asker, şiddet kullanarak demokratik olarak seçilmiş hükümeti devirmeye ve siyasi otoriteyi ele geçirmeye çalışmıştır. Ülkeyi ve demokrasiyi savunmak için vatan-daşlara çağrı yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın önderliğinde, halk bu girişimi önlemiştir. Türk medya araçlarının büyük bir çoğunluğu demokratik değerlerin sürdürülmesini desteklemiştir. Ancak Batı medyası, darbe teşebbüsüne ilişkin tutumu ile Türkiye'yi bu anti-demokratik müdahaleye karşı yalnız bırakmıştır. Batı medyasının Türkiye'deki darbe girişimini ele alış şekli, darbe teşebbüsünü destekler bir tutum içinde tezahür etmiştir. Bu çalışma, 16 Temmuz 2016 tarihine ait seçilmiş Batılı gazetelerde yer alan haber metni ve köşe yazılarının darbe karşısındaki ilk izlenimlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda haber metinleri dört grupta kategorize edilmiştir. Metinler ve makalelerden doğrudan alıntılarla içerik analizleri yapan bu çalışma, "Darbe girişiminden sonraki gün Batı medyasının ilk izlenimini şekillendiren unsurların neler olduğu" sorusunu yanıtlamaya çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Askeri müdahale, 15 Temmuz darbe teşebbüsü, demokrasi, Batı medyası.

FIRST IMPRESSIONS OF THE WESTERN MEDIA ABOUT 15th JULY COUP ATTEMPT

ABSTRACT

The July 15 coup attempt has been memorized as a very painful experience on behalf of the Turkish people and Turkish democracy. A group of soldiers, members of the terrorist organization, FETÖ, attempted to overthrow the democratically elected government using violence and seize the political authority. Under the leadership of President Erdoğan, who urged citizens to defend the country and democracy, the public could prevent this initiative. A large majority of Turkish media tools support the maintenance of democratic values. However, the Western media has left Turkey alone against this anti-democratic intervention with its attitude to the coup attempt. The Western media manifested itself in an attitude that supported the coup attempt in Turkey. The purpose of this study is to analyze the first impressions of reports and articles in selected Western newspapers dating from July 16, 2016. In this context, the texts are categorized into four groups. This study, which analyzes content from news texts and articles by direct quotations, tries to answer “what are the elements shaping the first impression of the Western media the day after the coup attempt”.

Keywords: Military intervention, 15th July Turkish coup attempt, democracy, Western media.

1. Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana, demokrasi tartışmaya açık bir kavram ve uygulama olarak karşımıza çıkar. Türk demokrasisinin sorunlu doğası, doğrudan ya da dolaylı olarak halkın siyasal yaşama etkinliğini ve katılımını zayıflatan askeri müdahalelerden kaynaklanmıştır. Türkiye'deki darbeler tarihi, siyaset bilimi araştırmacılarına ve akademisyenlere darbelerin doğasını gözlemlemek ve analiz etmek için çok yönlü bir laboratuvar sunmuştur. Hangi toplum söz konusu olursa olsun, darbe; demokrasinin eksikliği, halkın tercihlerini yok sayma ve cunta diktatörlüğü anlamlarına gelmektedir. Askeri müdahale, doğrudan seçilmiş hükümeti hedef alır ve vatandaşların temel demokratik haklarını ihlal eder. Dahası, darbe bir toplumda yalnızca siyasal hayatın unsuru olan anayasal haklar, kurallar ve kurumları tehlikeye atmakla kalmaz, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yaşamı da olumsuz etkiler.

15 Temmuz, orduda bir grup (FETÖ terör örgütü üyesi) subay tarafından beklenmedik darbe girişimi karşısında Türk halkının ayaklanmasının miladi tarihidir.

Türk toplumu için büyük bir travmaya sebep olan bu girişim 249 kişinin ölümüne, 2000'den fazla kişinin yaralanmasına, pek çok idari ve kurumsal binanın hasar görmesine ve ekonomik sorunlara neden olmuştur. Bu tarih, Türk demokrasisi adına bir kilometre taşı olmuş; insanlar hayatlarını ülkesi, demokrasisi ve demokratik olarak seçilen hükümet için feda etmiştir. Türkiye, tarihinde birçok askeri müdahale yaşamıştır. Sadece bir girişim olarak kalacak 15 Temmuz 2016 darbesi ise pek çok ilke sahne olmuştur. 15 Temmuz, Türk ve dünya tarihinde, iktidardaki siyasi partiyi destekleyen veya desteklemeyen milyonlarca insanın darbecilere karşı ülkesini savunmaya çalıştığı ilk teşebbüs olarak kaydedilmiştir.

15 Temmuz darbe girişimi, birçok devlet, yetkili ve yayın kuruluşu tarafından demokrasinin devam ettirilmesi temennisiyle ivedilikle reddedilmiştir. Bu noktada medya, darbe girişiminin seyrinde büyük bir rol oynamış; darbenin ulusal ve uluslararası mecralara aktarılmasında kritik misyonlar üstlenmiştir. Ulusal medya araçlarının büyük bir çoğunluğu, darbe girişimi karşısında demokrasinin devam ettirilmesine vurgu yaparak, vatandaşların vatanına ve demokrasisine nasıl sahip çıktığı ile ilgili gelişmelere geniş yer vermiştir. Ancak Batı medyasının darbe girişimi karşısındaki tutumu ulusal medyanın aksine hayal kırıklığı yaratmıştır. İşte bu çalışma da, Batı medyasının 15 Temmuz'un hemen ertesinde darbe, demokrasi ve seçilmiş hükümet anlayışını analiz etmeye odaklanmıştır.

“Batı medyası, olaydan hemen sonra Türkiye’de 15 Temmuz’da darbe girişimine karşı nasıl bir tepki gösterdi?” sorusuna analitik olarak yanıt arayan bu çalışmada içerik analizi yoluyla darbe girişiminin hemen ertesi gününde, Batı medyasından seçilmiş günlük gazetelere ait 100 farklı haber metninin incelemesi yapılmıştır. Araştırma kapsamına, Batı dünyasının genel özelliklerini yansıttığı gerekçesiyle, ABD, İngiltere, Almanya ve Fransa alınmıştır. Zira bu ülkeler, karşılaştırmalı birçok araştırmada model ülkeler olarak da kullanılmaktadır (Chandler, 2014; Kuhlmann ve Wollmann, 2014). Söz konusu ülkelere ait 12 gazete (*The Washington Post*, *The New York Times*, *The Guardian*, *The Independent*, *Bild*, *Die Welt*, *Der Tagesspiegel*, *Der Spiegel*, *Berliner Zeitung*, *Le Figaro*, *Le Monde* ve *Libération*), tirajlarına ve okunma oranlarına göre seçilmiştir. 16 Temmuz 2016 tarihine ait bu gazetelerdeki darbe girişimini konu alan tüm haber metinleri (köşe yazıları ve manşetler) araştırmaya dâhil edilmiştir.¹ Metinlerin darbenin hemen ertesi gününe ait olmasının en önemli gerekçesi, Batılı medya kuruluşlarının *ilk* ve *gerçek* izlenimlerini görmektir. Neuman’a göre; olayların ilk andaki değerlen-

¹ Seçili 100 haber metni içinde 21 tanesi 17 ve 18 Temmuz 2016 tarihlerine aittir. Darbe girişiminin 15 Temmuz’u 16 Temmuz’a bağlayan gece gerçekleşmesinden ötürü Batılı medya kuruluşlarının 16 Temmuz baskısına yetişememesi, kimi kuruluşların hafta sonu (Cumartesi-Pazar) baskılarının ortak olması ve ülkelerin kendi iç gündemlerindeki yoğunluk

dirmesi, yazarların gerçek fikir ve değerlerinin kritik bir belirleyicisidir. *Fikirlerin istatistiksel gerilemesi* üzerine Neumann (2014: 301), aşırı fikirli kimselerin zaman içinde ortalama olana kaydıklarını savunmaktadır.

Çalışmadaki içerik analizi, haber metinlerinden doğrudan alıntılara, metinlerde yer alan bazı kritik ifadelerin değerlendirilmesine ve olayların objektif ve sistematik bir şekilde aktarılıp aktarılmadığının incelemesine dayanır. Bu bağlamda haber metinleri 4 grupta kategorize edilmiştir. Demokratik değerlerin sürdürülmesine yönelik olumlu ve destekleyici görüş beyan eden metinler *pozitif (1)*, tarafsız raporlama ile haberleri olduğu gibi aktaran metinler *nötr (2)*, darbeye karşı ayaklanan Türk vatandaşlarını sert ifadelerle eleştiren ve darbecilere destek veren metinler *negatif (3)* ve demokrasinin sürdürülmesi temennisiyle birlikte aynı zamanda Türkiye'deki politik sistemi eleştiren metinler *karma (4)* olmak üzere sınıflandırma yapılmıştır. Batı medyasının tutumunu sorgularken, Robert Dahl'ın demokrasi tanımı ile demokratik ölçütlerinden ve gazeteciler & insan hakları derneğinin kod etiğinden de yararlanılmıştır.

15 Temmuz darbe girişiminin Batı medyasındaki ilk izlenimlerini inceleyen bu çalışma, öncelikle Batı'ya yön veren Amerika Birleşik Devletleri'ne ait gazetelerin değerlendirmesi ile başlar; kıta Avrupa'sından farklı duruşuyla uluslararası arenada önemli bir hâkimiyet gösteren İngiliz gazetelerin değerlendirmeleri ile devam eder. Türklerin Avrupa'da çoğunlukla barındığı ülkeler olan Almanya ve Fransa'ya ait gazetelerin yorumlanması da akabinde yapılmıştır. Tüm gazetelerin içerik bakımından değerlendirilmesiyle birlikte, küresel aktörlerin Türkiye'deki darbe kalkışmasına karşı sergiledikleri tutum analitik yollarla sorgulanmış ve Türk toplumu adına hayal kırıklığına sebep olan sonuçlar ortaya çıkarılmıştır.

2. Darbe Girişimine Yönelik Batı Medyasının Tutumunun Değerlendirilmesi

Türk siyaseti adına bir dönüm noktası oluşturan 15 Temmuz darbe girişimi, yalnızca ulusal değil uluslararası alanda da büyük yankı uyandırmış politik ve toplumsal bir vakadır. Ancak kalkışmanın uluslararası arenada yarattığı etki, büyük Batılı güçlerin manipülasyonu doğrultusunda tartışmalı olmuş; medya kuruluşlarının darbeyi aktarış biçimi, söz konusu Batılı ülkelerin darbe karşısındaki tutumlarını sorgulamaya itmiştir. Bu başlık altında, 4 devletten 12 farklı gazetenin 15 Temmuz darbe girişimine ilişkin haber metinlerinin incelemesi ülke bazında yapılmıştır.

(Fransa Nice'de 14 Temmuz'da yaşanan patlama) gibi faktörler buna etki eden sebepler arasındadır.

2.1. Amerika Birleşik Devletleri

Dünyanın en önemli siyasi aktörlerinden biri olan ABD, Türkiye'deki darbe girişimini yakından takip etmiştir. ABD medyasında 16 Temmuz 2016 tarihine ait, Türkiye'nin kanlı tecrübesi hakkında sayısız haber yer almaktadır, ancak bunlardan *the New York Times* ve *the Washington Post*, uluslararası habercilikteki etkin rolleri nedeniyle bu çalışma kapsamına alınmıştır.

2.1.1. The New York Times

Kuruluş ve ilk yayın tarihi 1851'den itibaren ABD'nin en önemli günlük gazetelerinden biri olan *New York Times*, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki metropoliten gazeteler arasında en büyük tiraja sahip gazetedir. Çalışmaya konu olarak, gazeteden 16 Temmuz 2016 tarihine ait üç haber manşeti ve on adet görüş makalesi (toplam 13 haber metni) kullanılmıştır. Bu 13 gazete kaynağı arasında; sekiz (8)'i negatif, üç (3)'ü nötr, iki (2)'si karma olarak değerlendirilmiş; darbe girişimine karşı tutumlarında pozitif bir haber metni bulunamamıştır.

Doğrudan haber metinlerinde geçen ifadelerin değerlendirilmesi, 15 Temmuz gecesi meydana gelen olayların Amerikan gazetelerine nasıl aktarıldığını anlamak adına önemli olacaktır. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan'ın bir televizyon kanalından demokrasiye sahip çıkmak için Türk halkına çağrısının gazeteciler tarafından yorumlanma şekli, bu noktada Batı medyasının tutumunu anlamak için verilebilecek ilk ve kırık örneklerdendir. Nicole Tung, Erdoğan'ın çağrısını "güç kaybetmenin eşiğindeki lideri anlatan dramatik bir sahne" şeklinde dile getirirken (*The Arc of a Coup Attempt in Turkey & Turkey Rounds Up Thousands of Military Personnel*, 16.07.2016); başka bir haberde, Tim Arango ve Ceylin Yeğinsu "Ülke genelinde televizyonlarda yayınlanan bu çarpıcı sahne, güçlü gibi görünen bir liderin kendi sonunu getirdiği için utanç verici" şeklinde kaydetmiştir (*As Turkey Coup Unfolded, 'the Whole Night Felt like Doomsday'*, 16.07.2016).

Haberlerde sıklıkla yer alan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın konumu hakkındaki yorumlar dikkat çekicidir. "Gücünü zayıflatmak için kendisine komplolar kurulduğundan sıklıkla bahseden Erdoğan, kontrolü yeniden ele geçirdi ve artık her zamankinden daha güçlüydü, belki daha da paranoyak!" (*The Arc of a Coup Attempt in Turkey*, 16.07.2016). Yazısının genel tonundan Tung'un, darbe girişimi başarısızlığından memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Benzer ifadeler başka bir haberde şöyle aktarılmıştır; "Erdoğan, krizi istismar eden askerleri cezalandırmak için değil, Türkiye'de muhalefetin geri kalanını ortadan kaldırmak için daha kinci olacak" (*The Counter-Coup in Turkey*, 16.07.2016). Görüldüğü üzere haberler, doğru ve adil bir şekilde darbe girişiminin ayrıntılarını vermek yerine,

Erdoğan'ın gelecek pozisyonu hakkında okuyucular üzerinde taraflı bir görüntü yaratmaya çalışmaktadır.

Gazete, Türkiye'deki kutuplaşma iddialarını ön plana çıkararak, darbe girişimini haklı çıkarmaya çabası içine girmiştir. "Yaklaşık yarısının Erdoğan'ı desteklediği ve kalan yarısının da keskin bir şekilde ona karşı çıktığı böylesi *kutuplaşmış* bir toplumda darbeyi reddetmek, esasında Türk toplumunun çoğunu birleştirebilecek bir şey gibi görünüyordu" ifadesi, kutuplaşma iddialarından sadece biridir (The Counter-Coup in Turkey, 16.07.2016). Bunun yanı sıra, Arango ve Yeğinsu'nun haberinde darbenin sözde kutuplaşma nedeniyle başarılı olacağını umanlar, şöyle ortaya çıkarılmıştır; "Son yıllarda Erdoğan'ın İslamcı hükümet taraftarları ile Türkiye'nin laik geleneklerine sadık olanlar arasında derin bir kutuplaşma başlamış ve birçokları ordunun müdahale edip etmeyeceği merakı içinde olmuştur. Hatta bazıları, sessizce, ordunun müdahalesini umut etmiştir" (Turkey Rounds Up Thousands of Military Personnel, 16.07.2016).

Meydana gelen olaylar hakkında bilgi aktarmak yerine, birçok haber metninin Türkiye'deki mevcut siyasi koşulları olumsuzlamaya çalıştığı görülmektedir. "Ülke, İslam Devleti tarafından ölümcül biçimde aşırılık dalgasına çekiliyor. On yıldan fazla bir süredir politikaya hâkim olan İslamcı Erdoğan, giderek *otokratik* davranışlarıyla birçok Türk'ü yabancılaştırdı" cümleleri, söz konusu taraflı tutumu anlamak adına kritik bir örnektir (Turkish President Returns to Istanbul in Sign Military Coup is Faltering, 15.07.2016). David E. Sanger ise başka bir haberde benzer ifadelerle aynı tonu şu şekilde sürdürmektedir; "Amerikalı yetkililer, Erdoğan'ın ülkesindeki demir kolunu sıkıttığını düşünüyorlardı. Yargıyı tasfiye etmişti; üç yıl önce (FETÖ ile ilişkisi olan) üst düzey subayları mahkûm etti, görünüşte itaatkâr halefler yetiştirdi ve medyayı elden geçirdi" (U.S. Finds Itself on Shakier Ground as Erdogan Confronts Mutiny, 16.07.2016).

Haber metinlerinde yer verilen Türk toplumunun ifadeleri, gazetenin yanlı tutumunun bir diğer göstergesidir. Demokrasiyi korumak için sokaklarda canlarını feda eden vatandaşlardan ziyade, Erdoğan'ın yönetimine karşı duran ve hatta darbe girişiminin bizzat Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından planlandığını düşünen kişilerin ifadelerini içeren birçok haber metni bulunmaktadır. İstanbul'da film yapımcısı Sibel Şamlı'nın sözleri buna bir örnek olabilir; "Çevremizdeki insanlar, darbenin Erdoğan'ın ülke çapında daha fazla güç kazanmasına yardımcı olmak için düzenlediği bir basamak olduğunu söylüyordu." Aynı haberde kullanılan sanatçı Merve Göksu'nun sert sözleri de şöyledir; "Yüzlerce kişi ne için öldü? Bir tek adamın egosu için mi? Bu benim canımı acıtıyor. Kendi ülkemi tanıyamıyorum artık. Burayı terk etmek istiyorum." (As Turkey Coup Unfolded, _the Whole Night Felt like Doomsday, 16.07.2016). Gazeteye ait bir başka köşe yazısında,

taksi sürücüsü Cem Yıldız'ın ifadelerinin yayınlanması ise taraflı haber yapmanın bir başka örneği olarak karşımıza çıkar; "Halk, Cumhurbaşkanı Erdoğan'a karşı çıkmaya çalıştı ancak yapamadılar, Erdoğan onları ezdi; bu nedenle ordunun hükümeti devralmaktan başka çaresi kalmamıştı." (Turkish President Returns to Istanbul in Sign Military Coup Is Faltering, 15.07.2016). Vatanını korumak amacıyla sokakları tutan milyonlarca insan yerine sadece Erdoğan karşıtı bireylerin ifadelerine başvurmak, gazetecilik etiğinin 15 Temmuz sürecinde askıya alındığının önemli bir kanıtı olmuştur. Tüm bunlar üzerine Rodrik'in "Erdoğan'ın otoriter bir başkanlık arayışı hemen hemen durdurulamıyor. Korkarım hayatım boyunca demokratik bir Türkiye göremeyeceğim" şeklindeki ifadeleri ise durumu perçinler vaziyette olmuştur (Turkey Interrupts U.S. Air Missions against ISIS at Major Base, 16.07.2016).

15 Temmuz haberlerinde Erdoğan'ın Ortadoğu'daki bazı başarısız politikacılarla karşılaştırması, gazetede bir başka dikkat çekici nokta olarak karşımıza çıkar. Darbe girişimiyle ilgili köşe yazılarından birinde, Obama'nın Abdel Fattah el-Sisi'yi Mısır'da Mursi'ye karşı desteklediğinin altı çizilmiştir. Roger Cohen'in ifadeleriyle; "Mısırlı bir general olan Abdel Fattah el-Sisi, demokratik olarak seçilen cumhurbaşkanı Mohamed Mursi'ye karşı üç yıl önce bir darbe yaptığında, Obama şu anda Türkiye'de olduğu gibi demokratik hükümete destek vermedi. ABD yönetimi, Mısır'da "darbe" kelimesini kullanmaktan bile kaçınmıştır." (Turkey's Coup That Wasn't, 16.07.2016). Bu ifadeler, Batı'nın demokrasiyi destekleme noktasındaki paradokslarını açığa çıkarması bakımından son derece önemlidir. Haber, Batılı ülkelerin ideal hümanistik ve demokratik fikirlerden çok, kendi siyasi çıkarlarına göre Ortadoğu'daki sosyal ve siyasi olaylara yönelik düşüncelerini ve tutumlarını nasıl değiştirebilecekleri konusunda itiraflarını görmek için de kritik ipuçları taşır. Yazarın sözlerinden de anlaşıldığı üzere; Türkiye, NATO üyesi olarak Amerika'nın müttefiki ve ABD'nin güneydoğudaki IŞİD'e karşı mücadelesinde bir köprü olduğu müddetçe 'darbe' Mısır ve Türkiye için aynı anlamına gelmemektedir.

2.1.2. The Washington Post

The Washington Post gazetesinin önemi, yalnızca Amerika'da değil dünyanın birçok ülkesinde sahip olduğu yüksek tirajdan kaynaklanmaktadır. Gazete, Washington DC'de yayınlanan en yaygın gazete olarak kabul edilir. 1877'de kurulmuş ve bölgenin en eski gazetesi unvanına sahip *the Washington Post*'dan, çalışma için konu alınan on dördü köşe yazısı ve biri haber manşeti olmak üzere toplam on beş (15) haber metninden faydalanılmıştır. Bunlardan altı (6)'sı negatif, altı (6)'sı karma ve sadece üç (3) tanesi tarafsız olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye'nin kutuplaşmış toplumsal yapısı hakkındaki iddialar, bu gazetede ki metinlerin de birçoğunda temel argüman olarak okuyucu karşılar. Erin Cunningham, Liz Sly ve Zeynep Karataş'ın yazılarında ifade ettiğine göre, darbe bizzat Erdoğan'ın Türk toplumunu sürüklediği kutuplaşma sürecinin doğal bir sonucudur. "Güvenlik güçleri arasında kırılmalar ve sokaklardaki kaotik sahneler, Erdoğan'ın taraftarları ve karşıtları arasında *kutuplaşan* bir toplumu ortaya çıkarmıştır" (Erdogan says his government is in control after bloody coup attempt in Turkey, 16.07.2016). Bir başka haber metni ise, Erdoğan'ın darbeyi planladığı iddiasıyla, kutuplaşma fikirlerini şu ifadelerle daha da alevlendirmiştir; "Türkiye'nin derin kutuplaşmış siyasi ortamında, darbenin aslında Erdoğan'ın kendi gücünü genişletme girişimi olduğu üzerine komplo teorileri Twitter'da gündeme geldi" (An old-school coup fails to topple Turkey's powerful president, 16.07.2016).

Darbe girişiminin başladığı andan itibaren pek çok yayın yapan gazetenin, haber içeriklerinde darbe girişiminin ayrıntılarından çok Erdoğan'ın siyasi karakteri üzerine yoğunlaştığı açıkça görülmektedir. Pek çok haber metninde Erdoğan'ın kişiliği üzere son derece sert ifadeler kullanılmıştır. Soner Çağatay, gazetede ki köşesinde şöyle yazmıştır; "Erdoğan, otoritesini zayıflatmak için kendisine komplolar kurulan bir kurban olarak tasvir etmiş ve otoriter bir kişilik kültürü inşa etmiştir. O, ülke nüfusunun neredeyse yarısını oluşturan muhalefete siyasal olarak zulmetti ve tüm muhalefet grupları şimdi cumhurbaşkanı karşı nefrette birleşti" (The coup attempt is bad news for Turkey's democracy, 16.07.2016). Böylesi bir algıdan yola çıkarak, darbe girişiminin Erdoğan rejiminin sebep olduğu siyasal zeminden ortaya çıktığı fikri açıkça haberlerde paylaşılmış ve pek çok metinde defalarca tekrar edilmiştir. "2003'te iktidara gelmesinden bu yana, Erdoğan ifade özgürlüğü, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü ile medyayı kısıtlamış, giderek otoriter bir tutum sergilemiştir... Dolayısıyla Erdoğan, Türk demokrasisini darbe öncesi felâketin eşiğine getirmiştir" (The coup attempt is bad news for Turkey's democracy, 16.07.2016). Başka bir haberde, Cunningham, Sly ve Karataş ise benzer ifadeleri şöyle yazmıştır; "Erdoğan, Türkiye'yi yönettiği 13 yılda önce başbakan olarak ve 2014 yılından beri de cumhurbaşkanı olarak, pek çok düşman yarattı. Hükümeti, yüzlerce subayı darbe planlama suçlamasıyla tutukladı. Dolayısıyla darbeye eğilimli bir ülkede darbe riskini ortadan kaldırdığına yaygın olarak inanılıyordu" (Military Push Ignites Violence, 16.07.2016).

Darbenin arka planındaki baş aktör Fethullah Gülen ile ilgili haberlerdeki hâkim ton, darbe girişimi sonrasında yapılan haberciliğin objektiflikten uzak olduğunu gösterir. Gülen hakkındaki haberlerde, darbenin planlayıcısı olduğu gerçeğinin yansıtılması yerine, bir zamanki Gülen-Erdoğan ittifakına yapılan vurgu dikkatleri çeker. Dahası, haberlerde Gülen'i Erdoğan'a karşı bir rakip olarak ta-

nitmak, örgüte dolaylı yoldan destek vermek olarak da değerlendirilebilir. Valeria Strauss'un söz konusu ittifaka özellikle vurgu yaptığı şöyle görülebilir; "Cumhurbaşkanı Erdoğan, cuma günü darbe girişiminin, bir zamanlar müttefiki olan ancak giderek otoriter rejimi eleştiren Gülen'in taraftarları olan subayların bir eser olduğunu söyledi" (Fethullah Gulen: The Islamic scholar Turkey blames for the failed coup, 16.07.2016). Aynı haber metninde, Gülen hareketinin çeşitli ülkelerde faaliyet gösteren okulları hakkında bilgi vermeye ve hareketin ABD'deki kişilere faydalarını göstermek adına ayrıntılar paylaşılmaya devam edilmiştir. Yazıda darbenin planlanmasından Erdoğan'ı suçlayan örgüt üyelerinin ifadelerine de yer verilmiştir; "Harmony CEO'su Soner Tarım, suçlamaları "saçma ve asılsız" olarak nitelendirdi. Bunun, ABD'de yaşayan Türklerin desteklemediğini söyleyen cumhurbaşkanı tarafından kendi siyasi amaçları için gerçekleştirilmiş bir saldırı olduğunu söyledi" (Fethullah Gulen: The Islamic scholar Turkey blames for the failed coup, 16.07.2016). Gülen'in Türkiye dışındaki eğitim faaliyetlerine, sözde yarar sağlama amacı güden işlerine vs. övgüde bulunan gazete haberleri, şüpheli bir örgütü temize çıkarma gayreti içinde olduğunu açıkça gözler önüne serer.

Kanlı darbe girişiminden sonra Türkiye'nin geleceğinin nasıl seyredeceği hakkındaki haberler, Türk siyasetini Erdoğan sebebiyle daha sert olmakla suçlamıştır. "Bundan sonraki günlerde, muhalefete karşı daha baskıcı bir rejim bekleyebiliriz. Hükümetin gittikçe artan otoriterliği yüzünden ülke, uluslararası topluma yabancılaşacaktır. Medya, üniversiteler, entelektüeller ve siyasi muhalefet cezalandırılacak" (How Erdoğan's anti-democratic government made Turkey ripe for unrest? 16.07.2016). Başka bir haberde ise Türkiye'nin geleceği şöyle dile öngörülmektedir; "Ardından ne olacağı belli değil, ancak uzmanlar Türkiye'nin sorunlu demokrasisinin kayalık bir yolculuğa çıkacağından endişe ediyorlar." "ABD Deniz Harp Okulu'ndan siyaset bilimci Burak Kadercan 'rakiplerinin çoğunu bastırarak uzun zamandır çabaladığı 'mutlak başkanlık'a doğru hareket edecek' ifadesini kullandı. Kadercan, daha fazla bozulmuş bir Türk demokrasisi ile karşılaşılacağını düşünüyor" (An old-school coup fails to topple Turkey's powerful president, 16.07.2016). Türkiye'nin darbe sonrası sürecine ilişkin bu tür ifadelerin, ülke çapında dengesiz bir siyasi manzara oluşturmaya çalışanlara yardım ettiği anlaşılmaktadır. Söz konusu desteğin farklı gazeteciler tarafından benzer şekilde sürdürüldüğü görülmektedir. Ishaan Tharoor şunları yazmıştır; "Kuşkusuz, Türkiye kaos içindedir. Burada şu soru akıllara gelmektedir: 'Türkiye bu şekilde nereye gider?' Bu girişimden – Erdoğan veya darbe planlayıcıları – kim galip gelirse gelsin, ülkede demokrasinin zorlu süreçlere gebe olduğu açıktır" (Turkey's Erdoğan always feared a coup. He was proved right, 15.07.2016). Steven A. Cook ise şunları yazmıştır; "Başarısız darbe girişimi, demokrasi için

bir fırsat değil, aksine Türkiye'nin seçtiği otokrasiyi pekiştirecek bir hamledir” (Turkey has had lots of coups. Here's why this one failed. 16.07.2016). Benzer ifadeleri pek çok haber metninde görmek ve örnekleri çoğaltmak mümkündür. Haberlerdeki ortak nokta, Erdoğan'ı ve partisini demokratik olarak seçen çoğunluğun kararlarını göz ardı ederek, cuntacı zihniyetini sürdürmeye çalışıldığı ve dolayısıyla Türkiye'nin geleceği hakkında karanlık bir tablo çizmektedir.

2.2. İngiltere Medyası

İngiltere'nin dünya siyaseti üzerinde yadsınamaz bir nüfuzunun olduğu bilinmektedir. Ülkedeki medya organları yalnızca bölge için değil, tüm dünyada karşı konulamaz etkiye sahiptirler. Bu çalışma kapsamına ise, ülkeden çıkan, tüm dünyada yaygın bir okuyucu kitlesine sahip *the Guardian* ve *the Independent* seçilmiştir.

2.2.1. The Guardian

İlk olarak 1821'de *The Manchester Guardian* adı ile basılan *the Guardian*, İngiltere'nin en önemli gazetelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Her yıl düzenlenen British Press Awards'da dört kez Yılın Ulusal Gazetesi olarak seçilen gazete, Haziran 2012'de 30.4 milyon okuyucuyla, dünyanın en çok okunan üçüncü web gazetesi haline gelmiştir. Gazeteden 15 Temmuz ile ilgili on altı (16) köşe yazısı çalışmaya dâhil edilmiştir; Bunlardan sekiz (8)'i karma, dört (4)'ü negatif ve dört (4)'ü tarafsız olarak aşağıdaki analizler sonucuna göre değerlendirilmiştir.

Gazete haberlerinde dikkat çeken ilk hususlardan biri, haber metinlerinin darbe girişiminin hemen ertesinde tutuklanan yargı mensupları ve askerinin sayısının verilerek başlıyor olmasıdır. Patrick Kingsley'nin yazısının başında belirttiği sayısal veriler, buna verilebilecek örneklerden sadece biridir; “Türkiye'nin zorlu cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Cumartesi günü askeri darbeye girişen ordu ve yargı mensuplarını tasfiye etti. Bu olağanüstü günde yaklaşık 2.800 asker tutuklandı. 140 yüksek mahkeme üyesinin tutuklanması için belgeler düzenlenirken, 2.700'den fazla hâkim darbe planlayıcılarıyla olan bağlantıları nedeniyle özetle görevden alındı” (Erdoğan clamps down after crushing attempted military coup, 16.07.2016). Pek çok köşe yazısında, haberin aktarılmaya başlandığı ilk cümleden tutuklanan kişilerin bilgisinin verilmesi, metinlerin Erdoğan ve hükümeti hedef aldığını göstermektedir.

Demokratik olarak seçilen cumhurbaşkanı ve hükümet hakkındaki sert ifadeler, gazetede dikkatleri çeken bir diğer unsur olarak karşımıza çıkar. “Kuşatılmış cumhurbaşkanının sonu gibi görünüyordu” sözlerini yazan Kingsley (“We thought coups were in the past”: how Turkey was caught unaware, 16.07.2016),

“AKP, kendisi de Türk tarihinde bir takım darbe ve girişimler başlattı” ifadelerini aktaran Peter Beaumont (Fethullah Gulen: who is the man Turkey’s president blames for coup attempt? 16.07.2016), bu hususla ilgili verilebilecek örneklerden sadece birkaçıdır. Bu ve benzer açıklamalardan yola çıkarak haber metinlerinde, 15 Temmuz’dan önce zaten kargaşa içinde olan bir Türkiye’nin imajının çizilmeye çalışıldığı görülmektedir. Andrew Finkel’in aktardığına göre, “Pek çok kişi, Türkiye’nin askeri değil, bizzat Erdoğan’ın üstlendiği bir darbe sürecinden geçtiğini iddia ediyor. Erdoğan, son üç yıldır, metodik olarak güç düğümlerini devralmak için hareket ediyor” (Turkey was already undergoing a slow-motion coup – by Erdoğan, not the army, 16.07.2016). “Ankara ve İstanbul’da kritik bölgelerdeki askerler tarafından düzenlenen darbe kalkışmasına ilişkin haberler ve medyadaki ani gelişmeler, Türkiye için belirsizlik zamanlarına geri dönüş anlamına gelmektedir; ancak bu daha çok, popüler olmayan bir cumhurbaşkanı tarafından reddedilen, ülkede ve özellikle de askeri alanda artan rahatsızlığın yansıması gibi duruyor” (ttempt coup reflects growing tension in Turkey, 16.07.2016). Dahası, “Türkiye’nin diktatör cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)’ni devirmeyi hedefleyen darbe girişimi, yurttan ve dünyada barış ilkesini taşıyan bir ülkede derin bir bölünmüşlüğü yaşandığına diktatleri çekti” (Aftermath of Turkey coup attempt will be bloody and repressive, 16.07.2016). Tüm bu benzer ifadeler, darbe kalkışmasının farklı gazeteciler ağızından ortak bir dille meşrulaştırılmaya çalışıldığının göstergesidir. Darbe girişimi hakkındaki haberlerin, ilk cümlesinden Erdoğan’ın otokratik yönetimine vurgu yapması, böylesi kritik bir süreçte gazetenin darbecilere verdiği üstü örtük bir destek olarak değerlendirilmek mümkündür.

Darbe girişiminin, Erdoğan’ın liderliği sürecinde muhtemel olduğu düşünceleri gazetede pek çok yazar tarafından paylaşılmıştır. “Erdoğan’ı devirme hareketinin yaşanması şaşırıcı olmamalıydı. Son yıllarda Erdoğan, rakiplerini yabancılaştırdı ve kendi kazançları uğruna Türkiye’de istikrarsızlığı artırmıştır. Etnik ve mezhepsel gerilimleri sömürmüş, Kürtlerle iç savaş başlatmış ve daha büyük anayasal güçler kazanmak için nüfusu bölmeye çalışmıştır. Erdoğan’ın tehlikeli oyunları yıllardır Türkiye’de görülmeyen şiddet ve istikrarsızlığı getirmiştir” (Aftermath of Turkey coup attempt will be bloody and repressive, 16.07.2016) şeklinde yazan Black, gündemini, darbe girişimi hakkındaki gelişmelerden çok Erdoğan’ı resmetmeye adanmıştır. “Türkiye gözlemcileri uzun süredir Kürt meselesinin askeri bir tepkiyi tetikleyebileceği konusunda uyarıda bulunmuş ancak birkaçı darbe öngörmüştü” (Attempt coup reflects growing tension in Turkey, 16.07.2016). Darbe fikrinin, ülkeyi bölmekle suçlanan Erdoğan’ın kişisel özelliklerinden kaynaklandığı öne süren haberleri çoğaltmak mümkündür. Başka bir

köşe yazısında ise Türkiye'deki darbenin, ülkenin lideri ile ilişkilendirilmesi dolaylı olarak şöyle ifade edilmiştir: “Başarısız darbe girişiminden çıkarılan ders, Türkiye'nin bölünmüş bir toplumun farklı taraflarını bir araya getirebilecek bir lidere - ya da en azından bunu denemek isteyen bir lidere - ihtiyacı olduğudur (Turkey was already undergoing a slow-motion coup – by Erdoğan, not the army, 16.07.2016).

2.2.2. The Independent

1986'da kurulan ve bugün yalnızca internet üzerinden habercilik yapmakta olan *the Independent*, geniş yayılma alanı ile sadece İngiltere'de değil, tüm dünyada önemini koruyan bir medya aracıdır. Mart 2016'dan itibaren kâğıt baskıya son verip, internet haberciliği ile devam eden bu ilk ve tek İngiliz gazetesi, Birleşik Krallık'ta en çok yayılan gazete niteliğine sahiptir. Gazetenin 15 Temmuz darbe girişimiyle ilgili on yedi (17) (*online*) haber metnine ulaşılmış olup; bunlardan on iki (12)'si tarafsız, üç (3) tanesi negatif, bir (1)'i karma ve kalan bir (1) tanesi de pozitif olarak kaydedilmiştir. Değerlendirmeler, doğrudan gazete haberlerinden alınan alıntılar üzerinden aşağıdaki şekilde yapılmıştır.

Yukarıda incelenen gazetelerde değinilen hususların bu gazetede de benzer şekilde, farklı yazarlar tarafından işlendiği görülmektedir. Erdoğan'ın kişiliği, pek çok haber kaynağında darbe girişiminden neredeyse daha çok önem kazanmaktadır. Robert Fisk şöyle yazmıştır; “Asıl soru, Erdoğan'ın bu geçici başarısının, daha fazla gazeteciyi hapse atma, daha fazla gazete kapatma, daha fazla Kürt öldürme ve 1915 Ermeni soykırımını inkâr etme çabasına ne derece etki edeceğidir” (Turkey's coup may have failed – but history shows it won't be long before another one succeeds, 16.07.2016). Erdoğan'ın liderliği üzerine yapılan bu türden bir vurgu, darbeyi meşrulaştırmak adına medyanın aracı olarak kullanılmasıdır.

Medya organlarının gözden kaçırdığı nokta, Erdoğan'ın demokratik olarak seçilmiş bir yönetici olduğu gerçeğidir. Erdoğan'ın iddia edilen yönetim şeklinin, darbenin temelinde yatan sebep olarak değerlendirmek de dolayısıyla darbeye destek vermekten başka bir şey değildir. Samuel Osborne'nin köşesinde, Erdoğan'ın “Milletin üstüne gelmenin bedelini ağır ödeyecekler” ifadesine odaklanması da bunun en açık göstergesidir. “Kaos, bir NATO üyesi ve IŞİD ile savaşta kilit bit müttefik olan Türkiye'nin siyasi kargaşa sürecinin üstünü örttü, zira eleştirmenler cumhurbaşkanı Erdoğan'ı giderek otoriter olmakla suçluyor. Erdoğan bu zamana kadar hükümeti istediği gibi yönlendirdi, muhalifleri bastırdı, haber kaynaklarını kısıtladı ve Kürtlerle çatışmayı uzattı” (Turkey Coup: Images showing soldier 'beheaded by government supporters' may not be genuine, it

is claimed, 16.07.2016). Görüldüğü üzere, haberin odak noktasının Erdoğan'ın bedel ödetmek istediği darbecilerden ziyade, Erdoğan'ın kendisi olması, medyanın duruşunu anlamak için yeterlidir.

15 Temmuz üzerine haberlerde, birçok kez darbe girişiminin 2013'te Mısır'da başarılı olan darbe ile kıyaslandığı görülmektedir. Metinler, iki ülkenin hem olaylarını hem de liderlerini kıyaslayarak, Türkiye'deki girişimi süreç ve sonuçlarıyla tamamen farklı olmasına rağmen Mısır'a benzetmektedir. Burada kritik bir husus olarak, Fisk'in söylemleri dikkate değerdir; "Demokrasi', sindirmesi güç bir kavramdır. Onu tanımlamak dahi zordur; şöyle ki 2013 yılında Mısır'da Muhammed Mursi'ye yönelik gerçekleşen darbeye, Washington, demokratik olarak seçilmiş hükümetin desteklenmesi için halka çağrıda bulunmadı, aksine – Türkiye'deki darbeden dahi daha kanlı olan –darbecileri desteklemiştir. Emin olunuz ki, Türk ordusu başarılı olsaydı, Erdoğan da talihsiz Mursi gibi bir muameleye tabi olacaktı" (Turkey's coup may have failed – but history shows it won't be long before another one succeeds, 16.07.2016). Söz konusu ifadeler, Batı'nın ideal demokratik değerlerini açığa çıkartıp, kendilerini inkâr etmesi açısından değerlendirmek adına son derece önemlidir.

2.3. Kıta Avrupa Medyası

Türkiye'deki herhangi bir kriz durumunda, kıta Avrupa'sının önemli temsilcileri olan Almanya ve Fransa'nın tutumunu incelememek mümkün değildir. Bu noktada, 15 Temmuz darbe girişimi hakkında Almanya ve Fransız medyası kritik bir hal alır. Almanya ve Fransa'da yaşayan çok sayıda Türk nüfusu, çalışmada Alman ve Fransız medyasının dilini görmeyi gerekli kılar.

2.3.1. Almanya

Avrupa'nın en yüksek oranda Türk göçmene ev sahipliği yapan ülkesi Almanya, Türkiye'deki darbe girişimi hakkında tutumu analiz edilmesi gereken kritik ülkelerin başında gelir. Zira Almanya'da, Türkler yalnızca ekonomik gücü değil, aynı zamanda önemli bir kültürel yapıyı oluşturmaktadırlar. Söz konusu önemine binaen, çalışmada ülkedeki baskın medya araçları olarak kabul edilen *Bild*, *Die Welt*, *Der Tagesspiegel*, *Der Spiegel* ve *Berliner Zeitung* gazetelerinden yararlanılmıştır.

2.3.1.1. Bild

1952 yılında kurulan *Bild* ya da *Bild-Zeitung*, Almanya'da en yüksek tiraja sahip gazetedir. Aynı zamanda Avrupa'nın da en çok satan gazeteleri arasındadır. Çalışmaya konu olarak, 15 Temmuz gecesi hadiseleri üzerine gazeteden dört

(4)'ü köşe yazısı ve bir (1)'i editör raporu olmak üzere toplam beş (5) haber kaynağı yer almaktadır. Bunlar arasında; iki (2)'sinin karma, iki (2) tanesinin tarafsız ve bir (1)'inin darbe girişimine karşı negatif olduğu gözlemlenmiştir.

Gazetenin genel tutumunu anlamak için haber metinleri incelendiğinde; darbe başarılı olsaydı Türkiye için olası sonuçları öngören bir haber dikkatleri çekmektedir. Metinde ülkenin konumu birçok farklı açıdan gözden geçirilmiş; darbenin başarılı olması ihtimali üzerinden ülkenin konumu farklı açılardan ele alınmıştır. AB ile müzakere süreci, Türkiye'nin NATO üyeliği, mültecilerle ilgili AB ile yapılan anlaşma ve Türkiye'nin bölgesel istikrarı, bu değerlendirmelerden sadece birkaçıdır. Türkiye'nin olası askeri yönetimi konusunda varsayımlar yaparken Nikolaus Blome, darbenin planlayıcısı olarak Erdoğan'ı şu sözlerle suçlamıştır; "Erdoğan dış siyasetinden ziyade, iç siyasetteki sosyal politika biçimiyle, kendini Atatürk'ün kurduğu laik düzenin tek koruyucusu olarak nitelendiren orduyu tahrik etti." (Was würde das für EU, NATO und Region bedeuten? 16.07.2016). Darbeyi "Erdoğan'ın bir tahriki" şeklinde nitelemesi, yazarın görüşlerini anlamak adına yeterlidir ve bu sözler, gazetecinin darbecilere verdiği üstü örtük desteğin diğer tarafta önemli bir göstergesidir.

Peter Tiede'nin Türk siyasetinde uzman bir akademisyenle yaptığı röportajdan oluşan diğer haberde ise, darbe girişiminin Türk otoriterliğine gideceği fikri üzerinde durulmaktadır. Haberde konu alınan Duisburg Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olan Çopur, tüm bu olayları bir spekülasyon olarak bulmakta ve darbenin Gülen hareketi tarafından yapılmadığını iddia etmektedir. "Bu girişimin tek kazananı Erdoğan'dır. Öyle olmasa da, Erdoğan kendini büyük bir demokrat gibi gösterecektir. Bundan böyle herhangi bir engel olmaksızın, Türkiye sivil diktaya doğru ilerleyecektir." (Bild-Interview Mit Türkei-Experte Dr. Çopur, 17.07.2016). Bu kelimeler, ülkenin seçilmiş hükümeti için herhangi bir destekleyici ifade veya dil kullanmayan Bild gazetesinin algısını keşfetmek için kritik örneklerdir.

2.3.1.2. Die Welt

Die Welt ve gazeteye ait Pazar baskısı olan *Welt am Sonntag*'a ait toplam 9 (dokuz) haber metni bulunmaktadır. Ulaşılan haber metinleri arasından beş (5)'i negatif, iki (2) tanesi karma ve iki (2) tanesi de tarafsız olarak değerlendirilmiştir. Avrupa Parlamentosu Dışişleri Komisyonu Başkanı Brok ile yapılan röportaja dayanan Andre Tauber haberinde şunları yazmıştır; "Brok 'Ülkenin İslam kanadına sürüklenmesi felaket olacak.' dedi. Brok, Türk siyasetinde askeri müdahaleler sürecini "ülke siyasi bir kriz tehdidi altında yüz yüze geldiğinde, Türk ordusunun müdahalesinin bir gelenek haline geldiğini, bu nedenle darbelerin uzun bir geçmişi olduğunu" söyledi." Bu ifadelerde Brok'un vurguladığı, Türkiye'nin 15

Temmuz'dan önce zaten büyük bir bunalım içinde olduğudur. İşte bu sözler darbeyi desteklemektedir. Erdoğan, habere göre, cumhurbaşkanlığında anayasal olmayan bir rol üstlenecektir. Brok, bu sözlerle darbe girişimi sonrasında Türkiye'deki olasılıkları değerlendirmeye şu sözlerle devam eder; "Erdoğan'ın gücü büyüyecek ve bu ülkenin ayrılmasına neden olabilir" ("Bei politischer Schiefelage greift traditionell das Militär ein", Die Welt, 16.07.2016). Die Welt'in web sitesinde Türkiye'nin olayla ilgili bu ilk haberi, olayların gidişatından ziyade Erdoğan'a odaklanması, okuyucuları kolaylıkla manipüle edebilir niteliktedir. Okuyucular arasında, Almanya'da yaşayan çok sayıda Türk nüfusu olduğuna göre; haberlerin bu kadar taraflı bir şekilde bildirilmesi, nüfusun algısını kolayca etkileyebilir.

"Erdoğan, bir imparatormuş gibi hareket etmektedir" (Der eigentliche Putsch beginnt jetzt erst", Die Welt, 16.07.2016). Yücel yazılarında, doğrudan Erdoğan'ı hedef almaktadır. Köşesinde şöyle yazmıştır; "Erdoğan halkı *isyana* çağırıyor." Haberinde ülkede, seçilmiş bir liderin kaos yaratmaya çalıştığını göstermesi, yazarın objektif bir gazetecilik yapmadığını gösterir. "Esas darbe şimdi başlıyor" gibi diğer ifadeler ise, Yücel'in darbeyi bizzat Erdoğan'ın tertiplediğine olan düşüncelerini açığa çıkarmaktadır.

Yeşil Parti eş başkanı Cem Özdemir ile yapılan röportajı işleyen haberde, Türkiye kötü bir demokrasiye sahip olmakla itham edilmiş ve başarısız darbe girişiminin Erdoğan'ın mutlak gücüyle sonuçlanacağını işaret etmiştir. Haberde Schuster and Kade, Özdemir'in şu ifadelerine yer vermiştir; "Demokratik bir Türkiye Avrupa Birliği'ne her daim kabul edilebilir, ancak Erdoğan'ın yönetimi altındaki Türkiye'nin AB'ye katılması mümkün değildir" (Er wird..., 17.07.2016). Bir başka haber ise Orta Doğu bölgesinde Batı müttefiklerinden uzaklaşan Türkiye fikrine odaklanmaktadır. Stefan Aust şöyle yazmıştır; "Merkel'in mülteci sorununda Avrupa'nın merkezi sınır muhafızı olarak ilan edilen NATO müttefiki Türkiye, çözüm ortağı olmaktan ziyade bir soruna dönüşebilir" (Leserinnen, Leibe..., 17.07.2016).

2.3.1.3. Der Tagesspiegel

Gazeteye ait 6 (altı) haber metni bulunmuş olup, bunlar 16, 17 ve 18 Temmuz tarihlerini kapsamaktadır. Çoğunluğu Türkiye'deki demokrasi karşıtı yazılar içeren bu metinler kategorize edilirse; 4 (dört) tane haber metni negatif ve kalan 2 (iki) haber metni de karma olarak nitelendirilmiştir.

Yukarıda incelenen pek çok gazetede olduğu gibi Der Tagesspiegel de Erdoğan'ın darbe planlayıcı olduğu üzerinde çokça durmuştur. Bunlardan sadece şu ifadeleri içeren haber metni olabilir; "Darbe teşebbüsünün ayrıntıları ve nasıl organize edildiği hakkında çok az şey biliniyor. Muhalifler tarafından mı yoksa

sevmediği ordudan arınmak adına çoktandır mazeret arayan Erdoğan'ın kendisi mi yapıyor?" (Wir sollten..., 18.07.2016). Dahası, Stephan ve Casdorff'un bir başka yazısında Erdoğan alaycı bir şekilde şöyle hedef alınmıştır; "Tıpkı Putin'in Kırım'a kesinlikle saldırmadığı gibi, Recep Tayyip Erdoğan'ın ülkesindeki darbe girişimi ile hiçbir ilgisi yok" (Selbest ermächtigt, 18.07.2016). Susanne Güsten de benzer düşüncelerle şunları yazmıştır; "muhalifler, Erdoğan'ı bir cadı avı başlattığı ve hatta darbeyi kişisel olarak kendisinin yaptığını düşünüyor" (Erdogan kennt..., 18.07.2016).

Gülen'in sözlerine çokça yer veren gazetede, şu ifadeler oldukça kritiktir; "Gülen'in sürgünde bulunduğu Amerika'da yaptığı açıklamada, Türk yetkililerin bir tür Nazi yönetimi uyguladığını açıkladı. Gülen, Pensilvanya'daki basın mensuplarına yaptığı açıklamada, Erdoğan'ın muhtemel rakiplerine yönelik baskıyı artırmak için darbeyi organize ettiği belirtildi" (Erdogan kennt..., 18.07.2016). Dahası, darbenin planlayıcısı olduğuna dair imajı oluşturmak için Erdoğan'ın sözleri çarpıtılmıştır; "Erdoğan darbeyi 'Allah'ın bir lütfü' olarak tanımlıyor. Bundan kritik bir şey olabilir mi? Bu sayede, darbe girişiminin kendisi tarafından yapıldığına dair tüm senaryoları doğruluyor" (Selbest ermächtigt, 18.07.2016).

"Erdoğan intikam almayı planlıyor. Hiçbir şey iyi olmayacak. ZDF'de bir şiir okuyan bir kişiye karşı toplam savaş ilan eden bir lider, bu askeri hareketlere karşı akıllıca davranmaz" diyen Fabian Leber (Was macht die Welt? 18.07.2016), Türkiye'nin gelecek günleri hakkında, diğer pek çok gazeteci gibi sert ifadeler kullanmıştır. Diğer bir haberde ise benzer ifadelerle şöyle rastlanmaktadır; "Türkiye'de basın ve ifade özgürlüğünün durumu kötüleşecek; daha fazla insan bir sebep olmadan tutuklanacak" (Die Türkei - ein Unruheherd, 16.07.2016). Hatta haberlerden birinde "Gerçek darbe şimdi başlar, cumhuriyete karşı bir darbe olacak" ifadesi dahi açıkça yer almaktadır.

2.3.1.4. Der Spiegel

Türkiye'deki darbe girişimine ilişkin Der Spiegel'de 16 ve 18 Temmuz tarihlerine ait 5 (beş) haber metnine ulaşılmıştır. Bunlarından arasından, 3 (üç) tanesi negatif, 1 (bir)'i karma ve 1 (bir) tanesi de sadece süreçte siyasilere sözleri olduğu gibi aktarmasından ötürü tarafsız olarak değerlendirilmiştir.

Gazeteye ait haberlerde ilk dikkati çeken Fethullah Gülen ile yapılan röportaj ve bunun haberlerdeki yansımaları olmuştur. Gazete çalışanları tarafından Gülen'e yapılan ziyaretin ayrıntılarını içeren haberlerde, okuyucuları Gülen lehinde etkileme çabaları ön plana çıkmaktadır. Gülen ve hareketini açıkça yücelten gazete yazıları, demokratik olarak seçilen Erdoğan'ı ve rejimini sorgulamıştır. "Başkan Erdoğan, darbe girişimi için Fethullah Gülen'i sorumlu tutuyor. Öte

yandan Berlin, Erdoğan'ın suçlamasına katılmıyor. Vaiz Gülen'in ordu ile bağlantısı yoktur ve hem Gülen'in hem de takipçilerinin şiddet de dahil olmak üzere herhangi bir siyasi değişimi desteklemediği belirtildi. Erdoğan eski arkadaşını suçlamak, Gülen'i ve takipçileri daha fazla suç işlemeye davet eden bir manevra olarak anlaşılabilir" diye yazan Mattias Gebauer'ın ifadeleri bu noktada kritiktir (Putschversuch in der Türkei: Bundesregierung zweifelt an Beteiligung der Gülen-Bewegung, 16.07.2016).

Haber metinlerinin pek çoğunda Gülen, masum, kendi halinde bir din adamı olarak sunulmuş ve 15 Temmuz gecesi ateş saçan askerlerle hiçbir bağlantısı yokmuş gibi gösterilmiştir. Bunun en açık örneklerinden biri de şu ifadelerde ortaya çıkmaktadır; "Onu ziyaret ettikten sonra, Gülen'i terör örgütü başı ya da darbe komplocusu olarak düşünemezsiniz" (Erdogan-Gegner Gülen: Zu Besuch bei Staatsfeind Nummer eins, 18.07.2016).

Başka bir haberde ise, Gülen güzellemeleri, bizzat kendisinin ifadelerine yer veren Veit Redick ve Roland Nelles tarafından şöyle sürdürülmüştür; "Gülen: Ben suçlu değilim. Darbe teşebbüsüyle ilgili hiç endişem yok. Erdoğan'ın tutum ve davranışları çılgınlık düzeyindedir. Her tür muhalefete baskı yapmak isteyen bir zorbaya döndü. O kadar çok düz ve iktidar daha meraklıdır ki, diğerlerini kendisi gibi görür" (Erdogan-Gegner Gülen: Zu Besuch bei Staatsfeind Nummer eins, 18.07.2016). Görüldüğü üzere, Der Spiegel'e ait haberlerde gazetenin taraflı tutumu açık bir biçimde kendine yer edinmiştir.

2.3.1.5. Berliner Zeitung

Çalışmada Alman Berliner Zeitung'a ait 4 (dört) gazete metni bulunmaktadır. 2 (iki) tanesinin negatif, 1 (bir)'inin karma ve kalan 1 (bir) tanesinin de tarafsız olarak değerlendirildiği haber metinlerinde dikkat çekici hususlar şöyle sıralanabilir.

Türkiye'nin iç siyaseti hakkında değerlendirmeler yapan Frank Nordhausen'in sözleri bu noktada gazeteyle ilgili verilebilecek ilk örneklerdendir; "Esasında Bu sözlerle "Erdoğan darbesi" şu anlama gelmektedir; sivil bir darbe" (Die Freude des Autokraten, 18.07.2016). "Bugün, demokratik olmayan bir insanı demokrat olarak savunmak benzersiz bir trajedi. Erdoğan ve ekibi, bu girişimi yalnızca darbe planlarına değil aynı zamanda kendisine karşı olanlara da önceden olduğundan daha güçlü bir şekilde müdahale etmek için kullanacak" (Kommentar zur Türkei Der Putschversuch war kein Geschenk Gottes, 18.07.2016) ifadesi de Markus Decker'in Erdoğan'ın iktidarını anti-demokratik bir yönetim olarak formüle ettiği bir başka örnektir. Dahası, Erdoğan'ın idari yaklaşımları Hitler'in Almanya'daki siyasi güç kapma yöntemiyle karşılaştırılmıştır.

Haberlerde sıkça yer verilen “iç savaş” ibaresi, gazetenin tutumunu açığa çıkaran bir diğer unsuru örnekler. Decket köşesinde şöyle yazmıştır; “İfade özgürlüğü ya da basın özgürlüğü, bağımsız bir yargı yoktur. Artık Türkiye’nin bir parlamentosu bağımsız olarak bağımsız kararlar almıyor. Ölüm cezası hükümet tarafından uyuşmazlık halindedir. Bütün iç savaşlar bu şekilde başlıyor” (Kommentar zur Türkei Der Putschversuch war kein Geschenk Gottes, 18.07.2016). Başka bir haberde de benzer tonlamalarla “iç savaş” vurgusunu görmek mümkündür; “Öyle görünüyor ki, Türkiye’nin güvenliği ve istikrarı, Erdoğan’ın kazançlarından çok önemli değildir. Bu yolla, ülkedeki kutuplaşmayı tırmandırabilir. Erdoğan ülkeyi istikrarı bozacak. Dolayısıyla bu süreç özellikle endişe vericidir. Diktatörlük, iç savaş olasılığını gerçekçi hale getirebilir” (Die Freude des Autokraten, 18.07.2016).

2.3.2. Fransa

Fransa’nın Nice kentinde 14 Temmuz 2016 gecesi bir terör saldırısı geçirmiş ve bu, 84 kişinin ölümüne, 100’den fazla kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Fransız haber kaynaklarında, kendi iç krizi ile ilgisi krizler, Türkiye’deki kanlı darbe girişimi ile ilgili haberlerin diğer Avrupa ülkelerine kıyasla az olmasına sebep olmuştur. Türkiye’deki gelişmeleri elen ülke genelindeki gazeteler olarak *Le Figaro*, *Le Monde* ve *Libération* bu çalışma kapsamında değerlendirmeye alınmıştır.

2.3.2.1. Le Figaro

Gazetenin Türkiye’den gelişmeleri aktaran 1 (bir)’i internet üzerinden ulaşılan ve 2 (iki) tanesi basılı toplam 3 (üç) haber metni yer almaktadır. Bunlar içinden, 1 (bir)’i negatif, 1 (bir) tanesi karma ve kalan 1 (bir) tanesi de tarafsız olarak değerlendirilmiştir.

Fransa’daki gazeteler arasında Le Figaro, türlerinden farksızdı. Haberlerde belirtilen ayrıntılarla, gazete açık bir şekilde pozisyonunu ortaya koymuştur. Bir haberde, Minoui darbenin Erdoğan tarafından planlandığına ilişkin görüşlerini şöyle yazıya aktarmıştır; “Darbe girişimi sabahı ordunun ve kritik idari organların kontrolünün artırılması, bazı şeylerin bir önceki günden tamamen farklı olmasını mümkün kıldı. Ve tüm bunlar bazılarının, darbenin Erdoğan tarafından planlanan sahte bir darbe olduğu ya da darbenin bizzat Erdoğan’ın bilgisi dahilinde gerçekleştiği şeklinde düşünmeye sevk ediyor, kısacası ordu, subay ve hakimleri tutuklanmak ve radikalleşme sürecini mümkün kılmak için “(Pourquoi .., 18.07.2016).

2.3.2.2. Le Monde

Le Monde'nin Türkiye'deki kanlı darbe girişimine değindiği 2 (iki) adet köşe yazısı ve 1 (bir) tane de yayın kurulunca hazırlanmış haber metnine ulaşılmıştır. 17 ve 18 Temmuz 2016 tarihine ait haberler arasında, 1 (bir)'i negatif, 1 (bir) tanesi karma ve kalan 1 (bir) tanesi de tarafsız olarak nitelendirilmiştir.

Marc Semo, Türkiye'nin çok kutuplaşmış bir toplum yapısı olduğu ve buna Erdoğan'ın sebep olduğunu köşesinde dile getirmiştir. Haberinde, Birikim dergisinin editörü Ahmet İnel'in sözlerine yer veren Semo'nun darbe karşısındaki konumu da açıkça anlaşılmaktadır; "Erdoğan'ın toplumda sebep olduğu kutuplaşma orduya sığıyor" (A l'image., 17.06.2016). Oysa darbe girişimi göstermiştir ki, Türk toplumu, aynı görüşten olmasalar dahi, vatani ve demokrasisi için eşine zor rastlanır bir birlik örneği sunmuştur. Darbe gecesi halka, meclise vs. kritik yerlerde açılan ateşler, Türkiye'deki tüm siyasi partilerin, herhangi bir askerî müdahale karşısında aynı tavrı geliştirebildiğini göstermiştir. Ayrıca bunun daima demokrasiyi kazanmasına bir vesile olacağına anlaşılmaması için de önemlidir.

Erdoğan'ı ülkenin "yeni sultan"ı şeklinde lanse eden gazetenin, darbe girişiminin ayrıntılarını aktarmak yerine ne kadar taraflı bir tutum sergilediği de böylece açığa çıkmaktadır. Darbeyi ülkede rejimin daha da otoriterleşeceğinin bir kanıtı olarak sunan haberde, yukarıda incelendiği gibi darbe-yanlısı, demokrasi-karşı bir tutum dikkat çekicidir. Erdoğan, durumdan yararlanarak daha otoriterciliğe dönüşebilir ve artan baskının tehlikesi çok canlıdır "(Turquie: les leçons d'un putsch manqué, 18.07.2016).

2.3.2.3. Liberation

Gazetede, 2 (iki)'si tarafsız, 1 (bir)'i negatif ve 1 (bir)'i karma olmak üzere toplam 4 (dört) haber metnine ulaşılmıştır. Haberlerde geçen ifadelerden, Libération gazetesinin de taraflı tutumu hemen ön plana çıkmaktadır.

Schwartzbrod, Türkiye'nin gelecek süreçteki durumunu çok sert ifadelerde şöyle eleştirmektedir; "İşte şimdi Türkiye için zor zamanlar başlıyor. Erdoğan'ın düşünüş hissi kanlı intikamlara neden olabilir. Yaptığı konuşmada; 'Bunun için ağır bir bedel ödeyecekler ' ifadelerine yer vermesi de bunun bir göstergedir "(Sans pitié, 18.07.2017). Şöyle devam eder; "Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan zaten otoriter bir eğilim içinde idi, şimdi bunu eleştirmeye çalışanların hepsini daha fazla suçlayacaktır." Tüm bu açıklamalar, darbe girişiminin Erdoğan'ın karakterinden veya ülkedeki sözde yetkili rejiminden daha önemli olmadığını göstermektedir. Bu noktada, Batı medyasında suçluları cezalandırmak yalnızca intikam açısından değerlendirildiğini görmek ilginçtir. Milyonlarca Türk halkının zihinlerinde asla unutulmayacak olayların raporlama süreçlerine dahil olmamış,

çoğunlukla Erdoğan'ın karakteri üzerine vurgu yapılmış; ve bu da Batı dünyasının haksız dünya düzeni ile ilgili önemli ipuçları vermiştir.

3. Genel Değerlendirme

Başlıca Batı medyasında Türkiye'deki darbe teşebbüsü hakkındaki çıkan haber analizleri, Batı'nın demokrasi kavramını ve ilkelerini yalnızca kendi ulusları ve ülkeleri için takdir ettiğini göstermiştir. Yapılan değerlendirmelerde görüldüğü gibi, Türkiye'de cuntanın kanlı darbe girişiminde dahi, yapılan önyargılı ve haberler Batı insanının ve medyasının Türk halkına ve demokrasiye karşı şüpheli görüşlerini açık bir şekilde ortaya çıkarmıştır.

Ulaşılan 100 haber metni ve köşe yazısı içinde, yalnızca 1 (bir) tanesi demokrasiye saygı duymuş ve seçilmiş hükümetin devamlılığını savunarak *pozitif* kategorisinde değerlendirilmiştir. 32 (otuz iki) haber, herhangi bir eleştiri veya görüş paylaşmaksızın, Türkiye'deki gelişmeleri olduğu gibi aktardığı gerekçesiyle *tarafsız*, 39 (otuz dokuz) tanesi anti-demokratik görüşleri çerçevesinde negatif ve kalan 28 (yirmi sekiz) haber metni de demokrasinin devamlılığını savunurken, diğer yanda Erdoğan'ı sert eleştirilere tabi tuttuğu için *karma* kategorisinde yer almıştır.

Çalışmaya konu haber metinleri içinde sürekli olarak tekrar eden ifadeler dikkat çekicidir. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir; Erdoğan'ın *otoriterliği* 58 (elli sekiz) kez, toplumun Erdoğan dolayısıyla *kutuplaşması* 32 (otuz iki) defa, Erdoğan'ın toplum ve siyaset üzerindeki *baskısı* 28 (yirmi sekiz) kez, Erdoğan'ın ülkeye *bölme* çabaları 16 (on altı) defa, Erdoğan *diktatörlüğü* 15 (on beş), Erdoğan'ın *paranoyak* bir siyasetçi oluşu 9 (dokuz) ve *özgürlükler* üzerindeki baskısı 7 (yedi) defa tekrarlanmıştır. Bu ifadelerin dağılımı, haberlerin esas odak noktasını anlamak için yeterlidir.

Darbe girişimiyle ilgili haberlerde, nesnel olarak bilgilendirme yerine olayların manipülatif bir biçimde rapor edildiği görülmektedir. Analiz edilen on iki haber kaynağının da odak noktası benzer biçimde; Erdoğan'ın otoriterliği ve siyasetteki aşırılığı olmuştur. Genel bir değerlendirmeyle, neredeyse tüm gazetelerin darbe girişimiyle ilgili ayrıntıları paylaşmak yerine hükümetin ve de esas olarak cumhurbaşkanının konumuna odaklandığı söylenebilir. Bunu hemen ilk bakışta pek çok haberin başlığından anlamak dahi mümkündür; "Türkiye'de darbe girişimi sonrası daha baskıcı ve kanlı olacak", "Türkiye zaten Erdoğan tarafından yavaş bir darbe süreci içindeydi" şeklindeki başlıklar bunlara verilebilecek örnekler arasındadır. Erdoğan'ın toplumu bölen, kutuplaştıran bir otoriter gibi tanımlanışı defalarca tekrarlanmıştır. Bunun yanı sıra, hemen hemen bütün haber metinleri, ülkesini korumak için 15 Temmuz gecesi sokaklarda yer alan, şehit

olmuş ve yaralanan milyonlarca insanın üzerine yoğunlaşmak yerine Erdoğan'ı darbenin esas sorumlusu olarak gören birkaç Türk vatandaşının ifadelerini ortaya çıkarma çabası içine girmiştir.

Gülen ve hareketinin, 15 Temmuz darbe kalkışmasının arka planında yer aldığı kesindir. Ancak Gülen, bu haberlerin hiçbirinde bile eleştirilmemiş; aksine tüm bu Batılı medya araçları Gülen ile ilgili değerlendirmelerini daha ileri incelemeler yapmak suretiyle ertelemiştir. Pek çok haber metninde, Gülen hakkında Amerikan devlet adamlarından John Kerry'nin şu ifadeleri geçmektedir; "ABD hükümeti, Gülen'in kanunları çiğnediğine dair herhangi bir kanıt bulunursa, bunu yasal olarak inceleyecektir. Şu ana kadar Türk hükümeti hiçbir şey ulaştırmadı. Tanrı'ya şükür, Amerika bir kanun ülkesidir ve biz buna bağlıyız" (Fethullah Gülen: Turkey coup may have been 'staged' by Erdoğan regime, July 16, 2016). Darbe karşısında bir tutum sergilemek yerine Türkiye ve yetkilileri bu çizicilere yönelik ılımlı bir tutum geliştirmeye çağırarak, Batılı medya organları ikiyüzlülüğünü bir kere daha ortaya çıkarmıştır (Karakaş, 2016: 87-88). Türk hükümeti darbenin planlanmasında Gülen hareketini delil olarak gösteren binlerce sayfalık belgeyi ABD'ye sunsa da, ABD ve batı medya araçları henüz bunu değerlendirmeye almamışlardır.

Haber metinlerinin çoğu, ülkede demokrasinin devamı için katkıda bulunan kişilerin psikolojisini anlamaya çalışmamıştır. Aksine, mevcut siyasi sistemi örtbas etmek ve Erdoğan'ı eleştirmek için bu darbeyi bir araç olarak kullanmışlardır. "Batılılar bunu algılamakta ya da itiraf etmekte güçlük çekebilirler, ancak 15 Temmuz ve 16 Temmuz'da sokaklarda olanlar demokrasinin asıl güçleri idi; o yüzden Türklerin o gece yaptıkları, ancak böyle bir çerçeveden anlaşılabilir" (McConnell, 2016: 133). Dahası, bundan önce çok kez Türkiye'ye demokrasi dersi vermeyi düşünen Batılı ülkeler, darbe teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, Türk halkının demokrasisini, demokratik olarak seçilen hükümeti ve ülkenin iradesini nasıl koruduğunu ve buna nasıl sahip çıktığını göz ardı etmiştir (Karakaş, 2016: 87). "Batılı medya kuruluşlarının başarısız darbenin yanıltıcı kapsanmasının başlıca nedeni, ağırlıklı olarak Müslüman bir ülkedeki dindar, muhafazakâr kitlelerin, acil bir askeri diktaya karşı savaşarak demokrasiyi kurtardığının kabul edilememesi ya da istememesi oldu. Bununla birlikte, New York Times, demokratik olarak seçilen hükümeti savunmak için sokaklara çıkan vatandaşların kahramanlığını kutlamak yerine, küçümsemeyi seçti" (Aktürk, 2016: 159-160). Ancak bu çalışma, ne yazık ki the New York Times bu süreçte böylesi bir tutum sergileyen tek gazete olmadığını göstermiştir.

Türkiye'deki darbe girişimine ilişkin Batı medyasının ilk izlenimlerini inceleyen bu çalışmanın ulaştığı bulgular, Batı medyasının uyguladığı çifte standardı

görmek adına önemli olmuştur. Akademisyenlerin de bu noktada da, bu çalışmanın ulaştığı sonuçlardan farksız şeyler söylemediği görülmektedir; “Amerikan ve İngiliz medyası, 15 Temmuz 2016 gecesi darbe girişimiyle ilgili haberler yayınlamaya başlar başlamaz, iki taraf arasındaki güç mücadelesinden bahsetmişlerdir. Bir tarafa Erdoğan (demokratik olarak seçilen bir cumhurbaşkanı) ve diğer tarafa askeri cunta yerleştirilmiştir” (Duran and Altun, 2016: 142-143). Dahası, Özipek, Batı dünyasındaki ana akım ve önde gelen medya kuruluşlarının Türkiye hakkındaki haberleri akatırma aşamasında başarısız olduklarını şu sözlerle vurgulamıştır; “Türkiye’nin müttefiki olan bu Batılı ülkelerin birçoğu, darbe gecesi darbe planlayıcılarına yönelik tepki vermek ve Türkiye’nin yanında yer almak için gidişatı beklemiştir.” (Özipek, 2016: 26-28). Hem ABD hem de AB üyeleri, 2013’te Mısır’daki olaylara karşı tutumlarına benzer şekilde Türkiye davası için utanç verici bir tavır benimsemişlerdir.

Bu bağlamda, Gazeteciler için Etik Kuralları ve Uluslararası İnsan Hakları Beyanamesi ışığında değerlendirmeler yapmak önemlidir. *Etik Kurallarına* göre bir gazeteci önce bir doğruluk arayışı içinde olmalı ve doğruları rapor etmeli; bilgiyi toplama, raporlama ve yorumlama süreçlerinde zararı en aza indirmeye konusunda dürüst ve cesur olmalı; kaynaklar, konular, meslektaşlarına güvenebilmeli ve bunların halkın doğru bilgiye ulaşmasında kullanmalı, bağımsız hareket etmeli, çıkar çatışmalarından kaçınmalı; hesap verebilir ve şeffaf olmalıdır. Ne yazık ki, bu objektif ve tarafsız tavırları haber metinlerinde görülememiştir. Gazetecilerin çoğu, Erdoğan’ın bireysel konumuna vurgu yaparak Gülen olayını göz ardı etmiştir.

Batılı medya araçlarının tutumunu, Rabert Dahl tarafından belirlenen ve tüm dünyada genel olarak kabul görmüş demokrasi kriterlerine göre değerlendirmek; Batılı medyanın etnosentrik ve ikiyüzlü biçimini görmeye yardımcı olabilir. Türk vatandaşlarının oy hakkı ve bununla seçtikleri yöneticilerin yasal meşruiyeti; yöneticilerin seçilme hakkı ve bundan elde ettikleri yetki kullanımı; ülkedeki ifade özgürlüğü gibi demokrasinin olmazsa olmazı şartlarının, haberlerde hiç değinilmediği görülmektedir. Ayrıca, Erdoğan’ın gücünü pekiştirmek için oylara ve tercihteki diğer ifadelere dayanan kamu politikaları oluşturma kurumları açıkça eleştirilmektedir.

Görüldüğü gibi, analiz edilen tüm köşe yazısı ve haber metinleri, halkın özgür ve adil seçimlerini göz ardı ederek Türk demokrasisini doğrudan hedef almaktadır. Türkiye’de demokratik hayata saygısızlık eden bu haberler, Türk halkının evrensel siyasi haklarını ihlal etmektedir. Ancak insan haklarının Batı medyası tarafından ihlali kabul edilemez.

Sonuç olarak; 100 haber metnini kapsayan bu çalışma, batı medyasının Türkiye'deki darbe girişimi konusundaki algısını anlamak için birçok kritik noktaya temas etmiştir. Bununla birlikte, batı medyası ülkedeki gerçek resmini yansıtamamış ve darbe girişimi sonrasında ilk günlerde demokrasi ideallerine, etik değerlere ve insan hakları ilkelerine yönelik testleri geçememiştir. Neumann'ın (2014) belirttiği üzere; ilk izlenimler gerçek eğilimleri dış etkenler olmadan yansıtma belirleyicidir. İlerleyen zamandaki değişimler gerçeği yansıtmayacaktır. İnsan haklarına, demokratik değerlere ve gazeteciler için etik kurallara güvenmesi beklenen batı medyasının pusulası, kendi dışındakiler için yeterince iyi çalışmadığı ve medya organları darbe girişimine ilişkin gelişmeleri aktarmada sınıfta kaldığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Aktürk, Şener (2016), Turkey's Civil Rights Movement and the Reactionary Coup: Segregation, Emancipation, and the Western Reaction, *Insight Turkey*, 18 (3), 141-167.
- Chandler, J.A. 2014. *Comparative Public Administration*, 1 st Ed, New York: Routledge.
- Dahl, Robert A. (1971), *Polyarchy: Participation and Opposition*, Yale University Press, New Haven.
- Duran, Burhanettin and Altun, Fahrettin (2016), *The Triumph Of Turkish Democracy: 15 July Coup Attempt and After*, Seta Publications, Ankara, 2016.
- Karakaş, Mehmet (2016), 15 Temmuz Darbe Girişiminin Sosyolojisi Üzerine, *Tezkire*, No: 57, July, August, 79-92.
- Kuhlmann, S. and Wollmann, H. 2014. *Introduction to Comparative Public Administration: Administrative Systems and Reforms in Europe*, Cheltenham and Northampton, MA, Edward Elgar.
- McConnel, Adam (2016), 15 Temmuz 2016'da Ne Yaşadık?, 15 Temmuz Darbe Girişimi: Uzun Gecenin Kısa Tarihi, Özipek, Bekir B. and Abayhan, Yasemin (ed.), *Kadim Yayınları*, Ankara, 119-134.
- Neumann, W. Lawrence (2014), *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*, Seventh Edition, Pearson Education Limited, Edinburgh.
- Özipek, Bekir B. and Abayhan, Yasemin (ed.) (2016), 15 Temmuz Darbe Girişimi: Uzun Gecenin Kısa Tarihi, *Kadim Yayınları*, Ankara.
- The Society of Professional Journalists-SPJ- (2017) Code of Ethics. <https://www.spj.org/pdf/spj-code-of-ethics.pdf>
- Gazeteler;
- The Arc of a Coup Attempt in Turkey, *The New York Times*, 16 Temmuz 2016.
- The Counter-Coup in Turkey, *The New York Times*, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Rounds Up Thousands of Military Personnel, *The New York Times*, 16 Temmuz 2016.
- A Night at the Coup, *The New York Times*, 16 Temmuz 2016.
- Turkish President Returns to İstanbul in Sign Military Coup Is Flattering, *The New York Times*, 15 Temmuz 2016.
- As Turkey Coup Unfolded, 'The Whole Night Felt Like Doomsday', *The New York Times*, 16 Temmuz 2016.
- An Exiled Cleric Denies Playing a Leading Role in Coup Attempt, *The New York Times*, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Interrupts U.S. Air Missions Against ISIS at Major Base, *The New York Times*, July 16, 2016.
- Tumult in Turkey: What We Know and Don't Know, *The New York Times*, 16 Temmuz 2016.
- Turkey's Coup That Wasn't, *The New York Times*, 16 Temmuz 2016.
- Turkey was an unlikely victim of an equally unlikely coup, *The New York Times*, 16 Temmuz 2016.
- U.S. Finds Itself on Shakier Ground as Erdogan Confronts Mutiny, *The New York Times*, 16 Temmuz 2016.

- Tumult in Turkey: The Key Players, The New York Times, 15 Temmuz 2016.
- Turkey's coup may have failed – but history shows it won't be long before another one succeeds, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey coup: Images showing soldier 'beheaded by government supporters' may not be genuine, it is claimed, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- What happened in Turkey? Everything we know about military coup attempt to overthrow Erdogan, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Coup: Erdogan government could restore death penalty, deputy leader warns, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Coup: President Erdogan denounces 'treason' of attempt by military to take control of country, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Coup: Barrack Obama backs President Erdogan as world leaders express concern, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey coup: President Erdogan appears on Turkish TV via FaceTime, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Coup Attempt: Military claims to have taken over as President says he will defend government, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Coup: Citizen defy martial law curfew to take to the streets, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Hillary Clinton moves swiftly to urge preservation of democracy in Turkey after 'coup' erupts, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Pentagon says Incirlik air base still functioning, monitoring situation in Turkey closely, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Coup: Astonishing pictures show violent clashes as mobs attack soldiers attempting to overthrow Erdoğan, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Coup: Labour MP Jon Trickett apologises for joke about attempted power grab, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey coup: 90 dead and 1,100 wounded after attempt to overthrow Erdoğan by military, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Coup: Parliament hit by bomb, reports say, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Coup: Facebook Live Map shows how people in Ankara and Istanbul are broadcasting the turmoil, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Coup: Turkish military helicopter lands in Greece and crew requests asylum, The Independent, 16 Temmuz 2016.
- Aftermath of Turkey coup attempt will be bloody and repressive, The Guardian, 16 Temmuz 2016.
- Attempted Coup in Turkey: What we know so far, The Guardian, 16 Temmuz 2016.
- Turkey Coup Attempt: Erdoğan demands US arrest exiled cleric Gülen amid crackdown on army – as it happened, The Guardian, 16 Temmuz 2016.
- Turkey coup attempt could destabilize ally in region reeling from terrorism, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

'We thought coups were in the past': how Turkey was caught unaware, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

Fetullah Gülen: Turkey coup may have been 'staged' by Erdoğan regime, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

Turkey was already undergoing a slow-motion coup – by Erdoğan, not the army, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

Defiant Turks stood up for democracy – but not necessarily for Erdoğan, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

'It was like the 1970s': how soldiers on the street tested Turkey's post-coup politics, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

For Turkey's sake, Erdoğan should resist desire for revenge, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

What's happened in Turkey? How the failed coup unfolded, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

Attempt coup reflects growing tension in Turkey, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

Fethullah Gulen: who is the man Turkey's president blames for coup attempt?, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

Erdogan clamps down after crushing attempted military coup, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

Situation remains 'highly fluid', Julie Bishop warns Australians in Turkey, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

Pentagon loses Turkish airspace access crucial in airstrikes against Isis, The Guardian, 16 Temmuz 2016.

Military Push Ignites Violence, The Washington Post, July 16, 2016.

Fethullah Gülen: The Islamic scholar Turkey blames for the failed coup, The Washington Post, 16 Temmuz 2016.

Turkey rounds up thousands of suspected participants in coup attempt, The Washington Post, 16 Temmuz 2016.

An old-school coup fails to topple Turkey's powerful president, The Washington Post, 16 Temmuz 2016.

Turkey's Erdoğan always feared a coup. He was proved right, The Washington Post, 15 Temmuz 2016.

U.S. planes grounded at key Turkish air base in fight against ISIS after coup attempt, The Washington Post, 16 Temmuz 2016.

On the streets of Istanbul, anger, joy, devastation and celebration, The Washington Post, 16 Temmuz 2016.

Erdoğan says his government is in control after bloody coup attempt in Turkey, The Washington Post, 16 Temmuz 2016.

How Erdogan's anti-democratic government made Turkey ripe for unrest? The Washington Post, 16 Temmuz 2016.

The coup attempt is bad news for Turkey's democracy, the Washington Post, 16 Temmuz 2016.

Turkey has had lots of coups. Here's why this one failed. the Washington Post, 16 Temmuz 2016.

Turkey foils bloody coup attempt, closes in on remnants of renegade forces, the Washington Post,

16 Temmuz 2016.

U.S. relationship with Turkey 'is going to get more complicated', the Washington Post, 16 Temmuz 2016.

Erdogan must resist the urge to double down on authoritarianism, the Washington Post, 16 Temmuz 2016.

Where in the world is Turkey's president, Recep Tayyip Erdogan?, the Washington Post, 15 Temmuz 2016.

Stimmung zwischen Euphorie und Gewalt, Bild, 16 Temmuz 2016.

Wie professionell ist dieser Putsch?, Bild, 16 Temmuz 2016.

Was würde das für EU, Nato und Region bedeuten?, Bild, 16 Temmuz 2016.

Was die Türken wollen, Bild, 17 Temmuz 2016.

Bild-Interview mit Türkei-Experte Dr. Çopur, Bild, 17 Temmuz 2016.

„Bei politischer Schiefelage greift traditionell das Militär ein“, Die Welt, 16 Temmuz 2016.

Erdogan droht nach Putsch noch kompromissloser zu werden, Die Welt, 16 Temmuz 2016.

„Der eigentliche Putsch beginnt jetzt erst“, Die Welt, 16 Temmuz 2016.

Der zweite Putsch, Die Welt, 18 Temmuz 2016.

Phoenix sendet Eisbär-Doku, Die Welt, 18 Temmuz 2016.

Unerkannt in den Arterien des Systems, Die Welt, 18 Temmuz 2016.

Er wird das Militär, Welt am Sonntag, 17 Temmuz 2016.

Leibe Leserinnen, Leibe Lesser!, Welt am Sonntag, 17 Temmuz 2016.

Erdogan gestärkt, Demokratie geschwächt, Welt am Sonntag, 17 Temmuz 2016.

Wir sollten froh sein über das Ende des Coups, Der Tagesspiegel, 16 Temmuz 2016.

Die Türkei - ein Unruheherd, Der Tagesspiegel, 16 Temmuz 2016.

Putsch in der Türkei : Zwischen zwei Dämonen, Der Tagesspiegel, 17 Temmuz 2016.

Was macht die Welt?, Der Tagesspiegel, 18 Temmuz 2016.

Selbest ermächtigt, Der Tagesspiegel, 18 Temmuz 2016.

Erdogan kennt keine Gnade, Der Tagesspiegel, 18 Temmuz 2016.

Umsturz mit Ansage, Der Spiegel, 16 Temmuz 2016.

Putschversuch in der Türkei: Bundesregierung zweifelt an Beteiligung der Gülen-Bewegung, Der Spiegel, 16 Temmuz 2016.

Entlassungen in der türkischen Justiz: „Ein Putsch nach dem Putsch“, Der Spiegel, 18 Temmuz 2016.

Erdogan-Gegner Gülen: Zu Besuch bei Staatsfeind Nummer eins, Der Spiegel, 18 Temmuz 2016.

Deutsch-Türken nach dem Putschversuch: Demos, Hassmails, Übergriffe, Der Spiegel, 18 Temmuz 2016.

Putschversuch in der Türkei Bundesregierung und EU stellen sich auf Erdogans Seite, Berliner Zeitung, 16 Temmuz 2016.

Kommentar zur Türkei Der Putschversuch war kein Geschenk Gottes, Berliner Zeitung, 16 Temmuz 2016.

Türkei-Interview mit Lale Akgün ziemlich faul „Da ist doch etwas“, Berliner Zeitung, 17 Temmuz 2016.

Die Freude des Autokraten, Berliner Zeitung, 18 Temmuz 2016.

Tentative de coup d'état en Turquie: le point sur une nuit de chaos, Le Figaro, 16 Temmuz 2016.

Pourquoi le coup de la force militaire e échoué, Le Figaro, 18 Temmuz 2016.

Le soutien embarrassé des Occidentaux à leur 'allié turc', Le Figaro, 18 Temmuz 2016.

En Turquie, M. Erdogan mate une tentative de coup d'Etat, Le Monde, 16 Temmuz 2016.

A l'image d'une société fracturée, l'armée montre ses divisions, Le Monde, 17 Temmuz 2016.

Turquie: les leçons d'un putsch manqué, Le Monde, 18 Temmuz 2016.

Coup d'Etat militaire en cours en Turquie, Libération, 16 Temmuz 2016.

Turquie : les réseaux sociaux, le président Erdogan et Facetime, Libération, 16 Temmuz 2016.

A Istanbul, « la purge sera plus violente que jamais », Libération, 18 Temmuz 2016.

Sans pitié, Libération, 18 Temmuz 2016.

THE FAILED COUP ATTEMPT AND ITS EFFECTS FOR TURKEY'S POLICY TOWARD AFRICA

Federico DONELLI

Genoa University

PROVISIONAL DRAFT

Introduction

Since the end of the 1990s Turkey's relations with Africa have shown an increasing revival, especially towards sub-Saharan African countries. The turning point was 2005 designated in Turkey as the *Year of Africa*. It was also the beginning of Turkey's involvement through a greater diplomatic activism both bilaterally and multilaterally. The Ankara government launched several initiatives with African states and assumed the role of strategic partner within regional fora such as the African Union (AU), and intergovernmental organizations such as the United Nations (UN) and the Organization of Islamic Cooperation (OIC) (Bilgic and Nascimento 2014). During the summer of 2011, the visit of the former Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan to Mogadishu deepened Turkey's presence in the Horn of Africa, changing the nature of the Turkish role in the whole continent. Turkey's presence in Somalia has particular characteristics that differentiate it from other external powers; inter alia Turkey's policy highlighted the process of diversification of its foreign policy actors through the progressive involvement of non-state actors.

In the last decade, Turkey's international agenda has gained importance thanks to the gradual involvement of civil society organizations (CSO) along with the adoption of novel frameworks, such as "non-governmental" public diplomacy and humanitarian diplomacy. This "transnationalization" of Turkish foreign policy has become a pervasive phenomenon that characterizes multifaceted relations with different regions, including the Horn of Africa. Among the CSOs the Fethullah Gülen movement, between 2005 and 2014, has had a special place in the formulation and practical implementation of Turkey's ope-

¹ Ordinarily, non-state actors are divided into two categories: international intergovernmental organizations (IGOs) and transnational or international nongovernmental organizations (NGOs). This paper refers to the second category of non-state actors. They are established by certain groups of individuals, businessmen and other societal forces. This group has no legal bonds with nation-states (Brown 1995)

ning to Africa, above all in the education sector through the spreading of several schools. However, after the failed coup attempt of July 2016, Ankara government has been putting pressure to African leaders in order to shut down the movement's schools and transfer them to the control of the state-funded Turkish Maarif Foundation.

This study examines two research questions: the first is how was the role that the Gülen movement has covered in Turkish opening toward Africa during last decade?, and the second is what could be the main implications of the mid-2016 failed coup attempt on Turkey's image and presence on the African continent?.

Drawing critically on the Turkey-Africa relations literature, this paper aims to show the implications of the July 15 failed coup attempt to Turkey's policy toward Africa. Significantly it analyzes the current and potential repercussions of the warfare between the Turkey's government and the Fethullah Gülen movement, particularly the research seeks to explain how Turkey is trying to oppose and clamp down the so- called FETÖ (Fetullah Terrorist Organization) abroad. In the first part the landmarks of the Turkish rapprochement toward Sub-Saharan Africa has been traced. This section analyzes the peculiarities that have made Turkey an extra-regional player different from all the others in the African context. The second section focuses on the role assumed by the Gülen movement in Turkish policy toward the African countries by defining the different fields in which it has operated. Finally, the third section evaluates the implications of the warfare between Turkey's state and Gülen movement on Turkish presence in Africa, significantly it seeks to understand the effects of the mid-2016 failed coup attempt.

1. Turkey's opening toward Africa

Turkey's interest dates back to the African Action Plan adopted in 1998; nevertheless, its opening to Africa gained momentum under the Justice and Development Party (JDP) government with the approval of the Development of the Economic Relations with African Countries strategy in 2003. Turkey has always found an exclusive place for relations with the former Ottoman land of North and Northeast Africa but only since the last decade has it started to look towards Sub-Saharan Africa. Since 2004 Turkey has significantly increased its presence in the Horn of Africa through trade agreements and bilateral projects. Turkey has tried to portray itself as an active partner for development assistance, emphasizing the south- south co-operation. At the same time, Ankara has

multiplied its diplomatic representations.² All efforts promoted by Turkey led to the appointment of *observer status* in 2005 and *strategic partner* of the AU in 2008. During the same year, Turkey organized the First Turkey-Africa Cooperation Summit which was considered to be the beginning of a steady and sustainable co-operation process (Bilgic and Nascimento 2014). It was a high-level officials meeting between Turkey and the African countries (more than fifty AU members), distinguished by the presence of Turkish civil society representatives with the aim of assessing the opportunities and needs of the African continent.³ Initially, Turkey operated in Africa like the other non-western emerging powers (China, Brazil, India) in the field of economic development and humanitarian aid with minor concern for political issues (Özkan and Orakçı 2015). Later, the role assumed by Turkey in Somalia pointed to a shift in its focus towards the political aspects of the sub-region's problems. Indeed, since 2011 with her active involvement in the Somali crisis, Turkey has assumed more political responsibilities in the Horn of Africa, rather than being merely an economic power or donor country (Donelli 2015). This shift has made Turkey a hybrid non-traditional actor because it combines the traditional political-stability perspective of western powers with the economic-trade perspective of emerging ones. As a result, Turkey revised her foreign policy agenda for opening up the Horn of Africa, and in 2014 a new phase was launched under the rubric *Turkey-Africa Partnership* initiative. This new strategy would further facilitate the consolidation of African ownership of African issues under the motto 'African issues require African solutions' (Çavuşoğlu 2014). Nowadays, Turkey works to promote her own interests in Africa but, at the same time, is engaged in finding long term solutions for the continent's problems through southern orientation as evidenced by the Turkey-Africa Economic and Business Forum (2016) held in Istanbul.

From a Turkey's perspective, the basic drivers have been a mix of identity closeness, the search for new markets and the quest for status as global actor. Turkey has tried to portray herself as an active partner for development assistance, emphasizing the South-South Cooperation (SSC) approach. However, compared with traditional DAC countries, Turkey has two favorable features in its relations with African countries: the absence of a colonial past that makes possible a 'clean slate' approach (Abdirahman 2013, İpek and Biltekin

² The number of Turkish embassies in Africa has risen from 12 of 2009 to 39 in 2017 but Turkey will open soon a diplomatic embassy in Swaziland and Lesotho.

³ The event ended with the signing of The Istanbul Declaration on

2013)⁴, and the existence of historical (Rudincová 2014)⁵ and religious ties (Özkan 2013, Abdurrahim 2015). Nonetheless, beyond the significant role of the JDP elite's preferences and interests, both political and economic dynamics at the international and societal level shape these uncommon interest in Africa. Literature about the topic agrees that there are varying causes behind Turkey's opening to Africa: firstly, difficulties in the European Union (EU) accession process; secondly, searching for new markets for Turkish products; thirdly, looking for greater operating autonomy from traditional Western allies; fourthly, gaining political visibility and support inside international fora and, finally, fostering sustainable economic development by imparting Turkey's managerial skills and technological know-how (Özkan 2010, 2014; Wheeler 2011; Donelli 2015; Eyryce Tepeciklioğlu 2015).

Turkey's political activities in Africa were immediately distinguished by a simultaneous involvement of Turkish social forces and by their close cooperation with their African counterparts. Particularly in Sub-Saharan Africa Turkey's engagement has been characterized by a multifaceted nature: it has built major infrastructure projects, provided humanitarian assistance, financed scholarships, offered military training, facilitated political dialogue, supported institutional capacity building, and given budgetary aid. Alongside, Turkish NGOs started to play a vital role in providing humanitarian aid. These relatively new NGOs were established in the 1990s mostly by the Islamic grassroots movement and have become important implementers of Turkish foreign policy (Atalay 2013, Abdurrahim 2015, Çelik and İşeri 2016). Such development was due to the fact that during the opening period toward Africa, Turkish foreign policy was strongly influenced by the ideas of Ahmet Davutoğlu. Between 2002 and 2014, in accordance with Davutoğlu's understanding of international relations as an inclusive post-Westphalia system, Turkey's foreign policy has gained a liberal charter, in both its formulation and implementation, with an emphasis on civilian capacity-building. The African initiatives reflect such developments and underpin both the role of state institutions and civil society organizations as actors in hu-

⁴ The term has been quoting by former President Abdullah Gül during a visit in Africa. By "clean slate," Gül was presumably alluding to the crucial fact that Turkey has never been a colonizing power in the region.

⁵ Turkish leader emphasizes these historical ties: 'You are home Turkey is your motherland, sixteenth century Ahmed Gurey fought occupying forces with Ottoman support'. 'Opening Remarks by Foreign Minister of Turkey Ahmet Davutoğlu', Somali Civil Society Gathering, Istanbul, 27 May 2012.

manitarian diplomacy within an inter-agency coordinated policy⁶. This policy is linked with the multi-dimensionality or multi-track approach which corresponds to the ability of operating on different levels and on different fronts; from ‘official’ diplomatic relations, within international and regional organizations, to trans-national relations or ‘people to people’, developed by non-state actors such as NGOs (non-governmental organizations), charities and business associations.

Following the so-called Arab Spring, the growth of ‘transnationalism’ has been one of the distinctive aspects of Turkey’s foreign policy, as various non-state actors have become active agents in the policy-making process⁷. This process was accelerated by the diversification of roles through the involvement of a greater number of non-state actors alongside the implementation of another principle of Davutoğlu’s strategy: the ‘total performance’ principle. This all inclusive approach involves the participation of all the political and socio-economic groups of Turkey during the foreign policy-making process, from universities to trade associations and humanitarian NGOs⁸. The ‘total performance’ principle doesn’t consider non-state actors as an alternative or threat to the state’s actions but it aims to incorporate them in a unified and coordinated strategy with an emphasis on a presence on the ground⁹. This principle means inclusiveness in the foreign policy agenda of non-state actors like NGOs, business circles, think-tanks, public intellectual figures and thus mobilizing their support¹⁰. All these institutions can provide input into the foreign policy-making process in contrast to a past where there was no room for these actors¹¹. Thanks to ‘total performance’, Turkey has shaped a new mechanism of mutual interaction

⁶ Davutoğlu argued that “there have been contributions from several of Turkey’s public institutions and NGOs, ranging from Turkish Airlines to TİKA, Kızılay, TOKİ and Emergency Disaster Management Presidency (AFAD)”. Davutoğlu (2013b) op. cit., p.867.

⁷ İpek, Volkan and Gonca Biltekin (2013), ‘Turkey’s foreign policy implementation in sub-Saharan Africa: A post-international approach’, *New Perspective on Turkey*, (49), pp. 121-156; Demirtaş, Birgül (2013), ‘Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future’, *Perceptions*, 18(2), pp. 163-184.

⁸ Aras, Bülent (2012), ‘Turkey’s Mediation and Friends of Mediation Initiative’, *TEPAV- ILPI Turkey Policy Brief Series*, (6), pp. 1-7.

⁹ Cebeci, Münevver ed. (2011), *Issues in EU and US Foreign Policy*, Lexington Books, Plymouth.

¹⁰ Davutoğlu, Ahmet (2001), *Stratejik Derinlik*, Küre, İstanbul, p. 83.

¹¹ Aras (2009), op. cit., p. 137.

between civil organizations and state institutions where both are working to reach common international objectives. Non-government public diplomacy has become an essential part of Turkey's policies, fostering the development of new instruments in Turkey's soft power toolkit, such as humanitarian aid and international development assistance. During the Fourth UN Conference on the Least Developed Countries held in Istanbul in 2011, Davutoğlu stressed the importance of civil society organizations as a valuable tool to bringing global peace and stability. He stressed that they are an integral part of international relations and that Turkey believes strong civil society can only grow through heavy state support saying, "this is why we [JDP government] strongly support civil society organizations participating in international affairs"¹².

During the last decade religious civil society has become a relevant component of Turkey's political agenda and their actions enjoy support from the government¹³ but with complete financial independence. The state's role is minimal and in the form of indirect support, i.e. it provides the necessary legal authorizations and logistical support. With the AKP's multi-faceted foreign policy, pro-Islamic civil society has become one of the key players in shaping Turkey's policies. This influence has extended to Turkey's foreign policy agenda as has been shown by the Mavi Marmara initiative in 2010 as well as in the case of Somalia, where several (Islamic) NGOs rushed to help Somalians facing famine and disease at the height of the 2011 drought crisis.

2. The Gülen movement presence and role in Africa

A special role among the civil society organizations was up to the Islamic transnational religious and social movement named Hizmet but usually known as the Fethullah Gülen movement. The movement describes itself as a faith-based, nonpolitical, cultural and educational network that cultivates interfaith dialogue. Hizmet activity in the 54 counties of Africa only began in the mid-1990s and most of it has occurred in the past ten years. Indeed, Turkey's civilian activity in Africa over the past decade, most notably in East Africa in recent years, has largely depended on Hizmet organizations providing humanitarian aid, education and healthcare.

¹² Davutoğlu says civil society key in development of LDCs', *Sunday Zaman*, May 8, 2011, <http://www.todayszaman.com/news-243200-davutoglu-says-civil-society-key-in-development-of-lDCs.html>

¹³ The visits of Turkey's officials on the field give a symbolic endorsement to the organizations.

The movement' activities in Africa have begun in 1994 with the opening of the first Gülen-inspired schools in Tangier. At a later time the Hizmet opened the first one in sub-Saharan Africa - Senegal in 1997 - followed by schools a year later in Kenya, Tanzania, and Nigeria (Shinn 2015a). Since then the Hizmet was at the forefront of educational projects with nearly 110 Gülen-inspired primary, middle and secondary schools in sub-Saharan Africa and a university in Abuja to boot, called the Nigerian Turkish Nile University. A distinctive trait is that the schools go by a variety of names such as Star International in South Africa, Light Academy in Kenya, Groupe Scolaire Safak in Côte d'Ivoire, Nejashi Ethiopian-Turkish International Schools in Ethiopia, and Galaxy International School in Ghana. The name Gülen and word Hizmet never appear in the name of the school (Shinn 2015). Most of them are found in African countries that are predominantly Muslim or have a Muslim minority of at least 10 percent. Exceptions to this are South Africa and Angola, which have very small Muslim minorities but still have Hizmet schools. However, the schools follow the national curriculum in each country and do not offer Islamic education. Those schools are well-known for their educational and humanitarian efforts which are fully in line with the UN Sustainable Development Agenda (Angey 2012). Further, the Gülen' schools are the educational establishments which are popular with Africa's middle class, considering as an inexpensive alternative to French schools. Indeed, these Turkish schools run by Gulenists in Africa often provide a higher standard of education than local schools and are seen by African leaders as a good method of educating the future elite. The main language of instruction is the principal official language of the African country such as English, French, Portuguese, or Arabic. and Turkish is offered as one of the foreign language options. In addition, Turkish schools have allocated scholarships to the children of the African high bureaucracy or thus gaining a leverage with local officials. Moreover, the Turkish business persons who support the schools have benefited from the contacts they are able to establish with the parents of the students in the schools. Therefore, it has been established a symbiotic relationship between the businessmen and the parents of children who attend the schools (Shinn 2015).

The Fethullah Gülen movement was also active in the humanitarian field. Indeed, the movement has its own global humanitarian arm known as Kimse Yok Mu Solidarity and Aid Association (later called Kimse Yok Mu), which was especially active in Africa because the need is so great. The Kimse Yok Mu is a charitable non profit organization, established in 2002 by volunteers who were inspired by ideas of Fethullah Gülen and were related to Gülen broadcast Sa-

manyolu TV. Gradually, the charity acquired a central role in solidarity and aid and it tried to invest on permanent projects not only in Turkey but also overseas. Following the organization' mission, it started to operate also in Africa where the charity launched the construction of several complexes in different countries – like Somalia, Uganda, Kenya and Ethiopia - that include a hospital, a soup kitchen, a dormitory, an orphanage and a school. In 2013, the charity Kimse Yok Mu distributed about \$17.5 million of assistance to 43 countries in Africa. Its largest programs were in Sudan, Somalia, Uganda, Ethiopia, and Kenya. Especially in Sudan, Kimse Yok Mu focuses on to heal Sudanese people who need surgery for cataract which is a loss of sight that can be treated. Cataract is an eye illness which is occurred by lack and unhealthy nutrition, insufficient health care and equatorial climate conditions.

Some African cities have a Gülen-affiliated dialogue or interfaith centre and organization of businessmen who follow Gülen's principles. Hizmet has a lot of business connection, especially the Confederation of Businessmen and Industrialists of Turkey (TUSKON). A non-governmental and non-profit umbrella organization with headquarters in Istanbul, TUSKON represents Turkish business federations, business associations, Turkish entrepreneurs, and companies (Ebaugh 2010). TUSKON was the most important Turkish organization engaged in trade and investment promotion with Africa. It organized numerous trade bridges and business exchanges between companies in Turkey and those in individual African countries. For example, in 2007 TUSKON, a with 1500 members, sponsored a conference in Istanbul for a thousand business owners from developing countries such as Africa or Central Asia at which they were coached in ways to grow their business. Furthermore, Hizmet operates a number of small dialogue centers in key African cities. These organizations overtly propagate the ideas of Fethullah Gülen but again his name never appears in the title of the organizations. They go by different names such as Turquoise Harmony Institute in South Africa, Kilimanjaro Dialogue Center in Tanzania, Respect Foundation in Kenya, Ufuk Dialogue Foundation in Nigeria, Atlantique Turquie-Senegal Association pour le Dialogue Culturel entre les Civilisations in Senegal, Nilufer in Morocco, and the Egyptian-Turkish Friendship and Culture Association. They have been active in interfaith dialogue and have especially close relations with Catholic and Anglican churches in Africa.

The Gülen-affiliated media empire based in Turkey and New Jersey now reaches out to Africa. The Movement was a master of the use of media in its outreach programs, including those aimed at Africa. It had a variety of print and TV outlets based in Turkey and outside the country that conveyed its message.

Further, the dialogue centers in Africa cited earlier distribute the print media and are trying to expand Hizmet's television operation on the continent. The Gülen-affiliated daily papers, Turkish-language Zaman and English-language Zaman Today, were once among the most influential papers in Turkey although they had little relevance for Africa. Nowadays, after they have been taken over by the government and lost most of their impact. Independent, Hizmet-affiliated versions of Zaman and Zaman Today continue to be published in Europe but with limited funding and no impact in Africa. The English-language magazine, The Fountain, is published in New Jersey and distributed globally. The Arabic-language Hira is published primarily in Egypt and appears in North Africa. The French-language Ebru Magazine has content similar to The Fountain and is distributed in French-speaking African countries. All of these publications emphasize the philosophy of Gülen. Hizmet has operated Ebru TV out of New Jersey since 2006 and made a serious effort to penetrate the African market beginning in 2012 when it opened a program office in Nairobi, Kenya. Ebru Africa TV now broadcasts 24/7 from Kenya as a family network in English. The Arabic-language Hira TV began in 2014 as an Internet only broadcast.

Gülen-inspired projects include the largest mosque in the southern hemisphere in South Africa, a hospital in Somalia, and student dormitories in Morocco. Thus, since the opening stage the efforts to spread Turkish cultural values and educational standards are closely linked to Gülen, his worldview and his operations. The Hizmet-affiliated Bank Asya in Turkey purchased in 2009 a stake in an Islamic banking group in West Africa. In 2015, after the government effectively took control of Bank Asya, forcing the sale of the Dakar-based Tamweel Africa Holding, which promotes Islamic finance in sub-Saharan Africa, to the Saudi-based Islamic Corporation for the Development of the Private Sector.

For all the reasons depicted above the Gülen movement have subsequently become the leading implementers of Turkey's public diplomacy in Sub-Saharan Africa. Particularly Hizmet non-governmental organizations and schools have over time become the main conduit for Turkish "soft power," enabling Ankara to establish and maintain relations with African states.

3. The implications of the 15 July failed coup attempt

As showed, Gülen-inspired business association and NGOs affiliated with the movement – like TUSKON and the charity organization Kimse Yok Mu -, between 1996 and 2014, had a special place in the formulation and practical implementation of Turkey’s opening to Africa (Shinn 2015). However, since 2014, the Turkish government initiated a policy of pressuring and, if possible, closing down the movement’s organizations within the country and abroad. The pressure has increased after the failed coup attempt because the movement – being called after that FETÖ - and its members has been considering the true responsible by the Turkish government. As a consequence, Ankara has been putting pressure on African leaders to shut down the movement’s schools and transfer them to the control of the state- funded Turkish Maarif Foundation. Undoubtedly, the global Hizmet school system was and still is an important source of revenue for the Gülen movement and, above all, spring of indoctrination of the future generations. The latter is one of the main reasons why Turkey’s government perceives it as a real threat. The growing conflict between the Hizmet movement and Turkish state has the potential to damage or even reverse potential gains in Africa. Indeed, the consequences of the domestic political warfare between the ruling party and the Gülen movement may partly affect Turkey’s humanitarian and public diplomacy, by damaging its fame in the region. In some cases Turkish government request to shut down gülenist schools could increase tensions with African governments or result in new frictions. For example, South Africa has allegedly been pressured to close its Hizmet schools. However, South African President Jacob Zuma has pledged his continued support to the Star College group, which runs Hizmet schools that cater to approximately 3,000 South African students. The schools have been in the country for 15 years. Because of its level of development in comparison to some of its neighbors, South Africa is less impressed by Turkish promises of investment than it is by the benefits of advanced education. In the economic field, after the falling out in 2014 between the government of Turkey and Hizmet, pressure by the government on TUSKON forced it to cut back dramatically on its efforts to promote business relations in Africa and elsewhere. This campaign has effectively shut down TUSKON’s trade and business promotion efforts in Africa. However, Hizmet-supporting business persons also operate a number of independent and informal business associations in separate African countries. Examples include the South African Turkish Business Association, the Association of Businessmen and Investors of Nigeria and Turkey, and the Ethio- Turkish Entrepreneur Association. Their primary task is to organize African business

delegations to visit Turkey and to host visiting Turkish business delegations. These organizations continue to exist in the aftermath of the government's campaign against Hizmet. In some cases, their activities have been curtailed and their web sites are no longer functioning. In other cases, however, they are gaining members as Hizmet supporters in Turkey are fleeing and some of them are going to Africa. In other case, the end of such business activities have not been replaced by other Turkish firms creating a vacuum filled by other regional and extra-regional countries. Turkey's attempts to shut down gülenist activity abroad, especially the revenue- generating elements, may not necessarily stop Turkey's expanding involvement in Africa. Nowadays, Turkey's official presence in Sub-Saharan Africa is an invaluable asset in Turkey's battle against the Gülen movement, known in Turkey as Fetullah Terrorist Organization (FETÖ), which has well-established cells and networks in the region. Turkey's official engagement with several African countries will serve as the cornerstone of efforts to keep FETÖ's propaganda and networks away from the region. Stamping out Gulen's influence in Africa may prove very difficult, since its roots on the continent have grown strong in previous decades. Indeed, the gülenist schools have been able to survive efforts by the government of Turkey to close them down because, once they are operational, they provide high quality education and are funded by the payment of fees that cannot be stopped by the government of Turkey. Funding for opening new schools is currently more problematic than ever. However, it will definitely make it harder for the Turkish government to retain the goodwill created by the gülenists and may even risk breaking existing ties if local governments are pressured to take action against Hizmet activities. African countries with weaker ties to Ankara will be more reluctant to give up the developmental assistance they have received from Hizmet. Further, what is evident is that the gülenist are trying to put a lot of discredit to Turkey's efforts in Africa and, in a wider sense, on Turkey's image in the world by using their media networks. Indeed, even though nearly all Hizmet-affiliated media activity inside Turkey has been shut down or taken over by the state of Turkey. Hizmet's media efforts outside Turkey are not flourishing, but they are surviving.

Another relevant concern is about the reaction of African leaders to the 15 July failed coup. Despite Turkey's government, particularly Turkish President Erdogan has received increasing expressions of solidarity from the African officials and people following the coup attempt of July 2016, is more objective to consider their position in a different way. Indeed, at the mid-term African leaders want, on the one hand, to avoid offending the government of Turkey, an important country, by not cooperating too closely with Hizmet programs. On

the other hand, they do not want to be told what they can and cannot do by any foreign government, including the government of Turkey. For this reason, Turkey should move with more wary approach toward African states without pressuring excessively, otherwise the main risk is to jeopardize the goals reached during last fifteenth years. If this occurs, Turkey may face setbacks in its access to Africa's natural resources, which make up the largest share of Turkey's imports from the continent. More important, a breakdown in diplomatic relations could affect access to African markets for Turkish exports and to low-cost labor that benefits the Turkish manufacturing sector.

REFERENCES

- Abdirahman, Ali. 2013. "Turkey's Foray into Africa: A New Humanitarian Power?" *Insight Turkey* no. 13 (4):65-73.
- Abdurrahim, Siradag. 2015. "Benevolence or Selfishness: Understanding the Increasing Role of Turkish NGOs and Civil Society in Africa." *Insight on Africa* no. 7 (1):1-20.
- Angey, Gabrielle. 2012. *Turkish Islam in Africa: a Study of the Gülen Movement in Kenya*.
- Bilgic, Ali, and Daniela Nascimento. 2014. "Turkey's new focus on Africa: causes and challenges." *NOREF Policy Brief*.
- Brown, Seyom. 1995. *New Forces, Old Forces, and the Future of World Politics. Post-Cold War Edition*. New York: Harper Collins College Publishers.
- Çavuşoğlu, Mevlüt 2014. *Turkey-Africa: Solidarity and Partnership*. edited by Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs.
- Donelli, Federico. 2015. "Turkey's presence in Somalia a humanitarian approach." In *The Depth of Turkish geopolitics in the AKP's foreign policy: From Europe to an extended neighbourhood*, edited by Alessia Chiriatti, Emidio Diodato, Salih Dogan, Federico Donelli and Bahri Yılmaz, 35-51. Perugia: Università per Stranieri Perugia.
- Ebaugh, Helen Rose. 2010. *The Gülen Movement: A Sociological Analysis of a Civic Movement Rooted in Moderate Islam*. Berlin: Springer.
- İpek, Volkan, and Gonca Biltekin. 2013. "Turkey's foreign policy implementation in sub-Saharan Africa: A post-international approach." *New Perspective on Turkey* no. 49:121-156.
- Özkan, Mehmet. 2013. "Turkey's Religious and Socio-Political Depth in Africa 'Emerging Powers in Africa'." *LSE IDEAS Special Report* (16):45-50.
- Özkan, Mehmet, and Serhat Orakçı. 2015. "Viewpoint: Turkey as a "political" actor in Africa – an assessment of Turkish involvement in Somalia." *Journal of Eastern African Studies* no. 9 (2):343-352.
- Rudincová, Kateřina. 2014. "New player on the scene: Turkish engagement in Africa." *Bulletin of Geography. Socio-economic Series* (25):197-213.
- Shinn, David. 2015. *Hizmet in Africa: The Activities and Significance of the Gülen Movement*. Los Angeles: Tsehai Publishers

DEMOKRAT PARTİ'YE MUHALİF YAYIN YAPAN ERZURUM BASININDA 1960 DARBESİ ALGISI (HÜR SÖZ -MAYIS-HAZİRAN SAYILARI)

Yrd. Doç. Dr. Erdem YAVUZ

Erzincan Üniversitesi

erdemyavuz_erk@hotmail.com

ÖZET

DP'nin iktidara gelmesinden 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar geçen dönemde, basın üzerinden başlayan iktidar muhalefet kavgası her anlamda daha da derinleşmiş ve 27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk askeri darbesi gerçekleşmiştir. 27 Mayıs ile DP hükümetinin yıkılıp, anayasanın ve TBMM'nin feshedilip, bütün siyasi faaliyetlerin askıya alınmasının yanı sıra askeri vesayet anlayışının oluşmasına da zemin hazırlanmıştır. Darbeyle birlikte Türk Silahlı kuvvetleri, hükümete bağlı bir kurum görünümünden çıkarak siyasete karışmış ve direk olarak siyasete yön veren bir görünüme bürünmüştür.

Darbenin hemen ardından basına sansür getirilerek basın kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Ulusal ve yerel basının büyük bir kısmı darbenin meşruluğunu ve Türk demokrasisine vereceği zararı sorgulamak yerine, darbeye metihler dizen ve darbenin ne kadar haklı ve yerinde olduğunu ortaya koyan bir yaklaşım sergilemişlerdir. Bir kısım basında, askerlerden çekindiği için zoraki olarak darbeye destek vermek durumunda kalmıştır.

27 Mayıs darbesi, DP iktidarının ülkeyi gitgide bir baskı rejimine ve kardeş kavgasına götürdüğü gerekçesiyle yapılmıştır. Dolayısıyla darbecilerin en büyük sorunu, 27 Mayıs'ı haklı bir gerekçeye oturtmak ve halk desteğini kazanmak olmuştur. Bu sorunu ortadan kaldırmak için de gönüllü ve zoraki olarak darbeye destek veren ulusal ve yerel basında algı oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, DP'ye muhalif Erzurum basını gözüyle 1960 darbesi algısını incelemek ve muhalif Erzurum basınının darbeye karşı takındığı tutumu tespit etmektir. Bu çalışmada, darbeden önce DP'ye muhalif yayın yapan ve darbeden sonra da gönüllü olarak 27 Mayıs'a destek veren Erzurum basını ele alınmıştır. Erzurum'da DP'ye muhalif yayın yapan Hür Söz gazetesinin darbe sonrası çıkarılan sayıları incelenerek, gazetenin darbeye karşı yaklaşımı ortaya konulmuştur. Çalışmanın Erzurum özelinde yerel basının gücünün ortaya konulması ve yerel olarak oluşturulmaya çalışılan darbe algısının derecesinin ve etkilerinin tespit edilmesi bakımından önemli bir boşluğu doldurması düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: 1960 Darbesi, Algı Yönetimi, Demokrasi, Erzurum Basını.

THE 1960 COUP PERCEPTION IN ERZURUM MEDIA THAT WAS OPPONENT TO DEMOCRAT PARTY (HÜR SÖZ- MAY-JUNE ISSUES)

ABSTRACT

Between the beginning of the DP Government and the Military Coup in May 27, 1960, the fight between the Government and opposition, which initially started over the media, became deeper in every sense. The first military coup occurred on May 27, 1960, which was the first in Republic of Turkey. With the 27 Coup, the DP Government, the Constitution and the TGNA were abolished, all the political activities were suspended, and military domination started. With the Coup, Turkish Military Forces moved outside from the image claiming that it was connected to the Government, and intervened in the politics and started to direct politics.

Right after the Coup, the media was censored, and it was kept under control. The majority of the national and local media praised the Coup and tried to justify it instead of questioning its legality and the damage it caused in the Turkish democracy. Some media had to support the Coup involuntarily because they were afraid of the military.

May 27 Coup was made upon the claim that DP Government took the country to an oppressive regime and brother-to-brother fight. For this reason, the biggest problem of the coup plotters was to justify the May 27 Coup and gain the support of the people. In order to eliminate this problem, they tried to create a perception in the national and local media that supported the Coup voluntarily or involuntarily.

The purpose of the study is to examine the 1960 Coup perception with the viewpoint of the opponent Erzurum media, and determine the attitude of it towards the Coup. In this study, the media in Erzurum that opposed the DP before the Coup and that supported the May 27 Coup after it was performed was examined. The copies of the Hür Söz newspaper that were opponents to the DP in Erzurum were examined, and the approaches of the newspaper are revealed in the study. It is believed that the study will reveal the power of the local media in Erzurum, and determine the level of the perception and its effects that were created in local scale, which will fill in an important gap in this field.

Key Words: 1960 Coup, Perception Management, Democracy, Erzurum Media.

1. GİRİŞ

Erzurum'da basın yayın hayatı Osmanlı Devleti'nde kadar uzanır. Anadolu'da ikinci resmi matbaa 1866'da Erzurum'da kuruldu. Anadolu'nun ilk Türkçe gazetesi Envar-ı Şarkıyye Erzurum'da kurulan bu matbaada basıldı (Albayrak, 2005: 39-40). Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Erzurum basını belirli bir ivme kazanarak gelişimini sürdürdü (Geniş bilgi için bkz. Alyanak, 1999). Osmanlı Dönemi'nde, Erzurum basınının en önemli ve son örneği, 14 Mart

1913 tarihinde yayın hayatına başlayan Albayrak Gazetesi idi. Milli Mücadele'yi destekleyen gazete Erzurum ile birlikte tüm Anadolu'nun sesi (Yurdigül, 2000) ve etkili bir propaganda aracı olmuştu (Şirin, 2009).

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında Erzurum'da yayın hayatına başlayan gazeteler; Özdilek (1923), Muallimler Birliği (1924), Bizim Gazete (1926), Türk Çocuğu (1926), Karyuvası Mecmuası (1927), Şen Yayla (1927), Yaylamız Erzurum (1934), Doğu (1936), Atayolu (1939), Erzurum (1939), Ajans Haberleri (1940), Erzurum (1943), Yayla (1944) ve Yeni Erzurum (1947)'du (Işık ve Eşitti, 2014).

Demokrat Parti (DP) iktidarının başlaması ile birlikte 1952'den sonra yerel gazetelerin sayısında artış yaşanmış (Yavuz, 2016), bu durum Erzurum içinde geçerli olmuştu. Bu dönemde yayın hayatına başlayan gazete ve dergiler; Demokrat Erzurum (1950), Doğu (1950), Pasinler (1950), Şarkın Sesi (1950), Demokrat Doğu (1951), Hâkimiyet (1951), Oltu (1951), Kale (1952), Şenkaya (1952), Yeni Çağ (1952), Aşkale Postası (1953), Demokrat Erzurum (1953), Gayret (1953), Sesimiz (1953), Yeni Aziziye (1953), Haber (1954), Horasan (1954), İnkılap (1954), Palandöken (1954), Erzurum Ticaret Sicil Gazetesi (1955), Hür Söz (1955), Şark Postası (1955), Davamız (1956), Erzurum (1956), Hakikat (1956), Mefkûre (1956), Milletın Sesi (1956), Dadaş (1957), Doğu Ekspres (1957), Şafak (1957), Ufuk (1957), Demokrat İlica (1957), Karasu Kenarında (1958), Saksağan (1958), Aziziye (1959), Aziziye Postası (1959), Erzurum'un Sesi (1959), Serhat (1959), Tarih Yolunda Erzurum (1959) ve Yakutiye (1959) şeklindedir (Işık ve Eşitti, 2014).

Bu dönemde çıkan gazetelerin ekseriyeti DP'yi destekleyen bir yayın politikası ortaya koymuşlardı. Bunlardan Hürriyet Partisi'ni destekleyen İnkılap, Millet Partisi'ni destekleyen Milletın Sesi ve Cumhuriyetw Halk Partisi'ni (CHP)'yi destekleyen Hür Söz muhalefet Erzurum basınının en önemli temsilcileriydi (Duman, 2000: 42; Bingöl, 1996: 319).

Çalışmanın konusu olan Hür Söz Gazetesi, 9 Kasım 1955 tarihinde yayın hayatına başladı (Duman, 2000: 42). Gazetenin sahibi Ahmet Polat, darbe esnasındaki Yazı İşleri ve Mesul Müdürü Abdülkadir Özgöz, Müşavir Mehmet Gökalp ve İdari Müdürü ise N. Mustafa Polat idi. Hür Söz, günlük çıkarılan siyasi bir gazete idi. 20 kuruşa satılan gazetenin idare yeri, Erzurum'daki Pelit Meydanı, 52 numaralı bina idi. Gazetede, Hür Söz başlığı altında Ali Ulvi Kurucu'ya ait *"Haykır! Taşı, toprakları yurdun dile gelsin, Hakkın boğulan gür sesi "Hür Söz" ile yücelsin..."* ifadesi yer almaktaydı (Hür Söz, 28 Mayıs 1960). İki sayfa olarak yayınlanan gazetenin ilk sayfası yerel ve ulusal haberler ile köşe yazılarına, son sayfa ise çeşitli ilan ve reklamlara ayrıldı. N. Mustafa Polat, Rifat Çakar, Avukat İ. Hakkı Yıldırım, Avukat Ahmet Şimşek, A. Kadir Özgöz, Süleyman Atalay Erad, Mehmet Gökalp, Enver Akdağ gibi isimler gazetenin başlıca yazarlarıydı. Bunun dışında zaman zaman ulusal gazetelerde yayınlanan köşe yazılarına da gazetede yer verildiği görülmektedir.

27 Mayıs 1960 darbesi, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşmiş ilk askeri müdahaledir. Bu darbe, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin hiyerarşik yapısının

dışında yapılan ilk ve son başarılı askeri müdahaledir (Ahmad, 2008: 147). 1950 yılında iktidara gelen DP'nin ülkeyi gitgide bir baskı rejimine ve kardeş kavgasına götürdüğü gerekçesi ile TSK içerisinde bir grup subay 27 Mayıs 1960 sabahı ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur. 37 subaydan oluşan Milli Birlik Komitesi (MBK), bu harekât ile anayasa ve TBMM'yi feshetmiş, siyasi faaliyetleri askıya almış, Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes başta olmak üzere birçok DP'liyi tutuklatmıştır. Genelkurmay Başkanı Org. Rüştü Erdelhun da tutuklananlar arasındadır (Eraslan, 2007: 576, 577). Darbenin yasal dayanağını ise, Türk Silahlı Kuvvetlerin İç Hizmet Kanunu oluşturmuştur (Keskin, 2011: 45).

Darbenin hemen ardından basına sansür getirilerek basın kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Ulusal ve yerel basının büyük bir kısmı darbenin meşruluğunu ve Türk demokrasisine vereceği zararı sorgulamak yerine, darbeye metihler dizen ve darbenin ne kadar haklı ve yerinde olduğunu ortaya koyan bir yaklaşım sergilemişlerdir. Darbeci cunta, darbeyi meşru bir zemine oturtmak ve halk nazarında oluşan kötü izlenimi silmek maksadıyla ulusal basının yanı sıra yerel basının gücünden de istifade etmeye çalışmış ve basını propaganda amaçlı kullanmıştır. Darbe sonrası bazı yerel gazeteler kapanmış, bazıları yayın politikalarını değiştirmek zorunda kalmış, bazıları da gönüllü olarak darbeye destek veren bir yayın politikası izlemişlerdir.

Bu gazetelerden biri de çalışmanın konusu olan Hür Söz Gazetesi'dir. Darbe öncesi Hür Söz, CHP'ye yakın ve DP'ye muhalif bir yayın politikası takip etmiştir. Darbe sonrası ise gazetenin darbe ve darbeciler lehine, DP iktidarı ve yöneticileri aleyhine bir yayın politikası benimsediği görülmektedir. Bu doğrultuda gazete yöneticilerinin 27 Mayıs ve cunta lehinde, DP'nin önde gelen kişi ve yöneticileri aleyhinde propaganda yaparak okuyucularını etkilemeye ve algı oluşturmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Gazete, DP iktidarı döneminde yapılan yolsuzluk haberlerini okuyucusuyla paylaşarak, gönüllü olarak darbe lehine faaliyette bulunmuştur.

1.1. Milli İnkılâp, Demokrasi, Hürriyet ve Şehitlik Algısı

Hür Söz Gazetesi, 27 Mayıs 1960 darbesini "*Kahraman Ordumuz Milli Hareketini Yaptı*" manşetiyle duyurdu. Haberin devamında, devlet ve hükümet idaresini ele alan kahraman ordumuzun bir MBK kurduğu, Org. Cemal Gürsel'in ise MBK'nin Başkanı ve TSK'nın başkomutanı olduğu bildirildi. Son günlerde ülkenin içinde bulunduğu olumsuzluklardan dolayı Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'nin işbirliğiyle devlet idaresine el konulduğu, gerçek bir demokrasiye kavuşmak için çok kısa bir süre içerisinde adil ve dürüst bir seçimin yapılacağı ve her kim olursa olsun iktidarın kazanan partiye devredileceği belirtildi. Bununla birlikte Org. Gürsel'in "*Diktatör olmak niyetinde değilim!*" sözü okuyucuya duyurulurken, meclisin feshedildiği, kapalı olan üniversitelerin açıldığı, yeni Anayasa komisyonunun kurulduğu vurgulanarak, MBK'nin tebliğlerine yer verildi (Hür Söz, 28 Mayıs 1960).

27 Mayıs ile ilgili okuyucuların bilgilendirildiği aynı sayıda, gazetenin idari müdürü ve yazarlarından N. Mustafa Polat'ın kaleme aldığı bir köşe yazısı yayınlandı. Köşe yazısında birkaç aydan beri ülkede rejim mücadelesi verildiği, ülkenin keyfi olarak idare edildiği ve bu nedenlerle TSK'nın müdahalesinin oldukça sevindirici olduğu belirterek, 27 Mayıs yerinde bir müdahale olarak değerlendirildi. 27 Mayıs'a "milli inkılâp" vurgusunun yapıldığı köşe yazısında, DP iktidarına karşı yıllardır sürdürülen mücadelede ordunun bu asil hareketiyle muvaffak olduğu ifadelerine yer verildi. Demokrasiyi yerleştirmek için girişilen bu teşebbüsün, ülkenin her yerini ilim ve irfan merkezi haline getireceği, 27 Mayıs ile milli bir iktidara kavuşulduğu ve milletin itibarının kurtarıldığı belirtildi (Polat, 1960: 1).

Darbenin hemen ardından yayınlanan nüshadan da anlaşılacağı üzere Hür Söz Gazetesi'nin, 27 Mayıs darbesine ve darbeyi gerçekleştirenlere karşı açık bir şekilde destek verdiği görülmektedir. 27 Mayıs müdahalesi bir darbeden ziyade "milli bir hareket" ya da "milli inkılâp" şeklinde yorumlanmıştır. 27 Mayıs'ın nedenlerini okuyucularıyla paylaşan gazete, darbenin haklı gerekçelerini ortaya koyarak, darbe kavramını halk gözünde yumuşatmaya çalışmıştır. Üstelik darbe ile kesintiye uğratılan demokrasinin, darbeci cunta tarafından Türk demokrasisine bahşedilmiş bir lütuf olarak gösterilmiştir.

Gazetenin ertesi günkü sayısında yeni kurulan kabine listesine, Org. Gürsel'e Erzurum'dan ve ülkenin her yerinden gönderilen tebrik telgraflarına ve Gürsel'in bu telgraflara cevaben yayınladığı teşekkür mesajına yer verildi. Ayrıca mahkûm gazetecilerin serbest bırakıldığı ve basın davalarının düştüğü bildirildi. Bununla birlikte Org. Gürsel'in, 1958'de Erzurum'daki 3. Ordu Komutanlığı'ndan Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na tayin edilmesi münasebetiyle, gazetenin 2 Eylül 1958 tarihli sayısında Rifat Çakar tarafından kaleme alınan "*Yolunuz Açık Olsun Muhterem Generalim*" başlıklı köşe yazısı tekrar yayınlandı. Diğer önemli bir hususta "milli inkılâba layık bir amaç" için çıkarıldığı ifade edilen Hür Söz Gazetesi'nin, 28 Mayıs 1960 tarihli sayısına yoğun bir ilginin olmasıydı. 28 Mayıs'ta gazetenin 1.500 adet basıldığı, okuyucuların gazeteyi çerçeveletmek için gazeteye yoğun talep gösterdiği ve talebin karşılanması için ek olarak 1.500 adet daha baskı yapıldığı duyuruldu (Hür Söz, 29 Mayıs 1960).

Aynı sayıda Avukat İ. Hakkı Yıldırım tarafından kaleme alınan ve "*Hakkın Zaferi*" başlıklı köşe yazısında, DP iktidarı döneminde hakkın ve adaletin yok sayıldığı, milletin iradesine baskı kurulduğu, DP'lilerin mevkilerini suiistimal ettikleri, partizanlık yaptıkları, hukuku çiğnedikleri, ahlak ve nizamı yıktıkları belirtildi. Yıldırım yazısının devamında, MBK'nin Hızır gibi imdada yetiştiğini vurgulayarak, bu durumu "ölümden sonra dirilme" şeklinde yorumladı (Yıldırım, 1960a: 1, 2).

Gazetenin sonraki sayısında MBK'nin millete hitabı yer alırken, Erzurum halkının 27 Mayıs dolayısıyla "bayram ettiği" vurgusu yapıldı. Hükümet meydanından havuz başına kadar toplanan Erzurumluların 27 Mayıs'ı destekledikleri, "Yaşasın Kahraman Ordumuz!", "Yaşasın Milli İnkılâp!" şeklinde tezahüratta bu-

lundukları bilgisine yer verildi. Ayrıca Kurmay Albay Lemi Uraler'in Erzurum Valisi olduğu duyurularak, Uraler'in hal tercümesi yayınlandı (Hür Söz, 30 Mayıs 1960).

Bu arada aynı sayıda Rifat Çakar'ın köşe yazısı neşredildi. Çakar'a (1960: 1, 2) göre 27 Mayıs ile siyaseti ülke için değil de kendilerine gaye edinmiş olan DP saltanı hüsrana gömülmüştü. DP iktidarında türlü kanunsuzluklarla hak yenilmiş ve hürriyetler kısıtlanmıştı. Devlet ve hükümet nüfuzu şahsi menfaatler için kullanılmış, buna mani olanlar rejime ve partiye muhalif gösterilmek suretiyle ezilmiş, sürülmüş hatta lekelenmişti.

Gazetede yer alan haberlere ve köşe yazılarına bakıldığında ülkenin her yerinde olduğu gibi Erzurum'da da 27 Mayıs'ın desteklendiği, DP iktidarı döneminde her bakımdan ezilen halkın bu durumu memnuniyetle karşıladığı, darbeyi ve darbeyi yapanları kurtarıcı olarak gördükleri şeklinde bir algının oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Gazetenin 31 Mayıs günlü sayısında *"Ey Ehl-i Vatan! Anarşistlere Katiyen Müsaade Etme"* manşeti atılarak, "milli inkılâbın" aleyhine en ufak bir fikir yürütenin vatan haini, anarşist olarak bilinmesi gerektiği vurgulandı. "Milli inkılâp" hareketi aleyhinde propaganda yaptığı iddia edilen bir "anarşistin" yakalandığı okuyucularla paylaşılırken, silah taşımanın ve bulundurma'nın yasaklandığı, ispat hakkının tekrar tanındığı duyuruldu. Bu arada "27 Mayıs Milli Marşı'nın (Hürriyet Marşı'nın) bestelendiği ve radyoda yayınlandığı haberi ile "sabık" iktidar zamanında öğrenci nümayişlerinde vefat eden öğrenciler için bir "Hürriyet Abidesi" yapılacağı haberleri de gazetede yerini aldı. Ardından "milli inkılâp şehidi" olarak adlandırılan Topçu Teğmen Ali İhsan Kanmaz'a ait olduğu iddia edilen ve "milli kıyam" dan biraz önce hatıra defterine yazdığı şu sözlerine yer verildi (Hür Söz, 31 Mayıs 1960): "... Yarın mübarek Cuma namazı kalplerde huzur içinde kılınacak. Bir mazlum milletin hürriyetini ona iade etmek için değil, asırlarca hürriyete susamış bir millete hürriyet getirmek için vazife aldık."

Gazetede verilmeye çalışılan "milli inkılâp" algısının yanı sıra hürriyet ve şehitlik algılarının da okuyuculara aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu arada darbe aleyhine olumsuz bir eleştirinin yapılmadığı gazetede, darbeye karşı eleştirisi olanların anarşist olarak nitelendirilmesi oldukça dikkat çekicidir.

Öte yandan Avukat Ahmet Şimşek (1960: 1, 2) tarafından yazılan *"Kanunların Anayasaya Aykırılığı"* başlıklı köşe yazısında; "büyük inkılâbın" ilk gününde yeni Anayasa ile ilgili çalışmaların sevinç verici olduğu belirtilerek, mevcut Anayasa'da demokrasiye uğratacak bazı boşlukların ve eksikliklerin olduğu ifade edildi. Bu durumdan istifade edilerek hukuk devletine aykırı hareket eden ve bir zümre menfaatine çalışan bir meclisin oluşturulduğu ve meclisin meşruiyetini kaybettiği savunuldu. Meclisin Anayasa'ya aykırı pek çok kanun çıkarttığını ve bu yüzden demokratik rejimin zedelendiği, hürriyetlerin kısıtlandığını vurgulandı. Şimşek'e göre 27 Mayıs, Türk Ordu'sunun Türk demokrasisine en büyük hizmetiydi.

Diğer yandan düzenlenen mitingler vasıtasıyla, halkın 27 Mayıs'tan dolayı

oldukça memnun olduğu algısının hep canlı tutulmak istendiği anlaşılmaktadır. Mitingler aracılığıyla oluşturulmaya çalışılan algının şiddeti basın yoluyla propaganda yapılmak suretiyle artırılmıştır. Gazetede bu tarz haberlere de geniş bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Gazetenin 1 Haziran günlü sayısında atılan “Erzurum Dün Şahlandı” manşetinin altında, Erzurumluların bando eşliğinde hükümet meydanından Erzurum Lisesi’ne kadar 27 Mayıs ve ordu lehinde gösteri yürüyüşü yaptıkları haberine yer verildi. Ayrıca Atatürk Üniversitesi öğrencileri, Rektör Prof. Dr. Sabahaddin Özbek’in öncülüğünde marşlar söyleyerek 3. Ordu Karargâh Binası’na gitmiş, tezahüratlar eşliğinde orduya bağlılıklarını bildirmişlerdi. Aynı gösteriler 9. Kolordu Binası önünde de tekrarlanmıştı. Gazetenin haberine göre halk, bu gösterileri gözyaşları içerisinde seyretmişti. Gazetede, ayrıca Org. Gürsel’in yerli ve yabancı basın mensuplarıyla yaptığı basın toplantısına yer verildi. Bunun yanında Erzurum’da yayın yapan ve Doğu Ekspres Gazetesi’nin mühürlendiği okuyuculara duyuruldu. Nitekim Doğu Ekspres Gazetesi, DP yanlısı bir yayın politikası takip etmekteydi. Üstelik bu gazete 27 Mayıs’tan bu güne kadar “sabık” iktidarın propagandasını yapmaya devam etmiş, “milli inkılâp hareketinden” hiç bahsetmemiş ve gayr-i milli bir duruş sergilemişti (Hür Söz, 1 Haziran 1960).

Görüldüğü gibi bir taraftan 27 Mayıs’ın Türk demokrasisine katkı yaptığı savunulurken, diğer taraftan demokrasinin farklı düşüncede olanları da kapsamı gerektiği gerçeği görmezden gelinmiştir. 27 Mayıs’ın gerekçesi olarak DP iktidarı döneminde demokrasinin kesintiye uğraması gösterilmiş ve basına yönelik sansür uygulamaları eleştirilmiştir. Bu doğrultuda darbeci cuntanın, darbe idaresine destek olmayan basına yönelik sansür uygulamaları büyük bir çelişki olarak yerini almıştır.

Aynı sayıda İ. Hakkı Yıldırım’ın kaleme aldığı ve “Zulme Karşı İsyân Hakkı” başlıklı köşe yazısında, İnsan Hakları Beyannamesi ve Fransız Anayasası’nda yer alan ve “zulme karşı mukavemet ilkesi” ayet ve hadislerle desteklenerek, Cumhuriyet’in icaplarını inkâr edenlere karşı mukavemet ve isyanın ahlaki bir vazife olduğu vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Köşe yazısında “sabık” iktidarın milletin hürriyet, emniyet ve saadetini sabote ettiği ve dünyanın en gaddar ve vahşi hükümeti olduğu belirtildi (Yıldırım, 1960b: 1,2).

Diğer yandan Org. Ragıp Gümüşpala’nın da katılacağı “Orduya Selam Mitingi” nin yapılacağı duyurularak, mitinge Erzurum’un tüm kazalarının katılacağı bildirildi. Ayrıca “Hürriyet Abidesi” için Erzurum’dan yapılan yardımlara yer verildi (Hür Söz, 3 Haziran 1960).

Bununla birlikte A. Kadir Özgöz “Darbe Sayılamaz” başlıklı köşe yazısında, DP iktidarının kanunsuz uygulamaları ile diktatör ya da otokratik bir hükümet gibi hareket ettiğini belirterek, halkta devlet otoritesine karşı mevcut olan itaat fikrinin ortadan kalktığını, ihtilal ve isyanın meşru olduğunu vurguladı. Bu nedenle ordunun 27 Mayıs’taki meşru ve yerinde müdahalesinin bir darbe değil, milli bir inkılâp olarak kabul edildiğini ifade etti (Özgöz, 1960: 1,2). Başka bir

köşe yazısında ise DP iktidarının vaat ettikleri dışında halka huzursuzluk, sefalet ve manevi yaralar verdiği belirtilerek; dinin istismar edildiği, iltimasın olduğu, hürriyetin kısıtlandığı, milli benliğimizin yok edildiği ve kardeşin kardeşe vurdu-
rduğu vurgulandı (Erad, 1960: 2).

Gazetede yer alan köşe yazılarından da anlaşılacağı üzere darbenin; DP iktidarının ülkeyi bir baskı rejimine ve kardeş kavgasına götürdüğü, laikliğe aykırı davranışlarda bulunulduğu ve hükümetin antidemokratik uygulamaları gerekçe-
siyle yapıldığı algısının oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Köşe yazarları, darbecilerin en büyük sorunu olan 27 Mayıs'ı haklı bir gerekçeye oturtmak ve halk desteğini kazanmak için fikir birliği etmişçesine, gönüllü olarak oluşturul-
maya çalışan algıya destek olmuşlardır.

Bu arada halkın 27 Mayıs darbesinden dolayı oldukça memnun olduğu yönündeki haberlere yer vermeye devam edildiği görülmektedir. Örneğin Org. Gürsel'e Erzurum'un tebrik ve teveccühünü bildirmek üzere on beş kişilik bir heyetin Ankara'ya gittiği verilen haberler arasındaydı (Hür Söz, 7 Haziran 1960). Başka bir haberde Halk Oyunları, Halk Türküleri Derneği Başkanı Muhtar Dursunoğlu'nun başkanlığında bir heyetin, Aziziye Tabyalarından almış oldukları toprağı inkılâp şehidinin mezarına konulmak üzere Ankara'ya gönderdikleri bildirildi. Erzurum'dan giden heyete Org. Gürsel, gayelerin iktidar, ikbal ve saltanat olmadığını belirten sözleri okuyucuyla paylaşıldı. Ali Fuad Başgil'in, 27 Mayıs inkılâbını tarihe ve dünyaya karşı Türk milletinin haysiyet ve istikbalinin kurtuluş hareketi olarak karşıladığını belirten sözlerine yer verildi. Bir başka haberde ise, Sürmene'de 27 Mayıs lehine büyük bir miting düzenlendiği, Trabzon Valisinin ve Sürmene Kaymakamının omuzlarda taşındığına değinildi (Hür Söz, 8 Haziran 1960). Muallimler Birliği tarafından düzenlenen "Orduya Saygı" mitingine Erzurum merkez ve kazalardaki tüm öğretmen ve öğrenciler ile kalabalık bir halk katılmış, Milli Eğitim Müdürü Selahaddin Ortaç ile 3. Ordu Komutanı Korg. Danyal Yurdatapan birer konuşma yapmışlardı (Hür Söz, 9 Haziran 1960).

Diğer yandan ulusal haberlere de yer verilen gazetede, Türkiye ile İskoçya arasında Ankara'da yapılan milli maç öncesi Org. Gürsel'in bir konuşma yaptığı bildirildi. Gürsel'in, inkılâbı ne öğrencilerin ne de ordunun başardığını, inkılâbın Türk Milletinin bir başarısı olduğunu vurgulayan sözlerine yer verildi. Konuşmasının devamında Gürsel, bütün vatandaşların 27 Mayıs inkılâbını şevkle kabul ettiklerini ve coşkunluk içinde bayram yaptıklarını belirtti (Hür Söz, 9 Haziran 1960).

27 Mayıs'ın diğer bir gerekçesi de DP iktidarı döneminde devlet maliyesinin kötü yönetilmesi ve ülkenin borç batağına sokulması olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla gazetede, 27 Mayıs'ın ekonomiye sağladığı katkıyı ön plana çıkaran haberlere de yer verilmiştir. Bu bağlamda Devlet Bakanı Şefik İnan'ın, sabık iktidarın on yıl boyunca piyasaya para sürmek suretiyle Türk lirasının değerinin düşürüldüğü ancak inkılâp hükümetinin paranın kıymetini korumaya kararlı olduğu şeklindeki açıklamalarına yer verildi (Hür Söz, 9 Haziran 1960).

Bu arada gazete, hürriyet şehitlerinin İstanbul'dan Ankara'ya nakil esnasında yapılacak olan törenleri de ayrıntılarıyla okuyucusuna duyurmuştu. Hürriyet şehitlerinin cenazelerinin törenle Anıtkabir yanına defnedildiği bilgisi verilerek, Ankara'da yapılan cenaze merasimine yüzbinlerce kalabalığın katıldığı okuyucuyla paylaşıldı (Hür Söz, 11 Haziran 1960). 27 Mayıs'a ayrı bir kutsiyet kazandırması düşünülen en önemli algılardan biri olan şehitlik algısı sürekli canlı tutulmak istenmiştir.

Bununla birlikte toplum nazarında önemli bir yeri olan din algısının da ihmal edilmediği görülmektedir. Birinci Bölge Askeri Valisinin "*Düşmana Allah Allah Nidasıyla Saldıran Ordu Dinsiz Olur mu?*" sözleri manşetten verilerek, askeri valinin MBK'yi dinsizlikle suçlayan bir gurubun olduğunu ima ettiğini belirtilerek, valinin bunu reddeden tebliğine yer verildi (Hür Söz, 11 Haziran 1960). Bu arada İmam Hatip öğrencileri tarafından Cuma namazından önce şehrin bütün camilerinde "milli İnkılâp" hakkında vaaz verildi. MBK Başkanı Org. Gürsel'in, 27 Mayıs'ın hiçbir şahıs veya zümre için yapılmadığı yönündeki beyanatı da okuyuculara duyuruldu (Hür Söz, 16 Haziran 1960).

Bu arada alyans kampanyası ile ilgili haberlere de yer verilen gazetede, Erzurum'dan hazineye yapılan bağışlar ilan edilmeye başladı. 13 Haziran 1960 tarihinde Erzurum'da hazineye bağışta bulunanların kıymetli eşyalarını teslim edebileceği bir komisyon kuruldu. Bu komisyona ilk olarak Nene Hatun Muallim Mektebi'nin öğretmen ve öğrencileri ve Maliye Müdürlüğü'nün amir ve memurları altın bağışında bulundular (Hür Söz, 13 Haziran 1960). Bununla birlikte komisyonun teşekkülünden hemen sonra bağışta bulunanların isimleri ve bağışın cinsi gazetede ilan edildi. Buna göre Hür Söz Gazetesi sahibi Ahmet Polat altın kol düğmesi ve Oltu taşı, Vali Yardımcısı Burhanettin Aşkar alyans yüzük, Maliye Vergi Memuru Kemal Aktaş altın bilezik, Emekli Maliye Memuru Şakir Özorhan alyans yüzük, Maliye Muhasebe Şefi Şemsettin Özgöbek alyans yüzük, Defterdarlık Maliye Memurları 850 lira nakit para, Ziraat Müdürü Enver Tutucuoğlu Reşat altın, Orman İşletmesi Memuru Zeki Toksoy iki alyans yüzük, Polis Memuru Hilmi Sağesen alyans yüzük, Komiser Yardımcısı Mehmet Kızılarlan alyans yüzük, Kahveci Şefik Gökler altın kol saati, Emniyet Muavenet Memuru Rahmi Avkan alyans yüzük bağışlamışlardı (Hür Söz, 14 Haziran 1960). Gazete bu tarihten sonra her gün bağışta bulunanları ve yaptıkları bağışın cins ve miktarını okuyucularıyla paylaşıyordu.

Erzurum piyasasında ucuzluk başladığı bildirilerek, bütün esnaf derneklerinin almış oldukları kararla ihtiyaç maddelerinin fiyatlarında % 10-15 oranında indirmeye gittiği belirtildi. Bu arada Hür Söz Gazetesi'nin fiyatı da 20 kuruştan 15 kuruşa indirildi. Ayrıca "milli inkılâbın" önemini köylülere kadar anlatılması ve köylere kadar gazetenin dağıtılması için tiraj artırımına gidildi. Bu nedenle teknik imkânsızlıklardan dolayı gazetenin kırmızı renkli başlığı, 15 Haziran'dan itibaren siyah renkte basıldı (Hür Söz, 15 Haziran 1960).

Gıda Maddeleri Toptancıları ve Bakkallar Yardımlaşma Cemiyeti 14 Ha-

ziran'da almış oldukları kararlar, yurdun her tarafında olduğu gibi milli iktisat hareketine katkıda bulunmak maksadıyla, Erzurum genelinde fiyat indirimine gittiklerini duyurdular. Toptan satışlarda % 5i perakende satışlarda ise % 10 indirim yapıldı. Ayrıca kesme şekerde de ayrı bir indirim yapılmış ve cemiyet üyelerinin bağış komisyonuna yardımda bulunulacağı açıklanmıştı. Bu açıklamanın ardından şehir merkezi başta olmak üzere İspir'de % 10, Aşkale'de ise % 10-15 arasında fiyatlar düşürüldü. Bununla birlikte belediye tarafından verilen rayiçle et fiyatları düşürerek, koyun eti 450, kemiksiz sığır 375, kemikli sığır eti ise 300 kuruştan satılmaya başlandı. Et fiyatlarındaki bu düşüş lokanta fiyatlarına yansdı ve lokantalar % 10'luk tenzilat dışında et yemeklerinde ayrı bir indirim gittiler. Diğer yandan 16 Haziran itibariyle Erzurum merkezinde hazineye yapılan yardımlar; 128 altın, 88 alyans, 10 adet yüzük, 4 adet küpe, 5 adet bilezik, 2 adet altın kol düğmesi, bir adet altın saat ve 3.827,5 lira nakit şeklindeydi. Polat Un Fabrikası ise 100 altın ile şehirde bağış rekoru kırmıştı (Hür Söz, 16 Haziran 1960).

Bu arada Erzurum Valisi Kamuran Cuhruk'un, hazineye yardımda Erzurum'un önde gelmesi gerektiğini vurgulayan açıklamasına yer verildi. Gazetede de bir yandan hazineye bağışta bulunanların isimleri ve bağışlanan ürünün cinsi ve miktarı ilan edilirken, diğer taraftan da halkın yardım kampanyasına çağrıldığı görülmektedir (Hür Söz, 18 Haziran 1960). Erzurum Müftüsü Sadık Solakbay ile yedi müftülük çalışanı 2.445 lira tutarındaki bir aylık maaşlarının tamamını hazineye bağışlamışlardı. Erzurum'da düzenlenen boks müsabakasını kazanan Palandöken takımından Sefer Altunay, birincilik madalyasını hazineye bağışladı. İlica'ya bağlı köylerden 150 koyun bağışlanmıştı (Hür Söz, 20 Haziran 1960).

Türk parasının değerinin yükseldiği bilgisinin verilerek, Suriye ve Lübnan'da 27 Mayıs'a kadar 17 kuruş olan 1 Türk lirasının, 65 kuruşa yükseldiği belirtildi (Hür Söz, 21 Haziran 1960). Bu arada İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan bir tebliğ gazetede yer aldı. Tebliğde hazineye yardım kampanyası çerçevesinde halkın büyük bir fedakârlıkla yapmış oldukları yardımların bazı kimseler tarafından istismar edildiği, köylünün bütün altın ve paralarına hükümetçe el koyulacağı yönünde asılsız haberlerin çıkarıldığı ve bu tarz haberlere karşı uyanık olunması istenmekteydi (Hür Söz, 22 Haziran 1960).

Gazetede 27 Mayıs'a methiyeler dizen köşe yazılarına tekrar yer verildiği görülmektedir. Bu tarz köşe yazılarının birinde 27 Mayıs, Türk ve dünya demokrasi tarihinde eşine rastlanılmayan, "azametine akıl erdirilemeyen", dünya için bir reform, Türk demokrasisi için yepyeni bir çağır, insanlık haysiyet ve şerefi için emsalsiz bir teminat ve kansızlığı ile dünyanın dikkat ve hayranlığını çeken bir hareket olarak tarif edilmişti (Akdağ, 1960: 1, 2).

Gazetede, zaman zaman ulusal gazetelerde yayınlanan makalelerde yer bulmuştu. Bu makalelerden biri Sosyolog Prof. Dr. Orhan Tuna'ya aittir. Tuna makalesinde, DP iktidarına yöneltilen eleştirilerden maddi beklentisi olan bazı çevrelerin sorumlu olduğunu ve ileride iktidara gelecek herhangi bir parti içinde

aynı tehlikenin, aynı dejenerasyon, memleket ve millete zararlı hale gelme tehlikesinin daima göz önünde bulundurulması gerekliliğine vurgu yaparak şu ifadelerle yer vermişti (Tuna, 1960a: 1, 2): *“Sakit iktidarın memleketin akıbet ve kaderi üzerinde oynadığı kumarın derin sebepleri hakkında şimdiden araştırmalar yapılması lazımdır. Bunda bazı çevrelerin ve zümrelerin büyük maddi gayeler uğruna iktidarı destekleyici teşvik ve tahriklerinin büyük rolü olduğu aşikârdır.”*

Darbenin meşrulaştırılması için oluşturulan alginın en önemli ayaklarından biri de 27 Mayıs’ın yurt dışından da destek gördüğü algısıdır. Bu bakımdan gazetede, dünya basınında 27 Mayıs’a destek veren haberlere de yer verilmiştir. Bu doğrultuda gazetede yer alan bir habere göre Almanya basını, Türkiye’deki “şahane inkılâbı” büyük bir dikkat ve hayranlıkla takip etmekteydi. Türkiye’de kısa zamanda yapılan müspet icraatlar Alman basınında geniş yer bulmuştu. Almanya idarecileri, dürüst ellere geçen Türk idaresine faydalı olmak kararındaydılar (Hür Söz, 23 Haziran 1960).

Öte yandan Ankara’daki Erzurumlu öğrenciler, Erzurum Talebe Yurdu Derneği Başkanı Rüknettin Tuncalp önderliğinde Org. Gürsel’i makamında ziyaret ederek, derneğin fahri başkanlığını teklif etmişlerdi. Org. Gürsel ise derneğin idare heyetine bir teşekkür telgrafı göndermişti. Bununla birlikte basın mensuplarıyla bir araya gelen Org. Gürsel’in basına en geniş manada destek olunacağı ve basın hürriyetinin sağlanacağı şeklindeki ifadelerine yer verildi (Hür Söz, 24 Haziran 1960).

Bu arada 1960 yılındaki 19 Mayıs kutlamaları, öğrenci gösterilerinin olabileceği endişesi ile ertelenmişti. 19 Mayıs günü yapılması gereken kutlamalar, 26 Haziran 1960 Pazar günü yapıldı. Gazetede Ankara’da ve Erzurum’da yapılan kutlamalara yer verildi. Ayrıca Fransız basınının Türkiye’deki geçici Anayasa’yı “mükemmel” olarak vasıflandırdığı belirtilerek, Fransız gazetelerinde Cemal Gürsel için “Büyük Asker Büyük Devlet Adamı” ifadelerine yer verildiği ve Gürsel’in iki hafta içinde Türkiye’ye yepyeni bir hayat bahşettiği şeklinde yorumların yapıldığını okuyucularıyla paylaştı (Hür Söz, 27 Haziran 1960).

Org. Gürsel’in radyodan yaptığı konuşmasına gazetede yer verilerek, Gürsel’in milli inkılâbın bazı partizanların kendilerine mal edip bu vesileyle DP mensubu bazı kişilere saldırdığını ifade eden görüşleri aktarıldı. Gürsel, milli inkılâbın iç huzurun sağlanması için yapıldığını vurgulayarak, hiç kimsenin bu inkılâbı kendi partisine mal etmeye hakkı olmadığını belirtmiş ve bu tarz kişileri uyarılmıştı (Hür Söz, 28 Haziran 1960).

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere darbe sonrası gazete, 27 Mayıs’ı darbeden daha ziyade “milli bir inkılâp hareketi”, olarak okuyucularına lanse etmiş ve “inkılâp” kavramını sürekli tekrarlamıştır. Bu sayede 27 Mayıs’ın bir hükümet darbesi olmadığı, esasında bir inkılap olduğu algısı canlı tutulmak istenmiştir. Gazetede ikinci olarak işlenen algı, halkın 27 Mayıs hareketinden memnun olduğu algısıdır. Halkın ordu mensuplarına gösterdiği teveccüh, Org. Gürsel ve MBK’ye ettiği bağlılık yeminleri, telgraflar, mitingler, yürüyüşler bunun bir göster-

gesiydi. Gazetede üçüncü olarak işlenen algı, hürriyet algısıdır. DP iktidarının bir takım kanunsuz uygulamaları neticesinde demokrasinin zarar gördüğü, baskı ve dayatmalarla hürriyetlerinin kısıtlandığı vurgulanmıştır. Dördüncü algı ise şehitlik algısı olup, 27 Mayıs'a bir maneviyat atfetme ve ayrı bir kutsiyet kazandırma çabasının neticesidir. Beşinci ve son algı ise 27 Mayıs'ın ekonomiye sağladığı katkıdır. Gazete haberlerinde işlenen algının, bu tarz haberlere benzer köşe yazılarıyla da desteklendiği görülmüştür. Gazetede günlerce işlenen ve yukarıda bahsi geçen algıları destekleyici mahiyette başka bir algı daha yapılmıştır. Oda DP'nin önde gelen kişilerini itibarsızlaştırma algısıdır. Böylece darbe hakkında en ufak bir şüphesi olan halkın ikna edilmesi daha da kolaylaşmış olacaktır.

1.2. DP'lileri İtibarsızlaştırma Algısı

Gazetede yer alan haber ve köşe yazıları vasıtasıyla yukarıda söz edilen algıların oluşturulması ve dimağlara yerleştirilmesi çabasının ardından bu defa da darbenin meşruiyetini destekleyen farklı bir argüman kullanılmıştır. Özellikle yolsuzluk, görevi kötüye kullanma, zimmete para geçirme, katliam, vatan hainliği, din düşmanlığı, alkol, kadına düşkünlük vb. gibi DP'lilerin itibarsızlaştırılması olarak karşımıza çıkan bu argümanlar ile halkın gözünden DP'liler düşürülmek istenmiştir.

İtibarsızlaştırma algısının yapıldığı ilk örneğe bir köşe yazısında rastlanmaktadır. Rifat Çakar'ın (1960: 1, 2) kaleme aldığı köşe yazısında, dalkavuklardan oluşan imtiyazlı bir grubun namuslu milletin çocuklarının başına bela edildiği vurgulandı. Çakar yazısının devamında şöyle demektedir: "...Çelik bilekli bir el (Türk Ordusu), Karun gibi zenginleşenleri, yüzbinlerin sefaleti devam ederken, Kalikula ve Neronlar gibi eğlenenleri, içki masalarında devam eden mahmurluk içinde çoğunu metresleriyle sarmaş dolaş yatarken, bir kısmını da kaçarken yakaladı...."

Bu yöndeki diğer bir haberde, "Bütün Harbiyeliler Kurşuna Dizilecektir" manşeti ile okuyuculara duyuruldu. Diğer yandan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun eşine ait olduğu iddia edilen mücevher sandığından çıkan kıymetli parçalar kalem kalem ilan edildi. Öte yandan DP iktidarında Erzurum Valisi Nurettin Aynuksa'nın partizanlık yaptığı ve Erzurum'da DP yanlısı yayın yapan gazetelere 5-20 bin arası resmi ilan dağıtılırken, Hür Söz'e ise 800-900 lira resmi ilan verildiği ve haksız rekabete yol açtığı belirtildi (Hür Söz, 1 Haziran 1960). Böylelikle 27 Mayıs'ın ne kadar haklı gerekçelerle yapıldığı bir kez halka anlatılmış oluyordu.

Başka bir haberde ise "Sabık" Başbakan Adnan Menderes'in İzmir seyahati sırasında 3 milyon liradan fazla para harcadığıyla ilgiliydi. Üstelik bu paranın büyük bir kısmı harcanmış gibi gösterilerek bazı kişilerin zimmetine geçmişti. Ayrıca Menderes'in İsviçre'de 15 milyon İsviçre frangına villa satın aldığı ve villa için 200 bin İsviçre frangına mobilya siparişi ettiği belirtildi. "Döviz Kaçakçısı Sabık DP Erkânı" manşetiyle "sabık" İstanbul Valisi Ethem Yetkiner'in evinde 14

bin dolar ve bir miktar İtalyan lireti, Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın üzerinde 10 bin dolar, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun çantasında 45 bin dolarlık çek bulunmuştu. Gazeteye göre sözü edilen kişiler, diğer suçlarından başka, döviz kaçakçılığı suçundan da yargılanacaklardı (Hür Söz, 3 Haziran 1960).

"Menderes'in Korkunç Tasavvurları" manşetiyle verilen bir diğer habere göre, DP'li idarecilerin bazı kişileri ortadan kaldırmak için komplo hazırladığı ancak TSK'nın zamanında müdahalesiyle planlarının bozulduğu belirtildi. Buna göre Tahkikat Komisyonu devam ederken 2000 asker ve 70 polis üniforması ile tabanca ve mermiler kullanılmaya hazır bir şekilde bekletilecekti. Diğer taraftan Ziraat Bankası ambarında 1000 tabanca ve çok sayıda asker üniforması bulundurulmaktaydı. Tahkikat Komisyonu, içlerinde bazı CHP'lilerin, subayların ve gazetecilerin bulunduğu kişileri komünistlik ile suçlayacaktı. Ardından polis ve asker üniforması giymiş DP'liler sözde bir halk hareketi yaratarak tespit edilen kişileri öldüreceklerdi. Böylece tüm dünyaya ordu, polis ve halkın bozguncuları ortadan kaldırmak istedikleri ilan edilecekti. Gazeteye göre DP iktidarı, bu planı gerçekleştirebilmek için 40 milyon liralık bir para ayırmıştı. Öte yandan DP iktidarında işlenen öğrenci cinayetlerinin de tespit edildiği bildirilmiş ve şehitlerin Anıtkabir'in yanına gömülecekleri bilgisi verilmişti (Hür Söz, 4 Haziran 1960).

Bu arada Toprak Mahsulleri Ofisi'nin 1 milyar 166 milyon lira borcu olduğu açıklanarak, DP iktidarının ülke ekonomisini kötü yönettikleri vurgusu yapılıyordu. Ayda 2500-3000 lira maaşla güzel kadınların çeşitli devlet kurumlarında sekreter olarak istihdam edildiği de dikkat çekici bir haberdirdi (Hür Söz, 7 Haziran 1960).

"Devlet Adamı Böyle Olur" manşeti ile Org. Gürsel'in, Devlet Başkanı ve Başbakan maaşı olan 17 bin lirayı reddettiği ve orgeneral maaşının kendisi için yeterli olduğunu söylediği belirtildi. Buna karşılık "mason" Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ise tutukluken 15 bin liralık Cumhurbaşkanı maaşını istemiş ve "haysiyetsizliğini" ispat etmişti. Bununla birlikte İş Bankası'nda Celal Bayar'ın 103 milyon lirası, eski bakanların ise 756 milyon liralığının olduğu ve diğer bankalardaki servetlerinin de araştırıldığı duyuruldu. (Hür Söz, 8 Haziran 1960).

Daha önce gazetede yayınlanan "masonların" imha planını Org. Gürsel'in teyit ettiği belirtilerek, Harbiyelilerin imha edilip ordunun lağvedileceği yönündeki haberle beraber, Gürsel'in bu konudaki konuşmasının tam metni verildi. Gürsel'e göre 1500 Harbiyeli makineli tüfeklerle kurşuna dizilmek suretiyle imha edilecekti. Cumhurbaşkanı Bayar'ın başkanlığında Çankaya'da yapılan toplantıda bu kararın alındığı ve Ankara Valisi Dilaver Argun'un toplantı sonrası alınan kararı yaverlerine bildirdiği ifade ediliyordu (Hür Söz, 10 Haziran 1960).

Eski Tokyo Büyükelçisi Süreyya Anderiman ile eşinin intihar etme sebebinin "Tokyo canavarı" sabık TBMM Başkanı Refik Koraltan olduğu bilgisi verilerek, Koraltan'ın Büyükelçiyi baskı altında tuttuğu belirtildi. Koraltan, Tokyo'da bulunduğu sırada Japon İmparatoru Hirohito'yu ziyaret etmiş, imparatorunda Büyükelçilik binasında iade-i ziyarette bulunmasını istemiş ve Büyükelçi Anderi-

man'ı çağırarak bunu Japon yetkililere iletmesini bildirmişti. İmparatorun gelenekleri gereği, ziyaret teklifini reddetmesi üzerine Koraltan, Büyükelçiye ağır suçlamalarda bulunarak, hakaret etmişti. Üstelik Koraltan, Büyükelçinin eşine sarkıntılıkta bulunmuştu. Buna dayanamayan Büyükelçinin eşi ilaç içerek intihar etmiş, daha sonra da Süreyya Anderiman tabancasıyla yaşamına son vermişti (Hür Söz, 11 Haziran 1960).

Bir başka haberde ise Adnan Menderes'in 1959'da Londra'da geçirdiği uçak kazasının esrarengiz taraflarının henüz çözülmediği belirtiliyordu. Habere göre, "kadını, parayı ve mevkii" çok seven Menderes'in yanında gözdesi (metresi), masajcısı ve 150 bin doları vardı. Menderes bu parayı Londra bankalarından birine yatıracaktı. Uçağın düştüğü yerde İngiliz polisi on binlerce dolar toplamış ve civar köylerdeki haftalarca uçuşan dolarlara rastlamıştı. Bununla birlikte Adana'daki Bossa Fabrikası'nda Celal Bayar'ın en büyük hissedarı olduğu belirtilerek, MBK'nin fabrikanın hesaplarını inceleme altına aldığı bildiriliyor ve fabrikada usulsüzlük yapıldığı iddia ediliyordu (Hür Söz, 12 Haziran 1960).

Ayrıca gazetede yer alan bir köşe yazısında, "sabık" ve "sakıt" DP iktidarının gerçek bir din şuurunun yerleşmesine muhalefet ettiği belirtilerek, DP'nin din düşmanlığı yaptığı vurgulandı. DP'nin bütün dini neşriyatlara cephe aldığı ifade edilerek, kendisinin Müslüman olduğunu iddia eden Menderes'in her fırsatta Müslümanları arkadan hançerlediği belirtildi. Menderes'in, Hristiyanların keyfi için Ayasofya'yı müze haline getirdiği ve papazın elini öptüğü de verilen bilgiler arasındaydı (Polat, 1960: 1, 2).

Bu arada DP'nin Tahkikat Komisyonu ile tam bir diktatör rejim kurduğu ve Amerika'nın diktatörlüğü tasvip etmemesinden dolayı Menderes'in Rusya ile yakınlaştığı ifade edildi. Menderes'in Gazeteciler Cemiyeti'nde yaptığı bir konuşmada, "Amerika'nın istikbâli ölmüştür, istikbâl Ruslarındır" diyerek, Türk-Rus dostluğunun zaruri olduğunu belirtmişti. Ancak gazetenin haberine göre bu yakınlaşmanın asıl nedeni, bitmeyen öğrenci gösterileri ve ordunun bu gösterilere müsamaha göstermesiydi. Bu durum DP iktidarını tehlikeye düşürebilirdi. Amerikalılar gösterileri bastırmak için yardım etmiyorlardı. Üstelik Harbiyeliler imha edilip, ordu lağvedilecekti. Bu iş yalnız yapılamazdı. Geriye tek çıkar yol, Türk- Rus dostluğu idi. Menderes Ruslarla anlaşarak, iktidarı pahasına Kızıl Ordu'yu Anadolu'ya yığacak, gençliği, orduyu ve muhalifleri imha ettikten sonra kıpkızıl bir diktatorya kuracaktı (Hür Söz, 13 Haziran 1960).

Başka bir yolsuzluk haberinde ise İzmir'de kaçak yollarla yurda sokulan 19 lüks otomobilin tespit edildiği ve bu otomobillerin DP'liler ait olduğu duyuruldu. Otomobillerin dördü Menderes'in akrabaları olan Evliyazadelere, üçü DP İzmir İl İdare Kurulu Üyesi Burhan Maner'e, ikisi Faruk Tunca'ya, biri DP İzmir Milletvekili Sebati Acun'a, biri Danyal Akbal'a, biride Nihat Eğriboza aitti (Hür Söz, 16 Haziran 1960).

Gazetenin Erzurum'a yönelik yolsuzluk haberinde ise İçişleri Bakanlığı Müfettişlerinden Ali Akseven ve Necati Kınacı Erzurum'daki yolsuzlukları araştırmak

üzere şehre gelerek teftişe başladıkları bilgisi okuyucularla paylaşıldı. Gazeteye göre Erzurum’da pek çok yerde yolsuzluk ve suiistimal olayları yaşanmıştı (Hür Söz, 17 Haziran 1960).

Maliye Bakanı Ekrem Alican’ın radyo konuşmasına yer verilen gazetede, hazinede 16 ton altın olduğu ve 102 ton altının “sakıt” iktidar tarafından yendiği bilgisi verildi (Hür Söz, 18 Haziran 1960). Fatin Rüştü Zorlu’nun evinde yapılan aramalarda Zorlu’ya ait 210 elbise, 29’u kullanılmamış 143 gömlek, 665 kravat ve 500’e yakın ipek ve ince yün çorap olmak üzere 1.500 parça kıyafet tespit edildiği bilgisi verildi (Hür Söz, 21 Haziran, 1960). Devletin halka olan borcunun 238 milyon lira olduğu duyuruldu (Hür Söz, 22 Haziran 1960).

“İşleri güçleri servet yapmak ve cinsi latifelerle (kadınlarla) hembezm (beraber) olmak olan sabıkların lideri” Celal Bayar’ın, tüpü 2000 lira olan gençlik iksirinden her ay kullandığı bilgisi okuyucularla paylaşıldı. Ayrıca “sabık” ve “sakıtların” İstanbul, İzmir ve Ankara’nın en kıymetli yerlerinde büyük miktarlarda aldıkları arsaları fahiş fiyata resmi kuruluşlara satarak vurgunculuk yaptıkları belirtildi. Erzurum Ticaret ve Sanayi Odası hesaplarının inceleme altına alındığı ve yeniden seçim yapılacağı bildirildi. Ayrıca Oltu Belediye Başkanı Mustafa Kamacı’nın görevi kötüye kullanmaktan dolayı tutuklandığı haberi verildi (Hür Söz, 23 Haziran 1960). “Sakit” Erzurum Milletvekili Sait Kantarel’in, Oltu Orman İşletmesi’nin tahsis faslından almış olduğu keresteleri karaborsada satmak suretiyle kazanç elde ettiği ve işletme müdürüne baskı yaptığı ve daha sonrada müdürün sürüldüğü bilgisine yer verildi (Hür Söz, 24 Haziran 1960).

Gazetede yer alan ve dedektif imzalı bir köşe yazısında, DP’nin din hamisi rolünde olduğu için bütün din adamlarının kendi propagandasını yapmasını istediği belirtilmişti. “DP’ye hizmet edenlerin İslam’a, muhalefet edenlerin ise küfre hizmet ettiği” şeklinde propaganda yapıldığı vurgulanmıştı. Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Aksekili’nin özellikle 1952’de Kore’de verilen şehitlerden dolayı DP iktidarını tenkit ettiği ve durumun Celal Bayar’a iletildiği bilgisi verilmişti. Bunun üzerine Bayar’ın, Aksekili’nin ortadan kaldırılmasını istediği, Bayar’ın emriyle çayına zehir konulmak suretiyle Aksekili’nin zehirlendiği ve birkaç gün sonrada öldüğü iddia edilmişti. Yazının devamında, cinayeti dönemin doktorlarının, “normal ölüm vakası” şeklinde raporlayarak örtbas ettikleri ve inkılâp hükümetinin bu meselenin üzerine gitmesi gerektiği ifade edilmişti (Dedektif, 1960: 1, 2).

Gazetenin bir başka haberinde sabıkların ortak oldukları Gima Şirketi’nde sadece Refik Koraltan’ın 4,5 milyon lirası olduğu duyuruldu. Bu şirketin haricinde “sabıkların” 45-50 şirkete daha hissedar oldukları bildirildi (Hür Söz, 27 Haziran 1960).

Gazetede yayınlanan Prof. Dr. Orhan Tuna’nın köşe yazısında, TSK tarafından gerçekleştirilen 27 Mayıs İnkılâp Hareketinin, meşruiyetini kaybetmiş bir iktidara karşı zaruri bir nefsi müdafaa olarak görmek gerektiği belirtilmişti. Tuna’ya göre iktidara meşruiyetini kaybettiren başlıca üç sebep vardı. Birincisi muhtar,

nahiye müdürü, kaymakam ve valilerin siyasi parti üyesi gibi davranması ve partizan bir idare şeklinin benimsenmiş olmasıydı. İkincisi suiistimallerin, rüşvetin, görevi kötüye kullanmanın devletin mali ve iktisadi yapısını bozması ve siyasi iktidarın menfaat elde etmek için bir vasıta olarak kullanılmasıydı. Üçüncü sebebi ise demokratik rejimin vaz geçilmez unsurlarından olan basın ve üniversite gibi müesseselere baskı uygulanarak, hürriyetlerin kısıtlanmasıydı (Tuna, 1960b: 1, 2).

Bununla birlikte Gürsel bakanlıklara gönderdiği bir tebliğle, bakanların yapacakları seyahatlerde tüm karşılama ve uğurlama merasimlerinin men edildiği ve zorunlu olmadıkça kokteyl ve ziyafetlerin yasaklandığını bildirdi. Diğer yandan yurt dışından dönmeyen veya yurt içinde olup da teslim olmayan tüm sabıkların vatan haini sayılacakları duyuruldu. Bununla birlikte DP iktidarı döneminde birçok devlet teşekkülünde iktidar yandaşlarının en yüksek maaşları ve ihaleleri aldıkları, diğerlerinin ise üvey evla muamelesi gördüğü belirtildi. Konya Belediyesinde açıktan maaş alanların işlerine son verilmek ve fazladan maaş alanların maaşlarının düşürülmesi ile 700 bin lira tasarruf yapıldığı bilgisi verildi. Ayrıca eski Adalet Bakanı Celal Yardımcı'nın yeğeni Ali İhsan'ın, Erzurum Et Kombinasında bir memuriyete atandığı ve hiç işe uğramadan 1.500 lira maaş aldığı okuyucuya aktarıldı. Ali İhsan'ın aynı zamanda Patnos Belediye Başkanlığı vazifesini yürüttüğü ve buradan da 1.500 lira maaş aldığı ifade edildi. (Hür Söz, 30 Haziran 1960).

Yukarıda verilen örneklerde de görüldüğü gibi yapılan haberler ve köşe yazıları ile başta Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan olmak üzere DP'nin önde gelen pek çok kişisine yönelik çeşitli suçlar isnat edilerek, basın aracılığıyla sistematik bir karalama kampanyası yürütülmüştür. DP için isnat edilen başlıca suçlar; vatana ihanet, baskı rejimi kurarak katliam yapmaları, zimmet, rüşvet, yolsuzluk gibi suçlardır. Böylelikle 27 Mayıs'ın ne kadar haklı bir gerekçeyle yapıldığı algısının inandırıcılığı artırılmış ve halkın gözünde DP'liler itibarsızlaştırılmıştır. Bu da halkın daha çabuk ve kolay bir şekilde ikna edilmesini sağlamıştır. İtibarsızlaştırma algısı yapılırken DP'nin önde gelen kişilerine yönelik olarak "sabık", "sakık", "gaddar", "vahşi", "çeteci", "mason" vb. gibi kavramların sıklıkla tekrarlandığı görülmektedir. Bundaki amacın tüm DP'lileri toplum nazarında küçük düşürmeye yönelik olduğu aşikârdır. Diğer önemli bir hususta itibarsızlaştırma kaygısından dolayı yer yer abartılı, kaynağı belli olmayan, ispatlanmamış yalan haberlere yer verilmesidir. Bu durum gerçekten suça bulaşmış DP'lilerin görmezden gelinmesine ve dikkate alınmamasına yol açmıştır.

Esasında CHP'ye yakın bir yayın politikası takip eden Hür Söz Gazetesi'nin siyasi bir kimlik taşıması ve DP'ye muhalefet etmesi olgunlukla ve anlayışla karşılanmalıdır. Zira desteklediği partiyi, muhalefet partisi konumuna düşüren DP iktidarının kötü icraatlarını okuyucusuyla paylaşması kadar doğal bir şey olamaz. Ancak eleştirilmesi gereken şey, muhalefet ettiği partiden kurtulmak uğruna gazetenin 27 Mayıs darbesine ve darbeci cuntaya verdiği gönüllü destek

ve algı oluşturma çabasıdır. Nitekim demokrasiyi kesintiye uğrattığı bahanesiyle cunta yönetimi Türk siyasi tarihinin ilk askeri darbesini yapmış ve Türk demokrasisi uzun yıllar onarılamayacak ölçüde zarara uğratılmıştır. Hükümetin emrinde, hükümetin emirlerini yerine getirmekle mükellef olan ordunun müdahalesiyle birlikte askeri vesayetin önü açılmıştır. Hür Söz gibi aynı düşünce doğrultusunda çıkarılan pek çok yerel ve ulusal gazeteler, gönüllü olarak yaptıkları yayınlarla buna yardım etmişlerdir.

2. SONUÇ

Bu çalışmada, 1960 darbesi sonrası oluşturulmaya çalışılan algı yönetiminde, yerel basın gücü ve etkisi incelenmeye çalışılmıştır. DP'ye muhalif Erzurum basını gözüyle 1960 darbesi algısı ele alınarak, muhalif Erzurum basınının darbeye karşı takındığı tutum tespit edilmiştir. Erzurum'da DP'ye muhalif yayın yapan Hür Söz Gazetesi'nin darbe sonrası çıkarılan Mayıs ve Haziran ayı sayıları incelenerek, gazetenin darbeye karşı yaklaşımı ortaya konulmuştur. Darbeden önce DP'ye muhalif yayın yapan Hür Söz Gazetesi'nin, darbeden sonra da gönüllü olarak 27 Mayıs'a destek veren bir yayın politikası takip ettiği sonucuna varılmıştır. Gazetenin, darbe ve darbeler lehine, DP iktidarı ve yöneticileri aleyhine bir propaganda içerisinde olduğu görüşmüştür. Gazetenin bu doğrultuda algı oluşturarak okuyucuları etkilemeye çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Gazetede, 27 Mayıs müdahalesi bir darbeden ziyade "milli bir hareket" ya da "milli inkılâp" şeklinde yorumlanmıştır. 27 Mayıs'ın nedenlerini okuyucularıyla paylaşan gazete, darbenin haklı gerekçelerini ortaya koyarak, darbe kavramını halk gözünde yumuşatmaya çalışmıştır. Üstelik darbe ile kesintiye uğratılan demokrasinin, darbeci cunta tarafından Türk demokrasisine bahşedilmiş bir lütuf olarak gösterilmiştir. DP iktidarı döneminde hakkın ve adaletin yok sayıldığı, milletin iradesine baskı kurulduğu, DP'lilerin mevkilerini suiistimal ettikleri, partizanlık yaptıkları, hukuku çiğnedikleri, ahlak ve nizamı yıktıklarına dair haber ve köşe yazılarına yer verilen gazetede, 27 Mayıs "ölümden sonra dirilme" şeklinde yorumlanmıştır. Ülkenin her yerinde olduğu gibi Erzurum'da da 27 Mayıs'ın desteklendiği, DP iktidarı döneminde her bakımdan ezilen halkın bu durumu memnuniyetle karşıladığı, darbeyi ve darbeyi yapanları kurtarıcı olarak gördükleri şeklinde bir algının oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Gazetede verilmeye çalışılan "milli inkılâp" algısının yanı sıra hürriyet ve şehitlik algılarının da okuyuculara aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu arada darbe aleyhine olumsuz bir eleştirinin yapılmadığı gazetede, darbeye karşı eleştirisi olanların "anarşist" olarak nitelendirilmesi oldukça dikkat çekicidir.

Diğer yandan düzenlenen mitingler vasıtasıyla, halkın 27 Mayıs'tan dolayı oldukça memnun olduğu algısının hep canlı tutulmak istendiği anlaşılmaktadır. Mitingler aracılığıyla oluşturulmaya çalışılan algının şiddeti basın yoluyla propaganda yapmak suretiyle artırılmıştır. Bu tarz haberlere gazetede geniş bir şeklide yer verildiği görülmektedir. Gazetede yer alan köşe yazılarından da anlaşılacağı üzere darbenin; DP iktidarının ülkeyi bir baskı rejimine ve kardeş

kavgasına götürdüğü, laikliğe aykırı davranışlarda bulunulduğu ve hükümetin antidemokratik uygulamaları gerekçesiyle yapıldığı algısının oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Köşe yazarları, darbecilerin en büyük sorunu olan 27 Mayıs'ı haklı bir gerekçeye oturtmak ve halk desteğini kazanmak için fikir birliği etmişçesine, gönüllü olarak oluşturulmaya çalışan algıya destek olmuşlardır. 27 Mayıs'ın diğer bir gerekçesi de DP iktidarı döneminde devlet maliyesinin kötü yönetilmesi ve ülkenin borç batağına sokulması olarak gösterilmiştir. Dolayısıyla gazetede, 27 Mayıs'ın ekonomiye sağladığı katkıyı ön plana çıkararak haberlere de yer verilmiştir. Bu arada alyans kampanyası ile ilgili haberlere de yer verilen gazetede, Erzurum'dan hazineye yapılan bağışlar ilan edilmiştir. Darbenin meşrulaştırılması için oluşturulan algının en önemli ayaklarından biri de 27 Mayıs'ın yurt dışından da destek gördüğü algısıdır. Bu bakımdan gazetede, dünya basınında 27 Mayıs'a destek veren haberlerde yerini almıştır.

Gazetede günlerce işlenen ve yukarıda bahsi geçen algıları destekleyici mahiyette yapılan bir başka algıda, DP'nin önde gelen kişilerini itibarsızlaştırma algısıdır. Özellikle vatan hainliği, katliam, yolsuzluk, görevi kötüye kullanma, zimmete para geçirme, din düşmanlığı, alkol ve kadına düşkünlük gibi faklı argümanlar ile DP'liler itibarsızlaştırılmaya ve halkın gözünden düşürülmeye çalışılmıştır. Gazetede yapılan haberler ve köşe yazıları ile başta Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan olmak üzere DP'nin önde gelen pek çok kişisine yönelik çeşitli suçlar isnat edilerek, basın aracılığıyla sistematik bir karalama kampanyası yürütülmüştür. Gazetede Erzurum yerelinde yapıldığı iddia edilen haberlerde okuyucularla paylaşılmıştır. İtibarsızlaştırma kaygısından dolayı zaman zaman abartılı, kaynağı belli olmayan, ispatlanmamış yalan haberlere yer verilmek suretiyle, gerçekten suç işlemiş olan DP'lilerin önemsenmemesine ve görmezden gelinmesine de yol açılmıştır.

Sonuç olarak Erzurum'da DP'ye muhalif yayan yapan Hür Söz Gazetesi, darbeden sonra darbeyi ve darbeyi yapanları destekleyen, DP'yi itibarsızlaştıran bir yayın politikası takip etmiştir. Bu çalışmayla, darbe sonrası toplumsal algı oluşturmada yerel basında ne tarz yöntemlerin kullanıldığı, hangi sıklıkla tekrarlandığı ve algının şiddeti irdelenmiştir. Çalışmayla, Erzurum yerelinde dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik özelliğinin anlaşılmasına katkı sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

- AHMAD, F. (2008). Modern Türkiye'nin Oluşumu, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- AKDAĞ, E. (1960). "27 Mayıs 1960 Cuma Günü Kimin?", Hür Söz, 21 Haziran.
- ALBAYRAK, H. (2010). Düünden Bugüne Trabzon Basını 1869-2009, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları, Trabzon.
- ALYANAK, K. (1999). Erzurum'da Basın, Erzurum Tarihi Araştırma Derneği Yayınları, Erzurum.
- BİNGÖL, İ. (1996). Türkülerde Yaşayan Şehir: Erzurum, Erzurum Kitaplığı, Erzurum.
- ÇAKAR, R. (1960). "Başlarda Gezen Kanlı Ayaklar Suya Erdi, Zulmün ki, Zeval Aklına Gelmezdi, Geberdi!", Hür Söz, 3 0 Mayıs.
- DEDEKTİF, (1960). "Ahmet Hamdi Aksekili Nasıl Şehit Edildi?", Hür Söz, 25 Haziran.
- DUMAN, H. H. (2000). Erzurum Basın-Yayın Tarihi (1867-1997), DUYAP Yayınları, İstanbul.
- ERAD, S. A. (1960). "Azimetin Ne Tarafa?!", Hür Söz, 3 Haziran.
- ERASLAN, C. (2007). "Atatürk'ten Sonra Türkiye'nin İç Politikası", Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, (Ortak Yayın) Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- HÜR SÖZ, 28 Mayıs 1960-3 Haziran 1960, Sayı: 1346-1375.
- IŞIK, M. ve EŞİTTİ, Ş. (2014). "Gazete Birleşmelerinin Erzurum Basınının Gelişim Süreci İçerisindeki Yeri ve Önemi", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 47(2): 51-74.
- KESKİN, Y. Z. (2011). 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve 12 Mart 1971 Muhtırası'nın Türk Devlet Teşkilatı İle Siyaset Hayatına Etkileri, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- ÖZGÖZ, A.K. (1960). "Darbe Sayılmaz", Hür Söz, 3 Haziran.
- POLAT, N.M. (1960). "Yerinde Müdahale", Hür Söz, 28 Mayıs.
- ŞİMŞEK, A. (1960). "Kanunların Anayasaya Aykırılığı", Hür Söz, 31 Mayıs.
- ŞİRİN, F. S. (2009). "Etkili Birer Propaganda Aracı Olarak Ermeni Sorunu Karşısında Albayrak ve Hadisat Gazeteleri (1918-1919)", Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi, 28(45): 207-219.
- TUNA, O. (1960a). "Hadiselerin Tahlili", Hür Söz, 23 Haziran.
- TUNA, O. (1960b). "27 Mayıs İnkılabının Manası", Hür Söz, 27 Haziran.
- YAVUZ, E. (2016). "Cumhuriyet Dönemi Erzincan Basını ve Basın-Siyaset İlişkisi (1960'a Kadar)", The Journal of Academic Social Science Studies, Doinumber:<http://dx.doi.org/10.9761/JAS-SS3305>, 44(2): 107-124.
- YILDIRIM, İ. H. (1960a). "Hakkın Zaferi", Hür Söz, 29 Mayıs.
- YILDIRIM, İ. H. (1960b). "Zulme Karşı İsyân Hakkı", Hür Söz, 1 Haziran.
- YURDİGÜL, Y. (2000). "Milli Mücadelenin Sesi Erzurum Albayrak (Yerel) Gazetesi ve Ulusal Düzeydeki Etkileri Üzerine Bir Yaklaşım Denemesi", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 10: 205-218.

4

**DÜNYADA
DARBE DENEYİMLERİ**

MÜSLÜMAN KARDEŞLER'İN MİSİR DIŞ POLİTİKASINDA AKTÖRLEŞME SORUNSALININ 3 TEMMUZ DARBESİ BAĞLAMINDA ANALİZİ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Hüsrev ÇELİK

Düzce Üniversitesi, Akçakoca Bey Siyasal Bilgiler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
ahmetcelik@duzce.edu.tr

Merve ŞAHİN

Marmara Üniversitesi,
Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü
Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi
merve.ssahin@outlook.com

ÖZET

Müslüman Kardeşler Cemiyeti veya diğer adıyla İhvan-ül Müslimin hareketi 1928 yılı Mart ayında Hasan El Benna ve 6 arkadaşı tarafından Mısır'da kurulmuştur. 1928 yılı Mısır'ının sosyal ve siyasi ortamının belirleyiciliğini, cemiyetin, hareketin kuruluş nedenselliğinden ayırmak mümkün değildir. Cemiyetin kuruluş argümanlarında dini olduğu kadar siyasi motifler de yer almıştır. Cemiyet kısa süre içerisinde Mısır'ın önemli aktörlerinden birine dönüşmüş, siyasi ve kurumsal kimliği ile sosyal ve siyasi yapıda önemli bir etkinlik elde etmiştir. Mısır toplumundan başlayarak İslam dünyasını dönüştürmeyi kendisine misyon olarak kabul etmiştir.

İhvan Hareketi, Mısır siyaset ve toplumunu etkilediği gibi, Mısır siyasetinin ve toplumunun yaşadığı her değişimden de etkilenmiştir. Nihayetinde 2012 yılında, Mısır'ın seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı hareket kendi bünyesinden çıkarmayı başarmıştır. Devletin en yüksek temsil mercii, bununla birlikte resmi ve meşru bir dış politika karar alıcısı olan Cumhurbaşkanı, aynı zamanda bir dış politika aktörüdür. 1928 yılında 6 kurucu ile başlayan serüven 2012'de iç ve dış politik alanlar nezdinde önemli bir aktör olarak dünya siyasetinin karşısına çıkmıştır. Bir yıl sonra 2013 yılında seçilmiş Cumhurbaşkanı Mursi askeri darbe ile görevden uzaklaştırılmıştır. Zamanla gelişen hadiseler darbeye uluslararası boyutu da olan bir mahiyet kazandırmıştır.

Bu çalışmada öncelikle; Cemiyet'in kuruluşundan, milli iradenin tecellisi olan seçimler ile 2012 yılında Mısır dış politikasına yön veren meşru bir aktör haline

gelişine kadar olan dönemde yaşadığı dönüşümler ele alınacaktır. Çalışmanın kapsamında ikinci olarak hareketin kısa süren iktidar döneminde, Mısır dış politikasına getirdiği açılımlar bölgesel ve küresel ölçekte etkileriyle değerlendirilecektir. Son olarak 3 Temmuz 2013 yılında yapılan askeri darbenin Mısır dış politikasında nasıl kırılmalara yol açtığı, darbenin başta Mısır-Türkiye ilişkileri olmak üzere bölgesel ve küresel ölçekte sonuçları analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Askeri Darbe, İhvan-ı Müslim

AN ANALYSIS OF THE QUESTION OF WHICH MUSLIM BROTHERS (IKHWAN) HAS EMERGED AS AN ACTOR IN EGYPT'S FOREIGN POLICY IN THE CONTEXT OF JULY 3 COUP

ABSTRACT

The Society of the Muslim Brothers, alias 'the Movement of al-Ikhwan al-Muslimun' was founded in Egypt by Hasan al-Banna with his six friends in March 1928. Being determinant of the political and social environment in Egypt of 1928 cannot be distinguished from the Movement's rationale. Among the foundation arguments, political motives were included as well as religious ones. The Society would soon become one of the significant actors and gained a significant effectiveness in the political and social structure by means of its political and institutional identity. It has taken as a mission the transformation of the Muslim world starting with Egypt.

The Ikhwan Movement was affected from every change that Egypt's politics and community experienced while influencing them. Ultimately, the Movement would manage to make one out of their body the first elected President of Egypt in 2012. President, the top agent in the state, is officially and legitimately a foreign policy maker and at the same time a policy actor in foreign affairs. The adventure began in 1928 with six founders and appeared before the world politics as a significant actor in the domestic and foreign policy areas. One year after, in 2013, the elected President Mursi was deposed from office by a military coup. Afterwards, the emerging developments would gain an international character to the coup.

Firstly, in this study, the transformations that the Society had experienced during the period from its foundation to becoming a legitimate actor dominating Egypt's foreign policy will be examined. In the context of the study, secondly, the new initiatives that the Movement brought to the foreign policy of Egypt in its short term in power will be considered along with their regional and global effects. Lastly, how the military coup made in 3 July 2013 led to the failures in

Egypt's foreign policy and its region- and world-wide consequences, notably over the Egypt-to-Turkey relations, will be analyzed.

Key Words: Egypt, military coup, Ikhwan-I Muslim

I. GİRİŞ

20. yüzyıl tüm dünya gibi Ortadoğu'nun da yeniden şekillendiği, ancak ve hatta güc mücadelelerinin yerleştiği, yeni sorunlar ürettiği, aktörlerin çeşitlendiği, buna bağlı olarak kendi dinamikleri çerçevesinde kendi aktör ve reaksiyonlarını da ürettiği bir coğrafyadır.

Ortadoğu'nun en önemli belirleyici ve sürükleyici ülkelerinden birisi olma potansiyelini her zaman muhafaza eden, buna bağlı olarak uluslararası politikanın başat aktörlerince de her zaman üzerinde bir gölge olması arzu edilen Mısır'da; Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin ortaya çıkışı da bu çalkantılı tablonun şekillenmesi ile eş zamanlıdır.

1928'de Müslüman Kardeşler Cemiyeti; hem Mısır'ın sosyal ve siyasal geleceğini ilgilendiren, mevcut halden başka bir hale dönüştürmeyi hedefleyen, hem de İslam dünyasını da içine alan idealler ve hedefler ile ortaya çıkmıştır. Cemiyet kendi içerisinde ideologlarını, mütefekkirlerini, aksiyonerlerini üretmeyi başarmış kurumlarını, geniş bir halk kitlesinden oluşan tabanını, örgütlerini vb. oluşturmakta muvaffak olmuştur.

Bütün bu unsurları ile Mısır ve İslam dünyasına ilişkin hedeflerini gerçekleştirmek üzere serüvenine başlamış, bu serüvende önemli kırılma ve dönüm noktaları ile karşı karşıya kalmış, idam ve suikastların da söz konusu olduğu bedeller de ödemiştir.

Nihayetinde önce iç politikada bir aktör olma sürecini tamamlamış, Arap Baharı olarak nitelendirilen konjonktürde halkın teveccühü ve tercihiyle fikirlerini iktidara taşımayı başarmıştır. Hareketin iktidar olması fikirlerinin de iktidar olması anlamına gelmektedir. İcrai ve karar alıcı olma konumunda, devleti temsil makamında bir iktidarı aynı zamanda dış politika aktörü haline dönüştüren şüphesiz bu temsiliyetin Cumhurbaşkanı vasfıyla yapılıyor olmasıdır.

Arka planını 1928 ruhunun oluşturduğu, hedef, söylem ve ideallerin de sır olmadığı, uzun soluklu bir serüvenin mirasçısı olarak Cumhurbaşkanı olan Mursi'nin iktidarı kısa sürmüş, bir askeri darbe ile görevden uzaklaştırılmıştır. Mısır'ın Arap, Ortadoğu ve İslam dünyasına ilişkin potansiyelini harekete geçirme idealinin iktidar olması göz önüne alındığında, iktidardan uzaklaştırılma eyleminin de ne anlama geldiği, mefhumu muhalifi üzerinden çıkarılabilmektedir. Her iki hususun da uluslararası bölgesel yapı üzerinde değişim içeren sonuçları söz konusudur. Mursi'nin başta Türkiye ve Filistin ile geliştirmeye çalıştığı ve yakaladığı

bölgesel politik ivmenin yanı sıra, Mursi'nin devrilmesinden hemen sonra Sisi'nin attığı dış politik adımlar, uluslararası aktörlerin gelişmelere ve darbe yönetimine yaklaşımı darbe ve dış politika ilişkisini ortaya koyan önemli referanslardır.

Bu çalışmada öncelikle cemiyetin kuruluşuna sebep olan etmenler incelenecek, ideolojisinin genel hatlarına değinilecektir. Nasır, Sedat, Mübarek ve Mursi dönemlerinde yaşadığı dönüşümlere bağlı olarak iç politikada aktörleşmesi tespit edilecek, buna bağlı olarak aynı zamanda iktidardaki konumu itibariyle dış politika aktörü olduğu vurgulanacaktır. Askeri darbe ile cemiyetin dış politik aktör olması arasındaki ilişki irdelenecektir.

II. MÜSLÜMAN KARDEŞLER CEMİYETİ'NİN DOĞUŞUNU HAZIRLAYAN ETMENLER

Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin tarih içindeki seyrini anlatmaya geçmeden önce, cemiyetin doğuşuna etkide bulunan tarihi, siyasi, dini ve sosyal sebeplere değinilmesi gerekmektedir. Cemiyete etki eden unsurları incelediğimizde, bulunduğu coğrafya için nefes kaynağı sayabileceğimiz Nil nehri etrafında kurulan Mısır, çok çeşitli devlet ve imparatorluklara ev sahipliği yapmıştır. Nihayetinde 1922 tarihine kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği, himayesi altında bulunan Mısır coğrafyası, bu tarihten sonra bağımsızlığını kazanmış lakin onun hemen öncesinde 1882'de başlayan İngiliz işgali ve sömürgesiyle tanışmıştır.

1952 Hür Subaylar Devrimi'ne kadar geçen süreci, "İngiliz-Mısır Hükümeti" olarak adlandırabiliriz. Bu durum sadece idare mekanizmasıyla sınırlı kalmamıştır. Ülkede her ne kadar bir kral bulunuyor olsa da adeta "kukla" olarak nitelendirilebilecek bir yönetim modeli ve anlayışı ile idarede İngilizlerin açık bir etkisi söz konusu olmuştur. Bu etkileri ekonomi üzerinde de belirleyici olmaları, eğitimi de yozlaştırıcı bir sonuç ortaya koymuştur.

Mısır'daki siyasi durumu tasvir ederken, sadece yukarıdaki bakış açısıyla hareket etmemiz, kendimizi sadece olayın sınırlı bir boyutuyla kısıtlamış olmamıza neden olacaktır. Projeksiyonumuzu dini yapıya çevirdiğimizde Mısır halkı, Ortadoğu coğrafyasının genelinde olduğu gibi Müslüman bir ülkedir. Müslümanların nüfusa oranı %90'dır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2017). "Sünni" kesimin çoğunluğu oluşturması, yine Ortadoğu'da sıkça görülen keskin bir mezhepsel çatışmanın Mısır toplumunda ortaya çıkmasına engel olmuştur. Bununla birlikte tekvin edilmek istenen seküler düşünce, İslami bir idareyi arzulayan kesim tarafından şiddetle karşı çıkılmasına sebep olmaktaydı (Şenol, 2014:5). Her zaman için ılımlı bir görüşü benimseyen Mısır toplumu, her ne kadar dini cenahta içinden çıkan cemiyetlere yakın bir duruş sergilese de -siyasi mekanizma ile aralarında önemli bağlara sahip olmasa da- yönetime karşı radikal tutum benimseyenlere de me-

safeli durmuştur. Bu nedenle denilebilir ki Mısır'daki toplum ameli bir dindarlıktan ziyade fitri bir dindarlığa sahiptir. Bu noktada Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin sisteme karşı stratejisi, bu temelden hareket edecek (Kutub'a kadar), yönünü bu doğrultuda belirleyecektir.

III. MÜSLÜMAN KARDEŞLER CEMİYETİ'NİN KURULUŞU VE İDEOLOJİSİ

1928 yılında Mısır'da, Hasan el-Benna öncülüğünde Müslüman Kardeşler Cemiyeti (Cemiyetü'l ihvâni'l müslimîn) kurulmuştur (El-Benna, 2016). 1906 yılında İsmailiye kentinde doğan el-Benna, yüksek düzeyde bir medrese eğitimi almış olup, devamında da öğretmen olarak hayatını sürdürmüştür. Aksiyoner kişiliği küçük yaşlardan beri süregelen ve İngiliz sömürüsüne tekabül eden dönemde; siyasi, sosyal ve kültürel erozyona karşı duyarsız kalamayacağını cemiyeti kurarak göstermiştir.

Cemiyetin ideolojisine geçmeden önce el-Benna'nın takip ettiği bir düşünsel söylemi irdelemek gerekir. El-Benna ve cemiyeti, İslam Modernizmi adı altında İbn-i Teymiyye'den başlayan ihya ve tecdit hareketlerinin, sırasıyla Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Reşid Rıza'nın etkilediği Mısır toplumunda, son halkayı "neo-modernist" olarak temsil etmektedir (Canbegi, 2013:73).

Bilindiği üzere özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkan İslam toplumunun geleceği hakkındaki belirsizlikler çeşitli düşüncelerin doğuşuna zemin hazırlamış, bilhassa Ortadoğu coğrafyasında Arap Milliyetçiliği popülerlik kazanmıştır. Mısır'da da bu düşünce akımları etkisini göstermiş ve el-Benna bu fikir sarmalının neticesinde, daha önceki İslam modernistlerinin aksine keskin bir Batı karşıtlığı ve tikel bir silahlanmayı benimseyen direniş hareketi rolünü oynamıştır (Canbegi, 2013:76).

El-Benna, cemiyetin dayandığı esasları 5 madde ile açıklamıştır: "Gayemiz Allah, önderimiz Resulullah, anayasamız Kur'an, yolumuz cihad, en büyük emelimiz, Allah yolunda şehit olmaktır." (Köse, 2014:33) Cemiyetin esaslarından sonra dava arkadaşlarına hitaben söylediği şu sözler (Canbegi, 2013:73) ise cemiyetin çerçevesini bir kez daha çizmektedir:

“Sizler, ne bir hayır kuruluşu, ne bir siyasi parti ve ne de sınırlı bazı amaçlar için kurulmuş bir heyetsiniz. Sizler, bu ümmetin kalbinde yer alan ve Kur’an’la insanları selamlayan yeni bir ruh, Allah’ın marifetiyle maddenin karanlık etkisini dağıtan bir nur ve Resûlullah (s.a.v) davetini haykıran yüksek bir sedasınız. Gerçekte sizler kendinizi; insanların, taşımaktan çekindiği bu davanın yükünü tek başına taşıyan birileri şeklinde hissetmelisiniz.”

Bu gaye ile yola çıkan El-Benna, amaca ulaşmanın tek yolunun halkı, bu bilinçte yetiştirmekten geçtiği sonucuna varır. Bu aslında tabanın muhatap alındığı bir hareket tarzıdır. Bu amaç için teşkilatlı bir çalışmanın gerekliliğine bağlı olarak çeşitli mesleklerden oluşan ve her bir mesleğin kendi içinde yapılaştığı bir sosyal mekanizma oluşturulmuştur. Sosyal devlet anlayışı ile devletin yerine getirmesi gereken, ancak devlet tarafından yeterince doldurulamayan bir alandaki boşluğu ikame eden bir anlayışı benimsemiştir. Bu prensip ve metotları ile cemiyet, ileride çeşitli parti ve örgütlere örnek de teşkil edecektir. Amaç ve metodolojisi toplumda karşılık bulmuş, hızla şubeleşmiş, farklı fonksiyonlara sahip şubelerinin sayısı ülke genelinde hızla artmış ve hatta sınırları aşmıştır.

Sünni geleneğe sahip olan cemiyetin el-Benna dönemindeki ilk dönem ideolojisi şu sözlerle amacını ifade eder: “İki amacımız vardır. İslam topraklarını yabancı güçlerden temizlemek ve özgür topraklarda İslam’ın hükümlerini toplumsal hayata uygulamak ve İslam Devleti’ni kurmaktır” (Canbegi, 2013:115). Bu noktadan hareketle 1936 yılından sonra el-Benna “İslam Devleti” şiarı ile 50 ülkenin devlet adamına mektuplar yazmış, onlara bu düzeni tesis etme noktasında öneri ve isteklerde bulunmuştur. (Bulut, 2017).

Cemiyetin genel itibarı ile izlediği metodları sıralamak gerekirse, İslam nizamını tahakkuk gayesi olan bu cemiyetin ideasının gerçekleşmesi için el-Benna kuvvete ihtiyaç olduğunu, bu kuvvetin de birlik olmaktan geçtiğini vurgular (Köse, 2014:249). Bunun gerçekleşmesi için yapılacak bir ihtilale sıcak bakmayan el-Benna, İslam’a aykırı olmayan hukuki ve siyasal düzlemde iktidar olmayı tercih etmiştir. Bununla birlikte hilafet altında birleşmeyi amaç addetmişlerdir. Cemiyet buna mukabil, “demokrasi” kavramına ise mesafeyle yaklaşmış fakat tamamıyla reddetmemiştir. Hatta demokrasiyi İslamiyetteki şura geleneği ile bağdaştırmıştır. Siyasi partiler hakkında ise biraz daha sert tutum sergilenmiş ve bu kurumların insanları tek bir yere bağlı olmayı, kişisel menfaatlerle hareket edildiği ve İslam’a tezat olarak ayrıştırıcı bir rol benimsediği ifade edilmiştir (Köse, 2014:253-254).

Pan İslamist ve ırkçı olmayan bir milliyetçiliği benimseyen cemiyetin ideolojisinde Filistin davası ve bu temelde oluşan Batı karşıtlığı önemli bir konuma sahiptir. Özellikle Filistin davasına atfedilen önem, cemiyetin Mısır'da önemli bir aktör olarak ortaya çıkmasının başlangıcı olarak görülmektedir. Bu nedenle, Mısır iç siyasetinde Filistin'e yönelik hassasiyetin artmasında cemiyetin etkisi önemli olmuştur. (Özkan, 2014:14).

Müslüman Kardeşler bu noktada cihad kavramına sıkı sıkıya bağlıdır ve bunun gereklerini de her daim gerçekleştirmeye hazırdır. Cemiyetin ideolojik algısında, paramiliter örgütlenme ve gölge devlet oluşturma anlayışı, önemli bir yer tutar ve cihad anlayışından ileri gelir (Canbegi, 2013:122).

Kısaca belirtmek gerekirse kuruluşundan bugüne sayıları milyonlara ulaşacak olan Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin ideolojisi İslam temelinde şekillenen, Batılı kavramlara mesafeli bir duruş sergileyen vedevletin İslam nizamına uygun olması gerektiği anlayışı çerçevesinde oluşmuştur.

IV. NASIR DÖNEMİ

Politize olma sürecini, geniş bir toplumsal taban desteği ile güçlendiren Cemiyet, Nasır dönemine kurucu ideoloğu Hasan el- Benna'nın suikast sonucu öldürülmesiyle girmiştir. El-Benna sonrası kimin lider olacağı hususunda kısa süreli bir karmaşa yaşanmış olsa da, cemiyet bu önemli krizi aşmaya muvaffak olmuş, Hasan el-Hudeybi'nin genel mürşit olmasıyla da sorun son bulmuştur. Ancak bu dönemde cemiyet başka problemlerle de karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde çeşitli hapis ve cezalarla Müslüman Kardeşler'i sindirme faaliyetleri devam ederken Mısır, cemiyetin de manen destek verdiği- Kral Faruk'a karşı yapılan 1952 Hür Subaylar darbesi ile sarsılmıştır. General Necip, Cemal Abdülnasır ve Enver Sedat'ın başını çektiği bu darbe sonrası General Necip, devlet başkanlığı koltuğuna oturmuştur. Darbeden iki yıl sonra 1954'te iktidardaki koltuk bir kez daha el değiştirmek durumunda kalmış ve Nasır, 16 yıl sürecek olan devlet başkanlığı görevini devralmıştır. Bu gelişmeler Cemiyet tarafından "mübarek eylem" olarak tanımlanmış (İlim Kültür Eğitim Derneği, 2012:32) öyle ki Seyyid Kutub cemiyeti temsilen ihtilal komitesinde görev almıştır (Gürbüz, 2014:151).

Müslüman Kardeşler hariç diğer örgüt ve siyasi mekanizmaların yasaklandığı bir dönemde, Nasır ile kurulan iyi ilişkiler el- Benna'nın öldürülmesiyle zor ve sıkıntılı zamanlardan geçen Cemiyetin toparlanması için bir imkan sunmuş ancak bu durum çok uzun sürmemiştir. Nasır'ın İngiltere ile mutabık politikaları, bunun yanı sıra Sosyalist düşünceye olan sıcak yaklaşımı zaten pamuk ipliğine bağlı ilişkiyi kopma noktasına getirmiştir. Ayrıca 1954'te Nasır'a yönelik başarısız bir suikast düzenlenmesi, cemiyetin aleyhine olacak şekilde bardağı taşıran son

damla olmuştur. Nasır'ın kısa süreli olarak iktidar yolunda desteğini aldığı Müslüman Kardeşlerin etkisiz kılınmasına ilişkin politikalar devreye girmiş ve cemiyet yasaklanmıştır.

Bu dönem içerisinde cemiyetin yaşamış olduğu bu zorlu süreç, önemli fikir ayrılıklarına sebep verecek ve Seyyid Kutub öncülüğündeki radikal kanat Müslüman Kardeşlerin ideolojisine yeni bir yön çizecektir. 1952'de cemiyete katılan Seyyid Kutub fikirleriyle, el Benna'dan sonra en önemli isim olmuştur. Kutub, el-Benna gibi tabandan tedricen başlayan devrime karşı çıkmış tepeden inme bir devrimi yeğlemiştir. Çünkü İslam nizamının uygulanmasını Mısır'daki hükümetlerden beklemeyi boşa harcanan vakit olarak değerlendirmiş (İlim Kültür Eğitim Derneği, 2012:33) ve bir an önce Cahiliyye'yi (Canbegi, 2013:131) temsil eden Mısır'daki yönetimin değişmesi için cihad çağrısı yapmıştır. Bunların yanı sıra Kutub; el-Benna'nın batılı kavramlara karşı olan ılımlı duruşunun aksi bir tutum benimsemiş, bu kavramları tamamıyla reddetmiştir. Seyyid Kutub'un Nasır ve yönetimine karşı sert söylemi ve cihad çağrısı, onun 1966'da idam edilmesinin bir nedeni olacaktır.

V. ENVER SEDAT DÖNEMİ

1970'de Nasır'ın ölmesi sonucu iktidara Enver Sedat gelmiş, gerek Mısır gerek Müslüman Kardeşler için önemli gelişmelerin yaşanacağı bir dönem başlamıştır. Sedat, Nasır döneminden farklı olarak içerde kendine muhalif kesim olan sosyalistlerin darbe yapmasını engellemek için bir yandan ABD şemsiyesinin altına girmeyi tercih ederken (Şenol, 2014:29), diğer yandan da Nasır'ın karizmatik liderliğinin boşluğunu doldurmaya matuf olarak, her türlü baskıya karşılık önemli bir toplumsal tabana sahip olan Müslüman Kardeşler mensuplarının hapis hayatlarına son veren bir genel af ilan etmiştir. Esasında bu durum Mısır'da alışıkla gelmiş bir siyaset stratejisi olarak nitelendirilmekte, siyasal rejimin kendisine muhalif olan gruplar arasındaki ihtilafı arttırma stratejisinin parçası olarak kabul edilmektedir. Böylece Sedat, eski rejimin kalıntıları olan Sosyalist yapılanmanın karşısına Selefiliğin temsilcisi Müslüman Kardeşleri de denklem dışına itmemiş olmaktadır (Abdülcelil, 2012:88). Diğer taraftan Sedat'ın bu adımı ile siyasal yasaklar nedeniyle politik alanda gittikçe pasifleşen Müslüman Kardeşler yeniden toparlanma sürecine girmiştir. Bu süreçte dikkat edilen husus, ülke yönetim mekanizmasını eleştirmeyen bir politika ve kurulduğu ilk günden bu yana şiddet taraftarı olmamaya gösterilen özen olmuştur. (Tığlı, 2011)

Müslüman Kardeşler, Sedat'ın halk nezdindeki meşruiyet aracı olmuş fakat bu durum da çok uzun sürmemiştir. Çünkü bu dönem, Mısır'ın İsrail ile Camp David Antlaşması'nı imzaladığı, Batı ile yakınlaşma sağlanarak iç ve dış politikada

ivmesini artıran bir ülke konumuna geldiği dönemdir. Sedat'ın bu politikalarına karşılık Müslüman Kardeşler, çok önemli reaksiyon göstermiş ve yönetime karşı ciddi eleştirilerde bulunmuştur. Kısa bir toparlanma sürecinin ardından cemiyet üyeleri için yeniden yasaklı bir dönem, bu yasaklı dönemle birlikte de cemiyetin sistem içinde çözüm üretme arayışı başlamıştır. Yeni çözüm arayışları cemiyetin mesafeli durduğu siyasi partilere bakış açısında “yeşil ışık” olarak değerlendirilebilecek değişiklikler de ortaya çıkarmıştır. Cemiyet içi ayrışmalara sebep olan sistem içi çözüm arayışı, asıl nüvelerini ise Mübarek döneminde verecektir.

VI. HÜSNÜ MÜBAREK DÖNEMİ

Mısır, tarihinin en çalkantılı dönemlerinden biri olan 1981'de ülkesinin bağımsızlık kutlamalarında suikaste kurban giden Enver Sedat'ın ardından Mısır, 80'li yıllara Hüsnü Mübarek ile girmiştir. Mısır ordusunda hava kuvvetleri komutanı olan Mübarek, 24 Ekim 1982'de yapılan referandum ile Cumhurbaşkanlığına seçilerek 30 yıl sürecek iktidar hayatına başlamıştır (Arı, 2014:149).

Göreve yeni seçilmesine rağmen Nasır ve Sedat dönemlerinin “sessiz izleyicisi” Mübarek, edindiği tecrübe ve deneyimleri kendi idaresinde kullanabilmiştir. Öncelikle ülkesindeki örgütleri radikal ve ılımlılar şeklinde ayırmış, sonra politikasını; radikallere “baskı”, ılımlılara daha müsamahalı olacak şekilde belirlemiştir (Canbegi, 2013:149). Diğerlerine nazaran ılımlı bir söyleme sahip Müslüman Kardeşler ikinci grupta yer almıştır.

Bu dönemin bir diğer özelliği siyaseten yasaklı olan cemiyetin, siyasi ideolojisinde değişim rüzgarlarının olmasıdır. 1984 seçimlerinde laik Wafd partisi ile çıkar odaklı iş birliği yapan cemiyet, ilk kez seçimlere katılmış ve 8 sandalye ile temsil hakkı kazanmıştır (Gülenç, 2014:47). 1987 yılında yapılan seçimlerde ise bu oran 36'ya çıkmış ve Müslüman Kardeşlerin siyasi bazdaki muhalefet gücünün giderek artması Mübarek yönetimini endişeye sevk etmiştir. Bu endişe, Mübarek'i bir takım önlemler almaya sevk etmiştir. Örgüt üyelerinden bir kısmının mesnetsiz suçlamalarla tutuklanması bu kapsamda yer verilebilecek örneklerden birisidir. Ama en önemlisi Anayasa'nın seçim sisteminde değişikliğe gidilerek, İslami temellere dayanan bir siyasi partinin yasaklanması ve böylece Müslüman Kardeşler'in yükselişinin engellenmesidir. Siyasi arenadaki bu yasak kısa süreli olsa da cemiyetin toplumsal sorunlara daha fazla eğilmesine ve sosyal devletin görmesi gereken bir takım faaliyetler içerisine girmesine, işlevleri üstlenmesine itmiştir (ntv, 2017). Toplumsal tabanda sağlıkçılar, mühendisler gibi meslek grupları arasında yoğun sendikal faaliyetlerde bulunulması cemiyetin önemini daha da arttırmıştır (Yamaç, 2015:37).

1990’da Irak’ın Kuveyt’i işgali ile başlayan savaş sürecine cemiyet ciddi tepkiler göstermiş, bu süreçte dış politikada Mübarek ile aynı politik çizgiyi benimsemiştir. Ancak aynı dönemde iç politikada seçim yasakları nedeniyle de 1990 seçimlerini boykot etmişlerdir. Bir yanda bunlar olurken diğer yandan Kardeşler arasında da tam bir fikir bütünlüğünün sağlandığı görülmektedir. Genel olarak Seyyid Kutub fikirlerini savunan izolasyoncu kurucu/ yaşlı kuşak ile onlara göre daha ılımlı ve reformist genç kuşak tarafından oluşturulan farklı ekoller söz konusudur. Genç kuşak her türlü baskıya karşılık Mübarek ile olan etkileşimin aynı siyasal düzlemde yapılmasını isterken, yaşlı kuşak bunu ideolojiden sapma olarak değerlendirmektedir. 90’lı yıllarda teşkilat içinde ıslah hareketi ile yeni konjunktürde nasıl tavır alınması gerektiği sorgulanır hale gelmiştir. Özellikle sekülerizm ve demokrasi kavramları irdelenmiş; bu anlamda önemli mesafeler kat edilmiştir (İlim Kültür Eğitim Derneği, 2012:36).

1995 yılına gelindiğinde tarih tekerrür edecek ve tıpkı Nasır’a yapıldığı gibi başarısız bir suikast girişimi de Mübarek’e yapılacaktır. Bu olayın faili görülen Müslüman Kardeşler ise yine baskı ve sindirme politikalarıyla yüz yüze kalacaktır. Bu bağlamda meslek odalarında ve meslek odaları aracılığıyla kurduğu hakimiyet bertaraf edilmek istenecektir (Gülenç, 2011:49). 1999 seçimlerinde ise dördüncü defa Cumhurbaşkanlığına seçilen Mübarek, geleceğe yönelik açıklık ve şeffaflık vaadinde bulunmuş olsa da Cemiyete karşı yürütülen politikalar bu vaadin kapsamı dışında kalmıştır (Canbegi, 2013:157). 2000 seçimleri öncesi örgüt üyelerin bazılarının tutuklanmasına rağmen Müslüman Kardeşler bağımsız adaylarıyla 17 milletvekilliği kazanmış, Müslüman Kardeşler böylece yasal zeminde bir kez daha muhalefet etme imkanı bulmuştur.

2001 El Kaide’nin terör eylemleri ve 2003’te ABD’nin Irak’ı işgali, ABD’nin “demokrasi” söylemiyle Ortadoğu’yu yeniden dizayn etmeye yönelik adımları, Ortadoğu’da satranç taşlarının yeniden hareket ettirilmesi anlamına geliyordu. 2003 Irak işgali ile bölge için çalan tehlike çanları, her ne kadar Batı’ya karşı yakın politikalar izlemeye çalışıyor olsa da Mübarek yönetimini de endişelendirmiştir. Demokrasi söylemine yapılan vurgu ve bizzat ABD tarafından bunun örnek uygulayıcı olabileceğinin ifade edildiği bir konjunktür, Mısır’da (Canbegi,2013:159), Mübarek’i de bir takım demokratik haklar ve seçimler konusunda reformist adımlar atmaya itmiştir. Ancak bu adımlar ve tedbirler Mısır’ın Arap Baharı sürecinden hariç kalmasını sağlayamayacaktır. Arap Baharı’na giden sürecin ön emarelerini temsil edecek olan siyasal ve ekonomik talepler içeren protestolar zinciri Mısır’da 2003’te başlamıştır.

Mübarek’in bir takım “demokratik açılımlarına rağmen” otokratik yönetiminin devam ettiğinin ispatı, tek adayın olduğu 2005 seçimlerinde 6.kez Cumhurbaş-

kanı olarak seçilmesidir. Aynı yıl yapılan milletvekili seçimlerinde ise Müslüman Kardeşler, giderek artan gücünün neticesinde bağımsızlar olarak 83 sandalye kazanmıştır. Mübarek karşıtı eylemlerin dozajının giderek artması, eş zamanlı olarak muhalefete karşı cadı avı olarak nitelendirilebilecek bir sürecin ortaya çıkmasını da netice vermiştir.

Siyasetin pratik sahasında bu gelişmeler olurken, cemiyet 2007 yılında siyasi partiye dönüşmesinin ilk ışıkları sayılabilecek bir program taslağı yayınlamıştır. Ancak bu taslağın da tam bir mutabakatla alınmış bir karar olmadığı da dile getirilmiştir (Yamaç, 2015:42). Ayrıca siyasal parti fikrine ideolojik bağlamında hala sıcak bakmayan cemiyetin, bağımsız adaylarla yer aldığı legal siyaset zemininde parti olarak var olabilmesi ancak 2011 yılında hem söz konusu hem de mümkün olabilecektir

2011 yılına gelindiğinde Tunus'ta başlayan Arap Baharı, kısa süre sonra Mısır'da da etkisini göstermiştir. Daha önceki yıllardan başlayan, emareleri görülen ve halkın siyasi, sosyal, ekonomik anlamda bir nebze bilinen talepleri çerçevesinde zirveye ulaşan bir isyan ve protesto olaylarına sahne olmuştur. Müslüman Kardeşler Cemiyeti'nin de öncülük ettiği bu isyan dalgası sonucu Hüsnü Mübarek 11 Şubat 2011'de istifa ederek 30 yıllık iktidarını sonlandırmıştır.

VII. MURSI DÖNEMİ

Mısır ve Müslüman Kardeşler için tarihin dönüm noktalarından biri, Mübarek'in istifasının ardından 2012'de yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Müslüman Kardeşler mensubu Muhammed Mursi'nin Cumhurbaşkanı seçilmesidir. Mısır tarihinin siyasi kültüründe gelenekselleşmiş bir tabu halinde darbe ile başa gelen liderlerin aksine Mursi ilk kez demokratik yollarla seçilmiş ilk Cumhurbaşkanı olma sıfatına nail olmuştur. Bu durum özelinde Müslüman Kardeşler'in de kurulduğu tarihten bu yana geçireceği en büyük dönüşümlerinden birine kapı aralamıştır. Böylece Kardeşler'in kurucu ideoloğu el-Benna'nın İslam Birliği kurma ideasıyla başladığı bu yolculukta, ülkeyi doğrudan yönetme vasfına erişilmiş olunmuştur.

Arap Baharı'nın etkisiyle halkta yıllardan beri birikmiş olan dikta rejimine "dur" deme isteği ile milyonlarca Mısırlı meydanları doldurmuş, süreç kısa sürede 2011 yılında Mübarek'in istifası ile neticelenmiştir. 2012 yılı Cumhurbaşkanlığı seçimlerine giden süreçte İhvan, yıllar içerisinde çeşitli milletvekillikleriyle temsil edildiği parlamentoda bu defa parti zemininde bir aktör olmak için Hürriyet ve Adalet Partisi'ni (HAP) kurmuştur. Nihayetinde 25 Ocak Devrimi'nde oluşan Vesayet Rejimi'ni sonlandırma ittifakı kendini 2012 seçimlerinde de gösterdi ve geniş bir toplumsal taban desteğini arkasına alan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin

adayı Mursi %51,73 oy alarak halkın kendi iradesiyle başa getirdiği ilk Cumhurbaşkanı oldu (Aljazeera, 2017).

Mısır ve Ortadoğu tarihi için önemli bir mahiyet taşıyan bu zafer kısa ömürlü olacak ve Mursi'nin Cumhurbaşkanlığı sadece 369 gün sürecektir (t24, 2017). Mübarek rejimi devrilsen bile yönetim ve ordu mekanizmasındaki vesayet odakları yerinde kalmış, ilerleyen süreçte de tarih tekerrür etmiş ve tarihler 3 Temmuz 2013'ü gösterdiğinde Mursi, kendi atadığı Genelkurmay Başkanı Abdülfettah el-Sisi tarafından 3 Temmuz 2013'te bir darbe ile görevine son verilmiştir.

3 Temmuz Darbesi'ne giden bu kısa zaman dilimindeki yönetim becerisinin tam anlamıyla objektif bir değerlendirmeye tabi tutulamayacağını belirtmekle beraber, Mursi'nin özellikle laik, liberal ve Hristiyan grupların yoğun tepkisine maruz kaldığı ifade edilebilir. Öyle ki Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin üzerinden fazla bir zaman geçmemesine rağmen bu kesimler tarafından provokasyon içeren bir siyaset uygulanmaya başlanmıştır (Özhan, 2013).

Ülke ekonomisinin dışa bağımlılığı, rejimden arta kalan ekonomik sorunlara kısa vadede çözüm bulunmasını zorlaştırmış, bu da halk nezdinde Mursi'nin itibarını zedeleyici bir sebep olarak sunulmaya başlanmıştır. Ayrıca Mursi'nin yönetim kadrolarında darbeci zihniyetin izlerini silmek üzere yaptığı girişimler (t24, 2017) kendi gücünü arttırmak şeklinde bir algıya dönüştürülmüş ve kendisine karşı ciddi tepkilerin oluşmasını sağlayacak algısal bir ortam inşa edilmiştir.

Darbeye giden sürecin perde arkasındaki gerçeklerin görünenden daha önemli olduğu aşikardır. Bu sebeple İhvan ile 25 Ocak Devrimi'nde aynı saflarda mücadele eden sol, liberal ve Hristiyan kesimlerin daha sonrasında demokrasiden yana değil de darbe yapan ordudan yana tavır almaları ve Mursi'ye yönelik yoğun kara propaganda girişimlerinin bir parçası oldukları göze çarpmaktadır. Darbe yapmanın gerekçesi olarak kamuoyuna sunulan bütün argümanların darbeyi meşrulaştırmayacağı tartışmasızdır.

Mısır'ın bugüne kadar darbelerle şekillenen bir vesayetçi yönetim anlayışından bahsettiğimiz gibi dış politikası da, devlet geleneğinden yoksun liderlere göre değişken bir durum haline gelmiştir. Nasır dönemi takip edilen Sovyet yanlısı politikalar, Sedat döneminde daha Amerika ve İsrail odaklı politikalara evrilmiş, nitekim Mübarek de tercihini Batı bloğundan yana kullanarak statükocu bir anlayışı benimsemiştir.

Mursi hariç, diğer devlet başkanlarının asker kökenli olduğu Mısır'da ordu, dış politika yapımında önemli bir paya sahip olmuştur. Özellikle ordunun ekonomi ve siyasetteki ağırlığı sivil bir cumhurbaşkanı olarak Mursi'nin iç ve dış siyasette adım atmasını zorlaştırmıştır (Bilener, 2014). Darbeyi takip eden zaman dilimindeki gelişmeler göstermiştir ki, Mursi'nin dolayısı ile İhvan'ın, dış politikada

atmak istediği adımlar ülkede darbe yapılmasının arka planındaki gerekçelerden birisidir. Dış politik tercihlerin ve bu doğrultuda devam etmesi muhtemel politikaların küresel ve bölgesel dengelere bir meydan okuma olarak değerlendirilmiş olabileceğini söylemek mümkündür.

Bu noktada Mursi'nin, dış politikada seleflerinden farklı bir perspektif geliştirmeye çalıştığı göze çarpmaktadır. Mursi, Mısır'ın tarihten gelen "bölgenin abisi" rolünü, ilk ziyaretini Afrika Birliği zirvesi için gittiği Etiyopya'da göstermeye çalışmıştır (Bilener, 2014). Bir nevi imaj tazeleme olarak gösterilen bu hamle, Mursi'nin Ortadoğu'daki ilk ziyaretini de Suudi Arabistan'a yaparak pekiştirmeye devam etmiştir. Öyle ki, Mursi'nin Suudi Arabistan'a gerçekleştirdiği ziyaret, devamında İran'daki bağlantısızlar zirvesine katılması ve ayrıca Sedat döneminde uygulamaya konulan Camp David düzenine ilişkin olumlu beyanatlar vermesi, dış politikada ekonomiyi önceleyen bir denge politikası uygulayacağını gösteren önemli ipuçları olmuştur. (Kazak, 2017:108).

Diğer yandan İhvan, kurulduğu günden bu yana Filistin davasını dış politika anlayışında önemli bir yere konumlandırmış ve Mursi de Filistin Otoritesi olarak El-Fetih yerine Hamas'ı muhatap kabul etmiştir (Bilener, 2014). Lakin İhvan'dan farklı olarak Mursi, kurguladığı denge politikası doğrultusunda hareket ederek özellikle Gazzeliler için hayati öneme haiz Refah Sınır Kapısı'nı kapatmıştır. Mursi'ye karşı ciddi tepkilere neden olan bu yasak daha sonraki süreçte kademeli olarak gevşetilmiştir.

Müslüman Kardeşler'in genel dış politikasının önemli sacayaklarından biri olan Batı karşıtlığı ise yerini rasyonalist bakış açısına sahip ılımlı söylemlere bırakmıştır. Çünkü içte tam anlamıyla egemenliğini sağlamlaştıramayan Mursi yönetiminin, başta ABD olmak üzere büyük güçlere karşı aykırı çıkışlardan kaçındığı gözlemlenmiştir.

Mursi, Mısır'ın bölgesinde etkin bir aktör olabilmesi ve uluslararası politikada potansiyeline uygun yerini alması için bir takım ittifaklara da ihtiyaç duymuştur. Bu destek ise hiç kuşkusuz özellikle siyasi minvalde cemiyetin örnek kabul ettiği, AK Parti'nin iktidarda olduğu Türkiye tarafından verilmiştir. Mursi ve Erdoğan, karşılıklı olarak ülke ziyaretlerinde bulunmuş ve ikili ilişkilerin Altın Çağı'nı yaşadığı bir döneme girilmiştir. Mursi'nin AK Parti kongresine katılarak burada bir konuşma da yapması şüphesiz ki ilişkilerin geleceği ve potansiyeli açısından çok önemli bir göstergedir. Bunun yanı sıra Mursi, Suriye'de devam eden iç savaş sebebiyle Suudi Arabistan, İran ve Türkiye'nin de içinde olduğu bir barış inisiyatif misyonu yüklenmek istemiştir (Gökçen,6/65, e.t.2017). Lakin Suudi Arabistan ve İran'ın Suriye rejiminin devamlılığı noktasında ayrı kutuplarda yer alması bu girişimin olumsuz sonuçlanmasına neden olmuştur.

Tüm bunların ötesinde Müslüman Kardeşler kimliğini üzerinde taşıyan Mursi, uluslararası arenada Mısır'ın başat ve bütünleştirici bir aktör rolünü oynaması için gerek bölge ülkeleri ile gerekse de hegamon güçlerle diyaloglara girmiştir. Fakat İhvanın kuruluş felsefesi ve ideallerinin sır olmadığı, dolayısıyla bu geleneğin mirasçısı Mursi'nin, başta ABD ve İsrail olmak üzere uluslararası ve bölgesel düzlemde (Suudi Arabistan) kabul görmesinin zorluğunu söylemek mümkündür.

Mursi'nin hapis hayatıyla birlikte tekrar baskı dolu yıllar başlamış; bu zamana kadar şiddetten uzak duran cemiyet 25 Ocak 2015'de terör örgütü ilan edilmesinin ardından kademeli olarak sert mesajlar vermeye başlamıştır. Bunun akabinde de ufak çaplı şiddet yoluna başvurduğu izlenmiştir (Kalabalık, 2013) İhvan'ın faaliyetlerinin yasaklanmış olması, Mısır ve Ortadoğu coğrafyasında derin izler bırakmış olan bu cemiyetin nihayete ereceği anlamına gelmemektedir.

Darbe ile iktidarı ele geçiren Sisi'nin, hızlı bir şekilde İhvan üyelerini tutuklama ve cemiyete yönelik yasaklama faaliyetleri ise vaziyetin kendisi için ne gibi sonuçlar doğuracağını kestirememesinden ileri gelmiştir. Bu nedenle Sisi, pragmatist hareket ederek içte kendisine yöneltilen itiraz seslerini, dış politikada, ittifaklarını çeşitlendirerek söndürme yolunu tercih etmesine sebep olmuştur. Bu noktada Sisi yönetimi, önemli oranda Mübarek dönemi takip edilen diplomasi çizgisine dönmüş (Bilener, 2014) ve özellikle uluslararası kamuoyuna baskı aracı olarak "kullanabileceğini" düşündüğü İsrail ile çok yakın ilişkiler kurmuştur. Nitekim Filistinliler için hayati önem arz eden Refah Sınır Kapısı, darbeden kısa bir zaman sonra kapatılmıştır. Hatta bu adım ilk dış politik adımlar arasında yer alacak kadar hızlı olmuştur.

İç politika merkezli dış politika yürüten Mısır cephesinde, bir diğer dikkat çeken davranış ise Türkiye'ye karşı takınılan tavır olmuştur. Demokratik olmayan yollarla iktidara gelen Sisi rejiminin Türkiye tarafından tenkit edilmesi, önce karşılıklı büyükelçilerin geri çağırılmasına, daha sonra Türk Büyükelçisinin istenmeyen adam ilan edilmesine, Türkiye'nin mütekabiliyet çerçevesinde karşılık vermesine giden bir süreçle devam etmiştir. Mısır Türkiye ilişkilerinin en düşük seviyeye indirilmiştir. (Özkan,2014: 21). Diğer yandan Sisi'nin yani askeri rejimin en büyük destekçileri olan Körfez ülkeleri dış politikada öncelikli bir konuma sahip olmuştur. (Şarku'l Avsat, 2017). Fakat başta ABD, İsrail ve Suudi Arabistan olmak üzere kurduğu ittifaklar, ekonomik gidişatın kötüye gitmesine engel olamamış, ülkede istikrar tam anlamıyla istikrar da temin edilememiştir. (Telci, 2016).

SONUÇ

Yakın tarihin en önemli ve örgütlü İslami hareketlerden biri olan Müslüman Kardeşler Cemiyeti kurulduğu günden itibaren giderek artan bir toplumsal ve siyasal tabana sahip olmuştur. Günümüzde gerek Mısır'da gerekse de uluslararası arenada milyonlarca üyeye sahip olmuş ve diğer İslami örgüt ve partilere örnek teşkil etmiştir. El- Benna'nın ve arkadaşlarının İslam devleti ideası ile başladığı serüveni, ortak paydada buluşabileceği birçok kesime hitap etmesini sağlayarak, toplumsal tabanda büyük bir karşılık bulmuştur.

Nasır'dan Mursi'nin iktidarına kadar geçirdiği değişim ve dönüşümün incelendiği bu çalışmada, Müslüman Kardeşler'in önemli ideolojik değişimlerden geçtiği gözlemlenmiştir. Toplumdan başlayarak tedricen bir İslam devrimini hedefleyen El-Benna'nın görüşü, Seyyid Kutub döneminde daha da radikal bir söyleme dönüşmüştür.

Toplumsal tabanda sosyal devlet mantığı ile hareket eden cemiyet, Mursi öncesi döneme kadar siyasal rejim tarafından tehdit olarak kabul edilmiş ve engellenmeye çalışılmıştır. Yine Mursi'ye kadar olan dönemde demokrasi, sekülerizm vb. Batılı kavramlara mesafeli bir duruş sergileyen cemiyet, sistem içi muhalefetle siyasal düzlemde etkisini hissettirmeye ve bir aktör olmaya çalışmıştır. Özellikle Nasır dönemine tekabül eden dönem, Seyyid Kutub sonrası cemiyet için fikir ayrılıklarının yaşanmaya başladığı bir dönemeç olmuştur. Radikal ve ılımlılar şeklinde ikili seyreden bu süreçte, Enver Sedat dönemi itibari ile radikal kanat, Mübarek dönemi ile ılımlı kanatın daha baskın olduğunu söylemek mümkündür.

Cemiyetin, başlangıçta siyasal partilere karşı tutumu, her 3 dönemde de çeşitli sindirme politikalarına karşın sistem içi çözüm arayışlarına sebep olmuş ve 1984'te ilk kez seçimlere katılmıştır. Bu iç ve dış politikada aktör olma bağlamında da önemli dönüm noktalarından birisidir. Siyasal temsil hakkı kazandığı bu sürecin devamında, seçimlerde yükselen bir grafik sergilemiş ve İslam dinindeki şura kültürüne benzetilen demokrasi kavramı cemiyet içinde uluslararası konjonktürün de etkisiyle 90'lardan sonra daha da çok söz konusu edilmeye başlanmıştır.

Resmi veya gayri resmi şekilde yapılan sistem eleştirileri ne şekilde olursa olsun her zaman açık kapı bırakma politikasıyla yürütülmüştür. Şiddet içermeyen bir İslami muhalefet hareketi olan Müslüman Kardeşler, en önemli gücünü 2011 Arap Baharı sürecinde elde etmiş, 30 yıl boyunca iktidarda kalan Hüsnü Mübarek görevi bırakmak zorunda kalmasında önemli rol üstlenmiştir. Müslüman Kardeşler'in uğruna yıllarca "muhalefet" olarak verdiği mücadele, Mursi'nin yapılan ilk demokratik seçimlerde Cumhurbaşkanı seçilmesiyle zaferle sonuçlanmıştır.

Ne var ki bu iktidar kısa ömürlü olmuş, askeri darbe sonucu bir yıllık görevinin ardından görevinden azledilerek tutuklanmıştır.

1 yıllık iktidarı boyunca Mursi, hem diktatoryal rejimin kalıntılarıyla mücadele ederek demokrasi savaşı vermiş hem de uluslararası arenada Mısır'ın önemli bir aktör olmasına imkan verecek potansiyelin tespit edilmesi ve harekete geçirilmesi için çaba harcamıştır. Bölgesindeki problemlere karşı çözüm noktasında diplomatik yollara başvurmuş, neticede geliştirmeye çalıştığı ilişkilerle de Mısır'ın aksiyonerliğine katkı sunmaya çalışmıştır. Batı'ya karşı, bir önceki iktidarlardan yaptığı gibi sessizce boyun eğmeyeceğinin emarelerinin, başta Türkiye olmak üzere bölge ülkeleriyle geliştirmeye çalıştığı ilişkinin boyutlarından anlamak mümkündür.

Bütün bu süreçler aynı zamanda Müslüman Kardeşleri adım adım iç politikada örgütlü kurumsal bir aktör haline dönüştürmüştür. Dış politikaya ilişkin söylemleri ve hedefleri de olan Müslüman kardeşlerin iç politika aktörü olarak iktidara talip olmaları ve iktidara ulaşmaları, aynı zamanda onları bir dış politika aktörü olmalarını da netice vermiştir.

İhvan'ın Mursi'nin şahsında tezahür eden iktidar süreci, aynı zamanda o güne kadar bir sır olmayan İhvan'ın söylem ve arzularının da iktidara taşınması anlamına gelmiştir. Bu söylem ve arzular kısa iktidar döneminde kısıtlı olarak, kısmen dış politik tutumlara da yansımıştır. Bölgesel sorunlarla ilgilenme düzeyi ve özellikle Türkiye ile yaşanan uyum bölgedeki dengeleri değiştirecek bir potansiyeli ortaya çıkarmıştır. Müşterek zemin üzerinde yakalanan bu potansiyel uluslararası diğer aktörlerin de dikkatini çekmiştir.

3 Temmuz darbesi sürecinde Türkiye dışındaki diğer uluslararası aktörlerin tepki düzeyleri daha farklı olmuştur. Uluslararası toplum, uluslar arası aktörler kendilerinden beklenen düzeyde bir tepki üretmemiştir. İktidarı gayrı meşru bir şekilde ele alan Sisi ile diğer uluslararası aktörlerin geliştirdikleri ilişki düzeyi, buna bağlı olarak Sisi'nin dış politikadaki öncelikleri, Mısır dış politikasındaki kırılmaların 3 Temmuz darbesi ile doğrudan bir sebep sonuç ilişkisi bulunmaktadır.

Mısır'da yapılan darbe İhvan'ın Mısır içinde bir iç politik aktör olmasını engelleyebilecek potansiyeli taşımamaktadır. Zira hareket 1928'den günümüze uzanan zaman aralığında Mısır'da önemli bir sosyal ve siyasal taban elde etmiştir. Ancak darbe İhvan'ın bir dış politik aktöre dönüşmesini, bir dış politika aktörü olan devleti de doğrudan yönetmesini mevcut durumda etkilemiş ve engellemiştir. Darbe Türkiye ile önemli bir müttefik ve bölgesel partner olabilecek, bölgesel etkin bir aktör olabilecek Mısır'ın tekrar içe kapanmasına, yeni iç sorunlar üreterek bu sorunlarla meşgul olmasına neden olmuştur. Mısır'ın dış politikasını kimin yöneteceği veya yönetmeyeceği, kimin dış politika karar alma sürecinde aktör

olacağı veya olmayacağı ve politik önceliklerinin ne olacağı veya ne olmayacağı, bölgesel konumunun nerede olacağı veya olmayacağına ilişkin tabloyu askeri darbe yeniden çizmiştir.

Darbenin en önemli görünür somut sonuçlarından birisinin bu çerçevede olduğunu söylemek mümkündür. Bir hadisenin ne sonuçlar ürettiği kadar, muhtemel hangi sonuçları engellediği de analizin bütünlüğüne dahildir.

KAYNAKÇA

- Abdülcelil, T. (2012). Mısır Devrimin Ayak Sesleri, Yarın Yayınları, İstanbul.
- Arı, T. (2014). Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Dora Yayınları, Bursa.
- Canbegi, H. (2013). Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti, Öteki Adam Yayınları, İstanbul.
- El Benna, H. (2016). Hatıralarım, (Çev.) Eryarsoy, B., Arpaçukuru, O., Beka Yayınları, İstanbul.
- El verdani, S. (2011). Mısır'da İslami Akımlar, (Çev.) Turan, S., Fecr Yayınevi, Ankara.
- Gülenç, İ. (2016). Oryantalizm Ekseninde Müslüman Kardeşler ve Mursi Dönemi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Gürbüz, H. (2014). Mısır Özeli'nde Müslüman Kardeşler Hareketi'nin Sosyolojik Analizi, Yüksek Lisans Tez, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- İlim Kültür Eğitim Derneği, (2012) "Ortadoğu'da İslamcı Siyaset: Değişim Sürecinde Müslüman Kardeşler ve Nahda", İlke Yayıncılık, İstanbul.
- Kazak, C. (2014) "Muhammed Mursi Döneminde Mısır'ın Dış Politikası", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 17(2): 105-127.
- Köse, F. (2014). Ortadoğu'da İslamcı Siyasetin Rol Modeli İhvan-ı Müslümin, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- Özkan, M. (2014). "Mısır Dış Politikası: Dünü, Bugünü Sorunları", SETA, (88): 7-24.
- Şenol, S. (2014). Müslüman Kardeşler, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Ülger, İ. Kaya. (2016). "Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın İdeolojisi ve Mısır Siyaseti Üzerindeki Etkileri", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2): 131-151.
- Yamaç, A. (2015). Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti Dünü, Bugünü ve Yarını, Yeniüçyüzyıl Üniversitesi, İstanbul.
- <http://arsiv.ntv.com.tr/news/88334.asp> ,(e.t. 18.05.2017).
- <http://www.mfa.gov.tr/misir-kunyesi.tr.mfa> , (e.t. 18.05.2017).
- Kalabalık, A. Aydoğan, İhvan'ın Mücadele Felsefesinde Değişim Sinyalleri, (03.02.2015) <https://www.setav.org/ihvanin-mucadele-felsefesinde-degisim-sinyalleri/> , (e.t. 25.09.2017).
- Özhan T. Vesayet Rejiminden Darbeye Mısır, <http://www.setav.org/vesayet-rejiminden-darbeye-misir/> 13.07.2013, (e.t. 25.09.2017).
- <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-muhammed-mursi>, (e.t. 25.09.2017).
- <http://www.haksozhaber.net/hasan-el-bennanin-sehadetinin-66-yil-donumu-57352h.htm> , (e.t. 25.09.2017).
- Terzi. Ö. Gökçen, Kimlik ve Dış Politika Ekseninde Mısır Dış Politikası, Ortadoğu Analiz, Cilt 6, sayı 65, <http://www.orsam.org.tr/files/OA/65/12ozgegekocen.pdf> , (e.t.25.09.2017).
- <http://t24.com.tr/haber/mursinin-369-gun-suren-iktidarinda-neler-oldu,233511> , (e.t. 25.09.2017).
- Telci, İ. Numan, (10.02.2016) Sisi rejiminin dış politika çıkmazları <http://www.yenisafak.com/hayat/sisi-rejiminin-dis-politika-cikmazlari-2407306> , (e.t. 25.09.2017).
- Tıgılı İ., (08.02.2011), Müslüman Kardeşlerin Siyasi Tarihi – II, <http://www.dunyabulteni.net/yazar/ibrahim-tigli/15553/musliman-kardeslerin-siyasi-tarihi-ii> , (e.t. 29.11.2017).
- <https://turkish.aawsat.com/author/asharq-al-awsat-english> , (29.11.2017).
- Tolga BİLENER, Arap Baharı" Sonrası Mısır Dış Politikası, <https://tolgabilenen.files.wordpress.com/2016/11/arap-bahari-sonrasi-misir-dis-politikasi.pdf> , (30.11.2017).

NEGATIVE EFFECTS OF COUP D'ÉTATS: THE 1998 PALACE COUP IN ARMENIA

Asst. Prof. Dr. Gülşen AYDIN

Ataturk University Department of International Relations
gulsenaydin@atauni.edu.tr

ABSTRACT

Not all coup attempts are met with strong mass resistance and skillful leadership as in the case of 15 July coup attempt. Once the plotters realize their aims, their take over results in many problems. This study aims to shed light on the negative effects of coups on political and economic development of a country, as well as on the peace in the neighborhood. To this end, the study will use case study method, focusing on is the (Palace) Coup in Armenia. The study will first examine the 1998 Palace Coup. Afterwards, the study moves on to discussing the negative impact of the coup on the country and regional peace. These negative impacts will constitute the findings of the study. In the light of the findings, the study will conclude by emphasizing that the palace coup is a textbook case for explaining negative impacts of the coups on political and economic development as well as on regional peace.

Keywords: Armenia, Palace Coup, Ter-Petrosian, Kocharian, Karabakh Clan

DARBELERİN OLUMSUZ ETKİLERİ: 1998 ERMENİSTAN SARAY DARBESİ

ÖZET

Bütün darbe girişimleri Türkiye'nin 15 Temmuz Darbe Girişimi'nde olduğu gibi güçlü halk direnişi ve başarılı liderlik ile karşılaşmamakta ve başarısızlıkla sonuçlanmamaktadır. Darbeye teşebbüs edenler amaçlarına ulaştıklarında yönetimi devralmaları bir çok probleme yol açmaktadır. Bu çalışma, darbelerin gerçekleştikleri ülkelerin demokratikleşme ve ekonomik kalkınması yanında bölgenin barış ve istikrarı üzerindeki olumsuz etkilerine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Çalışma bu amaca ulaşmak için vaka çalışması metodunu kullanacaktır. İncelenecek vaka Ermenistan'da 1998 yılında yapılan Saray Darbesi'dir. Öncelikle Robert Koçaryan'ın hangi şartlar altında Levon Ter-Petrosyanın yerine geçtiği incelenecektir. Saray Darbesi adı verilen bu süreç

incelendikten sonra, darbenin ülke ve bölge barışı üzerindeki olumsuz etkileri ortaya konulacaktır. Bu bulguların ışığında çalışma Ermenistan'daki Saray Darbesi'nin darbelerin siyasi ve ekonomik gelişime olduğu kadar bölge barışına da olumsuz etkilerini oraya koyma konusunda son derece açıklayıcı bir vaka olduğu vurgulanarak sonuçlandırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ermenistan, Saray Darbesi, Ter-Petrosyan, Koçaryan, Karabağ Klanı

1. INTRODUCTION

The 15 July coup d'état attempt in Turkey was fortunately met with strong mass resistance and skilful leadership of President Erdoğan. However, when a general assessment of coup attempts is made, it is seen that this is a extraordinary situation. Coup plotters generally realize their aims and come to power with their take over resulting in many problems.

This study aims to shed light on the negative effects of coups on political and economic development of a country, as well as on the peace in the neighborhood. To achieve this aim the study will use case study method. The case to be focused on is the (Palace) Coup that Armenia went through in 1998.

The study will first examine the circumstances under which Robert Kocharian replaced Levon Ter-Petrosian. Having examined the forced resignation of Ter-Petrosian, which is called as a 'palace coup d'état ', the study moves on to discussing the negative impact of the coup on the country and regional peace.

The study will first focus on how the coup acted as a big blow to the Karabakh Peace Process as hard-liner Kocharian proved to be quite resistant to reconciliation compared to Ter-Petrosian. Afterwards, the study will show that Karabakh Clan, which has come to power through the palace coup, acts as a stumbling block to the democratization of the country. Before the conclusion, the study will focus on the economic impact of the coup and emphasize that due to the intransigent attitude of Karabakh Clan, the country has come to isolate itself in the region and depend on Diaspora and Russia for survival. To conclude, the study argues that the palace coup is a textbook case for explaining negative impacts of the coups on political and economic development as well as on regional peace.

2. THE PALACE COUP OF 1998

The Palace Coup was highly associated with Karabakh Problem and Ter-Petrosian's conciliatory attitude towards the issue. Nagorno Karabakh Conflict is an example of problems between two different ethnic groups living in the

same republic under Soviet rule that went to war with dissolution. Whereas Karabakh is inside Azerbaijan, its population has been Armenian in majority. As Soviet Union collapsed and Karabakh declared independence the hostilities turned into a full-fledged war in 1991. As a result of the war, up to 30,000 people died and one million left their homes. Although Armenia by no means officially recognized Karabakh's independence, it has supported the secessionist territory financially and militarily (BBC, 2016).

On May 12, 1994, the cease-fire agreement mediated by Russia was signed by Armenia and Azerbaijan. Nagorno-Karabakh secessionist forces established military control over most of Karabakh, as well as seven districts of Azerbaijan (Zourabian, 2006: 253).

Though the cease-fire suspended the hitherto intensive fighting, the conflict between Azerbaijan and de facto Republic of Karabakh, which has been supported by Armenia, has never really ended and the settlement on legal status has remained elusive.

After the cease-fire agreement, various negotiation drafts were proposed by the Organization for Security and Cooperation in Europe's Minsk Group, co-chaired by the United States, Russia and France (Coppieters, 2001: 85).

In September 1997, the Minsk Group co-chairs submitted a peace plan, on which Ter-Petrosian and his Azerbaijani counterpart Aliyev reached an agreement. According to this plan, after the Armenian withdrawal from occupied Azerbaijani regions outside of Karabakh and demilitarization of Karabakh, displaced Azerbaijani populations would return to their homes. Afterwards, the parties would continue to negotiate on all other aspects of the conflict including the status of Nagorno-Karabakh and the problem of Lachin, Shusha and Shaumian. (De Waal, 269-270).

Ter-Petrosian already under the pressure of Turkish blockade after the occupation of Kelbadjar soon decided to pursue a pragmatic policy towards Azerbaijan and Turkey in the Karabakh problem and accept Minsk proposal. He emphasized that economic concerns require an immediate resolution to the conflict to put an end his country's isolation in the region. For him, the longing of Karabakh problem was not in the interest of Karabakh and Armenia because the problem was obstructing economic development. In an article he argued that for his country compromise was the only solution. He underlined that they could not wait because although there were strong when the Minsk Group came up with a solution plan they would be seriously weakened in a year or two (Williams, 1997).

People from Karabakh and many politicians in Armenia criticized Ter Petrosyan's pragmatic attitude harshly. Opposition to Minsk Group's step-by-step approach to settlement was really strong. In an open letter published in Armenian newspapers two international law experts—one of whom served as the Karabakh delegation's legal counsel to the peace talks—condemned president's attitude as a grave mistake. The two international lawyers also asserted that step-by-step approach meant nothing more than Azerbaijan's demand of restoring its authority over Karabakh (Asbarez, 1997). Many politicians in Armenia also resisted Petrosian's stance by arguing that since Armenia won the war, Azerbaijan had to be the one making compromises on the status of Karabakh (BBC, 1998).

Among the ones opposing Ter Petrosyan, Prime Minister Robert Kocharian was particularly notable. President Ter-Petrosian appointed Robert Kocharian, former leader of Nagorno-Karabakh, as prime minister in 1997. While doing this he intended to bolster his regime's nationalist image and regain declining support towards him. To this consternation, things worked in just the opposite way. Once he became prime minister, Kocharian ensured his position as the informal head of politicians and veterans coming from Karabakh (Hale, 228). Starting in late 1997, Kocharian and the Defense Minister, Vazgen Sarkisian, had begun explicitly opposing Ter-Petrosian's decision to agree to the OSCE Minsk Group's plan. They insisted on a single package plan settling all thorny issues at once. Their main thesis was that it would be too risky to withdraw from occupied lands without ensuring international recognition of Karabakh's secession from Azerbaijan because these lands formed the main Armenian bargaining chip (Today.az, 2006).

Kocharian made clear to Ter-Petrosian that he would not resign if the president attempted to oust him from office and that the key power ministries would support him instead of Ter-Petrosian (Walker, 1998). To protest Ter Petrosian, a large number of members of his party, Armenian Pan National Movement (APMN), resigned (Payaslian, 2011: 142).

Under these pressures, Ter-Petrosian resigned on February 3, 1998. He stated that "I have faced demands to resign. Considering that, in this situation, exercising the President's constitutional powers may cause a serious destabilization of the situation, I accept this demand and announce my resignation" (New York Times, 1998). In a press conference Ter-Petrosian compared himself to Yitzhak Rabin. He said that, as in the case of Israel, "party of peace and decent accord" was being forced out of power by the party of war (Radio Free Europe/ Radio Liberty, 1998).

It is necessary to state that when Ter-Petrosian faced demands to resign, he was already devoid of public support. His period of presidency coincided with a period of transition from command economy to market economy with its all shocks and corruption eroding the trust in the president and APMN. His stand on the solution of Nagorno Karabakh conflict was a cause for his resignation but it is not sufficient, his lack of support must be added to this (Astourian, 2000: 2). As an anecdote illustrative of this declining support, by mid-1990's the L&M cigarette brand tended to be referred as Levone Merni (May Levon Die) (Astourian, 2000: 11). As a result his resignation did not trigger any kind of popular protest.

Searching on the issue, I could not help making comparisons between Ter-Petrosian and Recep Tayyip Erdoğan. In sharp contrast to Ter-Petrosian, during 15 July coup attempt, Erdoğan enjoyed strong support of Turkish society, therefore his call for pouring to the streets to protest the coup attempt was strongly embraced by Turkish citizens. However, even in the face of declining support, Ter-Petrosian's fall from power through a coup referred as "velvet coup" or "Palace Coup" would still unleash a range of negative repercussions as will be discussed starting with the following section.

3. NEGATIVE IMPACT OF THE COUP ON REGIONAL PEACE

Having assumed power, Kocharian revealed that Armenia would take a tougher stance in Karabakh peace process. "The Armenian army today is much stronger than the Azerbaijanis," he told journalists in Yerevan. "Nobody wants peace more than we do, but I believe that being prepared for war is the best way to secure peace." (Williams, 1998).

This tough stance has taken its toll on peace process soon. During Petrosian reign, the position of Nagorno Karabakh, which took a quite uncompromising stance, and that of Armenia, which declared its willingness to compromise, diverged. However during the presidencies of Kocharian (1998-2008) and Serge Sargsyan (2008-present), who are from Karabakh, the positions of Armenia and Karabakh have come to overlap. From the beginning of the peace process, Nagorno Karabakh Armenians defended package approach (Ziyadov, 2010: 110-111). According to this approach, the withdrawal from occupied territories in Azerbaijani proper and the political status of Nagorno Karabakh will be negotiated simultaneously and in a parallel way (Balayev, 2013:199).

This shift acted as a blow to the peace process. In November 1998 after eight months after Kocharian's election as president, the OSCE Minsk Group offered a new package peace proposal to Baku and Yerevan. The proposal was

based on the scheme of Azerbaijan and Karabakh forming a “common state”. This would be a Bosnian-type loose confederation. Armenia and Karabakh mostly accepted the proposal as it satisfied their demands of horizontal relations between Azerbaijan and Karabakh. However, Azerbaijani President Haidar Aliyev rejected it by citing the reason that it would formalize Karabakh’s secession from Soviet Azerbaijan (Danielyan, 2002).

Ilham Aliyev, who resumed power after his father death in 2003, rejected the package approach and refused to continue the peace talks on the basis of the Key West Proposal, focusing on the status of Karabakh. He laid down the precondition of Armenian withdrawal from occupied lands for negotiations on Karabakh’s status (Balayev, 2013: 199).

In 2007, the OSCE Minsk Group offered the parties a new peace scheme called as “Basic Principles” or “Madrid Principles”, trying to combine the two approaches discussed above. According to these Principles, the final status of Nagorno-Karabakh must be suspended, whereas other issues, such as withdrawal from the surrounding territories, the return of Azerbaijani internally displaced people, the restoration of crucial social and transport infrastructures, the revitalization of trade and other confidence building measures are addressed first (Ismailzade, 2011: 3-4). Although Madrid Principles were generally accepted by Azerbaijan, Sargsyan expressed his uneasiness with the scheme due to the disagreement over the order of steps to be taken. He stated that according to his understanding the return of refugees and Armenian withdrawal from the territories surrounding Nagorno-Karabakh can only be put into practice. However, this meant reversing the order of events expected by Azerbaijan. As a result the last peace process offer could not produce any meaningful results, either (Khactarian, 2009).

After the last deadlock in peace talks, the intensity of conflict between the parties increased. It can be argued that Ter-Petrosian’s forecasting has largely been materialized. After Azerbaijan started to export oil via Baku-Tiflis-Ceyhan Pipeline, its military spending increased considerably. Parallel with this rise, Azerbaijani leadership increased its threats that it would resort to military means if the peace process did not yield the results Baku was vying for, including the return of occupied territories and granting autonomous status to Karabakh. These threats were met with reprisal from Armenia side (Cheterian, 2012: 707-708). Violence increased especially after 2014. Incidents had been observed before, but violence had been largely limited to sniper combat. Starting with 2014 number of civilian deaths started to increase, even to exceed combat-related deaths. Although the small parts of territory brought under Azerbaijani

control means little in terms of strategic importance, for Baku this symbolizes a tactical victory and physiological success (Broers, 2016: 5).

With the last upsurge of violence, it is seen that Nagorno Karabakh Conflict is not a frozen conflict and it can turn into a war at any moment. The deadlock in the peace process is a major cause of the stability wrecking havoc on the region. As discussed in this section, the uncompromising stance of Karabakh Clan, which came to power as a result of Palace Coup of 1998, is a significant stumbling block to regional peace and stability.

The coup's negative impact on regional stability and peace is not limited to the deadlock in the peace process. Coming to power of Kocharian and Sargsyan is also bad news for Turkish and Armenian relations. After resuming power, Kocharian denounced Ter-Petrosian as traitor because of his peace-making stance and declared that his government would follow 'Hay Tad' (Armenian Cause) in its foreign policy. This meant that they would try to take the control of territories where Armenians lived before as well as ensure the recognition of so-called genocide. Kocharian also legalized Armenian Revolutionary Federation (ARF or Dashnaksutiun), which had been outlawed during Ter-Petrosian's tenure (Özkan, 2008: 586).

4. THE COUP D'ÉTAT AND DEMOCRATIZATION

Immediate post-Palace Coup Armenian political life came to be characterized by violence. After the removal of Ter-Petrosian, in 1999, this time other moderate leaders, Vazgen Sargsyan and Karen Demirchan, who had been elected prime minister and speaker of parliament respectively six months before, were shot in the parliamentary building during its session (Kaldor 2007: 165). While six other MPs were also murdered, dozens of captives were released only after Kocharian entered into the parliament and promised the gunmen fair trial. The ensuing investigation proved to be questionable and Kocharian lost its only popular opponents among the political elite with this shooting, Karen Demircian was one of the competitors of Kocharian in the parliamentary elections in 1999 (Eminyan, 2014: 19). After this incident, danger of violence proved to be a Sword of Damocles bringing about the fragility of democracy in the country (Freire and Simão, 2007 :6)

Despite positive developments in the early 1990s, the Armenian political system has turned into authoritarianism. This is highly associated with Karabakh clan's monopolization of power during the reigns of presidents coming from Karabakh, Kocharian and Sargsyan. In fact, Karabakh Clan started to build

a power base by first exploiting the privatization process but soon they also developed political ambitions, which bodes ill for democratization and political reform (Giragosian, 2013: 16). As the elite coming from Karabakh is considered to be illegitimate, they need to rely on members of their clan in order to maintain their power. In this way, the clan structures are consolidated (Petrosyan, 2010:11).

Although Armenian leadership seem to support principles of good governance, human rights and democratization in rhetoric, large segments of Armenian society do not believe them. They don't think that state structures are effective and represent their values and interest, either. Under the control of Karabakh Clan, the state seems to fail at building a state recognized by the most of the society as the guarantor of their security (Oskanian, 2013: 115-116).

Either presidential or parliamentary, elections in Armenia are marked by use of extensive use of state resources and high levels of bribery of voters and members of electoral commissions. Since the end of 1990s, the most visible forms of electoral manipulation including ballot stuffing, violence, stealing of ballot boxes and messing with protocols are common place (Sargsyan, 2013: 2).

Against this backdrop of political development of country, it can be argued that democracy proved to be an illusion rather than a reality for post-Soviet Armenia. After the dissolution of the Soviet Union, many people focusing on the post-Soviet political change assumed that the countries devoid of freedom for years would embrace the values of democracy quickly. However things have not worked in this way. The process of democratization is highly dependent on the political culture of the country it takes place. In countries like Armenia where kinship ties are considered critical by the society and individualism of West has not taken root, patron-client relations and nepotism acted as hurdles for democratization (Sahakyan and Atanesyan, 2006: 351).

5. NEGATIVE IMPACT OF THE COUP ON ECONOMY

Armenia is a small and landlocked country whose borders with Azerbaijan and Turkey are closed. When post-Soviet economic situation of the country is examined, it is seen that after an initial dramatic collapse of the economy, Armenia began a program of rapid privatization. The World Bank and IMF granted to important sums of money to Armenia in late 1994 and early 1995. Armenia proved to be the largest per capita recipient of American aid among post-Soviet states (Laitin and Suny, 1999: 145).

Until 2008, Armenia was viewed as one of the outstanding reformers among former Soviet republics. After the 2008 crisis, this outlook of Armenian economy has been replaced with a view of economy marked by low growth, low investment and stalled poverty reduction (World Bank, 2017a: 5). The term used to refer Armenia ‘Caucasian tiger’ for long has seemed to be an illusion by then.

Growth fell noticeably to 0.2 per cent in 2016 from 3 per cent 2015, because of the extended decline in metal prices, falling remittances and a sudden cabinet change, all of which disturbed market sentiment. A double digit fall in the economy’s chief sector, construction and a considerable decline in agricultural production were observed in 2016. Domestic demand declined drastically (World Bank, 2017b).

Against this backdrop of economy, international organizations advised inclusive growth whereby equal opportunities are offered to economic participants and benefit all. It has been emphasized that promoting inclusive growth is essential to ensure sustainable economic development while enhancing social justice and reducing conflict (World Bank, 2017b: 9). It has been noted that Armenian economy has to be more open and transparent. The need to focus on high quality investments in human and physical capital to ensure lower costs, more competition, more regional and global integration, more resistance to shocks, more innovation and more jobs (Ahmed, 2015)

Although inclusive growth is indispensable, Armenia economy faces serious impediments to guarantee sustainable and inclusive growth. International Monetary Fund emphasizes that these stumbling blocks include the complicated geopolitical location, relative isolation coming with high risks and costs, tiny economy with inadequate diversification and the “dominance by well-connected businessmen (“oligarchs”)

(IMF, 2013: 16). In the remainder of this section I will focus on control of the economy by oligarchs and relative isolation as these are related to the 1998 Palace Coup.

After the removal of Ter-Petrosian in 1998, new clans and oligarchs came to take control of Armenian economy. The majority of them had already started to set up their power bases in the regions of the country in the early-1990s but had been unable to establish themselves at the national level. In this regard, the Karabakh link is especially striking. Both Ter-Petrosian’s successor, Robert Kocharian, and the defense minister, Serge Sargsian, started their political careers in Nagorno-Karabakh. Having moved to Yerevan, Serge Sargsian together with his brother Aleksandr spread out their businesses from Karabakh to Armenia. Today, they control the gas and fuel market and are the main exporters of scrap metal (Karatnycky, Motyl, and Schnetzer, 2003: 95).

Those identified as Karabakh Clan members with economic privileges include Sedrak, who allegedly controls mobile-phone imports; Barsegh Beglarian, who dominates the gas-station market; Mika Bagdasarov, who controls oil imports and heads the national airline; and Karen Karapetian, head of the Armrusgazard gas company (Whitmore, 2008). There are also those with monopolies over imports of basic foodstuffs like Samvel Aleksanian, who has a de fact monopoly over the imports of sugar, flour, cooking oil and butter (Avoyan, 2007).

Thus, Armenia suffers from the combination of economic resources with political power by the regime. While the economy is heavily affected from the blockade that Azerbaijan and Turkey imposed on Armenia due to Karabakh Conflict, the veterans and elites from Nagorno-Karabakh are bestowed with lucrative positions in country's economic and political system (Paturyan and Stefes, 2016: 45-46). Armenian economy is seriously deformed as businessmen with important political linkages are privileged over others. This group is favored in various ways: they are under-taxed, subsidized and protected from inspections of a range of administrative bodies. To make up for this, the remaining enterprises and businesses are persecuted, fined at every turn (sometimes reasons are fabricated) and compelled to pay advance tax on future liabilities. Corrupt practices are also rampant in public procurement sector. Due to favoritism and corruption, while local businessman can't compete fairly and provide goods and services at competitive prices, international companies lose their willingness to enter Armenian market (Paturyan and Stefes, 2016: 43-44).

Armenian leadership's unwillingness to make peace with its neighbors after Ter-Petrosian's ousting has robbed the country of opportunities for the development of regional rail, road, energy and trade networks. Due to post-Petrosian leaders' orientation in foreign policy, Armenia's 85 per cent of borders are closed by Azerbaijan and Turkey. According to the estimates of World Bank, with the opening of borders, whereas Armenia's exports will double, Gross Domestic Product will increase by approximately 30 percent. However, when the current isolation is combined with legal ambiguity, well-known criminal networks and warlords profit from the black market trade. To make the matters worse, as peace will eliminate their gains, these people support the continuation of the current situation (Özkan, 2008: 586-587). Under these conditions, rather than relying on the productive sectors, Armenian economy has come to depend on money coming from Diaspora and remittances of Armenian workers in Russia as well as Russian credits and grants.

6. CONCLUSION

This study conducted a case study to shed light on the negative impact on coup d'états on political and economic development of the countries that experienced them, as well as on regional peace. This case focused on is Palace Coup that took place in Armenia in 1998.

The study first examined the circumstances under which Robert Kocharian replaced Ter-Petrosian. It has been pointed out that Ter-Petrosian appointed Kocharian as prime minister to consolidate nationalist outlook of his administration before he was trying to present the public a peace proposal on Nagorno-Karabakh problem. As the peace proposal offered by the OSCE Minsk Group required making some concession, he meant to bolster his regime by this appointment. However, to his consternation, things did not work in the way he desired. Having resuming power as prime minister, Kocharian united power ministers and Karabakh clan member behind himself and opposed the pragmatic stance of Ter-Petrosian on Karabakh peace process. Devoid of popular support, Ter-Petrosian could not dare to resist and resigned in the face of demands.

After Ter-Petrosian removal, Kocharian became the president. As a member of Karabakh Clan, he ruled the country for ten years and he passed power to another clan member, Serge Sargsyan in 2008.

Ter-Petrosian's and Sargsyan rule proved to be detrimental for Karabakh Peace Process, as they have adopted an uncompromising stance in the negotiations. This stance has brought about the isolation of Armenia as well as instability in the region.

Despite some positive developments in the early 1990s, the Armenian political system has turned into authoritarianism. Karabakh clan monopolized power during the reigns of presidents coming from Karabakh, Kocharian and Sargsyan. The opposition including Ter-Petrosian tried to break this monopolization through the elections however since independence Armenian elections are notorious for serious irregularities.

The Coup d'état has proved to be detrimental to the Armenian economy, too. As Armenia's isolation is entrenched due to deadlock in Karabakh Peace process, privileged businessman with political and clan connections enjoy their monopolies and lucrative positions in the economy.

As a concluding remark, it can be argued that palace coup is a textbook case for explaining negative impacts of the coups on political and economic development as well as on regional peace.

BIBLIOGRAPHY

- AHMED, M. (2015). "Policy Challenges and Opportunities for Armenia in the Context of Regional and Global Economic Shocks", <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/28/04/53/sp062915> (21. 9. 2017).
- Asbarez (1997), "Karabakh Experts Criticize Ter Petrosyan", October 17 , <http://asbarez.com/34464/karabakh-experts-criticize-ter-petrosyan/> (2.10.2017).
- ASTOURIAN, S. H. From Ter-Petrosian to Kocharian: Leadership Change in Armenia,(Berkeley: University of California, 2000). Working Paper.
- AVOYAN, S. (2007). "Armenia Hit by Sugar Shortage", Azatutyun, <https://www.azatutyun.am/a/1591148.html> (2.10. 2017).
- BALAYEV, B. (2013). The Right to Self-Determination in the South Caucasus: Nagorno Karabakh in Context. Plymouth, Lexington Books.
- BBC (2016), "Nagorno Karabakh Profile", 6 April, <http://www.bbc.com/news/world-europe-18270325> (2.10.2017)
- BBC (1998), Armenia: president falls victim to Nagorno Karabakh dispute, February 3, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/analysis/53239.stm> (30. 9. 2017).
- BROERS, L. (2016). The Nagorny Karabakh Conflict. Defaulting to War. Chatham House Russia and Eurasia Programme Research Paper, <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/publications/research/2016-07-11-nagorny-karabakh-broers.pdf> (22.9.2017)
- CHETERIAN, V. (2012). "Karabakh conflict after Kosovo: no way out?". Nationalities Papers, 40.5: 703-720.
- COPPIETERS, B. (2001). "The Politicisation and Securitisation of ethnicity: The case of the Southern Caucasus". Civil Wars, 4(4): 73-94.
- DANIELYAN, E (2002). "A Look Back At Armenia Since Ter-Petrosian". Russia and Eurasia Review 1 Issue: 13, <https://jamestown.org/program/a-look-back-at-armenia-since-ter-petrosian/> (1.10.2017).
- DE WAAL, T. (2013). Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War, 10th Year Anniversary Edition, Revised and Updated. NYU Press, New York.
- EMINYAN, Tigran (2014). Promoting Honest Elections in Armenia, PhD Thesis, American University of Armenia, Yerevan.
- FREIRE, M. R.; SIMÃO, L. (2007). The Armenian Road to Democracy–Dimensions of a Tortuous Process, CEPS Working Document No. 267.
- GIRAGOSIAN, R (2013). The political dimension: Armenian perspective. The South Caucasus 2018: Facts, Figures, Scenarios, Konrad-Adenauer-Stiftung, Tbilisi.
- HALE, H. E. (2015). Patronal Politics: Eurasian Regime Dynamics in Comparative Perspective. Cambridge University Press, New York.
- International Monetary Fund (2013), Republic of Armenia: 2012 Article IV Consultation and Fifth Reviews Under the Extended Credit Facility, and Request for Waiver and Modification of Performance Criterion- Staff Report, IMF Country Report No. 13/34, Washington.
- ISMALZADE, F. (2011) The Nagorno-Karabakh Conflict: Current Trends and Future Scenarios. Istituto affari internazionali, Rome.

KALDOR, M. (2007). "Oil and conflict: the case of Nagorno Karabakh", (Ed.) KALDOR M., KARL T.L and SAID Y., Oil Wars, Pluto Press, London.

KHACHATRIAN H. (2009). Armenian-Azerbaijani Disagreement on Madrid Principles Stalls Karabakh Settlement Process. Central Asia-Caucasus Institute Analyst, October 14, <https://www.cacianalyst.org/publications/field-reports/item/11927-field-reports-caci-analyst-2009-10-14-art-11927.html> (30.9.2017).

LAITIN, D. D. and SUNY, R. G. (1999). "Armenia And Azerbaijan: Thinking A Way Out Of Karabakh". Middle East Policy, 1999, 7.1.

New York Times, Armenian Chief Quits in Dispute Over a Region, February 4, <http://www.nytimes.com/1998/02/04/world/armenian-chief-quits-in-dispute-over-a-region.html?ref=topics> (30.9.2017)

OSKANIAN, K. (2013). Fear, Weakness And Power In The Post-Soviet South Caucasus: A Theoretical And Empirical Analysis. Palgrave Macmillan, New York

ÖZKAN, B. (2008). "Who Gains From The "No War No Peace" Situation? A critical analysis of the Nagorno-Karabakh conflict. Geopolitics", 13(3), 572-599.

PATURYAN Y. J. and STEFES C. H. (2016). "Doing Business in Armenia: The Art of Maneuvering the System of Corruption", LEITNER, J. and MEISSNER, H. (ed.), State Capture, Political Risks and International Business: Cases from Black Sea Region Countries. Routledge, London and New York.

PAYASLIAN, S. (2011). The Political Economy of Human Rights in Armenia: Authoritarianism and Democracy in a Former Soviet Republic (Vol. 75). London, IB Tauris.

PETROSYAN, D. (2010) The Political System Of Armenia: Form and Content. Caucasus Analytical Digest, Vol. 17.

Radio Free Europe/ Radio Liberty, Armenia: President's Resignation Leads to Political Crisis, February 4, <https://www.rferl.org/a/1087897.html> (1.10.2017).

SAHAKYAN, V. and ATANESYAN, A. (2006). "Democratization in Armenia: Some Trends of Political Culture and Behavior". Demokratizatsiya, 14.3: 347-354.

SARGSYAN, I. (2013). "Armenian Elections. No Room for Optimism?". Caucasus Analytical Digest, 53(54), 11-18.

Today.az (2006). Levon Ter-Petrosian Makes a Gloomy Forecast, August 17, <http://www.today.az/news/politics/29059.html> (30. 9. 2006).

WALKER, E. W. (1998). "Armenia's Constitutional Coup and the Karabakh Conflict", Analysis of Current Events, Vol. 10, No. 3-4, <http://www.azad-hye.net/downloads/a1/walker-1998-armenia.pdf> (26.9.2017).

WHITMORE, B. (2008). "Armenia: Crisis Spotlights Karabakh Clan", Radio Free Europe/ Radio Liberty, <https://www.rferl.org/a/1079586.html> (2.10.2017).

WILLIAMS, C. J. (1998). Armenian Hard-Liners Consolidate Control, Los Angeles Times, February 5, <http://articles.latimes.com/print/1998/feb/05/news/mn-15719> (1.10. 2017).

WILLIAMS, S (1997). Holdout Imperils Talks on Caucasus, Los Angeles Times, 17 December, <http://articles.latimes.com/1997/dec/17/news/mn-64967> (2.10.2017).

World Bank (2017a). "Achieving Inclusive And Resilient Growth In Armenia: Challenges and Opportunities", <http://pubdocs.worldbank.org/en/933291489389724761/Armenia-SCD-Concept-March-2017.pdf> (22.9.2017)

World Bank (2017b), World Bank in Armenia: Country Snapshot", <http://pubdocs.worldbank.org/en/459301492607620860/Armenia-Snapshot-18Apr2017.pdf> (22.9.2017).

ZIYADOV, T (2010). Nagorno-Karabakh Negotiations: Though the Prism of a Multi-Issue Bargaining Model. *International Negotiation*, 15.1: 107-131.

ZOURABIAN, L. (2006). "The Nagorno-Karabakh Settlement Revisited: Is Peace Achievable?". *Demokratizatsiya*, 14(2): 252-265.

DARBE TEŞEBBÜSLERİ NE ZAMAN BAŞARISIZ OLUR? SOĞUK SAVAŞ SONRASI DOKUZ DARBE TEŞEBBÜSÜNÜN TARİHSEL MUKAYESESİ

Yrd. Doç. Dr. Ömer ASLAN

Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü
aslaomer@gmail.com

ÖZET

Hangi darbe teşebbüslerinin başarılı olduğu, hangi kalkışmaların ise başarısızlığa uğradığı sivil-asker ilişkileri literatürünün en temel soruları arasında yer almaktadır. Literatür bu soruya cevaben darbeye karşı (sivil, siyasetçi, polis veya varsa Kral tarafından) direniş olup olmamasından, direnişin hangi lokasyonda olduğuna ve darbe koalisyonu veya aktörleri arasındaki bölünmelerden uluslararası desteğe kadar çok sayıda faktöre işaret etmektedir. Bu makale, *Soğuk Savaş sonrasında* altı farklı ülkede meydana gelen dokuz darbe teşebbüsünün tarihsel mukayeseli analiz yöntemiyle incelemekte ve yukarıdaki soruya cevap ilaveten test edilmesi gereken hipotezler üretmektedir. Bu çalışmaya konu edilen darbe girişimleri Cezayir (1991/1992), Rusya (1991), Venezuela (1992 darbeleri ve 2002), Pakistan (1999), Türkiye (28 Şubat 1997 ve 15 Temmuz 2016) ve Mısır (3 Temmuz 2013) darbe teşebbüsleridir. W

Bu makale, darbe teşebbüslerinin sonucunun (başarı veya yenilgi) uluslararası destekten ziyade, bu kalkışmalara karşı sivil (halk ve medya) ve ordu içinden direniş olup olmadığına bağlı olduğuna işaret etmektedir. Darbe teşebbüsünün 28 Şubat örneğinde olduğu gibi ‘teorik olarak anayasal gözükken siyasal operasyonlar’ yoluyla ve bir sürece yayılarak klasik darbelerden tamamen farklı bir tarzda yapılabilmesi (şartlara bağlıdır) darbelerin başarılı olmasını kolaylaştırmaktadır. İnsanların aktif şekilde direnmediği ve ordunun bütünlüğünü koruyabildiği darbe girişimleri, ordu hiyerarşisi dışı yapılmış olsalar dahi başarısız olma şansları oldukça düşüktür.

Anahtar Kelimeler: Darbe, medya, Türkiye, Pakistan, Venezuela.

WHEN DO COUP D'ÉTAT ATTEMPTS FAIL? A COMPARATIVE HISTORICAL ANALYSIS OF NINE POST-COLD WAR CASES

ABSTRACT

Students of civil-military relations have spent considerable time figuring out which coup attempts succeed and which ones fail. The literature counts a number of factors for coup failure from domestic (civilian, police and politicians) resistance and failure to coordinate during the coup to international resistance and collapse of coup coalitions. This article analyzes the following nine cases of post-Cold War coups d'état and discusses which of these independent variables have more impact on coup outcomes and why: Algeria (1991/1992), Venezuela (two attempts in 1992 and an additional one in 2002), Pakistan (1999), Turkey (28 February 1997 and 15 July 2016) and Egypt (3 July 2013). We particularly seek to understand why coup attempts in Algeria, Pakistan, 1997 coup in Turkey, and July 3rd coup in Egypt succeeded while the rest failed and produce testable hypotheses.

Among the conclusions arrived at in this article; domestic reactions to coup attempts and divisions within putschists influence coup outcomes more than international reactions. A coup that people and police resist are more likely to cause divisions within the putschists and therefore lead it to failure. Yet, this seems to be valid for 'classical coups'. When a coup occurs over time and is done through 'theoretically constitutional political operations' as in February 28 coup in Turkey, its chances of success is incredibly high. Coup success is also very likely when the army moves in unity and there is no resistance by politicians, people, or media, something evidenced very well by the 1999 coup in Pakistan.

Keywords: Coup, media, Turkey, Pakistan, Venezuela.

Askeri darbeler dünya genelinde Soğuk Savaş dönemine oranla sayı ve sıklık olarak azalmakta olsa da, anti-demokratik aksiyonlar olarak tamamen yok olmamışlardır. Askeri darbelerin sıklığı bölgesel olarak da farklılık göstermektedir. Latin Amerika'da artık nadiren askeri darbe meydana gelirken, Afrika kıtasında ve Ortadoğu'da sıklık ve sayıları azalsa da halen askeri darbeler meydana gelebilmektedir. 1990'ların demokrasi teşvikini ve özgürlüklerin yayılmasını vurgulayan atmosferi de özellikle son on yıl içerisinde geride kalmış, askeri darbeler anti-demokratik hareketler olarak görülmek yerine demokratik hareketler olarak görülebileceklerine dair tehlikeli bir söylem ortaya çıkmış durumdadır. Sivil-asker ilişkileri çalışan akademisyenler bazı darbelerin 'iyi darbe' olarak nitelenebileceğinden bahsetmekte, buna Mısır'da meydana gelen 2013 darbesini ve Tür-

kiye'deki 27 Mayıs 1960 darbelerini örnek vermektedirler. (Varol, 2012; Marinov and Goemans, 2014: 820)

Diğer yandan, ordu ve siyaset ilişkilerini çalışanlar arasında darbelerin neden ve hangi koşullarda meydana geldiği sorularına ek olarak 'darbelerin sonuçlarını hangi faktörlerin belirlediği' sorusu da yeniden gündeme taşınmış durumdadır. Bu makale de Soğuk Savaş sonrasında altı farklı ülkede meydana gelen dokuz farklı darbe teşebbüsünü hem birbirleri arasında hem de aynı ülkede meydana gelen darbe teşebbüslerini kendi aralarında mukayeseli olarak incelemektedir. İncelenecek olan bu darbe teşebbüsleri şunlardır: 1991/1992 Cezayir darbesi, 1991 Rusya Federasyonu darbe teşebbüsü, Venezuela'da Şubat ve Kasım 1992 ve 2002 yıllarında meydana gelen üç darbe teşebbüsü, 2002 yılında 28 Şubat (1997) Türkiye'de darbesi, 1999 Pakistan darbesi, 2013 Mısır darbesi ve 15 Temmuz (2016) Türkiye'de darbe teşebbüsü.

Bu dokuz darbe teşebbüsünün dördü başarısız olurken, beşi başarılı olmuştur. Dokuz darbe teşebbüsü burada incelenmesi düşünülen bağımsız değişkenler olarak darbe türü, darbe girişiminin ordu hiyerarşisi içinde yapılıp yapılmaması, orduda bölünme olup olmadığı, sivil direnişin varlığı, uluslararası destek ve polis direnişi bakımından yeterli çeşitlilik arz etmektedir. Bu durum başka çalışmalarla test etmeyi düşündüğümüz hipotezlerin üretimine fırsat verecektir. Darbelerin devlet gücünü ele geçirmek için kullanılacak bir seçenek olmaktan çıkmadığı ve bölgesel ve uluslararası istikrarsızlıkların devam ettiği günümüzde, darbelerin hangi hallerde başarılı veya başarısız olduklarını anlamak, darbe teşebbüslerine karşı koymak bakımından önemli politika çıktıları sağlayabilir.

1. Literatür

Sivil-asker ilişkileri literatürü askeri darbe teşebbüslerinin sonucunu belirleyen birkaç faktörden bahsetmektedir. Bunlar halkın direnişi, siyasetçilerin darbelerle direnmeleri, medya ve diğer sivil toplum kuruluşlarının direnmesi, ordu içinden direnç oluşması ve uluslararası desteğin olmaması gibi faktörlerdir. Örneğin Goodspeed'e göre, darbeye niyetlenen subaylar, kendi kontrolleri dışındaki 'objektif şartlara' önem vermelidir. Bu şartlar da 'ordunun kalkışmaya sempatiyle yaklaşıp yaklaşmayacağı', 'kamuoyu' ve 'uluslararası durumdur'. (1962: 210). Bir darbe girişimini başarılı yapan faktörler arasında en önemlisi, ordunun teşebbüsü desteklemesi veya en azından nötr kalmasıdır (Goodspeed: 211) Darbecilerin hızla hareket ederek sürpriz yaratma faktörünü de es geçmemeleri önemlidir. (Rahnema, 2015: 106) Barracca, Pakistan, Venezuela ve Ekvador'da Soğuk Savaş sonrası meydana askeri darbeleri incelediği makalesinde darbe başarısını belirleyebilecek üç faktörü inceler: darbe girişimine popüler destek;

uluslararası destek ve ordunun bütünlüğünü koruyup koruyamaması (2007, p. 138). Diğer faktörlere oranla üzerinde daha az durulsa da, darbe teşebbüslerinin başarıya ulaşmasındaki önemli faktörlerden birisi de kritik noktaların ve kurumların ele geçirilmesinin yanı sıra mevcut hükümet yöneticilerinin ele geçirilmesidir (Goodspeed: 225; Finer'dan alıntılan Sundhaussen 1998: 330; O'Connell, 2001: 9)

1.1. Sivil Direniş

Darbe teşebbüslerini başarısız kılan en önemli faktörlerin başında halkın darbelerle direnip direnmemesi gelmektedir. Sıradan insanların sokağa çıkıp darbe kalkışmalarına direnmeleri maalesef oldukça nadir olmaktadır ancak gerçekleştiğinde çok etkili olmaktadır. Bunun nedenleri arasında, halk direnişinin silahlı kuvvetler içerisinde darbe teşebbüsüne karşı olan grupları güçlendirme ihtimali ve silahlı kuvvetlerin hareket alanının kısıtlı olduğunu darbeye katılanlar arasında yer alanlara hatırlatması sayılabilir. (Roberts, 1975: 19) Halkın darbe teşebbüsüne tepki vermesi, normalde darbeye katılıp katılmamak arasında gidip gelen, gidişatı bekleyip ona göre harekete geçmek doğrultusunda 'bekle-gör' pozisyonu alan (ordu içinden ve dışından) aktörlerin darbeye direniş saflarına katılmalarını sağlayabileceği için de darbecilerin elini ciddi manada zayıflatabilir. (Belkin & Schofer, 2005: 140–177; Varney & Martin, 2000: 53, 61, 65; Luttwak, 1979: 59; Barracca: 140) Bunun nedeni temel olarak darbenin başarıya ulaşması geciktikçe darbecilerin siyasi renginin daha fazla ortaya çıkması, bunun da o siyasi renge karşı olan grupların kalkışmaya karşı direnme noktasında bir araya gelmelerini mümkün kılmasıdır. (Luttwak: 58) Özellikle örneklerini daha çok Soğuk Savaş döneminde gördüğümüz klasik darbe girişimlerinin en önemli niteliğinin 'hız' olması (Thyne, 2010: 450) bu nedenledir. Goodspeed yine aynı nedenle "[darbe teşebbüsü esnasında] boşa zaman harcamanın en affedilmez günahlardan biri olduğunu" söyler (228).

Halkın direnmediği bir askeri darbe teşebbüsü ise darbecilere kalkışmanın halkın da arzuladığı bir aksiyon olduğunu düşündürtebilir ve ilk planda sandıklarından daha meşru olduğunu düşünmelerine izin verebilir. Bu da darbecileri yüreklendirecektir. 27 Mayıs darbesi bu duruma güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bu darbeye katılan subaylardan Tevfik Subaşı şöyle der: "Halk kitlelerinin, DP iktidarından kurtulmak amacını taşıyan tepkilerini, alınan polisiye önlemleri hiçe sayarak yayın yapan gazetelerin yayınlarını ve son olarak, öğrenci direnişlerinin yarattığı hırçınlıklardan kurtulma arzusu, ihtilale girişen subaylara moral ve destek olmuştur. *Hareket tarzlarının meşru olduğu hususunda güven vermiştir.*" (ekleme yazara ait) (Subaşı, 2004: 156).

Darbeye karşı halk direnişinin *nerede* gerçekleştiği oldukça önemlidir. Darbeler güç merkezlerini ele geçirmeye yönelik hareketler olacağından, ilk planda başkentte ve diğer en büyük bir-iki şehirde kontrolü sağlamaya çalışırlar. Darbe teşebbüslerinde başkentte yer alan Meclis, Bakanlıklar ve olası direnç noktalarının ele geçirilmesi ve siyasetçilerin gözaltına alınması rutindir. Öyleyse darbeye karşı direnişin de başkent ve diğer büyük şehirlerde olması gerekir. Thyne ve Johnson (2017: 2), sokak gösterileri ile darbeler arasındaki ilişkiyi inceledikleri makalelerinde, gösteriler başkente yakınlaştıkça ve şiddet kullanmadıkça, gösterilerden sonra darbe olma olasılığının arttığını iddia ederler. Yazarlara göre, darbe girişimlerinden önce geniş çaplı ve başkente yakın/büyük metropollerde protestoların ve gösterilerin olması darbecileri yüreklendirebilir çünkü bu niteliklere sahip gösteriler, darbecilere hükümetin zayıfladığını ve darbe girişiminin başarılı olma şansının arttığı sinyali verebilir. (Thyne ve Johnson: 6) Bu da darbe girişimine daha fazla subayın katılımını sağlayıp, 'darbe koalisyonunu' daha mümkün hale getirebilir.

Şu takdirde, konuya tersinden yaklaşacak olursak, bu mantık, darbeye direnç için de geçerli olabilir. Darbe girişimi birden fazla şehirde başladığında, yalnızca Anadolu'nun daha küçük ve başkente uzak şehirlerinden direnç gösterilir ancak Ankara ve İstanbul'da hiçbir direnç olmazsa, küçük şehirlerdeki direnç anlamsız olabilir. Yani darbeye karşı direncin nerede gösterildiği de önemlidir. Örneğin, Luttwak'a göre, Fransa'da gerçekleşen 1961 darbe teşebbüsü, sıradan insanların, sendikaların, sivil-toplum kuruluşlarının, sol-görüşlü Katolik hareketinin Fransız ordusunda erler arasında oturma eylemleri yapması sonucunda başarısız olmuştur¹ (1979: 106-107). Burada darbeye karşı halk direnişini yalnızca darbe teşebbüsü esnasında önemli olarak da görmemek gerekir. Darbelerin 'başarılı' olması demek, darbecilerin yalnızca yönetimi ellerine geçirmeleri demek değil, halk tarafından 'meşru' görülecek bir yönetim kurmak ve orta vadede yeni bir statüko geliştirebilmektir. (Thyne, 2010: 4; Goodspeed: 211) Darbe sonrasında esnafın dükkanlarını açmayı reddetmesi, dini liderler ve farklı etnik grupların kanaat önderleri/liderlerinin üyelerini ve cemaatlerini darbeye karşı direnmeye çağırması, sendikaların darbe yönetimiyle işbirliğini reddetmesi ve grevlerin başlaması gibi darbeci yönetim karşıtı eylemler darbelerin başarısını geçici kılabilir, onları başarısızlığa uğratabilir. (Luttwak: 61)

¹ Devlet Başkanı Charles de Gaulle'ye karşı girişilen bu darbe teşebbüsünün neden başarısız olduğuna başka tezler de bulunmaktadır. Singh'e göre, darbeciler ordunun geri kalanını ikna edemedikleri için başarısız oldular (2014: 21)

1.2. Dış Destek ve Ordu İçi Bölünme

Darbe teşebbüsü gibi başarısızlık durumunda kişisel yaptırımı ağır olacak ve müteşebbislerinin bu bildiği bir eyleme karışan subayların rasyonel aktör oldukları düşünülmelidir. Darbeci subaylar, kalkışmada bulunmadan önce iç ve dış tepkiyi hesap etmeye çalışırlar, bunun için akıl yürütmede bulunabilecekleri gibi gerekli iç ve dış kontaklarda da bulunabilirler. Darbe planları gizli yapılmak durumunda olduğu için bu kontakların tabii ki sınırlı olması ve tutulması gerekecektir. Ancak ülke içinde kalkışmalarına direnç beklemeyen ve o direnci kırabileceklerini düşünen darbecilerin teşebbüsleri başarılı olduğunda ülke içinde ve dış siyasette ne yapacaklarını da düşünmeleri gerekir. Darbecilerin darbe teşebbüsleri başarıya ulaşırsa, halka hizmet götürmeleri meşruiyetlerini korumaları bakımından elzemdir. Bu da kalkışmalarının uluslararası boyutunu iyi hesaplamalarını gerektirir.

Uluslararası güçleri karşılına alan darbelerin orta ve uzun vadede başarılı olmaları oldukça zor olabilir. (Goodspeed: 214; Trinkunas, 2002: 58) Bu nedenle darbecilerin darbe kalkışması bir kez başarılı olduğunda uluslararası tanıma ve destek peşinde olmaları doğaldır. Bunu da ya iyi niyet beyanı ya ittifaklar önererek ya da ilgili başka devletlerden ve uluslardan koruma talep ederek yaparlar. (Goodspeed: 232) Ancak Soğuk Savaş döneminde çoğu zaman hem Sovyet Rusya hem de ABD darbe öncesi dönemde yönetimi elinde tutan hükümetlere verdikleri sinyallerle veya darbecilerle doğrudan iletişim yoluyla olası darbelerle ışık yakmışlardır. (Thyne, 2010; Thyne, 2017). Darbeler çoğu zaman yerel aktörlerin irade ve oyunculuklarıyla gerçekleşse ve uluslararası aktörlerin rolü yeşil ışık yakmak veya sessiz kalmaktan ibaret olsa, dış aktörlerin çok daha doğrudan rol oynadıkları ve darbe esnasında uzman yardımı sağladıkları darbe teşebbüslerinden de bahsedilebilir. Bunlar arasında İran'da Başbakan Muhammed Musaddık'a yönelik İngiliz ve Amerikan destekli gerçekleştirilen 1953 darbesi örnek verilebilir. Rahnema (2015: 106-110) Musaddık karşıtı ilk darbe girişiminin başarısızlığa uğramasının ardından, ikinci darbe teşebbüsünün planını yapan Amerikalı ve İngiliz uzmanların doğrudan katkısından bahseder.

Darbe teşebbüslerinin yalnızca büyük güçler tarafından desteklendiğini düşünmemek gerektiği kadar² güçlü Batılı devletlerin diğer Batılı devletlerdeki darbe girişimlerini desteklemediğini de düşünmemek gerekir. Mesela Fransa'da Cumhurbaşkanı Charle de Gaulle'ye karşı gerçekleştirilen 1961 darbesinin liderlerinden Challe, NATO'da tanıştığı ve Gaulle'den nefret eden ABD'li generallerin

² Ortadoğu'daki pek çok devlet birbirlerindeki darbe girişimlerini desteklemiş, darbe olması için gizli eylemlerde bulunmuşlardır. Sirrs, 2010: 58, 67.

desteğini almıştı (Horne, 2006: 445). Dolayısıyla bir darbenin gerçekleşmesi için yalnızca darbecilik arzusu yeterli değil de olanakların/koşulların uygun olması da gerekliyse, uluslararası destek bu koşulların önemli bir parçasıdır.

Soğuk Savaşın hemen ardından tek kutuplu yeni dünyada Batı demokrasi teşviki çabasına girmiş ve NATO genişlemesiyle de bu politikasını desteklemeye girişmiştir. Thyne'ye (2010:10) göre, Soğuk Savaş döneminde darbe teşebbüslerinin dış aktörleri temel olarak devletlerken, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası kuruluşlar (BM, Avrupa Birliği gibi) ön plana çıktı. NATO tarihinde ilk defa olmak üzere, üye ülkelerin sivil-asker ilişkilerine norm getirmiş, askeri darbe durumunda üyelikten çıkarmayı gündemine almıştır. Afrika Birliği gibi diğer uluslararası örgütler de darbelerle karşı aktif tavır sergiledi (Omorogbe, 2011; Souaré, 2014). ABD yönetimleri ise Haiti'de meydana gelen 1991 darbesinden, 1992 Venezuela darbelerine ve Ekvador'daki 2000 darbesine kadar kendi yakın coğrafyasında demokrasi karşıtı hareketlere ve darbelerle seçici bir şekilde karşı tavır koymuştur. Bu değerlendirmelere ek olarak, dış aktörlerin darbe teşebbüslerine karşı tavırlarının o dış aktörün o ülkeyle olan bağları ve bağlantılarıyla ilişkili olduğu belirtilmelidir. Ekvador'da 2000 yılında meydana gelen darbe girişiminin bastırılmasında Birleşik Krallığın vereceği tepkiden ziyade ABD'nin tepkisi daha etkili olmuştur. (Thyne, 2010: 10).

1.3. Polis Direnci

Luttwak'a göre, darbecilerin orduya penetre etmesi ve ordu içinde kendilerine darbeci ekip oluşturması şart derken, polislerin yapıları itibarıyla darbelerle karşı direnme ihtimallerini az görür. Örneğin, kırsal alanda görev yapan ve çoğu ülkede Savunma Bakanlığına bağlı olarak kırsal alanlarda görev alan polis ve jandarmanın uzakta yer alan hükümeti savunmak için başkente yetişemeyeceklerini düşünür. Darbeye direnmek için yetişmek isteseler bile zamanında yetişemeyeceklerini iddia eder. Ayrıca, polisler, karşılarından kendilerinden daha üstün bir silahlı güç gördüklerinde onunla mücadele yerine krizi yönetmeyi tercih edecekler, darbenin başarılı olması durumunda darbecilerin kendilerinin patronu olacağı şeklinde 'pragmatik' bir hesap yapıp direnmeyeceklerdir. Polis gücü darbeden sonra halledilecektir (1979: 97-99) Luttwak'ın birçok örneği mukayese ederek yaptığı bu değerlendirmenin Soğuk Savaş ve sonrasında birçok vaka için geçerli olduğu görülür. Türkiye'de meydana gelen 1960 ve 1980 darbeleri de bu vakalara örnek verilebilir. Örneğin, Esin, 27 Mayıs darbesi için "Ne polisten ne vilayetten ne de herhangi bir askeri güçten direnme oldu" demektedir. (Esin, 2005: 109) Tamer Akbaş ise "Harbiyenin dış dünyayla bağlantısı kesilmişti. 3-4 Harbiyeli bir tim teşkil ediyordu. Her timin başına bir teğmen verilmişti. Yapılan

plana göre her bölüğe görevleri açıklanıyordu. Bizim bölümümüze de TBMM'yi korumakla görevli polisleri etkisiz hale getirmek görevi verilmişti. O zamanlar Ulus'taki meclis binası kullanılıyordu. Bu binayı koruyacak polisler 19 Mayıs Stadyumuna yakın bir yerde konuşlandırılmışlardı. Megafonla yapılan anons üzerine buradaki personel binanın dışına çıktı. Herhangi bir çatışma olmamıştı” (2014: 57). Aşağıda da görüleceği üzere 28 Şubat dönemi de buna örnek olarak verilebilir. Gerçekten darbeleri başarısız kılabilecek diğer faktörler bir araya gelmediği takdirde ve Afrika kıtasında yer alan orduları daha küçük ülkeler bir kenara bırakılacak olursa, polislerin tek başlarına bir darbe teşebbüsünü durdurmaları düşük bir ihtimaldir. Yine de aşağıda daha detaylı belirtilmek kaydıyla 15 Temmuz'un farklı bir vaka olarak kayda geçtiğini belirtmek gerekir.

1.4. Medya ve Telekomünikasyon

Ulaşım ve iletişim terörün ve ideoloji olarak terörizmin yayılması ve başarısında olduğu kadar³ darbe teşebbüslerinin başarılı olmasında da çok önemlidir. Çarlık Rusyasında Şubat 1917 Devrimini takip eden istikrarsızlık döneminde meydana gelen ve General Kornilov'un darbe teşebbüsünün başarısızlığına uğramasının sebebi, 'Trenyolu Çalışanları Komitesi'nin General'in askerlerini Petrograd'a taşımayı reddetmesiydi (Luttwak:60). Fransa'da 1961 darbe teşebbüsünün başarısız olmasının nedeni ise, darbecilerin çokluğu ve ordunun ilk planda neredeyse tamamen darbeciler tarafında olmasına rağmen, sivil direnişin başlamasıydı. Ancak sivil direnişin başlamasına imkan veren de Devlet Başkanı Charles de Gaulle'nin radyoya bağlanması, kamuoyunu yönlendirmesi, insanların kitlesel eylemlerin yapılacağı yerlere ulaşım imkanlarının kesilememesi ve farklı sendika ve STK'ların şubeleriyle iletişim sağlayabilmeleri sayesinde onları harekete geçirebilmesiydi (Luttwak: 110; Singh, 2014: 21). Yani darbe teşebbüslerinin başarıya ulaşabilmesi için sivil direnç olasılığını azaltmak amacıyla ulaşım ve iletişim kanallarının kontrolünü sağlamak ve bilgi akışını tekele almak önemlidir (Luttwak: 118-120).

Özellikle iletişim tekeli söz konusu olduğunda ise Soğuk Savaş döneminde ağırlıklı olarak radyo ve Soğuk Savaşın ardından televizyonun darbe teşebbüsleri bakımından öneminden bahsetmek gerekmektedir. Bolivya'da Albay Hugo Banzer, Ocak 1971'de bir darbe girişiminde Santa Cruz'u kontrolü altına alıp

³ Terörün modern dönemde ortaya çıktığı Çarlık Rusya'sından Batı Avrupa'ya ve oradan dünyaya yayılmasının arkasındaki en temel iki neden ulaşım ve iletişim imkanlarının gelişmesiydi. Modern terörün kaşifleri olan anarşistler ulaşım imkanlarıyla Batı Avrupa'ya ve başka yerlere seyahat ettiler ve iletişim imkanlarıyla yazdıklarını dağıttılar ve geniş kesimlere ulaştırdılar. Bkz. Rapoport, 2004: 48-49.

iletişim ağını kontrol etme hususunda kritik bir başarısızlık yaşadığında, ABD’li Binbaşı Robert Lundin, darbecilere kendi uzun dalga radyosunu ödünç vermiş, bu kritik yardım darbenin başarılı olmasına katkı sağlamıştı. (Blum, 2003: 228; Keschull, 1994: 575) Radyo, Albay Kaddafi’nin 1969 yılında Kral İdris’e karşı darbesinde de önemli bir rol oynadı. (Singh, 2014: 29) Bu makalede zaman zaman bahsedilen Fransa’daki 1961 darbe teşebbüsünün başarısızlığa uğraması transistörlü radyonun öneminden ötürü “transistörün zaferi” (Roberts, 1975: 27) olarak anılır.

Radyonun ve daha sonraları televizyonun bir iletişim vasıtası olarak yayılması, darbeye direnmek isteyenler için fırsatlar ve riskleri de beraberinde getirdi. Ancak 28 Şubat gibi veya 3 Temmuz Mısır darbesi gibi klasik formata tam uymayan darbelere ve Soğuk Savaş sonrası televizyonların yayıldığı dönemde, darbe bir sürece yayıldığı için medyanın darbe öncesi psikolojik operasyon süreçlerinde işbirliği önemli hale geldi. Örneğin bu nedenle Sözlü beyanlar yoluyla hükümeti baskı altına almak dışında, Kara Kuvvetleri Komutanlığında ‘Psikolojik Harekat Şube Müdürlüğü’ ilk defa 1996 yılında kuruldu. (Parmaksız, 2010: 261) İlerleyen yıllarda televizyonun yayılması ve özel TV kanallarının kurulması; yeni ve büyük iletişim vasıtalarının ortaya çıkmasını sağladı ki bu durum, askerin iletişim araçlarını ele geçirmesini daha da zorlaştırıyordu. (Schofer, 200: 157) TV’nin uzun vadeli etkileri oldukça büyüktü. Geçmişte,

“Haberler, olaylardan sonra üretiliyordu. Yani haberler, geçmişte olmuş bir şeydi ve geçmişi anlatıyordu. Bizler de tarihe anında tanıklık etmek yerine haberlerde [ve gazetelerde] geçmişi okuyorduk. Video-uydu-bilgisayar teknolojileri seçilmiş görüntülerle dünyanın her tarafına gerçek zamanlı ulaşılmasını, hadiselere verilecek tepkilerin tetiklenmesini, olayların çözümünün hızlandırılmasını ve sonuçların geçmiş hikâyede hızlıca dondurulmasını mümkün kılarak anında tarihi ortaya çıkardı.” (Gerbner, 1993: 193)

Bu durum, ABD’de askeri darbe yapmanın neden inanılmaz derecede zor olduğunu da ortaya koyuyor. Zira ordunun *kontrolü sağlar gibi olması için* dahi ele geçirilmesi gereken yüzlerce televizyon ve radyoyu da içeren çok sayıda stratejik nokta mevcut. (Perkins, 2013: 65)

Diğer yandan medyanın önemi darbe başarılı olduktan ve geçici veya kalıcı bir askeri yönetim kurulduktan sonra da devam edecektir. 12 Eylül 1980 darbesine baktığımız zaman, askeri yönetim medyaya mesafeli ama onların işbirliğini de talep ediyor. (Akin, 2012: 39) 27 Mayıs darbesinden sonar yapılan haberler. Mesela Celal Bayar’ın 108 milyon lira servetinin olduğu iddiasının, herhangi bir belge olmadan yalnızca Cemal Gürsel’in isteği ve sonar ısrarı üzerine gazetede basılması. (Akin: 4) Örneğin, 2014 Tayland darbesinden sonar medyanın işbirliği

talep edildi, ağır sansür uygulandı. Soğuk Savaş döneminin bazen yegane ama kesinlikle en yaygın iletişim aracının radyo olduğunun bu hesaplama girdiğini unutmamak gerekir .Dolayısıyla elimizde darbelerin sonucunu etkileyebilecek birtakım faktörler var ancak bunların hangileri hangi koşullarda etkide bulunuyor? Bu soruya cevap oluşturma yönünde adım atmak açısından bazı hipotezler üretmek üzere, Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen dokuz darbe teşebbüsü vakasını inceleyeceğiz. Ancak bunu yaparken, darbelerin nedenleriyle birlikte öykülerini anlatmak yerine, doğrudan doğruya darbe sonucunu etkileyen faktörlerin vakalar bazında tartışmasına girişeceğiz.

2. Vakaların İncelenmesi

2.1. Venezuela, 4 Şubat 1992 Darbe Teşebbüsü

Venezuela’da orta kademe subayların öncülüğünde gelişen 4 Şubat 1992 darbe teşebbüsü Devlet Başkanı Carlos Andres Perez’in giriştiği ekonomik liberalleşme programı bağlamında gerçekleşti. Darbeci subayların ordu içinde bir araya gelişi 80’lerde başlamıştı. Darbe teşebbüsü klasik bir şekilde gerçekleşmesi planlandı; Devlet Başkanı Perez, bulunduğu İsviçre’nin Davos kasabasından dönüşte ele geçirilecek, radyo istasyonları ele geçirilerek darbe haberi yayılacaktı. Ancak ilk planda şans faktörü darbe girişiminin başarısızlığa uğramasının ilk sebebi oldu. Önce *Academia Militar*’ın Komutanı subaylarının da katılmayı planladığı darbe planından haberdar oldu ve Genelkurmay Başkanını durumdan haberdar etti. Ardından Devlet Başkanı Perez’in uçağı New York’tan havalanmakta gecikince Caracas’a inmek yerine sivil bir havalimanına yönlendirildi. Darbeciler Perez konutuna geçerken onu ele geçirmeye çalıştılar ancak başarısız oldular. Tüm bu gecikmeler, hükümete sadık ordu birliklerinin harekete geçmesine müsaade etti. (Trinkunas, 2002: 55) Çavez yakalandığında televizyona çıkmayı talep etti ve televizyon ekranlarından ‘ulusa yeni bir düzen vermeyi’ ve ‘mümkün olduğunca geniş katılımın olacağı bir hükümet kurmayı’ amaçlayan teşebbüslerinin başarısız olduğunu arkadaşlarına bildirdi ve kan dökülmemesi için onlara teslim olma çağrısı. (Branford, 2016).

Bu darbe teşebbüsünün başarısız olmasında da televizyon hayati bir rol oynadı. Darbeciler arasında “... televizyonu ve radyoyu ele geçirmesi gereken bir grup *sivil*, bunu yapma hususunda başarısız oldu” ki bu da halktan destek bulmalarını imkansız kıldı. Asıl hedef olan Devlet Başkanı Perez de ele geçirilemeyince ertesi sabah TV ekranlarına çıktı ve vatandaşları askeri isyan konusunda bilgilendirdi. Çavez arkadaşlarını teslim olmaya ikna etmek için televizyona çıktığında ise öyle bir şey oldu ki TV’nin yarattığı farkı daha iyi anlatacak bir örnek zor bulunur. Çavez cuntacı arkadaşlarından teslim olmalarını isterken televizyon

ekranlarındaki varlığı onu “pek bilinmeyen bir albaydan bir ulusal figüre dönüştürdü”. Canlı yayında bir dakika onun, “ülkenin potansiyel kurtarıcısı” olarak algılanan birine dönüşmesini sağladı. (Gott, 2005: 66-67).

2.2. Venezuela 27 Kasım 1992

Venezuela’da halk desteği oranı %25’lere kadar düşen (Trinkunas, 2002: 42) Devlet Başkanı Perez’e yönelik ikinci darbe teşebbüsü birkaç ay sonra gerçekleşti. Çavez’in başarısız darbe girişiminin ardından iletişim araçlarına hâkim olmanın darbe başarısı için önemini gösteren bir darbe girişimi daha yaşandı. Çavez’in ordu içerisindeki müttefiklerinden Amiral Grüber ve ona eşlik eden Hava Kuvvetleri bünyesindeki personel 1992 yılının Kasım ayında bir kez daha darbe girişiminde bulundu. Darbe esnasında televizyonlarda gösterilmek üzere titizlikle hazırlanan ve kendisinin darbe bildirisini okuduğu bir video hazırlattı. Ancak darbe günü birçok aksaklık yaşandı.

“En kötüsü de iletişim ekipmanının çökmesi oldu. ... Amiral Grüber ülkenin geri kalanındaki subaylarla iletişime geçme şansı bulamadı. O da darbecilerin geri kalanından izole durumda kaldı. Ancak tek bir fark vardı. Darbeciler bir televizyon istasyonunu ele geçirmeyi başardılar ve Grüber bu noktada bir sivil kalkışma tetikleyebilmeyi umuyordu. Eğer [darbeden önce özenle çektiği] ulusu yeniden inşa etme programına destek istediği videosu ulusal televizyonlarda yayınlanırsa, halkın ayaklanacağını ve kalkışmasını destekleyeceğini hayal ediyordu. Ancak şansı bir kez daha yaver gitmedi... Televizyonlarda Amiralin darbeyi haber vermek ve halktan destek istemek için özenle çektiği video yerine çelişkili görüntüler yer aldı. Yüzü maskeli kişiler ekranlarda görüldü ve bir anda Caracazo’yu [1989 yılında meydana gelen kanlı ve kaotik halk isyanı ve yağmalamalar] hatırlatan görüntüler ekranda belirdi. Hapisteki Albay Chavez’in sesinden ara ara bağırma sesleri geliyordu... Televizyonlarının başında bu görüntüleri izleyen ve işe gitmeye hazırlanan halk izlediklerini gülmekle ağlamak arasında kararsız kalmıştı” (Gott, 2005: 74-75).

Ellerindeki silahlı gücü darbeyi gerçekleştirmek için yeterli olsa da, darbe teşebbüsünü bir oldubittiye getirmekte başarısız oldular. Ordunun geri kalanının da, kendisi hapiste olan Çavez’in daha geçen Şubat ayında bir darbe teşebbüsünde bulunup başarısız olduğunu, dolayısıyla arkadaşlarının yaptığı bu girişimin de başarısız olma şansının yüksek olduğunu düşünmüş olmalı (Singh: 30-31). Darbecilerin halkla ve ordunun geri kalanıyla yaşadıkları iletişim sorunu Devlet Başkanı Perez’in darbe teşebbüsünün olduğu tüm gün halkla iletişimi sürdürebilmesine olanak tanıdı (Chestnut, 2015). Bu darbe teşebbüsünde de darbecilerin özellikle yoksul kesimden destek beklediler ve o desteği de başkent

Caracas'ta yaşayan insanların tava ve tencerelerine vurarak yaptıkları eylemde kısmen buldular. (The Washington Post, 1992) Ancak ordu hiyerarşisi dışında yapılan ve ordunun geri kalanıyla ve halkla iletişim konusunda sıkıntılar yaşayan bu darbe teşebbüsü de başarısız oldu ve ordu tarafından bastırıldı. Her iki darbe teşebbüsünde de Devlet Başkanı Perez ABD tarafından açıkça desteklendi.

2.3. Venezuela 2002 Darbe Teşebbüsü

Çavez'in birine aktif öncülük diğerine ise ilham kaynağı olduğu iki darbe teşebbüsünden on yıl sonra bu kez 1999 yılında seçimle iş başına gelen Devlet Başkanı Çavez'e yönelik Bush yönetiminin açıkça desteklediği bir darbe teşebbüsü gerçekleşti. Emekli subaylar, eski siyasi partilere mensup siyasetçiler, sendikacılar, Katolik Kilisesi sözcüsü, bazı medya grupları ve İş ve İşçi Konfederasyonları işbirliği yaparak Chavez'i düşürmek istediler. Grevler ve protesto gösterileriyle başlayan isyan hareketi sırasında bazı muvazzaf komutanlar televizyonlara çıkarak Chavez'in istifasını istediler. Chavez de televizyonlara çıkarak buna karşılık vermek istediye de, "Chavez'in konuşmasının yaratabileceği etki, ekranlarını ikiye bölerek Chavez'in görüntüsünün yanında *Miraflores* Sarayı etrafındaki sokaklardan şiddet sahnelerini gösteren dört özel televizyon kanalınca boşa çıkarıldı. Bu durum Chavez sanki hiçbir şey olmuyormuş gibi davranarak konuşmaya devam ettiği izlenimini yarattı" (Gott: 225-226).

Barracca geniş çaplı Çavez karşıtı eylemlere rağmen "darbeye ve askeri yönetime olan destek düşüktü. Üst ve orta sınıflar Çavez'e karşı pozisyon alırken, alt sınıflar ve yoksul kesimler Çavez'den yanaydı" demektedir. (Barracca:146). Yani darbe Çavez'i destekleyen çok sayıda insan olmasına rağmen "darbeye karşı popüler direniş oldukça yavaş gerçekleşti ve darbe girişiminin sonucu üzerinde doğrudan etkide bulunmadı." (Barracca: 146) Darbenin ilerleyen süreçte başarısız olmasının temel sebebi darbe koalisyonunun çok hızlı bir şekilde çatırda-masıydı. Venezuela'nın protesto eylemlerini de örgütleyen en büyük işadamları derneğinin başkanı olan ve geçiş hükümetinin lideri olarak atanan Pedro Carmona'nın bir ordu amiralini savunma bakanı olarak ataması, hayatlarını riske atarak Çavez'e karşı girişime destek veren yüksek rütbeli generalleri şoka uğrattı. Bu süreçte özellikle Carmona'nın eylemleri ve Çavez'in istifa mektubunu her şeye rağmen imzalamayı reddetmesi, ordu içindeki darbe koalisyonunun bozulmasının önünü açtı. 43. Elit Paraşütçü Tugayının lideri General Raul Baudel'in Çavez'i desteklemek üzere karar değiştirmesi de muhtemel bir çatışmaya sürüklenme ihtimalini ordunun aklına getirdi. (Barracca: 148-149).

Çavez karşıtı grupların ellerinde tuttıkları medya organları ilk planda darbenin başarısız olmasında büyük rol oynadıysa da, takip eden gelişmeler ve

medyanın aksi yöndeki rolü darbenin başarısız olmasında rol oynadı. Darbe gerçekleştiğinde ve Chavez yakalanıp gözaltına alındığında, odasına bir telefon ve televizyon rica etti. Televizyonda kendisinin istifa ettiğine ve ordunun tamamının darbeyi desteklediğine dair yalan yayınları gördü. Kendisine sağlanan telefondan eşine ulaşan Chavez, eşinden CNN'e ve Radyo Havana'ya ulaşmasını ve Chavez'in istifa ettiğine dair haberlerin doğru olmadığını ve silahlı kuvvetlerin de bölünmüş olduğunu söylemesini istedi. Takip eden gelişmelerde ordu içerisinde meydana gelen bölünmeler ve Chavez'in kırsalda ve büyük şehirlerin çevrelerinde yaşayan seçmenlerinin de sokağa dökülmesiyle darbe başarısız oldu (Gott: 230-31).

2.4. Pakistan 1999 darbesi

Pakistan iç siyasette etkili aktörler açısından bakıldığında kuruluşunun ilk on yılından sonar başlayarak ordunun siyasette en güçlü olduğu yerler arasında yer alır. Soğuk Savaş döneminde son darbe teşebbüsünün 1977 yılında yaşandığı (ve başarılı olduğu) Pakistan'da Soğuk Savaş sonrası dönemin tek darbesi 1999 yılında yaşandı. Dönemin Başkanı Navaz Şerif ile Şerif'in istifasını istediği ve aldığı General Cihangir Karamat'tan sonra Genelkurmay Başkanı olan Pervez Müşerref ile gergin bir ilişkiye sahipti. Ordunun büyük bir popüler desteğe sahip olduğu ancak sivil hükümetlerden esirgenen destek sayesinde ordu popüler bir kurum olmaya devam etti. Sivil hükümetle ordu arasındaki güvenin tamamen kaybolduğu olay ise Kargil Savaşı denen ve Pakistan ordusunun Hindistan sınırındaki Kargil tepelerini ele geçirmeye çalışmasıyla gerçekleşti. Başarısızlıkla sonuçlanan operasyon sonrasında Başbakan Şerif General Müşerref'i suçlarken, Müşerref ise askeri başarısızlığı hükümetin güçlü duramamasına bağladı. Sonuç olarak Navaz Şerif'in Genelkurmay Başkanı'nı Müşerref Sri Lanka'da bir resmi gezideyken görevden alması üzerine darbe gerçekleşti. Darbe teşebbüsüne karşı herhangi bir sivil veya ordu/polis içinden direniş olmadı. Polisin fiziksel ve yasal koşullarının oldukça kötü olduğu Pakistan'da kolluk kuvvetleri içerisinde bir direncin çıkması zaten beklenemezdi. ABD'de Bill Clinton yönetimi 'demokrasi teşviki' programını benimsediği için darbeye karşı önce soğuk davrandıysa da ilerleyen dönemde özellikle George Bush yönetimi altında ABD-Pakistan ilişkileri yeniden düzeldi (Aslan ve Kıyıcı, 2017: 177). Bu nedenlerle, Barracca, Pakistan'daki 1999 darbe teşebbüsünü ordunun bütünlüklü hareketine ve bu bütünlüğünü darbe teşebbüsü esnasında koruyabilmesine, uluslararası desteğe ve popüler desteğe bağlamaktadır (139).

2.5. 3 Temmuz Mısır Darbesi

Mısır'da modern Mısır tarihinde seçimle iş başına gelmiş ilk demokratik hükümet olan Mursi hükümeti 3 Temmuz 2013'de bir askeri darbeyle devrildi. Darbe, 28 Şubat darbesine birçok açıdan benzer bir yöntemle gerçekleşti. 28 Şubat darbe sürecinin psikolojik hareket operasyonlarına benzer şekilde teoride anayasal gözükten operasyonlar yapıldı ve Mursi hükümeti yıldırmaya çalışıldı. Hükümetin halkın hizmet beklentilerini yerine getirmekte başarısız olduğu algısını bekleyen benzin kuyrukları bu operasyonların başında gelmektedir. Ayrıca, Türkiye'de 28 Şubat darbe sürecinde darbe koalisyonunda yer alan bir gazete 5 Mart 1997 tarihinde "6 milyon imza" manşetini atmıştı. Refah Partisi'ne karşı yapılan bu imza kampanyasına toplamda 6 milyon üyesi olan ve aileleri de hesaba katıldığında toplamda otuz milyon insanı temsil eden üç büyük ticaret birliği ve sendikanın başkanlarının da destek vermesiyle, hükümetin ne denli istenmeyen bir duruma geldiğini gösterdiği ve bu yüzden hükümete karşı yürütülen kampanyanın anti-demokratik olarak nitelenemeyeceği de ileri sürülmüş oluyordu.

Mısır'da Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'ye karşı asker destekli yürütülen kampanya sırasında *Temerrüd* Hareketi'nin 22 milyon imza topladığı iddiası, Mursi hükümeti karşıtı protestoların büyük bir halk desteğine sahip olduğunu ve ordunun daha sonraları yapacağı müdahalenin darbe olarak görülemeyeceğini göstermesi için sıklıkla dillendirildi. Ayrıca 28 Şubat sürecinde askerin teşvik ettiği ve doğrudan desteklendiği 'sivil' toplum kuruluşlarınca gerçekleştirilen toplumsal gösterilerde olduğu gibi, *Temerrüd* hareketinin kurulmasını sağlayan ve perde arkasından bu grubu yöneten de en başından beri Mısır ordusuydu (Ketchley, 2017). Bu süreçte Tahrir meydanında Mursiye karşı protesto yapanların sayısı 14 ile 30 milyon olarak şişirilirken Ketchley bu rakamın maksimum 200,000 olduğunu gösteriyor (Ketchley, 2017).

Mısır ordusu Mursi-karşıtı eylemlerin darbe teşebbüslerine meşruiyet zemini sağlayacağını farkında olmalıydı. "Protesto eylemleri özellikle başkente yakın olduğunda veya şiddet içermediği zaman, darbecilere halkın askeri müdahaleye destek vereceğine dair güvenilir bilgi sağlayabilir." (Johnson ve Thyne, 2016: 2). Mısır ordusu şunu da biliyordu ki protesto eylemleri esnasında meydana gelen darbe girişimlerinin uluslararası aktörlerden olumlu tepki alma ihtimali daha yüksektir (Johnson ve Thyne, 2016: 5, 8-9). Yani Mısır'daki 3 Temmuz darbesinin yapıtaşını Tahrir Meydanı'nda toplanan binlerce Mısırlı oluşturuyordu. Mısır ordusu *Temerrüd*, medya, dini liderler ve yargı mensupları gibi sivil gruplarla gizli bir ittifak kurdu. (Giglio, 2012; Kouddous, 2013). Darbenin bir sürece yayılması ve o süreçte tüm aktörlerin oluşan güçlü darbe koalisyonunu görmesi kimsenin darbenin başarısız olma ihtimalini görmemesine ve meşru iktidarı terketmesine

neden oldu. Pakistan’da olduğu gibi güvenlik aktörleri arasında kendi başına bir ağırlığı olmayan (maaşları düşük) ve orduyla bağı kuvvetli olan polisten herhangi bir direnç de gelmedi.

2.6. Türkiye-28 Şubat 1997

28 Şubat, başka bir makalemizde de belirttiğimiz gibi klasik darbelerden çok farklı tarzda gerçekleştirilen bir darbeydi. 28 Şubat darbesi birkaç açıdan yeni tür bir darbeydi. Bu darbe; yaşanan süreç, müdahil olan aktörler, kullanılan cebir ve anayasaya aykırılık konu başlıkları bakımından Soğuk Savaş döneminde görülen darbe türlerinden ayrılmaktaydı. 28 Şubat süreci, Soğuk Savaş dönemindeki klasik darbelerin aksine, zamana yayılan ve ordu tarafından sivil aktörlerin bu darbeye gönüllü olarak katılımlarının sağlandığı bir süreçti. Darbe süreci şiddetliydi fakat bu fiziksel bir şiddet değildi. Yani darbe esnasında kan dökülmedi ancak birçok insan uzun yıllar sürecek olan mağduriyetler yaşadı. Darbe, bir gece yarısı tankların sokağa çıkması, kritik önemde kamu kuruluşlarının ablukaya alınması, darbe bildirisinin televizyondan okunması yoluyla değil, *hükümeti taciz etmek ve yıkmak amaçlı teoride anayasal gözükten psikolojik operasyonlar* yoluyla gerçekleştirildi.

Darbenin odağında ordu vardı ancak darbenin bir sürece yayılması ve farklı bir tarzda yapılabilmesini sağlayan ‘sivil’ görünümüne diğer aktörlerin darbe sürecine gönüllü olarak katılmalarıyla sağlandı. Bunlar arasında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, bazı medya grupları, sivil toplum örgütleri ve işçi sendikaları, işadamları örgütleri ve muhalif politikacılar ciddi rol oynadılar. 28 Şubat, sadece iç aktörlerden gelen bir hareket değildi. ABD’de Clinton yönetiminin, Refah Partisi’nin iktidara gelişinden hükümetten ayrılışına kadar geçen süreçte aşama aşama değişen politikası darbeye büyük bir rol oynadı. Clinton yönetimi, ilk dönemlerinde, Refah-Yol hükümeti ile çalışmaya hazır bir görüntü sergiledi. Bu tutumunda 1991/1992 Cezayir darbesine verdiği destek sonrası bu ülkenin sivil savaşa sürüklenmesinden çıkardığı ders yatıyordu. Clinton yönetiminin yetkilileri o dönemlerde Türkiye’de darbe olmasına dair düşüncelere karşı duruyordu. Ancak ne zamanki ABD’nin hükümete yönelik politikası bazı nedenlerle değişti ve daha sertleşti, Türkiye’de bir darbe düşüncesine dair pozisyonu da değişti.

ABD hem 1997’de Türkiye’de sert, aleni bir klasik darbe istemiyor hem de Türkiye’de sekülerizmin erozyona uğramasını istemiyordu. Onay verecekleri darbe hem darbe gibi gözükmeyip sekülerizmi koruyan hem de demokrasiyi alenen çiğnemeyen bir darbeydi. Yani Darbe ordunun tankları ve askeriyeye sokağa indiği klasik ve sert bir askeri darbe olmayacaktı. Böylece, demokratik görüntüyü yok etmeyecekti. Fakat bu darbe aynı zamanda, sekülerizmi korumak

amacıyla hükümeti devirecekti. Böylece, ABD, Türkiye’de “seküler demokrasi” istiyordu. Ankara’daki ABD Büyükelçiliğinde Siyasi İşlerden sorumlu Müşavir Richard McKee’nin işaret ettiği gibi, “ABD, parlamenter demokrasinin iyi bir şey olduğunu düşünmekteydi ve bu yüzden sekülerler cenahın Refah Partisini –neticede başarıya ulaşacak- illegal ilân etme çabalarından memnuniyet duymuyordu. Bizlere, demokrasinin ve sekülerizmin desteklendiğine dair şeyler söylendi. Bu iki ilke Türkiye’de 1996-97’de olanlar göz önüne alınmazsa kulağa harika geliyordu. Ancak bazıları bu iki ilkenin bugüne dek birbirleriyle çatışabileceğini öne sürmektedir...” (Aslan, 2016). Avrupa Birliğinin de Refah-Yol’a karşı yapılan hareketten memnun olduğunu Emekli Diplomat Yalım Eralp, Avrupa’nın tepkisini kendisine soran dönemin Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı’ya bildirdiğini anılarında yazar (2017: 201)

TSK’nın 28 Şubat darbe sürecinde komuta kademesi olarak bir bütün haline hareket ettiği söylenebilir. Ordu içinde daha şahin pozisyonda olan ve doğrudan klasik müdahaleyi savunanlar vardı ancak komuta kademesi arasında derin bir ayrışma yoktu. (Erkaya ve Baytok: 269) Alt kademelerde ise sürece karşı, özellikle darbe sürecinin dine karşı tutuma dönüştüğü izlenimine karşı ciddi tepki vardı ancak orduların hiyerarşik yapısı ve disiplin yapısından ötürü yapılanlara hiçbir zaman açıktan itiraz edilemedi. Darbe sürecinde kısmen hükümetin kontrolünde olan İçişleri Bakanlığı bünyesindeki polisten çok kısmi bir direnç geldiği söylenebilir. Hatırlanacağı üzere darbe sürecinde orduda yapılanlarla ilgili Emniyete bilgi veren Kadir Sarmusak olayı bu dönemde yaşandı ancak darbe klasik tarzda bir darbe olduğu ve diğer tüm psikolojik operasyon kanalları orduya açık polise kapalı olduğu için bu süreçte polis direnci etkili olmadı. Ayrıca Kadir Sarmusak olayı üzerine ordunun dönemin İçişleri Bakanı Meral Akşenere verdiği tepki hala akıllardadır. (Erkaya ve Baytok: 259-263) Tam da bu olası polis direnci sebebiyle darbe sürecinden sonra da polis ağır silahlardan arındırılmıştı. (Ağır Silah’ın, 2010; Ala: Polisin, 2016)

2.7. Başarısız 15 Temmuz Darbe Girişimi

15 Temmuz Darbe Girişimi ordu hiyerarşisi dışında gerçekleşmiş bir darbe olmakla birlikte darbecilerin teşebbüs esnasında ordunun geri kalanının desteğini alabileceklerini düşündükleri bir darbe girişimiydi. Darbecilerin kalkışmalarından önce hem bölgesel ve uluslararası ortama bakarak hem de doğrudan iletişim yoluyla Batı desteğinden emin olarak harekete kalkıştıkları söylenebilir. (Özgan, 2017; Anadolu Ajansı, 2017;).

15 Temmuz darbe girişiminde darbecilerin Türkiye’de daha önce meydana gelen hiçbir darbe girişiminde halk direniş olmadığından yola çıkarak halkın yine

direnmeyeceğini düşündükleri anlaşılmaktadır. Halkın ülkenin en büyük şehirlerinde direnişe geçmesi ise darbecilerde büyük bir negatif etki yarattı, onları paniğe sürükledi. Örneğin bu sayede darbeden habersiz tankla çıktığını iddia eden bir subay, halkın direnişini görünce darbe olduğunu anladığını söylemektedir. (15 T24, 2017). Halk direnişini gören darbeci askerlerin TRT’de ilk darbe bildirisi okunduktan sonra Genelkurmay Başkanının ağzından ikinci darbe bildirisini okutmak istemelerinin nedeni de darbeye ilk planda vermeyi başaramadıkları ‘hiyerarşik darbe’ izlenimini vermektir. Darbeci askerlerden Ömer Faruk Harmançık bu nedenle “Komutanım siz bizim başımıza geçin, televizyona çıkın, bunu okuyun halk da yatıştır ve inanır” demiş (Anadolu Ajansı, 2017) “Siz başımıza geçerseniz halk da destekler, olaylar yatıştır” demiştir (Ergin, 2017a).

Darbeciler TRT’de darbe bildirisi okutmayı başardılarsa da, insanların darbe girişimini ve girişimin yalnızca hiyerarşi dışı olmakla kalmayıp FETÖ mensuplarının işi olduğunu öğrenmelerine ve mobilize olmalarına da engel olamadılar. Sivil iktidarın Cumhuriyet tarihinde ilk defa uygulamaya konulan bir darbe teşebbüsüne aktif bir şekilde direnmesi de darbenin başarısız olmaya doğru gittiği algısını beslemiştir. Tam da bu nedenle darbeciler arasında geçen bir konuşmada, darbecilerin birbirlerine “İlk yapmaları gereken şeyi yeni yaptılar geri zekalılar Türksat’ı vurdular” dedikleri iddia edildi (Sabah, 2017). Darbenin FETÖ tarafından yapıldığının bu şekilde ortaya çıkması ve medya organlarının da darbecilerle işbirliği yapmaması neticesinde darbe girişimine ordu içerisinde de çok ciddi bir direnç gelişti. (Karapınar, 2016; Ergin, 2017a; Milliyet, 2016) Darbeye karşı direnç göstermeyen subaylar olduğu gibi (Çamlıbel, 2016), aksine birçok askerin ve askeri araçların birliklerini terketmesine engel olan subaylar da oldu (Tezkan, 2017) Darbeye katılan F-16’ları durdurmak için hükümete bağlı uçakların havalandırılması ve darbeye katılan jetleri indirdikleri ve yeni darbeci uçakların kalkmasını da engelledikleri de unutulmamalıdır. (Ergin, 2017b)

Ordu içinden gelişen bu direnç darbecilerin medya ve telekomünikasyon tekelini kuramamalarıyla da büyüme imkanı buldu çünkü çok sayıda muvazzaf ve emekli generallerle birlikte Başbakan, Cumhurbaşkanı gibi en önemli sivil isimler televizyonlara canlı bağlanarak darbenin gayr-ı meşru olduğunu ilan ettiler. Bu şekilde, ordunun geri kalanına darbe teşebbüsünün hiyerarşik olmadığı izlenimiyle birlikte darbeye karşı çok aktif ve güçlü bir direnç olduğu izlenimi verildi. Darbenin gidişatını bekleyen ve ona göre pozisyon almaya hazırlanan kesimlerin de bu şekilde direnmeye ikna edilmesi mümkün oldu.

2.8. Rusya (1991)

Rusya'da 1991 darbe girişimi Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un Glasnost ve Perestroika adları verilen derin reform çabası ve çökmekte olan bir İmparatorluk ortamında geldi. Ordunun bir bütün olarak hareket ettiği bu süreçte, Gorbaçov Kırım'da yazılığında dinlenmeye çekildiği sırada istifa mektubunun kendisine imzalatılması ve bu şekilde yumuşak bir geçiş planlanmıştı. Komuta kademesi Gorbaçov'un istifa mektubunu imzalamaması durumunda ne yapacaklarını iyi planlamadılar. (Singh: 199-200) Gorbaçov imzalamayı reddedince de iyi planlamadıkları bir darbe teşebbüsünü uygulamaya geçtiler.

KGB komandoları Yeltsin'i de gözaltına almak için tatildeki evine gittiler ancak göz altına almadılar. Yeltsin bundan yararlanarak Parlamento binasına geçti, orada cuntanın yasal olmadığını ilan etti ve halkın desteğini istedi. Yeltsin aynı gün bir tankın üzerinde darbenin gayr-ı meşru olduğunu ilan eden o meşhur konuşmasını yaptı ve verdiği bu resim CNN başta olmak üzere medyada yer buldu. İnsanlar da bu süreçte Meclis binasına aktılar (Singh, 2014: 200-201) Meclis Binası darbe karşıtı muhalefetin merkezi haline geldi; darbe karşıtı muhalefet katılan bazı subaylar da dâhil olmak üzere herkes darbe koalisyonunda yer alanları arayıp, darbenin yanlış olduğunu, direnişin büyüdüğünü, başka birçok subayın da direndiği gibi büyük kısmı yalan haberleri yayarak adeta darbecilere karşı psikolojik savaş yürüttüler (Singh: 202).

Her şeye rağmen, darbe teşebbüsü ilk planda başarılı oldu ve ordudan teşebbüse karşı herhangi bir direnç gelişmedi. Darbeyi gerçekleştiren cunta, Savunma Bakanı, İçişleri Bakanı, KGB Başkanı gibi üst düzey isimlerden oluşmaktaydı. Cuntanın sahip olduğu ateş gücü karşı konulamaz seviyedeydi. Cuntanın yanıldığı nokta ellerindeki devasa gücü 'güçlü olduklarını' ve kontrolün tamamen ellerinde olduğunu göstermek için kullanamamaları oldu. Bu başarısızlıklarında ise darbeye karşı direnen Sovyet medyasının bilgiyi ustaca manipüle ederek cuntanın güçsüz olduğu, her geçen gün daha fazla subayın ordudan ayrıldığı ve cunta içerisinde bölünmeler olduğu iddialarını yaydı. (Singh: 203).

Sovyetler Birliğinde *Glasnost* ve *Perestroyka* sonrasında televizyonlar, radyolar ve basın üzerindeki devlet tekelinin sona ermesi, 1991 yılı darbe girişiminde cuntacıların televizyon ve radyo yayınlarının kontrolünü ele geçirmesine ve basını sansürlemeye çalışmasına rağmen darbenin başarısızlıkla sonuçlanmasını sağlayan atmosferi oluşturmuştu. (Varney ve Martin: 55, 61; Gerbner: 197-199.) Medya, "darbeyi yöneticilerinin, yaptıkları basın açıklamasının kayıtlarından kesilmesini istedikleri kısımları kesmede ve cuntacıların isteklerini yerine getirmede kasten beceriksizlik göstermek" ve "geçici gazeteler ile el ilânları üretmek" gibi çeşitli yöntemlere başvurarak darbeye aktif bir şekilde direnmiştir. (Varney ve

Martin: 55-56) Darbeciler, belki de, televizyonun rolünü “bağımlı, rejimin gözünü korkuttuğu bir propaganda enstrümanı; rejimin başarılarını öne çıkarıp liderlerin kötü ve hatalı beyanlarını düzelden bir araç” olarak kanıksamış ve televizyon sektörünün geçirdiği büyük dönüşümleri göz ardı etmişlerdi. (Bonnell ve Freidin: 812) Darbe gerçekleştiğinde ve kısa bir süre için başarıya ulaşmış gibi gözük-tüğünde,

Gerçekten kritik öneme haiz mücadele sadece sokaklardaki mücadele de-ğil-di, ayrıca milyonlarca televizyon ekranında birbiriyle yarışan senaryolar, resimler ve yayınlar, izleyicilere geçmiş, o an ve gelecekte olanlara dair birbiriyle kesinkes tezat içerikler sunuyordu. Olağanüstü Hâl Komitesi (1991 darbesi sonrasında ordu tarafından kurulmuştu), Merkezi Televizyon Kurumu’nu (dikkatsizlik ya da beceriksizlik sebebiyle) tamamen ele geçiremeyip iktidara geldikleri yönündeki iddialarını mücbir ve güvenilir bir retorikle destekleyemeyince bu mücadeleden mağlup ayrıldılar. (Bonnell ve Freidin: 812, 820-821)

Bu şekilde demokrasi yanlısı güçler, darbe girişiminin aslında başarılı olma-dığı, darbecilerin arasında ayrışmalar olduğu, her gün bir darbecinin caydığı ve demokrasiden tarafa geçtiği gibi bilgileri yaydılar ve aktörlerin beklentilerini değiştirdiler. (Singh, 2014, p.196) Darbeciler, muhalefeti dağıtmak ve kontrolü ellerine almak için Meclise operasyon planladılar ancak darbe karşıtı psikolojik operasyonlar işe yaramış olmalı ki, Sovyet Ordusunda Hava İndirme Piyadeleri-nin Komutanı General Graçev, Sovyet Hava Kuvvetleri Komutanı Şapoşnikov bu plana katılmadıklarını belirttiler ve Graçev Meclise saldırı planını arkadaşı olan Yeltsin’e sızdırdı (Singh: 202). Yani darbe koalisyonu çatırdadı.

2.9. Cezayir (1991/1992) Darbesi

Cezayir’de seküler rejimin bekçisi konumundaki ordu iki aşamalı 1991 ge-nel seçimlerini İslami Selâmet Cephesi’nin kazanacağı belli olduğunda seçim-leri feshetti. 1988 yılında ‘demokratik bir açılım’ sergilediği için İslami Selamet Cephesi’nin yükselişinden sorumlu tutulan ve hatta İslami Selamet Cephesinin seçimleri kazanması durumunda ordunun hilafına yeni hükümetle çalışabileceği izlenimini veren Devlet Başkanı Çadli Bencedid de görevden azledildi. *İslami Selamet Cephesi*’nin siyasi faaliyetlerine yasak getirilirken, darbe Cezayir sosyal ve siyasal hayatının ‘seküler-statükocu’ sivil aktörleri tarafından da benimsendi (Volpi, 2006: 443-445). Darbe sonucunda Cezayir bir sivil savaşa sürüklenirken, darbeyi takip eden günlerde darbeyi başarısız kılacak herhangi bir polis veya medya direnişi gelmedi. ABD Dışişleri Bakanlığı seçim sonuçlarına saygı göste-rilmesini ve demokratik seçimleri kazanan İslami Selamet Cephesine (FIS) karşı ‘bekle gör’ politikasını savunurken, CIA ve ABD ordusu ise Cezayir’in bilindik ve

dolayısıyla daha risksiz aktörleri olan ordusuyla çalışılmaya devam edilmesini savunmuşlardı (Rankin, 2000). Sonuç itibariyle, ABD ve ABD'den daha hırslı bir şekilde Fransa Cezayir'deki darbeyi destekledi.

Tablo 1. Dokuz Vakanın Karşılaştırması

Darbe	Darbe Türü	Hiyerarşik?	Ordudan Direnç	Sivil Direnç	Ulusal Direnç	Polis Direnci	Sonuç
Türkiye 28 Şubat (1997)	Post-modern	√	X	X	X	X	Başarılı
Pakistan 1999	Klasik	√	X	X	X	X	Başarılı
Cezayir 1991/1992	Klasik	√	X	X	X	X	Başarılı
Venezuela Şubat 1992	Klasik	X	√	X	√	—	Başarısız
Venezuela Kasım 1992	Klasik	X	√	X	√	√	Başarısız
Venezuela 2002	Hibrid	√	X	X	X	X	Başarısız
Mısır 2013	Hibrid	√	X	X	X	X	Başarılı
Türkiye 2016	Klasik	X	√	√	X	√	Başarısız
Rusya 1991	Klasik	√	X	√	√	X	Başarısız

Değerlendirme ve Sonuç

Yukarıda detayları verilen bu örnek darbe teşebbüsü vakalarına bakarak aşağıdaki hipotezlere ulaşılabilir.

H₁: Darbe teşebbüslerinin önlenmesinde polis direncinin önemli olabildiği ancak belirleyici olmadığı söylenebilir. Bu çalışmada incelenen vakalar arasında *ordunun darbe girişimi esnasında bölünmediği ve halkın da direnmediği ancak polisin direnip darbeyi başarısız kıldığı hiçbir bir darbe girişimi bulunmamaktadır*. Bunun önemli bir nedeni polis güçlerinin ordular karşısında silahlı güç olarak çok zayıf kalmaları, tek başlarına darbecilere direnme şanslarının bu nedenle oldukça zayıf olmasıdır. Pakistan'da 1999 darbesi veya 3 Temmuz 2013 Mısır darbesi bunu açıkça göstermektedir.

H₂: Darbelerin tarzı, yani klasik tarzda yapılması veya hem klasik hem de post-modern tarzlardan izler taşıyan hibrid darbe şeklinde yapılması tek başına darbe sonucunu etkileyen bir faktör olarak gözükmemektedir. *Orduların bölünmediği, sivil direncin de olmadığı darbe girişimleri, darbe tarzı ne olursa olsun başarıya ulaşmaktadır*. Türkiye 1997, Cezayir 1991/1992 ve Mısır 2013 darbeleri bunu göstermektedir.

H₃: Klasik tarzda yapılan darbelerde darbe girişimi ilk anda başarılı gözükse bile, darbeyi takip eden günlerde ordunun bölünmesi girişimi başarısız kılabilir. Rusya 1991 ve Venezuela 2002 darbe girişimleri buna güzel örnekler.

H₄: Orduların içerisinde darbe girişimi esnasında veya sonrasında gelişen bölünmeleri birkaç şey tetikleyebilmektedir. Darbe girişimi hiyerarşik şekilde yapılamıyorsa, gelişen sivil direniş ve medyanın işbirliği yapmaması ordu içinde darbeye katılmadan bekleyenleri yüreklendirebilir ve direnişi tetikleyebilir. Darbe girişiminin *hiyerarşi dışı* olduğu, bunun *bilindiği* ve bu *bilginin yayılabildiği* durumlarda, *hele de darbe girişiminde bulunan gruba ordu içinde büyük tepki varsa/gelişirse* ordu içinden direniş, sivil direnişe bakılmadan da gelişebilir. Venezuela 1992 darbe girişimleri bunu göstermektedir.

H₅: Darbe girişimi hiyerarşik olsa bile, darbeye direnç darbe sonrası yönetim sistemine *dair fikir ayrılıkları nedeniyle* ortaya çıkabilir. Bu da yine ordu içinde bölünmelerin darbelerin sonucuna büyük etki ettiği iddiasını doğrulamaktadır. Venezuela 2002 darbe girişimi buna iyi bir örnektir.

H₆: Darbe girişiminin hiyerarşik, medyanın darbecilerin yanında, siyasetçilerin ve uluslararası desteği de arkasına almış darbeleri sivil direniş durduramayabilir. Cezayir 1992/1992 ve Mısır 2013 darbeleri bunu açıkça göstermektedir.

H₇: Medya ve telekomünikasyon araçlarının tekeli darbe teşebbüslerinin sonucunu belirlemede çok önemlidir. Darbe girişimi ister hiyerarşik ister ordu hiyerarşisi dışında gelişsin, (darbeye direnildiği, ordunun tamamen darbenin ar-

kasında olmadığı, darbecilerin kimliği gibi konular hk.) bilgi yayma olanağı olmadan darbe teşebbüslerine direnmek oldukça zordur. Rusya 1991 darbesi, Venezuela'daki 1992 ve 2002 darbe girişimleri, Türkiye'de 15 Temmuz darbe girişimi bunu açıkça göstermektedir.

H₈: Uluslararası aktörlerin rolü de polisin rolünde olduğu gibi önemlidir ama tek başına belirleyici değildir. 15 Temmuz ve Venezuela 2002 darbe girişimlerinde açık ABD desteği veya üstü örtülü onayı bulunmasına rağmen, diğer şartlar bir araya geldiğinde uluslararası destek nötralize olmaktadır. Ordunun bir bütün halinde hareket ettiği, iç muhalif siyasal aktörlerin de desteklediği bir darbe girişimi ABD onayı olmasa bile başarılı olabilir.

KAYNAKÇA

"15 Temmuz saniği asker: Komutanın emriyle Genelkurmay'daki kamera kayıtlarını tankla ezdim". (2017). T24, 21 Eylül, <http://t24.com.tr/haber/15-temmuz-sanigi-asker-komutanin-emriyle-genel-kurmaydaki-kamera-kayitlarini-tankla-ezdim,446375>

"Darbeciler, Orgeneral Akar'a ikinci bildiriyi okutmak istemiş". (2017) Anadolu Ajansı, 1 Nisan, <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/darbeciler-orgeneral-akara-ikinci-bildiriye-okutmak-istemis/785723?amp=1>

"Öztürk Akıncı Kamerasında". (2017). Sabah, 27 Temmuz, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2017/07/27/ozturk-akinci-kamerasinda>

"Venezuela Says Coup Bid Failed". (1992). The Washington Post, 28 November, https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1992/11/28/venezuela-says-coup-bid-failed/b97df370-b22b-47b7-996e-9b3e5890b7ef/?utm_term=.000f265dfb18

Akbaş, T. (2014). Benim oğlum paşa olacak: Bir generalin anıları, Potkal Kitap, İstanbul.

Akın, F. B. (2012). TBMM Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu. https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/darbe_muhtira/docs/tutanak_son/27_mayis_alt_komisyonu/27_mayis_alt_komisyonu/26.06.2012/Bedii%20Faik%20Akın-26.06.2012.pdf

Anadolu Ajansı. (2017). Darbe gecesi askeri ataşelere mesaj. 9 Mart. <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/darbe-gecesi-askeri-ataselere-mesaj/767215>

Aslan, Ö. (2016). "‘Unarmed’ we intervene, unnoticed we remain: the deviant case of ‘february 28th coup’ in Turkey". British Journal of Middle Eastern Studies, 43, 360-377

Aslan, Ö. And Kıyıcı, H. (2017). "American Policy and Proliferation of Media as Causes of a New Type of Coup after the Cold War? Evidence from Turkey". Middle East Critique, 26 (2):171-187.

Barracca, S. (2007). Military coups in the post-cold war era: Pakistan, Ecuador and Venezuela. Third World Quarterly, 28(1), 137-154. doi:10.1080/01436590601081948

Belkin, A., and Schofer, E. (2005). "Coup risk, counterbalancing, and international conflict". Security Studies, 14(1), 140-177

Blum, W. (2003). Killing Hope: U.S. Military and CIA Interventions Since World War II, Zed Books, London.

Bonnell, V. E., & Freidin, G. (1993). Televorot: the role of television coverage in Russia's august 1991 coup. Slavic Review, 52, 810-838. doi: 10.2307/2499653

Branford, S. (2016). "Hugo Chavez fails to overthrow Venezuela's government", Guardian, February 5, <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/05/hugo-chavez-venezuela-failed-coup-1992>

Chestnut, M. (2015). "Accidental Traveler: My Vacation During a Coup Attempt in Venezuela", Huffington Post, April 19, http://www.huffingtonpost.com/mark-chesnut/accidental-traveler-my-vacation-during-coup-attempt_b_6687916.html

Eralp, Y. (Mayıs 2017). Perdeyi Aralarken: Bir "Monşer'in Hatıratı", Doğan Kitap, 3. Baskı, İstanbul.

Ergin, S. (2017a). "15 Temmuz Tartışması 8: Akıncı üssünden Akar'lı canlı yayın projesi nasıl yattı", Milliyet, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/15-temmuz-tartismasi-8-akinci-ussunden-akarli-canli-yayin-projesi-nasil-yatti-40490420>

- Ergin, S. (2017b). "15 Temmuz ve Hava Savaşları (12): Bir hava kuvveti kendi hava meydanını neden vurur", Milliyet, 2 Eylül. <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/15-temmuz-ve-hava-savaslari-12-bir-hava-kuvveti-kendi-hava-meydanini-neden-vurur-40567513>
- Gerbner, G. (1993). "Instant History: The Case of the Moscow Coup". *Political Communication*, Volume 10: 193-203
- Giglio, M. (2013). "A Cairo Conspiracy", *The Daily Beast*, July 12, <http://www.thedailybeast.com/articles/2013/07/12/a-cairo-conspiracy.html>
- Goodspeed, D.J. (1961). *The Conspirators: A Study of the Coup d'état*. The Viking Press.
- Gott, R. (2005). *Hugo Chavez and the Bolivarian Revolution*, Verso, London & New York.
- Horne, A. (2006). *A Savage War of Peace: Algeria, 1954-1962*, New York Review Books, New York.
- Johnson, J. ve Thyne, C.L. (2016). "Squeaky Wheels and Troop Loyalty: How Domestic Protests Influence Coups d'état, 1951-2005", *Journal of Conflict Resolution*, Online versiyon. DOI: 10.1177/0022002716654742
- Karapınar, T. (2016). "Komutanlar Birbirine Düştü". *Milliyet*, 20 Temmuz, <http://www.milliyet.com.tr/komutanlar-birbirine-dustu-gundem-2280702/>
- Kebschull, H. G. (1994). Operation 'just missed': Lessons from failed coup attempts. *Armed Forces & Society: An Interdisciplinary Journal*, (4), 565.
- Ketchley, N. (2017). "How Egypt's generals used street protests to stage a coup". *Washington Post*, 3 July, https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/07/03/how-egypts-generals-used-street-protests-to-stage-a-coup/?utm_term=.8512f9ffc4e
- Kouddous, S. A. (2013). "What Happened to Egypt's Liberals After the Coup?", *The Nation*, October 1, <https://www.thenation.com/article/what-happened-egypts-liberals-after-coup/>
- Luttwak, L. (1979). *Coup d'état: a practical handbook*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Marinov, N., & Goemans, H. (2014). Coups and democracy. *British Journal of Political Science*, 44(4), 799-825. doi:10.1017/S0007123413000264
- Milliyet. 2016. İmamin evi karargah oldu. 25 Temmuz. <http://www.milliyet.com.tr/imamin-evi-karargah-oldu-gundem-2283395/>
- O'Connell, Jack (with Vernon Loeb). 2001. *King's Counsel: A Memoir of War, Espionage, and Diplomacy in the Middle East*. W.W. Norton & Company, New York and London.
- Omorogbe, E.Y. (2011). "A Club of Incumbents? The African Union and Coups d'état", *The Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 44: 123.
- Özgan, O. (2017). "Fransızca Darbe Bildirisi", *Yeni Şafak*, 27 Haziran, <http://www.yenisafak.com/gundem/fransizca-darbe-bildirisi-2740064>
- Parmaksız, A. (2010). *Türk Ordusu'nda general olmak*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Perkins, I. (2013). *Vanishing coup: The pattern of world history since 1310*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham.
- Rahnema, A. (2015) *Behind the 1953 coup in Iran: thugs, turncoats, soldiers, spooks*. Cambridge, Cambridge University Press.

- Rankin, H. (2000). ABD Cezayir Büyükelçiliğinde Yardımcı Misyona Şefi (1992-1994) Haywood Rankin ile yapılan röportaj. Association for Diplomatic Studies and Training, Arlington, VA, <http://www.adst.org/>. <http://adst.org/OH%20TOCs/Rankin,%20Haywood.toc.pdf>
- Rapoport, D. (2004) 'The Four Waves of Modern Terrorism', in A. Cronin and J. Ludes (ed.) *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy*, Washington DC: Georgetown University Press, pp. 46-73
- Roberts, A. (1975). "Civil Resistance to Military Coups". *Journal of Peace Research*, Vol. 12, No. 1, pp. 19-36
- Singh, N. (2014). *Seizing Power: The Strategic Logic of Military Coups*, Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Sirrs, O. L. (2010). *A History of the Egyptian Intelligence Service: a History of the Mukhabarat, 1910-2009*, Routledge, London and New York.
- Souaré, I. "The African Union as a norm entrepreneur on military coups d'état in Africa (1952–2012): an empirical assessment", *The Journal of Modern African Studies*, 52(01), March 2014: 69 – 94, DOI: 10.1017/S0022278X13000785.
- Sundhaussen, U. (1998). The military: A threat to democracy? *Australian Journal of Politics & History*, 44(3), 329.
- Tezkan, M. (2017). "Darbeyi Önleyen Asker Kahramanlar". *Milliyet*, 25 Eylül, <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/mehmet-tezkan/darbeyi-onleyen-asker-kahramanlar-2525271/>
- Thyne, C. L. (2010). Support of stability or agent of agitation? The effect of US foreign policy on coups in Latin America, 1960-99. *Journal of Peace Research*, (4), 449.
- Trinkunas, Harold A. (2002). "The crisis in Venezuelan civil-military relations: from Punto Fijo to the Fifth Republic". *Latin American Research Review*, v.37, no.1, pp. 41-76
- Varney, W. & Martin, B. (2000). Lessons from the 1991 Soviet coup. *Peace Research*, 32, 52-68'état. *Harvard International Law Journal*, 53, 292-356.
- Volpi, F. (2006) *Algeria's pseudo-democratic politics: lessons for democratization in the Middle East*, *Democratization*, 13 (3): 442-455

MISIR'DA 3 TEMMUZ DARBESİ, BATIDA 'REALPOLİTİK KÖRLÜK'

Yrd. Doç. Dr. Serkan ÜNAL

Çankırı Karatekin Üniversitesi
serkanunal@karatekin.edu.tr

ÖZET

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle dünyada demokratik sistemlerin sayısının artmaya başladığı yeni bir dönem başladı. Bu dönemde demokrasinin küresel ölçekte yayılmasına katkı sağlaması beklenen ülkeler uzun bir süreçte demokratikleşmiş Batı ülkeleridir. Ne var ki, ABD ve İngiltere'nin başını çektiği, iç siyasi yapıları itibarıyla ileri demokrasi düzeyini yakalamış ülkeler, dış politikalarında realpolitik bir tavır takınmakta, antidemokratik olan askeri darbelere karşı çıkmak yerine darbecileri de cesaretlendiren pragmatik bir pozisyon almaktadırlar. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri 3 Temmuz 2013'te Mısır'da gerçekleşen darbe sürecinde yaşanmıştır. Arap Baharı sürecinde yeni bir sayfa açan Mısır'da Müslüman Kardeşlerin adayı Muhammed Mursi, ülkenin demokratik şekilde seçilen ilk cumhurbaşkanı olmuştur. 3 Temmuz Darbesi Cumhurbaşkanı Mursi ve Müslüman Kardeşler Hareketi'ni hedef aldı, demokrasi deneyimi kısa süren Mısır'ı Arap Baharı öncesine geri döndürdü. Batı ülkeleri Mısır demokrasisine katkı sağlayacak bir tutum içerisinde darbeye karşı çıkmadılar, darbenin en büyük zararı demokrasiye verdiğini görmezden geldiler. Realpolitik bir körlük içerisinde çıkar merkezli bir politika izlediler.

Anahtar Kelimeler: 3 Temmuz Darbesi, Mısır, Realpolitik, Batı, Müslüman Kardeşler

THE JULY 3 COUP IN EGYPT, THE 'REALPOLITIK BLINDNESS' IN THE WEST

ABSTRACT

A new era began with the end of the Cold War and we see an increase in the number of the democratic systems in the world. In this period, the contribution to the spread of democracy all over the world should be made by the US and UK-led Western countries the most, adopting democracy after a long period of time. However, the countries, catching up to the level of advanced democracy

in terms of internal political structures, prefer to adopt a 'realpolitik' attitude in their foreign policy. They have not opposed to the military coups, which are entirely anti-democratic. Instead, they have taken a pragmatic position in encouraging the leaders and supporters of the coups also. One of the most striking examples of this was seen during the period of 3 July 2013 coup in Egypt. A new page was opened in Egypt during the Arab Spring period and Mohammad Morsi, a candidate of the Muslim Brotherhood, became Egypt's first elected president. The July 3 Coup, being against President Morsi and the Muslim Brotherhood Movement, turned Egypt back to the days before Arab Spring after a short experience of democracy. Western countries didn't oppose to the coup in an attitude that would contribute to the Egyptian democracy and ignored the fact that the coup gave the greatest damage to the democracy. They followed a profit-centered policy in a 'realpolitik blindness'.

Key Words: The 3 July Coup, Egypt, Realpolitik, West, Muslim Brothers

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle dünyada demokratik sistemlerin sayısının artmaya başladığı yeni bir dönemde demokrasinin küresel ölçekte yayılmasına en fazla katkı sağlaması beklenen ülkelerin uzun ve zorlu bir süreç sonunda demokratikleşmiş Batı ülkeleri olduğu açıktır. Ne var ki, beklenen ile olan arasında bir farklılık göze çarpmakta, ABD ve İngiltere'nin başını çektiği, iç siyasal yapıları itibarıyla ileri demokrasi düzeyini yakalamış ülkeler, her yönüyle antidemokratik olan askeri darbeler karşısında 'realpolitik' bir tavır takınmayı tercih etmektedir. Batı ülkelerinin pragmatik bir pozisyon aldıkları bu tavrın en çarpıcı örneklerinden biri 3 Temmuz 2013 tarihinde Mısır'da General Abdülfettah el-Sisi'nin yapmış olduğu darbe sürecinde yaşanmıştır.

Mısır'da ordunun yönetime el koyarak anayasayı askıya alması ve seçilmiş bir cumhurbaşkanını devirmesi karşısında Batı ülkeleri seslerini çıkarmadılar. Oysa bu ülkelerin genel anlamda demokrasinin tarafında olmak, özel anlamda ise henüz tecrübe edilmeye başlanan Mısır demokrasisinin gelişimini desteklemek amacıyla bu darbeye karşı bir tavır sergilemesi gerekmekteydi. Bununla beraber daha ileri adımlar da atabilir, demokrasilerde iktidar değişiminin yalnızca serbest, adil, rekabetçi ve düzenli seçimler yoluyla olduğuna vurgu yapabilir, darbecilere yönelik uluslararası bir kamuoyu oluşturabilir ve hatta darbecilere yönelik bir dizi yaptırım uygulama yoluna gidebilirlerdi. Ne yazık ki bunların hiçbir yapılmadığı gibi, yaşananların bir darbe olduğu dahi söylenmedi. 3 Temmuz Darbesinin en büyük zararı demokrasiye verdiği görmezden gelindi.

Bu çalışma Arap Baharı sürecinden itibaren Mısır'da yaşanan gelişmeleri, 3 Temmuz 2013 yılında gerçekleşen askeri darbe sürecini ve Batı ülkelerinin Sisi Darbesi'ne verdikleri, 'realpolitik' tepkileri ele alacaktır. Batı ülkelerinin, iç siyasal yapıları itibarıyla demokratik olsalar dahi, demokrasinin küresel ölçekte yaygınlaşması gibi bir amaçlarının olmadığı, dış politika açısından çıkarlarının peşinde koşmak suretiyle 'realpolitik' bir tavır takındıkları ortaya konulacaktır. Bununla beraber bu tavrın 'ben görmedim' anlamına gelen bir tür 'körlük' olduğu tespiti yapılacaktır.

1. ARAP BAHARI SÜRECİNDE MISIR

İş bulamadığı için seyyar satıcılık yapmakta olan üniversite mezunu Muhammed Buzazizi'nin kendini yakmasıyla fitili Tunus'ta ateşlenen Arap Baharı, Mısır'da için alan bir dizi yönetim karşıtı kitlesel hareketlere yol açmıştı. 25 Ocak 2011 tarihinde Mısır'da başlayan protestolar, 11 Şubat'a gelindiğinde Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek'in istifasını ve yetkilerini Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'ne devretmesini beraberinde getirmişti. Mısır siyasal ve sosyal hayatının önemli aktörlerinden olan Müslüman Kardeşler Hareketi de bu süreçte canlanan siyaset sahnesine etkin bir aktör olarak çıkmıştı.

19 Mart 2011 tarihinde yapılan anayasa değişikliği referandumu % 77 oranında bir oy ile kabul edilirken (Aljazeera, 27.05.2013), Müslüman Kardeşler Hareketi de Devrim sonrası hareketlenen Mısır siyasal hayatına bir siyasal parti ile katılmanın hesabını yapmaktaydı. Referandumdan kırk gün kadar sonra, 30 Nisan 2011 tarihinde Hareketin tarihindeki ilk siyasal parti, Hürriyet ve Adalet Partisi adıyla kuruldu. Genel başkanlığa Amerika'da eğitim görmüş bir mühendis olan Muhammed Mursi getirildi. Parti, 2011 yılı Kasım ayı sonlarında başlayan parlamento seçimlerinde % 47 oy oranı ve 235 milletvekili ile birinci oldu (Yaşar, 2012:69-70). Bundan sonra ülkenin siyasal gündemi Mayıs ayında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerine endekslenmişti. İlk turda herhangi bir aday seçilemeyince Haziran ayında en çok oy alan iki aday, Hürriyet ve Adalet Partisi'nden Muhammed Mursi ile Mübarek döneminin Başbakanı Ahmet Şefik ikinci turda yarıştı. Oy verme işlemleri 16 Haziran'da başlamış olsa da seçim sonuçlarının açıklanması 24 Haziran'ı bulacaktı (Aljazeera, 27.05.2013). Mart ayı sonlarında Müslüman Kardeşler Hareketi cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday göstermeyeceği yönünde bir açıklama yapmıştı (Al-Masry Al-Youm, 2012), Buna karşın Hareketin adayı olarak ilan edilen Özgürlük ve Adalet Partisi Genel Başkanı Muhammed Mursi, bütün Mısır halkını kucaklayan söylemlerle girdiği seçimi yaklaşık %52 oranında bir oyla kazandı. Bu seçim, aynı zamanda devletin kuruluşundan beri cumhurbaşkanının demokratik yolla seçildiği ilk seçim olma özelliğini de taşıyordu.

Mursi'nin bir yıl kadar süren cumhurbaşkanlığı sırasında ülkede sular durulmadı. Anayasanın ihlal edildiği gerekçesiyle üçte biri Anayasa Mahkemesi tarafından meşru bulunmayan Halk Meclisi'ni göreve başladıktan kısa süre sonra toplanmaya çağıran Mursi'nin bu girişimi, Anayasa Mahkemesi tarafından engellendi. Yine muhalefet ve protestolar nedeniyle sık sık kabinesinde değişiklik yapmak durumunda kalan Mursi, 2012 yılı Kasım ayında kendisine olağanüstü yetkiler tanıyan bir kararname yayımlayınca protestoların şiddeti daha da arttı ve bizzat kendisi büyük tepki çeken bu kararnameyi iptal etmek durumunda kaldı (Aljazeera, 27.05.2013).

2. 3. TEMMUZ DARBESİ SÜRECİ

Mursi Mısır'ın demokratik yolla seçilen ilk cumhurbaşkanı olmayı başarmış olsa da görevi süresince toplumun bütün kesimlerini kucaklayan çoğulcu bir politika geliştirmekten uzak kaldı. Her ne kadar tepkiler karşısında geri adım atmak durumunda kalsa da yetkilerini arttıran bir kararname yayımlamaya kalkışması hakkındaki olumsuzluğu arttıran bir etmen oldu. Muhalefetin kaygılarını dikkate alma konusunda iyi bir tablo çizmedi, adeta tek başına muhalefetin boy hedefi haline geldi. Ülkede 25 Ocak Devrimi sonrası gerek yeni anayasanın hazırlanması ve gerekse anayasa referandumu süresinde Müslüman Kardeşlerin Selefilere dışındaki devrimin diğer aktörleri ile arasındaki makas iyice açıldı. Mursi'nin bir yıl kadar süren yönetimi, bu makas daha da açıldı. Kuşkusuz bu durum 3 Temmuz Darbesi sonrasında Müslüman Kardeşleri Rabia Meydanı'nda yalnız bırakan faktörlerin başında geliyordu. Öte yandan toplumu bütünleştirici bir pozisyon almaktan uzak kalan Mursi'nin iktidar olan ancak muktedir olmasına izin verilmeyen bir noktada kaldığı da ortadadır. Müslüman Kardeşler mensubu olması ve dış politikada İsrail karşıtı bir çizgi takip etmesi yanında İran ile yakınlaşmaya başlaması gibi politikalar başta ABD olmak üzere Batı ülkelerinin tepkisini çekmişti.

Esasında 25 Ocak Devrimi'yle başlayan süreçte Mısır siyasal tarihinde görülmedik demokratik gelişmeler yaşanmıştı. Mısır halkı tıpkı demokratik ülkelerde olduğu sandık başına gitmeye başlamış, Anayasa değişikliği referandumu, parlamento seçimleri ve 2012 yılı Haziran ayında gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde iradesini ortaya koymuştu. Ne var ki, Mursi liderliğinde geçen bir yılın sonlarında ülkede gidişattan memnun olmayanlar kendilerini daha belirgin bir şekilde göstermeye başlamıştı. Yönetimden hoşnutsuz olan kesimler Mursi'nin otoriter bir yönetim sergilediği, ülkedeki laik kesimin kaygılarını dikkate almadığı ve İslamcı bir politika izlediği gibi gerekçelerle cumhurbaşkanı seçilmesinin birinci yıldönümüne denk gelen günlerde sokaklarda daha da etkin hale gelmeye

başladı. Mursi karşıtı protestocular Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nı hedef aliyor, göstericilerle güvenlik güçleri arasında ölen ve yaralananların da olduğu çatışmalar yaşanıyor, ülkede tehlikeli bir kutuplaşma kendini gösteriyordu.

Darbeden önceki günlerde Mursi karşıtı protestocuların askeri darbeye davetiye çıkararak bir desteği de söz konusuydu. Genelkurmay Başkanı Sisi'nin dolaylı da olsa askeri darbe ihtimalinden söz etmesinden sonra bu noktadaki destek gözle görülür şekilde artmıştı. Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nın dışındaki protestocular 'Hadi Sisi' şeklinde tezahürat yaparlarken, Savunma Bakanlığı önündeki eylemciler ise 'halk ve ordu tek eldir' diye bağırarak suretiyle darbe beklentilerini dile getiriyordu (Kingsley, (30.06.2013).

Protestoların şiddetini arttırdığı 1 Temmuz 2013 günü Mursi karşıtları Müslüman Kardeşlerin Kahire'deki Genel merkezini bastı (BBC, 01.07.2013). Aynı gün ordu 'siyasal güçler'e halkın taleplerini karşılaması için 48 saat süre verildiğini ve krizin çözülmemesi durumunda 'milli siyaset' için kendi yol haritasını uygulamaya koyacağını duyurdu. Genelkurmay Başkanı ve aynı zamanda Savunma Bakanı olan Abdülfettah el-Sisi ülkede devam etmekte olan protestoları halk iradesinin 'daha önce görülmemiş bir ifadesi' olarak nitelendiriyordu (Hürriyet, 01.07.2013).

Ertesi gün yaptığı açıklamada kendisinin ülkenin 'meşruiyet koruyucusu' olduğunu dile getiren Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi, istifa etmeyeceğini ve anayasal meşruiyeti korumak için gerekirse hayatını vermeye hazır olduğunu söyledi. Ne var ki, o günlerde hükümetinden altı kadar bakanı istifa etmiş olan Mursi, çalırma arkadaşları tarafından da yalnız bırakılıyordu (Carlstrom, 03.07.2013). Darbe öncesi günlerde yaşanan kaos ve şiddet, Mısır'da da etkisini göstermiş, darbenin gerçekleştiği 3 Temmuz günü Kahire Üniversitesi yakınlarında Mursi'ye destek verenlerin üzerine açılan ateş sonucu 16 kişi hayatını kaybederken 200 kişi de yaralanmıştı (Daily Nation, 03.07.2013).

Ordunun vermiş olduğu süre dolduğunda bütün dünya gerçekleşmekte olan bir askeri darbeyi canlı yayında izledi. Silahlı Kuvvetler, 3 Temmuz akşamında Anayasa'yı askıya aldığını, Mısır'ın demokratik yolla seçilen ilk cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi'nin yerine geçici olarak Anayasa Mahkemesi Başkanı Adli Mansur'un getirildiğini ve cumhurbaşkanlığı seçimlerine hazırlık yapılacağını duyurdu. Mansur, güçlü ve çeşitlilik gösteren bir hükümet kurmakla da görevlendirilmişti. Öte yandan Muhammed Mursi askeri bir tesiste tutulurken Müslüman Kardeşlerin önde gelen liderleri de gözaltına alınmaya başlandı.

3 Temmuz Darbesi'nin bilançosu da çok ağır oldu. Mursi'nin cumhurbaşkanı seçilmesinden sonraki dönemlerde ülkede tansiyonun düşmesi söz konusu olmasa da darbeye giden süreç 30 Haziran 2013 tarihinde yapılan Mursi karşıtı

gösterilerle başladı. Siyasal gerilim ordunun yönetime el koymasıyla daha da tırmanırken Müslüman Kardeşler destekçileri Rabia Meydanı'ndan uzaklaştırılınca kadar çok sayıda katliamın altına imza atıldı. Netice itibarıyla bu askeri darbe 3 bin 533 kişinin hayatını kaybettiği, 11 bin 520 kişinin de yaralandığı bir süreçte gerçekleştirildi (Sani, 17.08.2013).

3. 3. TEMMUZ DARBESİ'NE BATI DIŞINDA VERİLEN TEPKİLER

3.1. İç Tepkiler

Gerek Mursi gerekse Müslüman Kardeşler mensubu yöneticiler kendilerine ve demokrasiye yapılan bu darbeyi kesin bir dille reddettiler. Hareketin üst düzey isimlerinden Muhammed El Biltaci, Genelkurmay Başkanı Abdülfettah El Sisi'nin, başkomutanı olan Cumhurbaşkanı'na ultiमतom verdiğini ve bunun cumhurbaşkanı'na karşı bir darbe olduğunu söyledi. Kimseye saldırmadıklarının, aksine genel merkezleri, liderleri ve taraftarlarının saldırıya uğradığının altını çizen Biltaci, kendi taraftarları öldürülmüş olmasına rağmen karşılık vermediklerine dikkati çekmişti. Destekçilerinin Cumhurbaşkanı'na savunmaya devam edeceğini belirten Biltaci barışçıl bir şekilde direnecekleri mesajı da verdi (BBC, 04.07.2013a).

Askeri darbeyi kabul etmeyen Müslüman Kardeşler mensupları, Rabiatal Adeviye Meydanı'ndan ayrılmayarak darbeye karşı bir direniş ortaya koydu. Şiddete başvurmadan, her türlü tazyik karşısında sükûneti korumaya çalışarak direndilerse de 'çiçeği burnunda darbeciler' kendilerini rahatsız eden bu direniş bir an önce kırmak istiyordu. Darbecilerin hiç şakası olmadığı protestocuların üzerine ateş açılması ve camide gerçekleşen katliamlardan anlaşılıyordu. Sonuçta meydanı terk etmeyenler adeta ölüm ile eve dönüş arasında bir tercih yapmak zorunda bırakılmıştı. Kurşunlara karşı daha fazla direnilemedi. Böylece Mısır Arap Baharı öncesine geri dönerken Müslüman Kardeşler Teşkilatı, 2013 yılı Eylül ayında mahkeme tarafından kapatıldı. Teşkilatın siyasi kanadı olan Hürriyet ve Adalet Partisi bir yıl kadar sonra 2014 yılı Ağustos ayında Mısır Yüksek İdari Mahkemesi tarafından kapatıldı (Hürriyet, 10.08.2014). Aynı yılın Aralık ayında ise Müslüman Kardeşler, kabul etmediği bir dizi saldırı suçlamasıyla geçici hükümet tarafından terör örgütü ilan edildi (BBC, 25.12.2013).

Müslüman Kardeşlerden sonra Mısır'daki en büyük İslamcı grup olan Selefilere darbeye karşı bir direniş sergilemeyi doğru bulmadı. Darbenin gerçekleşmesinin ardından destekçilerinden evlerine dönmelerini ve hayatlarını tehlikeye atmalarını isteyen Selefî Hareket, taraftarlarına, gelinen noktadaki siyasal değişimin gerçeklerini anlama çağrısında bulundu (Milliyet, 04.07.2013). Ordunun açıkladığı yol haritasını kabul ettiklerini söyleyen Selefilere Nur Partisi Genel Sekreteri

Celal Murra, bu kararı halkın kanının dökülmemesi için aldıklarını ifade etti. Öte yandan El Ezher Üniversitesi Şeyhi Ahmed el Tayyip ile Kıpti Patriği Tovadros ordunun açıkladığı siyasi yol haritasına destek verenler arasındaydı. Mısırlı muhalif liderlerden Muhammed el Baradei de askeri darbeyi destekleyerek bu darbenin Hüsnü Mübarek'e karşı yapılan 25 Ocak 2011 devrimini yenilediğinin altını çizdi (Akşam, 03.07.2013). Mısır'da yaşanan 3 Temmuz askeri darbesini olumlu karşılayanlardan Mısır muhalefet partilerinden Özgür Mısırlılar Partisi üyesi Nageib Abadeer de ordunun yönetime el koymasının askeri darbe değil, bir devrim olduğunu söyledi (Wedeman vd., 2013). Görüldüğü üzere Mısır'da yaşananlar genel itibarıyla Müslüman Kardeşler dışındaki kesimler tarafından bir darbe olarak görülmediği gibi, bunun bir devrim olduğunu düşünenler de vardı. Arap Baharı sürecinde gerçekleşen 25 Ocak Devrimi ile Mübarek dönemine son veren kitlesel eylemlere benzer bir şekilde, ancak bu defa ordudan medet umulmak suretiyle Cumhurbaşkanı Mursi hedef alınmıştı. 25 Ocak Devrimi'nden 3 Temmuz Darbesi'ne giden süreçte Müslüman Kardeşler ile devrimi gerçekleştiren öteki kesimlerin arası açılmış, ordu yönetime el koyduğunda Müslüman Kardeşler Rabia Meydanı'nda tek başına kalmıştı. Darbeye karşı sergiledikleri direnişte yalnız kalmalarının arkasında etkili oldukları süreçte toplumun farklı kesimlerini kucaklayamamış olmalarının etkisi vardı.

3.2. Bölgesel Tepkiler

Arap Baharı, Mısır sonrasında Suriye'ye sığınmış, halkın taleplerine kulak vermediği gibi, protestoculara çok sert karşılık vererek ülkesinde bir iç savaşın başlamasına yol açan Devlet Başkanı Beşar Esed, Mısır'da yaşananlardan memnun görünüyordu. Mısır'da olanları siyasal İslam'ın çöküşü olarak nitelendiren Esed, bu durumun dini, siyasi veya hizip çıkarları için kullanmaya çalışan herkesin kaderi olduğunu söylemişti (BBC B, 04.07.2013). Körfez ülkelerinin tavrı da çok farklı değildi. Dönemin Suudi Arabistan Kralı Abdullah bin Abdülaziz cumhurbaşkanlığı görevine getirilen Adli Mansur'a yemin etmesini dahi beklemeden bir tebrik mesajı gönderirken "Mısır'ı karanlık tünelden kurtaran General Abdülfettah el Sisi'nin temsil ettiği tüm silahlı kuvvetleri de güçlü şekilde tebrik ederiz" ifadelerini kullanmıştı. BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayed Al Nahyan, "Büyük Mısır Ordusu, ülkenin bir hukuk devleti olarak kalması için koruyucusu olduğunu bir kez daha göstermiştir." sözleriyle akıllara durgunluk veren bir hukuk devleti vurgusu yapıyordu. Geçici cumhurbaşkanı Adli Mansur'u kutlayan ve kendisine başarı dileyen Kuveyt Emiri Şeyh Sabah el Ahmed el Cabir el Sabah da, "Kıdemli General Abdülfettah el Sisi liderliğindeki Mısır Ordusu'nun oynadığı olumlu ve tarihi rolü" övdüğünü belirtiyordu. Adli Mansur'a kutlama mesajı

gönderenler arasında Katar'ın yeni Emiri Şeyh Tami bin Hamad Âl Sani de vardı (Milliyet, 04.07.2013). El Cezire'nin aktardığına göre Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili de Katar'ın, Mısır ve halkının iradesine saygı duymaya devam edeceği açıklamasını yapmıştı (BBC B, 04.07.2013).

Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas da, Mısır'da geçici olarak Cumhurbaşkanlığı görevine getirilen Mansur'u tebrik etmişti (Haberler.com, 04.07.2013). Mursi'yi ve dolayısıyla Müslüman Kardeşlere karşı yapılan darbeden memnuniyet duyduğu açık olan İsrail herhangi bir yorum yapmaktan kaçınırken verdikleri tepkilerle şaşkınlık uyandıranlar Müslüman Kardeşlere desteğiyle bilinen Körfez ülkelerinden Katar ile Filistin'di.

Orta Doğu coğrafyası genel itibarıyla Batı ile ilişki içerisinde olan monarşiler ve demokratik olmayan cumhuriyetlerden müteşekkildir. Halkın tercihleri doğrultusunda şekillenmemiş olan bu yönetimlerin Mısır'da yaşananlara yaklaşımlarının demokratik çerçevede olması zaten düşünülemezdi. Bu itibarla 3 Temmuz Darbesi'ne genel itibarıyla Arap Baharı sürecinde verdikleri tepkilerin bir benzerini verdiler. O süreçte bu ülkeler protesto hareketlerinin kendi ülkelerine sıçramasından endişe ediyorlardı ve işin gelip dayanacağı noktanın otoriter ve keyfi yönetimleri olduğunun farkındaydılar. Bu nedenle Orta Doğu'da halkların yönetimde belirleyici konuma gelmeleri, yani bölgenin demokratikleşmesi mevcut yönetimlerin hiçbir zaman hoşuna gitmeyecektir. 3 Temmuz Darbesi'ni gerçekleştiren ve Mısır'ı da Arap Baharı öncesine geri döndürenler bu çerçevede hüküm süren bölge ülkelerinden güçlü bir siyasal destek gördüler. Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan siyasal desteğin de ötesine geçerek ekonomik yardım da yapacaktı. Darbeden kısa süre sonra Mısır Cumhurbaşkanlığı bu iki ülkenin Mısır'a 8 milyar dolarlık bir ekonomik yardım sözü verdiğini açıklamıştı (Trthaber, 10.07.2013). Kuşkusuz bütün bu siyasal ve ekonomik desteğin Mısır'ın yeni yönetimini rahatlatan, kendilerine yaptıklarının doğru olduğunu düşündürten bir fonksiyonu olduğu açıktı.

Mısır'da ordunun yönetime el koymasına en sert tepkiyi, kuruluşundan itibaren birçok kez darbelere maruz kalmış bir ülke olan Türkiye verdi. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan bir yandan 'Dünyanın neresinde olursa olsun, seçimle gelmiş iktidara karşı yapılan darbeler kötüdür. Darbelerin hedefi halktır, gelecektir ve demokrasidir' sözleriyle 3 Temmuz Darbesi'ne karşı tavır alırken diğer yandan Mısır'da yaşananlara darbe diyemeyen Batı'nın bu samimiyet testi karşısında sınıfta kaldığını 'Hani Batı demokrasiden yanaydı', hani Batı demokrasinin ülkelerde uygulanabilir hale gelmesini istiyordu? şeklindeki sözleriyle eleştirmişti. Demokratik darbe, olumlu darbe gibi kavramların saçma olduğunun altını çizen Erdoğan, 'ama' ve 'ancak' demeden darbeye karşı tavır alınması gerektiğine

vurgu yapmıştı. Erdoğan ayrıca, darbeleri mazur göstermeye çalışanların en az darbeyi yapanlar kadar sorumlu olduğunu söylerken, çoğunluğun tercihlerini aşağılamanın da bir darbe olduğuna ve darbecilerin önünde sonunda hesap vereceklerine dikkati çekmişti (Ensonhaber.com, 05.07.2013).

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu da bu durumun, demokratik seçimler yoluyla iktidara gelen, yasadışı yollarla ve hatta askeri darbeye devrilmek üzere olan bir hükümet için kabul edilemez olduğunu ifade etmişti (BBC B, 04.07.2013).

3 Temmuz Darbesi'ne sert tepki verdiği düşüncesi uyandıran hamlelerden biri Mısır'ın üyeliğini askıya aldığını duyuran Afrika Birliği'nden gelmiş, Başkan Admore Kambudzi, Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi'nin, 'anayasal düzen yeniden tesis edilene kadar' Mısır'ın katılımını askıya aldığını söylemişti (Trthaber.com, 05.07.2013). Üye devletlerin herhangi birinde, anayasal kuralların ihlali nedeniyle olağan bir tepki olarak alındığı söylenen bu karar, üzerinden bir yıl dahi geçmeden Konsey tarafından oybirliği ile kaldırılacaktı (Karyağdı, 17.06.2014). Görülen o ki, Afrika Birliği'ne göre geçen sürede darbecilerin şekillendirdiği Mısır'da artık anayasal bir ihlal kalmamış oluyordu.

Arap Baharı'nın başladığı ve başarılı bir şekilde devam etmekte olduğu Kuzey Afrika ülkesi Tunus'un Mısır'daki gelişmelere tepkisi de önem arz ediyordu. 23 yıl süren Zeynel Abidin Bin Ali'nin baskıcı yönetimine son verilen ülkede demokratik seçimler sonuncunda iktidara gelen Nahda Hareketi Şura Meclisi Üyesi Riyad eş-Şuaybi, gelişmeyi 'halkın iradesine ve meşruiyete karşı darbe' olarak nitelendirdi (Haberler.com, 04.07.2013). Beklendiği gibi bir tepki veren Nahda Hareketi, Mısır'da olanları reddettiğini ve meşruiyetin başka kimse tarafından değil, Cumhurbaşkanı Mursi tarafından temsil edildiğine inandığını da ifade etmişti (BBC B, 04.07.2013).

4. 3 TEMMUZ DARBESİ VE BATI

4.1. Batı'nın Tepkileri

Mısır'da ordu tarafından yönetime el konulması ve bunun demokratik yolla iktidara gelmiş bir cumhurbaşkanı ve hükümetine karşı yapılması karşısında demokratik Batı ülkelerinin nasıl bir tepki verdiği büyük önem arz etmektedir. Orta Doğu coğrafyasında bulunan ülkelerin, daha ziyade otoriter yönetimlere sahip olması Mısır'da yaşanan askeri darbeden adeta memnuniyet duyulduğunu açığa vuran açıklamalar yapmaları garipsenmezken iç siyasal yapıları bakımından demokratik olan, hatta ileri demokrasi noktasına gelmiş oldukları ifade edilen Batı ülkelerinin her yönüyle antidemokratik olan 3 Temmuz Darbesi'ne verdikleri tepkiler adeta bir turnusol kâğıdı niteliğinde olacaktı.

ABD Başkanı Obama, Mısır ordusunun Cumhurbaşkanı Mursi'yi devirme ve anayasayı askıya alma kararından derin bir endişe duyduğunu söyledi. Mısır ordusuna, tüm otoriteyi demokratik şekilde seçilmiş sivil bir hükümete, kapsayıcı ve şeffaf bir süreç içerisinde mümkün olan en kısa sürede teslim etme çağrısında bulunan Obama, görevden alınan Cumhurbaşkanı ve destekçilerine yönelik keyfi tutuklamalardan kaçınılması gerektiğini de vurguladı. Obama ayrıca Mısır Hükümeti'ne her yıl yaptıkları yardımın ABD yasalarına uygun şekilde gözden geçirilmesi için ilgili birimleri harekete geçirdiğini ifade ederek barışçıl bir şekilde protesto yapan herkesin, sesinin duyulması gerektiğini sözlerine ekledi (BBC B, 04.07.2013).

AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton, bütün tarafları bir an önce özgür ve adil bir şekilde yapılacak cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri ile anayasanın onaylanmasını içeren demokratik süreç dönmeye çağırıyordu. Yeni yönetimin kapsayıcı olmasını, temel hak ve özgürlükler ile hukukun üstünlüğünü temin etmenin önemini tekrarlamasını umduğunu da ilave etti (BBC B, 04.07.2013). Ashton, darbenin ardından ziyaret ettiği Mısır'da geçici cumhurbaşkanı Adli Mansur ile de görüşecekti. Geçici hükümeti Mursi'yi serbest bırakmaya çağırarak Ashton, serbest bırakılması gerektiğine inandığını söylediği Mursi ile de görüşmek istemişse de bu isteğinin gerçekleşmesine izin verilmeyecekti (Aljazeera, 18.07.2013).

İngiltere Dışişleri Bakanı William Hague, İngiltere'nin demokratik bir sistemdeki anlaşmazlıkları çözenin bir yolu olarak askeri müdahaleye destek vermediğini ifade etti (The Guardian, 04.07.2013). İngiltere Başbakanı David Cameron da benzer şekilde askeri müdahaleyi hiçbir zaman desteklemediklerini söyledikten sonra Mısır'da olması gerekenin demokrasinin gelişmesi ve gerçek bir demokratik geçişin sağlanması olduğunu altını çizdi. Bu sürece bütün partilerin katılması gerektiğini ve İngiltere ile müttefiklerinin bunu Mısır'a açık bir şekilde söylüyor olacaklarını ifade etti. Bütün tarafları şiddet kullanmamaya çağırarak Almanya Başbakanı Angela Merkel de mümkün olan en kısa zamanda siyasal bir sürece girilmesi, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün en kısa sürede tesis edilmesi halinde ülkenin problemlerinin çözüleceğini ifade etti. Mısır'da demokratik sürecin durduğunu ve bir an önce bu sürece geri dönülmesi gerektiğinin altını çizenlerden biri de Fransa Cumhurbaşkanı Francois Hollande idi. Mısır'da olan şeyin bir başarısızlık olduğuna işaret eden Hollande, ordu cumhurbaşkanını devirme sorumluluğunu üstlendiği ve anayasa mahkemesi başkanından bu görevi yerine getirmesini istediği için, önemli olan şeyin en kısa sürede seçimlerin yapılmasını sağlamak olduğunu belirtti (BBC, 04.07.2013b).

4.2. Realpolitik Kavramı ve Batının Tepkilerin Analizi

Realpolitik kavramı ilk kez Alman düşünce adamı Ludwig August von Rochau tarafından 1853 yılında Almanca adı Grundsätze der Realpolitik- Realpolitik Prensipleri olan eserde kullanıldı. Kalıcı bir soruna cevap bulmak için yapılan erken bir girişim olarak kabul edilen bu kavram, liberal olmayan, aydınlanmamış bir dünyada liberal, aydınlanmış amaçlara nasıl ulaşılabileceği ve istikrarsız ve öngörülemeyen bir ortamda siyasi ve sosyal ilerlemenin nasıl sağlanacağı anlamında kullanılmıştır. İlginç bir şekilde ilk kullanımı günümüzdeki anlam(lar) ından çok farklı bir şekilde karşımıza çıkan kavram, 160 yıldan daha fazla bir zaman boyunca tanınırlığının ötesinde kullanılmış ve istismar edilmiştir (Bew, 2014:40-42). İç siyasal bir soruna cevap verme amacına yönelik olarak ortaya çıkan kavramla, şiddet içeren bir karışıklık ve baskıya başvurmadan kararsız ve hızla değişen bir ortamda istikrarlı ve liberal bir ulus-devletin nasıl kurulacağı kastediliyordu (Bew, 2016:17).

Zaman içinde asıl anlamı dışında kullanılmaya başlanan¹ Realpolitik kavramı Oral Sander'in *Siyasi Tarih kitabında 'yalnızca ulusal çıkarın geliştirilmesi ilkesine dayanan genişlemeci dış politika' olarak tanımlanmaktadır* (Sander, 2015:237). Kissenger bir yerde 'devletler arasındaki ilişkilerin kaba kuvvetle çözülmesi ve kuvvetlinin galip gelmesi' şeklinde tanımladığı 'realpolitik'in Napolyon ve Bismarck'ın politikalarının dayandığı bir kavram olduğunu söylerken, bir başka yerde de realpolitik'i 'güç hesapları ve ulusal çıkar üzerine dayanan dış politika' olarak tanımlamaktadır. Öyle ki Bismarck bütün inançların göreceli olduğunu söylüyor ve çeşitli unsurların ideolojilere göre değil, milli menfaatlere ne kadar iyi derecede hizmet edeceğine göre değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyordu (Kissinger, 2000:110-111,138, 150).

Realpolitik kavramının günümüzdeki benzer tanımlarından bir kaç da şu şekildedir: 'devlet adamlığına ahlakçı bir yaklaşımdan ziyade acımasızca, gerçekçi ve fırsatçı bir yaklaşım', 'siyasi realizm veya kullanışlı politika', 'bir devletin kendi menfaatlerinin peşinde koşan bencil politikası' (Thefreedictionary.com). Biz de realpolitik kavramını işte bu çerçevede kullanacağız.

Bu tanımlamalar bağlamında realpolitik yaklaşımı benimsemiş ülkeler için ilkeler ve idealler değil, güç ve çıkarlar önem arz etmektedir. Bu anlamda Batı ülkelerinin ilkeleri öne çıkardıklarını söyledikleri kimi yaklaşımlarında dahi esasında çıkarlarının peşinde koştuklarını görmekteyiz. Amerika Birleşik Devletleri'nin

¹ Kavramın geçirdiği değişimler için John Bew'in kaynakçada yer alan kitap ve makalesine bakılabilir.

2003 yılında uluslararası kamuoyuna Irak'a demokrasi götüreceğini söylemesi bunun en çarpıcı örneklerinden biridir. 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Bush yönetiminin Irak'ın elinde olduğu iddia edilen kitle imha silahlarının tehlikesi noktasında Amerikan halkını ikna etmedeki yetersizliği bir başka gerekçe bulunmasının kapısını açmış, Saddam liderliğindeki Baas rejiminin Irak halkına uyguladığı insan hakları ihlalleri öne çıkarılmıştı. Bununla beraber Saddam'ı devirecek bir rejim değişikliği de yeterli görülmezince Amerikan ideallerine layık bir hedef olarak mutsuz bir ülkenin demokratikleştirilmesi yoluna gidileceği ifade edildi (Khalidi, 2004:3). Uluslararası kamuoyu için inandırıcı olmaktan uzak olan bu gerekçenin doğru olmadığı aradan yıllar geçtikten sonra ABD eski Dışişleri Bakanı ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Condeleezza Rice tarafından açıklanacaktı. Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a, demokrasi getirmek için değil, Saddam Hüseyin'i devirmek için gittiğini söyleyen Rice, gerçek niyetin demokrasi getirmek olmadığını söyleyecekti (O'Connor, 12.05.2017). Rice'in bu yöndeki açıklaması dahi gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Zira Irak, Orta Doğu petrol rezervlerinin kümelendiği Basra Körfezi'nin etrafındaki ülkelerden biriydi. Amerika Birleşik Devletleri, kendisi için hayati önemi haiz Körfez'i kontrol altına almaya çalışan herhangi bir ülkeye karşı askeri güç kullanacağını henüz 1980 yılında ilan ettiği Carter Doktrini ile duyurmuştu. Dolayısıyla 2003 yılında ABD, 'hayati' gördüğü bölgeye komşu olan Irak'a demokrasi getirme gibi ilkesel bir tutumla değil, petrol elde etme gibi realpolitik bir yaklaşımla hareket etmişti. Dünya petrol rezervlerinin % 50'den fazlasının bulunduğu Orta Doğu coğrafyası bu yönüyle sadece ABD'nin değil öteki küresel güçlerin de realpolitik yaklaşımlarından nasibini almıştır.

Başta ABD üzere Batı ülkeleri Mısır'da yaşanan 3 Temmuz Darbesi'ne de realpolitik yaklaştı. Aksi halde Batı'nın Mısır'da yeni tecrübe edilmeye başlanan demokrasinin verdiği büyük sınavı atlattırmasına yardımcı olması gerekirdi. Saddam yönetimi yerine demokratik bir rejim ikame etme gerekçesini üreten bir ülkenin, Mısır'da problemlili de olsa işlemeye çalışan demokrasinin devamını destekleyen bir pozisyon alması gerekirdi. Kuşkusuz Mısır'ın durumu demokratikleşme bağlamında herhangi bir ihtiyaç hissetmeyen İran gibi (Okyar, 2014:81) ülkelerden farklıydı. Bu anlamda Batı ülkelerinin Orta Doğu coğrafyasında pek yaşam alanı bulamayan ve Mısır'daki demokratik siyasal yaşamı tümüyle ortadan kaldıran, ülkeyi Arap Baharı öncesi otoriter yönetime geri döndüren bir darbenin karşısında olmaları lazımdı. Bu askeri darbe Batı ülkeleri tarafından ilkesel değerlendirilebilmiş olsaydı, bunun en azından demokrasiye karşı yapılan bir darbe olduğu söylenebilirdi. Birleşmiş Milletler, ABD ve öteki Batı ülkeleri Mısır'da olanları bir darbe olarak nitelemiş olsaydı, o günlerde Mısır'da bulunan ve yaşananlara ilk

elden şahitlik yapan Independent Yazarı ve Orta Doğu tarihçisi Robert Fisk, 'Bir Darbeye Ne Zaman Darbe Denmez? ABD Öyle Hüküm Verdiğinde' demek durumunda kalmayacak ve şu sözleri de eklemeyecekti: "Dünya tarihinde ilk kez bir darbe darbe değildir. Ordu yönetime el koymuş, cumhurbaşkanını indirip hapse atmış, anayasayı askıya almış, olağan şüphelileri tutuklamış, televizyon kanallarını kapatmış, başkent sokaklarını zırlılırla doldurmuş ama Obama buna darbe demiyor. Diyemez. Ban Ki moon da diyemez" (Fisk, 2015:173).

Obama'nın ve diğer Batılı yöneticilerin askeri bir darbenin tüm unsurları ortada olmasına rağmen bunun bir darbe olduğunu söylememesinin arkasında realpolitik davranarak tamamen kendi çıkarlarını öncelemeleri yatmaktadır. Realpolitik yaklaşım sergileyen ülkelerin kendileriyle çeliştikleri durumlar da ortaya çıkar. 3 Temmuz Darbesi bağlamında ABD Başkanı Obama, bunun iyi bir örneğini teşkil eder. Zira Obama 2009 yılında Mısır'ı ziyareti sırasında Kahire Üniversitesi'nde yaptığı konuşmasında demokrasi için de bir başlık açmıştı. Son yıllarda demokrasinin teşvik edilmesi konusunda bir tartışma yaşandığını ve bu tartışmaların çoğunun Irak'taki savaşla bağlantılı olduğunu bildiğini söyleyen Obama, herhangi bir hükümet sisteminin başka bir ulus tarafından dayatılmayacağı ifade etmişti. Bununla beraber bu durumun halkın iradesini yansıtacak hükümetlere olan bağlılıklarını azaltmadığının altını çizen Obama, hukukun üstünlüğüne güven ve adaletin eşit uygulanması, şeffaf ve halktan çalmayan hükümet ve seçtiği gibi yaşama özgürlüğüne vurgu yapmıştı. Bunların Amerika'nın fikirleri değil, insan hakları olduğunu söyleyen Obama, bu değerleri işte bu nedenle her yerde destekleyecekleri mesajı da vermişti (Obama, 2009). Mısır'da halk cumhurbaşkanı olarak Mursi'yi seçmiş, ancak askeri bir darbe ile seçtiği gibi yaşama hakkı elinden alınmıştı. Yukarıdaki sözleri hem de Kahire'de söyleyen Obama darbe sırasında başkanlığa devam etmekteydi. Mısır'da yaşananlardan kaygı duyduklarını belirtmiş ve en kısa sürede demokratik sürece dönüşmesi çağrısı yapmıştı.

Obama ve öteki Amerikalı yetkililerin yaklaşımına karşın, Mısır'da yaşananların bir darbe olduğunu dile getiren de yok değildi. Darbeden bir ay kadar sonra Cumhuriyetçi Parti senatörleri John McCain ve Lindsey Graham Mısır'a bir ziyaret gerçekleştirmişlerdi. McCain, Amerikan hükümetinden farklı bir tutum sergilemiş, Mısır'da seçim dışı bir iktidar değişiminin söz konusu olduğunu ifade ederek Mursi'nin devrilmesinin bir darbe olduğunu söylemişti. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Jen Psaki ise bu sözleri, McCain ve Graham'ın kendi görüşlerini açıklamaya hakları olduğu, buna karşın Amerikan Hükümeti'nin görüşünü ifade etmiş olduğu şeklinde değerlendirmişti (Chulov, 2013).

Başkan Obama'nın da içinde olduğu Amerikalı yetkililerin Mısır'da yaşananlar için 'darbe' tabirini kullanmamasının arkasında daha ziyade Amerikan yasala-

rının Mısır'a yapılmakta olan ekonomik yardımın kesilmesini gerektirmesi olduğu söylenmektedir. ABD'nin Orta Doğu politikasının öncelikleri arasında yer alan İsrail'in güvenliği bağlamında en önemli adımlardan biri Enver Sedat'ın 1979 yılında İsrail ile yaptığı barışla atılmıştı. Amerikan yasalarına göre, 3 Temmuz'un darbe olarak görülmesi durumunda işte İsrail ile yapılan barıştan sonra başlayan yardımların kesilmesi gerekiyordu (Chulov, 2013). Bu anlamda 3 Temmuz'un bir darbe olduğunu söylemek ile söylememek arasında 1.3 milyar dolarlık bir fark vardı. Ne var ki bu yardımın kesilmesi istenmiyor, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Jen Psaki de, yasanın Mısır'da yaşananların bir darbe olup olmadığı konusunda resmi bir karar almalarını gerektirmediği ve böyle bir kararlılık sağlamanın Amerikan ulusal çıkarlarına uygun olmadığı önünde bir açıklama yapmak durumunda kalıyordu (The Daily Star, 28.07.2013). ABD Genelkurmay Başkanı General Martin Dempsey de, yardımın kesilmesinin Mısır Silahlı Kuvvetleri ile ihtiyaç duydukları ilişki kurma yeteneğini sınırlandıracağını söylemişti (Sayah ve Martinez, 07.08.2013).

Askeri bir darbenin varlığına ve Amerikan yasalarının bu yöndeki yaklaşımına rağmen kimi kesintiler yapılmış olsa da Mısır'a yapılmakta olan yardımın devam etmesi Amerikan çıkarlarına daha uygun bulunmuştu. Öte yandan meselenin sadece bir yardım yapıp yapmama konusundan ibaret olmadığını da söylemeliyiz. Zira Mısır'a herhangi bir ekonomik yardımı söz konusu olmayan İngiltere, Fransa ve Almanya'nın tavrı da ABD'den farklı değildi. Önde gelen Batı ülkeleri açısından Cumhurbaşkanı Mursi'nin bir yıllık iktidarı hoş karşılanmamıştı. Öte yandan Batı'nın, Müslüman Kardeşler Hareketinin siyasal kanadı olan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin programında yer alan yaklaşımlarından memnun olması da mümkün değildi. Öyle ki programda Amerikan hegemonyası ve ABD'nin Mısır iç politikasına karışmasına karşı çıkan, Batının İslam dünyasında takip ettiği politikalara da muhalif olan bir siyasal parti söz konusudur. Öte yandan İsrail'in meşruiyeti kabul edilmemekte, bir devlet olarak değil, bir 'siyasi entite' ifadesi ile anılan İsrail, Mısır için en büyük tehdit olarak görülmektedir. Hatta İsrail ile Enver Sedat döneminde yapılan anlaşmaların tekrar gözden geçirilmesi gerektiği de ifade edilmektedir. Buna karşın Türkiye'nin dış politikası genel olarak takdirle karşılanmakta, İran ile karşılıklı çıkarlara dayanan işbirliği savunulmaktadır. Mısır'ın Arap ve İslam dünyasında etkin bir diplomasi ile eski itibarlı pozisyonuna ulaşma arzusu dile getirilirken Necmettin Erbakan'ın başbakanlığı döneminde kurulmuş olan D8'in yeniden etkin kılınmasına vurgu yapılmaktadır (Yıldırım ve Abdülcelil, 2012:42-45). Hürriyet ve Adalet Partisi'nin programında yer alan bu hususlar demokratik bazı adımlara karşın Batı ülkelerinin neden realpolitik bir davranış sergilediklerini anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Darbeyi darbe olarak

görmeme meselesinin arkasında kuşkusuz bu darbenin ideolojik olarak karşı oldukları siyasal İslamcı bir harekete karşı yapılmış olmasının da etkisi vardı.

Batı ülkelerinin 3 Temmuz Mısır darbesine tepkisi daha ziyade yaşananlardan kaygı duyulduğu, ülkede bir an önce demokratik sürece dönülmesi ve şiddetten uzak durulması noktasında toplanmaktadır. Yaşananlardan kaygı duyulması ve şiddetten uzak durulması çağırısı iyi niyetli bir yaklaşım olarak öne çıkan bir tavrı göstermektedir. Demokratik sürece bir an önce geçilmesi çağırısı ise 'olan oldu, ölen öldü' anlamına gelen, geçiş sürecini darbecilerin inisiyatifine bırakan ve adeta yapılan darbeye onay veren bir tavrın göstergesidir. Darbenin mimarı Abdülfettah el-Sisi bir yıl kadar sonra yapılan seçimlerde geçerli oyların % 96'sını alarak cumhurbaşkanı seçilmişti. Böyle olunca demokratik sürece geçilmiş, endişe edilecek bir durum kalmamış mı oluyordu? Oysa Mısır'da yaşananlar, demokratik anlamda bir geri gidişten başka bir şey değildi. Darbenin başındaki ismin cumhurbaşkanı olması, başarılı bir askeri darbeden bir yıl sonra devlet başkanı olarak yola devam etmesi ve bu yönde bir gelenek oluşması neticesinde kaybeden Mısır'da yolun başlarında sayılan demokrasiydi.

Mısır'da yaşananları darbe olarak nitelermeyen ABD, Cumhurbaşkanı Abdülfettah el-Sisi'nin ziyaret ettiği ülkelerden biri olacaktı. Başkan Donald Trump, hem başkanlığı öncesinde hem de başkan seçildikten sonra Amerika'da Sisi ile görüşmüş ve kendisi için övgü dolu sözler söyleyecekti (Lima, 22.09.2016; Jackson, 03.04.2017). Uluslararası bir yaptırım veya tavır söz konusu olmaz ise bu işten kazançlı çıkan darbeciler olacaktır. ABD'nin Mısır ordusuna verdiği ve Amerikan yasalarına göre askeri darbelerin yaşandığı ülkelere verilememesi gereken 1.3 milyar dolarlık yardım da, kimi kısıtlamalara gidilmiş olsa da halen devam etmektedir.

Bu noktada Mısır'da demokrasi olmadığı noktasından hareket eden ve Mursi'nin hatalarına işaret eden kimselerin varlığına ve yaklaşımlarına değinmek istiyorum. En başta söylenmesi ve kabul edilmesi gereken, kuşkusuz Mısır'da yerleşmiş bir demokrasinin olmadığıydı. Ne var ki, demokrasi hiçbir yere bir anda gelmemiş, aksine gittiği her yere uzun sayılabilecek bir sürece yayılarak ulaşmış, daha sonra da çeşitli eksikliklerle birlikte yol almaya devam etmiştir. Siyasal partilerin olmadığı, olsa da özgür, adil, rekabetçi ve düzenli seçimlerin söz konusu olmadığı, insan hakları ve hukuk devleti anlayışının yerleşmediği, özgürlüklerin dikkate alınmadığı ülkeler ne kadar gelişmiş olursa olsunlar demokrasiden uzaktırlar. Mısır da bu yönleri itibarıyla geri durumda idiye de Arap Baharı sürecinde bir uyanış yaşamış, protestolar neticesinde 30 yıldır devam eden bir devlet başkanını istifa etmek durumunda bırakmış, parlamento, cumhurbaşkanlığı ve anayasa referandumu gibi önceki dönemlere göre çok daha demokratik yapılan

bir seçim sürecini yaşamaya başlamıştır. Ne var ki ülkede karışıklıklar son bulmamış ve henüz çok yeni sayılan demokratik adımlar askeri darbe ile bir kesinti sürecine girmiştir. Mursi'nin % 52 ile seçildiği seçimlerden Sisi'nin % 96 ile seçildiği (Kingley, 03.07.2014) bir döneme girilmiştir. Batı açısından bu yolu açan askeri darbeye ses çıkarmamak aynı zamanda Mısır'da demokratik gidişten geri dönülmesine razı olmak anlamına gelmekteydi. Zira Sisi'nin aldığı oy ile Mursi'nin oyu arasında demokratik ve antidemokratik seçimler kadar fark vardı. Bu yönüyle Sisi'nin oy oranı Hüsnü Mübarek'in 2005 yılında aldığı % 88.6'lık oran (Statemaster.com) kategorisine girerken ülkede problemler de olsa başlamış olan demokratik seçimlerin ortadan kalktığını göstermekteydi.

Müslüman Kardeşlere mensup bir cumhurbaşkanı olan Muhammed Mursi'nin hataları yok muydu? sorusu, bir yönüyle Nasrettin Hoca'nın 'hırsızın hiç mi suçu yok' cevabı verdiği duruma benzemektedir. Ordu halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanını indiriyor, anayasayı askıya alıyor, bu durumu protesto eden destekçilerinin üzerine gerçek mermilerle ateş ediyor, bütün süreç antidemokratik bir şekilde işliyor, arkasından Mursi'nin hiç mi suçu yoktu? sorusu soruluyor. Kuşkusuz Mursi'nin hataları vardı. Arap Baharı sürecinde Mübarek'i devirirken birlikte hareket ettikleri ve zaman içinde Müslüman Kardeşler ve Mursi muhalifi haline gelen kitleleri çoğulcu bir siyasal anlayışla kucaklayamadı. Ülkenin ekonomik sorunlarını çözemezken, görevde olduğu süre içinde kendi yetkilerini arttıran bir hamleye girişmesi kabul edilebilir gibi değildi. Mursi, 25 Ocak Devrimi'nin elden gittiğini düşünen muhalif bir kitle ortaya çıkarken, bu kitleyi rahatlatılabilecek adımlar atmaktan uzak kaldı. En son aşamada yani ordu uzlaşma için taraflara 48 saatlik bir süre verdiği zaman dahi alacağı bir erken seçim kararı ile askeri darbenin önünü alabilirdi. Öten yandan Mursi bunları yapamadığı için darbeyi hak eden bir lider olarak değil, ancak öngörüsü olmayan bir lider olarak görülebilir.

Darbenin öncesindeki kitlesel desteğe bu noktada değinmek yerinde olacaktır. 3 Temmuz Darbesi, dünyadaki öteki darbelerden arkasında bulunan halk desteği nedeniyle ayrılmalı, ancak bu ayrım sadece darbelerin sınıflandırılması bazında olmalıdır. Kimine göre darbeyi meşrulaştıran bu destek demokratik anlamda hiçbir şekilde anlamlı ve haklı görülemez. Zira demokrasilerde her şey sandık olmamakla birlikte iktidar değişiminin yolu seçimlerden geçmektedir. Mısır'da darbeye destek veren kalabalıkların halkın ne kadarını yansıttığı sorusu da önemli değildir. Zira darbeyi bütün Mısır halkı da istemiş olsa, bu talepler demokratik bir geçiş anlamına gelmeyeceğinden demokrasi içerisinde görülemez. Demokratik yönetimlerde halkın çeşitli şekillerde iktidarı protesto etme ve muhalefetini sergileme hakkı olsa da askeri darbe yapmaya teşvik eden bir tutu-

ma girmek demokratik olmayan bir yoldan yürümek demektir. Bu noktada Fisk, “Mursi’nin muhalifleri özgürlüklerine ihanet edildiğini ileri sürseler de, berbat olan, özgür bir halkın askeri müdahaleyi alkışlamasını görmektir.” sözleriyle askeri darbenin arkasındaki kitlesel desteği eleştirmiş, destekçiler için “dünyada ilk kez fiili darbenin gerçekleşmesinden önce darbeyi isteyen ilk kitlesel halk’ ifadesini kullanmış ve Mısır’ın bir ‘darbe olmayan darbe’ye maruz kaldığını söylemişti (Fisk, 2015:173-175,186). Bizce 3 Temmuz Darbesi için ‘darbe olmayan darbe’ yerine ‘darbe denmeyen darbe’ tabirinin kullanılması daha doğru olacaktır.

SONUÇ

Arap Baharı sürecinde Mısır’da etkisini gösteren protestolar, 30 yıldır ülkeyi yöneten Hüsnü Mübarek’in yetkilerini Yüksek Askeri Konseye devretmesine yol açmış, sonrasında canlanan siyasal hayatta yeni bir dönemi başlatmıştı. Bu süreçte Müslüman Kardeşler Hareketi ön plana çıkmış, ülkenin demokratik yolla gerçekleşen ilk cumhurbaşkanlığı seçimleri de hareketin adayı olan Muhammed Mursi’nin zaferiyle neticelenmişti. Müslüman Kardeşler ile 25 Ocak Devrimi sırasında birlikte hareket ettiği kesimlerin arası açılmış, Mursi’nin bir yıl kadar süren görevi süresince ülkede sular durulmamıştı. Mursi muhalifleri askeri darbeye destek veren bir tutum içinde olmuş, ordunun verdiği sürenin dolduğu 3 Temmuz 2013 günü Mısır, demokratik bir şekilde seçilmiş olan ilk cumhurbaşkanı devirerek Arap Baharı öncesine geri dönmüştü.

Bölge ülkeleri tarafından genel itibarıyla desteklenen 3 Temmuz Darbesi’ne en sert tepkiyi Türkiye verirken Afrika Birliği, anayasal bir ihlal gerekçesiyle Mısır’ın üyeliğini askıya aldı. Ne var ki bu karar, aradan bir yıl bile geçmeden oybirliği ile kaldırıldı. Arap Baharının başladığı Tunus da Mısır’da yaşananları halkın iradesi ve meşruiyete karşı bir darbe olarak görürken darbeye karşı çıkan az sayıda ülkeden biri oldu.

Önde gelen Batı ülkeleri 3 Temmuz Darbesi’ne realpolitik yaklaştı. ABD, yaşananlardan kaygı duyduğunun, İngiltere ise askeri müdahaleleri hiçbir zaman desteklemediğinin altını çizirken, darbeye karşı net bir tavır koymadılar. Bunun bir darbe olduğunu da söylemediler. Almanya ve Fransa da ABD ve İngiltere gibi bir an önce demokratik sürece geri dönülmesi çağrısı yaptı. Bir süre sonra Mısır’da Mübarek dönemine benzer bir yönetim süreci başlarken, cumhurbaşkanlığı makamına Orta Doğu’nun baskıcı liderlerinin aldığı şekilde % 96 civarında oy alan Abdülfettah el-Sisi oturdu. Ancak dönülen elbette yer demokratik süreç değildi. Bu anlamda 3 Temmuz Darbesi, demokratik Batı ülkelerinin realpolitik yaklaşımlarının net bir şekilde ortaya çıktığı bir turnusol kâğıdı işlevi gördü. Öyle ki demokratik olan bu ülkeler ordunun yönetimi ele geçirdiği, cumhurbaşkanı devirdiği, anayasayı askıya aldığı ve buna karşı çıkanları öldürdüğü bir müda-

haleyi darbe olarak nitele(ye)medi. Bu darbe değil idiyse darbe neydi acaba? Esasında bunun bir darbe olduğu bilinmesine, yani darbenin tüm unsurları ortaya çıkmasına rağmen, darbe denmemesi realpolitik bir körlüktü. Bu anlamda realpolitik körlük, pragmatik davranmak suretiyle Machiavelli'in ahlâkı siyasetin gerisine atan, iktidarı elde etmek ve korumak uğruna ahlâkı feda eden yaklaşımdan farksızdır. Antidemokratik bir sürecin başlayacağı bilinmesine rağmen Batı'nın darbe karşıtı bir tavır almaması, devletlerin çıkarları uğruna her türlü ilkesizliğe kapı açan politikalarının bir sonucudur. Ne yazık ki böyle realpolitik yaklaşımlar, kendi ülkesinin çıkarı için, demokratik ilke ve prensiplerle ters düşmeyi göze alan, bunu yaparken de bir nevi görmedim, duymadım tavrıyla hareket eden demokratik ülkeler doğurmuştur.

Dünyada ve Orta Doğu'da halkların yönetimde söz sahibi olacağı demokratik adımların desteklenmesi, iç dinamikleriyle demokratikleşmesi mümkün görünmeyen ülkelerin bu bağlamda ilkesel bir şekilde teşvik edilmesi gerekmektedir. Ancak Batı ülkelerinin Orta Doğu coğrafyasında baskıcı yönetimlerle olan çıkar ilişkisi, onları ekonomik ve askeri yönden güçlendirmektedirler. Bu nedenle bu ülkelerin demokratikleşmesi esasında Batı ülkeleri tarafından arzu edilen bir durum da değildir. Realpolitik davranış işte bu noktada kendini göstermekte, Batı halklarının yaşamakta olduğu demokratik hayat özelde Orta Doğu coğrafyası halklarına layık görülmemektedir. Bu coğrafyada çatışmalar olduğu sürece silah satışı gibi Batının ekonomik çıkarlarına hizmet eden bir düzen işleyecek, otoriter yönetimler güçlü olduğu sürece de bu ülkelerde demokratik gelişmeler ya cılız kalacak veya hiç yaşanmayacaktır. Oysa bütün halkların, yönetimde söz sahibi olacağı siyasal rejimlere sahip olması en başta demokratik ülkelerin istemesi gereken bir hedef olmalıdır.

Demokrasilerde iktidarın el değiştirmesinin yolunun seçimler olduğu açıktır. Bu seçimlerin özgür, adil, rekabetçi ve düzenli olması demokrasinin kalitesini gösterir. Mısır'da demokrasinin gelişmesi bağlamında, Batı ülkelerinin yapması gereken askeri darbeye karşı net bir duruş sergilemek ve ülkede Arap Baharı sürecinde filizlenmeye başlayan demokrasinin daha da gelişmesine yönelik bir tavır almaktır. Yine darbeye destek veren Mursi ve Müslüman Kardeşler karşıtı kitlenin yapması gereken de protesto gösterileriyle erken seçim talep etmek veya zamanında yapılacak seçimlere yüklenmek suretiyle demokratik bir tavır ortaya koymaktır. Zira böyle bir durumda iktidar için umutları olabilir, daha fazla çalışarak, Mursi'nin beğenmedikleri icraatlarına muhalefet ederek demokratik sürecin işlemesine yardımcı olabilirlerdi. Ne Batı ne de demokrasi tecrübesi olmayan muhalif Mısırlılar yapmaları gerekeni yaptılar.

Türkiye'de 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi örneğinde olduğu gibi darbeye teşebbüs edenlerin yargılanabilmesi, ülkelerin iç hukuku bağlamında söz konusu olabilecek bir durumdur. Ancak özellikle uluslararası

düzeyde çok daha ötesi yapılmalı ve demokratik olduğunu ileri süren ülkeler, ülkesinde yönetimi darbe ile ele geçirenlere karşı öncelikle diplomatik ve ekonomik yaptırımları devreye sokmalıdır. Ne var ki Mısır'da bunların hiçbiri olmadı. Mısır'daki darbenin başarılı olması, darbecilerin değil, darbe ile indirilen seçilmiş cumhurbaşkanı ve destekçilerinin yargılanmasını beraberinde getirdi. Esasında darbelerin boşa çıkarılması ve sorumluların yargılanması meselesi de daha ziyade ülkelerin demokratik düzeyi ile ilgilidir. Darbeler, demokratik olarak gelişmemiş ülkelerde yaşanmakta, darbeciler yönetici pozisyonuna geldikleri için de bir yargılanma durumu söz konusu olamamaktadır. Uluslararası yaptırım meselesi de batılı devletlerin elinde olduğu, onlar da realpolitik davrandıkları için bir uygulanma imkânı bulamamaktadır.

Realpolitik davranılmaya devam edilmesi halinde çatışmaların, kan akmasının, huzursuzlukların önüne kısa vadede geçilse bile uzun vadede demokrasiden daha da uzaklaşan toplumlar ortaya çıkacaktır. Darbe sürecinde ve sonrasında özellikle Batı ülkelerinden asgari düzeyde beklenen Mısır demokrasisine katkı sağlayacak bir tutum içerisinde bu askeri darbeye karşı çıkmalarıydı. Bununla beraber daha da öte adım atabilir, demokrasilerde iktidar değişiminin serbest ve adil seçimler yoluyla olduğuna vurgu yapabilirler ve hatta darbeye kalkışanlara yönelik bir uluslararası kamuoyu da oluşturabilirlerdi. Ne yazık ki Batı, Mısır darbesine örneğinde olduğu gibi darbelerin en büyük zararı demokrasiye verdiğini görmezden geldi.

Demokrasinin yalnızca sandıktan ibaret olmadığını söyleyenler, bununla sandığın yani seçimin önemsiz olduğunu söylemiyor ve demokratik bir ülkede olması gereken öteki eksikliklere dikkati çekiyorlar. Ancak bu sözlerle ne şekilde olursa olsun seçilmişlerin iktidardan uzaklaştırılmasına onay veriliyorsa yanlış bir noktada duruluyor demektir. Zira yapılması gereken demokratik eksikliklerin giderilmesi yönünde bir tavır almaktır. Aksi halde demokrasiye giden yol tamamen kapatılacak, herhangi bir ilerleme için yeni bir Arap Baharı benzeri hareketlenmenin beklenmesi gerekecektir. Demokratik Batı ülkelerinin 3 Temmuz Darbesi bağlamında yaptığı en büyük yanlış bu noktada olmuştur. Batı, beğenmediği ve çıkarlarına hizmet etmeyen bir siyasal hareketin iktidarının devrilmesi karşısında realpolitik bir körlük içinde hareket ederek ülkede demokratik adımların hepten ortadan kalkmasına yol açan bir askeri darbeye karşı tavır almamıştır. İç siyasal yapıları itibarıyla demokratik olmalarına rağmen, dış politika anlayışı açısından realpolitik davranmak suretiyle demokratik bir geriye gidişin yolunun açılması karşısında sessiz kalmışlardır. Bu arada olan da ülkede henüz yolun başında sayılan demokrasiye olmuştur.

KAYNAKÇA

- AKŞAM (04.07.2013). "Mısır'da muhaliflerden darbeye destek". <http://www.aksam.com.tr/dunya/misirda-muhaliflerden-darbeye-destek/haber-222047>, (01.11.2017).
- AL-MASRY AL-YOUM (28.03.2012). "Brotherhood will not field presidential candidate, says former supreme guide". <http://www.egyptindependent.com/news/brotherhood-will-not-field-presidential-candidate-says-former-supreme-guide>, (02.10.2017).
- ALJAZEERA (27.05.2013). "Kronoloji: Mübarek sonrası Mısır", <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-mubarek-sonrasi-misir>, (03.11.2017).
- ALJAZEERA (18.07.2013). "EU calls for Morsi release amid protests", <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/2013717124459915328.html?xif=>, (06.10.2017).
- BBC (01.07.2013). "Egypt protesters storm Muslim Brotherhood headquarters", <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23125387>, (02.10.2017).
- BBC (04.07.2013a). "Mısır'da ordu Mursi'yi devirdi", http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130704_misi_update3, (03.10.2017).
- BBC (04.07.2013b). "World reaction to the ousting of Egypt's Mohammed Morsi", <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23175379>, (03/10/2017).
- BBC (25.12.2013). "Profile: Egypt's Muslim Brotherhood", <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-12313405>, (02.11.2017).
- BEW, J. (2014). "The Real Origins of Realpolitik", *The National Interest*, (130):40-52.
- BEW, J. (2016). *Raalpolitik: A History*, Oxford University Press, New York.
- CARLSTROM, G. (03.07.2013). "Egypt's president refuses to step down", *Aljazeera*, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201372233516913164.html>, (03.10.2017).
- CHULOV, M. (06.08.2013). "Egypt's ousting of Mohamed Morsi was a coup, says John McCain", *The Guardian*, <https://www.theguardian.com/world/2013/aug/06/john-mccain-egypt-mohamed-morsi-coup>, (11.11.2017).
- DAILY NATION (03.07.2013). "Attack on Cairo pro-Morsi rally kills 16", <http://www.nation.co.ke/news/africa/Attack-on-Cairo-pro-Morsi-rally-kills-16/1066-1902986-1546oi9z/index.html>, (06.10.2017).
- FİSK, R. (2015). *Mısır Yazıları: İhanete Uğrayan Devrim*, (Çev.) AKTAŞ, C., İyidüşün yay., İstanbul.
- HABERLER.COM (04.07.2013). "Mısır'da Ordunun Yönetime El Koyması", <https://www.haberler.com/misir-da-ordunun-yonetime-el-koymasi-4798624-haberi/>, (06.10.2017).
- ENSONHABER.COM (05.07.2013). "Erdoğan'dan Mısır açıklaması: Darbeciler hesap verecek", <http://www.ensonhaber.com/erdoganin-tubitak-kurultayindaki-konusmasi-2013-07-05.html>, (03.10.2017).
- HÜRRİYET (01.07.2013). "Mısır Ordusu'ndan 1 Temmuz muhtırası", <http://www.hurriyet.com.tr/misir-ordusundan-1-temmuz-muhtirasi-23629507>, (02/10/2017).
- HÜRRİYET (10.08.2014). "Mısır'da Hürriyet ve Adalet Partisi'nin kapatılmasına karar verildi", <http://www.hurriyet.com.tr/misirda-hurriyet-ve-adalet-partisinin-kapatilmasina-karar-verildi-26972687>, (01.11.2017).
- JAKCSON, D. (03.04.2017). "In Egypt meeting, Trump vows to fight terrorism", <https://www.usa-today.com/story/news/politics/2017/04/03/donald-trump-egypt-abdel-fattah-al-sisi/99980248/>, (22.11.2017).

- KARYAĞDI, Z.H. (17.06.2014). "Afrika Birliği'nden Mısır Kararı", Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/dunya/afrika-birliginden-misir-karari/150344>, (05.10.2017).
- KHALIDI, R. (2004). "The Past and Future of Democracy in the Middle East," Macalester International, 14, Makale 8.
- KINGSLEY, P. (30.06.2013). "Protesters across Egypt call for Mohamed Morsi to go", <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/30/mohamed-morsi-egypt-protests>, (26.09.2017).
- KINGSLEY, P. (03.07.2014). "Abdel Fatah al-Sisi won 96.1% of vote in Egypt presidential election, say officials", <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/03/abdel-fatah-al-sisi-presidential-election-vote-egypt>, (09.11.2017).
- KISSINGER, H. (2000). Diplomasi, (Çev.) KURT, İ. H., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- LIMA, C. (22.09.2016). "Trump praises Egypt's al-Sisi: 'He's a fantastic guy'", <https://www.politico.com/story/2016/09/trump-praises-egypts-al-sisi-hes-a-fantastic-guy-228560>, (22.11.2017).
- MİLLİYET (4 Temmuz 2013). "Körfez ülkelerinden Mısır'daki askeri müdahaleye tam destek", <http://www.milliyet.com.tr/korfez-ulkelerinden-misir-daki-dunya/detay/1732222/default.htm>, (06.10.2017).
- OBAMA, B. H. (2009). "Text: Obama's Speech in Cairo", <http://www.nytimes.com/2009/06/04/us/politics/04obama.text.html>, (03.11.2017).
- O'CONNOR, T. (12.05.2017), "U.S. Wars in the Middle East were not Supposed to Bring Democracy, Condoleezza Rice says", newsweek, <http://www.newsweek.com/us-war-middle-east-bring-democracy-rice-608640>, (02.11.2017).
- OKYAR, O. (2014). İran ve Demokrasi, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- SANI, A.E. (17.08.2013). "Mısır'daki katliamın bilançosu: 3 bin 533 ölü", Anadolu Ajansı, <http://aa.com.tr/tr/dunya/misirdaki-katliamin-bilancosu-3-bin-533-olu/225113>, (14.11.2017).
- SANDER, O. (2015). Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, Ankara.
- STATEMASTER.COM, "Egyptian presidential election, 2005", <http://www.statemaster.com/encyclopedia/Egyptian-presidential-election%2C-2005>, (09.11.2017)
- SAYAH, R. ve MARTINEZ, M. (07.08.2013). "McCain visits Egypt, calls ouster of President Morsy a 'coup'", CNN, <http://edition.cnn.com/2013/08/06/world/africa/egypt-unrest/index.html>, (11.11.2017).
- THEFREEDICTIONARY.COM, "realpolitik", (<https://www.thefreedictionary.com/realpolitik>), (02.01.2017).
- THE DAILY STAR (28.07.2013). "US ducks decision on Egypt 'coup'", <http://www.thedailystar.net/news/us-ducks-decision-on-egypt-coup>, (21.11.2017).
- THE GUARDIAN (05.07.2013). "Barack Obama urges swift return to civilian rule in Egypt", <https://www.theguardian.com/world/2013/jul/04/hague-uk-opposes-military-egypt>, (21.11.2017).
- TRTHABER.COM (05.07.2013). "Afrika Birliği Mısır'ın Üyeliğini askıya aldı", <http://www.trthaber.com/haber/dunya/afrika-birligi-misirin-uyeligini-askiya-aldi-92332.html>, (06.10.2017).
- TRTHABER.COM (10.07.2013). "Darbecilere büyük yardım", <http://www.trthaber.com/haber/dunya/darbecilere-buyuk-yardim-92899.html>, (14.11.2017).

WEDEMAN, B., SAYAH R. VE SMITH, M. (04.07.2013). "Coup topples Egypt's Morsy; deposed president under 'house arrest", CNN, <http://edition.cnn.com/2013/07/03/world/meast/egypt-protests/index.html> (06.10.2017).

WICKHAM, C. R. (2013). The Muslim Brotherhood: Evolution of an Islamist Movement, Princeton University Yay., New Jersey.

YAŞAR, N. T. (2012). "Mısır'daki Geçiş Sürecinin Aktörler Üzerinden Değerlendirilmesi", Ortadoğu Analiz, 4(44):68-78.

YILDIRIM, R. ve ABDÜLCELİL, T. (2012). Kim Kimdir?: Mısır'da Siyasi Aktörler, Partiler, Dini Hareketler ve Medya, SETA, 2, Ankara.

COUP D'ÉTAT AS THE DEPARTURE POINT FOR THE ETHNIC CLEANSING IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Dr. Emir SULJAGIĆ

International University of Sarajevo

The aim of this paper is to present coup d'état as the departure point for the process and policy of ethnic cleansing employed by Serbian and Bosnian Serb political leadership against Bosnian Muslims in 1992. Coup d'état was the departure point of the policy of ethnic cleansing on a number of levels.

First of all, the rise of Slobodan Milošević started as a result of an internal *putsch* in the Serbian League of Communists in September 1987 in a move ousting his predecessor Ivan Stambolić¹. Second, the Serbian political leadership orchestrated virtual *coup d'état* in Kosovo, Vojvodina – through the abolition of their autonomy - and Montenegro. Third, whether in a bloodless and bureaucratic coup d'état or violent *putsch*, assuming control – political, economic, and military – is the point of departure for the policy of ethnic cleansing. The violence could only begin once the illegal and violent assumption of political, economic and military assumption of power – in other words coup d'état or *putsch* – had been completed. In fact, had it not been for the successful overthrow of regional and local government the ethnic cleansing would not have been possible at all.

Central to and underlying both concept and Serb policy of ethnic cleansing is bringing about or building a state: a new state which bases its identity on radical severance of any and all ties with the pre-existing narrative and identity². Essential to the emergence of the new state is takeover of power and establish-

¹ "Kako je Slobodan Milošević izabran za vođu srpskih komunista", Kosta Nikolić, Istorija 20. veka, 1/2006, "Kako je Slobodan Milošević izabran za vođu srpskih komunista (II)", Kosta Nikolić, Istorija 20. veka, 2/2006, Slavoljub Đukić, Milošević and Marković: A Lust for Power, McGill, University Press, Motreal, 2001, pp. 28-39

² Considerable evidence in this article are in fact decisions and regulations published in official gazettes of different levels of government of Serb state/proto-state. It is noteworthy that these publications existed before 1992, but once the Serb control has been established they were re-numbered and 1992 taken as Year One or Year Zero of the new state. In other words, ethnic cleansing is in essence a matter turning a completely new and clean slate.

ment of complete political, economic and military control over the area claimed by the perpetrators.

With the above in mind, let us now turn to the single most important mechanism of ethnic cleansing in Bosnia and Herzegovina, an entity which could be said to epitomize the not only the way state and society come together in ethnic cleansing, but more importantly for the purposes of this article, key instrument in illegal takeover of power. For the purposes of this article, it shall be referred to as Crisis Staff; although the evidence has it referred to as War Presidency, War Staff or War Commissioner it is essentially the same entity organized on municipal and/or regional level, with extraordinary powers to control and direct almost all aspects of life.

Serb Crisis Staffs in Bosnia and Herzegovina grew from party organs created by Serb Democratic Party (Srpska Demokratska Stranka/SDS) to coordinate with JNA grew into official organs of the nascent Bosnian Serb state. They had a far more prominent role, among other things because the mandate of Crisis Staffs was not only provoking the crisis by undermining and destroying the existing state structures, but also building a new state and putting in place a structure which would be in line with ideological platform of the new Serb state. For Serbs in Bosnia and Herzegovina, Crisis Staffs ensured a smooth and seamless transition from the old state to a new one; for SDS, it ensured the control of the new state, as the Party grew into state structures. For Bosnian Serb leadership regional Crisis Staffs were “transition belts”, but the evidence suggests that frequently the pressure came from below rather than above and that the top leadership was often lagging behind local leaders in initiative and acted only to sanction and/or legitimize their activities³.

The manner and form of organization of political and military power does not account for ethnic cleansing alone. This kind of concentration of power in the state of war was envisaged by Yugoslav legislation and is most likely the way any state would deal with armed conflict. It is the use to which this mechanism was put that fully accounts for its contribution to ethnic cleansing: regardless

³ Especially instructive of this push and pull dynamics between local and regional authorities on the one hand and top political leadership on the other is “Conclusions adopted at a sub-regional meeting of political representatives of the municipalities of Bihać, Bosanski Petrovac, Srpska Krupa, Sanski Most, Prijedor, Bosanski Novi and Ključ”, from June 1992 which, for instance, calls upon the higher-ups to a. declare a state of war, b. response regarding the establishment of corridor between North-western Bosnia and Serbia, c. re-organization of JNA and its transition into a Serb Army etc. See Conclusions adopted at a sub-regional meeting of political representatives of the municipalities of Bihać, Bosanski Petrovac, Srpska Krupa, Sanski Most, Prijedor, Bosanski Novi and Ključ, 7 June 1992

of historical, political and legal differences, Crisis Staffs and entities organized along similar lines and with similar mandate provided the nexus of the state platform of ethnic cleansing and societal resources. Crisis Staff is the crucial mechanism in the creation of the most notable perversity of ethnic cleansing: when law is not there to provide protection, but to ensure dominance of one and destruction of the other, utility services “clean” mass graves rather than streets, public transportation is used for deportation.

For the purposes of this paper, the starting point is the definition of coup d'état as the process in which part of the state apparatus is used to “displace the government from its control of the remainder”. In other words, a coup is different from other attempts at taking over power because its aim is “to detach the permanent employees of the state from the political leadership and this cannot usually take place if the two are linked by political, ethnic or traditional loyalties...”⁴ In that sense, SDS was not only ideally positioned to try and carry out a coup d'état, as part of the ruling coalition in Bosnia and Herzegovina in 1992, but has in fact placed a great emphasis on its placing loyal personnel in key positions within the state administration. As the official Record of Meeting of the officials and senior public servants – members of SDS held in September 1991 reflects SDS went to great lengths to ensure “mutual exchange of information and setting up appropriate levels of coordination and cooperation”. The meeting was presided over by the SDS deputy Prime Minister Miodrag Simović and resulted in the attendees agreeing on a number of conclusions:

“To insist on the SDS appointments with Government Personnel Commission and Government and agreed to priority appointments (List A and List B)... to propose in discussions over the remaining appointments that SDS should receive the top positions in University and National Library and Bureau of Education and Teaching... ensure permanent cooperation between senior civil servants and SDS, prepare a report on the state of personnel in the organs of the Republic... setting up of a duty system in order to monitor activities, implementation of tasks, day-to-day problem management...”⁵

The meeting was ended on the note that in future “SDS members from judicial organs, and certain funds, agencies”, should also be invited to attend such meetings.

⁴ Edward, N. Lutwak, *Coup d'Etat – a practical handbook*, Knopf, New York, 1969, pp. 28-34

⁵ Record of Meeting of the officials and senior public servants – members of SDS, 12 September 1991, Sarajevo

The following section will deal with legal and historical background of Crisis Staffs and explain in detail its purpose and mandate.

Crisis Staff: Legal and Political Background

The concept of collective municipal organ which would deal with war or imminent threat of war was already enshrined in the Yugoslav legislation prior to the beginning of ethnic cleansing. As part of Yugoslav defense reform in the 1960s, following the invasion of Czechoslovakia in 1968, some of defense competencies were transferred to the so called Committees for All-People's Defense and Social Self-Protection⁶ (hereafter, Committees). Under the Yugoslav legislation, such bodies were to be established in "municipalities, city and regional communities"⁷. Their competencies appeared to be as sweeping: "operative, political monitoring and assessment of the situation relevant to the defense and security of the country, encouraging the activities of the organs of self-management organizations and communities, socio-political and other social organizations and socio-political communities in the implementation of all-people's defense and social self-protection; a timely and efficient activation of the common defense/self-protection system in its preparations and activities and ensuring the implementation of the constitutionally established role and responsibility of the League of Communists for the protection of the socialist revolution and socialist self-management social relations."⁸ Two features of the Committees bear a striking similarity to latter Crisis Staffs: almost all-encompassing⁹ competencies and supervision of the Party over its activities.

Finally, the structure and selection of the members of the Committees, seems to have been emulated by Crisis Staffs, comprising as a rule of "representatives of the League of Communists and certain other socio-political organizations and organs of the socio-political communities and/or self-management

⁶ "The Law on Defense of SFRJ", *Official Gazette, SFRJ, 23 April 1982, No. 21, Article 72*

⁷ "The Law on Defense of SFRJ", *Official Gazette, SFRJ, 23 April 1982, No. 21, Article 72*

⁸ "The Law on Defense of SFRJ", *Official Gazette, SFRJ, 23 April 1982, No. 21, Article 72*

⁹ *Committees for All-People's Defense and Social Self-Protection were so numerous and so influential that they have often been seen by military professionals not only as meddling, but an impediment to country's defense system, as General Veljko Kadijević pointed out in his memoir. Although he appears to have seen proof of conspiracy against Yugoslavia in the formation and existence of the Committees, all other bodies formed along those lines seem to have struggled with the issue of party and political control, from municipal Crisis Staffs in Bosnia and Herzegovina to Joint Command in Kosovo. See Kadijević, Veljko. Moje viđenje raspada: Vojska bez države, Politika, 1993, Beograd, pages 71-79. For more details on the nature of concept of all-people's defense see Hadžić, Miroslav. Sudbina partijske vojske, Samizdat B92, 2001, Beograd, pages 58-63*

organizations and communities”¹⁰. This legislation was mirrored on lower levels, as provided for in the Constitution of the Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina (SR BiH), Article 98, for instance¹¹. In addition, the Constitution of SR BiH provided for another body which would come into existence in times of war: war presidency, designed to consist of leadership of the assembly, most notably its president, which would have the authority to decide on all matters from the competencies of the assembly, until such time as the assembly could meet again¹². In summary, long before Crisis Staffs actually came into existence as part of ethnic cleansing, legal framework for local/regional concentration of power under extraordinary circumstances seems to have been in place, so much so that all it had taken was to replace League of Communists with SDS.

“Variant A and B” document – blueprint for coup d’état

Having dealt with legal and political background, the following will focus on the origins of Crisis Staffs and elaborate the differences in development and organization of Crisis Staff and its role as central instrument of illegal takeover of power in large parts of Bosnia and Herzegovina.

The importance of Crisis Staff as party body is made obvious by the so-called “Variant A and B” document, set of instructions by SDS Bosnia and Herzegovina Main Board – although, it is also purported to be authored by SDS Crisis Staff – on “organization and activities of the Serb people in Bosnia and

¹⁰ “The Law on Defense of SFRJ”, Official Gazette, SFRJ, 23 April 1982, No. 21, Article 73

¹¹ „Committees for all-peoples defense and social self-protection of the socio-political communities, direct and co-ordinate measures and activities in realization of the unified goals of the all-peoples defense and social self-protection; review carrying out of the established policy in the domain of organization and development of the all-peoples defense and social self-protection and take necessary measures; operational and political supervision and assessment of the situation in the socio-political community relevant for all-peoples defense and social self-protection; stimulate activities of the organs of self-management organizations and communities, socio-political and other social organizations and sociopolitical communities in realization of the all-peoples defense and social self-protection; direct and co-ordinate activities of the Committee for All-peoples Defense and Social Self-protection in their area; secure timely and effective operation of the unified defense-self-protection system in preparation and operations; direct and co-ordinate activities on creation, co-ordination and bringing of plans for defense and plans for other extraordinary circumstances and proposes to competent organs undertaking of necessary measures; pursuant to Federal Law, makes decisions on use of a part of the Territorial Defense in extraordinary circumstances and performs other activities and tasks established by law and other regulations.” Constitution of Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, Article 98, Official Gazette of SR BiH, 9 February 1984, No. 103

¹² Constitution of Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, Article 273, Official Gazette of SR-BiH, No. 4, 25 February 1974

Herzegovina in a state of emergency”¹³. The document orders party organizations in both municipalities where Serbs are majority and those where they are minority to proceed with the establishment of “Crisis Staff of the Serb people”, consisting of key SDS personnel: members of the municipal committee, appointees to municipal government, such as President of the Assembly or president of municipal Executive Board, police chief or police commander, head or commander of municipal Territorial Defense and municipal National Defense secretary or another SDS official from that department, in addition to local deputies to the Parliament and members of SDS Main or Executive Boards¹⁴. As a rule, the president of Municipal Assembly or Executive Board was to be appointed as commander of such a body¹⁵. It should be borne in mind that formation of Crisis Staffs was central to and went hand in hand with the establishment of Serb municipalities and was envisaged by SDS as body to govern newly secured territory.

But, more than that “Variant A and B” document presents a blueprint for displacement of legal government and take-over by SDS in the parts of Bosnia and Herzegovina claimed to be part of the projected future Serb state. “The tasks, measures and activities” described in the “Variant AS and B” document is divided into two sets of instructions, to “be implemented in the entire territory” of Bosnia and Herzegovina: “in their entirety in municipalities where Serbs are majority (Variant A)” and “partially, in the municipalities where the Serbs are not majority (Variant B)”. At the center of all activities is the Crisis Staff and its establishment, whereas the activities are to take place in two successive stages. In addition to the formation of Crisis Staff, the “Variant A and B” document orders the local SDS party organs to “convene and proclaim Assembly of the Serb people in the municipality” composed of the Serb delegates in local municipal councils. More importantly, however, the Crisis staffs are to:

“Carry out preparations for the establishment of state organs in the municipality (Executive committee, administrative organs, magistrates’ court, public security) and propose individuals for posts and duties within these organs. Pre-

¹³ Instructions for the Organization and Activities of the organs of the Serb people in Bosnia and Herzegovina in a state of emergency, Serb Democratic Party Bosnia and Herzegovina, Main Committee, Sarajevo, 19 December 1991

¹⁴ Instructions for the Organization and Activities of the organs of the Serb people in Bosnia and Herzegovina in a state of emergency, Serb Democratic Party Bosnia and Herzegovina, Main Committee, Sarajevo, 19 December 1991

¹⁵ Instructions for the Organization and Activities of the organs of the Serb people in Bosnia and Herzegovina in a state of emergency, Serb Democratic Party Bosnia and Herzegovina, Main Committee, Sarajevo, 19 December 1991

pare the takeover of staff, facilities and equipment of security services and their incorporation into the newly established organs of state”¹⁶.

Finally, as part of preparations to establish their own government SDS orders its crisis staffs to “intensify information and propaganda activities” and “make an estimate of the necessary size of active and reserve police force” so that they can be activated when necessary to reinforce Yugoslav People’s Army (Jugoslovenska narodna armija – JNA) units in the area.

The document outlines the implementation stage in order of priority: “establish state organs, elect or appoint officials and fill management positions”, “mobilize Serb members of the police force”, “mobilize reserve JNA and Territorial Defense units” and ensure that “Public Auditing Services prevent the outflow of cash and securities... and monitor payments system in the areas under their jurisdiction”¹⁷.

Following up to “Variant A and B” document the SDS headquarters issued a further instruction directing local, municipal party organs how to act in case of the bid for independence of Bosnia and Herzegovina. The document entitled “Steps to be undertaken by municipalities if republican organs cease to function” provides municipal party organs a great degree of latitude “if republican organs cease to function”. Therefore:

“In order to provide unobstructed functioning (...) municipality must pass an appropriate legal document (decision) “by which it would proclaim that from the moment when such a document is passed the territory of municipality is integral and indivisible part of Yugoslavia”¹⁸.

“Variant A and B” was in many ways an attempt of the leadership of the SDS to channel the process already ongoing as it was an attempt to provide a clear blueprint for takeover of municipal power with a view to subsequent consolidation of territorial, political and economic gains. Thus, we see the process of establishment of illegal “Serb municipalities” predating the “Variant A and B” document, as well as following the issuing of the directive¹⁹. At the same time,

¹⁶ Instructions for the Organization and Activities of the organs of the Serb people in Bosnia and Herzegovina in a state of emergency, Serb Democratic Party Bosnia and Herzegovina, Main Committee, Sarajevo, 19 December 1991

¹⁷ Instructions for the Organization and Activities of the organs of the Serb people in Bosnia and Herzegovina in a state of emergency, Serb Democratic Party Bosnia and Herzegovina, Main Committee, Sarajevo, 19 December 1991

¹⁸ Serb Democratic Party of Bosnia and Herzegovina, Steps to be undertaken by municipalities if republican organs cease to function, Sarajevo, 23 February 1992

¹⁹ Provisional Assembly of Serb People of Bosanska Krupa, Decision No. 67/1, 25 October 1991, Assembly of the Autonomous Region of Krajina, Request for Admission into Autonomous Region of Krajina, No. 01-1/92, Jajce, 22 February 1992

the evidence clearly demonstrates that regional and municipal level SDS crisis staffs were putting in practice the instructions received from the party headquarters. Thus we see the illegal Autonomous Region of Krajina taking over competencies of the Government of the Republic, establishing its own legislation and finance of education, health insurance, roads, agriculture and water management in a single decision in the first week of March 1992²⁰.

Whereas the “Variant A and B” document was primarily concerned with Crisis Staffs as party bodies, a document of the illegal Government of Serb Republic of BiH (Srpska Republika BiH-SR BiH) dated April 26, 1992 is definitive proof of the new role which they had assumed. Entitled “Excerpt from the instructions for the operation of Crisis Staffs of Serb People” (hereinafter, Excerpt), it extends the mandate of Crisis Staffs and provides for further concentration of power and resources. Under this document Crisis Staffs “take over all prerogatives and functions of municipal assemblies”, and in addition to defense and police matters, are made responsible for virtually all aspects of life: “economy, humanitarian and health care, information and propaganda, supplies and food, refugees, war crimes and damages, liaison, coordination”²¹. It defines the mandate of Crisis Staffs as coordinating “governmental functions for the purpose of protecting the territory, safety of the population and its properties, setting up authority and organization of all other forms of life and work”²². Throughout 1992 various branches of government in Serb Republic of BiH tried to further formalize the role and place of Crisis Staff, often to the point of confusion and after the fact, but even though the terminology changed with each new directive or decision its mandate remained essentially the same.

Thus, in May 1992, the Government issued a Directive for organization and work of presidencies in municipalities in conditions of imminent threat of war and war, which was more an attempt to consolidate territorial gains and political control. Where the role of this new organ, the presidency, is concerned however, there is little difference: its chief task was to “organize, coordinate and synchronize the activities for the defense of Serbian people, and to establish governmental power”²³. In June 1992, however, the concept of presidency was

²⁰ Assembly of AR Krajina, Decision, No. 03-132/92, 4 March 1992, Banja Luka

²¹ Serb Republic Bosnia And Herzegovina, Government, Excerpt From the Instructions for the Operation of Crisis Staffs of Serb People in the Municipalities, Sarajevo, 26 April 1992

²² Serb Republic Bosnia and Herzegovina, the Government, Excerpt From the Instructions for the Operation of Crisis Staffs of Serb People in the Municipalities, Sarajevo, 26 April 1992

²³ Directive for organization and work of presidencies in municipalities in conditions of imminent threat of war and war, Serb Republic of Bosnia and Herzegovina Government, No. 03-412, Pale, 24 May 1992. Surprisingly, SDS adopted an identical decision and passed it down the

abandoned as part of a plan to bring municipalities under firmer central control in favor of that of War Commissioner²⁴. The new concept of War Commissioner was identical to the previous save for the exception that a commissioner was appointed from the center and responsible for each Autonomous Region, in other words, a number of individual municipalities²⁵. Under this legislation, the plan was for War Commissioner to comprise of “representative of the Republic and four members chosen from among the most prominent citizens from Crisis Staffs, the business community and ruling party”²⁶. The mandate seemed to be defined in broader, although sometimes ambiguous terms, as the War Commissioner was to “co-operate closely with legal authorities, pass on directives from the War Presidency of the Republic, transmit information regarding the problems, needs and activities of municipal bodies through its representative, cooperate with the authorities in creating working conditions for military bodies and units to defend the Serb people”²⁷. Finally, in December 1992, the Assembly of Republika Srpska adopted the Decision on the cessation of validity of the Decision on the Formation of War Commissions in Municipalities during an Imminent Threat of War or State of War and Crisis Staff in its many forms ceased to exist²⁸. But, by December 1992, ethnic cleansing of non-Serb populations was over and Crisis Staffs have completed their mission.

Party hierarchy to the effect that Crisis Staffs were to be replaced by War Presidencies. Serb Democratic Party of Bosnia and Herzegovina, Executive Committee, No. 578-02/92 Sarajevo, 31 May 1992

- ²⁴ Decision on the Formation of War Commissioners in Municipalities at war or Imminent threat of war, No. 01-33/92, 10 June 1992, Official Gazette of Serb People in Bosnia and Herzegovina, 30 June 1992, Number 10, page 345
- ²⁵ See for instance, decisions appointing and confirming the appointment of Dragan Đokanović Commissioner of the War Presidency of Municipalities of Bratunac, Skelani, Zvornik and Vlasenica; Serb Republic of Bosnia and Herzegovina, Serb Municipality of Bratunac, No. 01-136/92, Bratunac, 16 June 1992; see also Serb Republic of Bosnia and Herzegovina, Presidency, No. 01-79/92, 17 June 1992, Republika Srpska, Presidency, No. 01-78/92, 17 June 1992, Serb Republic of Bosnia and Herzegovina, Presidency, No. 01-77/92, 17 June 1992, Serb Republic of Bosnia and Herzegovina, Presidency, No. 01-81/92, 17 June 1992
- ²⁶ “Decision on the Formation of War Commissioners in Municipalities at war or Imminent threat of war, No. 01-33/92, 10 June 1992”, Official Gazette of Serb People in Bosnia and Herzegovina, 30 June 1992, Number 10, page 345
- ²⁷ “Decision on the Formation of War Commissioners in Municipalities at war or Imminent threat of war, No. 01-33/92, 10 June 1992”, Official Gazette of Serb People in Bosnia and Herzegovina, 30 June 1992, Number 10, page 345
- ²⁸ Decision on the cessation of validity of the Decision on the Formation of War Commissions in Municipalities during an Imminent Threat of War or State of War, Number: 02-1978/92, 17 December 1992

Crisis Staffs: the Mandate and Powers

This section will deal with the question of mandate and elaborate the kind of power and resources concentrated in the Crisis Staff. It will begin by outlining the overall mandate, and deal with how Crisis Staff as an organization interpreted and proceeded to implement it; it will examine in what ways Crisis Staff contributed to ethnic cleansing in its official capacity. The true reach of Crisis Staff is best gauged from the Decision on the Organization and Work of Crisis Staff of Prijedor Municipality²⁹; while other municipal organizations of SDS and other municipalities had Crisis Staff as well, rarely anywhere else are its competencies elaborated in such detail. Because it is evident that other Crisis Staffs were formed and worked along identical lines, the insight this decision provides is useful in studying the activities of the organization of Crisis Staffs elsewhere. Prijedor Crisis Staff set out its mandate in the following terms:

“Municipal Crisis Staff has been established to coordinate the functions of the authorities, the defense of the municipal territory, the protection of safety of people and property, the establishment of government and the organization of all other fields of life and work.”³⁰

That “all fields of life” was not just a phrase is reflected in the part of the decision regulating the number and duties of members of the Crisis Staff. It was to have nine members in addition to president and vice-president: the President of Municipality Executive Board, Commander of the Municipal Territorial Defense Staff, Commander of the Municipal People’s Defense Staff, and Chief of the Public Security Station, Secretary of Municipal Secretariat for Trade, Industry and Public Services, Secretary of the Municipal Secretariat for Town Planning, Housing, Utilities, and Legal Property Affairs, the Health and Social Security Officer at Municipal Secretariat for the Economy and Social Affairs, and Information Officer at Municipal Secretariat for the Economy and Social Affairs³¹. Furthermore, Article 7 of the decision grants Crisis Staff wide powers in the economic field:

²⁹ Official Gazette of Prijedor Municipality, 25 June, 1992, No. 2/29

³⁰ “Decision on the Organization and Work of Prijedor Municipal Crisis Staff”, Official Gazette of Prijedor Municipality, 25 June, 1992, No. 2/29, Article 2

³¹ “Decision on the Organization and Work of Prijedor Municipal Crisis Staff”, Official Gazette of Prijedor Municipality, 25 June, 1992, No. 2/29, Article 4; see also “Decision on Appointments to Prijedor Municipal Crisis Staff”, Official Gazette of Prijedor Municipality, 25 June, 1992, No. 2/29 For another detailed description of mandate, membership and individuals duties of each member of the Crisis Staff see Conclusions of Sanski Most Crisis Staff, No. K-27/92, 30 May 1992

“To adopt decisions relevant to the organization and functioning of the economy in the public, private and mixed ownership sectors, the organization and functioning of social affairs; the organization and management of finance sector (...)”³².

Essentially, however, Crisis Staff was only a name and although proliferation of war presidencies, war staffs and war presidencies may be confusing, their mission was identical. Thus, the decision of War Presidency of “Serb Municipality” of Bosanska Krupa on “the organization and manner of work under the conditions of state of war”, abundantly clarifies this point³³. Its unambiguous was summed up in only one sentence: to take over “the functions of the legal organs of the Serbian Municipality of Bosanska Krupa - the Assembly, the Executive Board, the organs of administration and administrative organizations, the judicial organs, as well as enterprises and institutions”³⁴. In summary, Crisis Staffs commanded local military (Territorial Defense) and police forces, had the authority to mobilize them, ran local economies and had complete control of access to state and private funds and goods. Seemingly paradoxically, Crisis Staff was the body which could only take control in the immediate threat of war or state of war, but was also the only body with the authority to make the decision whether a certain set of circumstances constituted a state of war³⁵. But, there

³² “Decision on the Organization and Work of Prijedor Municipal Crisis Staff”, Official Gazette of Prijedor Municipality, 25 June, 1992, No. 2/29, Article 7

³³ Serb Republic of Bosnia and Herzegovina, Serb Municipality of Bosanska Krupa, War Presidency of the Serb Municipality of Bosanska Krupa, Decision on the organization and manner of work of the Serb Municipality of Bosanska Krupa under wartime conditions, No. 1/92, 7 May 1992

³⁴ Serb Republic of Bosnia and Herzegovina, Serbian Municipality of Bosanska Krupa, War Presidency of the Serb Municipality of Bosanska Krupa, Decision on the organization and manner of work of the Serbian Municipality of Bosanska Krupa under wartime conditions, No. 1/92, 7 May 1992; One of the most detailed decisions regarding measures taken following declaration of the state of war is that of Crisis Staff of the neighboring Municipality of Bosanski Petrovac. Its Crisis Staff has undertaken the following: “defense of the population and material goods in the territory of the Serb Municipality is prioritized; pursuant to this Decision, businesses and institutions shall put into practice their procedures on working in the wartime conditions; companies and institutions shall propose individuals to be appointed wartime managers; the military command and the Crisis Staff must reach a complete coordination with an aim to establishing control in the territory of the Petrovac Municipality; a tribunal shall be established immediately and shall take responsibility over the prosecuting offenders; a prison shall be established and shall be put into working order.” Municipal Assembly of Bosanski Petrovac, Crisis Staff, No. K-23/92, 1 June 1992, Minutes

³⁵ See for instance Decisions of Crisis Staffs of Zvornik and Bratunac declaring state of emergency due to imminent threat of war and state of war respectively. Decision Proclaiming state of emergency due to imminent threat of war in the area of Serb Municipality of Zvornik, No. 01-1-92 and Decision on Declaration of the State of War on the Territory of the Serbian Municipality of Zvornik, No. 01-2/92, Zvornik, 06/04/92

is no paradox in fact: Crisis Staffs were established not to manage, but rather provoke the evident crisis to the point of full-scale escalation.

We should now examine the relationship between Crisis Staffs and each of the branches – police, military, paramilitary – it had the mandate and the power to control. Crisis Staffs typically fashioned themselves as military commands and had oversight and/or direct control over Territorial Defense (Teritorijalna Odbrana, hereinafter TO), but also outside, paramilitary units; the issue of police is relatively simple as police officials were members of Crisis Staffs *ex officio* and shall be discussed only later in the context of the operation of ethnic cleansing. As a rule, one of the first decisions Crisis Staffs made, following the official declaration of war was to mobilize local territorial units, as numerous decisions illustrate. As early as 5 April 1992, Zvornik Crisis Staff ordered a “trial mobilization of all units of Territorial Defense of Serb Municipality of Zvornik”³⁶. Likewise, within the space of three days, Bratunac Crisis Staff ordered the formation of “Territorial defense headquarters, commands and units” and their mobilization³⁷. The relationship between Crisis Staffs and TO and police and other military and paramilitary³⁸ formations which could be said to have acted as their military branch varies from place to place and from “coordination” to direct command and control.

On the one hand, the decision of Bratunac Crisis Staff of 13 April states that it “shall take all decisions relating to the use of the TO following suggestions of the commander of the Serb TO”³⁹; on the other, some Crisis Staffs in fact commanded TO and issued orders, such as President of Crisis Staff of Bosanska Krupa Gojko Kličković ordering the military to demolish three different bridges in

³⁶ Republic of the Serb People of BiH, Serb Municipality of Zvornik, Crisis Staff, Order, 5 April 1992

³⁷ See Serb Municipality of Bratunac, Crisis Staff, Order on formation of Territorial defense headquarters, commands and units, No. 01-6-92, 13 April 1992 and Serb Municipality of Bratunac, Crisis Staff, Order on general mobilization, 07-1-92, 16 April 1992

³⁸ Documentation casts a serious doubt on the “para” character or so called paramilitary units. It points to the pattern where different units were in fact invited by municipal Crisis Staffs to come and “fight” for the Serb cause. Letter of Crisis Staff Ilijaš to Serb National Renewal, a far right party and its leader Mirko Jović who recruited volunteers for conflicts in Croatia and Bosnia and Herzegovina and which will be quoted here, sheds the myth of outside forces arriving and spinning out of control whilst committing heinous crimes: “Dear Serb brothers! You are acquainted with the fact that merciless war has been waged against the Serbian people in Bosnia. (...) In order to keep our present positions, we kindly ask you to send at least one platoon to Ilijaš. We have accommodation and arms provided for them. Mr. Jović, we do hope that you will take all this in consideration and that you will be on the most advanced point of the Serbian defenses this time again. In God, we trust, for the King and the Homeland! President of the Crisis Staff of the Serbian Municipality of Ilijaš, Ratko Adžić” Serb Municipality of Ilijaš, Request for manpower, No. 234/92, 14 June 1992

³⁹ Serb Municipality of Bratunac, Crisis Staff, Order on formation of Territorial defense headquarters, commands and units, No. 01-6-92, 13 April 1992

the municipality⁴⁰. Kličković's follow up proposal to that order, entitled "Proposal" of 25 May, however, is far more instructive of the relationship between Crisis Staff and military, whether TO or JNA. In it he proposes that all preparations be made for the "cleansing of the left bank of Una River" and in the process of preparation as many "residential and other objects" be demolished⁴¹. The content of Kličković's proposal, as well as reasoning provided in the decision leaves no doubt as to the political nature of "military" activities as well as the nature of "war" as local Serb leadership saw it. The most important point he makes is that his proposal should be acted on because of "political inclination that the border of the Serbian municipality of AR (Autonomous Region of) Banja Luka of the Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina and the Serb State should run along the Una River up to Bosanska Otoka"⁴².

In reality, it seems, Crisis Staffs issued orders to TO (and occasionally JNA) units, which then duly implemented them. President of Bratunac Crisis Staff, for instance, described in detail the relationship between Crisis Staff, local TO units and outside units and JNA, in an attack on and massacre of the residents of village of Glogova, on 9 May 1992⁴³. In his testimony, the decision to attack the village was reached by Crisis Staff on the previous day and such details were discussed as to whether to burn down or spare Bosniak houses, once the operation was underway. Finally, the operation was carried out jointly by members of Bratunac Serb TO and police, JNA outfit and a "paramilitary" group from Serbia⁴⁴. In other municipalities, Crisis Staffs, in addition to the creation of their own

⁴⁰ Serb Municipality of Bosanska Krupa, War Presidency, Order, 24 April 1992

⁴¹ Serb Municipality of Bosanska Krupa, War Presidency of the Serb Municipality of Bosanska Krupa, Proposal to the Command of the First Krajina Podgrmeč Brigade, No. 184/92, 25 May 1992

⁴² Serb Municipality of Bosanska Krupa, War Presidency of the Serb Municipality of Bosanska Krupa, Proposal to the Command of the First Krajina Podgrmeč Brigade, No. 184/92, 25 May 1992

⁴³ Factual Basis for Plea Agreement, Miroslav Deronjić, 30 September 2003, ICTY

⁴⁴ Deronjić's admission as well as statement reveals how activities of Crisis Staffs related to the overall goals of building of Serb state in Bosnia and Herzegovina. In his statement, Deronjić describes an event taking place in Pale, one or two days after the massacre in Glogova: „On either the 10 or 11 May 1992, I travelled to Pale to attend a meeting to report about the events in the Bratunac Municipality. Present at the meeting in Pale, held in a large conference room, were Radovan Karadžić, Velibor Ostojić and Ratko Mladić and presidents of Crisis Staffs in the Republika Srpska. I made my report to Radovan Karadžić, Velibor Ostojić and Ratko Mladić, who were seated together at a table in the conference room. On the wall behind them were maps that identified the ethnic composition of portions of Bosnia and Herzegovina in various colors. Serb areas were designated by the color blue. I reported that Glogova had been partly destroyed and torched to a large extent and that the Bosnian Muslim population had been forcibly removed. After making this report, those assembled in the conference room applauded him and Velibor Ostojić commented 'now we can colour Bratunac blue'." Factual Basis for Plea Agreement, Miroslav Deronjić, 30 September 2003, ICTY; see also Witness statement, Miroslav Deronjić, Date of interview: 25 November 2003

military branches have also been instrumental to transition of JNA⁴⁵ units into Army of Republika Srpska (Vojska Republike Srpske (VRS)). Thus, Serb Crisis Staff of Sanski Most discussed the issue of JNA transition into VRS on several occasions: in its conclusions of 7 May 1992, two of the members of Crisis Staff, including the Chief of police, Mirko Vručinić, are instructed to “hold talks with the Commander of the 6th Krajina Brigade, Colonel Basara to get him involved as a member of the War Staff of the Sanski Most Serbian Municipality and to agree on transforming the JNA into the Serb Territorial Defense”⁴⁶. An entry in the private diary of Nedeljko Rašula (hereinafter: Rašula Diary), the president of Sanski Most Crisis Staff shows that the issue was followed up by Crisis Staff again on 21 May, when Crisis Staff was informed that “TO has been given the status of an Army under a single command” and the question of re-assigning of TO Staff, some of whom were to “become commanding officers in the Army”⁴⁷. The process of transformation had a different course in different parts of Bosnia and Herzegovina, but it seems to have been completed by the end of May, as a decision related to “incorporation” of Serb TO into VRS indicates⁴⁸. Perhaps, the relationship between Crisis Staffs and military and paramilitary formations in their territory is best summed up by one of the conclusions of Crisis Staff Ključ:

“The relationship of the military authorities to the civilian authorities should be such that the military will execute the orders of the civilian authorities while the civilian authorities will not interfere with the way these orders are carried out.”⁴⁹

Final proof of Crisis Staffs’ superior position to all kinds of military and “paramilitary” forces is that the latter have been on their payroll. In addition to payment for local TO units, it appears Crisis Staff also paid outside groups. Among other decisions, Zvornik Municipal Provisional Government – again, one

⁴⁵ Paragraph 11 of the Variant A and B document explicitly calls upon Crisis Staffs to extend JNA full cooperation and protection where necessary: the protection of children, pregnant women, elderly people, sick people, invalids and disabled people, including preparations for protection and evacuation in less endangered areas, in full cooperation with the commands and headquarters of our armed forces (Yugoslav People Army); reinforcing war units according to the specialties in the JNA, both with personnel and material resources and livestock from the inventory according to federal regulations, based on the principles of fairness and humanity of the Serb people, with SDS officials and other leaders and people of standing among the Serb people serving as personal examples”. Instructions for the Organization and Activities of the organs of the Serb people in Bosnia and Herzegovina in a state of emergency, Serb Democratic Party Bosnia and Herzegovina, Main Committee, Sarajevo, 19 December 1991

⁴⁶ Serb Municipality of Sanski Most, Crisis Staff, Conclusions, No. K-17/92, 7 May 1992

⁴⁷ Private Diary of Nedeljko Rašula, President of Sanski Most Crisis Staff, entry 21 May 1992

⁴⁸ Official Gazette of Municipality of Prijedor, No. 2/92, Conclusion

⁴⁹ Ključ Crisis Staff, Conclusions, 27 May 1992

of the many names under which Crisis Staff went – adopted a special Conclusion fixing “compensation for the members of Serb Army Territorial Defense” as early as 12 May 1992. The decision specifically refers to members of the TO who at the time of the beginning of conflict did not have employment, but it also specified the procedure to compensate individuals who had employment⁵⁰. Payment orders of Zvornik Provisional Government show that it also made a payment to “Unit for special purposes from Loznica [Serbia] as reimbursement for the expenses of the unit”⁵¹ even earlier than that. Similarly, Executive Board of Vogošća Municipality, acting on the recommendation of War Staff of Vogošća, adopted a decision to pay volunteers 300 Deutschemarks for the month of July⁵².

Before proceeding further, it may be in order to emphasize that the relationship between civilian Crisis Staff structures and various branches and forms of police, military and paramilitary is singularly important because and to the extent that all other activities of Crisis Staff depend on it. Crisis Staffs based their mandate on the use of brute force and their decisions, conclusions and regulations in general were enacted due to that simple fact; it ceases to exist when there is no longer any need to use force. The rest of this section will now turn to dealing with other resources available to and measures Crisis Staffs took before it finally deals with the matter of the role of Crisis Staffs in ethnic cleansing and accounts for its contribution as the crucial link between state and society in the process.

Crisis Staffs in Power: Complete Control of All Aspects of Life

Once in power, Crisis Staff promptly took measures to consolidate their grip. Miroslav Deronjić, president of Bratunac Crisis Staff sums it up in the following manner, explaining in the process how SDS BiH came into possession rather than control of the nascent state:

“Another activity that we undertook at that time was to set up a municipal Crisis Staff, meaning not the SDS Crisis Staff any more (...) a municipal one

⁵⁰ Serb Municipality of Zvornik, Provisional Government, Conclusion regarding the level of Compensation for the members of Serb Army Territorial defense for the month of May, No. 03-400-207/92, 12 May 1992

⁵¹ Serb Municipality of Zvornik, Provisional Government, Payment order, Zvornik, 4 May 1992; The payment of volunteers was not one-time, as indicated by authorization of Zvornik TO commander of 17 May 1992 for another payment to members of the unit from Loznica, under the command of Vojin Vučković, directly responsible for crimes committed in detention facilities in Dom Kulture in Čelopek and Drinjača in Zvornik.

⁵² Serb Municipality of Vogošća, Executive Board, Remuneration for volunteers, 28 July 1992

which would be set up in accordance with the structure prescribed by law. The third activity that we undertook was to appoint directors in various companies and factories to the posts that had previously been held by Muslims (...) another activity, the fourth one was to reinforce the police force. Another activity was to set up the commission for war booty”.⁵³

Actions of Bratunac Crisis Staff were in no way exception to the practice of Serb Crisis Staffs in Bosnia and Herzegovina. Ključ Crisis Staff records show it took identical actions: minutes of its meeting on 27 May show that Ključ Crisis Staff discussed recommendations “for the municipality judges and prosecutors” and “wartime managers” and deputies in local enterprises, while at the same time reserving “the right to approve the appointed war-time managers”⁵⁴. But, Ključ Crisis Staff did not stop at only discussing the issue; on 10 July 1992, at the same session it decided to ban “extremist political organizations Party of Democratic Action (Stranka demokratske akcije/SDA) and Muslim-Bosniak Organization (Muslimansko-bošnjačka organizacija/MBO)” it also appointed acting president and judges of the Ključ Lower Court⁵⁵. Likewise, among the first steps of Sanski Most Crisis Staff was to take control of local economy by ordering the president of Municipality to “convene a meeting of all directors of public institutions and public companies and request that they sign or oath of loyalty to the Serb Republic of BiH. They are also to find out who is in charge of the wartime plans in all the companies and, if necessary, different staff members should be appointed”⁵⁶.

Transport resources were also seized and where seat of transport companies – socially owned under as yet unreformed socialist economy – was outside Serb control, Crisis Staffs allowed for the establishment of new companies⁵⁷. But, in a way Crisis Staffs controlled their municipalities on a far more rudimentary level: they had the power to limit the freedom of movement on the one hand⁵⁸ and control of fuel and distribution of fuel on the other. In terms of ethnic

⁵³ Witness statement, Miroslav Deronjić, Date of interview: 25 November 2003

⁵⁴ Ključ Crisis Staff, Minutes, 27 May 1992

⁵⁵ Ključ Crisis Staff, Minutes, 10 July 1992. Crisis Staff Bosanski Petrovac for example dealt with the appointment of jurors in the local court in a separate decision dated 3 August 1992. Assembly of Municipality of Petrovac, Board of Commissioners, Minutes, No. 101/92, 3 August 1992

⁵⁶ Crisis Staff of Municipality of Sanski Most, Conclusions, No, k-23/92, 22 May 1992

⁵⁷ Decree of Crisis Staff of Autonomous Region of Krajina on Establishing a Company out of the Parts of a Working Process, 9 May 1992, Municipal Assembly of Petrovac, Crisis Staff Minutes, K-40/92, 8 June 1992

⁵⁸ See Order of Vogošća Crisis Staff, regulating who, under what conditions and what approval could leave the municipality. Serb Municipality of Vogošća, Order, No. 1191/92, 30 May 1992; See also

cleansing both are crucial in the sense that they seriously decrease the chances of the intended victim to evade murder, detention and deportation but also in allowing the Crisis Staffs to channel the activities of local Serb communities. Fuel was used for deporting non-Serbs, but it was also used to provide basic services to the Serb communities, such as construction⁵⁹, heating or harvest⁶⁰ which is of utmost importance in a dominantly rural society.

Another important feature of the activities of Crisis Staff in terms of ethnic cleansing was systematic seizure or confiscation of non-Serb property and destruction or disposal of it. Prijedor Crisis Staff adopted a series of decisions condemning dozens of residential buildings under the pretext that they were damaged beyond repair in fighting, although whatever light fighting there was in Prijedor prior to Serb takeover, it certainly did not take place in any of those locations⁶¹. Furthermore, Crisis Staffs as a rule adopted regulations prohibiting individual citizens from either selling or buying real property, not because the Serbs were not allowed to buy or sell it, but because the non-Serbs were not allowed to buy it. It should be noted that in society such as the former Yugoslav, land and land-possession have high symbolic value; “Serb land” was not only a propaganda line, it was far more existential and SDS BiH invested significant effort in research of land distribution and preservation both for internal and public purposes⁶². Almost as soon as it came into existence Zvornik Crisis

Decision of Sanski Most Crisis Staff practically sealing off Muslim villages of Mahala, Hrustovo and Vrhpolje from the outside world. Serb Municipality of Sanski Most, Decision, No. 39-3/92, 23 June 1992

⁵⁹ Minutes of Bosanski Petrovac Crisis Staff show that the municipality was in charge of providing fuel for road construction between one of its far-flung villages and Bosanska Krupa. Petrovac Municipal Assembly, Crisis Staff, Minutes, No. K-54/92, 13 June 1992

⁶⁰ Bosanski Petrovac Crisis Staff, for instance, discussed haymaking season in meeting on 10 June 1992 and adopted decision on “rationed distribution of fuel for the haymaking season”, providing initial five liters for each household, with Local Communes being able to decide on the basis of the size of household if and who should receive extra supplies. Similarly, Sanski Most Crisis Staff issued regulation concerning the rationing of fuel in the municipality, and placed municipal Executive Committee in charge of its distribution in order to secure successful sowing season. Kotor Varoš Crisis Staff discussed the issue and decided to set up a separate staff to deal only with harvest in their municipality. Assembly of Municipality of Petrovac, Crisis Staff, Minutes, No. K-50/92, 10 June 1992; see also Serb Municipality of Sanski Most, Conclusions, No. K-17/92, 7 May 1992; Also Crisis Staff Kotor Varoš, Excerpt from the minutes of the Expanded War Presidency, 14 July 1992

⁶¹ Decision on the Demolition of Structures Damaged Beyond Repair, No. 02-111-152/92, 7 June 1992; also Decision on the demolition of structures war-damaged beyond repair, No. 02-111-161/92, Prijedor, 9 June 1992

⁶² Operational Program of the Activities for the Purpose of Land Preservation, July 1991, Sarajevo; see also Invitation to Consultative meeting on the topic “Operational program of activities of land preservation”, No. 511-01 1-1/91, Sarajevo, 22 July 1991; see also Minutes of the Conference on Land Preservation, Sarajevo, 25 July 1991

Staff banned sale of real estate. Article 1 of the decision in question states that “arable land and building lots, forests and forestlands, buildings, apartments, business premises and building sections privately owned by citizens have a real estate status and cannot be subject of trade, except between the ethnic Serbs within the municipal territory”⁶³. Once ethnic cleansing began in earnest, all non-Serb property was seized. In June 1992, Prnjavor Crisis Staff confiscated all “equipment, building material, consumer goods (...) from citizens who have temporarily or permanently left”, under a rather laughable pretext of preventing theft and destruction⁶⁴. Four days later, a new decision was adopted: it called upon non-Serbs (who were no longer in Prnjavor) to return and claim their “movable and immovable property”; if not, the decision specified that their property was to “be declared the property of the state and placed at the disposal by the municipality of Prnjavor”⁶⁵.

Surprisingly, the property was not destroyed, but rather sold to local Serb population in auctions. There are at least two documents by Crisis Staff pointing to that conclusion. One is the decision that “building material and consumer goods” are to be “offered for consignment sale by the ‘Promet MTP’ of Prnjavor at the prices determined by the Executive Committee”⁶⁶. The decision also stated that the proceeds from the sale of these goods were to be paid towards “Solidarity Fund”⁶⁷. At about the same time, Crisis Staff Sanski Most discussed how to “channel the proceeds of the auction of the vehicle pool and other property having the status of state-owned property”; finally the decision was made to pay the proceeds towards the municipal budget to be “distributed according to the plans of the funds using the resources”⁶⁸.

Finally, there is the issue of local media. Minutes of Kotor Varoš Crisis Staff show that at least one of the sessions was attended by the local journalist, a certain Ristić⁶⁹. What his duties were can only be assumed based on other

⁶³ Assembly of Serb Municipality of Zvornik, Decision Regarding the Ban on Sale of Real Estate, No. 01-023-244/92, 15 March 1992, Zvornik

⁶⁴ Municipality of Prnjavor, Crisis Staff, “Decision”, No. 01-012 -87/92, 19 June 1992, Official Gazette of the Municipality of Prnjavor, No. 3, 18 August 1992

⁶⁵ Municipality of Prnjavor, Crisis Staff, “Decision”, No. 01-012-95/92, 23 June 1992, Official Gazette of Municipality of Prnjavor , No. 3, 18 August 1992

⁶⁶ Municipality of Prnjavor, Crisis Staff, “Decision”, No. 01-12-88/92, 19 June 1992, Official Gazette, No. 3, 18 August 1992

⁶⁷ Municipality of Prnjavor, Crisis Staff, “Decision”, No. 01-12-88/92, 19 June 1992, Official Gazette, No. 3, 18 August 1992

⁶⁸ Assembly of Municipality of Sanski Most, Executive Board, Minutes, 27 July 1992

⁶⁹ Kotor Varoš Crisis Staff, Minutes, 26 June 1992

similar incidents. Prijedor is perhaps the most indicative in that sense as local journalists regularly attended Crisis Staff meetings and local media outlets acted as the Serb authority's mouthpiece⁷⁰. The content of propaganda they spewed on a daily basis is beside the point at this time – and deserves far more attention – but it is telling that Crisis Staff could impose complete information blackouts and serve the public only the information they felt was necessary. That is also not a surprise: most if not all local media were established by municipalities and Crisis Staffs were the embodiment of municipal power. Crisis Staffs had the power to establish new⁷¹ or to hire and fire staff of the existing media outlets⁷². In addition to the existing media, some Crisis Staffs established in the best Bolshevik tradition their own “Political and Information Department” to “encompass the staff of the Radio Station, political commissioners from the field”⁷³. But, nothing sums up more succinctly both relationship between Crisis Staff and local media outlets and the place of Crisis Staff in the framework of ethnic cleansing than a letter of Bosanski Petrovac Crisis Staff addressed to the local radio in relation to the content of its program:

“The content of the program, namely texts and music, should be such as to boost the combat readiness of the Serb people. At this difficult time, when a war led by forces which wish to destroy the entire Serb people is raging, the aim of such program is to persuade the Serbs that the people are the army and the army is the people. All the broadcasts must be so designed as to impress upon the Serbs that they must fight for salvation, freedom and their territory. For the people to fight, they must be ready, and if they are ready, there will be fewer casualties. This is, therefore, to advise the workers of the Petrovac Radio Station of the need to adjust the program duration and contents to the main aims of the struggle of the Serbian people, until it finally constitutes its free, democratic state.”⁷⁴

With this in mind, the paper shall now proceed to deal with Crisis Staff as part of the process of ethnic cleansing. It will deal with Crisis Staff relationship with each of the constitutive elements of ethnic cleansing. It will finally show

⁷⁰ Nusret Sivac, Prosecutor vs. Milomir Stakić, Transcript page 6618, 29 July 2002; Slobodan Kuzovović, Prosecutor vs. Milomir Stakić, Transcript pages 14458-14459, 26 March 2003; Slavko Budimir, Prosecutor vs. Milomir Stakić, Transcript pages 13077-13078, 6 March 2003

⁷¹ Serb Municipality of Ilidža, Decision to establish Serb Municipality of Ilidža Radio-Television Network, No. 07/92, 29 May 1992

⁷² Municipality of Ključ, Crisis Staff, Proposed Work Schedule for Municipal Bodies in a state of war

⁷³ Serb Municipality of Sanski Most, Conclusions, No. K-31/92, 8 June 1992

⁷⁴ Assembly of Municipality of Petrovac, Crisis Staff, To Petrovac Radio Station, 18 June 1992

how for the purposes of ethnic cleansing Crisis Staff was crucial mechanism in mobilizing entire segments of the Serb community.

Crisis Staff and Ethnic Cleansing

Before dealing with each individual element of ethnic cleansing and the role of Crisis Staff had to play let us consider two unrelated documents in the way of illustration. Decisions of Crisis Staffs of Čelinac and Bosanski Šamac respectively leave no doubt about the treatment of non-Serb population within the realm of the new Serb state in Bosnia and Herzegovina. In a decision “on the status of non-Serb population” Čelinac Crisis Staff introduced what it described as “a special status with clearly expressed rights, obligations and responsibilities”⁷⁵. What those rights and responsibilities in fact entailed is specifically set out in the decision referring by name to 34 non-Serbs – both, Bosniak and Croat – in the form of a list of restrictions. Here is a list of those restrictions:

“The citizens (...) (are) forbidden from moving around Čelinac between 1600 and 0600 hours; forbidden from lingering in the street, catering facilities and other public places; forbidden from bathing in the Rivers Vrbanja and Jošavka, hunting and fishing; forbidden from travelling from their settlement to other towns without permission from the competent municipal organ; forbidden from owning any kind of firearm, regardless of whether or not a permit to carry such has been issued; forbidden from moving or using cars; forbidden from gathering in groups with more than three men; forbidden from contacting with relations who are not in Čelinac municipality without special permission; must report anyone staying in his household; forbidden from using communications systems apart from the post office telephone; forbidden from carrying, putting on or wearing any type of uniform (military, police, forest ranger); forbidden from selling real estate and exchanging flats without special permission from the competent municipal organ; (...) obliged to turn out in an orderly fashion for tasks encompassed by work obligations, to conduct themselves in a disciplined manner and not to do anything to desecrate the struggle of the Serbian people for its freedom; (...) forbidden from making any contact whatsoever with other people in the neighborhood or further afield, and any kind of movement between 0000 and 2400 hours except when called for a work obligation.”⁷⁶

⁷⁵ Municipality of Čelinac, War Presidency, Decision on the status of the non-Serb population of Municipality of Čelinac, No. 01-800-83/92, 23 July 1992

⁷⁶ Municipality of Čelinac, War Presidency, Decision on the status of the non-Serb population of Municipality of Čelinac, No. 01-800-83/92, 23 July 1992, Articles 1-7

Bosanski Šamac Crisis Staff, on the other hand, ordered the use of Croat population as hostages in an attempt to stop alleged artillery bombardment from Croatia, across the Sava River⁷⁷. Because of what it qualified as “incessant bombardment” and “reasonable grounds to suspect that aircraft are being guided, that there is collaboration with criminals, that there are ambushes and improper conduct” it ordered local police and TO for the Croat population in the municipality to be “isolated and deployed to vital facilities in the town and in villages”⁷⁸. In addition to its discriminatory – to say the least – nature, these two decisions have something else in common: they were both made after Crisis Staffs in the two respective municipalities assumed power. How did they manage to assume such complete control as to be able to decide on fates of entire groups of people? The answer is simple, as ethnic cleansing is a self-perpetuating process: through ethnic cleansing, because part of *coup d'état* was systematic cleansing of all segments of society of “unholy” non-Serb presence. Based on the decision of Autonomous Region Krajina (Autonomna Regija Krajina/ARK) Crisis Staff, all municipalities in the region carried out the policy of Sanski Most Crisis Staff euphemistically termed as “differentiation of commercial, political and state organizations along ethnic lines”⁷⁹.

Decision on the same matter of Ključ Crisis Staff is more interesting in the sense that in addition to complete marginalization of non-Serbs it also defines what kind of Serbs could actually fill their positions⁸⁰. It states that “all managerial positions, positions where the inflow of information is possible, at the protection of socially owned property and all the places of importance for the functioning of economic entities, may only be filled by staff of Serb nationality”⁸¹, but that “employees of Serb nationality who are not loyal to the Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina cannot fill these positions either”. On the other hand, Šipovo Crisis Staff seems to have only dealt with the matter in passing, without bothering to find a rationale or justification: in a meeting on 2 June 1992, it just decreed that “only qualified staff loyal to the Serbian Republic of Bosnia and Herzegovina can be appointed to managerial positions”⁸². Bosanski Petrovac

⁷⁷ Serb Municipality of Bosanski Šamac, Crisis Staff, No. 95-10/92, 15 May 1992

⁷⁸ Serb Municipality of Bosanski Šamac, Crisis Staff, No. 95-10/92, 15 May 1992

⁷⁹ Serb Municipality of Sanski most, Crisis Staff, Conclusions, No. K-39/92, 23 June 1992

⁸⁰ Assembly of Municipality of Ključ, War Presidency, Decision, No. 05-01/92, 21 July 1992

⁸¹ The true extent of this and other decision on this issue is reflected in the fact that it applied to „all socially owned enterprises, share-holding companies, state institutions, public enterprises and the Public Security Station”

⁸² Municipality of Šipovo, Crisis Staff, Minutes, 2 June 1992

Crisis Staff discussed the issue and decided to first⁸³ “make an analysis and explore the possibility of excluding employees of Muslim nationality from the work of Petrovac administrative organs, and prepare replacements of Serbian nationality for all positions whose continued functioning is deemed necessary during wartime”⁸⁴. What followed such decisions was usually a wave of removals of non-Serbs from any position of influence or authority: Zvornik Crisis Staff immediately sacked all non-Serb prosecutors and judges in the municipality⁸⁵; all other non-Serb staff were removed from all walks of life beginning with municipal administration⁸⁶, health services⁸⁷, infrastructural services⁸⁸, education⁸⁹ and industry⁹⁰, to name but a few. Once the local government, administration and economy have been cleansed, Crisis Staffs moved with unseemly sense of urgency to ethnically cleanse the population.

⁸³ Assembly of Municipality of Ključ, War Presidency, Decision, No. 05-01/92, 21 July 1992

⁸⁴ Assembly of Municipality of Petrovac, Crisis Staff, no.K-55/92, 14 June 1992

⁸⁵ Serb Municipality of Zvornik, Provisional Government, Decision on disengagement of Judicial Function Staff in the Office of Basic Prosecutor Zvornik, No. 01-27/92

Zvornik, 27 April 1992

⁸⁶ Municipality of Prijedor, Executive Board, Ruling on dismissal of Beisa Balić as the head of Department for General Affairs and Organization of Work in Administration in the Municipal Secretariat for General Administration, No. 02-111-256/92, 30 June 1992. On the same day Mrs. Balić's former employee, a Serb lawyer Vera Stojić was appointed the new Head of municipal Department for General Affairs; See Municipality, of Prijedor, Executive Board, No. 02-111-275/92, 30 June 1992

⁸⁷ Mladen Stojanović Medical Center, Prijedor, Decision relieving from duty Sadeta Beglerbegović as head of Prijedor Farmacija, No. 02-681, 30 June 1992;

⁸⁸ Municipality of Bosanski Petrovac, Presidency of the Assembly, Decision relieving of duty Ahmet Ramić, manager of Elektrodistribucija, No. 01-205-1-39/92, 17 April 1992; See also Municipality of Prijedor, Crisis Staff ruling relieving of duty manager of Kozaraputevi Husein Redžić, No.02-111-148/92, 8 June 1992 and Ruling No. No.02-111-148-1/92, 8 June 1992, appointing his Serb employee Brane Kecman as new manager. See also Municipality of Prijedor Crisis Staff rulings No. 02-111-165/92 and No. 02-111-166/92, one removing Emir Babić from the position of director of “Mladost” Municipal Sports Hall and latter appointing a Serb, Zdravko Kovačević as the new director. See also Rulings No. 02-111-207/92 and No. 02-111-208/92, removing Jusuf Harambašić, manager of Prijedor Utility Service and appointing Serb Milenko Dujo as the new manager. Official Gazette of Municipality of Prijedor, No. 2/92, 25 June 1992

⁸⁹ Crisis Staff Prijedor appointed Serb replacements for non-Serb headmasters in all secondary schools in the municipality in only one day, 3 June 1993. See Crisis Staff rulings No. 02-111-112/92, No. 02-111-114/92, No. 02-111-115/92, No. 02-111-116/92, No. 02-111-117/92, No. 02-111-118/92, No. 02-111-119/92, No. 02-111-120/92, No. 02-111-121/92, No. 02-111-122/92, No. 02-111-123/92, No. 02-111-144/92, Official Gazette of Municipality of Prijedor, No. 2/92, 25 June 1992

⁹⁰ Municipality of Prijedor, Crisis Staff ruling No. 02-111-163/92 relieving of duty Zijad Mahmuljin manager of Wood-processing Industries “Jela”; see also Ruling No. 02-111-164/92 appointing Serb worker Milan Topić as new manager. Official Gazette of Municipality of Prijedor, No. 2/92, 25 June 1992

Not all Crisis Staffs had agencies specialized for “voluntary departure”⁹¹ or “resettlement”⁹² – as they referred to expulsion and deportation in a forcible attempt to give an air of civility to an essentially uncivil practice – but without exception they all pursued some form of policy aimed at forcible transfer of non-Serb population. And finally, each has carried out *en masse* and forcible deportation of non-Serb populations⁹³. But, more than anything else records of Crisis Staffs reveal the logistical requirements of mass deportation and the necessity to rely on resources normally outside the reach of state. Kotor Varoš Crisis Staff, for instance, was regularly briefed on the activities of its Population Resettlement Service⁹⁴, adopted decisions to boost its operation by transferring individuals from other departments in the municipal government or removing others because of mistakes they had made⁹⁵, drew up plans informing the population three days in advance of their deportation⁹⁶, introducing a “resettlement tax”⁹⁷ and limiting the amount of money they could take with them⁹⁸ or that “all buses available in the municipality should be mobilized for resettling people”⁹⁹.

Population transfer agencies in fact designed the process in which victims of deportation were thoroughly robbed prior to leaving and ensuring that they actually had as little as possible to take with them. Their apartments – officially owned by organizations, institutions and companies they had been employed by – were as a rule given to their Serb colleagues or neighbors¹⁰⁰, privately owned real property could only be transferred to “close relatives from mixed mar-

⁹¹ Municipality of Sanski Most, Crisis Staff, Decision on Criteria for the Possibility of Departure, 2 July 1992; see also Serb Municipality of Sanski Most, Order to form a committee for migration of population, No. K-39-2/92, 23 June 1998

⁹² Municipality of Kotor Varoš, War Presidency, Extract from the Minutes, 26 July 1992; see also Municipality of Petrovac, War Commissioner, Minutes, No. P:101/92, 3 August 1992

⁹³ The War Presidency of Bosanska Krupa, thus ordered military units under its control to “evacuate Muslim population from the Podgrmeč enclave”, on the grounds that it could no longer guarantee its “safety”. (See Serb Municipality of Bosanska Krupa, War Presidency, Order, 28 April 1992) Ključ Crisis Staff issued a public statement, informing the non-Serb population explaining the procedure to be followed in order to “permanently move out (...) in an organized manner”. (See Municipal Assembly Ključ, Crisis Staff, Statement, No. 20/92, 4 June 1992)

⁹⁴ Municipality of Kotor Varoš, War Presidency, Extract from the Minutes, 26 July 1992; see also Municipality of Kotor Varoš, Crisis Staff, Extract from the Minutes, 21 July 1992

⁹⁵ Municipality of Kotor Varoš, War Presidency, Extract from the Minutes, 26 July 1992

⁹⁶ Municipality of Kotor Varoš, Crisis Staff, Extract from the Minutes, 29 July 1992

⁹⁷ Municipality of Kotor Varoš, Excerpt from the Minutes, War Presidency, 18 October 1992

⁹⁸ Municipality of Kotor Varoš, Crisis Staff, Extract from the Minutes, 29 July 1992

⁹⁹ Municipality of Kotor Varoš, Crisis Staff, Extract from the Minutes, 29 July 1992

¹⁰⁰ Municipality of Petrovac, Commission for Resettlement, Statement pursuant to Decision of War Presidency of 31 July 1992

riages”, but in all other cases was transferred into the custody of municipality and subsequently distributed to Serbs.

Crisis Staffs’ role in operation of camps also seems to have been instrumental, as it operated majority of (smaller) camps and was responsible for the treatment meted out to prisoners. We see that from records of Kotor Varoš and Sanski Most Crisis Staffs respectively. The former adopted a decision in July 1992 opening up a detention facility on the premises of local saw-mill and ordering transfer of all current prisoners there¹⁰¹. The latter categorized prisoners and the treatment, accordingly, for each of the three groups of individuals held by the local police: politicians, “nationalist extremist” and “people unwelcome to Sanski Most municipality”¹⁰². Crisis Staffs outside Krajina also operated camps, as an order of Vogošća Crisis Staff shows instructing the requisitioning of a private house “for the purpose of questioning of apprehended and detained persons”¹⁰³. Very often, if not always Crisis Staffs, at least in their records make an attempt to portray detention operations as a matter of preventive and/or protective custody. Bosanski Petrovac Crisis Staff, for example, concluded that “a plan should be made to arrest and bring in under custody all Muslims fit for military service that are thought to be capable of causing any harm to the Serbs”¹⁰⁴. Finally relationship between Crisis Staff Foča and the Penal and Correctional Facility (Kazneno-popravni Dom/KPD) which was turned into prison-camp shows that Crisis Staff reached inside the barbed wire as well. Namely, warden of KPD Milorad Krnojelac wrote to Foča Crisis Staff requesting the appointment of “authorized persons for questioning and examination of captured persons”¹⁰⁵. Furthermore, when detainees applied for release – as some of them appear to have done – the application was not handled by the warden, but rather was forwarded to Crisis Staff¹⁰⁶.

¹⁰¹ Municipality of Kotor Varoš, Crisis Staff, Extract from the Minutes, 8 July 1992. Bosanski Petrovac Crisis Staff reached a similar decision to arrest „all persons found in illegal possession of weapons, or those registered as Muslim extremist, posing a potential threat“. The detention was to be held in „Pejanova kuća, in the vicinity of DP Bosna plast socially owned enterprise“. See Municipal Assembly of Petrovac, Crisis Staff, Minutes, K-/92, 16 June 1992

¹⁰² Municipality of Sanski Most, Crisis Staff, Conclusions, No. No. 29/92, 4 June 1992 The importance of this categorization is especially ominous in connection with another document of Sanski Most Crisis Staff, ordering commander of Sanski Most TO to carry out a “selection” of prisoners held in the town Sports Hall. Serb Municipality of Sanski Most, Crisis Staff, Order, No. 01/45-1, 18 June 1992

¹⁰³ Serb Municipality of Vogošća, Crisis Staff, Order, No. E 12/92, 2 May 1992

¹⁰⁴ Assembly of the Municipality of Petrovac, Crisis Staff, Minutes, No.K-70/92, 30 June 1992

¹⁰⁵ Penal and Correctional Facility Foča, No. 5/92, 20 May 1992

¹⁰⁶ Penal and Correctional Facility Foča, Request of Enes Zeković for release, No. 03240-12/92, 15

Two documents are indicative of the role played by local and regional governments in the destruction of evidence. One is the decision of Zvornik municipal government, dated 21 April 1992 decreeing the location and way of burial of individuals “killed in war in the town and surroundings, that is, Municipality of Zvornik”¹⁰⁷. The second document indicative of the regional and local levels of concealment and destruction of evidence is a report of Prijedor Detachment of State Security Service from March 1994. A mass grave was discovered within the Muslim cemetery in Sanski Most and a Crisis Staff document provides an insight into what and who was involved in the burial: it required the participation of municipal Public Utility Services, Investigating Judge and personnel of local Health Center¹⁰⁸. Further records show that Public Utilities, Municipal Court, Health Center and Civilian Protection coordinated the burial of victims of Hrustovo and Vrhpolje¹⁰⁹. If that is not enough, records of Sanski Most Utility Services show that it was involved in collection, transport and burial of dead bodies on at least 26 different occasions from 28 May to 24 September 1992.¹¹⁰

May 1992,

¹⁰⁷ Decree on the location and way of burial of individuals died in war in the town of Zvornik with surroundings, 21 April 1992, Provisional Government of the Municipality of Zvornik

¹⁰⁸ Serb Municipality of Sanski Most, Crisis Staff, Decision, No. K-271/92,

¹⁰⁹ Serb Municipality of Sanski Most, Crisis Staff, Order, No. K-28/92, 2 June 1992

¹¹⁰ Hand-written document with the title “Details of services rendered”, ICTY Archive

Conclusion

As the article shows, a coup d'état or more precisely a series of coup d'états taking place over a period of time across the entire territory of Bosnia and Herzegovina and according to a common plan and unity of purpose was the departure point for the policy of ethnic cleansing that resulted in the genocide against Bosnian Muslim (Bosniak) population of the country. Assuming control – political, economic, and military – is the point of departure: the violence could only begin once the illegal and violent assumption of political, economic and military assumption of power – in other words coup d'état or putsch – had been completed. In fact, had it not been for the successful overthrow of regional and local government the ethnic cleansing would not have been possible at all. Serb Crisis Staffs in Bosnia and Herzegovina grew from the party organs of the Serb Democratic Party (SDS) and then gradually and in the process that orchestrated from the top grew into official organs of the nascent Bosnian Serb “proto-state”. Their primary mission was to undermine and destroy the existing state structures, and consequently also build the new projected state in line with the SDS ideological platform. For Serbs in Bosnia and Herzegovina, Crisis Staffs ensured a smooth and seamless transition from the old state to a new one. For SDS, it ensured the control of the new state, as the Party grew into state structures.

THE REACTION OF ARAB SPRING COUNTRIES' MEDIA TOWARD THE EVENT OF JULY 15TH

Dr. Seham Mohammed HENDAWI

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

In the Name of Allah, the Most Beneficent, the Most Merciful Introduction

When the Turks joined Islam, they gained fame, courage and strength in wars. Turks had a major role in protecting external threats in the history of the Islamic nation, especially from the Mongols and Crusaders. After the establishment of the Ottoman state, and when the last Abbasid State Caliph gave up on succession, Sultan Salim I became the first Ottoman Caliph. Arab people lived almost four centuries under the sovereignty of Ottoman State.

Since then, Turks and Arabs became consolidated. Their habits and traditions got mixed to each other. Even their languages became hybrid. In the end of the Ottoman Empire, and despite of the political separation that occurred between the governments, Arabs and Turks respected each other and lived in peace. When the Justice and Development Party took the governance, the political relations revived between the Turkish government and some Arabic governments as an attempt to rebuild the Arab-Turkish relations in terms of fraternity, love and cooperation among them.

When the Arab spring took place, the Turkish government stood by the side of people who claimed and defended the concepts of freedom and justice. This event divided the Arab countries between supporters and opponents. The representative movements of the Arab spring revolutions considered Turkey and its government, that was represented by the Justice and Development Party, as an ally and a supportive friend.

On the other side, the anti-revolutions movements of the Arab Spring countries, considered the Justice and Development Party as a bitter voracious enemy. For the reason that they felt that the President Recep Tayyip Erdoğan was one from among the greatest dangers that would threaten the stability of their countries. In the same manner, there were different reactions concerning the failed coup in Turkey between supporters and opponents.

Frankly, the night of July 15th was not a turning point in the history of Turkey as a state and Turkish people as a nation. In fact, that night has created a new beginning in our new century. Where the Turkish people and their government made a sense that the way their Ottoman ancestors did before. They also gave the world a great lesson concerning democracy and freedom, and the ability of people to face the major challenges and dangers that threaten their country, through their awareness, political understanding and patriotism, for their home land.

Of course, the July 15th night was an important and dangerous night for the Arab and Islamic world, especially the Arab Spring countries that believed in Turkey as a caring mother that stood by their side through its support for the demands of Arabs and rulers oppressed by tyrants. These people who went out calling for freedom and dignity, justice and equality. Turkey and its people were and still are who know the meaning of these demands more than others, for the Arabs going under oppression to decide their destiny and to achieve their rights, freedom from their oppressing rulers.

In this paper, we will tackle how media means in the Arab-Spring countries took the event of the night of July 15th.

Firstly: Reactions of Media in the Arab Spring Countries When the Coup Took Place in the Night of July 15th

As what has been mentioned, the countries of the Arab Spring can be divided into two categories: revolutionaries, and anti-revolutionaries. According to this division, there were two types of reactions in the media of these countries. And there was a clear contrast between them. The supporters and encouragers of the coup attempt. On the other hand, the rejecters of the military ruling overturned those who supported the democracy in Turkey. The following shows the interaction of these two currents towards the event.

(a). Reactions of Counter-Revolutionaries' Media When the Coup Took Place.

As soon as the arrival of the first news concerning the failed coup, the news spread like wildfire. Websites and news channels covered this event, too. All channels stopped broadcasting programs and started a direct coverage of what was happening in Turkey.

The first news concerning the failed coup that was widespread between news agencies was about the spread of tanks in the streets of Istanbul. And how the army cut off the vital bridges in the city as well as the military deploy-

ments in Ankara. Many people did not believe it; yet, and they started seeking the truth of what was going on in Turkey and in global news agencies. As soon as more information showed up, some global news agencies, such as “Sky News”, announced that the army took the rule over the country, and the Turkish President Recep Tayyip Erdogan had fled abroad.

The reactions accelerated as much as the escalation of events in Turkey. People started increasing and analyzing the coup and what would happen in Turkey after this abrupt event. They also discussed and gave opinions concerning the fate of the Turkish Government, Justice and Development Party and the President.

These reactions divided opinions into supporters and rejecters. Some people considered it as a genuine departure from legitimacy and democracy in Turkey that was operating by an elected government by Turkish people.

One of the most supporters of this failed coup was the anti-revolution movements in the Arab spring countries. Such as both President of Egypt and Syria, Abdel Fattah el-Sisi, Bashar al-Assad and their supporters. In addition to the Houthis movement in Yemen, Khalifa Haftar in Libya and their supporters.

Having a look and making a quick review at the news agencies that followed the anti-revolution movements had made the person realize that these people were celebrating the coup against the Islamization of the Turkish people and returning to secularism.

The truth of the existence of anti-revolution movement’s media was to mislead, distort and blatant political hypocrisy. Therefore, it was not surprising that they issued statements and they dreamed and hoped to achieve such a ladder of fake news. The positions of these people since the beginning of the Arab Spring revolutions were hostile to the Turkish government because of their stance supporting the Arab Spring.

The following is a review of the most important reactions of anti-revolution movement’s media in the Arab Spring countries.

Egyptian Media

The hostility between the Turkish government and the coup stake holders has not been something new. The latter already regarded the President Erdoğan and his government as their main enemy because of what happened in Rabi’a’ square massacre, that took place on August 14th 2013. As a result of this event, the military system restored the rule over the state. Then, Abdel Fattah el-Sisi, the General Commander of the Armed Forces, became the temporary

president, which the president Erdoğan and his government reacted so angrily towards it, saying that it was an illegitimate act to take the rule over.

Thus, hostility between the two countries escalated. The Egyptian forces supporting Abdel Fattah el-Sisi forced local media to wrongly tarnish the image of Turkey through TV, news agencies and papers. Later on, when the coup took place in Turkey, the Egyptian regime felt thrilled to bits because of this incident. They considered it as a celebration. Some saw it as an end to the governance of the tyrant president Erdoğan, as they used to call him. Meanwhile, some considered it as a new strategy to get rid of Erdoğan and to correct Turkey once again to a secular path governing. Some journalists already pre-announced that the game was over in favor of the military forces. Even their illusions claimed that the President Erdoğan had sought asylum to Germany according to Sky News Agency. The Egyptian journalist Ahmad Mousa considered what happened in Turkey as a revolution within the Turkish Armed Forces. “Displacing Mr. Erdoğan from the political scene is going to give stability firstly to the world, secondly to Europe, thirdly to the US, and finally to the Middle East.” He added.

Also, Mostafa Bakry, another Egyptian Journalist, posted on Twitter “Erdoğan is gone and Bashar is still staying”. As well as, he said that the Turkish military took the rule over the state in compliance with some issued statements from reliable sources. Moreover, he posted on Facebook that the coup against Erdoğan’s government was a natural matter because it seemed to be functioning the same way as The Muslim Brotherhood party did in Egypt. In all of a sudden, so many pre-statements by different sides of the Egyptian media supporting the coup asserted that the Turkish Army finished the reign of Erdoğan and his party, and proclaimed that Erdoğan was soon to face his judgment fate.

Probably, as they predicted, he might confront capital punishment alongside with his government members. Supporters of the coup did also express their joy through social media by posting and twitting that Turkey would know a new life without the party of Erdoğan. Furthermore, they congratulated Turkish people favoring the coup, and their army.

Syrian Media

From this side, the political relations between Syria and Turkey was not so friendly. They had a cut link when the revolution took place in Syria. Because the latter supported the dislocation of Bashar. The opposition and Syrian refugees found no near place to protect themselves but Turkey. As a consequence, Syrian State-Owned-Media found no way but to celebrate the coup as a revenge. Thus, both Syrian and Egyptian Media competed in broadcasting lies and fake

news about the political scene in Turkey. For example, saying that Erdoğan escaped from the country and the army arrested his colleagues. Besides to live broadcastings of what was going on in Turkey from another corner.

These channels had also hosted many paid political analysts. Thus, they confirmed of the success of the coup in Turkey and the escape of Erdoğan. Both of Syrian channels Al-Ikhbariya and Syrian Samaa, that belong to Rami Makhoul, who's a cousin of Bashar, made calls to some dignitaries in Turkey as they said. Those dignitaries claimed that the coup was successful and the military took the rule over the country.

As their counterpart in Egypt, many of dignitaries supporting Al-Sisi posted and twitted on social media, expressing their joy concerning the coup and seeing a new reality for Turkey without Erdoğan. Everyone became an expert in Turkish affairs, and people in Turkey are living under the government of Development and Justice and the dictator Erdoğan or Ottoman Sultan as they called him because of the hatred they carry.

Counter-Revolutions Media in Libya, Tunisia and Yemen.

Everyone knows that the counter-revolution in Libya is led by the Libyan military officer Khalifa Haftar. One way or another, these counter-revolutions are fighting against revolutions of Arab Spring to get the military rule back and to finish these revolutions. As a result, the joy of Khalifa Haftar's government and their supporters was not less than the Egyptian and Syrian. They also considered Erdoğan and his party, that elected by the Turkish people, as a main enemy. So that, it was normal to rejoice and celebrate the coup. As well as for Al-Houthis movement who dealt with the political scene in Turkey as a victory of truth over falsehood.

Tunisia is the country where the revolutions of Arab spring began. The government of Rached Ghannouchi tries to learn from the Turkish political experience to lead and develop Tunisia. The relations between Turkish and Tunisian governments are so good. Many people claim that al-Shaikh Rached Ghannouchi as Erdoğan's teacher. Even that, many voices celebrated the coup in Turkey and showed the joy of this event.

Most of them are remnants of the deposed system of Zine El Abidine Ben Ali, the Former President of Tunisia. And those who supports secularism who claimed that Erdoğan in his way of ruling Turkey turned the state to be more Islamic than secular, that was similar to Tunisian secularism before the revolution that took place in 2011. Even that, many of them had been hosted in global channels promising of a new era of Turkey.

(b). Reactions of Revolutionist's Media When the Coup Took Place.

A night full of fear and sadness. The best example of democracy and freedom was about to finish and people were praying to God for Turkey and its people to get through this collusion. The rebels in Arab spring countries considered Turkey as a safety valve that offers all kind of freedom, democracy and respecting people. Also, they considered Turkey as a heaven of democracy that everyone dreams to flee to it. As an example, they wanted to have their countries to be governed as Turkey if their revolutions would know some enlightenment.

In Egypt: Channels that belong to rebels, such as Al Sharq, Misr Alaan TV and Mekameleen Channel, tried to cover the coup that happened in Turkey in a professional way. They covered news step by step and tried to not announce false news. Thus, they relied on trusted channels in covering the coup, such as Al-Jazzira and official Turkish channels. They started a live broadcast relying on those channels to make sure to announce the truth as it was in Turkey. Dignitaries of this side twitted, praying for Turkey, and asked people to be patient and to wait till the truth to shine.

In Syria: Similar to the case in Egypt, Channels that belong to rebels, such as "Syria Al-h'orra", TV and Orient News Channel, paid attention to every single detail in covering the coup in Turkey relying on the official Turkish channels, especially TRT. Still, they were confused in covering the coup, because of the huge number of Syrian refugees living in Turkey. Syrian rebels, in Syria and around the world, stood by the side of the elected Turkish President Mr. Erdoğan, expressing their feeling by twitting and posting some pictures of president Erdoğan and the flag of Turkey on social media by making a hashtag asking people to support him and his government, and to reject the coup.

Secondly

Reactions of Media in the Arab Spring Countries After the Coup Failure

(a) Reactions of the Counter-Revolution's Media After the Coup Failure

In Egypt : It became such a hilarious scene when one would watch Egyptian media favoring the coup after its failure. Some could hardly believe it while some completely denied it. But, they all swallowed it, though bitterly, at the end. It was as a real nightmare to them. Erdoğan did not fail; however, the coup did. This failure has just increased love and solidarity among Turkish people and also towards their president. It gave a new birth to Turkey in terms of democracy

and justice to the political scene in the state, which cost Turkish people arms and legs to achieve. It was a moment of triumph and victory over injustice, illegitimacy and dictatorship.

The Egyptian media puzzlingly stayed not knowing what to do towards the failure unpredicted change in favor of Erdoğan and his government. Yet, they insisted on their previous news so as to be trusted by a vast number of people.

After it calmed down, these media claimed, taking it from the pro-coup community “Gülen”, that the coup was but a pre-planned play by Erdoğan and his adherers so to boost the status of the party, and to get rid of the opposition, and to gain the support of the Turkish mass. This just showed that these media representatives were unprofessionally reporting such lies.

A number of newspaper were issued. From among them was “Al-Ahram” titling its headline with “The Turkish Army ousts the tyrant Erdoğan.” As well as, some Assisi’s co-opted pens welcomed the coup through the headlines on their newspapers.

These were “Al-Yawm Assabia”, “Vito”, and “Al-Watan”. Also, there was some joy among former high personalities in the Egyptian Army, taking the coup as a great revolution serving Turkish people towards better in the future. Many Egyptian newspapers and news websites relied on the transfer of what was happening in Turkey by quoting the channel “Sky News”, Arab-funded by the UAE, especially that Erdoğan asked political asylum to Germany when he was trying to get to the airport to cut the coup.

Some tweets by high Egyptian authorities said the Turkish army was still in attack and retreat in battle against the Erdoğan’s government. Adding that the Turkish people took in the street against Erdoğan to displace him. In the contrary, the people were there to protect the legitimacy of their elected president and to defend the freedom of politics in the country.

When they finally admitted the failure, they started defending those army members caught red-handed in the coup. They were surprised how come that police would arrest army. They wanted it the other way as it went in Egypt.

In Syria: The reactions were closely similar to the Egyptian ones. After hours of celebrating the coup, things went upside down when it was officially announced that the coup failed. It was such an unbelievable drama for Syrians favoring the coup. They were so surprised to see the majority of Turkish people regardless of their age, sex, political background, religious background, taking in the main streets of different cities in Turkey to stand by their Elected president Erdoğan, for he was chosen democratically and would be ousted only by that.

After the Syrian state-owned channels and their journalists congratulated Syrian people favoring the regime of Bachar and his supporters outside of the country, such a huge celebration took place in Damascus organized by the Syrian army. It was like celebrating a wedding; a wedding of Erdoğan's fall. They even shot missiles and bullets in the air to rejoice the event.

Unfortunately, all these celebrations lasted only for two hours. This period was enough to show who were the real friends to Erdoğan and his government and who were his hidden enemies. Erdoğan found none to be by his side better than his people. Such a great people to admire! They defeated all the haters of democracy. They wanted Turkey so free and liberated from the hands of lobbies and corrupted rich minorities. History greatly marked their triumph over these categories.

That night was a lesson to all the world to learn that no voice can repress the power of people if they choose their president to stay democratically and to be excluded by the same way. Their patriotism was over all. Turkish people saw light with Erdoğan, they felt that they were enjoying their rights as they always wanted. Thus, they protected this president so that their rights would be protected, too.

This is what can make the forces of injustice, repression, oppression in the Arab world and in other parts of the world, kill thousands but millions of innocent people to stay in power.

(b) Reactions of Revolutionist's Media After the Coup Failure.

The night of the coup, July 15th, was the hardest time on the rebellions of the Arab-Spring countries. It was seen as a decade. They hardly could breathe, and cried all the night. Erdoğan was their great supporter, but then he'd not be anymore. That was not easy at all! After the first hour passed, showing only the previous images confirming that Turkey was going under a coup, the situation became so much harder but still they did not lose their little hope. A number of prominent personalities involved for the Arab-Spring posted on social media saying, "This is only a passing cloud over the country, it will soon dismantle and the Sun will clear the sky."

Effectively, their predicted expressions were absolutely true. Once Turkish people took to the streets denying the coup, the rebellions and pro-Erdoğan Arabs breathed a sigh of relief and got to the streets to show their support.

In Egypt from the other side: Finally, the president Erdoğan appeared on BBC telling his people to avoid any atrocities and to save their properties. While he could not even finish this, all the streets became so crowded of people shouting, “Oh Allah, in the name of Allah, Allah is great...”

Correspondents of freeform channels (Mokammileen, Rabia’, Ashourouq.) also joined themselves among Turkish people in protesting against the coup. They closely reported the reactions of people from the bottom of the country, and they worked as a counter-attack in response to the co-opted journalists and media favoring the coup. They stayed awake all the night to follow every single step of the event details to show them to the outside world. All they found was a great people harmonized to each other, loving their country, to their president and defending his democratic strategy that he brought to the country. This was peacefully done. The correspondents could see that power is at the hands of people, unlike in what happened in Egypt. Egyptians surrendered easily.

Rebellions in Egypt saw the failure as a second chance to their country. Their dream of having a democratic Egypt has not died. It would only if the coup succeeded in Turkey. Turkish people confirmed that home and democracy are above all considerations. And whoever pretends to rule their country, that can be possible only through legitimate elections and ballot boxes.

Frankly speaking, the journalists of freeform media were highly professional in terms of covering up and representing the event as it was. They even felt their joy along with Turkish people when the coup failed.

Egyptian Social media pages played a great role as well. Their users happily expressed their opinions about the failure of the coup. They considered July 15th as an eternal day in the Turkish history, and a new birth of democracy in the country and outside it. Facebook, Tweeter, and other social media platform operated as a virtual sphere where people could express their voice though from far distances. Yet, these people could feel that they were within the event.

The majority of Egyptians have always dreamt to have such abilities to be aware of their basic rights and to have enough courage to push the army aside from the government. The latter cannot drive the country towards better but only to take the rule over and to oppress. The history of Arabic and Islamic countries is fully charged of a number of coups, which paved the way to army forces to take the keys of governance. They served nothing but killing people for no obvious reasons, and controlling others as a cattle of sheep. Assisi’s coup is a great recent example.

The Egyptian coup dislocated a president who was chosen by democratic elections for the first time in the history of the country. This president is still in

prison suffering a life of injustice made by the army forces. They majority of his people negatively reacted to that. Furthermore, the genocide of which took place in Rabia' square in August was for them but a horror film to watch.

This coldness can be interpreted that this majority is not aware of what consequences can occur when the army forces reach the ruling of the country. However, what happened on July 15th could revive a new hope to rebellions in Egypt, and in other Arab countries. Turkey was and still is their mother in terms of democracy and social justice.

In Syria: The situation was a remarkable moment that made rebellions feel a breath of relief. Everyone one of them would say," How come a great country with its people which opened doors and windows to shelter every fugitive from oppression from our country or another similar one. Is it possible that tyrant hands would destroy and murder these free open-minded people?"

They were so confident enough in God's justice that Turkey would not collapse after all the attacks it has known.

Turkey in the eyes of Arabs and Muslims was and still is the last station that tyrants and repressors can destroy. The imperialists and their CIA from inside the Arabic and Islamic countries want these nations to be always going under oppression, tyranny, dictatorship, etc...

This is what free people cannot accept and swallow. Since the party of Erdoğan took the keys of ruling the state, the country and Turkish people have noticed a great progress on the level of their economy and the interior politics.

Syrians were from the most ones who suffered a real horrific night when the coup occurred. Thus, when things went against the stream, they felt relieved. A huge number of Syrian diaspora and refugees are living in Turkey, as it is a close neighbor. The streets where Syrian refugees' camps are in were also fully crowded of Syrian sharing their joy along with Turkish people, and as well as in Syria per se in spite of heavy shelling on civilians by Russian planes and Bachar's ones, too. However, their fear about Turkey was highly significant and more dangerous on them than on their local situation.

Freeform Syrian Media; As it went in Egypt, Freeform Syrian Media actively reported the protests of Turkish people. The correspondents were everywhere and every time representing and updating every single new news about the event. They hosted political analysts at their platforms. They said that Turkey with its people supporting their elected president completely defeated the dictatorship of the military regime, and taught a lesson a redeeming lesson to the

outside world. The failure of the coup showed who is Erdoğan to the majority of Turkish people, they added.

The Turkish political experience approves that rulers and governments are to stay in power only by working in favor of people, not for themselves. In times of danger, they will find none but their people; and that is the only resort to possess power. Moreover, the television stations of the Syrian opposition, along with social networking sites carried out many documentary programs and reports, which included what happened in Turkey from the first moment and monitored the reactions of the regime's trumpets to this coup immediately and after its failure. What shocked the Syrian opposition was that the state-owned press claimed that Erdoğan called on the Syrian rebellions to stand by his side.

Indeed, this was how the media of the revolution revealed the weakness of the Syrian regime, its trumpets and the amount of its hatred against Turkey, its people, governments and the president. Eventually, they congratulated the stations and media and the politicians of the Syrian revolution and the Turkish government and its people for this victory over failed coup, and issued statements condemning the coup and the terrorist movement of Gulen. Yes, this was extremely similar to the Egyptian way.

Tunisia, Yemen and Libya; Revolutionaries were not less as happy as their counterparts in Syria and Egypt. They all breathed a sigh of relief and felt a great confidence that one day they would return to their victory sooner or later. The Arab revolutionaries in these countries, like their predecessors everywhere, ask for freedom and dignity for their people.

Free Libyan people participated in their celebrations and victories, and went to the squares to cheer on the occasion, as well as Yemeni people expressed their joy in this victory for democracy in Turkey.

Conclusion

This is a brief presentation of the most important reactions in the night of July 15th in the Arab Spring countries. In fact, these responses have not ended yet. The effects of this day are still going on in our Arab and Islamic reality and the world as a whole.

The dreams of dictators and their supporters in this world are still weaving images towards burying democracy in Turkey and to get rid of this successful and distinct model of the freedom of people, for fear of their thrones and their gains.

On the other hand, free people of the world stand on its side, looking with pride and supplication to this country and steadfastly hoping that their countries will one day embark on the same journey.

Now, Turkey is no longer a normal country. When mentioning the name of this mighty country, many debates, thoughts and dreams are revolved around. Turkey has become a strong country in the world, and everyone is beholden to its steps.

God protects this country, its government, its people from all evil, and as well as all seeking freedom people in this world.

REFERENCES

BBC Website: www.bbc.com/arabic/middleeast/2016/07/160715_reactions_turkey_coup

Elwatan News Website; www.elwatannews.com/news/details/1262981

Al-Jazeera Website ; www.aljazeera.net

TRT Arabia Website: www.trtarabic.tv

Syrian Samaa Channel

Al-Ahram Journal

DARBELER ÜLKESİ IRAK (1958-1968)

Uzman Hasan Tefrik GÜZEL

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi
hasan.guzel@bilecik.edu.tr

ÖZET

Asırlarca Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olan ve 20. yy. itibariyle "Irak" ismiyle anılmaya başlanan topraklar üzerinde darbeler önemli bir yer işgal etmektedir. İngiltere'nin dünya siyaseti üzerindeki nüfuzu Irak toprakları üzerinde I. Dünya Savaşı sonrasında bir manda yönetimi kurmasını sağlamıştır. 1932 yılında bağımsızlığını kazanmış olmasına rağmen Irak yönetimi üzerindeki İngiliz etkisi uzunca bir süre devam etmiştir. Söz konusu etki Irak içerisindeki bazı gruplar nezdinde çok büyük bir memnuniyetsizliğe sebep olmuş ve bu memnuniyetsizlikler de Bağdat yönetimine karşı bazı girişimleri beraberinde getirmiştir. Bu girişimlerin 1930'lu yıllardan itibaren yönetimi ele geçirmek adına gerçekleştirilmeye başlanan darbeler şeklinde sık sık yaşanması Irak'ı bir darbeler girdabı içine sürüklemiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Dünya, Ortadoğu ve Irak özelinde yaşanan siyasî, askerî, ekonomik, sosyal vb. gelişmeler söz konusu darbelerin serencamı üzerinde çeşitli etkilere sahip olmuştur. Bu çalışmada da Irak'ta Monarşi'nin yıkılarak Cumhuriyet rejiminin kurulmasını sağlayan 1958 Darbesi'nden 2003 işgaline kadar sürecek olan BAAS iktidarının temellerini atan 1968 Darbesi'ne kadar geçen 10 yıllık süre içerisindeki darbeler iç ve dış gelişmeler ışığında ele alınarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Darbe, Irak, Ortadoğu, Arap Milliyetçiliği

COUNTRY OF COUPS IRAQ (1958-1968)

ABSTRACT

The coups occupy an important place on the territories which had been a part of Ottoman Empire for centuries and have been called as "Iraq" since the 20th century. Britain's influence on the world politics has provided it to establish a mandate government on Iraqi territories after the World War I. Despite Iraq gained independence in 1932, the British influence on the Iraqi government carried on for a long time. This effect caused a great dissatisfaction to some

groups in Iraq, and this dissatisfaction brought with some attempts against the Baghdad government. The frequent occurrence of these attempts in the form of coups in order to seize the power after the 1930s, has dragged Iraq into a turmoil of coups. Political, military, economic, social, etc., developments which occurred on the World, the Middle East and Iraq after the World War II, have had various effects on the adventure of the coups. This study aims to analyse the coups, in the context of internal and external developments, in the 10 year period from the 1958 coup that established the republican regime in Iraq to 1968 coup that laid the foundations of the BAAS government, which will last until the 2003 invasion.

Keywords: Coup, Iraq, Middle East, Arab Nationalism

1. GİRİŞ

Ortadoğu olarak isimlendirilen coğrafya üzerinde yüzyıllar boyunca tek bir hükümlanlığın egemen olduğu toprakların I. Dünya Savaşı sonrasında yapılan düzenlemeler neticesinde Irak ismiyle yeni bir devlet olarak ortaya çıkması bir devlet geçmişi olmayan ve çok farklı etnik ve dinî oluşumu barındıran bu yeni yapının günümüze kadar uzanan karmaşık bir seyir izlemesini de beraberinde getirmiştir. Ortadoğu'daki pek çok diğer topraklar gibi Avrupalıların işgali altında bulunan günümüz Irak toprakları savaştan önceki bölgenin hükümları Osmanlı Devleti'nin Kürt, Asurlu Hıristiyan, Türkmen, Yahudi, Sünni ve Şii Arap gibi birbirinden çok farklı toplulukları barındıran Musul, Bağdat ve Basra eyaletlerinin birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. (Özcan, 2003:7)

I. Dünya Savaşı'nın galip güçleri tarafından yapılan düzenlemelerin en yoğun yaşandığı coğrafyaların başında Osmanlı Devleti'nin farklı kıtalara yayılmış olan toprakları bulunmaktadır. Zira Osmanlı Devleti'nin tek başına egemen olduğu topraklar üzerinde günümüz itibarıyla onlarca devlet varlığını devam ettirmektedir. Etnik açıdan olabildiğince homojen bir görüntü çizmesine rağmen 20.yy.'ın ortalarına kadar birçok devletin ortaya çıkmış olması Arap eksenli Ortadoğu coğrafyasının ilişkiler ağının düzenden yoksun bir görüntü çizmesine etkide bulunmuştur. Nitekim coğrafi açıdan doğal veya verilen bağımsızlık mücadeleleri sonrası oluşturulan sınırlardan ziyade masa başında I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri tarafından şekillendirilen yapay sınırlar bu bölgede yaşamlarını idame ettiren aynı etnik ve dinî kökene sahip devletlerin arasında sorunların günümüze kadar uzanmasının sebeplerinden biri haline gelmiştir. Bu noktada önemli olan hususlardan biri hiç şüphesiz, Osmanlı sonrası ortaya çıkan yeni Ortadoğu ülkelerinin siyasal sistemlerinin Batı'dan ödünç alınmış olan teritoryal (toprağa dayalı) 'devlet' kavramı ve bölgenin kendi etnik ve dinsel cemaat örgütlenme

sisteminden gelen bir 'millet' anlayışı üzerine kurulu olmasına rağmen bu yeni 'millî' devletlerin diğer ulus-devletlerde görüldüğü üzere kimlik ve dayanışma duygusunu etnik veya dile dayalı grup dayanışması duygularından ziyade büyük ölçüde dinsel kimlik ve cemaat duygularından alıyor olmasının yarattığı ikilemdir. (Karpas, 2015:89-92)

Arap etnik yapısının egemen olduğu Ortadoğu coğrafyasında aynı etnik kökene sahip devlet yapıları uzunca bir müddettir gerek kendi içlerinde gerekse de birbirleri arasında çok çeşitli alanlarda mücadele vermektedirler.

Bu mücadelenin ana eksenleri arasında şüphesiz bölgenin sahip olduğu jeopolitik konum, dinî yapı ve yer altı zenginlikleri çok büyük bir öneme sahiptir. Bu özellikleri dolayısıyla bölge devletlerinin yanı sıra bölge dışı aktörler tarafından da müdahaleye maruz bırakılan Ortadoğu coğrafyasının son çeyrek asırlık süre içerisinde en fazla gündem maddesi olan ülkesi Irak olagelmıştır.

2. II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ DÖNEM

Ortadoğu coğrafyası üzerinde sahip olduğu stratejik konumu ve yer altı zenginlikleri ile bölgenin önemli ülkelerinden biri olan Irak, I. Dünya Savaşı akabinde San Remo Konferansı'nda varılan anlaşma ile 1920'den itibaren savaşın galiplerinden, dönemin büyük gücü İngilizlerin mandası haline getirilmiştir. İngiltere yönetimi Mekke Şerifi Hüseyin'in daha önce de Suriye Kralı ilan edilen üçüncü oğlu Faysal'ı 23 Ağustos 1921'de ülkenin başına Kral olarak getirmiştir. Savaş sonrası kurulan diğer Ortadoğu devletlerinin makûs talihinin bir benzeri Irak ve Kral Faysal için de geçerli olmuştur. Zira yabancı olduğu bir coğrafyaya yönetici sıfatı ile Kral olarak getirilen, halk nezdinde desteği olmayan Kral Faysal yeni oluşturulan Irak toprakları üzerinde yönetimini devam ettirebilmek ve istikrar tesis edebilmek için kendini İngilizlerin askerî desteğine muhtaç hissetmiş ve buna göre politikalar geliştirmiştir.(Özcan, 2003:11-12) Bu durum ise Irak toprakları üzerinde yaşayan unsurlar tarafından I. Dünya Savaşı ile baş gösteren memnuniyetsizliklerin yoğunluğunun artmasına ve Kral Faysal ile birlikte İngiltere'ye karşı hasmâne bir tutumun gelişmesine vesile olmuş ve Irak'ın çeşitli bölgelerinde çatışmaların çıkmasını da beraberinde getirmiştir.

I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere ile Musul Vilayeti konusunda sorunlar yaşayan Mustafa Kemal önderliğindeki Türk yönetimi bu bölgede Özdemir Bey vasıtasıyla İngilizlere karşı üstün gelmeye başlamış hatta işgal altındaki Süleymaniye şehrinin bazı kısımlarını gelişmelerden hoşnut olmayan Kürt aşiretleri ile işbirliği halinde İngilizlerin elinden almıştır.(Jwaideh, 2014:366-374) Bu durum ülkenin kuzey bölgelerinde yaşamlarını idame ettiren Kürtlerin geçmişten gelen sorunlarının İngiliz manda yönetimi ile de devamı niteliğini göstermiştir. Bir diğer

çatışmacı unsur olarak ise Şiiler karşımıza çıkmaktadır. İngiltere'nin askerî işgali karşısında en sert muhalefet Şiilerden gelmiş, çıkan isyanlarda başat aktörler Şiiler olmuş ve Necef bu dönemde isyanın en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. (Sezal, 2000:113) Kral Faysal nezdinde İngiliz manda yönetimine karşı ortaya çıkan isyan hareketleri İngiltere için 2000'e yakın askerinin ölümü ve Ortadoğu'da savaş dönemindeki bütün harekâtlar için harcadığı tutardan çok daha fazlasını harcamasına sebep olmuştur. (Polk, 2007:86) Her ne kadar İngiltere ve Kral Faysal için zorlu bir süreç olsa da özellikle I. Dünya Savaşı esnasında etkili olan Kraliyet Hava Kuvvelerine ait savaş uçaklarının kullanılması Kürtler ve Şiiler başta olmak üzere isyan hareketlerinin bastırılmasını sağlamıştır.

Irak'ta ortaya çıkan kaotik ortam İngilizlerin farklı yöntemler aracılığıyla Irak toprakları üzerindeki nüfuzunu devam ettirme arayışlarına sebep olmuştur. Buna göre İngiltere yönetimi Bağdat yönetimi ile 1922 yılında İngiltere'nin bölgedeki siyasî, askerî ve ekonomik çıkarlarını gözeterek Irak'ın dış ve iç yönetiminde geniş yetkiler elde ettiği bir anlaşma imzalamış, 1927 yılında Irak üzerindeki kontrolünü biraz daha gevşeten bir anlaşma daha imzalamış ve 1930 yılında ise dış politikada daima istişare halinde olmak kaydıyla Irak'a bağımsızlığını veren bir anlaşma imzalanmıştır.(Yılmaz, 2004:22) Bağımsızlığını elde eden Irak Devleti 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur. Farklı etnik ve dinî unsurlardan müteşekkil Irak toprakları üzerinde İngiltere'nin manda yönetiminden yine İngiltere'nin yönettiği bir süreç çerçevesinde kademeli bir şekilde bağımsızlığa doğru evrilen Irak içerisinde Kral Faysal kendi döneminde tam anlamı ile istikrar tesis edememiştir. Başta Kürtler ve Şiiler olmak üzere zaman zaman da aşiret aidiyetlerine sıkı sıkıya bağlı olan bazı aşiretlerin sebep olduğu kargaşa durumu Kral Faysal'ın başarısızlığındaki en büyük etkenlerin başında gelmektedir. Bu noktada kendi hür politikalarından ziyade İngiltere'nin gölgesi altında siyaset üretme durumu da Kralı zorlayan bir başka unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu zorluklar altında mücadele veren Kral Faysal'ın tedavi için gittiği İsviçre'de 1933 yılındaki ölümünün ardından Kral olarak yerine daha milliyetçi bir tutuma sahip olduğu iddia edilen 21 yaşındaki oğlu Gazi geçmiştir.(Isakhan, 2012:90) Genç ve tecrübesiz olan Gazi ülkedeki kargaşa durumunun önüne geçememiştir. Gazi'nin döneminde bir dizi aşiret ayaklanması, hızlı kabine değişiklikleri ve İngilizlerin bölgedeki imtiyazlarına karşı ortaya çıkan millî direnişler ve bunun neticesinde askerî ihtilaller vuku bulmuştur.(Kurşun, 1997:414) Gazi'nin kendi otoritesini tesis edememesi Irak tarihinde yönetime karşı darbeler devrinin de açılmasına imkân vermiştir.(Turan, 2003:136) Zira İngiltere'nin I. Dünya Savaşı'ndan sonra işgal ve manda yönetimi ile iyice kökleşen tahakkümü bağımsızlık sonrası teşkilatlanması sağlanan Irak ordusu içerisinde rahatsızlığa sebep ol-

muştur. Daha üst rütbelerden ziyade 1936 yılında General Bekir Sıtkı liderliğinde bir askerî oluşum mevcut siyasi yapı üzerinde çok büyük ve köklü değişiklikler yapmadan bir darbe gerçekleştirmiş olmasına rağmen sadece 9 ay gibi çok kısa bir süre yönetimde kalabilmiştir. (Bill, 1969:57-58)

Irak'taki darbeler sürecinin başlangıcını ve aynı zamanda Arap coğrafyasındaki ilk askerî darbeyi temsil eden General Bekir Sıtkı darbesi (Holden, 2012:107) ordunun Irak siyaseti üzerinde başat rolü üstlenmesinin ayak sesleri olmuştur. Zira kendi toprakları üzerinde İngilizlerin çıkarlarını gözettiği düşünülen yöneticilerin varlığı daha milliyetçi bir görüntü çizen ordunun toplumsal destek bulmasını da sağlamıştır. Özellikle General Bekir Sıtkı'nın "Irak Iraklılar içindir" şeklindeki sloganı ile Arap milliyetçiliğinden ziyade Irak merkezli milliyetçi bir tutum sergilemesi toplumsal tabana sahip bir şekilde Irak'ın ideolojik ve siyasi ortamını şekillendirme noktasında etkili olmuştur. (Eppel, 1998:234) Zira dönem itibarıyla Almanya'da ortaya çıkan sertlik yanlısı Nazi politikalarının hüküm sürmeye başladığı ve faşist yönetimlerin Avrupa üzerinde etkili olmaya başladığı sırada Irak'ta da İngiltere tahakkümünden siyasi manevralar yerine askerî yöntemler aracılığıyla kurtulma gayretlerinin tezahürü olarak General Bekir Sıtkı'nın ilk olmak üzere milliyetçiler tarafından birçok askerî darbe gerçekleştirilmiştir. (Eppel, 1998:239-240) Halk nezdinde de belirli bir oranda kabul gören bu yeni duruma Kral sıfatı ile Gazi de kayıtsız kalamamış fakat 1939 yılında toplum tarafından İngilizlerce kışkırtılan bir cinayet olduğu iddia edilen bir trafik kazası ile ölmesi üzerine 4 yaşındaki oğlu II. Faysal son derece İngiliz yanlısı kabul edilen Abdulilâh'ın naibliğinde Kral ilan edilmiştir. (Polk, 2007:105; Simon, 1974:316) Bir darbeler ülkesi haline gelen Irak toprakları üzerinde 1941 yılında Raşid Ali Geylani tarafından Almanya yanlısı denilebilecek yeni bir darbenin vuku bulması ile Naib Abdulilâh ve başbakan Nuri Said Irak'ı terk etmek zorunda kalarak bir başka Haşimi Hanedanlığı olan Ürdün'e kaçmışlar ve daha sonra İngilizlerin askerî müdahalesi ile Irak'a dönebilmişlerdir. (Turan, 2003:136-137) Bundan sonra özellikle başbakan Nuri Said önderliğinde İngiliz etkisi kaldığı yerden devam etmiş ve hatta Irak, başlamış olan II. Dünya Savaşı'nda Almanya ve İtalya'ya savaş ilan ederek savaşın da bir tarafı olmuştur. Zaten İngilizlerin Raşid Ali Geylani darbesini bertaraf ederken yapmış oldukları müdahaleleri Irak topraklarının I. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi yeniden işgali şeklinde gerçekleştirmiş ve Irak II. Dünya Savaşı süresince İngiliz işgali altında kalmasının ardından söz konusu askerî işgal savaş sonrası 1946 yılında sonlandırılmıştır. (Holden, 2012:125)

1936 ile 1966 yılları arasında tüm Ortadoğu coğrafyası üzerinde vuku bulan 36 askerî darbenin tek başına 7 tanesine sadece 1936'dan 1941 yılına kadar 5 yıl gibi kısa bir süre zarfında maruz kalan Irak (Be'eri :1970:124) toprakları

üzerinde yaşayan etnik ve dinî unsurlar arasındaki farklılıklar daha belirgin hale gelmeye başlamış ve bu unsurlar buldukları her fırsatta Haşimi Hanedanlığı'nın mevcudiyeti aleyhinde organizasyonların teşekkülünde başat rol oynamışlardır. Nitekim Şiiler dinî açıdan, Kürtler etnik açıdan, özellikle ordu içerisindeki bazı üst düzey yetkililer de gerçekleştirdikleri darbeler ile zaman zaman Arap zaman zaman da Irak milliyetçiliği açısından ön plana çıkarken Komünist Parti ise siyasî ve ideolojik açıdan Irak için yeni bir organizasyon olarak etkili olmaya başlamıştır. Özellikle Irak Komünist Partisi monarşi karşıtı yazılı basın üzerindeki söylemleri ve gerçekleştirdiği sokak gösterileri ile halk nezdinde büyük takdir toplamaya başlamıştır.(Isakhan, 2012:92-94)

II. Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu coğrafyası üzerinde en büyük etkiye sahip olan olaylardan birisi şüphesiz 1948 yılında Filistin toprakları üzerinde İsrail adı ile bir devletin kurulması olmuştur. Müslüman Arap toplumunun egemen olduğu Ortadoğu coğrafyasında bir Yahudi Devleti'nin kurulması bölgede bulunan Müslüman Arap devletlerinin İsrail'e karşı bir savaşa girişmelerini beraberinde getirmiştir. Söz konusu savaş İsrail karşısında bölgedeki tüm Arap devletlerini harekete geçirmiş olmasına rağmen askerî eksikliklerin yanında kendi aralarında tam bir birlik sağlanamaması ve Filistin'i savunmak için İsrail'e karşı mücadelede bazı ülkeler tarafından isteksiz davranılması savaşın İsrail lehine sonuçlanmasına vesile olmuştur. Nitekim dönemin Arap Birliği Genel Sekreteri Abdurrahman Azzam Paşa'nın savaşa 2000 kişilik bir birlik ile katılan Irak Kral Naibi Abdülilâh'a *"Eğer Kudüs düşerse darağacında sallanmak pahasına, bütün dünyaya Haşimilerin hain olduklarını açıklarım"* şeklindeki serzenişi Arap devletlerinin Filistin'i savunmak için ne derecede isteksiz olduklarını kanıtlar niteliktedir.(Turan, 2003:180-182)

İsrail'in zaferi ile neticelenen savaş sonrasında tüm Ortadoğu coğrafyasında olduğu gibi Irak genelinde de Yahudi toplumuna karşı hasmâne bir tutum sergilenmeye başlamıştır. Savaş sonrası İsrail ile ateşkes imzalamayan tek ülke olan Irak, tabandan gelen Yahudi karşıtı söylemlerin yoğunluk kazanması karşısında uzunca bir müddet istikrar tesis etmek için mücadele etmiştir. Uygulamaya konulan yasal düzenlemeler ile mal varlıklarına el koyma, görevlerinden alınma, bankalarının kapatılması gibi olayların yanı sıra bazı Yahudilerin öldürülmeleri gibi vakaların ardından Yahudilerin İsrail'e göçünü öngören yasa çerçevesinde 1950 ile 1952 yılları arasında 112 bin civarında Yahudi yeni kurulan İsrail topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır.(Eppel, 2004:91-93) Her ne kadar yasal düzenlemeler ile savaşın Irak nezdindeki etkileri bertaraf edilerek istikrar sağlanmaya çalışılmışsa da Filistin meselesi gerek Irak gerekse de bölge ve hatta tüm dünya için günümüze kadar uzanan bir sorun olarak varlığını devam ettirmiştir.

3.1950'Lİ YILLAR

II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası arenada hüküm sürmeye başlayan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği liderliğindeki iki kutuplu dünya düzeninin Ortadoğu coğrafyasına yansımaları söz konusu kutuplardan Sovyetler Birliği lehine gelişmelerin ortaya çıkmasına imkân vermiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin başat aktör olduğu Ortadoğu'da artık ABD'nin İngiltere'nin yerini almış gibi bir pozisyonda bulunması geçmişi itibariyle de her iki ülkeye karşı duran Sovyetlerin Ortadoğu coğrafyasında etki kurmasını sağlamıştır. Nitekim 1950 yılından itibaren ABD, İngiltere ve Fransa'nın Ortadoğu ülkelerine yönelik silah ambargosu kararı almaları, 1952 yılında İran'ın Başbakan Musaddık liderliğinde İran Petrol Şirketi'ni millileştirme gayreti, yine 1952 yılında Mısır'da monarşinin askerî bir darbe ile yıkılarak yerine cumhuriyetin ilan edilmesi ve 1956 yılında Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi sonucunda savaş çıkması, 1957 Suriye Krizi ve 1958 Lübnan Krizi gibi olaylar karşısında Sovyetler Birliği söz konusu süreçlere müdahil olmuş ve batılı devletlerin karşısında bölge nezdinde nüfuz elde edebilmek için Arap yönetimlerinin yanında yer alarak onlara siyasi, ekonomik ve zaman zaman da askerî destek sağlamıştır.

20.yy.'ın başlarından itibaren İngiliz işgali ve etkisi altında kalan Irak yönetimleri içinde adından en fazla söz edilen isim olan ve 1958 Darbesi'ne kadar 13 kez başbakanlık koltuğuna oturan Nuri Said (Eppel, 2004:148), Sovyetlerin Ortadoğu coğrafyası üzerindeki etki kurma çabalarını bir tehdit olarak algılamış ve buna göre politikalar geliştirmiştir. Zira Nuri Said'in Mısır'ın önderlik etme gayreti gösterdiği Arap milliyetçiliği eksenli gelişmeler ve Sovyetler Birliği'nin bölge üzerinde kurmaya çalıştığı etkinlik mücadelesi karşısında ABD ve İngiltere ile aynı safta yer alması kendisinin Nasır liderliğindeki Mısır tarafından "Batı Emperyalizmi"nin ajanı olarak suçlanmasına sebep olmuştur.(Harris, 2000:52) Nitekim özellikle Arap-İsrail Savaşı sonrasında yaşanan tüm olumsuzlukların halk tarafından İngilizlerle birlikte müsebbibi ilan edilen Nuri Said, bu durumun farkında olarak rejimi korumak ve iç istikrarı sağlamak adına öldürme, hapse atma veya farklı yöntemlerle muhalif unsurları baskı altına almış, orduyu etkisizleştirmiş, özellikle petrolden elde edilen gelir ile ülkeyi ekonomik bakımdan yapılandırma sürecine sokarak mevcut siyasi, ekonomik ve sosyal sorunları bertaraf etmeye çalışmıştır.(Polk, 2007:110-112) Fakat Batı ile olan sıkı işbirliği ve sosyal sorunlara karşı olan ilgisizliği ise Irak rejimini iç muhalefete karşı oldukça hassas kılmıştır.(Harris, 2000:52) Bağdat yönetimlerinin Batı ile olan sıkı işbirliklerinin başında hiç şüphesiz 1955 yılında imzalanan Bağdat Pakti gelmektedir. ABD'nin kendisine karşı gelişen Sovyet 'tehditi' karşısında bölge ülkelerini de içine alan bir ortak savunma birliği kurma çabasının emareleri olarak görülen Bağdat Pakti 24

Şubat 1955 tarihinde Türkiye ile Irak arasında imzalanmış ve daha sonra Pakta İngiltere, İran ve Pakistan da dâhil olmuştur. Paktın oluşumunda batı dünyası ile sıkı işbirliği halinde olan Türkiye ve Irak'ın bulunması ve İngiltere'nin de pakta dâhil olması diğer Arap ülkeleri nezdinde memnuniyetsizlikle karşılanmış ve Ortadoğu coğrafyası Arap milliyetçiliğinin lideri konumuna gelmeye çalışan Mısır'ın öncülüğündeki Suriye ile Suudi Arabistan'dan müteşekkil bir blok, tarafsız kalmayı tercih eden Lübnan ve Ürdün'ün oluşturduğu bir blok ve Arap dünyası tarafından yalnızlığa itilen Pakt üyesi Irak'ın oluşturduğu bir blok şeklinde bölünmeye maruz kalmıştır.(Yılmaz, 2004:89) Özellikle en sert tepkiyi gösteren Nasır liderliğindeki Kahire yönetimi Paktın imzalanmasının hemen ardından Mart ayında Suudi Arabistan ve Suriye ile bir ittifak anlaşması imzalayarak hem özellikle yoğun müzakerelerin sürdüğü Suriye'nin Pakta girmesinin önüne geçmiş hem de benzerî bir savunma örgütü için birkaç ay evvel görüşmeler yaptığı ama bir taraftan da batı işbirlikçiliği ile suçladığı Irak'ın Arap dünyasından dışlanmasını sağlamıştır.(Romero, 2011:30-31)

Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu coğrafyasında nüfuz elde etme çabalarına karşı ABD'nin perde arkasından yönettiği ve Irak'ın başat aktör olduğu Bağdat Paktı'nın beklenilen aksine yaratmış olduğu bölünmüş yapı Ortadoğu'nun daha karmaşık bir görüntü çizmesine sebep olmuştur. Bu noktada ABD özellikle Süveyş Savaşı sonrasında Sovyetlerin bölge nezdinde daha çok etkinlik kazanma ihtimali karşısında Ortadoğu'daki gelişmelere doğrudan müdahil olabileme niyetine 1957 yılında ilan edilen Eisenhower Doktrini ile resmiyet kazandırmış ve akabinde Ortadoğu'da Suriye ve Lübnan Krizleri patlak vermiştir. Söz konusu Eisenhower Doktrini'nin Irak yönetimi tarafından da kabul görmesi ve ardından bölgede krizlerin patlak vermesi Bağdat yönetiminin iç ve dış politika anlamında serencamını son derece yakından ilgilendirmiştir. Zira 1950'lerin başından itibaren aralarında ABD'nin de olduğu batılı ülkeler ile yaptığı ikili anlaşmalar sayesinde gerek askerî gerekse de ekonomik manada yardımlar edinen Bağdat yönetimine karşı iç politikada farklı çatılar altındaki milliyetçiler tarafından geliştirilen batı ile olan tüm ilişkilerin kesilmesi yönündeki taleplerin şiddeti artmaya başlamıştır.(Williamson, 2004:90) Özellikle 1946 yılında bağımsızlığını kazanan Suriye ile olan ilişkilerin dalgalı bir seyir izlemesi siyasî çekişmeleri beraberinde getirmiştir. Nuri Said'in Irak ile Ürdün ve Suriye'den müteşekkil bir federasyon kurma düşüncesi 1950'li yıllar boyunca Irak'ın özellikle Suriye'de yaşanan tüm gelişmelere müdahil olmasına, olayları yönlendirmesine, zaman zaman darbe girişimlerini desteklemesine sebep olmuş ancak özellikle Monarşi karşıtı sol ve milliyetçi görüşlerin hızla geçerlilik kazanmaya başlaması ile birlikte Irak yönetimi bu girişimlerinde başarı elde edememiştir.(Orhan, 2000:183-187) Bu başarısız-

liğin altında yatan nedenlerin arasında Nasır önderliğinde gelişen Arap milliyetçiliği rüzgârının Suriyeli politikacılar nezdinde itibar görmesi ve dolayısıyla Haşimi Hanedanlığı'nın monarşik yönetimi altında bulunmak istememeleri önemli bir yer işgal etmektedir. Bu noktada tüm Arap milletlerinin tek bir devlet çatısı altında birleşmesini savunan, henüz 30'lu yaşlarında olan Ortodoks Hıristiyan Michel Aflak ile Sünni Müslüman Selahaddin Bitar tarafından "Birlik, Özgürlük, Sosyalizm" sloganı çerçevesinde Suriye'nin başkenti Şam'da 4-7 Nisan 1947 tarihlerinde sadece 200 katılımcı ile düzenledikleri bir kongre ile kurulan BAAS Partisi'nin (Devlin, 1991:1397-1398) gerek kurulduğu topraklar üzerinde gerekse de diğer Arap ülkelerinde toplumun çeşitli katmanlarından itibar görmeye başlaması Irak'ın bölgeye yönelik politikalarına karşı yeni bir engel olarak karşısına çıkmıştır. Siyasî organizasyon olarak her iki ülke içerisinde de milliyetçilerin, sol görüşlülerin ve aydınların bulunduğu oluşumlar sürecin şekillenmesinde çok büyük bir etki yaratmışlar, askerî yapılar da bu çerçevede ideolojik mekanizmaların fiilî yürütücüleri olmuşlardır. Irak yönetiminin 1955-57 yılları arasında Suriye yönetimini devirmek maksadıyla giriştiği birkaç darbe teşebbüsünün başarısız olması ordu ve BAAS mensupları arasındaki radikal-sol-milliyetçi eğilimlerin yükselişini engellemekten ziyade daha da güç kazanarak Nasır liderliğindeki Mısır'a yakınlaşmalarına sebep olmuş ve yaşanan bu gelişmeler neticesinde Suriye ile Mısır yönetimleri 1 Şubat 1958 tarihinde Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleştiklerini ilan etmişlerdir.(Orhan, 2000:187) Bu durum Bağdat yönetiminin bölgeye yönelik geliştirmek istediği politikaların hüsrarla sonuçlanmasını, Nasır'ın bölge nezdinde itibar ve güç kazanmasını, Irak'ın Arap coğrafyasındaki etkinliğinin azalmasını ve tüm bunların neticesinde Irak içerisinde politikacılar ve askerî erkândan oluşan rejim karşıtı muhaliflerin daha güçlü bir konum kazanmalarını beraberinde getirmiştir.(Romero, 2011:77)

4. 1958 DARBESİ

Arap milliyetçiliğinin lideri konumuna yükselen Nasır liderliğindeki Mısır'ın Irak'ın uzunca yıllardır birlikte federasyon inşa etmeye çalıştığı Suriye ile birleşmesi karşısında Bağdat yönetimi bir diğer Haşimi Hanedanlığı ülkesi olan Ürdün ile Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin ilanından iki hafta sonra 14 Şubat 1958'de Kral II. Faysal'ın liderliğinde Arap Federasyonu'nun kurulduğunu ilan etmiştir.(Simon, 1974:321) Yeni federasyona her iki ülkenin de batı ile olan yakın işbirlikleri dolayısıyla Kahire'nin çok sert tepki vermesinin yanında Irak'ın içinde de muhalif gösteriler yapılmaya başlamıştır.(Yılmaz, 2004:122) Gösterilerin ana teması bu birleşmenin Mısır karşısında bir Arap birliğinden ziyade Haşimi Hanedanlarının kendi tahtlarını korumak için yaptıkları şekildeydi. Bu gelişmenin ardından

1958 yılı itibariyle görev süresi dolan ve anayasaya göre bir daha cumhurbaşkanı seçilmesi mümkün olmayan Lübnan'ın Hıristiyan lideri Camille Chamoun'un anayasa değişikliği yaparak görev süresini uzatmaya çalışması diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi Nasır yanlısı milliyetçilerin tepkisi ile karşılanmış ve ülke içerisinde silahlı çatışmalar meydana gelmeye başlamıştır.(Oran, 2004:633) Mısır etkisinden kendisini muaf tutabilen Lübnan topraklarında iç karışıkların artmaya başlaması Irak ile birlikte aynı federasyon çatısı altındaki Ürdün'de de endişe ile takip edilmiştir. Arap Federasyonu'nun başbakanı sıfatı ile Nuri Said'in dönemin Irak başbakanı Kürt asıllı Ahmet Muhtar Baban'dan Irak'ın finans kaynaklarını Arap Federasyonu'na destek olmak için kullandırması isteğine olumsuz bir cevap alması sonrası Baban'ın istifa etmesi, halk nezdinde ve siyaseten Nasır'ın etkisinin artmaya başlaması ve Lübnan'da Nasır'ın dahli olduğu iddia edilen karışıklıkların varlığı Nuri Said'in Ürdün'e askerî birlikler sevk etme kararı almasına sebep olmuştur.(Eppel, 2004:146) 1952 yılında Mısır'da monarşinin yıkılarak yerine Cumhuriyet rejiminin kurulmasını sağlayan Hür Subaylar isimli oluşumun Irak'taki teşkilatının başında bulunan 1955'te tuğgeneralliğe yükselmiş olan Abdülkerim Kasım aynı yapının içindeki Albay Abdüsselam Arif ile birlikte ülkenin batısına giden askerî birliklerin komutanı olarak 14 Temmuz 1958'de başkent Bağdat'tan geçerken bir darbe gerçekleştirerek monarşinin yıkıldığını ve yerine Cumhuriyet'in kurulduğunu ilan etmişlerdir.(Dursun, 2001:538) Arap Federasyonu Başbakanı Nuri Said'in askerî birliklerin bir kısmını Ürdün'e gönderme emrini vermesi Tuğgeneral Kasım'ın 1934 yılında Bağdat Askerî Akademisi'ni bitirdiğinden bu yana hep hedefi olduğu iddia edilen (Romero, 2011:92-93) monarşiyi devirmek için çok büyük bir fırsat olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu coğrafyasında gelişen olaylar 1950'li yıllardan itibaren Irak ordusu içinde gizli bir teşkilatlanma gösteren Hür Subaylar Hareketi için farklı anlamlar taşımıştır. Zira 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda Arap ülkelerinin İsrail karşısında yaşadığı hezimet gururlarını incitirken, 1952 yılında Mısır'da Monarşi'nin yıkılarak Cumhuriyet Rejiminin kurulması bir ümit ışığı olmuş, 1955 yılında Irak'ın aralarında İngiltere'nin de olduğu bir grup ile Bağdat Pakti'ni kurması öfkelerini arttırmış ve 1956 Süveyş Kanalı Krizi'nde Nasır liderliğindeki Mısır'ın başarı göstermesi umutlarını tekrar yeşertmiştir.(Romero, 2011:93-95) Tüm bu gelişmeler yaşanırken mevcut Irak yönetimine Hür Subaylar Hareketine dair bilgiler gelmesine rağmen tam anlamı ile bir önlem alınmamış ve bu durum da Hür Subaylar Hareketi'nin bir darbe girişimi için planlar hazırlamasının önünü açmıştır.

Tüm dünyada büyük bir şaşkınlık ile karşılanan darbe, Abdüsselam Arif komutasındaki birliklerin Bağdat'ta bulunan stratejik öneme sahip resmi birimleri ele geçirmesi, kuşatılmış Saray içerisinde telefonla saatler süren müzakereler

sonrasında Kral II. Faysal ve Naib Abdülilâh'ın ve bir gün sonra kadın kıyafetleri ile kaçmak üzereyken yakalanan Nuri Said'in öldürülmesi, Cumhuriyetin kurulduğunun ilan edilmesi ile başlamış, General Abdülkerim Kasım'ın öğleden sonra saatlerinde Bağdat'a gelerek Başkomutan, Başbakan ve Savunma Bakanı sıfatlarını, Abdüsselam Arif'in de hem Başkomutan vekilliği hem de Başbakan vekilliği ile İçişleri Bakanlığı sıfatlarını alması ile devam etmiştir.(Sorby, 2005:32-37) Kasım liderliğindeki darbe sonrası yeni Irak Cumhuriyeti'ni diğer birçok Arap ülkesi gibi Nasır liderliğindeki Birleşik Arap Cumhuriyeti de büyük bir memnuniyetle karşılamış ve ilk tanıyan ülke olmuştur. Yaşanan gelişmeleri Nasır'ın etkisinin genişlemesi olarak değerlendiren ve endişe ile takip eden Lübnan Lideri Chamoun'un daha evvel yapmış olduğu yardım talebine ABD, Eisenhower Doktrini'ni ilk kez uygulamaya koyma şeklinde 15 Temmuz günü olumlu cevap vererek Beyrut'a asker çıkarmış ve Irak ile birlikte Arap Federasyonu üyesi olan Ürdün ise olayların Ürdün'e sıçramasından korkarak İngiltere'nin yardımına başvurmuş ve İngiltere de 17-18 Temmuz tarihlerinde Ürdün'e asker göndermiştir. (Yılmaz, 2004:120-121) Yeni rejimin başta Sovyetler olmak üzere Birleşik Arap Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti ve diğer sosyalist ülkeler ile ilişkilerini Monarşi yönetimine kıyasla geliştirme isteği yeni rejimin batıdan ve özellikle İngiltere'den bağımsız bir dış politika izleyeceğinin emareleri olmasına rağmen Bağdat Paketi içerisindeki en yakın müttefiki olan Türkiye 31 Temmuz'da ABD ve İngiltere de 1 Ağustos tarihinde yeni yönetimi tanıdığını ilan etmiştir.(Sorby, 2005:39) Batı ile olan ilişkilerini zayıflatma yönünde Irak'ın kurucu unsuru olduğu Bağdat Paketi'nden Mart 1959 tarihi itibarıyla ayrılması, Birleşik Arap Cumhuriyeti ile sıkı ilişkiler geliştirmesi, SSCB ve diğer sosyalist ülkeler ile yakın işbirliği ve anlaşmalar imzalaması, bölge ve Arap devletleri arasındaki konumunun muhafazakâr ve Batı yanlısı olmaktan radikal, devrimci, tarafsız ve SSCB ile yakın ilişki ağı şeklinde bir konuma evrilmesine sebep olmuştur.(Eppel, 2004:155-156)

Yeni rejim Irak içerisinde farklı toplum kesimleri tarafından büyük bir sevinç ile karşılanmıştır. Zira 1920'lerden itibaren yaşanan siyasî, ekonomik, sosyal vb. tüm olumsuzlukları İngiltere ile sıkı işbirliği halinde olan Haşimi Hanedanlığı'nın politikalarından kaynaklandığını iddia edenler senelerce bu yönetimin değişmesi için farklı mecralarda mücadele etmişlerdir. Kasım yönetimi Haşimi Hanedanlığı dönemindeki yanlış politikalar neticesinde ortaya çıktığını iddia ettiği özellikle toplumun fakir kesimleri için iyileştirici politikalar geliştirme yönünde sözler verip buna uygun politikalar geliştirmiştir.(Holden, 2012:166-167) Zira ekmek ve unun fiyatının azaltılması, kira ücretlerinin düşürülmesi, çalışma saatlerinin 9 saatten 8 saate indirilmesi, memur maaşlarına %20 zam yapılması, işletmelerin çalışanları için lojman tahsis etmelerinin zorunlu kılınması, yaşlılık

sigortasının yürürlüğe konulması, yetimler, öksüzler ve kimsesizler için sığınma evleri yapılması, dolaylı vergilerin azaltılıp doğrudan vergilerin oranlarının artırılması, aşiretlere özel bir statü kazandıran yasanın yürürlükten kaldırılması, evlenme yaşının 18'e çıkarılması ve çok eşliliğin yasaklanması, toprak reformu yasası ile zengin aşiret liderlerinin ellerinden topraklarının alınarak toprak kazanımlarına sınırlandırma getirilmesi ve hiç toprak sahibi olmayanlara dağıtılması, daha çabuk kalkınma için endüstrileşmeye ağırlık verilmesi şeklinde geliştirilen politikalar toplumun farklı kesimleri tarafından büyük memnuniyet ile karşılanmıştır. (Eppel, 2004:157-161)

Yeni yönetimin geliştirdiği politikalar milliyetçilik üzerinden bir gelişim seyri takip etmişse de Mısır lideri Nasır'ın kendi liderliğindeki Arap Milliyetçiliği siyasetine doğrudan dâhil olmayan Kasım, Irak siyasetinde etkin olan unsurlar ile birlikte uzlaşma yöntemini tercih etmiştir. Bu noktada Kasım yönetiminin ülke içerisinde en büyük destekçileri genellikle herhangi bir mal varlığı olmayan toplumun fakir kesimlerinin yanı sıra Irak Komünist Partisi, BAAS Partisi, Kürtler ve askerî erkân olmuştur. Komünist Parti bir taraftan özellikle SSCB ile geliştirilen ilişkiler üzerinden Irak'ın Doğu Bloğuna yakın bir tutum sergilemesine yönelik politikalar takip ederken, diğer taraftan da darbenin 2 numaralı ismi Abdüsselam Arif'in Nasır yanlısı politikalarının aleyhinde tüm ülke nezdinde gerçekleştirilen gösteriler ile General Kasım'ın Irak milliyetçiliği politikasının en büyük destekçisi olmuştur. (Alexander, 2008:254) BAAS Partisi ise Arap Milliyetçiliği üzerinden özellikle Nasır liderliğindeki Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne dâhil olunmasını isteyen siyasî ve askerî unsurlar öncülüğünde politikalar geliştirerek darbenin lideri Kasım'ın Arap Milliyetçiliği çizgisinden çıkmasına engel olmaya çalışmıştır. Ordu içerisinde farklı rütbelere nezdinde ise her iki oluşumu destekleyen unsurlar olmuş ve her kesim kendi taleplerini gerçekleştirebilmek için Kasım üzerinde etki yaratma gayretini göstermiştir. Bir diğer önemli unsur ise Irak'ın kuzeyinde yaşamakta olan Kürtler olmuştur. Kasım darbenin hemen ardından Sovyetler Birliği'nde sürgünde bulunan Molla Mustafa Barzani'yi Kürtler üzerinde etki kurmak amacıyla Irak'a davet etmiştir. (Franzén, 2011:172) Zira darbenin gerçekleşmesinin ardından Kasım yönetiminin Arap olmayan toplumlara yönelik Monarşi yönetimine nazaran daha ılımlı yaklaşımı ve 27 Temmuz'da ilan edilen geçici Irak Anayasası'nda Kürtlerin Araplarla birlikte Irak Cumhuriyeti'nin iki ana ortak unsuru olduğu ve haklarının tanınacağına vurgulanması Barzani liderliğindeki Kürtlerin Komünistlerle birlikte Kasım rejiminin en büyük destekçileri hatta yaşanan bazı olaylar karşısında silahlı destekçileri olmasını sağlamıştır. (Ghareeb, 1981:38)

Gerçekleştirdiği askerî darbe ile monarşi yönetimine son vererek özellikle siyasî organizasyonların daha rahat hareket etme kabiliyetine sahip olmalarını

sağlayan Kasım yönetimi kendisine destek olan ve yönlendirme gayreti içerisinde bulunan unsurların farkında olarak daha da güçlenmesinden çekindiği bu oluşumları kademeli bir şekilde saf dışı bırakmayı başarmıştır. Darbe sonrası Arap milliyetçiliğinin tek lideri olarak gördüğü Nasır (Galvani, 1972:8) ile temas kurarak Irak'ın da Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne dâhil olması için mücadelesini hem şahsî hem de Irak ordusu ve siyasetindeki unsurlar aracılığıyla yürütme gayreti gösteren darbe'nin 2 numaralı ismi Abdüsselam Arif bizzat Kasım tarafından Başkomutan vekilliği ve Başbakan vekilliği ile İçişleri Bakanlığı görevlerinden alınıp önce büyükelçi olarak atanarak Irak'tan uzaklaştırılmış daha sonra da Bağdat'a dönmek isteyince yeni bir etki yaratmaması için hapse mahkûm edilmiştir.(Polk, 2007:125) Bununla birlikte Nasır yanlısı Arap Milliyetçiliği politikası geliştirmeye çalışan unsurlar Abdüsselam Arif nezdinde saf dışı bırakılmaya çalışılmışsa da bu durum söz konusu unsurların tam anlamı ile ne devlet yönetiminden ne de ordudan uzaklaştırılmasını sağlayamamış hatta aksine marjinalleşmelerine sebep olmuştur.(Alexander, 2008:255) 1958 Darbesi'nin Arap milliyetçiliği ekseninde Nasır ile bir bütünleşmeyi beraberinde getireceğine inanan Irak'taki milliyetçi unsurlar Kasım'ın politikalarından rahatsız olmaya başlamışlardır. Bu rahatsızlıklar Abdüsselam Arif'in sınıf arkadaşları olan Abdülvahhab Şavvaf ve Nazım Tabakçalı'nın Musul bölgesinde emirleri altında bulunan askerî birliklerle birlikte 1959 yılının Mart ayında bir darbeye kalkışmalarını ve bu teşebbüsün de Kasım'ın diğer destekçileri olan Komünist Parti unsurlarınca kanlı bir şekilde bastırılmasını beraberinde getirmiştir.(Bill, 1969:59) Bu durum Kasım'ın içinden çıktığı Irak ordusu içerisinde BAAS taraftarı kurmayların yerine Komünist Parti taraftarı yeni isimleri komuta kademesine atmasına sebep olmuştur. Zira halkın orduya olan güveninin sarsılmaması için ordunun herhangi bir siyasî oluşuma taraftar olmayarak her daim birlik içerisinde olması gerektiği uyarılarını Haziran ayı içerisinde dillendiren Kasım (Bill, 1969:58-59) bu söyleminin üzerinden 1 ay geçmeden Kerkük vilayetinde BAAS taraftarlarının yerine bizzat kendisi tarafından atanmış olan Komünist Parti taraftarı komuta kademesinin denetiminde bölgede yaşamakta olan özellikle Türkmen nüfusa karşı gerçekleştirilen katliama tanık olmuştur.(Rubin, 2007:364-365) Bu noktada ideolojik değerlendirmelerden ziyade ırk ayrımına dayalı kin ve kişisel düşmanlıkların ön plana çıkması Komünistlerin yanında onlarla birlikte Kasım rejiminin sadık destekçileri olan Kürtlerin de Türkmenlere karşı bir mezalimi gerçekleştirmelerine sebep olmuş hatta Kasım Kerkük olaylarını acımasızlık ve barbarlıkta Cengiz Han'ın yaptıklarını aştığını söyleyerek sert bir dille kınamıştır.(Jwaideh, 2014:544-545) Monarşi yönetimine son verilmesine rağmen ülke içerisinde tam anlamı ile birlik sağlanamamış ol-

ması Irak'ın darbe üzerinden 1 yıl geçmemiş olmasına rağmen benzeri tablolar ile karşılaşmasına sebep olmuştur.

Abdülkerim Kasım Arap milliyetçiliğine karşı olmamakla birlikte Nasır liderliği altında Irak'ın egemenliğine hanel getirecek bir birlikten ziyade Irak'ın toprak bütünlüğü ve egemenliği çerçevesinde milliyetçi bir çizgide politika geliştirmiştir. Bu yüzden de kendisine darbe sürecinde destek vermiş olan ama Nasır yanlısı tutum sergileyen ve yapmak istediği reformlara karşı çıkan tüm unsurlar ile yollarını kademeli bir şekilde ayırmıştır. Kasım'ın Irak'ın birliği ve bütünlüğü için geliştirdiği politikalarını destekleyen unsurlardan biri de hiç şüphesiz Kürtler olmuştur. Zira Mısır ile Arap Milliyetçiliği çerçevesinde gerçekleştirilmesi muhtemel bir birleşme halinde Kürtlerin geçici anayasada belirtildiği üzere Irak'ın iki ana ortak unsurundan biri olma niteliğinden ziyade önemsiz bir azınlık konuma dönüşmesi ve bu durumun da yeni rejimin karşısında yer almak gibi bir olayı tetiklemesinden çekinen Kasım yönetimi Kürtler ile iyi ilişkiler geliştirmiştir.(Eppel, 2004:166) Fakat Barzani liderliğindeki Kürtlerin güçlenmesinden çekinen Kasım'ın diğer bazı Kürt aşiretlerini gizlice desteklemesi ve toprak reformu ve tarım gelirlerini vergilendirme ile ilgili bazı girişimlerde bulunması yeni rejim ile destekçisi Kürtlerin ilişkilerinin gerilmeye başlamasına sebep olmuştur. Tarım ve hayvancılık ile geçimini sağlayan bir aşiretin reisi olan Barzani, Bağdat yönetiminin uygulamaya çalıştığı toprak reformuna sert bir şekilde karşı çıkmıştır.(Kurubaş, 2003:32) Barzani'nin ülkenin kuzeyinde yaşamakta olan Kürtler nezdinde otorite kurmaya başlaması ve geçici anayasada ülkenin Araplarla birlikte ana unsurları oldukları ifadesinin kendilerine ekonomik, sosyal ve kültürel alanda daha fazla hak tanıyacağı umudunun yavaş yavaş azalması ile birlikte 1 Temmuz 1961 tarihinde hükümetten özerklik talebinde bulunmuş ve bu talebin reddedilmesinin ardından da Bağdat yönetimine karşı silahlı mücadele başlamıştır.(Ghareeb, 1981:39)

Ortadoğu coğrafyasının en hareketli dönemlerinden biri olan 1950'li yıllarda Nasır liderliğinde hızlı bir gelişme seyreden Arap milliyetçiliği politikalarının zirvesi hiç şüphesiz Mısır ile Suriye'den müteşekkil Birleşik Arap Cumhuriyeti olmuştur. Birleşme sonrasında Suriye'nin tüm idarî kadrolarının Nasır taraftarlarınca doldurulması, eski yönetim kadrolarının görevden alınması ve özellikle yürütülmeye çalışılan toprak reformunun söz konusu grubun ekonomik çıkarlarına zarar vermesi, Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin bakanlar kurulu kabinesinin Kahire'de olması ve kararların sadece buradan alınması gibi Nasır'ın merkezîyetçi bir yapı inşa etmesi Suriye tarafında büyük rahatsızlığa sebep olmuş ve nihayetinde 28 Eylül 1961 tarihinde subaylar ve muhafazakâr politikacılardan oluşan bir grup darbe gerçekleştirerek Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrıldığını ilan etmiştir.(Devlin, 1991:1400-1401) Bu durum Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti-

ti'nden ayrılması taraftarı olan ve böylelikle Nasır'a ve politikalarına zarar vermiş olacak ve önemli bir tehdit olarak algıladığı Nasır'ı kendi sınırlarından uzaklaştırmış olacak olan Kasım yönetimi (Orhan, 2000:187) için memnuniyet verici bir gelişme olmuştur. Suriye'de gerçekleştirilen darbenin hemen ardından Kasım ile Suriye'nin yeni devlet başkanı olan Nazım Kutsi'nin Nasır'ın politikalarına karşı işbirliği mekanizması oluşturmak ve iki ülkenin bir birlik çatısı altında birleşmesini sağlamak amacıyla görüşmeler gerçekleştirmiş olmalarına rağmen Suriye'de bu defa doğrudan askerler tarafından bir darbenin daha gerçekleştirilmesi ve Kasım'ın bunu kontrol edememesi ile söz konusu süreç akamete uğramıştır. (Eppel, 2004:193)

Bağdat yönetiminin Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ayrılmış olan Suriye ile tam bir işbirliği sergileyememesi, daha evvel Kasım'ın yanında yer alarak politikalarına destek vermesine rağmen yolların ayrılmaya başlaması ile birlikte ülkenin kuzeyindeki Kürtlerin Barzani liderliğinde silahlı bir mücadele başlatması, iç politikada sürekli bir karmaşa halinin olması ve 1958'den bu yana gerçekleştirmek istediği reformların tam anlamı ile bir başarı getirememiş olması Kasım yönetiminin ülkeyi idare etme noktasında sorunlar yaşamasına sebep olmuştur. Bunun yanında 1961 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanan Kuveyt'in geçmişten itibaren Irak'ın bir parçası olduğunu belirterek ilhak etmek için başlatılan askerî girişimin başta İngiltere ve Arap Birliği ülkeleri tarafından engellenmesi Kasım yönetimini gerek iç politikada gerekse de dış politikada zora sokmuştur. (Özcan, 2003:65) 1958'den bu yana destekçileri konumundaki ordu, Komünist Parti, Kürtler ve BAAS Partisi'nin desteğini zaman içerisinde kaybeden ve darbe sonrasında herhangi bir yeni siyasî parti kurma girişiminde bulunmayarak seneler içerisinde kendisine siyasî bir taban oluşturamayan Kasım kendi şahsı nezdinde bir liderlik oluşturma gayreti göstermişse de geniş halk kitlelerine hitap edebilen siyasî oluşumlar karşısında bunda da tam anlamı ile başarılı olamamıştır. (Eppel, 2004:192-193)

5. 1963 DARBESİ VE SONRASI

Kasım yönetiminin 1958 yılındaki popülerliğini kademeli bir şekilde kaybetmeye başlaması bu sürecin etkenlerinden biri olan BAAS Partisi'nin ön plana çıkmasını da beraberinde getirmiştir. 1949 yılından itibaren Filistinli mülteciler ile Suriye ve Lübnan'da okuyan Iraklı öğrenciler tarafından Irak toprakları üzerinde filizlenmeye başlayan BAAS ideolojisi 1958 yılında Kasım yönetimini desteklerken daha sonra bizzat Kasım tarafından saf dışı bırakılmış ve özellikle kendi içerisinde yaşadığı çatışmalar dolayısıyla 1962 yılına kadar bir yer altı organizasyonu olarak faaliyet gösteriyorken de toplumun çok farklı kesimlerinin ama

özellikle ordu mensuplarının katılımı ile birlikte üye sayısını arttırmıştır.(Yılmaz, 2004:141-142) Irak'ın kısa denilebilecek siyasî tarihi içerisinde örgütlenme noktasında geçmişte Komünist Parti'nin sağladığı yapının bir benzerini oluşturan BAAS Partisi bu yapı sayesinde 1960'ların başlarından itibaren Irak toprakları üzerindeki en örgütlü oluşum haline gelmiştir. Üye sayılarının diğer siyasî organizasyonlara göre az olmasına rağmen Kasım yönetiminin eski dönemlerine nazaran daha gevşek bir yönetim şekli benimsemesi ve çok iyi bir şekilde örgütlenmeleri neticesinde daha öncelerden darbe hazırlıkları yapan BAAS Partisi taraftarları 8 Şubat 1963 tarihinde bir darbe gerçekleştirerek Kasım yönetimini devirmiş ve kısa bir yargılamanın neticesinde Kasım'ı öldürmüşlerdir.(Eppel, 2004:204-206) Böylelikle geçmişteki bazı örneklerinde de olduğu gibi askerî bir darbe ile yönetime gelen Kasım da yine askerî bir darbe ile devrilmiş ve kendi ordusu tarafından öldürülme bahtsızlığına mahkûm olmuştur.(Bill, 1969:58) Monarşi yönetimine son vererek Cumhuriyet rejiminin tesis edilmesini sağlayan Kasım yönetiminin en büyük destekçilerinden olan Komünist Parti taraftarları 1963 Darbesi'nden en fazla zarar gören unsurlar olmuştur. Zira SSCB etkisine girmesinden çekindiği Kasım yönetimine karşı darbenin gerçekleşmesini el altından desteklediği iddia edilen CIA'in de rolü ile Irak sokaklarında yüzlerce ve yine iddialara göre binlerce Kasım yönetimi ve Komünist Parti taraftarı öldürülmüştür.(Polk, 2007:129) Darbenin hemen ardından kurulan 'Ulusal Devrim Komuta Konseyi', BAAS üyesi olmadığı halde BAAS'a yakın bir tutum sergileyen Abdüsselam Arif'i Cumhurbaşkanı yaparken BAAS üyesi Hasan el-Bekr'i de başbakan yaparak yeni süreci şekillendirmeye başlamıştır. Mart ayı içerisinde Suriye'deki BAAS Partisi'nin bir darbe gerçekleştirerek yönetimi ele geçirmesinin ardından her iki yeni yönetim kademesi Arap milliyetçiliği çerçevesinde Irak ile Suriye'nin bir federasyon çatısı altında birleştirilmesi yönünde adımlar atmıştır. Fakat gerek Suriye'de BAAS hareketi içerisindeki fikir ayrılıkları ve gerekse de Irak'ta Abdüsselam Arif'in 18 Kasım 1963 tarihinde yeni bir darbe yaparak BAAS üyesi unsurları yönetimin dışına itmesi bu sürecin akamete uğramasına neden olmuştur.(Orhan, 2008:188) Arif'in bu hamlesi BAAS'ın hedeflerine ulaştıklarını umut ettikleri bir anda mevzi kaybetmelerine sebep olmuştur. Diğer taraftan Arif'in BAAS ile olan teması tamamen sona ermemiştir. Zira başta Başbakan Hasan el-Bekr'in etkisiz ve 1964 yılında yürürlükten kaldırılan Cumhurbaşkanı Yardımcılığı görevine atanması gibi Arif'e sadakat gösteren bazı BAAS üyeleri çeşitli kademelerde yer almaya devam etmişlerdir.(Eppel, 2004:218-219)

Kasım yönetiminde olduğu gibi Abdüsselam Arif yönetimi döneminde de önemli gündem maddelerinden biri Kürtler olmuştur. BAAS'ın darbe hazırlıkları yaparken temasta bulunduğu unsurlardan biri olan Kürtler Bağdat yönetimine

karşı Kasım döneminde başlattıkları silahlı mücadeleye darbenin hemen sonrasında ara vermişler ve yeni yönetim ile yapılan müzakerelerde Kürtlerin ekonomik, sosyal, siyasî haklarının tanınması ve nihayetinde Irak'ın kuzeyinde bir Kürt yönetiminin tesis edilmesi şeklindeki taleplerinin Irak'ın dağılmasına sebebiyet vermesinden çekinen Bağdat yönetimi tarafından olumlu karşılanmaması karşısında ise tekrar silaha sarılmışlardır.(Ghareeb, 1981:57-67) Arif iç politikada siyasî ve askerî olarak Kürtler ile mücadele ediyorken bir taraftan da orduyu tam bir denetim altına alarak kendisine karşı olası bir girişimin de önüne geçmesi ve iç istikrarı kendi otoriter kişiliği tekelinde tesis etmesi için yakın bir akrabasının komutası altında daha sonra Cumhuriyet Muhafızları olarak adlandırılacak oluşumu kurmuştur.(Polk, 2007:130) Böyle bir oluşumun varlığı Arif'i bazı girişimler karşısında korumuştur. Zira söz konusu oluşum 1965 yılında bir yurt dışı seyahati esnasında Nasır taraftarı olan Hava Kuvvetleri eski komutanı ve daha 6 günlük başbakan olan Arif Abdülrezzak'ın darbe girişiminin bizzat Abdüsselam Arif'in kardeşi Abdurrahman Arif ile birlikte engellenmesindeki en büyük etken olmuştur.(Eppel, 2004:225) Daha sonraları ülkenin başına geçecek olan Saddam Hüseyin de iç politikada kendi otoriter yönetimini taviz vermeden sürdürebilmek için Cumhuriyet Muhafızlarını sık sık kullanmıştır.

Kasım döneminin başlangıcında olduğu gibi Abdüsselam Arif de ülkenin kalkınmasını sağlama adına ekonomi ve dış politika alanlarında bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu noktada Arif yönetimi ilk olarak bankacılık sektörünün, büyük endüstri kuruluşlarının, sigorta şirketlerinin ve ticarî kuruluşların millileştirilmesi aracılığıyla ekonomi üzerinde devlet kontrolünü tesis etmeye çalışmış fakat özellikle özel sektörün ve uluslararası müdahalelerin etkisi ile önce Irak toprakları üzerinden petrol çıkarma yetkisine sahip Irak Petrol Şirketi'nin haklarını genişleten bir anlaşma yapmış sonra ise buna mukabil Kasım döneminden kalan Irak Ulusal Petrol Şirketi'ni canlandırmaya çalışmış ve Fransızlara ülkede petrol arama yetkisi veren başka bir anlaşma da imzalamıştır.(Galvani, 1972:9) Özellikle ekonomi alanında uygulanan bu iki farklı yaklaşım başbakanlık koltuğuna oturan isimlerin politik tutumlarından kaynaklanmıştır. Zira 1958 yılından bu yana başbakanlık koltuğuna oturan ilk sivil isim olan Bağdat Üniversitesi Hukuk Fakültesi eski dekanı Sünni, Abdurrahman el- Bazzaz 21 Eylül 1965 yılında kurduğu hükümetinde askerlerin yönetimdeki etkisini azaltıp sivil bir idarî mekanizma oluşturmuş, kendisinden önceki Tahir Yahya hükümetinin kaynakların merkezden yönetilmesi ve millileştirme politikalarından ziyade ülkenin kalkınması ve endüstrileşmesi için çok önemli gördüğü özel sektörün gelişmesine imkân veren politikalar geliştirmiş ve bunları destekler mahiyette bölge ve dünya ülkeleri ile sıcak temaslar kurma gayreti göstermiştir.(Eppel, 2004:225-228)

Abdüsselam Arif yürüttüğü politikalar dolayısıyla çok sayıda muhalife sahip olsa da özellikle Cumhuriyet Muhafızları ile kendisine karşı girişilebilecek bir darbeyi bertaraf edebilecek mekanizmayı oluşturmuştur. Fakat 1966 yılı Mart ayında gerçekleşen bir helikopter kazası Irak siyasî tarihinde Abdüsselam Arif döneminin kapanmasına ve onun yerine yine asker olan kardeşi Abdurrahman Arif'in geçmesine neden olmuştur.(Yılmaz, 2004:142) Abdurrahman Arif döneminin de ilk başlarında ana gündem maddesi silahlı mücadele veren Kürtler olmuştur. Zira uzunca bir süredir silaha sarılmış olan Kürtler Irak'ın istikrara kavuşması önünde bir engel olarak kabul edilmiş ve sorunun çözümü için mücadele verilmiştir. Bu mücadele ve müzakerelerin neticesinde 1966 yılında, varılan bir uzlaşma neticesinde silahlı mücadele sona erdirilmiş ve 12 maddelik bir program hazırlanarak Kürtlere yasal bir statü verilmesi, Kürt azınlık kanununun çıkarılması, Kürtlerin yaşadığı yerlerde Kürtçe'nin ikinci dil olarak okutulması gibi haklar tanınmıştır. (Nakdimon, 2004:132) Her ne kadar bir uzlaşmaya varılarak Kürtlere bazı haklar resmiyette tanınmışsa da bunların fiiliyata yansımaları gerek 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın vuku bulması gerekse bu uzlaşının mimarı olan el-Bazzaz hükümetinin düşmesi gibi nedenler dolayısıyla tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Bu noktada Kürtlerin de kendi aralarındaki özellikle sol görüşlü İbrahim Ahmet ve damadı Celal Talabani ile Barzani arasındaki görüş ayrılıklarının ortaya çıkması da sürecin sağlıklı ilerlemesinin önündeki engellerden biri olmuştur.(Ghareeb, 1981:74-77)

Abdüsselam ve Abdurrahman Arif yönetimlerinin politikalarından memnun olmayan ve en son Kürtler ile varılan mutabakatı da kabullenemeyen Nasır taraftarı sabık darbeci Hava Kuvvetleri eski Komutanı Arif Abdülrezzak'ın bir başarısız darbe girişiminde daha bulunmasının yanı sıra Nasır, Komünist Parti ve BAAS Partisi taraftarlarının Arif yönetimine karşı son derece sert muhalif tutumları Abdurrahman Arif yönetiminin zayıflamaya başlamasına neden olmuştur. Ayrıca 1967 Arap-İsrail Savaşı'nda Irak'ın diğer Arap ülkelerine tam anlamıyla destek olmadığı gerekçe gösterilerek ülke genelinde gerçekleştirilen gösterilerin bastırılmaması Arif yönetiminin güçten düştüğü izlenimini arttırmıştır. (Polk, 2007:131)

Irak toprakları üzerindeki örgütlenmesini çok sağlam bir şekilde gerçekleştiren BAAS Partisi sayıları az olmasına rağmen üyelerinin devlet ve ordu kadrolarındaki konumları dolayısıyla son derece büyük bir etki alanına sahip olmuşlardır. Nitekim 1958 yılından bu yana içeride ve dışarda tam bir çekişme ve kaos ortamına şahitlik eden halk doğrudan siyasete müdahil olmaktan çekinir olmuş, onların yerine genelde askerî sığara sahip insanlar politikayı ve yönetimi tayin eder olmuşlardır. Komünist Parti'nin özellikle 1963 Darbesi'nden sonra çok büyük bir darbe alması, Nasır yanlısı politikaların özellikle İsrail ile olan savaşlar

neticesinde etkisini kaybetmeye başlaması ve mevcut siyasî oluşumların geniş kitlelere hitap edememesi ile birlikte siyasî alanda BAAS Partisi kendisine eşsiz bir hareket alanı yaratmıştır. Diğer taraftan Suriye BAAS Partisi'nde ise 23 Şubat 1966 tarihinde bizzat kurucu lider olan Michel Aflak'ın parti yönetiminden uzaklaştırılarak sürgüne gönderilmesi Aflak ile yakın temas halinde olan Hasan el-Bekr liderliğindeki Irak BAAS Partisi ile aralarının açılmasına ve her iki oluşumun da kendilerini BAAS'ın gerçek temsilcileri addetmelerine neden olmuştur.(Orhan, 2000:188-189) Irak'taki BAAS Hareketi seçimlerin gerçekleştirilmesi, Başbakan'ın görevden alınması, bir koalisyon hükümeti kurulması ve İsrail'e karşı daha sert bir politika yürütülmesi gibi talepleri ile Arif yönetimi nezdinde baskısını arttırmaya başlamış ve nihayetinde 18 Temmuz 1968 tarihinde Abdurrahman Arif'i kansız bir darbe ile devirip yerine Hasan el-Bekr'in Cumhurbaşkanı olmasını sağlamış, 30 Temmuz'da ise Savunma Bakanı Abdurrahman Davut'un Ürdün ziyareti esnasında bir darbe daha gerçekleştirerek BAAS üyesi olmayan Davut ve başbakan Abdülrezzak Naif'i saf dışı bırakmışlardır.(Eppel, 2004:241-242)

BAAS'ın Irak'ta gerçekleştirmiş olduğu 1968 Darbesi ile 2003 yılına kadar uzanacak olan BAAS iktidarı dönemi başlamıştır. Geçmişte yaşanan örnekler dikkate alınarak tüm ülke genelinde herhangi bir darbe girişiminin olmaması için BAAS Hareketi 1914 doğumlu Hasan el-Bekr ve 1937 doğumlu Saddam Hüseyin'in liderliğinde BAAS üyesi olmayan unsurları saf dışı bırakarak örgütlü bir şekilde tüm idari mekanizmaya hâkim olmuştur. Zira henüz 32 yaşında olmasına rağmen Saddam Hüseyin iki yıl içerisinde darbe sonrası oluşturulan Devrim Komuta Konseyi Başkan vekili, Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Irak Baas Partisi Bölgesel Komuta Merkezi Genel Sekreter Vekili görevlerini üstlenerek darbenin en güçlü 2. adamı konumuna yükselmiş ve ilerleyen yıllarda kendisine 24 yıl yönetimde kalma kudreti verecek yapıyı otoriter bir şekilde inşa etmiştir.

6. SONUÇ

Yüzyıllar boyunca Osmanlı egemenliğinde bulunan toprakların I. Dünya Savaşı akabinde savaşın galip devletleri tarafından paylaşılarak yeni yönetim kadrolarının oluşturulması söz konusu topraklar üzerinde yaşayan toplumlar nezdinde tam anlamı ile kabul görmemiştir. 1920'lerin başlarından itibaren İngiltere'nin mandası haline gelen Irak coğrafyasında da benzeri bir durum ortaya çıkmış ve Haşimi Hanedanlığı'nın yönetimi Iraklılar tarafından hoş görülmemiştir. Bu durum İngiltere'nin gölgesinde hareket eden Haşimi Hanedanlığı ve onun oluşturduğu siyasî yönetim kademesinin çeşitli siyasî oluşumlar tarafından ortadan kaldırılması gereken bir hedef olarak görülmesini beraberinde getirmiştir. İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasından birkaç sene sonra ilk darbe deneyimini

yaşayan Irak ilerleyen seneler içerisinde çok sayıda darbenin yaşandığı bir coğrafya haline gelmiştir. Zira bu darbelerin ilk hedefi resmi olarak bağımsız olsa da İngiltere'nin tahakkümünden kurtulamayan siyasî yönetimin devrilmesi olmuştur. Bağdat yönetimini ellerinde bulunduran siyasî kadrolar ise bu tarz darbeler karşısında kendilerinin yönetimden uzaklaşmalarının İngiltere'nin politikalarını sekteye uğratacağı ihtimali üzerinden her daim İngiltere'den siyasî, ekonomik ve hatta askerî destek sağlamışlardır. Zira I. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında baş gösteren ayaklanmaların olduğu kadar ilerleyen yıllarda Şiilerin, Kürtlerin ve İngiltere karşıtı milliyetçi askerî unsurların teşebbüsleri İngiltere'nin askerî desteği ile bertaraf edilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin yavaş yavaş Ortadoğu coğrafyasından çekilmesi ile birlikte zayıflayan İngiltere etkisi karşısında Arap eksenli Ortadoğu coğrafyasında gelişen bazı olayların da yarattığı olumlu hava neticesinde 1958 yılında General Abdülkerim Kasım liderliğinde gerçekleşen darbe Irak topraklarındaki onlarca yıllık Haşimi Haedanlığı'nı sona erdirerek Cumhuriyet rejimini tesis etmiştir. Başta Ortadoğu coğrafyası olmak üzere yarattığı etki itibariyle bölge ve dünya genelinde önemli bir gelişme olarak telakki edilen söz konusu darbe Irak toplumunun büyük bir kesimi tarafından memnuniyet ile karşılanmış ve desteklenmiştir. Başlangıçta uygulamaya konulan bazı politikalar Iraklıların daha ferah bir toplum olması yönündeki adımlar olarak görülse de Ortadoğu'da ortaya çıkan ve bir çığ gibi büyüyen Arap milliyetçiliği Irak için de bir sorun teşkil etmeye başlamıştır. Zira tüm Ortadoğu coğrafyasında "vatanıyye" mi yoksa "kavmiyye" anlayışının mı kabul görüleceği meselesi Irak'ı da içine almış ve her iki fikrin taraftarları Irak'ın geleceğini şekillendirme noktasında muktedir olma mücadelesine gark olmuşlardır. Söz konusu mücadele fikrî ve siyasî boyutta kalmamış Irak'ın makûs talihi haline gelen darbeler aracılığıyla fiiliyata yansıtılmıştır. Nitekim 1958 Darbesi'nin üzerinden 1 yıl geçmeden başlayan darbeler serisi 1963 yılında BAAS Partisi'nin bir darbe ile yönetimi ele geçirip 9 ay sonra başka bir darbe ile saf dışı kalması ve nihayetinde 1968 yılında BAAS'ın 2003 yılına kadar uzanacak olan iktidarının temellerini atan bir darbe gerçekleştirmesi ile devam etmiştir. Bu noktada BAAS Hareketi'nin geçmişten itibaren iktidarı ele geçirebilmek için verdiği gizli mücadele sadece Irak ile sınırlı kalmamış kurulduğu topraklar olan Suriye'de de geçerli olmuştur. Fakat BAAS içerisindeki farklı siyasî yaklaşımlar iki ülkenin aynı siyasî oluşumlar tarafından yönetilmesine rağmen ortak bir politika üretmelerinin önüne geçmiştir.

Irak'ın çok kısa bir süre zarfında bu kadar yoğun bir darbe süreci yaşamış olması halk nezdinde bir yılgınlığa sebep olmuş ve bu durum da güçlü bir liderliğin varlığını meşrulaştırıcı bir unsur olmuştur. Zira darbeler sonrası darbecilerin hepsi siyasî mekanizmaları kendi otoritelerine hanel getirmeyecek şekilde orga-

nize etmiş ama neredeyse tamamı da yine bizzat Irak ordusu içerisinde çıkan askerler tarafından öldürülerek dönemlerine son verilmiştir. Darbelerin failleri kendilerinden önceki dönemlerin yanlış politikalarını toplumun kötü durumu için gerekçe göstererek bazı reform niteliğinde uygulamalar hayata geçirmişler ancak gerek iç gerekse de dış politikada meydana gelen gelişmeler bunların önüne geçmiştir. Nitekim General Kasım ve Arif kardeşlerin hayata geçirmeye çalıştıkları politikalar iç ve dış gelişmeler ışığında tam anlamı ile başarıya ulaşamamış ve sekteye uğramıştır. Bu durum da bir sonraki darbe için gerekçe niteliği taşımıştır. Her ne kadar bazı reform niteliğinde uygulamalar söz konusu ise de Irak'ı içeride ve dışarda en fazla meşgul eden konu Arap Milliyetçiliği olmuş ve toplumun birbirinden farklı kesimleri bu konu üzerinden farklı cephelerde yer alarak mücadele vermişlerdir. Bu durum bir darbeler ülkesi haline gelen Irak'taki darbecilerin II. Dünya Savaşı öncesinde İngiliz etkisini gerekçe göstermesi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Arap Milliyetçiliği eksenli gelişmeleri gerekçe göstermelerini beraberinde getirmiştir. Tüm bunların neticesinde en büyük zararı hiç şüphesiz birbirinden farklı etnik ve dinî unsurdan müteşekkil Irak toplumu görmüştür.

KAYNAKÇA

- ALEXANDER, A. (2008). "Political Opportunities and Collective Action in The Iraqi Revolution 1958-59", *International Journal of Contemporary Iraqi Studies*, 2(2): 251-269.
- BE'ERI, E. (1970). "A Note on Coups d'etat in the Middle East", *Journal of Contemporary History*, 5(2): 123-129.
- BILL, J. A. (1969). "The Military and Modernization in the Middle East", *Comparative Politics*, 2(1): 41-62.
- DEVLIN, J. F. (1991). "The Baath Party: Rise and Metamorphosis", *The American Historical Review*, 96(5): 1396-1407.
- DURSUN, D. (2001). "Abdülkerim Kasım", *İslam Ansiklopedisi*, 24, 538-539.
- EPPEL, M. (2004). *Iraq from Monarchy to Tyranny*, University Press of Florida.
- EPPEL, M. (1998). "The Elite, the Effendiyya, and the Growth of Nationalism and Pan-Arabism in Hashemite Iraq, 1921-1958", *International Journal of Middle East Studies*, 30(2): 227-250.
- FRANZÉN, J. (2011). "From Ally to Foe: The Iraqi Communist Party and the Kurdish Question, 1958-1975", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 38(2): 169-185.
- GALVANI, J. (1972). "The Baathi Revolution in Iraq", *MERIP Reports*, 12, 3-11+14-22.
- GHAREEB, E. (1981). *The Kurdish Question in Iraq*, Syracuse University Press., New York.
- HARRIS, W. (2000). "Modern Irak'ın Stratejik Konumu", *Avrasya Dosyası Irak Özel*, 6(3): 50-65.
- HOLDEN, S. E. (2012). *A Documentary History of Modern Iraq*, University Press of Florida.
- ISAKHAN, B. (2012). *Democracy in Iraq*, Ashgate Publishing, UK.
- JWAİDEH, W. (2014). *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi: Kökenleri ve Gelişimi*, (Çev.) ÇEKEM, İ. DUMAN, A., 8.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KARPAT, K. (2015). *Osmalı'dan Günümüze Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul.
- KURUBAŞ, E. (2003). "Irak Kürt Hareketi: İç Çekişme-Dış Destek-Ayaklanma", (Ed.) ÖZDAĞ, Ü., LAÇİNER, S., ve ERKMEN, S., *Irak Krizi (2002-2003)*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara.
- KURŞUN, Z. (1997). "Haşimiler", *İslam Ansiklopedisi*, 16, 412-415.
- NAKDİMON, Ş. (2004). *Irak ve Ortadoğu'da Mossad*, (Çev.) EKİNCİ, A., Elips Kitap.
- ORAN, B. (2004). *Baskın Oran, Türk Dış Politikası, 1919-1980*, 9. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ORHAN, O. (2000). "Ortadoğu'nun Düşman Kardeşleri: Suriye ve Irak", *Avrasya Dosyası Irak Özel*, 6(3): 180-197.
- POLK, W. R. (2007). *Irak'ı Anlamak*, 1. Baskı, NTV Yayınları.
- ROMERO, J. (2011). *The Iraqi Revolution of 1958*, University Press Of America.
- RUBIN, A. H. (2007). "Abd al-Karim Qasim and The Kurds of Iraq: Centralization, Resistance and Revolt, 1958-63", *Middle Eastern Studies*, 43(3): 353-382.
- ÖZCAN, M. (2003). *Sorunlu Miras Irak*, 2. Baskı, Küre Yayınları.
- SEZAL, S. R. (2000). "Irak'ta Devlet ve Şiiler", *Avrasya Dosyası Irak Özel*, 3(6): 110-121.

SIMON, R. S. (1974). "The Hashemite 'Conspiracy': Hashemite Unity Attempts, 1921-1958", International Journal of Middle East Studies, 5(3): 314-327.

SORBY, K. R. (2005). "The Free Officers' Movement and the 1958 Revolution in Iraq", Asian and African Studies, 14(1): 22-44.

TURAN, Ö. (2003). Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu, Yeni Şafak Gazetesi Yayınları.

WILLIAMSON, D. C. (2004). "Exploiting Opportunities: Iraq Secures Military Aid from the West, 1953-56", International Journal of Middle East Studies, 36(1): 89-102.

YILMAZ, T. (2004). Uluslararası Politikada Ortadoğu, 1. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.

LATIN AMERICA COUP D'ETAT THE AFTERMATH

Donaldo Rafael ARMENTA

mellowman10@hotmail.com

Only the past can prove to us why it is important to remember it. Why should we understand our history and get a comprehension of facts and details to help us? How can we avoid making the same mistakes and give us the key to improve our lives as citizens of a nation?

A coup d'etat is used as an instrument of terrorism to commit acts of terror to people and it looks for ways to destabilize sovereign governments, like happened in Colombia in 1953 by General Gustavo Rojas Pinilla, who disempowered the country and used a military regime to rule the nation; in addition, making changes to the constitution and taking power from the people.

Military coups have a part Latin American nations. South America is evidence of this coup d'etat, for example, Bolivia (1971/1978), Paraguay(1954/1989), Chile(1973/1990), Brazil(1964/1985), Uruguay(1973/1985), Argentina(1976/1986) and Venezuela(1992/2002) reveal who terrorism can be used to manipulate people for their own purpose. In the Case of Venezuela, nowadays, it has a lot of repercussions and people are living the aftermath of this event.

Power is used manipulate minds, create non-existent demons in society, use the media as a medium of misinformation to fuel their mentality of terror. In Colombia, like Venezuela right now, a lot of people have been executed without a trial, or have disappeared without a trace, sorrows from families who could not get an answer where their relatives are.

These events prove to us why it is not important to do not forget our past and try to guide us in the path of future for our countries, cities, and people. Like Turkey on 15th July 2016, the world was shown how collective civilian resistance made a difference and stopped the Fethullahist terrorist organization. This event in Turkish history tried to affect the economy, culture, and psychology of the people. In South America, coup d'etat reveals our weakness. Talking about the unity of the society, corruption feeds this problem and it grows continually as an illness that can harm our freedom and peace.

To start to make a change and to avoid coup d'etat we need to become educated with our past mistakes. We need to understand how could this affect our lives and also the future of the next generations in aspects of the economy, social impact, and social development. It proves to us that terrorism is not the way to achieve peace for our people and the world.

In this era where fear dominates the masses, where ideologist is used to separate and make battles between the same people, same brothers, same communities, etc., we feel the time is running against us, nonstop. Using this fear the so-called "Leaders of the people" use this to manipulate societies, facts of which I am not the first to point out. But what happens on the Colombian-Venezuelan border has very little to do with the deported Colombians whose scandalous figure is already close to 10,000, all victims of a rogue attitude from Maduro's government. We are, in fact, facing a coup attempt. The smoke screen is thick.

It is true, for example, that the demented disparity between exchange rates, coupled with the ridiculous price of gasoline on the other side of the border, fills the area with mischief. Do they water a mountain with canary seeds and then pretend that the birds will not come and eat them? It is not the fault of the birds, but of those who water the bird seeds. Repression, of course, does not affect these rogues for the simple reason that they have privileged relations with the Venezuelan National Guard and Chavismo while they are not members of either; among others, "paramilitaries", who do not carry arms and live in the humble neighborhoods, such as Mi Pequeña Barinas.

They must be idiot paramilitaries. A fact that is essential to understand the situation. According to all the polls, Chavismo has lost, by more than 20 points, according to the elections of December 6. This means that not even an electoral fraud is within the reach of the Government because the Chocorazos become unfeasible when it is necessary to "recover" the bad ones more of 5%, not to speak of the 20%. And the defeat that comes to Chavismo is much more dramatic than those seen daily in other countries because they have justified all their abuses with the excuse that they are electorally invincible. Now it turns out that the clumsiness of Maduro is not only economic and model of society.

In politics he is putting his feet deep. If the idea of the deportations was to capture the Chauvinist votes, it happens that those already have them, while the border abuses are going to take the vast majority of those in the Colombian community, which adds up to two million potential voters. Colombians with dual nationality will be poor (mostly), not masochistic.

Maduro is emboldened with the Colombians of the border precisely because they are not dangerous paramilitaries, but humble and disarmed people. Fortunately - and I hardly think I have to write this - even Maduro knows that a war would almost certainly be suicide, so he will not try to start one. Some will say that it could reedit the colossal distribution of mogolla that worked in the presidential elections of 2012 and 2013. But there is the dilemma: the Venezuelan government is broken and does not have mogolla to distribute. The old mechanisms to bribe the electorate were left without a real, as they say there. So hand it out.

In the end Maduro is not going to be left more than swallowing the dragon, because it is not a simple toad, an electoral boom in December or suspend the elections, which is equivalent to a coup. While this may seem like a tempting "solution," it will most likely accelerate the already near-inevitable end of the regime.

As if the cage with the little bird that Don Nicolás was talking to him was carried by one of the deportees to the other side of the Tachira River. Now the poor grandfather was left without an interlocutor and will have to talk to Dona Cilia, because he no longer has Cumbia to dance in front of his dwindling audience.

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİN ORTADOĞU SİYASAL HAFIZASINA ETKİSİ: ARAP BAHARI'NDA BİR KIRILMA NOKTASI

Fahrettin DEDE

TIMETURK Genel Yayın Yönetmeni
fahrettindede@hotmail.com

ÖZET

15 Temmuz Fetullahçı Terör Örgütü'nün askerî darbe girişimi Türk milletinin darbe karşısında bir bütün olarak durmasıyla önlenmiştir. Türkiye'deki askerî darbeye giden süreçte Ortadoğu ülkelerinde "Arap Baharı" adı verilen toplumsal hareketlilikler yaşanmış; ancak demokrasi talebiyle ortaya çıkan hareketlilikler despotik yönetimlerin daha fazla güç kazandığı bir evreye yol almıştır. Kısa vadede Tunus, Libya, Mısır ve Yemen gibi ülkelerde diktatöryal yönetimlerin indirildiği bu ülkeler, küresel ve bölgesel güç unsurlarının da devreye girmesiyle gerçekleşen 'karşı devrimler' sonucu süreç içinde ya kaosa ya da daha otokratik yönetimlere teslim olmuşlardır. Yaygın bir kanaat olarak; Arap Körfezi ülkelerinin başat rol oynadığına inanılan 'karşı devrim' siyasetinin hedeflerinden birinin de 15 Temmuz darbe girişimiyle Türkiye olduğuna inanılmaktadır. Türkiye'de yaşanan darbe girişimi, Arap Baharı sürecinin içinde bir kırılma noktası teşkil etmiştir. Girişimin halk tarafından bastırılmasının devrim sürecinin devam ettiği ülkelerde devrimciler lehine pozitif etkisi olmuş, karşı devrim sürecini yürüten ülkeler içinse uzunca bir süredir sürdürülen siyasetin tökezlemesine ve bir açıdan da sorgulanmasına yol açmıştır. Ayrıca darbenin arkasında olduğu düşünülen Körfez ülkelerine yönelik Ortadoğu halklarının tepkisi artmıştır.

Anahtar Kelimeler: 15 Temmuz, Arap körfezi ülkeleri, FETÖ, Türkiye, Ortadoğu

THE IMPACT OF THE 15 JULY COUP ATTEMPT ON THE POLITICAL MEMORY OF THE MIDDLE EAST: A TURNING POINT IN THE ARAB SPRING

ABSTRACT

The coup attempt of the Fethullah Terrorist Organization, which took place on 15 July 2016, was stopped by the Turkish people, who resisted it as a whole. Prior to the coup attempt in Turkey, several social movements, which later named as the “Arab Spring” had occurred in the Middle Eastern countries. However, these movements that sought to establish democracy failed and despotic governments strengthened even more. Countries like Tunisia, Libya, Egypt and Yemen, where dictatorships were overthrown in a short time, either slid into chaos or succumbed to the more autocratic regimes as a result of the ‘counter-revolutions’ prompted by the intervention of global and regional elements. It has been believed that one of the targets of this counter-revolution policy, which is claimed to be endorsed by the Arab Gulf Countries, was Turkey, by way of the 15 July Coup Attempt. The coup attempt in Turkey became a turning point during the Arab Spring. The fact that people stopped the coup attempt had a positive effect on the revolutionists where the process of revolution had been continuing, while it caused the counter-revolution policy to fail and led the countries which operated this policy to question its feasibility. Moreover, Middle Eastern people’s criticism of the Gulf Countries which have been thought to be behind the coup has increased. As the authorities of the Turkish State made it clear, bilateral relations between these countries and Turkey have worsened due to lack of trust. 15 July Coup Attempt, which occurred at a time in which the Middle East was going through a delicate time, is of importance for Turkey as well as for the countries in the region.

Key Words: 15 July, Arab Gulf Countries, FETO, Turkey, Middle East

GİRİŞ

Aralık 2010’da Tunus’ta fitili ateşlenen Arap Baharı ile Arap İslam coğrafyasında etkileri uzun yıllar devam etmesi öngörülen bir değişim süreci başlamış, bu kapsamda ülkelerin yönetimleri, sosyal ve iktisadi yapılarında değişimler gözlenmiştir. Yaşanan olumlu dönüşüm dalgası kısa sürede farklı bir noktaya yönelmiş; bu ülkelerde, darbe ev iç savaş gibi durumlar yaşanmıştır. Türkiye’de 15 Temmuz 2016’da Fetullahçı Terör Örgütü’nce gerçekleştirilen darbe girişiminin halk tarafından bastırılmasının devrim sürecinin devam ettiği ülkelerde devrimciler lehine pozitif etkisi olmuş, “karşı devrim” sürecini yürüten ülkeler içinse uzunca bir

süredir sürdürülen siyasetin tökezlemesine ve bir açıdan da sorgulanmasına yol açmıştır. Ayrıca darbenin arkasında olduğu düşünülen Körfez ülkelerine yönelik Ortadoğu halklarının tepkisi artmıştır. Türkiye ile bu ülkelerin ikili ilişkilerinde güven problemi yaşanmış, bu durum özellikle Türk yetkili makamlarınca açıkça dillendirilmiştir. Ortadoğu'nun içinden geçtiği hassas bir süreçte meydana gelen 15 Temmuz askerî darbe girişimi Türkiye açısından olduğu kadar bölge ülkeleri için de büyük önem taşımıştır. Bu kapsamda Arap devrimlerinin yaşandığı ülkeler ile karşı devrime önderlik eden ülke medyalarının ve siyasi figürlerinin darbe girişimine ilişkin görüşleri aktarılmaktadır. Ayrıca bölge ülkelerinin Türkiye'deki askerî darbe karşısında takındığı tavır irdelenerek, Arap Baharı'nın uzun macerasındaki etkisine odaklanılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda elde edilen veriler ışığında bu etki yerli ve yabancı kaynaklardan ulaşılan delillerle temellendirilmektedir.

1. Arap Baharı'ndan 15 Temmuz'a Giden Süreç

Tunuslu üniversite mezunu seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin hayat pahalılığı gerekçesiyle 17 Aralık 2010 tarihinde kendisini yakmasıyla başlayan kısa sürede tüm bölge ülkelerine sıçrayan "Arap Baharı" kısa sürede etkisi altına aldığı ülkelerde ciddi değişim etkisi yaratmıştır. Tunus'ta başlayıp hemen ardından Mısır, Yemen, Libya, Suriye gibi çeşitli Arap ülkelerinde etkisini gösteren bu isyan dalgası kısa vadede Mısır, Yemen ve Tunus'ta başarı yakalamış, Libya ve Suriye içinse sürece yayılacak şekilde ümit vaat etmiştir. Bu açıdan her biri ülkelerinde onlarca yıldır hakim pozisyonda olan; Tunus'ta Zeynelabidin bin Ali, Mısır'da Hüsnü Mübarek, Libya'da Muammer Kaddafi, Yemen'de Ali Abdullah Salih'in otoriteleri yıkılmış; yeni bir dönem başlamıştır. Değişimin başladığı Tunus'ta kısa süre içerisinde demokratik seçimler gerçekleştirilirken, Mısır'da 25 Ocak devriminin akabinde Yüksek Askerî Konsey yönetimi vekâleten sürdürmüş, Libya'da ise uzun çatışmaların ardından geçici hükümet kurulmuştur. Suriye'de ise çatışmalar uzunca bir süre 'devrimciler'in kazanımlarıyla sürse de Beşşar Esed yönetimi devrilememiştir.

Tunus, Libya ve Mısır'da seçimler demokratik ve başarılı bir şekilde gerçekleşse de sandıktan çıkan yönetimlerin iktidarda kalma süresi uzun olmamış, bu ülkelerde çeşitli karışıklıklar yaşanmıştır. Mısır'ı 1981 yılından 2011 yılının Ocak ayına kadar Cumhurbaşkanı olarak yöneten Hüsnü Mübarek'in indirilmesinin akabindeki 1 buçuk yıllık süreçte Yüksek Askerî Konsey yönetirken, Mayıs 2012'de gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Hürriyet ve Adalet Partisi'nin adayı Muhammed Mursi kazanmıştır. Ancak aynı seçimlerde Mübarek dönemi başbakanı Ahmed Şefik'in % 46.42 oy alması eski rejim kalıntıları bir

ümit noktası teşkil edecektir. Ülkede kısa süre içinde toplu cinayetler yaşanmış; askerî, dinî ve sivil noktalara saldırılar düzenlenmiş, toplumsal gösteri hareketleri yaşanmıştır. 30 Haziran 2013'te "Temerrüd/İsyan" başlığıyla gerçekleşen geniş katılımlı gösteriler sonucunda 3 Temmuz'da Genelkurmay Başkanı Abdülfettah es-Sisi yönetiminde askerî darbe gerçekleştirilmiştir.

Aynı süreçte benzer bir gerilim yaşayan Tunus da 2013'ün ilk aylarında siyasi suikastlerle sarsılmıştır. Şükri Belayid ve Muhammed Brahim gibi isimlerin öldürülmesi akabinde toplumsal hareketlilik eylemleri yaşanmış, çeşitli yasa tasarıları bahanesiyle gazeteciler dahi sokaklara inmiştir. Yasemin Baharı sonrası gerçekleşen ilk seçimlerde Nahda Hareketi parlamentoda ciddi bir çoğunluk elde ederken, ilerleyen dönemde Nahda Hareketi Partisi'nin bu etkinliği kırılmıştır. Cumhurbaşkanlığı makamı da Nahda ile uyumlu politikalar izleyen Muhammed Munsif Merzuki'nin yıpratılmasıyla Aralık 2014 seçimleri sonucunda eski rejim mensuplarından Baci Kaid es-Sibsi'ye geçmiştir. Türkiye yanlısı tutumuyla tanınan Nahda Hareketi lideri Raşid el-Gannuşi, Cumhurbaşkanlığı'na aday bile olmamasına rağmen medya ve siyasilerce özellikle yıpratılmıştır.

Libya'da ise aradan geçen 5 yılda iç savaş eksik olmamış, 2011 yılında başlayan iç savaşın gölgesinde Türkiye'deki darbe girişimine giden süreçte 3 ayı hükümet vücut bulmuştur. Özellikle 2014 yılında sahneye çıkan ve "Libya'daki Türkleri ülkeden kovmakla" tehdit edecek kadar Türk ve Türkiye karşıtı bir tavır takınan General Halife Hafter'in her hangi bir meşruiyeti olmamasına karşılık bölgesel ve uluslararası arenada muhatap kabul edilmesi ülkede gerçek bir devrim yaşanmasının önündeki en büyük engeli teşkil etmiştir.

Önce adı "Arap Baharı" olarak adlandırılan ancak daha sonra "Arap Hazanı" olarak güncellenen süreçte Arap kamuoyu "karşı devrim" gerçekliğiyle tanışmıştır. Tunus'tan başlayıp bir biri ardına komşu ülkelere domino taşı etkisiyle yayılan devrimlere karşı Körfez ülkeleri, bir takım tedbirler geliştirmiştir (<http://revleft-currentsyrria.com>). Başta Birleşik Arap Emirlikleri olmak üzere kendi ülkelerindeki "değişim" taleplerine sert tedbirlerle karşılık veren Körfez ülkeleri ilerleyen süreçte de Arap Baharı'nın gerçekleştiği ülkelerdeki "Karşı Devrim" Hareketlerinin "planlayıcısı" ya da en hafif tabiriyle "destekleyicisi" olmuşlardır.

Mısır'da halkın oylarıyla işbaşına gelen Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'den rahatsızlıklarını gizlemeyen Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri, General Abdülfettah es-Sisi öncülüğündeki darbeyi önce siyasi olarak ardından da malî olarak desteklemişlerdir. Nitekim Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah es-Sisi'nin basına sızan Şubat 2014 tarihli gizli bir toplantıda sarfettiği "Körfez ülkelerinde para pirinç gibi" şeklindeki sözleri bu durumu açıklamaktadır (aljazeera.com.tr). İşbaşında bulunduğu süreçte Mursi'ye malî olarak destek vermedikleri gibi

devlet kontrolündeki medya kurumları aracılığıyla hedef alan Körfez ülkelerinin Sisi'ye 10 milyarlarca dolarlık maddi yardımları bilinen bir gerçektir.

Libya'da ise halk desteğine sahip Mısıratalı devrimciler, başta Birleşik Arap Emirlikleri tarafından olmak üzere 'terörist milisler' olarak adlandırılmış, Türkiye karşıtı Halife Hafter'e hem siyasi hem de askeri destek verilmiştir. Çatışmaların başkent Trablus yakınlarında olanca hızıyla sürdüğü 2014 yazında Trablus Uluslararası Havalimanı'nın Zintanlıların kontrolünde olduğu dönemde BAE uçaklarınca mühimmat desteği verilmesi, BAE'nin bu süreçte Libya'da izlediği karşı devrim politikalarının bariz örneklerindedir. Yine Tobruk'taki Libya Temsilciler Meclisi Başkanı Akile Salih, Onur Operasyonu'nun henüz başında BAE'ye gittiklerini, BAE lideri Şeyh Zayed'in "Helalimiz helalinizdir" dediğini aktararak, hiçbir şeyleri yokken tanesi 47 bin dolardan 300 araba aldıklarını kameralar önünde anlatmıştır. Bu süreçte BAE, Hafter güçlerinin yardımına ülkenin doğusunda koşarken, "karşı devrim" sonucu Körfez ülkelerinin safına çekilen Mısır ordusu da batıda Hafter güçleriyle koordineli bir şekilde pek çok hava operasyonu yürütmüştür (misirbulteni.com).

Bunların yaşandığı süreçte Arap dünyasının gerek nüfusu, gerek tarihsel birikimiyle en önemli ülkelerinden Mısır'da gerçekleşen darbenin Suriye ve Libya'da devrimciler lehine şekillenmiş tabloyu ters yüz ettiği söylenebilir. Arap ülkelere "karşı devrim" günden güne güçlenirken, karşı devrim sürecini yöneten ülkelerin bir sonraki hedefi Türkiye olmuştur. Arap ülkelerindeki "karşı devrim" sürecinde büyük payı olduğu düşünülen BAE'nin Türkiye'deki darbe girişiminin ne kadar içinde olduğu da darbeden 6 ay önce Türk basınına yansıyan haberlerden anlaşılabilir. Türk basınına "Erdoğan'a Çok Uluslu Darbe Planı" başlığıyla yansıyan haberde BAE'nin Erdoğan'ı devirme işini Yaser Arafat'ın ölümünden sorumlu tutulan Muhammed Dahlan'a ihale ettiği ve bu iş için 70 milyon dolarlık bütçe ayırdığı belirtilmiştir. Mısır'da Muhammed Mursi'nin indirilmesine benzer bir süreç izleneceği belirtilen haberde, Dahlan'ın 14 Aralık 2015 tarihinde Abu Dhabi'deki ofisinde, medya dünyası ve siyasetçilerden oluşan 15 kişilik bir grupla gizli bir toplantı yaptığı iddia edilmiş; bir buçuk saatten fazla süren toplantıda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan aleyhine yürütülecek kampanyanın 4 aşamadan oluştuğu belirtilmiştir (Gerçek Hayat, 2016). Planda; darbe için izlenecek yol; "Arap medyası ve muhalif Türk medya tarafından Erdoğan'la ilgili kötü algı oluşturma ve yayma. Türkiye'deki Erdoğan ve Adalet ve Kalkınma Partisi muhaliflerine destek verme, finansal destek sağlama. Türkiye'de kaosun yayılması, güvenliğin zedelenmesi ve Erdoğan'a karşı ayaklanmalar olması adına PKK'ya destek verilmesi. Ordu içinde Erdoğan ve Ak Parti'ye muhalif askeri liderlere destek verme." şeklinde 4 madde halinde özetlenmiştir. Nitekim, BAE

medyasında darbe haberi büyük bir coşkuyla verilirken darbenin başarısız olmasının akabinde de diğer bazı Arap ülkelerinde olduğu gibi Türkiye aleyhine haber ve yazılar yayınlanmıştır. BAE rejiminin vitrin isimlerinden eski Dubai Polis Şefi Dahi Halfan, darbe girişimi sonrası süreçte Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni askıya almasını "Bizi bırakın ki partimize muhalif olan herkesin hakkını gaspedelim. Sonra ittifak gereği yine çalışırız." şeklinde dalga geçerek yorumlamıştır (Zaman, 2016). Halfan, yine bir twitter yorumunda Erdoğan'ı "ihvancı" diye karalayarak, Fetullah Gülen'i İhvan'ı 'kerih' gördüğü gerekçesiyle desteklemiş ve "Mısır'ın harap olması için teröristleri destekleyen Erdoğan'ı firavunların laneti mi çarptı?" ifadelerini kullanmıştır (Zaman, 2016). Darbe girişiminin BAE ile irtibatını özetleyen bir diğer durum ise ülkenin Washington Büyükelçisi Yusuf el-Otaiba'nın Körfez krizi sonrasında kendilerinin Ortadoğu'da "laik rejimleri" desteklediklerini belirtmesidir. 15 Temmuz başarısız darbe girişiminde cuntacılar adına TRT ekranlarından okutulan bildirideki laiklik vurgusu, bir açıdan Türkiye'yi kurucu değerlere döndürme girişimi olarak yorumlanabilecek olduğu gibi BAE Büyükelçisi Uteybe'nin açıklamalarına paralellik arzemesi açısından da dikkat çekicidir (aljazeera.net).

2. 15 Temmuz FETÖ'cü Darbe Girişimi ve "Karşı Devrim" Ülkelerinde Yaşanan Kırılma

15 Temmuz 2016 akşamı Boğaz Köprüsü'nün kapatılıp, Ankara semalarında savaş uçaklarının alçak uçuş gerçekleştirmesi sonrası TRT ekranlarından darbe bildirisi okunması ile pek çok Arap televizyonu da olayı son dakika olarak geçmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Almanya'ya kaçtığı iddiası Arap rejimlerinin elindeki medya organlarıncaya paylaşılrken, darbe girişiminin gerçekleştiği saatlerde baskıya giren Mısır gazeteleri de "Erdoğan'ın asker tarafından indirildiğini" yazmışlardır. Aynı saatlerde Mısır televizyonlarında "yaşananların bir darbe değil, ordunun müdahalesi olduğu ve müdahalenin İslamcı iktidara karşı ülkenin aslına döndürülmesi" şeklinde yorumlar yapılmıştır.

Gecenin ilerleyen saatlerinden Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın halkı meydanlara çağırması sonrası Türkiye'de ilk anlarda darbeciler lehine olan tablo dönüşürken, Arap mediasındaki hakim söylem de 'darbe'nin "Erdoğan'ın oyunu" olduğu şeklindeki söyleme dönüşmüştür. Ayrıca ilerleyen süreçte Fetullahçı Terör Örgütü lideri Fetullah Gülen ile Muhammed Dahlan ile ilişkili el-Ğad televizyonunca röportaj yapılmıştır. Yine başka gazetelerce de Gülen ile röportajlar yapılarak yayımlanmıştır.

Ancak tüm bunların ötesinde Arap dünyasında "karşı devrimi" yöneten ülkeler, ya da "karşı devrim" ile şekillenen yönetimlerin aksine Arap sokağının bu

darbe girişimine karşı farklı bir reaksiyonunun olduğu bir gerçekliktir. Özellikle Kuzey Afrika bölgesindeki Arap halkları, darbe girişimine karşı Türk halkını ve seçilmiş lideri Tayyip Erdoğan'ı desteklemişlerdir. Türk halkının 15 Temmuz gecesi tanklar karşısında sergilediği refleks benzeri bir sorunla mücadele eden Arap dünyası için rol model olarak algılanmıştır (Gesam). Bu bağlamda 15 Temmuz darbe girişiminin hem 'karşı devrim'in yaşandığı ülkelere hem de karşı devrime liderlik eden ülkelere hedefe konulan ülkelere ciddi etkileri olduğu görülmektedir. Türkiye'de 15 Temmuz 2016 darbe girişiminin 'karşı devrim' mağduru Suriye ve Mısır'daki etkileri siyasi olarak yeni bir döneme girilmesi ve ülke kamuoylarında yeni bir uyanış olarak tezahür ederken; 'karşı devrim'e liderlik eden ülkelere Türkiye'den başlamak üzere Katar ve Sudan gibi hedef alınan ülkelerde ise "karşı devrim çabalarının başarısızlıkla sonuçlanması" olarak dikkat çekmektedir.

2.1. Suriye'de Yaşanan Kırılma

Böyle bir süreçte gerçekleşen Fetullahçı Terör Örgütü'nün 15 Temmuz'daki kanlı kalkışması Türkiye'de yaşayan Suriyelileri de derinden etkilemiştir. Türkiye'de yaşayan Suriye devriminin önemli isimlerinden Şam Alimler Birliği Başkanı Üsâme er-Rıfai, bir basın toplantısı düzenleyerek Türkiye'nin ve halkının hedefte olduğunu belirterek Türkiye'nin yanında durduklarını açıklamıştır. Er-Rıfai'ye göre bununla sadece Türkiye değil, İslam ve Müslümanların hedef alındığını söylemiştir (youtube.com).

Arap Baharı'nın en kanlı çatışmalarına sahne olan Suriye'de devrim taraftarları süreç içerisinde bölünmüş, ülkedeki farklı din ve mezheplerden türeyen devrimci ve terörist örgütler ülkenin farklı bölgelerinde hakimiyet ilan etmişlerdir. Başlangıçta Suriye devrimini resmen temsil eden Özgür Suriye Ordusu gittikçe zayıflamış, ülkenin iç tarafında IŞİD terör örgütü, kuzey kesimlerinde ise ağırlıklı olarak PYD terör örgütü her geçen gün hakimiyetini artırmıştır. Ülkede hakim olan durum, Türkiye'yi de darbeye giden süreçte yakından etkilemiş, IŞİD hakimiyetindeki bölgelerden Türk tarafına; özellikle Kilis şehrine çok defa havan mermileri düşmüştür (gazetevatan.com). Bu süreçte bir terör örgütünün Türkiye'yi bu kadar sık aralıklarla kolayca hedef alması halkı Suriyeli mültecilere karşı kıskırtmak ve darbeye zemin hazırlama gayesine hizmet ettiği ortaya çıkmıştır. Suriye iç savaşının devam ettiği süreç boyunca Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın uluslar arası arenada sıklıkla zikrettiği "Güvenli Bölge" ilanına başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere dünya devletleri sıcak yaklaşmamış ve bu durum Türkiye'yi derinden etkilemeye devam etmiştir.

Böyle bir süreçte gerçekleşen Fetullahçı Terör Örgütü'nün 15 Temmuz'daki kanlı kalkışması sonrası Türkiye, 24 Ağustos 2016 tarihinde Fırat Kalkanı Harekâtı'nı başlatmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri, önce Cerablus'u, ardından da el-Bab kentinin tamamını terör örgütü IŞİD'den kurtarmıştır. 198 gün süren operasyonlar sonrası TSK ve ÖSO tarafından 243 yerleşim yeri ve yaklaşık 2015 kilometrekare alan kontrol altına alındı. 29 Mart 2017 tarihinde operasyonlar durdurulurken; Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde "de facto güvenli bölge" ilan etmiş oldu. Fırat Kalkanı operasyonu sonrası Cerablus'taki Suriyeli sivil sayısı da her geçen gün artmıştır.

15 Temmuz sonrasında Suriye'ye etki eden bir diğer olgu ise Astana toplantıları olmuştur. Suriye krizinde başından itibaren başta Amerika olmak üzere Batı ülkeleriyle hareket eden Türkiye'nin, darbe girişimi sonrası Rusya ile yakınlaşmasının en önemli etkilerinden biri Astana süreciyle kendini göstermiştir. Çatışma sahasına etki etmeyen Cenevre toplantılarının sonuçsuz kalmasının ardından Türkiye ve Rusya'nın öncülüğünde ilki 23-24 Ocak 2017 tarihinde gerçekleşen Astana Toplantısı ile iç savaşın en düşük yoğunluklu sürecine "Çatışmasızlık Bölgeleri" ile girilmiştir. Türkiye bu süreçte aldığı karar ve inisiyatif ile Suriye'de akan kanın azalmasında hayati bir rol almış, bu durum Suriye'de savaşın bitmesine yönelik ümitleri artırmıştır.

2.2. Mısır Kamuoyundaki Kırılma

2013 Temmuz'unda gerçekleşen askerî darbe sonrası protesto hakkı dahil olmak üzere toplumsal özgürlüklerin budandığı Mısır'da halk, sönük katılımlarla da olsa Cuma günleri yapılan darbe protestolarına devam etmiştir. Türkiye'deki darbe girişiminin ertesinde yapılan eylemlerde Türk halkına selam gönderilmiştir. Türkiye'deki darbe girişiminin başarısız olması sonucu Mısır'daki darbenin mağduru geniş halk kesimleri bu durumdan memnuniyetlerini iletmişlerdir. Üstelik bu durum sadece İslamî tandanslı Hürriyet ve Adalet Partisi/İhvan-ı Müslimin için değil, hakim rejim ile mesafeli olduğu bilinen liberal kanat için de geçerlidir (alquds.co).

Mısır için dikkat çekici bir nokta 15 Temmuz'un etkisinin milletlerin en önemli simgelerinden olan bayrak mefhumunda dahi bir kırılma yaratmış olmasıdır. Mısır'daki darbe sonrası siyasi çalışmalarına Türkiye'de devam eden Fazilet Partisi Genel Başkanı ve Ümmet Hareketi lideri Mahmud Fethi, 15 Temmuz sonrasında başlattığı "bayrak, marş ve tekbir" kampanyasıyla halihazırda kullanılan Mısır bayrağının Mısır halkını temsil etmediğini belirterek bayrağın askere ait olduğunu ifade etmiştir. Şu anki Mısır bayrağının kullanılmaması gerektiğini belirten Fethi, ülkeyi ve 25 Ocak 2011 devrimini temsil eden bayrağın 1919 yılında Mısır halkı-

nın İngiliz işgaline karşı çıkarken dalgalandırdığı üç hilalli yeşil bayrak olduğunu ifade ederek bu bayrağın Sisi rejimine karşı dalgalandırılması çağrısında bulunmuştur (yeniakit.com.tr). Fethi, böyle bir kampanya başlatırken ilham kaynağının 15 Temmuz'da Türk halkının darbeye karşı dururken ellerinde hilal ve yıldızlı Türk bayraklarını sallamaları olduğunu belirtmiş, bu bayrağın aynı zamanda Osmanlı hilâfetinin bayrağı olduğunu belirtmiştir. Yine benzer bir şekilde darbe girişiminin yaşandığı gece Türk halkının darbeye karşı “Ya Allah, Bismillah, Allahu Ekber” şeklinde tekbirler getirerek direnmesi bu kampanyanın hayata geçirilmesinde etkili olmuştur (Gesam). Elbette ki; medyadan sivil topluma hemen her şeyin rejimin kontrolünde olduğu Mısır'da Fethi'nin bayrak kampanyası kitlelerin ülkenin meydanlarında talep olarak seslendirdiği bir noktaya gelememiştir. Ancak, Mısır'da son dönemde artan “Bayrağa saygı” kampanyalarının Fethi'nin kampanyasıyla ilişkili olduğu ihtimal dahilindedir. Ülkenin Eğitim Bakanı Tarık Şevki, “Ya bayrağa saygı ya hapis” şeklinde açıklama yaparak bayrakla dalga geçen öğrencilerin 30 bin Mısır Cüneyhi para ve bir sene hapis cezasına çarptırılacağını belirtmiştir (aljazeera.net).

2.3. Katar'a Uygulanan Ambargonun Başarısızlıkla Sonuçlanması

Arap ülkelerindeki diktatöryel rejimlerin indirilmesi sürecinde halklardan yana tavır alan Katar yönetimi, sürecin en başından itibaren Türkiye ile birlikte demokrasi yanlısı tutumunu ilan etmiştir. Katar yönetimine bağlı olarak yayın yapan Al-Jazeera televizyon kanalı Tunus'tan Mısır ve Libya'ya kadar diktatöryel yönetimlere yönelik düzenlenen eylemleri canlı olarak yayınlamış ve bu rejimlerin tepkisini çekmiştir. Mısır'da Muhammed Mursi yönetiminin iktidara gelmesinin ardından Hürriyet ve Adalet Partisi yönetimine siyasi olarak destek veren Katar yönetimi, ayrıca bu yönetimi finansal olarak da desteklemiştir. Temmuz 2013'te Muhammed Mursi'nin askeri darbe ile indirilmesi sonrasında ülkedeki Katar büyükelçisi, tıpkı Türkiye'nin Kahire Büyükelçisi gibi “Persona Non Grata” ilan edilmiştir. Ayrıca Al-Jazeera Kanalı darbeye yönelik halk protestolarını canlı yayınlamış, askeri rejimin büyük tepkisini çekmiş ve bunun akabinde Al-Jazeera Mısır kanalı kapatılmak zorunda kalmıştır.

Katar yönetiminin başta Mısır olmak üzere Arap ülkelerine yönelik bu tutumu diğer Körfez ülkelerinin tepkisini çekmiştir. Yine Katar yönetimi diğer Körfez ülkelerinin aksine Türkiye'deki darbe girişimini ilk kınayan ülkelere biri olmuştur. Sky News ve Al-Arabiya gibi diğer körfez kanalları darbe girişimini olumlayan haberler yayınlarken, Katar merkezli Al-Jazeera kanalının bu darbe girişiminin Arap kamuoyuna anlatılmasında önemli rolü olmuştur.

Katar-Körfez ilişkileri, Mayıs 2017 itibariyle daha farklı bir hal almıştır. Katar Haber Ajansı'nın 23 Mayıs 2017 tarihinde Katar Emiri Şeyh Temim bin Hamad Âl-Sani'nin İran'ı olumlayan ve Körfez ülkelerini suçlayan açıklamalarını yayınladı (aljazeera.net). Bu yayın, Körfez ülkelerinin tepkisini çekerken, Katar yönetimi ise bu açıklamaların Emir'e ait olmadığını haberin siber saldırı sonucu yayınlandığını açıkladı. Bu durum üzerine Suudi Arabistan ve BAE'nin başını çektiği Körfez ülkeleri Doha'daki büyükelçilerini çekmiş, Katar'la olan sınırlarını kapatmışlardır. Bunun ardından bu ülkeler Katar'a 13 maddelik talep listesi göndermiş ve 10 gün süre vermişlerdir. Bu talep listesindeki maddelerin bir çoğu Arap Baharı, devrimler ve karşı devrimler ekseninde bu ülkelerin Katar'la olan anlaşmazlıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Talep listesinin ikinci maddesinde Katar'dan, liderlerini ağırladığı Müslüman Kardeşler'in de aralarında olduğu yapılarla ilişkisini kesmesi ve bu yapıları "terörist organizasyon" ilan etmesi istenmiştir. Talep listesinin 3'üncü ve 4'üncü maddelerinde Al-Jazeera ve bağlantılı istasyonlar ile Arabi21, Rassd, Al Arabiya Al-Jadeed ve Middle East Eye gibi yayın organlarının kapatılması istenmiştir. Bu yayın organlarının tamamı, Arap devrimlerinin lehine haberler yapıp, "karşı devrim" ve Körfez ülkeleriyle ilişkisini ortaya koyan haberleriyle tanınmaktadır. Talep listesinin 5'inci maddesinde ülkenin Arap Baharı konusundaki en büyük müttefiki Türkiye'nin bu ülkedeki askeri varlığını sona erdirmesi istenmiştir. "Suudi Arabistan, BAE, Mısır, Bahreyn, ABD, Kanada ve diğer ülkeler tarafından terörist olarak görülen kişiler, gruplar ve organizasyonlara her türlü yardımı kes." denilen 6'ncı madde ve "Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve Bahreyn tarafından aranan teröristleri teslim et. Mal varlıklarını dondur. Hareketleri ve finansal durumları ile ilgili istenen bilgileri paylaş." şeklindeki 7'nci maddede halen süren diktatöryel yönetimlere karşı mücadele yürüten isimlerin de olduğu "teröristler listesi" ile hem bu isimler hem de Katar bu faaliyetler sebebiyle terörle bağlantılandırılmıştır. Listenin diğer maddeleriyle Katar'ın "egemen devlet" statüsünün ihlali anlamına gelecek talepler sıralanmış hem 12'nci maddede yer alan "Bu döküman, Katar'ın talepleri kabul etmemesi durumunda ülkelerin ne yapacağını açıklamaz." ifadesi, hem de ilerleyen günlerde yaşanan gelişmelerle Katar'ın bu ülkelerce işgali gündeme gelmiştir (alaraby.co.uk).

Talep listesi yayınlayan ülkelerce verilen ülkeler 10 günlük sürenin bitiminde Katar, bu yönde bir adım atmamış, özellikle ülkenin Dışişleri Bakanı Şeyh Muhammed Bin Abdurrahman Bin Casim Âl Sani, ülkenin siyasetinde bir değişiklik olmayacağını ifade eden açıklamalar yapmıştır. Katar'ın bu tutumu sonucunda ablukacı ülkeler, Katar'a yönelik bu taleplerini '6 ilke'ye düşürmüştür. Suudi Arabistan'ın BM Büyükelçisi Abdullah el Muallimi, bu durumu "Katar'ın bunları kabul etmesinin kolay olacağı" şeklinde açıklamıştır (thenewkhalij.org).

Ablukacı ülkelerin bu tavrı bu ülkelerin geri adımı olarak yorumlanırken, Katar Emiri Âl Sani, kriz sonrasında 21 Temmuz 2017 akşamı basına yaptığı açıklamada “Biz bir sınava girdik ve sınavı başardık” demiştir (dailysabah.com). Bu durum sonucunda abluka uygulayan ülkeler, Katar’a yönelik yaptırımlarından somut bir başarı elde edememiş, başta Al-Jazeera ve ülkedeki Türk üssünün kapatılması olmak üzere hiçbir talepleri yerine getirilmemiştir.

2.3. Sudan’da Darbe Girişiminin Başarısız Olması

Katar kriziyle eş zamanlı olarak Sudan’da gerçekleştiği dile getirilen darbe iddiaları da “karşı devrim” ülkelerinin başarısızlığı ile sonuçlanmıştır. Amerika Birleşik Devletlerince 20 yıldır ekonomik ambargo uygulanan ve Devlet Başkanı Ömer el-Beşir’in Uluslar arası Ceza Mahkemesince “savaş suçlusu” sayıldığı Sudan, bu durumla paralel olarak bölge ülkelerinin siyasetinde de benzer bir yer tutmaktadır. Ortak tarihi mirası paylaştığı Mısır ile ilişkileri 3 Temmuz 2013’te Sisi’nin Mısır yönetimine el koyması ile iyice gerilen Sudan’ın Mısır ile gerilim dosyalarından birini Halayib Üçgeni oluşturmuştur. Ayrıca Sudan yönetiminin darbe sonrası Sudan’a kaçan İhvan yetkililerini ülkede misafir etmesi de yine gerilim alanlarından birini oluşturmuştur. Benzer bir şekilde Sudan, Türkiye’deki 15 Temmuz darbe girişimi sürecinde Türkiye’nin yanında yer almış, Sudan kamuoyu da Türkiye’nin yanında yer almıştır. Nitekim Sudan, Katar’a yönelik ablukada da Körfez ülkelerinin yanında yer almamıştır.

Sudan’ı Mısır ve Körfez ülkelerinden ayıran bu tutumu sonucunda ülkede tam olarak aydınlatılamamış gelişmelerin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir’in Özel Kalem Müdürü ve Devlet Bakanı Taha Osman el-Hüseyin’in Haziran 2017 içinde tüm yetkileri elinden alınmıştır. (Yaşa, 2017) Bu durumun perde arkasında Katar’da Temim yönetiminin yanı sıra Sudan’da Ömer el-Beşir yönetimine karşı BAE ve Suudi Arabistan yönetimlerinin desteğiyle darbe girişimi dile getirilmiştir. El-Hüseyin ve görevden alınmasıyla alakalı iddialar tam olarak aydınlatılamamışsa da bu iddia pek çok Arap medya kurumunda itibar görmüştür. “Karşı devrim” ülkelerince bu iddialar sessizlikle karşılanmış, ancak iddialar doğru olduğu takdirde “karşı devrim” ülkeleri açısından bir başarısızlığın söz konusu olduğu da gerçektir.

SONUÇ

Türkiye'nin yanı sıra Arap Baharı'nın yaşandığı ve "Karşı Devrim" ihracıyla gündeme gelen ülkelerin işlendiği araştırma kapsamında saptanan olgu, Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz darbe girişiminin bölgenin kaderinde bir kırılma noktası teşkil ettiğidir. Arap Baharı sonrası yaşanan kırılğan siyasi ve ekonomik yapıyı kendi lehine kullanarak bölgedeki siyasi yapıları yeniden dizayn eden "karşı devrim" ülkeleri, 15 Temmuz 2016 tarihi sonrasında bölge ülkeleri üzerinde aynı etkiyi gösterememiştir. Bunun sonucunda Türkiye'nin daha fazla inisiyatif alması ile Suriye iç savaşında savaşın bitmesine yönelik adımlar atılmış, Mısır kamu-younda ise bir ölçüde uyanış gözlemlenmiştir. Daha önce Mısır, Suriye ve Libya gibi ülkelerde sahadaki yapıyı kolaylıkla etkileyebilen "Karşı devrim" ülkelerinin hedef tahtasına oturttuğu Katar'da, süreç; bu ülkelerin beklediği gibi yaşanmamış, Sudan'da söz konusu edilen darbede başarılı olamamıştır. 15 Temmuz 2016 tarihi Arap halklarının Türkiye ile dayanışma mesajları paylaşmasının ötesinde kendi kaderleri için de sonuca etki edebilmeleri potansiyeli barındıran bir tarih olarak önem arzetmiştir.

KAYNAKÇA

<http://revleftcurrentsyria.com>

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/sisi-korfez-ulkelerinde-para-pirinc-gibi>, 21.08.2016

<http://misirbulteni.com/misir-operasyonlarinda-hedef-olan-derne-mucahitleri-isis-ile-baglanti-si-olmadigini-acikladi/>, 22.08.2016

Gerçek Hayat, 18 Ocak 2016

Ortadoğunun En Kiri Adamından Darbeye Destek. 23 Temmuz, 2016. Zaman, 10.

<http://www.aljazeera.net/news/arabic>

<http://gesam.dpu.edu.tr/index/sayfa/6081/sonuc-bildirgesi>, 30.11.2017

<http://www.gazetevatan.com/feto-nokta-verdi-daes-kilis-i-vurdu-977636-gundem/>, 30.11.2017

https://www.youtube.com/watch?v=jxWlpa9fs_U, 30.11.2017

<http://www.alquds.co.uk/?p=730859>, 30.11.2017

<http://www.yeniakit.com.tr/haber/15-temmuz-destani-cesaret-verdi-islam-aleminde-hilal-ozlemi-243273.html> (28.11.2017)

<http://www.aljazeera.net/news/presstour/>

<https://www.alaraby.co.uk/politics/>

<https://www.alaraby.co.uk/politics/>

<http://thenewkhalij.org/ar/node/73350>, 30.11.2017

<https://www.dailysabah.com/arabic/arab-world/2017/07/21/emir-of-qatar-addresses-first-speech-since-the-crisis-began>, 30.11.2017

Yaşa, İ. Bir taşla iki darbe, 2017. <http://dirilispostasi.com/a-6370-bir-tasla-iki-darbe.html>, 28.11.2017

OCTOBER 1ST, 1957: A CUBAN DOCTORS' DENUNCIATION FROM ISTANBUL, TURKEY, AGAINST FULGENCIO BATISTA DICTATORSHIP AND THE DISASTROUS RESULT OF THE MILITARY COUP FOR CUBA

Jorge Elías Gil VIANT

*Lecturer of Higher Institute of Sciences of Religions, Havana, Cuba.
isajorge@nauta.cu*

ABSTRACT

The present work shows the difficult situation in Cuba as result of dictatorship beginning with a military coup in 1952. This situation was reported in Istanbul, Turkey, during the XI General Assembly of the World Medical Association in 1957 with a big impact inside and outside Cuba.

October 1st, 1957 doctor Augusto Fernández Conde, representative of Medical National Cuban Association, reported the hard times was living Cuba under Fulgencio Batista dictatorship. This report evidence was presented at the Science School Hall, in Istanbul University, during the XI General Assembly of the World Medical Association, with the assistance of three hundred representatives from more than fifty countries. A few minutes later press correspondents there came closer to him to ask for permission to spread the Cuban situation. Several days after the most important press media throughout the world showed in main pages the report spread like wildfire in Istanbul. This way, the international public opinion was able to hear about the Cuban reality and negative effect as result of the dictatorship.

February 1st, 1959, after Cuban Revolution victory, *Bohemia* magazine, an important weekly Cuban media press, included an interview with the doctor Augusto Fernández Conde. In this article he told about what happen in that moment, during the Assembly in Istanbul, and the subsequent impact. The present work use as main core the contents of this interview to show how dangerous can be dictatorships and military coups.

In Latin America, between 1950 and 1970, coup process with tendencies to become dictatorships were part of different countries realities. Usually some militaries driving power wrong way, through dark paths, include antidemocratic dynamics inside societies close to constitutional order established before.

In Cuba Fulgencio Batista dictatorship let thousands of dead people (including doctors among them) and broken families because of relatives' migration trying to survive. The work shows how a scientific context connected with medical science can become an important stage to report a dangerous situation affected Cuban society that moment.

The coup in Cuba, March 10th, 1952.

March 10th, 1952 general Fulgencio Batista dealt a military coup with assistance of his old allies inside army. That day, very early, he went into Columbia military fort, in Havana, and supported by a military junta, deposed president Prío taking over the presidency against democracy and the constitution repealed after the coup. Batista and military junta started to use a constitutional statute madden to rule according to Batista facilities and the congress was dissolved, as new congress a Batista friend's board took place. Batista removed governors and mayors inside Cuba and appointed his friends to these positions.

The military coup stop institution performances and basic laws, the situation in the country became worst rapidly, from different social classes and sectors Cuban population began to fight against this antidemocratic regime. In 1953 with the attack on Moncada headquarter in Santiago de Cuba city, and also in 1957 with the attack on Presidential Palace in Havana city, many other small similar actions came after, led by different movements, with the common objective to oust dictatorship.

Cuban report from Istanbul and the subsequent impact.

The Medical National Cuban Association spread the report in Istanbul, Turkey, and throughout the world was announced that in Cuba doctors were killed terribly by militaries without any punishment to these killers. Doctor Augusto Fernández Conde was the person who carrying report to make the Cuban doctors' situation known, Cuban doctors were killed, imprisoned and sent into exile during dictatorship.

“Cuba lives a terror atmosphere as never before in Cuban republican history. Human and constitutional rights are totally unknown. No one is exempt from been devastated. The regime violates private houses. Prisoners are taken. Jails are full of political prisoners.”

Doctor Fernández Conde continue this way his report that day, October 1st, 1957, during the XI General Assembly of the World Medical Association, having a meeting in Istanbul University Science School Hall, Turkey:

“Defenseless prisoners are victims of abuse; it is humiliating in the extreme they need to go to hunger strike in protest against outrage they suffer. Combatants who give their self-up in armed fight against the government are killed.”

The delegates present at the assembly, three hundred from more than fifty countries, were amazed by these words and the reality they hear about, murmurs, stillness and an infuriating silence took place in the hall. The Cuban doctor continue speaking:

“Prisoners are not taken, just let dead people. Many opposition people to regime are out of justice court processes but they are killed by nape shot or hanged.”

“Magistrates and judges are intimidated, without protest voices. Desperation spread among the young people dying in unequal fight. Persecuted people don't get refuge. Diplomatic asylum right is broken. In Haiti Embassy ten refugees were assassinated by “public force” (dictatorship police). Thousands of Cubans live in exile, in the United States, Central and South America.”

“The Medical National Cuban Association joining six thousand five hundred Cuban doctors working by the constitutions and basic law had been keeping up fight to stand firm concerning achievements during twenty five years since the association was established. Doctors have not elementary guaranties to provide medical care to wounded people, as they are caught in clinics, surgeries and hospitals, usually in extreme danger, being found assassinated throughout cities and fields.”

After conclude report Doctor Fernández Conde took his place. A few minutes later press correspondents there came closer to him to ask for permission to spread the Cuban situation. Several days after the most important press media throughout the world showed in main pages the report spread like wildfire in Istanbul. Thank this brave action the world heard about the terrible dictatorship in Cuba. Doctor Fernández Conde refers to that moment with these words included in the interview published in Bohemia magazine:

“What we did in Istanbul was only connected with my presence but as representative of the Medical National Cuban Association. Cuban report, well known among delegates from more than fifty countries there had all sympathies. Closet to our moment to speak, people inside big hall in Istanbul University Science School kept complete silence, during our report we felt an atmosphere full of emotion. At the end a loud applause came with my last words, people there seemed approve the report unanimously.”

Subsequent impact throughout the world.

With newspaper reports including doctor's interviews from Istanbul, are remarkable news arriving to different editorial offices October 6th, 1957. Visiting New York, returning back to Cuba, Doctor Fernández Conde, with Cuban exiled assistance, was able to provide to everybody details about what happen in Turkey during Assembly, that way press agency U.P., HAVAS A.P. Agency and French correspondents spread the Cuban situation reported days before in the most important city in Turkey. The news was also included inside Spanish press, which refers Cuban doctor interviews, in the United States was possible know about it through The New York Times including editorials. Inside Cuba although the news was known but was not possible spread it because of censorship.

Several months after, in April 1958, the same doctor was called to go for a meeting with the council of the Medical World Association, to take place in Paris. However arriving to airport, in Cuba, he was arrested by the investigation bureau and battered for six hours. Thanks to Medical Association help the doctor was return to his duties, but to travel out of the country he had to use a friend's passport.

Worldwide protest increased, doctors sent reports to Cuba directly from World Medical Association chairmanship, also reports by United Nations Human Rights Committee.

After last reports, just twenty days after, two Cuban doctors died, murdered. Doctor Jorge Ruiz Ramirez, from Las Villas province, who died during the travel to take to Sancti Spiritus clinic a wounded rebel, all murdered, including the driver. Also doctor Antonio Pulido Humarán, murdered, the police beat him to death, lying to the street. Doctors report these events to the supreme court of justice but a military court acquitted killer soldiers.

That confirms the truth about report from Istanbul, a few days before Assembly in Turkey, inside Cuba dictatorship continued killing people, including doctors, by military forces, because they wanted to help wounded rebels.

Other doctors, members of Cuban Medical Association evading post mail censorship, sent evidences about Cuban reality to all Latin American medical associations. Worldwide impact evidences' helped to discredit Batista tyranny. In the United States Cuban exile organized big propaganda about Istanbul report and about the last doctors murdered. Dictatorship was forced to stop murders against doctors, but repression, threats and physical batter continued, many doctors forced by the situation went to exile.

It was not change for reality inside Cuba. Cuban Medical Association decided take again the report to XII General Assembly of World Medical Association,

in Copenhage, Denmark, in August 1958. This time Cuban representative was Doctor Raúl de Velazco Guzmán, president of Cuban Medical Association. One more time the Assembly knew about what happen in Cuba, being supported also by International Red Cross, because Batista government broke international agreements signed by Cuba concerning ill and wounded care in war times.

Doctor Fernández Conde referred:

“We believe that Cuban doctors’ honorable and courageous attitude, helping ill and wounded people, close to expose tranquility and life, had support from all colleges around the world, thanks to activities developed by executive committee of Cuban Medical Association, through international institutions like World Medical Association and Pan-American Medical Confederation. This campaign was a big blow again Batista regime outside Cuba, where dictator prestige remains totally destroyed. “

During these dictatorship years Cuban doctors suffered murders, prison and many of them went to exile by force. They gave their best as part of Cuban people fighting against Batista dictatorship, beginning with military coup 10th March, 1952. Doctor Augusto Fernández Conde was protagonist during the brave report by Cuban Medical Association, the leader organization that moment providing the news about the Cuban situation in Istanbul city. Doctors through this report fulfilled one more time duties with their time, with history, with Cuba, with their self.

Conclusions

Military coup, March 10th, 1952, and dictatorship Cuba had as result, brought thousands of dead, wounded and exile people. The suspension of constitutional guaranties, dissolution of the congress, and complete absence of respect to social institutions, performing during decades before, brought a difficult and unsustainable reality for Cuban people. Quickly the population started to fight from different sectors of the society.

During this period several movements appeared with different conceptions, including different strategies to fight dictatorship, but with a common objective: oust the oppression and death regime taking and erasing the best of Cuba, little by little, since March 10th, 1952 to the end of 1958.

Defense of democratic guaranties inside any country not only help this same country but provide influence to neighbors, even to far ones, as the world is connected everywhere. By that reason peace inside a country influence too a world peace. Inside nations the idea works also, peace at home is peace in the neighborhood and is peace inside the city.

When pacific right situation inside any country is threatened by military coups, by no constitutional groups trying to put their own interests over the majorities, then population unify forces to fight again these dark groups and make huge efforts to oust this kind of regime and to give back peace and guaranties to everybody. History shows how in Cuba during these years the majority of the society was fighting together. Rich and poor people, farmers, people inside bigger cities, students, young and old people, men and women, all together, fought to reach the final victory, in 1959, returning this way to the constitutional order to Cuba

Today Cuban doctors work in many countries all over the world, traveling among other culture people and speaking different languages but healing human been, providing medical cares.

Different institution created thanks guaranties provided in societies by democracy and people good will make possible social stability, order, tranquility, prosperity and peace for families and nations.

BIBLIOGRAPHY

- RUIZ, MANUEL. The report that shook Batista. In Bohemia magazine, Havana. 51 year, No. 5. February 1st, 1959.
- MAÑACH, JORGE. The drama in Cuba. In Bohemia magazine, Havana. 51 year , No.2. January 11th, 1959.
- CABRERA, LUIS ROLANDO. Moncada: the first fight against the tyranny. In Bohemia magazine, Havana. 51 year , No.2. January 11th, 1959.
- GARCIA DEL CUETO, MARIO. The contribution of Directorio Revolucionario to fight tyranny. In Bohemia magazine, Havana. 51 year , No.2. January 11th, 1959.
- ALLES, AGUSTÍN. Criminal bombing to Santa Clara. In Bohemia magazine, Havana. 51 year , No.2. January 11th, 1959.
- CASTAÑEDA, CARLOS M. "Never in my life I will tolerate an immorality". In Bohemia magazine, Havana. 51 year , No.2. January 11th, 1959.
- CASASUS, JUAN J. "Palace Justice". In Bohemia magazine, Havana. 51 year , No.2. January 11th, 1959.
- BRUNET, ROLANDO C. "This way Batista criminals made torture". In Bohemia magazine, Havana. 51 year , No.2. January 11th, 1959.
- VALDESPINO, ANDRÉS. "The fight still lack". In Bohemia magazine, Havana. 51 year , No. 3. January 18th-25th, 1959.
- FEIJOÓ, SAMUEL. "Torture chamber in Santa Clara". In Bohemia magazine, Havana. 51 year , No. 3. January 18th-25th, 1959.
- MASSO, JUAN LUIS. "We are supporters of sincere unity of the Cuban Revolution". Interview with Faure Chomón, General Secretary of Directorio Revolucionario. In Bohemia magazine, Havana. 51 year , No. 3. January 18th-25th, 1959.

COUPS D'ÉTAT, DEMOCRACY IN LATIN AMERICA AND ITS CHALLENGES

Miguel BARRIENTOS

Professor of Universidad Abierta Interamericana (UAI, Argentina)
miguelchacabuco@gmail.com

ABSTRACT

This paper pretends to analyze and reflect about democracy, its threats and coups d'état in Latin America, in the light of the events in July 2016 in the Republic of Turkey. It looks for elements in order to understand how one of the most troubled region in the world could overcome a coup d'état history. If the XX century was the narrow period because of the regular interruption of the political processes, it was also an interesting moment of the Latin American history. After recovering democracy, graves social, political and economic consequences emerge in the region. Since a few decades, Latin America is walking towards its democratic consolidation, with an active civil society, but with threats to its institutional arrangement.

Key-words: *Latin America; dictatorships; polyarchic democracies; warnings.*

ÖZET

Bu makale, Temmuz 2016'da Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşananlar ışığında Latin Amerika'daki demokrasiyi, tehdit ve darbelerini analiz etmeyi ve yansıtmayı amaçlıyor. Dünyadaki en çalkantılı bölgelerden birinin darbe tarihini nasıl aşabileceğini anlamaya yönelik unsurlar araştırılacak. 20. yüzyıl siyasi süreçlerin kesintiye uğraması yüzünden karanlık bir dönem olsada, Latin Amerika tarihi için de ilginç bir dönem oldu. Demokrasiyi yeniden sağladıktan sonra, bölgede ciddi sosyal, politik ve ekonomik sonuçlar doğdu. Latin Amerika, son birkaç onyılda beri etkin bir sivil toplumu olan ancak kurumsal mekanizmalarına yönelik tehditlerle beraber yerleşmiş demokrasinin oluşması yolunda, demokratik konsolidasyona doğru ilerliyor.

Anahtar Kelimeler: Latin Amerika; diktatörlükler; poliarşik demokrasiler; uyarılar.

RESUMEN

Este artículo busca analizar y reflexionar sobre la democracia, sus amenazas y los golpes de Estado en América Latina, a la luz de lo ocurrido en julio de 2016 en Turquía. Se buscan elementos para entender cómo una de las regiones más turbulentas del mundo pudo sobreponerse a un historial de golpes de Estado. Si el siglo XX fue un período oscuro por la interrupción normal de los procesos políticos, también fue un momento interesante para la historia latinoamericana. Tras recuperar la democracia, graves consecuencias sociales, políticas y económicas emergieron en la región. Desde hace pocas décadas, América Latina camina hacia la consolidación de sus democracias, con una activa sociedad civil, pero con amenazas a sus mecanismos institucionales.

Palabras-clave: América Latina; dictaduras; democracias poliárquicas; alertas.

1. INTRODUCTION

Modern States in the region have no more than two centuries of history. The 19th century was marked by Independence processes from Spain or Portugal. It has moments of highly tension in the creation of new power-sharing institutions. Then, during most part of the 20th century brought other types of conflicts: discussions concerning the economic matrix to follow, international guidelines or the power of actors involved in political life. These debates generated severe situations that finished in agreements between the elites (in the better cases), or in military and civilian-military coups. Differences are not subtle but – one way or another - it strengthened the citizen participation in the whole region.

In the beginning of the '1980s, one by one, several countries of Latin America went through a slow process towards democracy. After traumatic experiences, these States were administrated by civilian governments – elected direct or indirectly by popular vote. It was evident that democracy had become an overriding necessity, but was also notorious that virtues of the democratic system will not help *per se* to solve social and economic problems in the region.

Within this framework, when democracy restarts, the Latin American countries had to deal with huge challenges, exacerbated by high external debts, instability in domestic economies and the growth of social inequality during these times. Threats are still present, with – fortunately, isolated - examples of “soft coups”, which put in risk the democratic achievements, and are imperceptible: its nature have some legal recognition, but dubious forms. Nevertheless, achievements for a better democracy in Latin America are undoubted. Although, it

is important to defend the obtained goals. What happened in Turkey in 2016 allows us to be alert, to defend what has been achieved.

2. CONCEPTUALIZATION

The issue about just one concept to define “democracy” was never solved – a complex topic in the literature of Political Science. There are many “democracies” as political scientists in this field of knowledge; it is its problem, but also its richness. Here, the text will assume the definition of Collier and Levitsky (1998) – closed to Dahl’s pluralistic vision -: “polyarchic democracy” is a regime that suppose fully competitive elections, with universal suffrage and no massive fraud, combined with the existence of effective guarantees to civilian freedoms, including freedom of speech, meeting and association (Collier and Levitsky, 1998:104).

In this respect, it is fitting to mention that a type of government with these characteristics must be large and competitive. If the government allows, independently of the gender of its citizens, the free exercise of the law, the citizenship would be broader.

It is important to highlight the restriction of the political game to certain political parties: if it’s not allowed to compete to one or more parties, accepting of the democratic rules, because of ideological reasons, then we are facing an obstacle that will difficult the categorization of the system as a polyarchic democracy.

The proscription of the parties also can be related with anti-system parties or terrorist groups, or, in another case, it can be linked with misguided threats or political persecution from the State administration. Finally, another element that is the key for the broadening of the citizenship it’s the alphabetized qualified vote: it took decades in many countries of Latin America to allow the illiterates to vote, stretching the electoral participation for a wide sector of the population.

Thus, polyarchic democracy regimes are those which respect the electoral calendar, the political parties can participate in the central government, the electoral results are accepted and there are more than one candidate competing in the electoral race. In this type of government there is a high rate of political alternation, there is no proscription of political parties and there is a high participation in the political process – without census vote or gender based vote – and the civil liberties are respected.

Systems that do not fit in this framework are considered non-democratic governments: dictatorships or autocracies (which can also be a dominant party type, an elite pact or “systemic” types).

The coups d'état precede or happen within a dictatorship (coups d'état inside another coup d'état). Dictatorships can start after a coup d'état against a democratic or autocratic government, or when either of these allows the dictatorial regime to take power from the inside – for example when the incumbents take the sum of the political power dissolving the other republican powers (Molina, 1998:41).

Independently of the civil or military formation of its members, a dictatorship is always a regime where a selected group of people concentrates the entirety of the State powers, without constitutional law. Any opposition to their actions is forbidden, thus the ruling group has absolute power and authority, and any civilian liberties are restrained (Bobbio et al., 2005:498). Latin American history has proven, nonetheless, that there are different shades in the tone of this type of regime. In some cases, there can be elections, but they are scheduled to regime's need and there is no possibility that the ruling party can lose them. Nonetheless, the sum of the political power is out of question.

Following the proposed typology, autocracy is a non-democratic regime that given its characteristics can be placed in the middle of the spectrum. Autocracy can fulfill certain polyarchic requirements – identified with the electoral calendar and the enforcement of the law and the conservation of civil liberties. In any case, in an autocracy there is an inequality of opportunities, with a broad range of opposition to the government with no electoral resources or with the exclusion of a part of the electorate – though census-vote or giving the right to vote only to men.

A first type (hegemonic autocracy under a dominant party) generates a restrained electoral competition where the advantages and probability of victory of the party in power increases and the opposition knows it can't revert the advantage that the incumbents get with the use of the State apparatus (Saguir, 2011; Schiumerini and Page, 2012). Thus, even though the system can have polyarchic characteristics doesn't mean it is a polyarchic democracy. Other political parties can exist legally, besides the one in power, but they can't compete or enjoy equal conditions, so the political alternation can't happen (Sartori, 1980).

A second type (restrictive autocracy under pacts between the elites) emerges when the main political groups make deals to succeed each other in power, restraining the access for other competitors – either because of economic distribution of resources, restrained political systems with high barrier entry clauses or by the proscription of civil political parties (Martínez Meucci, 2006).

The third type, considered as “systemic”, has as central element the series of barriers that impede the plenty exercise of the civil rights. Independently of

the change in government, these barriers are not modified. The political struggle doesn't relate with a political party but with a social sector that accomplishes the recognition of their rights. Classically, this can be observed when the women are not allowed to vote – an historical issue in all democracies from the final of the XIX century – or the illiterates – a key problem for many decades due to the high levels of illiteracy in the region until the last century.

3. TIME AND SPACE APPROACH

The years between the beginning of the last century and today (the 118 last years) in Latin America can be analyzed with the proposed typology. As observed, the region had fluctuating moments on its recent history, this means, there were a lot of changes in the system with the arrival of the new authorities in the political power: dictatorships, autocracies and democracies. This, in the context of rupture, is one of the most dynamic backs and forwards in the world. The region can be analyzed as a hole but it needs a historical-time frame.

The only countries analyzed are the ones which obtained their independence – or started the process – during the beginning of the XIX century, were not politically reconquered, remaining independent from other State from more than a century and a half. Even though it is truth that there have been invasions, especially from the United States in the countries of Central America, there were not recaptures of territory but temporal impositions of power that they could later get rid of.

This is why Argentina, Bolivia, Brazil, Chile, Colombia, Costa Rica, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Honduras, Mexico, Nicaragua, Paraguay, Peru, Uruguay and Venezuela are the study cases. Also historically interesting countries that are left out of the analysis (Cuba, Haiti, Panama and Dominican Republic) do not adapt themselves with the reality of their neighbors, either because they were recaptured or because they gained independence between the end of the XIX century and beginnings of the XX century.

As it was observed in the introduction, it is considered that the countries that are in their second bicentenary had been able to resolve conflicts regarding the institutional power during the first century of its independency. So, later, they could engage in other types of conflicts like economics or social ones, that in many times, ended up with institutional rupture though military and civil-military coup d'état.

The revolutionary process resulted in the Independence in much of the countries in Latin America. In a three decades period, the Southern Corn, all Andean America and Mexico became independent. Although the constitutive

process would take a little longer, once gained the Independence, and being recognized by other nations, sixteen countries from the subcontinent were now part of a new world. Latin America bandwagon the wave for independence that the United States started, bringing a new type of International Law: a world of States once dominated by empires (Armitage, 2007).

After some relapses, by force of foreign invasions, the XIX century served as an inspiration for experimenting with new institutional options for the recent States. Finally, the rule was to take the republican and presidential model. Consecutively, the analysis will focus in the period between 1900 and 2017, a moment filled with incidents and rupture of the constitutional order – military uprisings, civil fights, coups d'état, self-made and failed coups - but also it saw the birth of consolidated polyarchic democracies.

3.1. Latin America until 1929

Broadly speaking, what is observed in the period 1900-1929 is a non-democratic map in the region. The great majority of countries lived under different kinds of autocracies. There were also dictatorships, especially in the Andean America and in some parts of Central America and Mexico. During all these years, Honduras, Costa Rica and Chile lived under systemic autocracies, while Brazil was under a regime of agreement between elites.

In most countries, there were oligarchies with local and provincial extension that rivaled each other. As a culmination of a process of a single center of power in the emerging national States, these groups converged on a structure of national expansion. In some cases, there were internal struggles with warlike borders.

The regimes of dominant autocracy were characterized by a strong concentration of political power in a small core of people. Thus, a pyramidal structure of familiar networks – whether biological or extensive, with a single-person or multi personal vertex - was constructed. This vertex was occupied for determined (with re-elections) or indeterminate time (with someone managing the networks, independently of being in the presidential position). They used formal and informal mechanisms to succession, sometimes with violence (Ansaldi and Giordano, 2012a:468).

Whether it is an autocratic regime of dominant type, under pacts between elites or a systemic one, the oligarchies created institutions that could reproduce their power. These institutions gave the political caste their own representation in the legislative branch – which was the guarantor of equilibrium -, and it gave to the executive power the moderating role in intra-oligarchic conflicts

(Ansaldi and Giordano, 2012a:470). More than representation of parties, what is observed is a system of representation of notable people, in different formats: pacts between elites in Brazil, Chile and Bolivia; dominant party in Argentina, Paraguay, Colombia, Uruguay, Ecuador, Peru, Guatemala and Mexico, and so on.

In these years, there were 31 coups d'état and 15 attempts that were frustrated. In general, the endeavors to overthrow the rulers were manifestations of the intra-oligarchy conflicts, as the eight coups in Paraguay between 1902 and 1912, and the Ecuadorian ones in 1906. In other cases, they broke the prevailing order to assume dictatorial traits (Peru in 1914, Costa Rica in 1917, Bolivia in 1920, among others) or occurred when new tyrants overthrew dictators (as in Venezuela in 1908, in Nicaragua in 1910 and 1911, or the four coups in Mexico between 1913 and 1914 during Revolution).

There are also cases where a dominant autocracy gave way to another analogous. The regime did not change, but the party on government: clearly, those who took up political power could – through unclear mechanisms - minimize opposition sectors and govern as pleased. The changes, in general, occurred as a consequence of political wear of the regime, with social manifestations of exhaustion or, directly, with military coups.

Clashes between elites were a constant situation, with a flagrant exclusion of opposition sectors, indicating total absence of effective political competition (Ansaldi and Giordano, 2012a:475). In this sense, it is possible to highlight the cases of Uruguay and Colombia. In Colombia, after three decades of conservative governments (1900-1930¹), it was the turn of the liberals in power (1930-1946). On their behalf, Uruguayan *colorados* ruled uninterruptedly from 1865 to 1952², when the collegiate executive power was created and *blancos* were able to join the government.

One of the greatest examples of hegemonic autocracies under dominant party system was the *Porfiriato* in Mexico. The period of three decades (from 1876 to 1911³) inaugurated a new political game in the country. Leaving aside

¹ The only interruption occurred between 1910 and 1914, with the Presidency of Carlos Eugenio Restrepo (Republican Union, group formed by dissidents of the Conservative and Liberal parties).

² Within the period, the system became dictatorial during part of the mandates of Terra (1933-1938) and Baldomir (1942-1943), both Uruguayan *colorados*.

³ This moment had two interregnum periods: i) the 2-months government of Juan Nepomuceno Méndez (in 1876-1877), and ii) the 4-years Presidency of Manuel González (1880-1884).

the important economic development achieved by Mexico in those years, democracy was absent. With the “Restored Republic” in 1867, the Liberal Party would rule for the next 10 years. When the President Lerdo de Tejada decided to run for re-election, a movement headed by Porfirio Díaz arose in arms and did not allow the assumption for the second time to Tejada, who resigned the position. Since then, Díaz would win the federal elections in 1877, 1884, 1888, 1892, 1904, 1910, with between 95 and 100% of the votes (Knight, 1996).

In Brazil, the so-called *coffee with milk politics* (1889-1930) is a striking example of pacts between elites, which span the last part of the 19th century and a few decades of the next century. The oligarchies of milk (Minas Gerais) and coffee (Sao Paulo) succeeded each other through their civilian representatives in the Presidency, avoiding confrontation to not generate a civil war (Fausto, 1994).

Also Chile showed a political space concentrated in some family clans until the early ‘1920s. It was an autocratic regime, with dominant social circles where the country’s leadership members are linked by family ties, divided between the Liberal, Democratic and National-Liberal parties.

Costa Rica and Honduras lived, in this first stage, under systemic autocracies. Honduras, having an entire economy in foreign hands, did not produce a dominant oligarchy as was common in the rest of the subcontinent. Land owners just sold their beans and fruits, but resources continued in foreign hands. Instead, the Honduran ruling class emerged from the civic-military struggles for achieve presidential elections (Euraque, 1991:9). In 1871, the Costa Rican Liberal Constitution was sanctioned and the political participation was extended – manifested in the transfer of power from liberals to conservatives in 1890 (Ansaldo and Giordano, 2012a:476). By the beginning of the 20th century, national, republican and unionists would succeed each other in power until the coup of Tinoco. After the interregnum 1917-1920, the same parties returned to succeed each other until 1932.

Where it did not happened, as was observed, people lived under dictatorial regimes, as in Venezuela in the beginning of the century, as well as in Nicaragua and El Salvador, among others. In the case of Venezuela, this first period of the 20th century was crossed by dictatorships. Cipriano Castro and, later, Juan Vicente Gómez were the central figures in the Presidency. Gómez overthrew his mentor in 1908 and ruled, directly or indirectly until 1935, holding the position three times.

3.2. Period 1930-1959

Between 1930 and 1959, the Latin American region experienced dictatorial regimes in the three areas. The world was marked by the impact of the Great Depression and the World War II. Not only the crisis of liberalism was accentuated, but these events collaborated in blocking the processes of political participation (Zanatta, 2012:113).

Except for Mexico and Colombia, Latin America lived dictatorial processes that, in some cases, lasted for more than a decade. It was the most turbulent stage in the establishment of new governments by force. In total, 52 strokes and 22 failed attempts are counted. Especially noteworthy were the cases of Andean countries: Bolivia (8 coups and one attempt), Ecuador (in this turbulent period, it experienced 6 strokes and 2 attempts) and Peru (three strokes and five attempts) were completely instable. Paraguay (seven coups and one tentative) and Chile (3 coups and 5 attempts in just 8 years⁴) also experienced difficult moments.

Bolivia and Venezuela would fluctuate between systemic autocracies and dictatorships. Meanwhile, Chile and Peru experienced systemic autocracies, with coups d'état which did not modify the regime for a long time. Mexico, for its part, reinforced its dominant party system with an already robust National Revolutionary Party (PNR) - Institutional Revolutionary Party (PRI) in the government.

Countries like Brazil, El Salvador, Nicaragua and Guatemala lived moments of harsh dictatorships. Beyond the coups and attempts, Nicaragua is the most impressive example because of it was governed under dictatorship during five decades (1936-1984). Since the coup that overthrew J.B. Sacasa, the country was in the hands of the Somoza family – Anastasio, his children or his uncle. With the support of the United States, Anastasio Somoza García was one of the cruelest dictators of the world, and one of the most enriched.

Populist movements developed in this period and their leaders came to the government in different ways. *Cardenism* in Mexico, *varguism* in Brazil and *peronism* in Argentina, among others, were very important and marked the next chapter in the region. The so-called “populisms” can be characterized as regimes with wide popular bases, which were guided from above through policies of wealth distribution⁵. It is completely linked to that historical moment and it

⁴ Remarkable here are the 1932 year in Chile, with four coups d'état until the election of Arturo Alessandri in his second presidency.

⁵ It is not possible here to delve into the social, economic and political process unleashed

was the change in the economic model which made it possible. There, the political leadership, using the State, reinforced its power with the support of the working masses (Nudelman, 2007:281).

Known as “Father of the Poor”, Getúlio Vargas came to the Brazilian Presidency as a leader of the military movement that overthrew Washington Luís and ended the “Old Republic”. In his first 15 years of government, Vargas administration went through different moments. First, provisionally; after being indirectly elected in a murky form; and then, in a dictatorial way, *varguism* hardened its policy towards its adversaries and created a centralized corporate State that channeled desired social reforms beyond any constitutional framework (Fausto 1994:331) .

Cardenism occupied the second half of the 1930’s. Lázaro Cárdenas understood that the State should have a more active role, intervening in various areas of the economy, to generate wealth and to distribute it among the population. With this impetus, he nationalized oil and expropriated assets of foreign companies (Nudelman, 2007:74). Although he confronted Calles⁶ in a strong way, he continued to shape the dominant party system in Mexico.

In Bolivia, populism was portrayed with the governments of the Nationalist Revolutionary Movement (MNR), which began in 1952. The four most important measures of *paz-estenssorism* were the nationalization of tin mines, the agrarian and educational reforms, and the Army dissolution. Likewise, suffrage was extended to the illiterates – in 1950, they were 69% of the population over 15 years of age (Klein, 2003:49).

Peronism was the most important political movement in recent Argentine history. Member of the group that carried out the 1943 coup, Juan Domingo Perón ran for the 1946 elections, defeating the traditional parties. Once in the Presidency, he deepened the social policies he had designed as a member of the cabinet of the predecessor government. With a modernizing industrialist program, he could approve a new Constitution – which brought rights for workers.

The political system governed by populist movements can be democratic or non-democratic. But always the charismatic leader promotes the expansion

---

during populism, of which much has already been written. “Populism”, as “democracy”, is one of the most studied and controversial terms, especially in Latin America – where it is openly and vaguely used, even in academic works.

⁶ Plutarco Elías Calles was President de Mexico between 1924 and 1928. He had the political control these years, but also in the next (1928-1934, period so-called “*Maximato*”, inasmuch as Calles’ nickname was “Maximum Chief of Revolution”).

of civic and social rights. It was at this time, after struggling for their rights for years, the women achieved the expansion of suffrage in the vast majority of countries. Many of these achievements were materialized within the framework of populist governments. One of the most resonant cases in the region, but not the first, was the one promoted in Argentina in 1947 by the Peróns, where the figure of *Evita* (Eva Duarte de Perón) stands out as the bulwark of the women in the country.

Other countries in the region also had populist leaders, but many of them did not come to power - for example, Eliécer Gaitán in Colombia, whose murder unleashed *La Violencia*, the darkest moment in the country's history. Other leaders occupied the Presidency of their countries but were overthrown and could not apply their government agendas (the *velasquismo* in Ecuador, Árbenz in Guatemala, or Rómulo Gallegos in Venezuela), and some of them belatedly acceded to power (not during this period, but in the following, as is the case of *aprisimo* in Peru).

3.3. Since the '1960s to mid-'1980s

In this moment – in which the world lived under two antagonistic poles during the Cold War, Latin American region looked forward to what happened in Cuba, where the revolution had overthrown the dictator Fulgencio Batista (Halperin Donghi, 2011:534). This fact marked regional politics, with governments who needs the approval of both local armed forces and the United States – country who did not want to give up their economic, political, cultural and ideological position on the continent.

Once again, coups d'état and attempts of rupture were registered in almost all the countries of Latin America. Thirty four strokes and 12 attempts are documented. Bolivia stood out as the country that suffered the most instability, with eight hits and three attempts. Central America (11 coups and three tentative), Ecuador (5 strokes and 2 attempts) and Peru (4 coups) also had abrupt changes. As a positive point, for the first time in its history, many societies could live some years of polyarchic democracies. There was respect to electoral calendar, with no massive fraud. Also, there was respect for opposition parties, which generated plural legislative powers. However, as observed, this period was very intermittent, with autocracies or democracies that were interspersed with dictatorships.

In all three regions of Latin America, the process of expanding civil rights was counterbalanced by dictatorships that are among the bloodiest in the world – many of them, established with the support of the United States. The period

1960-1984 would end as the darkest moment for the societies of the region. There were thousands of dead and missing people, especially among militants opposed to these regimes. All the countries of the Southern Cone were blunt examples of disastrous dictatorships. Under the Operation Condor, most South Americans inhabitants experienced the bloodiest dictatorial systems, with coordinated actions between the different States.

There were nuances from the institutional point of view. In Argentina, the *Junta de Comandantes* assumed full control of the State power. In Brazil, the regime extinguished political parties and created an *ad hoc* bipartisan system, holding legislative elections, with a pro-government group and another oppositionist that could not rise with the majority of seats. In the Paraguayan case, Stroessner came to the Executive as a single candidate and then was re-elected indefinitely in fraudulent elections with persecution of the opposition groups.

In Chile, Salvador Allende's socialist government, which had proposed a series of distributive economic and social reforms, culminated in the 1973 coup d'état (Rouquié, 1984:245). There, the dark dictatorship of Pinochet began (1973-1990), who reversed completely what was proposed by Allende. In addition, Pinochet's regime, as in the rest of the region, was characterized by serious violations of human rights (Ansaldi and Giordano, 2012b:415).

Only four countries fled this dictatorial logic in the period. One of them was Mexico, where the PRI continued to put presidents uninterruptedly, in a hegemonic autocracy. The other cases are Colombia, Costa Rica and Venezuela, which dodged autocratical regimes, with pacts between elites. Costa Rica, after the last civil war (1948), lived a moment of autocracy with a pact between the ruling elites, in a bipartisanship where National Liberation and National Union were succeeded each other in power until 1978. That year, the *Coalición Unidad* – which added all the forces of opposition – could break the autocracy and transformed Costa Rica into a polyarchic democracy.

For decades, Colombia had been an example of a system with strong political parties. Liberals and conservatives fought for power for the last century and a half, sometimes at the polls and sometimes through guns. After *La Violencia* (1948-1958), understanding that Rojas Pinilla could destroy the bipartisanship, both rivals created the "National Front" (1958) - an agreement that would freeze politics during the following decades. The pact included the cohabitation of the two parties in all levels of government and presidential alternation (Nudelman, 2007:137).

In Venezuela the 1958 governability agreement, the *Punto Fijo* Pact, was part of the same logic: elites committed themselves to a shared and respectful

government of the other parties that signed it. Democratic Action (AD), the Democratic Republican Union (URD) and the Independent Committee of Electoral Political Organization (COPEI) made a program whereby those who won would add the others to the national cabinet. Communists and members of the Republican Integration (IR) were excluded of the pact. All this period (1960-1984) was covered by *puntofijismo* governments.

In this sense, the case of Central America was very different from the rest of the region. While authoritarian processes and institutional violence languished in many Latin American countries in the early 1980s, Central America was a fertile ground for both phenomena (Zanatta, 2012:217). Civil wars in Guatemala (1960-1996, 200,000 fatal victims) and in El Salvador (1980-1992, 75,000 deaths) were extremely bloody (Bataillon, 2009). In both countries, military dictatorships gave way to systems of dominant autocracy, where the ruling party - linked to the top ranks of the army, whether the Institutional Republican Party in Guatemala or the Salvadoran National Concertation Party - decided the destinies of both countries. Then, new military coups instituted dictatorships.

Nicaraguan *Sandinista Revolution* (since 1979) was important and different, because the long dictatorship of the Somoza gave way to an also dictatorial regime, but with other bases of support. With the first call to elections (1984), the regime was a systemic autocracy – because much of the opposition parties did not participated in the elections won by Daniel Ortega. In 1990, when the whole political spectrum accepted to run in the elections, Nicaragua became a polyarchic democracy.

3.4. Democratic Emergence (since 1985)

The last period, spanning recent history (1985-2017), is characterized by the end of bloody dictatorships in the region, but also by the cessation of autocracies. In both cases, the transition was by regime defeat or a transaction between new and old ruling classes (Munck, 1994). A highlighted fact is that, since 1990, most Latin American countries have converted their political systems into polyarchic forms.

It is the most stable moment in recent history, although some countries experienced difficult times (counting 8 coups – 4 soft coups - and 7 attempts). There were two coups in Ecuador (2000 and 2004) and one in Guatemala (1993). Of the seven documented attempts, three were in Venezuela: two against Carlos Andrés Pérez in 1992, perpetrated first by then-Lieutenant Colonel Hugo Chávez and, then, by the military seaman Hernán Odremán; and the 2002 attempt against the then-President Hugo Chavez.

Likewise, the 1989 coup in Paraguay ended, after decades, the Stroessner dictatorship and took steps towards citizen participation. The transition was not easy - with coups attempts of 1996 and 2000. Instead, in Peru President Fujimori dissolved Parliament decided to rule dictatorially in 1992. When the military attempted to overthrow it, a consensual exit allowed him to return to the constitutional lanes (Ansaldi and Giordano, 2012b:515).

In the vast majority of countries, the first elections were held after the dictatorships. These were clean and free elections. All parties in the political spectrum were allowed to participate and, then, the election results were accepted. Some years later, it was the turn to go back to the polls: in many cases, there was a change in the ruling party. The transmission of political power happened without great fuss.

This was the case in Bolivia, where Hernán Siles Zuazo (Democratic and Popular Union, UDP) gave way to a new government of Víctor Paz Estenssoro (MNR). Something similar also happened in Peru, where Acción Popular, after the government of Belaúnde Terry, left the presidency to Alan García (of American Popular and Revolutionary Alliance, APRA). In those cases in which the ruling party won the elections, the opposition parties validated the results. This was the case in Chile (with the *Concertación* governments), and in Honduras (where liberals were in office for two consecutive terms and, then, they lost to the nationalists).

In the present, just Venezuela is at odds with the parameters proposed in this work. There, as in Paraguay (until 2009) and Mexico (until 2000), a late non-democratic regime is observed, with a dominant party controlling power.

Paraguay can be defined as a hegemonic autocracy under the dominant party system for most of its recent history. The first four decades of the 20th century were dominated by the Liberal Party. From 1904 to 1940, the State was led by the figures of this party, with few exceptions. In 1948, the ruling party changed: the *colorados* were in charge of the government. This long period began with Juan Manuel Frutos in 1948 and ended with Nicanor Duarte Frutos in 2008, with Stroessner's long dictatorship in the middle (1954-1989). Just after the arrival of Fernando Lugo to the Presidency of the country, Paraguay was going to enjoy a polyarchic democracy.

On its behalf, Mexico is another palpable case of hegemonic autocracy under a dominant party between 1928 and 2000. Once Emilio Portes Gil assumed the Presidency, the electoral mechanisms of the PRI putted into operation. It permitted PRI-PNR to govern Mexico uninterruptedly for 73 years. The clause on non-reelection allowed the main leaders of the party to run for Presidency.

In 2000, the hegemony of the PRI ended, and National Action Party (PAN) governments arrived (2000-2012), which allowed oxygenate the Mexican political system, transforming it into a polyarchic democracy.

As was observed, the case of Venezuela is resonant. After breaking the anchorage of the *Punto Fijo* Pact (1958) and its derivations, this country could generate a polyarchic democracy at the end of the 20th century. The system consolidated some tools with a free political game. But soon, the *chavism* was transforming itself into a predominant force. Finally, with the fierce 2013 elections - which were fraudulent -, Venezuela became a hegemonic autocracy under the dominant party, with the United Socialist Party of Venezuela (PSUV) as the pivot of politics. It is true that it was not immediate, but clearly the process was centralized in a State subsumed to a single party. Today, it is the only country in the region that has reversed the trend towards polyarchic consolidation. The way out of this economic, political and social crisis in the country is uncertain.

4. WARNINGS TO DEMOCRACY

Today, expect Venezuela, the countries of the region are living a democratic resurgence that has been going on for decades. Evidently, Latin American societies have experienced a process of democratic enrichment and greater adherence to rules. No one doubts that the way towards more fair, inclusive and modern societies necessarily requires more democracy.

In any case, some warnings were on in 2005, with the “soft coup” or “institutional coup” in Ecuador. The materialization of such coups is difficult to determine – and its causes and consequences are hard to define. Through mechanisms under apparent legality, a democratic government is over. In its place, a group of people, who represents other interests from those of the last government, assumes power.

In the Ecuadorian case, immense protests headed by middle-class citizens pressed on the resignation of President Gutiérrez in April 2005. Being inside the Presidential Palace, Gutiérrez was forced to leave the place in a helicopter, because of security guards allowed the protesters going into the building. Once the President was outside the palace, militaries announced that Gutiérrez had left the position, so the Legislative decided his dismissal. Thus, Vice-President Palacio, who was at odds with Gutiérrez since the beginning of the government, assumed office. Similar cases were repeated in Honduras (2009), Paraguay (2012) and Brazil (2016).

At the end of 2005, Manuel Zelaya (Liberal Party of Honduras) won the elections for President against Porfirio Lobo (Honduran National Party), but his party

did not have a majority in Congress. In its first years of government, Zelaya had obtained the cancellation of the external debt by the Inter-American Development Bank (IADB), he could stop inflation, and the country had achieved a great economic growth. However, Zelaya's problems began when he decided to change his foreign policy and he approached the proposal of socialist Hugo Chávez (Venezuela). Since that moment, he had problems in passing certain bills in the Legislative Power.

Finally, in mid-2009, when he decided to call a plebiscite to amend the Constitution – in order to allow reelection –, the opposition groups, along with part of the Judiciary, began a media and judicial bombardment (Zanatta, 2012: 253). He was captured by military groups and was expelled from the country, with no right to defense. *A posteriori*, Congress decided his dismissal. Months later, elections were called. Despite they were not recognized by much of the international community, they were defeated by Lobo, who had lost with Zelaya four years early (Ansaldi and Giordano, 2012b:659).

In Paraguay, another “soft coup” would end with the new coalition government of Fernando Lugo (Patriotic Alliance). After 60 years of *colorados* governments, a coalition of more than thirty groups accedes to the Presidency. It was the first time that the ruling party gave power to the opposition in a peaceful way. In spite of record economic growth of those years, Lugo's government was plagued of confrontations: he could not manage so many interests in the alliance and also he did negotiate with the oppositionist *Partido Colorado*. A violent repression in a rural property of a *colorado* politician, in which 17 people were massacred, served as a pretext to remove the President, in a process of less than 24 hours (Velasco e Cruz, Kaysel, and Codas, 2015:287).

In January 2011, Dilma Rousseff became President of Brazil – the first woman in the position in the country history. During his first term (2011-2014), she continued with the redistributive policies of his predecessor, Lula da Silva. In 2014, Rousseff was re-elected in tight-fought elections. At the legislative level, both incumbent coalition and party had suffered a big reduction in the bench, and Congress was controlled by more conservative sectors. Complaints of corruption with great media power, rather than legal validity, began to multiply. Even though many jurists consider that “fiscal backpedaling” does not constitute a crime, this was the reason for her dismissal. With a new “institutional coup”, a process of great social conquests in Brazil was ended, and the new President Michel Temer began to revert many of them.

5. LESSONS FROM TURKEY (BY WAY OF CONCLUSIONS)

Along Turkish history, military sectors were important actors that had influenced in several moments. From the Independence of the country, the weak democratic tradition gave immense opportunities to the militaries to interfere directly into the democratic governments and to implement authoritarian regimes (Demirel, *apud* Bingol and Islam, 2016:76).

The previous military interventions (is to say, in 1960, 1971, 1980 and 1997) had created an environment to the coup perpetrators of the Gülenist Terrorist Organization (FETÖ). They desired to truncate the democratic political life in Turkey in 2016. Infiltrated in all State institutions, using a religious rhetoric, FETÖ used a group of soldiers in order to take hold of the legal political authority in Turkey.

However, Turkey is not the same country as it was in the last decades. The government of Recep Tayyip Erdogan had imposed several institutional and legal reforms, limiting the military influence in civilian politics (Bingol and Islam, 2016:69). Modern Turkey, who took steps to continue its development of economic matters, also had increased efforts in order to strengthen the political democratization.

The coup attempt looked for going back to the past, forgetting very relevant achievements to Turkish people. According to World Bank (2017), since 2000 the economic performance of the country has been impressive. Macroeconomic and fiscal stability were at the heart of its performance, enabling increased employment and incomes and making Turkey an upper-middle-income country (World Bank, 2017). And politically, the 2014 year marked a breakpoint in the political history of the country: for the first time, a Turkish President was elected directly by universal suffrage. Erdogan was chosen directly for more than 21 million of Turkish citizens –more than half of electors.

FETÖ coup attempt, despite several damages over Turkish population – including 240 fatal victims and more than 2,000 injured people -, could not lay down democracy. Both the government and the opposition parties (CHP, MHP, HDP, among others), as well as the civil society, had joined together and defended the democratic order (Mert, 2016:3). Because of it, the positive consequence of 15th July coup was the unity of people, who demonstrates courage and force in the whole process (Bingol and Islam, 2016:82).

Since decades, democracy is an intrinsic value for Turkish citizens. That is why what happened in Turkey must keep alert the peoples who fight for more and better democracy. Achievements may already appear as politically and culturally instituted and established. However, under democratic systems, the ins-

titutional improvements cannot advance in quiet directions: there will be groups who win and other that lose prerogative. There are no “Pareto improvements” in the polyarchic democracies. So, when a better democratic institution is built, there are always segments that lose privileges and pay some costs (Acuña, 2013:52).

These segments are the ones who will not give up without a fight, with the intention that nothing changes. It explains why citizenry should always be alert. Nevertheless, something was demonstrated in Turkey’s failed coup attempt last year: with an active civil resistance, democracy moves towards institutional strengthening and towards robustness of a pluralistic political culture. This is the case in Turkey, and this is the case in Latin America.

The alerts in Latin America and in Turkey must to help us to reflect, about our achievements and warnings. Turkish citizenship wants more democracy. It expressed that, not only in the polls to choose their authorities, but also to accompany the proposed referendums. And so it did when polyarchic democracy was putted in check by the military groups. This is the lesson for Latin America and for the world.

REFERENCES

- ACUÑA, C. (comp.). (2013) ¿Cuánto Importan las Instituciones? Gobierno, Estado y Actores en la Política Argentina, Siglo XXI, Buenos Aires.
- ANSALDI, W. and GIORDANO, V. (2012a). América Latina. La Construcción del Orden. Tomo I. De la Colonia a la Disolución de la Dominación Oligárquica, Ariel-Paidós, Buenos Aires.
- ANSALDI, W. and GIORDANO, V. (2012b). América Latina. La Construcción del Orden. Tomo II. De las Sociedades de Masas a las Sociedades en Proceso de Reestructuración, Ariel-Paidós, Buenos Aires.
- ARMITAGE, D. (2007). The Declaration of Independence. A Global History, Harvard University Press, Cambridge.
- BATAILLON, G. (2009). Génesis de las Guerras Intestinas en América Central (1960-1983), Fondo de Cultura Económica, Buenos Aires.
- BINGOL, Y. and ISLAM, M. (2016). "The Myths and Realities of Turkish Civil-Military Relations: A Quest from the Case of FETO's July 15th Failed Coup Attempt", Journal of Youth Research, 4(3): 67-86.
- BOBBIO, N., MATEUCCI, N. and PASQUINO, G. (2005). Diccionario de Política, Siglo XXI, México D.F.
- COLLIER, D. (comp.). (1985). El Nuevo Autoritarismo en América Latina, Fondo de Cultura Económica, México D.F.
- COLLIER, D. and LEVITSKY, S. (1998). "Democracias con Adjetivos. Innovación Conceptual en la Investigación Comparada", Ágora - Cuadernos de Estudios Políticos, 5(8): 99-122.
- EURAQUE, D. (1991). "La Reforma Liberal en Honduras y la Hipótesis de la Oligarquía Ausente: 1870-1930", Revista de Historia, 23(1): 191-241.
- FAUSTO, B. (1994). História do Brasil, EDUSP, São Paulo.
- GRUGEL, J. (1991). "Transitions from Authoritarian Rule: Lessons from Latin America", Political Studies, 39(2): 363-368.
- HALPERIN DONGHI, T. (2011). Historia Contemporánea de América Latina, Alianza, Buenos Aires.
- KLEIN, H. (2003). "Cambios Sociales en Bolivia desde 1952". Temas Sociales, 21(24): 32-57.
- KNIGHT, A. (1996). La Revolución Mexicana. Del Porfiriato al Nuevo Régimen Constitucional, Grijalbo, México D.F.
- MARTÍNEZ MEUCCI, M. (2006). "Pactos de Élite y Transición a la Democracia en Venezuela y Colombia", Politeia, 29(37): 195-228.
- MERT, A. (2016). 15 July Coup Attempt and the Parallel State Structure, Turkish Department of Corporate Communication, Ankara.
- MOLINA, I. (1998). Conceptos Fundamentales de Ciencia Política, Alianza, Madrid.
- MUNCK, G. (1994). "Democratic Transitions in Comparative Perspective", Comparative Politics, 26(3): 355-375.
- NUDELMAN, R. (2007). Diccionario de Política Latinoamericana Contemporánea, Océano, México D.F.
- O'DONNELL, G. (2011). La Democracia Delegativa, Prometeo, Buenos Aires.

- O'DONNELL, G., SCHMITTER, P. and WHITEHEAD, L. (1986). *Transitions from Authoritarian Rule: Comparative Perspectives*, Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- ROUQUIÉ, A. (1984). *El Estado Militar en América Latina*, Emecé, Buenos Aires.
- SAGUIR, E. (2011). "Las Democracias Latinoamericanas. Conceptualización y Tipología Alternativa", *Revista Postdata*, 16(1): 33-59.
- SARTORI, G. (1980). *Partidos y Sistemas de Partidos*, Alianza, Madrid.
- SCHIUMERINI, L.; PAGE, M. (2012). "El Efecto 'Cancha Inclinada': Ventajas del Oficialismo en la Política de las Provincias Argentinas", *Documentos de Políticas Públicas CIPPEC*, 115(1): 1-16.
- TUESLA SOLDEVILLA, F. (2008). *El Sistema de Partidos en la Región Andina: Construcción y Desarrollo (1987-1995)*, PhD. thesis, Facultad de Ciencias Sociales de la Universidad Nacional Mayor de San Marcos, Lima.
- VELASCO E CRUZ, S., KAYSEL, A. and CODAS, G. (2015). *Direita, Volver! O Retorno da Direita Brasileira e o Ciclo Político Brasileiro*, Perseu Abramo, Sao Paulo.
- WORLD BANK. (2017). "Turkey Overview", <http://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview> (07.08.2017).
- ZANATTA, L. (2012). *Historia de América Latina. De la Colonia al Siglo XXI, Siglo XXI*, Buenos Aires.

TEMMUZ ÇIKMAZI: İRAN VE TÜRKİYE DARBE GİRİŞİMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. Onur OKYAR

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

onurokyar@hotmail.com, 0507 696 26 48

ÖZET

İran'da 10 Temmuz 1980'deki Nojeh Darbesi, yeni kurulan İslam Cumhuriyeti'ni devirmek için yapılan başarısız bir girişimdir. Devrim arifesinde Başbakan Şapur Bahtiyar önderliğindeki ordu, hava kuvvetleri, gizli servis subayları ve askerler tarafından sahnelenmiştir. Kalkışmada sadece 28 tank ve birkaç savaş uçağı ile faaliyete geçilmiş, halka ateş edilmiş, İran Meclisi ve Humeyni'nin evi bombalanmıştır. Nojeh ismi ise hava kuvvetlerinin başkentteki üssüdür. Darbe girişimi, İslamcı rejime şiddetle karşı çıkan ve laikliğe dönmek isteyen bir grup asker tarafından başlatılmış, fakat tam olarak başlamadan engellenmiş; sonucunda ise 150'den fazla askeri ve sivil personel idam edilmiş, 4000 civarı asker görevden alınmış, 1983'te Tudeh Partisi tasfiye edilmiştir.

Türkiye'de 15 Temmuz Darbesini gerçekleştiren örgütün planını Nojeh Darbesini referans alarak yaptığı henüz tespit edilmemiş olsa da 15 Temmuz ile 10 Temmuz darbeleri arasındaki benzerlikler önemli ölçüdedir. Bu bağlamda çalışma, İran'da gerçekleştirilen Nojeh Darbesinin sebep ve sonuçlarını incelemeyi; bu analizden elde edilecek bulguları Türkiye'nin iç ve dış politikasına pozitif yönleriyle uyarlamayı amaçlamıştır.

Bu çalışmada İran'ın darbeden sonra iç ve dış politikasında uyguladığı tedbir ve politikalardan hareketle Türkiye'nin 15 Temmuz Darbe Girişiminden sonra uygulaması gereken iç ve dış politika pratikleri önerilecektir. Bu bağlamda Türkiye'nin Batı ile olan kazan-kayıt ilişkilerinin gözden geçirilmesi, Türkiye'de başkanlık sistemine geçişin faydaları, doğu ülkeleri ile tesis edilecek yeni ittifak ilişkileri, Suriye Savaşı ve güneyde Kürdistan'ın kurulması ile ilgili Türkiye'nin politikaları, iç politikada iktidar-muhalefet ilişkisinin pozitif seyri, darbenin Türkiye'nin 2023 ve sonraki hedeflerine etkisi vb. konularında Türkiye lehine çıkarımlar yapılacaktır. Çalışmada, içerik ve vaka analizi araştırma yöntemleri ikincil veriler üzerinde uygulanacak; çalışmanın sonuç bölümüne kadar tümevarım, sonuç bölümündeyse tündengelim akıl yürütme yöntemi kullanılacaktır. Çalışmanın temel hipotezi, darbelerle birçok kez hesaplaşmış

Türkiye'nin bundan sonraki iç ve dış politikasında, Nojeh'ten alınacak tecrübeyle daha etkili ve verimli politikalar üretebileceği önermesi üzerine bina edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nojeh Darbesi, 15 Temmuz Darbesi, Türkiye, İran, Uluslararası Güvenlik.

THE JULY IMPASSE: EVALUATION OF COUP ATTEMPTS IN IRAN AND TURKEY

ABSTRACT

Nojeh Coup in Iran on July 10, 1980 is a failed attempt to overthrow the newly established Islamic Republic of Iran. This coup was staged by land and air forces as well as intel agencies under the leadership of the Prime Minister Shapour Bakhtiar during the Iranian Revolution. The action was taken with only 28 tanks and a few fighter aircrafts, they opened fire on people and the Iranian Parliament and the house of Khomeini was bombed. The name Nojeh is the air force base in capital Tehran. The coup attempt was initiated by a group of soldiers who were violently opposed to the Islamist regime and wanted to return to secularism; but was completely prevented even before its onset after more than 150 soldiers and civilians were executed, 4000 soldiers were employed, and the Tudeh Party was closed down in 1983

This study seeks to examine the causes and consequences of Nojeh Coup plotted in Iran; and to adapt the findings to be obtained from this analysis to the internal and external policy of Turkey with its positive aspects. In this context, be that as it may the organization that carried out the July 15 Coup in Turkey has not yet been identified to have taken the Nojeh coup as a reference in this coup plot, the similarities between the July 15 and July 10 coups are significant.

From these viewpoints, the internal and foreign policy practices that Turkey needs to implement after the July 15 coup attempt will be proposed within the framework of the measures and policies Iran implemented in its internal and external politics after the coup. In this context, conclusions will be made in support of Turkey in respect of Turkey's visibility of win-loss relations with the West, benefits of transition to the presidential system in Turkey, new alliance relations to build with the eastern countries, Turkey's politics about the Syrian war and the possible establishment of Kurdistan in the south, the positive progress of the relationship between the opposition and government, and the impact of the coup on Turkey's 2023 goals and so on. In the study, content and case analysis research methods will be applied on secondary data; and inductive reasoning will be used until the conclusion part while deductive reasoning will

be used in the conclusion part. The basic hypothesis of the study will be based on the proposal that with experience from Nojeh coup, Turkey, which has settled accounts with coup attempts several times, can produce more effective and productive policies in internal and external politics since July 15th.

Keywords: Nojeh Coup, July 15th Coup Attempt, Turkey, Iran, International Security.

NOJEH DARBE GİRİŞİMİNE GİDEN SÜREÇ

Şubat 1979'da gerçekleşen İran Devrimi ile Humeyni, İslami bir rejimin temelini atmıştır. Bu dönemden önceki Pehlevi hanedanlığı ilga edilmiş, İran monarşisinin son lideri Muhammed Rıza Pehlevi Mısır'a kaçmış, destekçileri ise tutuklanmıştır. Devrimden hemen sonra Mart 1979'da İranlıların Pehlevi monarşisi ile İslam cumhuriyeti arasında seçim yapmalarına izin verilen tartışmalı (başka seçenek bulunmadığı için) bir referandum düzenlenmiş ve ezici çoğunluk İslami cumhuriyet rejimini kabul etmiştir. Sürecin vermiş olduğu heyecan vs. ile Devrimin radikal kanadı, ılımlı liderleri yönetimden uzaklaştırmıştır. Bunların arasında dönemin geçici hükümetinin başbakanı Mehdi Bazargan ve Ayetullah Kazım Şeriatmadari en önemli örnektir. Solcu kanat ise -Humeyni'nin monarşiyi sonlandırıp demokratik bir sistem kuracağı vaatleri ile- Şah'ın devrilmesinden sonra mollalarla birlikte demokrasiyi inşa edeceklerini düşünmüşler ve bu motivasyonla Devrime destek verseler de Devrimden sonra elimine edilmişlerdir.

Rakiplerin zayıflaması ve yeni anayasanın kabulü ile devrimci radikaller yönetimde daha aktif hale gelmişlerdir. Ocak 1980'de ılımlı Ebu'l-Hasan Beni Sadr'ın cumhurbaşkanı seçilmesine rağmen, radikal İslamcılar Mart 1980'de yapılan parlamento seçimlerinde yasama organını sıkıca kontrol altına almışlardır. Radikaller, bu zamana kadar devlet bürokrasisinin çoğunu devralmışlar, radyo-televizyon ve basının büyük kısmını kontrol altına almışlardır. Yargı atamalarının Humeyni tarafından yapılması için referanduma gidilmiş ve halk bunu da kabul etmiştir. Bununla birlikte devrim mahkemeleri ağı ile güçlü devrimci kurumlar yaratılmış; mahallelerde (komiteler) ve devlet dairelerinde güvenlik ve devrimci doktrin uygulayan bir iletişim ağı ile İslami rejimi muhaliflere karşı savunmak için, paramiliter bir güç olan Devrim Muhafızları Ordusu kurulmuştur.¹ Ayrıca bu dönemde solcuların vaatlerinin yerine gelmemesi nedeniyle gösteriler artmış ve Humeyni iki yılına üniversiteleri de kapamıştır.

¹ Shaul Bakhash, *The Reign of the Ayatollahs* (New York: Basic Books, 1984); David Menashri, *Iran: A Decade of War and Revolution* (New York: Holmes and Meier, 1990); Mohsen M. Milani, *The Making of Iran's Islamic Revolution*, 2nd ed. (Boulder, Colo.: Westview Press, 1994).

Radikaller, bu dönemde İran'ın silahlı kuvvetleri üzerinde kontrolünü araştırmışlardır. Silahlı Kuvvetlerde, 1978 yılının sonlarında ve 1979 yılının başında, personelin yaklaşık % 60'ı eksilmiş ve ordu, Devrim sürecinde iyice zayıflamıştır. Silahlı Kuvvetlerin statükonun kalesi olduğunu düşünen İran'ın yeni liderleri ilk askeri tasfiye sürecinde bulunmuş ve 85 subay ordudan atılmıştır. Eylül 1979'da ikinci ve daha kapsamlı bir tasfiye süreci başlamış ve Temmuz 1980'de 8.000-10.000 polis memuru da görevden alınmıştır. Böylece Devrim sürecinde bürokrat ve subayların kontrolünü zayıflatmak için tüm ülke çapında askeri üslerde rejim yanlılarınca tesis edilen komiteler ile silahlı kuvvetler Devrimle uyumlu hale getirilmeye çalışılmıştır. Daha sonra bu komiteler Humeyni'nin görevlendirdiği bir dizi İmam Temsilcisi ile değiştirilmiştir. Bu süreç aynı zamanda radikal İslamcılarını tam olarak desteklemeyen birçok subay arasında artan bir korku ve belirsizlik ortamı da üretmiştir.²

Buna rağmen radikal kanat, devlet aygıtları üzerindeki kontrollerini arttırdıkça sosyal, kültürel, ekonomik ve dış politika alanlarında kapsamlı değişikliklere gitmiştir. Bu bağlamda alkol, kumar, hırsızlık, fahişelik ve diğer suçlar için İslam hukukunun unsurları uygulanmaya başlanmıştır. Kadın hakları sınırlanmış ve İslami kıyafet kuralları uygulanmıştır. Eğitim sistemi İslamlaştırılmış, birçok zengin ailenin varlıklarına el konulmuş ve yeniden dağıtım önlemleri alınmıştır. Ayrıca İran'ın dış politikasında giderek daha saldırgan/sert bir paradigma kabul edilmiş, Kasım 1979'da ABD elçiliği işgal edilmiş, Anayasa'da İran'ın İslam Devrimini ihraç edebileceği maddesi ile müdahaleci dış politika retoriği meşrulaştırılmıştır.³ Bu politikalara karşı çıkanların yol açtığı kargaşa sonucu binlerce kişi tutuklanmış ve 800'den fazla kişi idam edilerek korku ve belirsizlik ortamı sürmüştür. Anarşi ortamının hâkim olduğu bu geçiş döneminde silahlı kuvvetler ve güvenlik birimleri ciddi biçimde zayıflamış, yasadışı, sol gerillalar, aşiret çatışmaları, İslamcı aşırılıklar, yolsuzluk, suikast, bombalama, soygun ve gasp gibi yaygın suçlularla boğuşulmuştur. Bu sebepler ise ekonomiye olumsuz yansımış, İran'da sermaye kaçıışı yaşanmış, üretim keskince düşmüş, enflasyon ve işsizlik artmıştır.

Bazargan ve Şeriatmadari gibi liberal liderlerin yönetimden tasfiyesi ile İslam rejimine muhalifler, radikal kanadı durdurabilecek en güçlü aday olarak Beni Sadr

² Nikola B. Schahgaldian, *The Iranian Military under the Islamic Republic* (Santa Monica, Calif.: RAND, 1987), 20, 30-31; William F. Hickman, *Ravaged and Reborn: The Iranian Army, 1982* (Washington, D.C.: Brookings Institution, 1982), 8-18; Bakhsh, *Reign of the Ayatollahs*, s. 255-56.

³ David Menashri, *Iran: A Decade of War and Revolution* (New York: Holmes and Meier, 1990).

gibi ılımlı İslamcılar desteklese de diğerleri (ılımlı İslamcılar ve militan solcular) güvenlik endişesiyle bir askeri darbe ya da dış müdahale ile İslam rejiminin sona ereceğini, Batı tarzı bir demokratik sistemin kurulacağını, düzen ve refahın sağlanacağını ümit etmeye başlamışlardır. Giderek kaotik ve kutuplaşmış bir hal alan bu ortamda, sivil ve askeri küçük gruplar, hem ülke içinde hem de dışında İslam rejiminin sonlanması için hazırlıklara başlamışlardır. Bu grupların birçoğu destek için Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) yaklaşmış ancak (ilginç şekilde) reddedilmişlerdir.⁴

Darbeci grubun en önemlileri, Şah rejimi altındaki başlıca laik, demokratik-milliyetçi muhalefet örgütleri olan İran Partisi ve Ulusal Cephe'de önemli bir figür olan, Muhammed Rıza Pehlevi döneminde İran'ın son başbakanı olarak görev yapan Şapur Bahtiyar tarafından yönetilmiştir. Bahtiyar, Şah'ın hüküm süresinin son haftalarında başbakan olarak hizmet vermeyi kabul etmiş, hükümeti Şubat 1979'da çöktüğü zaman saklanmaya başlamış ve Temmuz 1979'da Paris'te yeniden ortaya çıkarak İslami rejimi yıkmaya yönelik bir muhalefet hareketine öncülük edeceğini duyurmuştur. Bundan sonra Avrupa'daki çeşitli İranlı sürgünlerle temas kurmaya başlamış ve hareketi için İran'daki askerlerle temas kurmuştur. ABD destek vermese de Bahtiyar, Şah'ın kız kardeşi Prenses Eşref Pehlevi ve diğer zengin İranlılardan, bir gazetenin yayınlanması ve Paris merkezli bir organizasyon kurulması için maddi yardım almaya başlamıştır. Takip eden aylarda, Irak ve diğer varlıklı Arap devletleriyle temasa geçmiş ve daha çok miktarda maddi yardım almıştır. Bu imkânlar, Bahtiyar'ın bu dönemde İran rejiminin en önemli muhalifi olmasını sağlamıştır.⁵ Bununla birlikte İran rejimi Bahtiyar'ı boş bırakmamış ve istihbari bilgileri zenginleştirerek Mayıs ve Haziran aylarında, Bahtiyar ile bağlantılı en az iki darbe planı ortaya çıkarmış, düzinelerce askeri personeli tutuklamış ve Başkan Beni Sadr, Nojeh'ten önceki dört ay boyunca silahlı kuvvetlere ait altı plan daha bulunduğunu belirtmiştir.⁶

⁴ Gasiorowski'ye göre Nojeh operasyonundan sonra Birleşik Devletler İslam rejimine karşı plan yapan grupları desteklemeye başlamış ve fakat desteklediği hiçbir grup rejim için ciddi bir tehdit oluşturmamıştır. Gasiorowski, Mark J. (2002), "The Nuzhah Plot and Iranian Politics" *International Journal of Middle East Studies*, 34(4), s. 645-666.

⁵ Mehrdad Khonsari, *The National Movement of the Iranian Resistance 1979-1991: The Role of a Banned Opposition Movement in International Politics* (unpublished Ph.D. thesis, London School of Economics and Political Science, London, 1995), s. 117-135.

⁶ David Menashri, *Iran: A Decade of War and Revolution* (New York: Holmes and Meier, 1990), s. 143; Dilip Hiro, *Iran under the Ayatollahs* (London: Routledge and Kegan Paul,

Darbenin Hazırlık Süreci

1978 başlarında İran jandarinasından emekliye ayrılan Albay Muhammed Bakır Beni-Amiri, kurulduktan kısa bir süre sonra İslam rejimine karşı, Bahtiyar'ın himayesinde, plan yapmaya başlamıştır. Şah rejimi düştükten sonra saklanan bir ordu istihbarat subayı olan yakın arkadaşı Albay Ataullah Ahmedi ile darbeyi düzenleme konusunu görüşmeye başlamıştır. Ahmedi gizlice İran'dan ayrılmış ve Şah ile iletişime geçmeyi umduğu Avrupa'ya gitmiştir. Bu arada Beni-Amiri sessizce 1979 yılının yazına kadar altı ila sekiz kişilik gruplar ile diğer aktif görevli ve emekli subayları organize etmiştir. Ahmedi, Mısır'a yerleşen Şah ile iletişime geçmiş; Ağustos 1979'da eski bir İran hava kuvvetleri generali olan Fazlullah Amir Fazlı ile bir araya gelmiş ve Şapur Bahtiyar'ın liderliğinde İslami rejime karşı darbe yapacaklarını bildirmiştir. Aynı zamanda Bahtiyar, bu dönemde çeşitli yabancı hükümetlerle de temas halinde kalmıştır.

Bahtiyar'ın başlıca yabancı ülke teması Irak'tır; Nojeh için finansmanın çoğunu Irak'tan sağlamıştır (silah, üs ya da diğer maddi destekler sağlanmamıştır). ABD'den alamadığı desteğe karşılık Bahtiyar, aynı dönemde İsrail, İngiliz ve Fransız hükümetleri ile temaslarını sürdürse de Nojeh için önemli destek sağladığına dair inandırıcı bir kanıt bulunmamaktadır.⁷

Darbe Günü (9-10 Temmuz 1980)

Darbede Humeyni'nin evi, Meclis binası, başbakanın ofisi gibi İslami rejimin temel sembolleri yok edilerek rejim destekçilerinin morallerinin bozulması ve dağılmaları hedeflenmiştir. Humeyni'nin evinin bombalanarak öldürülmesi için uçak tahsis edilmiştir. Ayrıca darbeciler, Devrim Muhafızları ve komiteleri hedef alsalar da düzenli ordu mensuplarının çoğunun kendilerini destekleyeceğini ummuşlardır. Her ne kadar hava kuvvetlerinin çoğunun kendilerini desteklemesi beklense de, sadık pilotların operasyonu kesmesini önlemek için hava kuvvetleri pistlerini bombalamayı da plana dahi etmişlerdir. Bunun için Nojeh Hava Üssündeki uçaklardan birçoğu sadık hava ya da kara birlikleri tarafından saldırılara karşı korunmak için rezerve tutulmuştur.

Operasyon üssü olarak Nojeh'in seçilmesinin bazı sebepleri vardır. İran Devriminin yöneticileri darbe girişiminden önce hava kuvvetleri uçaklarını silahsız hale getirmiş ve böylece bir darbe girişimi ile birlikte bunların kolayca kullanılamayacağını amaçlamışlardır. Bu nedenle, Mart veya Nisan 1980'de,

---

1985), s. 155–156.

⁷ Gasiorowski, Mark J. (2002). "The Nuzhah Plot and Iranian Politics" *International Journal of Middle East Studies*, 34(4), 645-666. s.652.

darbe kapsamındaki iki askeri istihbarat subayı, Irak tehdidini abartarak üstlerine yanlış bilgi vermeye başlamış; bazı uçakların, Irak saldırısına karşı savunmak için silahlı tutulmaları gerektiğini rapor etmişlerdir. Nojeh üssü Irak'a karşı savunma için ideal bir konuma sahip olduğundan İran'ın askeri liderleri oradaki uçakları silahlandırmaya karar vermiş; diğer hava kuvvetleri üslerindeki uçaklar yakında depolansa da mühimmatın silahsız kalması sağlanmıştır. Bu nedenle darbe liderleri tarafından ana operasyon üsleri olarak Nojeh seçilmiştir.⁸

Darbe Planı üç aşamadan oluşmuştur. Birinci aşamada Tahran ve diğer beş diğer şehir üzerinde düşük irtifalı süpersonik uçuşun ardından askeri, stratejik, siyasi ve dini hedeflere karşı on iki saatlik hava saldırıları yapılacaktır. İkinci aşamada Devlet Radyo ve Televizyonu, Parlamento, Devrim Muhafızlarının karargâhları ve Tahran'ın Kapalı Pazarı gibi taktik mekânlara dokuz piyade taburu gönderilerek buralar kontrol altına alınacaktır. Üçüncü aşamadaysa darbecilerin liderliğinde elli bin Beluç, Kürt ve Türk savaşıncısının yardımıyla Tahran karantinaya alınacaktır.

Nojeh'den kalkan uçaklar Tahran'a ulaşınca yerdeki askerlere harekât sinyali vermek için bulunan formül ise savaş uçaklarının (F4 ve F5) ses bariyerini kırmasıdır. Bu sinyal verilince yer ekibinde aktif görevli ve emekli ordu komandolarından oluşan yaklaşık 200 kişilik askeri birlik, 60 kişilik ekip tarafından korunan Tahran televizyon istasyonunu ele geçirecektir. Ekip, standart ordu üniformaları giyecek ve televizyon istasyonunu bir darbe girişimi karşısında güvence altına alıyor gibi davranacaklardı. Yirmi komando ise benzer bir ekibi hafifçe korunan radyo istasyonuna gönderecekti. Elli komando ekibi, Humeyni'nin evine gidip bombalamadan kurtulması halinde onu öldürecekti. Diğer birimler, önde gelen devrimci liderleri tutuklayacak (öldürmeyecek), iletişim tesisleri ve kilit bakanlıklar gibi daha küçük hedefleri ele geçireceklerdi. Bu faaliyetler sürdükten sonra ordu birlikleri Tahran'ın Mehrabad Havaalanını ele geçireceklerdi. Polis teşkilatlarının yardım ettiği bu birimler, darbeye karşı çıkabilecek herhangi bir Devrim Muhafızı veya sadık askeri unsurlarla yüzleşip silahsızlandıracaktı. İsfahan üssündeki helikopterler, meydana gelebilecek her türlü karşı koymaya yardım edecekti. Beni-Amiri ayrıca yaklaşık 200 erkek ve 1000 kadının Tahran'ın orta kesimlerine doğru ilerleyip rejim karşıtı slogan atarak diğer rejim karşıtı protestocuları cezbetmeye çalıştırmıştır. Şehri işgal eden ordu birimlerine, karşıt gösterileri dağıtmaları emri de verilmiştir. Radyo ve televizyon istasyonları ele geçirildikten sonra sıkıyönetim ilan edildiğine dair

⁸ Gasiorowski, Mark J. (2002). "The Nuzhah Plot and Iranian Politics" *International Journal of Middle East Studies*, 34(4), 645-666. s.660.

bildiriler yayınlanacaktır. Bu, ülkenin diğer bölgelerindeki darbe katılımcılarının faaliyetlerine başlamaları için bir işaret olacaktır. Ahvaz'da bulunan zırhlı birlik, deniz birlikleri ile birlikte, İran'ın petrol üretim tesislerini ve Dezful hava kuvvetleri üssünü ele geçirecek, İsfahan, Meşhed ve Zahedan'daki ordu birlikleri bu şehirleri devralacaktır.

Tüm bu hazırlıklara rağmen kalkışmanın "indirilmesi" kolay olmuştur. 9-10 Temmuz 1980 gecesi, Nojeh hava üssünü ele geçirmek üzere görevlendirilen paraşütçüler, araçla üssün yakınındaki toplanma noktalarına gelmiş, saat 10.00'da Hamedan'daki Devrim Muhafızları grubu üssün girişine yakın bir kontrol noktası kurmuş ve paraşütçüleri tutuklamaya başlamıştır. Devrim Muhafızlarına Savih kentindeki halk da katılmıştır. Nojeh üssünden tüm operasyonu komuta edecek olan Beni-Amir, o gece geç saatlerde üsse yaklaşırken paraşütçülerden bir kısmının tutuklandığını görmüş ve çatışmaya girmiştir. Kendisi kaçsa da Devrim Muhafızları diğer önemli subayları yakalamış ve bunlardan diğer katılımcıların isimlerini almışlardır.

Nojeh'in dağılmasından sonraki günlerde İran'ın liderleri, kalkışmanın nasıl deşifre edildiğini halka açıklamıştır. 1989 yılında İran'da yayınlanan kalkışmayla ilgili kitaplar da benzer bir açıklama getirmiş ve ek ayrıntılar sunmuştur.⁹ Bu ifadelerdeki bilgilere göre İran güvenlik güçlerinin komünist Tudeh Partisi ve önceki aylardaki diğer kaynaklardan alınan istihbaratı bildiği iddia edilmektedir. Devamla operasyonun başlangıçta Haziran ayının sonlarına doğru planlandığı, yirmi adet kimliği belirsiz katılımcının tutuklandığı ve bu kalkışmanın durdurulduğu iddia edilmiştir. Güvenlik güçleri ise operasyonun 9-10 Temmuz'dan iki ila dört hafta sonra gerçekleşeceğini tahmin etmişlerdir. Güvenlik güçleri, Tahran'daki pilotlardan Tahran Cuma namazı lideri Hüccetül İslam Ali Hamaney'in evine gidip 9 Temmuz sabahının erken saatlerinde daha kesin bilgiler almışlar; birkaç saat sonra operasyona katılan bir astsubay, bir Tahran komite üyesine de bu konuda bilgi vermiştir. Bu kitaplarda güvenlik güçlerinin, çoğunlukla, darbenin dağılmasının sebebinin pilotların açıklamalarına dayandığını; daha önce elde ettikleri bilgilerin ise görünüşe göre yararlı olmaktan çok belirsiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Temmuz 1980'de ortaya çıkan hesaplar, bu komplonun hiçbir zaman ciddi bir tehdit oluşturmadığını iddia etmiştir. Çünkü güvenlik güçleri bunu gözlemlemiş ve 9-10 Temmuz'da da darbeyi kolayca durdurmuşlardır. Bu hesapların hepsi ABD, İsrail, Irak ve İslam rejiminin çeşitli

⁹ Mohammad Bagher Bani-Ameri, *Uprising: A History of the Attempted Nojeh Coup D'Etat*, Iranbooks, 2015; Abu Al-Hasan Bani Sadr, Abol Hassan Bani-Sadr, Jean-Charles Deniau, *My Turn to Speak: Iran, the Revolution and Secret Deals With the U.S.*, 1991, Brassey's Inc.

yerli muhaliflerinin bu iddiaları destekleyen somut kanıtlar sunmamasına rağmen komploya derinden dâhil olduğunu belirtmektedir.

Darbenin Sonrası

Nojeh komplosu parçalandıktan kısa süre sonra Ayetullah Humeyni, onunla bağlantılı olarak tutuklananların idam edilmesi gerektiğini açıklamış ve 144 sanık, darbeden hemen sonra idam edilmiştir. 18 Temmuz'da Paris'te Bahtiyar'a suikast girişimi başarısız olmuştur. Irak, Eylül 1980'de İran'ı işgal ettiğinde ise pilotların birçoğu ve henüz idam edilmemiş diğer askeri personelin bir kısmı, savaşa katılmak şartıyla hapisneden tahliye edilmişlerdir.¹⁰

Tutuklama ve infazlara ek olarak İran'da bir dizi sistemik gelişme de yaşanmıştır. Radikal İslamcılar silahlı kuvvetlerin liderliğine keskin bir şekilde saldırmışlar ve ileriki aylarda yaklaşık 2.000-4.000 kişilik askeri personelin görevden alınmasına yol açan yeni bir tasfiye süreci başlatmışlar, Devrim Muhafızlarının, İslami rejimini muhtemel darbelere karşı korumak için, güçlendirilmesini talep etmişlerdir. Beni Sadr, bu saldırılara karşı silahlı kuvvetleri savunmaya çalışsa da radikal İslamcılar İran Partisi ve Ulusal Cephe ofislerini ele geçirip Ulusal Cephe gazetesini kapatarak ılımlı unsurları bertaraf etmişlerdir. Ayrıca bu süreçte İran devrimini güçlü bir şekilde destekleyen ve yetkililere darbe hakkında bazı bilgiler vermiş olan Tudeh Partisi ofisleri de kapatılmıştır.¹¹

Darbe liderlerinin çoğu Avrupa'ya kaçmıştır; birkaç ay boyunca diğer katılımcılara İran'dan ayrılmalarını ve darbenin nasıl etkisiz kaldığını araştırmaya harcamışlardır. Bahtiyar, sürgüne gönderilen ya da kaçırılan bazı katılımcıların ailelerine maddi yardım sağlamış, Paris'te bir ofis kurmuş ve bir başka darbe teşebbüsü için hazırlığa başlamıştır. Beni-Amiri 60 kişilik bir grup oluşturmuş ve darbeye hazırlanabilecekleri İran'a yakın bir üs bulmaya çalışmıştır. Türkiye ve Pakistan'daki destekçilerin ve paraların İran'dan kaçırılmasına yardımcı olan ofisler kurmuş, Pakistan'ın silah pazarlarında silah satın almak için düzenlemeler yapmıştır. Lakin Bahtiyar, Nojeh katılımcılarının ailelerine mali destek vermek konusunda isteksiz hale gelmiş ve Pakistan'da satın alınacak silahların bedelini ödemeyi reddetmiştir.

İstihbarat toplamak için Bahtiyar'ın İran'daki irtibatlarını kullanmak isteyen CIA'nin rejimi devirme çabalarını finanse etmeyeceği açık bir hale geldiğinde

¹⁰ John Kifner, *Islamic Clerics Denounce Bani-Sadr Over Conduct Of The War With Iraq*, The New York Times, January 5, 1981, <http://www.nytimes.com/1981/01/05/world/islamic-clerics-denounce-bani-sadr-over-conduct-of-the-war-with-iraq.html>.

¹¹ Shaul Bakhash, (1986), *Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution*, London: Basic Books, 119–120, 255–256.

Bahtiyar CIA'dan kopmuştur. Bahtiyar, İsrail rejiminin İran rejimine karşı bir simgesi olarak kalmış, ancak 1980'lerin başından sonra faaliyetleri önemli ölçüde azalmış olmasına rağmen, Ağustos 1991'de suikasta kurban gitmiştir.¹²

Kimi yazara göre darbeyi Irak organize etmiş ve fonlamıştır; böylece işgal edilmeden önce İran zayıflamış olacaktır.¹³ Bunun için Irak kasıtlı olarak darbeyi İran'a bildirmiştir. Bazıları ise darbenin Tahran'daki Amerikan elçiliği rehinelere serbest bırakılması karşılığında ABD tarafından İran hükümetine bildirildiğini iddia etmektedirler. Bazıları da darbenin her durumda İran'ı kanlı bir iç savaşa sürükleyeceğini ve Humeyni'ye suikastın onu efsanevi bir figür haline getireceğini ve böylece rejimin devrilemez hale geleceğini için yapıldığını belirtmektedir.

Darbenin Sonuçları

Başarısız bir darbe girişimi olarak adlandırılabilir Nohej kalkışmasından önemli sonuçlar çıkmıştır. Bu sonuçlardan birincisi, Nohej Darbesinin İran'ın doğmakta olan İslam rejimi için önemli bir tehdit oluşturduğu gerçeğidir. Orduda önemli bir azalma olmasına rağmen darbeye yaklaşık 700-750 askeri personel ve 300-400 sivil katılmış ve o sırada İslam rejimine karşı önemli bir muhalefetin/ karşı-devrimci düşüncenin, özellikle de silahlı kuvvetlerde, var olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla Nohej'de İslam rejimine karşı laik muhalefetin kuvvetle birleştiği ve bundan sonra da birleşebileceği gösterilmiştir. Humeyni'nin kalkışma ile ilgili olarak tutuklananların hepsinin idam edilmesi talebi, komponun ciddi bir tehdit olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Buna rağmen darbenin liderleri, İranlıların komploya destek vermeyi kabul ettiğini, silahlı kuvvetlerin çoğunun ve hatta bazı Devrim Muhafızlarının dahi operasyona başladıklarında onları destekleyeceğini varsaymakla hata etmişlerdir. Darbe titizlikle planlanmış olsa da güvenlik güçlerinin önceden bunu öğrendikleri açıklanmıştır.

İkinci olarak Nohej kalkışması İran politikasının gidişatı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu süreçte meydana gelen Kürt ayaklanmasının yanı sıra Irak'ın düşman eylemleri, Nisan 1980'de ABD'li rehine krizi ve diğer muhalefet gruplarının faaliyetleri, İran'ın radikal İslamcı liderlerinin, güçlü iç ve dış aktörlerin doğmakta olan İslami rejimini yok etmeye çalıştıkları komposunda haklı çıkmalarına yardımcı olmuştur. Bu algı İranlı liderleri İslami rejimi pekiştirmek için giderek daha radikal tedbirler almaya itmiştir. Bu artan radikalleşmenin başlıca

¹² Dan Geist, A Darker Horizon': *The Assassination of Shapour Bakhtiar*, 06 Ağu 2011, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/tehranbureau/2011/08/a-darker-horizon-the-assassination-of-shapour-bakhtiar.html>.

¹³ Nohej Nevis, *Anatomy of a coup: A desperate attempt to save Iran*, July 23, 2004, <https://iranian.com/History/2004/July/Nohej/index.html>.

iç kurbanları ise o dönemde kenara itilen Beni Sadr ve diğer ılımlı İslamcılar olmuştur. İran'ın ılımlı dış ve iç politikadan uzaklaşması ise günümüzde kadar sürecek İran yalnızlığının en temel sebeplerinin başında gelmektedir. Öyle ki bu ılımlılık İran'da hiçbir zaman ciddi bir muhalefeti doğuramamıştır.

Üçüncü olarak Nojeh planının çöküşü Irak'a da çok fayda sağlamıştır. Tutuklananlar, infazlar ve tasfiyeler, Eylül 1980 Irak istilasından hemen önce İran silahlı kuvvetlerinin güç ve moralini daha da baltalamıştır. Dahası, tutuklananlar arasında Ahvaz zırhlı birliklerinde yaklaşık otuz savaş pilotu ve birkaç yüz astsubay da vardır. Hava Kuvvetleri ve Ahvaz zırhlı birlikleri İran'ın Irak istilasına karşı savunması için çok önemliydi, ancak bunlar Irak'ın İran topraklarına girmesini sağlayarak, savaşın ilk birkaç haftasında neredeyse hiçbir rol oynamadılar.¹⁴ Dolayısıyla Nojeh olmasaydı İran, Irak saldırısını daha erken ve daha etkili bir şekilde durdurabilir; Savaşın ve dolayısıyla dünya tarihinin seyri önemli ölçüde değişebilirdi.

Son olarak, 9-10 Temmuz gecesi Nojeh Darbesi durdurulmazsa neler olabileceği düşünülmelidir. Zira ertesi gün, komploya dâhil olan pilotlar ve kara kuvvetleri taktik hedeflerine ulaşsalar bile, sadık askeri birlikler, Devrim Muhafızları ve komite üyelerine karşı büyük direnişle karşı karşıya kalacaklardı. Özellikle İslam rejimine ve kentsel gerilla savaşı becerilerine derinden bağlı Devrim Muhafızları darbe girişimini durdurmak için sert bir mücadele verecekti. Kendi köklü sebeplerine derinden bağlı ve kentsel gerilla savaşında yetenekli Mücahid-i Halk, Fidanî-i Halk ve diğer radikal solcu grupların birçoğu darbeye de muhtemelen karşı çıkacaktı. Buna ek olarak, darbeye karşı liderlerin öngördüğünden çok daha fazla bir halk tepkisi olacaktı ve oldu. İslam rejimine karşı popüler muhalefet Temmuz 1980'de önemli ölçüde artmış olsa da, İran'ın 20 milyon seçmenin yaklaşık yarısı, İslam rejime bağlı olan ılımlı veya radikal İslamcı adayları seçmiş ve rejimin popülaritesinin yüksek olduğunu göstermiştir. Böylece, kalkışma durdurulmamış olsaydı, kesin olarak söylemek imkânsız olsa da, muhtemelen ona karşı önemli bir direnç olacak ve sonuç ne olursa olsun, önemli derecede kaos ve istikrarsızlık doğacaktı. Dolayısıyla her iki durumda dahi oluşacak kaos göz önüne alındığında darbenin asıl amacının iç savaş çıkarmak olduğu aşikârdır. Üretilen bu kaos ve istikrarsızlıktan en çok faydalanan ülke ise Irak olacak, Irak istilası daha olası ve daha başarılı bir hale gelecektir.

¹⁴ William F. Hickman, *Ravaged and Reborn: The Iranian Army*, (Washington D.C. Brookings Institution, 1982), s. 18-21.

İran'ın darbeden sonra iç ve dış politikasında uyguladığı tedbir ve politikalardan şu sonuçlar çıkmaktadır:

- I. İran rejimi darbenin liderlerini boş bırakmamış ve istihbari bilgileri zenginleştirerek sürekli takip etmiştir. Bu takip Nojeh'in şiddetini oldukça azaltmıştır.
- II. ABD'nin darbe liderlerine destek vermemesinin sebebi bu çalışmanın dışında ama oldukça önemlidir. Bunun araştırılması gerekir.
- III. Nojeh Darbesi ile İslam rejimine karşı laik muhalefetin büyük bir motivasyonla birleşmesinin sebepleri önemlidir. Bunun altında rejimden önce verilen sözlerin tutulmaması, demokrasinin gelmemesi ve ideolojik farklılıklar vardır. Laik ılımlılar -Nojeh liderleri gibi- İslami rejimi yıkarsa, bu düşmanlığın sona ereceğine inanmışlardır; oysa şiddet ile sonuç alınamayacağı bir kez daha ortaya çıkmıştır.
- IV. Nojeh kalkışması İran'ın radikal İslamcı liderleri için büyük bir şans olmuştur. Zira güçlü iç ve dış aktörlerin doğmakta olan İslami rejimi yok etmeye çalıştıkları komplosunda haklı çıkmışlardır. Bu haklılık ise İran'ın iç ve dış politikada sert güç unsurlarını önceleyen bir paradigma geliştirmesini kolaylaştırmıştır.
- V. Nojeh planı İran-İrak Savaşı'nın seyrini önemli ölçüde etkilemiştir. İran zayıf kalmış ve emir icabı hareket eden pilotlar affedilerek orduya dönmüşlerdir.
- VI. Nojeh kalkışması başarılı olsaydı Irak, muhtemelen Nojeh'den kısa süre sonra İran'ı işgal edecekti. Bu ise darbenin ruhu olan özgürlüklerin daha da kısıtlanmasına sebep olacaktır.
- VII. Devamla Nojeh liderlerinin her iki olasılıkta da oluşacak kaos ortamının halka büyük zarar vereceğini göz ardı etmeleri aslında darbenin çıkış amacını da göz önüne sermiş ve önemli olanın başarı değil kaos olduğunu göstermiştir. Kaos isteyen taraf ise olağan şüpheli olarak Irak olsa da Batının da bundan nemalanacağı açıktır.

15 TEMMUZ 2016 TÜRKİYE DARBE GİRİŞİMİ ve ETKİLERİ

Uluslararası arenada darbe pratiği oldukça fazla olduğu için bu konuda birçok örnek verilebilir. 1953 İran ve 1973 Şili Darbesi bu ülkelerin millileştirilen petrolünün kontrol altında tutulması amacıyla ABD tarafından yapılmıştır. 2013 Mısır Darbesi ise ABD'nin en önemli Ortadoğu müttefiki olan Mısır'daki demokratik düzenin işleyişinin Batı çıkarlarına ters düşmesi neticesinde gerçekleştirilmiştir. 2014 Ukrayna Krizi ise Rusya'nın Batıya açılan kapısı olan Ukrayna'nın AB entegrasyonuna engel olunması maksadıyla yapılmış ve Kırım sorunu gibi daha büyük ayrılıklara sebep olmuştur. Bu sebeplerin hepsini haiz

örnek ise Türkiye'deki 15 Temmuz darbe girişimidir. Bu girişimle Kürtlerden Alevilere, Ermeni sorunundan Kıbrıs'a, Suriye savaşı ve Batı ile yaşanan anlaşmazlıktan ŞİÖ'ye üye olmaya kadar her alanda etkisi ve beklentisi olan Türkiye'nin önü alınmaya çalışılmıştır.

Buna paralel olarak Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) siyasetteki etkinliği, Türk siyasi tarihinde iyi bilinen bir olgudur. Ordu, bazen doğrudan fiziksel güçle ve bazen dolaylı olarak, talepleri göz önüne alınmadığı takdirde potansiyel bir darbe tehdidiyle siyasete etki etmiştir. Bu bağlamda 1960 ve 1980 yıllarında doğrudan müdahale ile askeri yönetim tesis edilmiş, 1971'de muhtıra verilmiş, 1997'de post modern darbe denilen ve hükümetleri istifaya davet eden iki dolaylı müdahale deneyimlenmiştir, 2007'de ise Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde TSK'nın internet sitesi üzerinden muhtıra verilmiştir. Dolayısıyla TSK altmışlı yıllardan itibaren yaklaşık 10 yılda bir sivil iktidara "çeki düzen vermiş" ve bu 15 Temmuz 2016'ya kadar devam etmiştir.

15 Temmuz 2016'da da Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki bir hizip, askeri imkân ve kabiliyetleri kullanarak bir darbe girişiminde bulunmuş; Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıklarını, Türkiye Radyo ve Televizyon Merkezini, ana askeri ve sivil havaalanlarını (Akıncı Askeri Havaalanı-Ankara, Atatürk Havalimanı-İstanbul) Ankara'daki bazı yollar ile İstanbul'daki Boğaz Köprülerini ele geçirmiştir. İran örneğindeki gibi TSK'daki hizip de Batı ile ilişkilerin koptuğunu, Güneydoğudaki olayların çığırından çıktığını ve laikliğin elden gittiğini öne sürerek darbeye meşruiyet aramıştır. Devamla İran örneğinde aynısı yaşandığı üzere Türkiye'de de Cumhurbaşkanlığı Sarayı bombalanmış, Meclis bombalanmış, Cumhurbaşkanı suikast timi gönderilmiş, iletişim merkezleri ve havaalanları işgal edilmiş, generaller yakalanmış, savaş uçakları alçak uçuş yaparak sonik patlama etkisiyle şehirlere bomba yağdırılıyor algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. İran örneğinde de aynı sonuç görüleceği üzere, TSK'nın 575 bin, polis ise 250 binlik gücüne karşın darbeciler daha fazla askeri ve emniyet güçlerinin kendilerini destekleyeceğini beklemişler ama aksine engelle karşılaşmışlardır. Üstelik bu engellemede halkın rolü, İran'daki gibi, oldukça fazladır. İki darbe girişimi de hava üslerinden yönetilmiştir. İran örneğindeki gibi Türkiye'de de kara birliklerinin başarısız olacağı kesinleştikten sonra havacıların Meclisi ve Cumhurbaşkanlığını bombalamaları, Cumhurbaşkanı suikast düzenlemek için girişimleri ile darbenin daha kaotik hale gelmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla iç sorunlarla boğuşan bir Türkiye dış dünya ile baş edemeyecektir. Darbe başarılı olsa dahi ertesi günlerde ortaya çıkacak toplumsal ve kamusal muhalefet ile zaten iç karışıklık artacağı için darbenin amacı, İran'daki gibi, başarıdan ziyade

kaosa çekilmiştir. Neyse ki hükümet, halkın ve polisin desteğiyle birkaç saat içinde iktidarın gücünü yeniden kurmuştur.

Darbe girişimiyle ilgili ilk analiz edilmesi gereken konu Batının bu girişime gösterdiği tepki olmalıdır. Bu bağlamda, Trump tarafından ulusal güvenlik danışmanlığına atanan emekli Korgeneral Michael Flynn, başlangıçta darbe girişiminin “alkışlamaya degecek” bir hareket olduğunu ilan etmiştir; çünkü Başkan Erdoğan ülkesini “İslamcı bir çizgi”ye doğru sürüyordu.¹⁵ ABD Merkez Komutanlığı Komutanı Orgeneral Joseph Votel ise ABD ordusunun Türk ordusunun en yakın müttefikleri arasında bulunduğunu fakat darbe girişimi sonrasında bu ittifakın kesildiğini belirtmiştir.¹⁶ 15 Temmuz’un hemen ertesinde ABD Dışişleri Bakanı Kerry ise hükümetin meşru olması ve darbenin gayri meşru olması konusunu göz ardı ederek istikrar, barış ve ortaklığın devamına vurgu yapmış, ikinci açıklamasında hükümete destek verirken darbe ifadesini ise kullanmamıştır.¹⁷ Dolayısıyla ABD de AB üyesi büyük ülkeler (Almanya, Fransa, İngiltere) gibi *bekle ve gör* taktiği uygulamıştır.¹⁸ AB ise 24 Kasım 2016’da AB-Türkiye müzakerelerinin dondurulmasına karar vermiştir (37 ret, 479 kabul, 109 çekimser). Sebep ise Türkiye’nin AB kriterleri ile uyumsuz ve olağanüstü aldığı tedbir ve kararlardır. Bağlayıcı olmayan bu siyasi karar ile Türkiye’de OHAL bitene kadar müzakerelerin donması tavsiye edilmiştir. Buna karşın Türkiye ise göçmen kartını kullanmış ve sorun dondurulmuştur.¹⁹

Darbenin önceden tahmin edildiğiyle ilgili Batı medyasında çıkan haberler de bu hareketin gümbür gümbür geldiğinin habercisi niteliğindedir. Bu bağlamda 10 Mart 2016’da Türkiye eski büyükelçileri olan Eric Edelman ve Morton Abramowitz’in Washington Post’a yazdıkları makalede Erdoğan’ın istifa etmesi

¹⁵ Kim Sengupta, “Having Donald Trump in the White House Will Be Good for the President Recep Tayyip Erdoğan”, *The Independent*, 24 November 2016, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/donald-trump-president-erdogan-turkey-latest-white-house-michael-flynn-gulen-a7437276.html>. retrieved 25 November 2016.

¹⁶ Damian Paletta, "Pentagon Allies Jailed in Turkey Amid Coup Backlash, General Says", *The Wall Street Journal*, 28 July 2016. <http://blogs.wsj.com/washwire/2016/07/28/pentagon-allies-jailed-in-turkey-amid-coup-backlash-general-says/>. retrieved 16 November 2016.

¹⁷ Reuters, (2016), “Kerry Says Hopes for Peace and Stability in Turkey,” 15 Temmuz 2016, <http://www.reuters.com/article/us-turkey-security-usa-russia-idUSKCN0ZV2NMQ>, Erişim Tarihi: 22 Aralık 2016.

¹⁸ Muhittin Ataman, Gloria Shkurti, “Batının Darbe Sicili Ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi”, *Adam Akademi*, 6/2, 2016:51-73.

¹⁹ SETA Raporu, *2016 ’da Dış Politika*, 31 Ocak 2017, <https://setav.org/assets/uploads/2017/01/2016DisPolitika.pdf>.

gerektiğini ifade etmişlerdir.²⁰ Bush'un Ortadoğu danışmanı Michael Rubin 21 Mart 2016 tarihli yazısında Türkiye'de darbe ihtimalinin arttığını, zira Erdoğan'ın kontrolden çıkarak tek adam haline geldiğini ifade etmiştir.²¹ 15 Mayıs 2016'da Nissenbaum da generallerin, Erdoğan'ı devirme planlarının olma ihtimalinden bahsetmiştir.²² 30 Mayıs 2016'da ise Gönül Tol, Türk ordusunun askeri darbe yapma kapasitesine sahip olduğunu yazmıştır.²³ Hannah ise 15 Haziran 2016'da Erdoğan gibi bir "sorunun" nasıl çözülmesi gerektiğini yazmış ve hesaplaşma gününün yakınlığını ifade etmiştir.²⁴ Bu bağlamda Batı medyası 15 Temmuz'u bir bütün olarak değerlendirmek yerine geçmişteki olay ve düşüncelerle yoğurarak değerlendirmede bulunmuştur. Gezi Parkı olayları ile Türkiye'nin Erdoğan diktası altında otoriterleştiği ve İslamcı bir zemine kaydığı bağlamı yorumlarla darbe meşru bir çerçeveye çekilmiştir. Radikal Erdoğan ile münzevi-ılımlı-imam Gülen etiketlenmesine sıklıkla yer verilmiştir. Özellikle 15 Temmuz'un 1979 İran Devrimine benzetilmeye çalışılması sonucu Batı kamuoyu negatif etkilenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla darbenin olumsuz yönü görmezden gelinmiştir. Bu noktadan hareketle 15 Temmuz, AK Parti "baskıcı hükümetine" karşı meşru bir hak aramanın doğal sonucu olarak lanse edilmiştir.²⁵

Batının bu tutumuna karşın Türkiye, özellikle Ortadoğu ve Asya'da, edilgen değil etken bir dış politika takip etmiştir. Bu bağlamda 2010 yılının sonunda patlayan Arap halklarının yaşamak istediği ve günümüzde bir hazana dönüşmüş olan bahar sürecinde Körfez sermayesinin Kuzey Afrika yatırımları baltalanmış ve buradaki sıcak para kaçağı Türkiye'de yerini almıştır. Merkez Bankası verilerine göre 2010 yılından günümüze kadar Körfez merkezli yabancı sermaye yatırımında

²⁰ Mort Abramowitz ve Eric Edelman, *Turkey's Erdogan must reform or resign*, March 10, 2016, https://www.washingtonpost.com/opinions/turkeys-erdogan-must-reform-or-resign/2016/03/10/80cc9be2-dffe-11e5-9c36-e1902f6b6571_story.html.

²¹ Michael Rubin, *Could there be a coup in Turkey?*, March 21, 2016, <https://www.aei.org/publication/could-there-be-a-coup-in-turkey/>

²² Dion Nissenbaum, *Turkish Military's Influence Rises Again*, May 15, 2016, <https://www.wsj.com/articles/turkish-militarys-influence-rises-again-1463346285>.

²³ Gonul Tol, *Turkey's Next Military Coup: How Empowering the Generals Could Backfire*, May 30, 2016, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-05-30/turkeys-next-military-coup>

²⁴ John Hannah, *How Do You Solve a Problem Like Erdogan?*, June 15, 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/06/15/how-do-you-solve-a-problem-like-erdogan/>

²⁵ İsmail Numan Telci, İbrahim Efe Tuncay Kardaş, İsmail Çağlar, 15 Temmuz Darbe Girişimi Ve Batı Medyası, SETA Raporu: 86, <https://setav.org/assets/uploads/2017/07/Rapor86.pdf>

büyük oranda bir artış söz konusudur.²⁶ Her ne kadar Suudi Arabistan-Katar krizi bu hareketi bir nebze yavaşlatsa da bitirmemiştir.²⁷ Devamla Digtürk'ün Katarlı bir firma tarafından satın alınmasını Körfez sermayesinin finans sektöründeki yoğunlaşması takip etmiştir. Bank Asya'nın Suudi merkezli bir bankaya satılma gündemi (satılmadı), Alternatifbank, Odeabank, Burgan Bank, Turkish Bank, Turkland Bank, Bank Pozitif ve Katar sermayeli QNB Grubu da (2,7 milyar Euro'ya Finansbank'ın hisselerini satın aldı) yabancı sermayelidir. Katar'a Türkiye askeri üssünün kurulacağı anlaşıldığı imzalanmış ve birliklerimiz Katar'ı korumaya gitmiştir.²⁸ Bununla birlikte Türkiye 2012'de Şangay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) diyalog ortağı olarak kabul edilmiştir.²⁹

Doğudaki bu gelişmeye karşın Batı ile ilişkiler git gide bozulmaya başlamıştır. 2003 Mart tezkere krizi, 2010'da BM'nin İran yaptırımına muhalefet edilmesi ve arabuluculuk üstlenilmesi, 2013'te Çin ile füze anlaşması sağlanması, 2017'de Rusya'dan alınacak S-400 füzeleri için imzanın atılması, Türkiye'deki anayasa referandumundan önce Hollanda'da bakanımızın sınırdan içeri alınmaması, Almanya'da bakanlarımızın toplantılarına izin verilmemesi, Suriye mülteci krizinde Davutoğlu'nun batıcı yaklaşımına rağmen görevden alınması ve Almanya'nın telaşı, AB ile müzakerelerin askıya alınması tartışmaları, son günlerde Amerika ile büyüyen vize iptalleri gibi konular ile "Türkiye doğuya hapsedilmek istenmekte" algısı oluşmuştur. Bununla birlikte 15 Temmuz darbe girişimini araştıran TBMM Darbe Araştırma Komisyonu'na ifade veren Alexandr Dugin ise Rusya'nın teklifini iletmiş ve Türkiye'nin ABD'nin değil Rusya'nın stratejik ortağı olmasını istemiştir.³⁰ Bu teklifin sesli olarak dile getirilmesindeki temel dayanaklardan birisi ise ABD ve AB'nin 15 Temmuz darbesine geç tepki vermeleridir.³¹

Darbeciler *Yurtta Sulh Konseyi* adı altında toplanarak Türkiye'nin mücadele ettiği alanlardaki kararlılığını manipüle etmeye çalışmışlardır. Zira bu süreç

²⁶ <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Odemeler+Dengesi+ve+Ilgili+Istatistikler/Uluslararası+Yatırım+Pozisyonu/>

²⁷ Cafer Talha Şeker, Katar Krizi, *Türkiye'deki Körfez Sermayesini Etkiler Mi?*, 2 Temmuz 2017, <http://ordaf.org/katar-krizi-turkiyedeki-korfez-sermayesini-etkiler-mi/>

²⁸ <http://aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-ile-katar-arasindaki-iki-anlasma-tbmmde-kabul-edildi/836723>

²⁹ <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>

³⁰ <http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/rus-stratejist-ve-siyaset-bilimci-dugin-15-temmuzda-amac-turkiyeyi-haritadan-silmekti/681396>

³¹ İrem Köker, *15 Temmuz darbe girişimi Türkiye'nin dış politikasını nasıl değiştirdi?*, BBC Türkçe, 15 Temmuz 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40617746>.

içerisinde hem PKK ile mücadelede hem de Suriye'deki savaştan etkilenme kapasitemizin zayıflaması nedeniyle önü alınmaz bir şiddet sarmalına girilmiştir. 7 Haziran 2011'den 2017 başına kadar ülkenin farklı yerlerinde meydana gelen 33 bombalı saldırıda 363 sivil 98 muvazzaf kişi yaşamını yitirmiş 2 binden fazlası kişi de yaralanmıştır.³² Bu mazeret ile, Nohej darbesinden İran'ın Irak'a çekilmesi amaçlandığı gibi, TSK içerisindeki cuntayı AKP Hükümetini devirmeye teşvik eden şey, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni Suriye çatışmasına sokmak için yapılan bir siyasi mücadele olabilir. Zira darbeden sonra Batının verdiği/vermediği tepkiler de göz önüne alınarak Cerablus Operasyonunun (Fırat Kalkanı Harekâtı) gerçekleştirilmiştir. Bu operasyon ile TSK'nın Özgür Suriye Ordusunun desteğiyle Türkiye'nin güneydoğu sınır hattına yakın bölgede halkın güvenliğini sağlamak, buradaki terör örgütlerini belgeden uzaklaştırmak, böylece göç sorununu azaltmak için IŞİD, YPG ve Suriye ordusu güçlerine karşı güvenli bir bölge oluşturmak, KCK'nın bölgedeki kantonları birleştirerek otonomi ilan etmesinin önüne geçmek amaçlanmıştır; 24 Ağustos 2016'da başlayan operasyon 29 Mart 2017'de sonlandırılmıştır.³³ Böylece isteyerek veyahut istemeyerek de olsa Suriye sorununa askeri unsurlarla müdahil olmamız sağlanmıştır.

Türkiye'de partili cumhurbaşkanlığı sistemine geçişte AKP ile Kürt siyasi kimliğini temsil ettiği iddia edilen HDP arasında ortaya çıkan uyuşmazlık, ABD'nin PYD'ye sağladığı ağır silahlar dâhil desteği,³⁴ AB'nin IŞİD ile savaşması için PYD'ye fon ayırması ve Kobani olayları ile Türkiye'nin Kürtlere karşı yalnızlaşması Kürt meselesini de tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. Bununla birlikte Suriye Savaşında Rusya ve İran'ın bölgedeki askeri birliklerinin, savaşın geleceğini etkileyecek derecede, önemli hale gelmesi, iç politikada sıkıştığı için çıkar merkezli akıllı gücü esas alan Obama'nın meseleye olan ilgisizliği, bölgede Şii-Sünni merkezlerin yani Suudi Arabistan ve İran'ın karşılıklı askeri güç kullanma tehditleri, Araplar arasında Müslüman Kardeşlere destek merkezli ayrılıklar Türkiye'nin Arap Baharı sürecinden önceki model ve lider İslam ülkesi imajını zedelemiştir. Böylece Arap Baharı hareketlerinden sonra Türkiye hem batı hem de doğu ile mücadele etmek zorunda kalan ve sırtını bir merciye dayayamayan bir ülke profili çizmiştir.

³² <http://www.diken.com.tr/bir-bucuk-yilda-33-bombali-saldirida-461-kisi-hayatini-kaybetti-363u-sivil/>

³³ Deniz Zeyrek, *10 soruda Cerablus harekâtı neden yapıldı, neleri değiştirecek*, 25 Ağustos 2016, <http://t24.com.tr/haber/10-soruda-cerablus-harekati-neden-yapildi-neleri-degistirecek,356738>; Fehim Taştekin, *Cerablus operasyonunun beş nedeni var*, 24 Ağustos 2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37179115>.

³⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/abdden-ypgye-silah-destegi-900-tiri-gecti-40536539>

Arap Baharı sürecinden itibaren Batı ile olan ilişkilerin yerine doğuya açılım sağlanmaya çalışılması ve bu yönüyle Yeni Osmanlılık tartışmaları ile Avrupalılık tartışmaları birbirine karışmıştır. Bu karışıklığın temelinde Türkiye'nin Ortadoğu politikalarında Yurtta Sulh Cihanda Sulh paradigmasını terk edip müdahaleci ve pragmatik bir politika izlemesi nedeniyle Avrupa'dan ve Batıdan uzaklaşması yatmaktadır. Batı ile anlaşılacak tek konu ise sığınmacıların üç milyar dolar karşılığında Türkiye'de kalmasıdır. Suriye arenasında Batının hâkimiyetinin zayıflaması ve Rusya ile İran'ın artması Türkiye'yi yeni ittifak politikaları geliştirmeye itmektedir. Özellikle Trump döneminde radikal İslamcı hareketlerle tavizsiz mücadele edileceği ve Amerikan'ın çıkarlarının her şeyin üstünde olduğu söylemi ile hareket edileceğinin belirmesi ile bu durum daha da vahim hale gelmiştir.³⁵

Türkiye'nin komşu politikaları bağlamında en önem vermesi gereken ilişki ise İran ile olduğu düşünülmektedir. Zira bölgede hem ırk, hem dil, hem mezhep, hem de yönetim sistemi olarak farklı bir resim çizen İran, Anayasasında belirttiği üzere kendi rejimini diğer İslam ülkelerine ihraç etmek ve oluşacak bu hattı/hilali korumakla kendini vazifelendirmiştir. İlgili faktörlerin ekonomik ilişki ve kazançlardan çok daha önemli olması nedeniyle Türkiye'nin ekonomik ilişkileri artırıcı politikaları bir önem ifade etmemektedir. Özellikle Türkiye'nin hassaslarından olan Kürt ve Alevi toplulukları etkileme kapasitesini haiz İran bu konuda avantajlı durumdadır da.

Bununla birlikte 15 Temmuz sonrası olağan şüpheli/fail Gülenistlerdir. 667 sayılı KHK esas alındığında örgütün büyük bir kurumsallaşma içerisinde olduğu görülmüştür. Bu bağlamda örgüte ait 15 üniversite, 997 milli eğitime bağlı okul, 109 öğrenci yurdu, 35 hastane, 19 sendika vs. 229 vakıf ve dernek, 3 haber ajansı, 16 TV kanalı, 23 radyo kanalı, 45 gazete, 15 dergi ve 29 yayın evi vardır. Ayrıca yüzlerce holding ve şirkete de kayyım atanarak el konulmuştur.³⁶ Özellikle TSK içerisindeki yapılanmaları hem bilinen hem de kanıksanmış bir gerçek olarak 15 Temmuz'a kadar Türkiye kamuoyunda yerini almıştır. Bu konuda örgütün TSK içerisindeki varlığı da sayısal olarak yeterlidir. Zira askeri bir darbenin başarı ile

³⁵ Faiza Patel, *A 'Commission on Radical Islam' Could Lead to a New McCarthy Era*, November 18, 2016, <https://www.nytimes.com/roomfordebate/2016/11/18/islam-extremism-and-civil-liberties/a-commission-on-radical-islam-could-lead-to-a-new-mccarthy-era>; Xenia Wickett, *America's International Role Under Donald Trump*, Chatham House Report, January 2017, <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/publications/research/2017-01-18-americas-international-role-trump-wickett-final2.pdf>.

³⁶ Haluk Alkan, "15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar", *bilig*, Güz/2016/Sayı 79, 253-272.

sonlanması için ordu içerisinde %2'lik bir katılım ve 15 ile 45 arasında general yeterlidir.³⁷

Bu örgüt ile ortaya çıkan çatışmada Batının FETÖ/PDY'den yana tavır alması Türkiye'nin açılımlarını sınırlandırmıştır. Bunun iki sebebi olabilir. Birincisi, mantıksal temelden ve delilden yoksun, darbe bir tiyatrodur, kontrollüdür iddiasıdır. İkinci ise Batının Türkiye'yi Gülenistler üzerinden yeniden şekillendirme arzusudur. Bu ikinci mesele dünyadaki İslam imajının yeniden tasarlanması için de bir imkân hâlini alabilir. Zira eğitim ile örgütlenen ve Batının değerlerini sonuna kadar kabul ettiğini deklare eden Gülenistler marifetiyle, Türkiye üzerinden İslam yeniden tanımlanacak ve Batıya boyun eğmiş, Batının çıkarlarını kendi çıkarları ile örtüştürmeye çalışan, edilgen bir İslam âlemi yaratılabilecektir. Darbeden sonra işinden atılan 150 bin kişinin Türkiye'nin kamu aklının temellerini oluşturuyor olması da bu geçişi ve tecrübesizliği kolaylaştıracak bir olgudur. Bu durumda Türkiye örgütle mücadeleye devam etmeli, yurt dışındaki 160 ülkede teşkilatlı örgütün etkisi kırılmalıdır. Bununla birlikte sınır dışı operasyon bağlamında İdlib operasyonunda görüldüğü üzere IŞİD ve PYD ile mücadele devam etmelidir. Ekonomik olarak Avrupa'ya bağımlılık azaltılmalıdır. Bu bağlamda yeni pazarlara (başta Afrika olmak üzere) açılım sağlanmalı, TTİP ve TTP bağlamında çıkarlar revize edilmelidir.³⁸

ŞİÖ ile ilişkiler ise bu çalışmaya göre abartılmadan normal< seyrinde devam etmelidir. Aslında bu ilişki Batı ile olan pazarlıklarda sadece bir caydırma unsuru olarak kullanılmaktadır. Zira bu örgüt üçüncü dünya ülkelerinden oluşmakta ve güvenlik entegrasyonunu asıl hedef olarak seçmektedir. Ayrıca bu ülkelerin Batının ötekisi olması ve özellikle insan hakları karnelerinin zayıflığı da bu ülkelerle yaşanacak bir entegrasyonun getirisini azaltmaktadır. Bununla birlikte bu ülkelerle yapılan ihracatın ithalatı karşılama oranı sadece %18 iken Türkiye ortalaması % 70 civarındadır.³⁹ Buna karşın Avrupa ile aynı coğrafyada bulunmak, yakın tarihi geçmiş ve ilişkiler, elli yıldan fazladır işleyen bir üyelik süreci, yaklaşık beş milyonluk nüfusla Türkiye'nin en büyük diasporasının burada bulunması, bu bölgeyle yapılan ticari, kültürel ve eğitim faaliyetleri, ikili ve çok taraflı antlaşmaların çokluğu gibi avantajları da göz ardı etmemek gerekir.⁴⁰

³⁷ Gaub, Florence (2016). *Military Coups: a very Short Introduction*. European Union Institute for Security Studies (EUISS). (doi:10.2815/730006).

³⁸ Bülent Aras, *15 Temmuz Sonrası Türk Dış Politikası*, Mart 2017, İstanbul Politikalar Merkezi Raporu.

³⁹ http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046

⁴⁰ Alaeddin Yalçınkaya, "Türk Dış Politikasında Eksen Arayışı: Avrupa Birliği Mi, Şanghay

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye ve İran'da meydana gelen darbe girişimlerinin birçok ortak yönü vardır. İkisinde de en önemli amaç, yapmak yerine yıkmak ve oluşacak kaosla ülkeleri güçsüz ve savunmasız hale sokmaktır. Bu bağlamda darbe girişimlerinin etkileri ilk olarak komşularla çatışma üzerinde yoğunlaşmıştır. Zira İran, Irak'la savaşa girmiş ve kazanmamış, Türkiye ise Suriye ile savaşa girmesi için neredeyse zorlanmıştır. Darbenin sebep olduğu etki, Türkiye'nin askeri ve ekonomik gücünün de zayıflaması riskini doğurmuştur. Ordunun savunma kabiliyeti yüksek olmakla birlikte TSK'da personel sıkıntısı baş göstermiş, ekonomide ise süregiden vergi ve döviz kurlarının yükselmesi ekonomik istikrarı azaltmıştır.

İran darbeden sonra radikal İslami görüş ve yönetimin etkisi altında kalmış ve Batıdan kopmuş olsa bile Türkiye aynı hataya düşmemeli ve çok taraflı ilişkilerini Batı orijinli devam ettirmelidir. Batı ile kazan-kaybet değil kazan-kazan stratejisinden taviz verilmemeli ancak diyalog ve yumuşak güç unsurları öncelenmelidir. AB hedefi devlet politikası olmaktan çıkarılmamalı; bununla birlikte Rusya ve Çin ile çok taraflı ilişkiler devam etmelidir.

İran'da iktidara karşı biriken öfke darbeyi kolaylaştırmış; darbeye karşı alınan tedbirler de temel hak ve özgürlükleri aşındırmıştır. Zira İran darbeden sonra iki yıl boyunca üniversiteleri dahi kapatmıştır. Türkiye'de ise bu hatadan ders alınmalı ve iktidar tarafından kucaklayıcı politika üretilmeli ve uygulanmalıdır. Muhalefete değer ve fırsat verilmeli, demokrasi kanalları açık olmalıdır.

Sonuç olarak Türkiye, Atatürk'ün Yurtta Sulh Cihanda Sulh doktrinini uygulamaya devam etmeli; statükocu ve pragmatik bir dış politika izleyerek Ortadoğu kazanından en az zararla kendini kurtarmalı, refah ve eğitimin yükselmesi için içe kapanmalıdır. Bu bağlamda ABD'nin 19. Yüzyılda uyguladığı Monroe Doktrini ile hedeflediği ilkelere benzer şekilde Türkiye Devleti, kendi güvenliği adına tarafsız, ulusal hedef ve programlarını gerçekleştirme adına ise hem oportünist hem de vicdanlı bir politika izleyerek, idealist bir perspektifle güçlü kalmaya devam etmelidir.

KAYNAKÇA

Abramowitz, Mort ve Edelman, Eric, "Turkey's Erdogan must reform or resign", 10 Mart 2016, https://www.washingtonpost.com/opinions/turkeys-erdogan-must-reform-or-resign/2016/03/10/80cc9be2-dffe-11e5-9c36-e1902f6b6571_story.html.

Abu Al-Hasan Bani Sadr ve Jean-Charles Deniau, My Turn to Speak: Iran, the Revolution and Secret Deals With the U.S., 1991, Brassey's Inc.

Alkan, Haluk, "15 Temmuz'u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar", bilig, Güz/2016/Sayı 79, 253-272.

Aras, Bülent, "15 Temmuz Sonrası Türk Dış Politikası", Mart 2017, İstanbul Politikalar Merkezi Raporu.

Ataman, Muhittin ve Shkurti, Gloria, "Batının Darbe Sicili Ve 15 Temmuz Darbe Girişimine Tepkisi", Adam Akademi, 6/2, 2016:51-73.

Bakhash, Shaul, (1986), Reign of the Ayatollahs: Iran and the Islamic Revolution, London: Basic Books.

Bakhash, Shaul, The Reign of the Ayatollahs (New York: Basic Books, 1984).

Bani-Ameri, Mohammad Bagher, Uprising:A History of the Attempted Nojeh Coup D'Etat, Iran-books, 2015.

Dilip Hiro, Iran under the Ayatollahs (London: Routledge and Kegan Paul, 1985).

Florence, Gaub, (2016). Military Coups: a very Short Introduction. European Union Institute for Security Studies (EUISS).

Gasiorowski, Mark J. (2002). "The Nuzhah Plot and Iranian Politics". International Journal of Middle East Studies, 34(4), 645-666.

Geist, Dan, "A Darker Horizon': The Assassination of Shapour Bakhtiar", 06 Ağu 2011, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/tehranbureau/2011/08/a-darker-horizon-the-assassination-of-shapour-bakhtiar.html>.

Hannah, John, "How Do You Solve a Problem Like Erdogan?", June 15, 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/06/15/how-do-you-solve-a-problem-like-erdogan/>

Hickman, William F. Ravaged and Reborn: The Iranian Army, 1982 (Washington, D.C.: Brookings Institution, 1982).

Khonsari, Mehrdad, "The National Movement of the Iranian Resistance 1979–1991: The Role of a Banned Opposition Movement in International Politics" (unpublished Ph.D. thesis, London School of Economics and Political Science, London, 1995), 117–135.

Kifner, John, Islamic Clerics Denounce Bani-Sadr Over Conduct Of The War With Iraq, The New York Times, January 5, 1981, <http://www.nytimes.com/1981/01/05/world/islamic-clerics-denounce-bani-sadr-over-conduct-of-the-war-with-iraq.html>.

Köker, İrem, "15 Temmuz darbe girişimi Türkiye'nin dış politikasını nasıl değiştirdi?", BBC Türkçe, 15 Temmuz 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40617746>.

Menashri, David, Iran: A Decade of War and Revolution (New York: Holmes and Meier, 1990).

Mohsen M. Milani, The Making of Iran's Islamic Revolution, 2nd ed. (Boulder, Colo.: Westview Press, 1994).

Nissenbaum, Dion, "Turkish Military's Influence Rises Again", May 15, 2016, <https://www.wsj.com/articles/turkish-militarys-influence-rises-again-1463346285>.

Paletta, Damian, "Pentagon Allies Jailed in Turkey Amid Coup Backlash, General Says", The Wall Street Journal, 28 July 2016. <http://blogs.wsj.com/washwire/2016/07/28/pentagon-allies-jailed-in-turkey-amid-coup-backlash-general-savs/>. retrieved 16 November 2016.

Patel, Faiza, "A 'Commission on Radical Islam' Could Lead to a New McCarthy Era", November 18, 2016, <https://www.nytimes.com/roomfordebate/2016/11/18/islam-extremism-and-civil-liberties/a-commission-on-radical-islam-could-lead-to-a-new-mccarthy-era>

Reuters, (2016), "Kerry Says Hopes for Peace and Stability in Turkey," 15 Temmuz 2016, <http://www.reuters.com/article/us-turkey-security-usa-russia-idUSKCN0ZV2NQ>, Erişim Tarihi: 22 Aralık 2016.

Rubin, Michael, "Could there be a coup in Turkey?", March 21, 2016, <https://www.aei.org/publication/could-there-be-a-coup-in-turkey/>

Schahgaldian, Nikola B. The Iranian Military under the Islamic Republic (Santa Monica, Calif.: RAND, 1987), 20, 30-31;

Sengupta, Kim, "Having Donald Trump in the White House Will Be Good for the President Recep Tayyip Erdoğan", The Independent, 24 November 2016, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/donald-trump-president-erdogan-turkey-latest-white-house-michael-flynn-gulen-a7437276.html>. retrieved 25 November 2016.

SETA Raporu, "2016 'da Dış Politika", 31 Ocak 2017, <https://setav.org/assets/uploads/2017/01/2016DisPolitika.pdf>.

Şeker, Cafer Talha, "Katar Krizi, Türkiye'deki Körfez Sermayesini Etkiler Mi?", 2 Temmuz 2017, <http://ordaf.org/katar-krizi-turkiyedeki-korfez-sermayesini-etkiler-mi/>

Taştekin, Fehim, "Cerablus operasyonunun beş nedeni var", 24 Ağustos 2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37179115>.

Telci, İsmail Numan, Kardaş, İbrahim Efe, Çağlar, Tuncay İsmail, "15 Temmuz Darbe Girişimi Ve Batı Medyası", Seta Raporu: 86, <https://setav.org/assets/uploads/2017/07/Rapor86.pdf>

Tol, Gonul, "Turkey's Next Military Coup: How Empowering the Generals Could Backfire", May 30, 2016, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2016-05-30/turkeys-next-military-coup>

Wickett, Xenia, "America's International Role Under Donald Trump", Chatham House Report, January 2017, <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/publications/research/2017-01-18-americas-international-role-trump-wickett-final2.pdf>.

Yalçınkaya, Alaeddin, "Türk Dış Politikasında Eksen Arayışı: Avrupa Birliği Mi, Şanghay İşbirliği Örgütü Mü?", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:2017 Cilt: 1 Sayı: Özel Sayı.

Zeyrek, Deniz, "10 soruda Cerablus harekâtı neden yapıldı, neleri değiştirecek", 25 Ağustos 2016, <http://t24.com.tr/haber/10-soruda-cerablus-harekati-neden-yapildi-neleri-degistirecek,356738>.

THE ROLE OF ISLAM IN PROMOTING WORLD PEACE AND TRANQUILITY: A CASE STUDY ON THE MIDDLE-EAST CRISIS

Saeyd Rashed Hasan CHOWDURY

Post graduate researcher, Department Of Mysticism,
Ankara University, Turkey.
saeydrashed.du1991@gmail.com

ABSTRACT

The existence of a beautiful universe cannot be surmised without considering the role of religion. Religion is not only encourages and inspires people but also provides them with the essential instrument to alleviate appetite with the exercise of beneficence; to overcome contempt and disinclination with adoring-compassion. The Christianity, Jewish religion, Hinduism, socialism and Communism etc.; emphasizes equal roles to promoting world peace. On the other hand, Islam has given whole the peace and tranquility to the world. Islam introduced to the world noble values and principles intended to promote peace among countries and peoples even during eras when war and conflict prevailed. According to the beliefs of Muslims; people's inherent goodness gives hope and motivates to work hard to promote peace in the Muslim society, but also in all societies around the world. The word "Islam" is derived from "salaam" a word meaning peace. It also anticipates a person introducing himself to the will of the potential in order to look for perpetual peace and tranquility. The tranquility-adoring sentiment and conduct of Muslims is not an audition. It is an utmost historical fact that is very explicit from their operations when they were in order of various field of the universe where different religions were practiced. At present, there are various types of problems not only in the Middle East, such as Iraq, Syria, and Palestine, Qatar and Yemen crises but also other Muslim countries in the world. Every problem or crises has been created by the western society with their self-interested. This society is to be afraid of Islamophobia including prejudice against Muslim or Islam, exclusively as a political, cultural and social force. For this reason, they western countries in the world have begun some controversial common allegations to the Islam and also Muslims. However, the western society claims that Islam as a terrorist religion. On the other hand, everyday a lot of people in the world accept the Islam and become also Muslim. Because,

they believe that Islam has given not only any kinds of these rights to the people in equality but also wants to peace and quietness to the world. The research tries to show that the role of Islam in promoting world peace is broad and quite comprehensive and includes moral, spiritual, and component dimensions at the same time. For this reason, it can easily be separated from another religion. The prime objective of this study is to highlight the role of Islam is enhancing universe quiet and tranquillity with focusing upon to the Middle East. Explicative and analytic processes were followed in the formulation this article. In addition, comparative methodology was also applied in distinctive cases.

Keywords: Peace and tranquillity; the role of Islam; comparative analysis; Middle East; world crises.

DÜNYA BARIŞINI VE HUZURUNU DESTEKLEME KONUSUNDA İSLAM'IN ROLÜ: ORTA DOĞU KRİZİNE BİR ÖRNEK VAKA İNCELEMESİ

ÖZET

Dünyamızı güzel bir hale getirmede dinin rolü çok büyüktür. Din sadece insanları iyiliğe teşvik etmekle ve insanlara ilham olmakla kalmayıp aynı zamanda neyi nasıl yapacağımızı bize göstermektedir. Hristiyanlık, yahudilik, hinduizm ve daha ismini duyup duymadığımız nice dinler de komünizm, sosyalizm gibi ortaya atılan birçok görüş de ortak bir çatı altında birleşiyor diyebiliriz: Barış. İslamiyetin gelmesiyle birlikte bu barış kavramı daha çok önem kazandı. İslam dünyada savaşlar ve çatışma ortamının hüküm sürdüğü dönemlerde bile insanlar arasında barış duygusunu geliştirmek için asil değerler ve ilkeler getirdi. İslamiyete ve diğer dinlere mensup kişilerin inançlarına göre kişinin kendisi ruhsal olarak iyi hissetmesi onu umutlandırıyor kendisiyle ve toplumla barışık bir insan oluyor. Ayrıca, müslüman sadece kendinin değil aynı zamanda tüm dünya'nın geleceğe umutla bakabilmesi için uğraş veriyor. İslam kelimesi barış anlamına gelen selam kelimesinden türemiştir. İşte islam kişini kalıcı barış ve huzuru ancak yaratan rabbine yönelerek bulabileceğini öngörür. İslamiyet çok sağlam temeller üzerine oturtulmuştur. Bu sağlam temellere kaynak olarak ise tarihte yetişmiş önemli müslümanların davranışlarını örnek gösterebiliriz. Günümüzde Irak, Suriye, Filistin, katar ve Yemen gibi orta doğudaki müslüman ülkelerde ve dünyanın farklı coğrafyasındaki ülkelerde müslümanlar sıkıntılar çekmektedir. İşte müslümanların çektiği bu sıkıntılar batılı toplumların çıkarları doğrultusunda meydana gelmektedir. Tam da bu noktada müslümanlardan siyasi, kültürel ve toplumsal bir güç olarak korktuklarından olsa gerek "İslamofobi" gibi kelimeler sarf ederek İslama karşı ön yargı oluşturmak istiyorlar. Bu nedenle, dünyadaki batı ülkeleri

İslam ve müslümanlara karşı birtakım tartışmalı ortak iddialar ileri sürüyorlar. İslamın terörist bir din olduğu da bu iddialardan sadece biri. Buna rağmen farklı dinden birçok insan İslamiyeti kabul ediyor ve müslümanların sayısı her geçen gün artıyor. Çünkü İslam dini her konuda adaletle hüküm veriyor. Dolayısıyla dünya barışının yeniden kazanılmasını istiyor. Araştırma İslam'ın dünya barışını teşvik edici rolünün geniş kapsamlı olduğunu ve gerek ahlaki bakımdan gerekse ruhsal bakımdan başka dinlerden kolayca ayrılabilir olduğunu gösteriyor. Bu mekalenin temel amacı özelde orta doğu'yu genelde ise tüm dünyayı barış ve huzur içerisinde nasıl yaşanılabilir bir hale getirileceğini vurgulamaktır. Bu makale hazırlanırken açıklayıcı ve analitik süreçler izlenmiştir. Ayrıca duruml ararasında karşılaştırma yöntemi de uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Barış ve huzur; İslam'ın rolü; karşılaştırmalı analiz; Orta Doğu; dünya krizleri.

1. Introduction

The religion of Islam is a belief and a legal system which takes step for all the needs of a human being at every situations of his or her life. Islam did not appear into being care of mortal consideration. However, it has been disclosed by Allah as accurate and fulfilled without any deficiency. Considering these importance, The Muslim world consists of a large area in this world and also is diverse including 57 countries where at least 40 percent population is Muslim. It enlarges from Asia to West Africa. Greater Islamic world covers several countries with important Muslim minority. For example, India is the most significant of these countries together with Muslim Minority of over 130 Million people (12.5) percent of the population. However, Islam is mostly viewed as a propellant of percussion and oppression Universal correlations. The familiarity between oppression and Islam became a central concern for Policy makers inclusively after the September 11, 2011 attacks on the Pentagon and the World trade center. On the other hand, history provides that Islam has been a source and motivation for non-cruelty and peace-building. Islam has been proved in the world for peace and tranquility. Western media represent to the Islam as a terror or violence religion. This paper will discuss the familiarity between Islam and peace building and try to understand how Islamic customs can be employed for tranquility not only whole the world but also Middle East. The religion of Islam can be a positive force to establish tranquility and peace through non-cruelty activism. At these stages, this article exclusively looks at the customs of non-violence in adorned in the Islamic dissertation.

2. Objectives of the Study

The main aim and objective of this study is to highlight the role of Islamic issues with crucial reference to the Middle East. The prime objectives are: The role of Islam is enhancing universe quiet and tranquility with focusing upon to the Middle East. The role of Islam in promoting world peace is broad and quite comprehensive and includes moral, spiritual, and component dimensions at the same time. Evaluating the role of Islam concept in Middle East and its present scenario. Identifying the Organization of Islamic cooperation models are to be followed for development to the Middle East. Providing some recommendations for advancing the Middle East with strong unity.

3. Research Question:

The research question of this study will be:

Is the role of Islam towards the Muslim counties especially into the Middle East in tranquility and peace with collaborate for making Unity on basis of dynamic democracy?

4. Methodology of the Study

This study was made predominantly on the basis of secondary data and information's. The main secondary data has been brought from the literature of management, journals, book and several pertinent research studies. Some specialist and also academicians have recommended. There are some organizations have been appointed to regard their practical expertise pertaining the role of Islam's performances. Several survey reports like-Organization of Islamic Cooperation, United Nation Development program report have been reviewed.

5. The role of Islam in promoting world peace and tranquility

Islam is the complete code of life given by the God for the betterment of mankind and for their peaceful co-existence in the worldly life and to pave the way for eternal peace in the life here after.

5.1 Definition of Islam

The original word of Islam is SALAMA which indicates to the submission and tranquility (Nazar, 2014). However, Islam means submission to the Allah and tranquility to the humankind. According to the Holy Quran; Allah calls to the human being to the domicile of tranquility and put forwards whom he desires to a direct way (10:25). Islam is the Arabic word for the religion of tranquility and peace as preached and practiced by Prophet Muhammad (Pbuh). It also indi-

cates the submitting to the will of making peace with creator. However, Islam means submission to the good will of Allah and allegiance to his favorable law.

The religion of Islam desires to make human being delighted on earth and get tranquility in that hereafter and to reach that aims and perspectives Islam defines the mutual relevance between man and God and between man's relevance among themselves and nature. Islam is not only a religion but also fulfill extensive, progressive, potential and also a scientific code of life. Islam is the only religion which appears to me possesses assimilating capacity to the changing phases of humanity which can make its appeal of every age. (Barnard Shaw, 1912)

5.2 Peace and Quran

The revelation of the Holy Quran brought including it the angels of tranquility and the night in which it was revealed became a nighttime of tranquility. According to the holy Quran, Actually! We have transmitted it (this Qur'an) down in the night of Al-Qadr (Edict) and what will make you know what the night of Edict is? Al-Qadr's night (Edict) is better than a thousand months. It amongst them disassembles the angels and the Ruh (Jibreel) by Allah's authorization with all edicts. Tranquil! Until arrival of daybreak (97:1-5). The Holy Quran is an only one book that goes beyond community ideology, and punctuates consistency and religiousness. According to the holy Quran (3:64) declare: "O Human being of the Bible, let us arrive to a general appreciation between us and you that we do not serve up without Allah, and do not settle down anything at all along with him, and that none of us accepts one another as protectors in company of Allah." If they put off, then tell: "Bear attester that we have presented." The regard of peace, righteousness and equity is to be reared by the Muslim uphill all yet. Allah says O believer (a person who believes that a specified thing is effective proper as believe of Allah & Prophet) (Pbuh)! Stand out steadily for equity, as attester for the searching of Allah, nevertheless (if this may go) in opposition to yourselves, or your parents, or else your relative (4:135).

In addition, the term of judgment and the emphasis Quran holds on it is exceptional in the annals of history. According to the Quran; not equal are the good and the bad response. You shall resort to the one which is better. Thus, the one who used to be your enemy may become your best friend (4:34).

5.3 Tranquility, Peace and Prophet Muhammad (Pbuh)

The prophet Muhammad (Pbuh) is the first man who practices the celestial massage. He illustrates it includes the assistance of God and then evangelizes

human being consequently. The prophet has to do effectively whole matters so that human being can trust his message. The purification of this society made by the prophet is not only metaphysical but the prophet reconstructs society multi-dimensional. For example: Social, political and also economical dimensions. The prophet has to be classical leader in the world while leading the Human being. He has to substantiate it by plucking up the injustice, cruelty, dishonesty and mostly the irreligiousness by evangelizing justice, honesty, benignity, cordiality, generosity, benevolence among the human being.

On the other hand, history witnesses the fact in a society human being discords to temperaments. Some people would accede the speech of the prophet knowingly, some would accept time, some people would refuse and some people would react. But, the prophet manages all of them unimpeded. Tranquility was the fundamental mission of the philosophy of the Prophet Muhammad's mission. He continuously adhered to the Holy Quran and invites to the human being decently towards the renewed belief. Prophet told that: A factual Muslim is one from whose tongue and hands bear no oppression and a perfect Mujahid is he who has given up those scandals which are interdicted by God (Bukhari, Vol: 12).

Abu Musa narrated that Once Companions asked to the prophet. O prophet of God! Which religion that means Islam is superior? The prophet told that: when human being is relieved from whose hand suffer and tongue no oppression (Tirmidhi, Hadith: 1011). The prophet Muhammad (Pbuh) told that, Allah is kind and chooses generosity in all matters (An- Nawawi, Vol. 1: 633). The prophet is also said that: Allah will not be compassionated to those who are not graceful to the human being (Muhsin Khan, Bukhari, and Vol. 9: 473). Prophet is also told that: He, who makes tranquility between human being by designing classical message or telling well matters, is not a liar (Ibid. Volume 3, Hadith: 857.) N.K sing has written as a book of Islam- A religion of peace. He described in his book as biography of Prophet Muhammad (Pbuh) that the prophet is a glorious model not only Muslim but also another human being. He has disserted a lot story from the life of Muhammad in preaching to the humankind was based on neutral adoration and love. For example, he quotes in consequence of event from his biography which happened in one of the battles.

After completing the battles of Uhud, the prophet (Pbuh) was taking the rest under the tree, a one opponent soldier has seen this situation. He quickly come and also asked to the Prophet? Who is there to protect you know? The prophet unworried smiled and told that Good save me from you. After hearing this speech, the soldier has disappointed and also dropped the sword on the ground.

The prophet swiftly picked up the sword and asked to the opponent the same question. Who is there to protect you know? The opponent does not believe the god and also despondent and confused. There are none except you. The prophet could have spontaneously chopped off his chump. On the other hand he handed back sword to him telling, trust to the God and have belief in him. (N.K Singh, 2002).

6. The role of Islam towards the Middle East on basis of History

At the stage of 20 the century, Middle East has once and again been a region of battle, terrorism and Islamic extremism. Most of the problems in these territories indicate to be resulted from the backwardness of the territories in this geography as well as Oppression, terrorism and also violence originated in the name of Islam. It is included that the Middle East countries have abundant natural resources as well as the western countries attempts to get an extraordinary self-interest in absorbing their resources. There are lot crisis in the Middle East as well as especially this article will highlight to the three important countries in the Middle East. For example: Palestine, Afghanistan and also Syria.

6.1 At the perspective of Palestine and Israel relation

The confrontment in the Middle East intensified with Israel's possession of the Gaza and the west bank at six days war in 1967 where as Palestinians peoples lived these areas. But, Jews extremist intended to establish modern Israel over the land of Palestine's. Considering these purposes, Israel has started war against Palestine's people and they also allocated a lot areas from the Palestine's to Jewish settlers. It also included that the conquest in the battle of 1967 was the starting of messianic era. In this way, Israel has gradually enhanced its repressive possession policy since then. The elaboration of the Jewish colony by the Israel knowingly propagated colossal transgressions of Palestinian rights. (Zertal & Eldar, 2004). At that time, Israel demanded that Palestinians people were living terrorist's area. For this reason, The Jewish colonies have been inspired while Palestinians have been oppressed by ferocious policy to leave from their area.

Many world leaders included to the clash and conflict resolution method to demand a solution to this confrontment between the two communities. These efforts evolved with the Oslo agreement which abstained from the transgression of Israel for a while at the end of 2000. The long-lasting classes of these two communities are temporally solved at Oslo with the impact of international, national and domestic enforcements. After that, the three norms and values were

approved the United Nations resolutions 242 and 338 rules. The assignment of communal rights and identifies the establishment of a just different system such as political and economic including the land to be identified by historic negotiations. On the other hand, Israel did not countermand from the possessed regions. Vice versa, Israel has expanded Jewish colonies in the area of Palestine. Israel wants to rebuke the Palestine people from this land. and also Israel want to compel to the Palestinian land to admit only one countries resolution through settlement methods, a lot of checkpoints in Palestine area and embarrassment activities (Jadou, 2009).

These authoritative oppressive policies breed radicalism in Palestinian people against Israel. Most of times, Israel intentionally attacks to the Palestinian community to get the land from this area. On the other hand Palestinian radical organizations fulcrum to protest in order to get rid of Israeli interfere policies. The 2000 Camp David Summit reconstructed between the two areas. Each area condemns the other sides for the failing in tranquility negotiations. After that, the Palestinian peoples want to recognize as the agitation of Intifada. Israel attacked at that time to the general people and 3200 Palestinian people also have been died. According to the Shor, The violence resulted with the death of 3200 Palestinian people and one thousand Israel people negatively affected tranquility notions (Shor, 2008). After completing the second Intifada, over 70% of Israeli Jews demanded that Arabs as security threat for the Israel (Rouhana & Sultany, 2003). Another survey shows that over 75% Israeli people don't want to stay with Palestinian people in the same area (Smooha, 2010).

As a result of Israel's submissive cruel policies, Palestinians people have more radical in their social, cultural, political and economic adaptation and highlighted on elucidating Israeli oppression, interventions and violence's around the world. These attempts have recently resulted with the approved the Palestinian flag by the United Nations. The dissertation of this clash in the Middle East cordially is 'the framework of Habermas theory of communicative action that strengthens freedom and involvement in within the practice of everybody communication (Habermas, 1984: 226).

He described that "social pathologies could be comprehended as forms of expression of methodically perverted communication." The philosophy of communicative action is to apprise movement that interrupts the communication between clashed communities and cause terrorism. The intensifying imbalance in every sides in social, cultural and political life intervals the conversation between the Palestine and Israel and conducts the weak side to use oppression and violence. The redress for this problematic subject is an "authentic and cate-

gorical” fortitude which may conduct the adoption of the other with its distinctions (Borradori, 2003). This may comprise significant development towards the philosophic environment. The commitment of practical collaboration through the policies of multiculturalism is the dazzling intension for constructing sustainable tranquility in the Middle East.

6.2 From Osama bin Laden to the Arab spring

Terrorism has been a marginal phenomenon after attacking the twin tower since eleventh September 2001. The USA demanded that Osama bin laden has attacked and also destroyed this Twin tower. For this reason, USA attacked to the Afghanistan including genocide this country in the case of capturing the Osama bin laden. In fact, the ceremony of the execution of Osama bin Laden raises a lot questions that –far from conspiracy theory –any scholars is uphold in asking (Ramadan, 2012). Far from every pleasuring, The USA represented the negative common idea against the Muslim around the world. The have searched for arresting bin laden in the Afghanistan. But, they did not capture bin laden. After five years later, they had arrested the bin laden from Pakistan. But, One question is here that how can Osama bin laden turned aside detection area in the nearest place of Islamabad for more than five years? What kind of classical intelligence relationship between Pakistan and American Security Council? USA has provided lot of money in the investing sector of Pakistani intelligence group every year. But, why was there no endeavor to capturing him? (Ramadan, 2012).

When American intelligence group arrested the Osama bin laden from the Pakistan, They have killed bin laden and thrown into the sea. But, every people in the world did not see the photograph of bin laden. For this reason, how have scholars illustrate the non-appearance of the photographs, the disposal of his dead body into the sea? Considering such kinds of these questions, the death of Osama bin Laden as an icon and evidence of terrorism. This is because, his aims and objectives were neither extensively emulated nor respected as manifold surveys by American governments and antiterrorism scholars have ensured. After killing to bin Laden, American president has announced on television live, was planned to carry the cachet of tranquil in the time of conquest over terrorism and over USA’s ostensible number one (Ramadan, 2012). The later president of Barak Obama, who has strongly denounced for his obvious deficiency of potency ascertainment on domestic security matters including as on the battles in Afghanistan and Iraq, has scored a potential symbolic conquest that will have a dynamic impact on ostensible opinion.

It is high time to treat ferocious extremism for what it is the operation of tiny groups that illustrate neither Muslim or Islam, on the other hand deviant political attitudes that have ruined all credibility in numerous Muslim communities (Ramadan, 2012). The elements of a modern political philosophy prescribing the West's familiarity including Islam and also with the Muslim can only come out from the baptism of fire of the capacious-based movement for democracy, liberty, equality, independence and respect at present widespread Middle East and the North Africa. The Muslim communities have an undeniable responsibility for guiding own future. It cannot describe sharply numerous that the foghorn of oppression and extremism have never persuade the overpowering multiplicity of their peoples.

Considering these importance, the civil society keeps integrated and concerned; that it reveals corruption and the non-existence of the regulation of law and judgment; that it advances an authentic philosophy to rebuild democratic and free societies and that, at the final termination, it rebuilds the circumstances for new economic and political relations with the West (Ramadan, 2012). At the present situations, economic parameters are major issues in the world. For this reason, The USA, like another countries China, South America and India by way of Turkey, realize accurately what is holding place? It may definitely that the Arab spring is in fact, the autumn of the Arab world's relationship by means of West, and a new way to other, magnificent spring, determined this time by west to East.

6.3 Syrian civil war

Syria is a most important country in the Muslim world. But, at the present time, Syrian president Bashar al Assad is a dictator; his government policy is an autocracy. During the first days of oppression, a lot people tried to exculpate him of responsibility for the persecution and the genocide of general protesters and also including women and children. He was not to condemn, they told, however, some old tortures yet in charge since his father's period. What a lie, what a distortion of the actuality and the abusive political reality? Most of the children, young aged no more than 9, 11 and also 15 have been arrested and persecuted, their nails pulled out, sexually abused and amputated. Men, women and also immaculate people have been killed as genocide by the Assad's soldier for allegation to the conspiracy against this country (Ramadan, 2012). When Egyptian and Tunisian uprisings has been started, the west media begun wide coverage and also supported about these issues. The western society claimed that the Egyptian and also Tunisian people demanded actual democracy.

In Egypt and Tunisia, the revolutions were congratulated; the modern period of democratization attained prospect to western capitals. It also included that the Arab spring seems to have turned into winter in Syria as well as Bahrain. However, this area is very important as a geopolitical and economic consideration. For this reason, they supported to the soldier and secular people along with lot of investment behind this Islamic revolutions. But, when Bashar al Assad has persecuted as genocide to impoverish and immaculate people, the so-called international community was almost keep silent and also paralyzed. Why is nothing being done in the Syrian perspective? The truculence of the continuous al-Assad regimes with his father Hafez al Assad regimes is well documented.

At the perspective of Arab world, democracy is favorable matters as long as Western self-interests are preserved. On the other hand, at the perspective of Arab world, dictatorship is not a bad thing, as long as Western self-interests are preserved. The so called Arab spring smells of chill calculation and benefit. It has nothing to do including morality and didactics; every sector is to do with strength and money (Ramadan, 2012). Syria is a momentous and complicated country. This is because, Syrian's location beside Israel. Israel wants to control the Middle East by means of any attempts. For this reason, Israel cannot be endure democratic governance in the Middle East and propose to deal including relentless autocrats who can guarantee a subjugated tranquility. Another problem is that there are lots of Kurdish people live in the not only Syria but Iran, Iraq and also Turkey. They also demanded a new country in the four countries border. However, if Bashar's governance collapses, new coalition and demands can be created that could be very painful for the republic of Turkey and the role it wants to lay bare domestically and internationally (Ramadan, 2012).

At the present, Syrian people are the victims of both brutal governance as well as very malicious economic and political calculations. Even if interfere is difficult, present international passivity is intolerable. It also included that there is no position for naivety in politics. Powers are guided by self-interests and it is the responsibility of the democratic forces around the world. Persecuted people will never forget as well as history will always remember.

7. The OIC's role in the conflicts facing that Arab/ Muslim World

Organization of Islamic cooperation (OIC) was created including aims and objectives to protection and self-interest of Muslim communities in the world and momentous inter-country multilateral as well as bilateral mutual understanding among the Muslim countries. On the other hand, OIC has not shown to the fruitful policy including dynamics issues to the Muslim world. But, OIC has

been disable to effectiveness its aims and objectives due to the incapability of its organizational construction. It cannot be refused that the Middle East has been one of the most momentous and also uncertain places in the world exclusively after collapse of the Ottoman Empire during First World War (Brill, 2015). It should be noted that Israeli-Arab confrontment will never forward to an end because of the blunders made in the past. After that, the Organization of Islamic Cooperation (OIC) is a momentous and important organization to representing the voice of Muslim Ummah around the world. OIC is an exclusive organization in the world with 57 countries which serves the demands of the world calculated 1.45 billion Muslims. OIC has established on September 25, 1969 in Rabat, Morocco in repercussion to a Zionist arson onslaught against to the Palestinian people on August 21, 1969 in the Al-Aqsa Mosque. Even though the OIC did not play the important role and principle in the inward politics until the 21th century and also was not able to protect Islamic subjects and matters effectively. Its role and regulation have changed rapidly along with the current prosperity by means of universal variations.

On 23-25 march in 1970 the president of this OIC's president had organized to the first Islamic conference in Jeddah who decided to take step against the Israel and also emphasized on their reciprocal collaboration in the members country and also build form for dissertation about principle affairs affecting the member of this organization (Brill, 2015). Throughout the history, a lot of conference made outstanding contributions to OIC's improvement, among others which held in Lahore (1974), Mecca (1981), Casablanca (1984), Kuwait (1987 and also Dakar (1991). Actually, one meeting held in Conakry in 2013 that the president of OIC called upon the every foreign minister to dissert the cutting bond including any countries that acknowledged Jerusalem as the capital of Israel. However, The OIC had effectively contributed to the Israel-Palestine conflict, the Soviet intervention in Afghanistan (some crucial steps against the Soviet Union in 1980), the Iraq-Iran conflict, Iraq-Kuwait conflict, Saudi Arabia-Iran controversy, Kashmir conflict between India and Pakistan, the war in Bosnia-Herzegovina, Libyan crisis, Tunisian revolution under the Arab Spring, Egyptian crisis, Yemen crisis, and most recent Syrian crisis have greatly etc.

However, beyond its interfering in confrontments, the OIC contributes in its limitations as matters of International law, to institutionalize society and amplify its sources with the perspective of Islam. OIC has taken the post of Champion in some related fields to human rights, eradication of terrorism, promoting education and also economy sector. At the age of 2005 in Mecca, OIC sanctioned the ten years action planning (TYAP) on behalf of the development of moder-

nization, business, good governance and human rights in the Muslim countries. There are lots of domestic organ in OIC. For example: IDB, IINA ISBO and ISESCO (Brill, 2015). The Islamic development Bank is the crucial economic sector in the OIC that gives services to the member's states such as no-interest loans, fair participation which contribute to the development of social, political and economic prosperity. The Islamic Solidarity Fund (ISF) provides relief to the Muslim countries that suffer natural disaster. Another organization is that the Islamic Educational Scientific and Cultural organization (ISESCO) is established to the development of education sector.

In the perspective of education sector, Islamic ethics and values should be mobilized into this syllabus. In the field of science are emphasized to use of modern technology with the Islamic ideals with view to developing world tranquility and security. The Islamic States Broadcasting Organization (ISBO) was established for broadcasting news of Muslim countries with the radio and television programs. ISBO announces the ethics of Islamic Dawah and enhances the teaching of Arabic languages in the member states. International Islamic News Agency (IINA) was established to interchange of information among news delegation with crucial issue of social, political and also economic matters among member countries on the basis of Islamic ethics and Values (Brill, 2015). The Middle East and also Africa have been suffered as a lot confrontments and social movements on basis of Political changes in the last few years. For example: the Afghanistan war and the percussions that took place in Somalia, Iraq, Libya, Palestine, Mali, Yemen, and also Syria. However, the United Nation (UN), and other western bodies like the North Atlantic treaty Organization (NATO) and also European Union have made significant role with irrespective of the stances and most of the time to support these wars. This is because; they have a lot of interests these wars. On the other hand, OIC has tried to significantly to manage regional percussions in the Africa and also Middle East. Eventually, OIC's role has been acknowledged by the United Nation. For example: OIC has effectively and permanently involved in the Iraq war. When the Iraq invaded to the Kuwait in 1990, OIC had taken proper steps against this percussion.

From the perspective of Syria, OIC has made a significant role with proper taking steps for collaboration. OIC has suspended to the Syria from this organization (Brill, 2015). At the present time, OIC is playing a crucial role in mediation and collaboration for advancement. Considering these importance, OIC reached a compliance with the Syrian governments in Dec, 2013 to transmit humanitarian assistance and a combined OIC-UN mission to Syria. OIC is also

plying a crucial role to the United Nations and also international community as the recognized the Palestine like an independent country.

8. The role of Turkey into the middle east crisis as well as the Muslim World

The republic of Turkey is one of the most crucial countries of Middle East regions. Turks, Arabs and Persians are prevalent nation of these territories. All Arabic countries have been governed for a long time. However, the relationship between Arab and Turks have not been as consider of boss-labor affinity. Turkey has played as crucial role into the Middle East. This relationship has been annihilated after the First World War. All Arab countries have been separated on basis of First World War. At the present time, Turkey is a political and economic power in this region with prospecting fruitful collaboration in these territories. At the present crisis in the Middle East, Turkey is plying significant role into the Arab World. For Example; the president of Turkey Recep Tayyip Erdoğan has visited to the Arab world and North Africa (MENA) as well as he has achieved as colossal outstanding success. Over last seven years, his image has mutated significantly (Ramadan, 2012). His popularity and respect has enhanced for many multiple arguments. This is because, he has been elected and reelected president in this Turkey and even his antagonists despite their animadversion but they have confessed his creativity and administration of his government. At present, Turkey is advancing both at not only domestic but also abroad including less corruption, less confrontment, classical management and an outstanding economy.

After having attempted to change the Turkish foreign policy to the Arab World, South Africa, Latin America, East (China, India Malaysia, Japan) behind the reluctance of European Union and USA . It is also referred that the President Recep Tayeef Erdoğan's image has changed in the MENA conference on January 29, 2009 in Davos. At that conference, the Israeli President Shimon Perez claimed against Muslim and Palestinian people as a terrorist as well as Erdoğan interfered in his speech and he also stood up and left the room behind his dirty speech while the great multiplicity of Arab governments had been keeps silent (Ramadan, 2012). Mr. Erdoğan responded every question from the Israeli President Shimon Perez as well as protested against these false allegations and he also included that why Israel soldiers have killed a lot peoples as a genocide type at the Gaza in Palestine? The Arab world and Muslim looked on including astonishment and acclamation. Finally, he proposed to the United Nations General Assembly to recognize the Palestine as an independent country. Not only

Mr. Erdoğan is a triumphant president leading his country towards strong economic and political transparency but he also the champion of the international Palestinian cause. He cautions that if Israel intentionally control to the Mediterranean Sea, Turkey's Navy will take a proper steps as surveillance against them in the area.

After that, he has visited to the Egypt and Tunisia as well as he could get the overwhelmingly positive achievement. At the primary stages, he told the Ben Ali and Mubarak to tranquil and to accept the intentions of their people. After that, he has preserved the regulation of law, democracy and transparency and the Egyptian and Tunisian protesters heard his voice. In 2012, he visited to MENA in full self-confidence as well as he was on the right side of history (Ramadan, 2012). He attempts to solve ongoing crisis in the Arab World. Palestinians deserve as a democratic and also independent country as well as the Egyptian, the Libyans, the Tunisians, the Syria and all the Middle East exclusively Muslim explicit countries. His request is to both the Islamist group and also Secular group to divert the democratic system. He believes that democratic civil state is a very potential and exactly to the point. Mr. President of Erdoğan is very familiar with the substance of the ongoing debates. He attempts to solve this problem in the Qatar issues when Saudi Alliances have embargoed with the Qatar. Considering this importance, he sent the soldiers of Turkey with the bill of parliament to protection into the Qatar behind the falls allegations of Saudi alliance group.

The main objectives of democracy are to work for transparency and honor of the human being. For this reason, it is high time to take proper steps from worthless ideological debates to authentic policies and implementation. The Turkish president knows that democracy will not be secured without economic stability. For this reason, he visited The United States, the European countries (with Cameron and Sarkozy visiting Libya), the World Bank and the International Monetary Fund (IMF) as well as he achieved a lot of sectors. At the present perspective, The United States, the European countries, the World Bank, the China, Russia, Japan, and India are competing to outplay markets and to preserve monitoring over future regional advancement. For this reason, Erdoğan visited a lot countries at last seven years, for developing economic sector as well as Egypt, Libya, Tunisia, Yemen, Syria and other Arab countries as well as Muslim majority countries will study and also follow the Turkish example and involve in the dynamic situations(Ramadan, 2012). This may be the appearance a pole of forthwith democratic states supporting to reconcile Muslim with freedom, confidence, pluralism and prosperity.

9. Playing with Islam

The Arab uprisings are displaying that people of the countries are drawn to respect, honesty and also liberty but are not ready to commit treachery their customs and traditions and also religious faiths. But, the western countries encourage to the Arabian people for bettering with their countries policy. For example: when the Tunisia's Islamist Party an-Nahda has been elected as a democratic process, Tunisia's people to accept this election more intentionally. But western country demanded that it has a farce election. It is also included that The United states has established one terrorist group in the Syria as the name of ISIS along with lot of investment for the mass killing of Muslim Um-mah. They have pleased to play the games with Islam and Muslim behind a lot of falls allegations. It is also included that No one can contradict that the AKP party has come from the Islamic background (Ramadan, 2012). But, this party has achieved a success more easily into three categories. They are also religiously protective, geopolitically ready to vocation with Western governments and also economically mobilized into prevalent capitalist system. They have displayed momentous sincerity together with European Union and also exhibited important flexibility. However, last year, when a few soldiers attempt to happen as uprising and also change the present government. The western countries have contributed as keep a silent role and they also supported to the soldiers of Turkey with a lot of Investments.

The western countries can actually do business along with Islamist party in the Arab world with their self-interest. In these momentous economic and political games, the western countries have displayed in the past along with the monarchies or in Afghanistan that they have no serious problem in conducting with political Islam to preserving their self-interests. The main factor in the Middle East will be Israel. All the Islamic parties in the world have accepted momentous position against the Zionist state including also Turkey which is the reason for their capacious popular assistance including current government in Iran. For this reason, Israel attempts to control these states and also attack any countries without any reasons. The Islamists group may will be prepare to develop the democratic process and to sharing concentrically in the prevalent economic system. The western countries including European Union have supported antagonistic group in the Egypt with their self-interest for removing democratic first president (Ramadan, 2012). The western countries fear that when any Islamic party takes the power as well as they well changes the country more easily.

In the meanwhile, The BRICS countries do not have the analogous historical coalition with the Israel and they prepare to challenge the Western partiality towards the Arab World confrontation. The Islamic mention is at the momentous of the argument in the Middle East. Political Islam is at crossroad: it observes a lot of challenges and must deal along dueling self-interest. A magnificent approach can bestow the Muslim countries a consciousness of what is at stake. Most of the trends even some Islamic groups are plying along with Islam in endeavor to profit legitimacy (Ramadan, 2012). It is also included that there is no suspicion as well as Politics corrupts. Who, in the Middle East will be able to hold strong power while favoring the Islamic tradition, righteousness, transparency, no corruption, justice and also supporting to the Palestine with their independence from the Israel?

10. Recommendations

From the perspective of dissertation on above, some proper steps are to be taken for tranquility, stability and prosperity in the Muslim world on basis of Islamic peace and ethics as an activation of OIC with long-sighted organization.

- The role of OIC should be determined to the mutual collaboration among the Muslim countries on basis of Islam.
- At present, the Muslim world should be united any matters when any country faces some problems. It is also included that the Muslim world is gradually far away from the Quran and Sunnah.
- There are some allegations against Islam and also Muslim world. However, Muslim countries as well as crucial leader will response very strongly against any allegations on basis of Quran and also Sunnah.
- Islamic knowledge should progress intercultural proficiency through extending tolerant sensibility and acclamation for the right to hold extraordinary dependence, sentiments based on the acknowledgement of the profound significance and elemental independence of every Muslim in the world.
- The OIC's institutional structure as well as appropriate operation that can able to contribute in energizing the OIC that will be able to control the Muslim affairs and also contribute to tranquility among the Muslim states.
- The aims and objectives of the OIC will define as promoting mobilization among the Muslim countries and provide them assistance in the event of crisis either it is national or international.

11. Conclusion

The religion of Islam is the largest religion among others religions. It is not only a religion but also complete code of life. This religion teaches to the Muslim about meditate scholarly on differentiate things including new concepts to the tranquility and development for the advancement of society. This religion is not only wants spiritual but material benefits along with acquire the utmost belief. At the perspective of world history, Islam has conquered a lot of times. However, the 17 century, Islam has started to the collapse most of the sector in the world as well as the Middle East on behalf of forgetting to the holy Quran and lacking of unity. The Europe and West are played crucial one kind of games to the Muslim countries as well as the Middle East. At present, the relation between the West and Europe with Islam, exclusively in the territories of the Middle East will be filled with tension. This is because, the west epically, United Nation has played with this territory as an exploitation role and brought to the natural resources where three magnificent religions were grown. However, Islam and the Middle East countries should be playing significant role with the West as well as build good governance with efficient and fruitful strategy in serving the people.

REFERENCES

Al Quran

Al hadith

Ramadan. T. (2012). *Islam and the Arab Awakening*, New York: Oxford University press

Birdiqli1. F & Karadağ. A. (2016). *Desecuritization of the Relationship between Turkey and Other Islamic Countries in the Middle East*, Springer International Publishing, A. Farazmand (ed.), *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*, DOI 10.1007/978-3-319-31816-5_2805-1

Shahid. S. (2011). "Dynamics of Muslim World Politics & Organization of Islamic Cooperation", *Research Journal Ulum-e-Islamia*, Vol. NO. 20

Charter, OIC. "Charter of the Organization of Islamic Cooperation." Organization of Islamic Cooperation. March 14, 2008. <http://www.oic-oci.org/is11/english/charteren.pdf> (accessed October 28, 2017).

COMCEC. "Charter of the Organization of the Islamic Conference." Standing Committee for Economic and Commercial Cooperation of Organization of Islamic Cooperation (COMCEC). March 14, 2008. http://www.comcec.org/TR_YE/Yeni_Site_Dokumanlar/Basic_Documents/OIC_Charter.pdf (accessed October 29, 2017).

Dawn. "Parliament calls for neutrality in Yemen conflict." Dawn News. April 10, 015. <http://www.dawn.com/news/1175090> (Retrieved on October 28, 2017)

DeYoung, Karen. Saudi Arabia launches 'Islamic military alliance' to combat terrorism. December 15, 2015. https://www.washingtonpost.com/world/nationalsecurity/saudi-arabia-launches-islamic-military-alliance-to-combatterrorism/2015/12/15/ad568a1c-a361-11e5-9c4e-be37f66848bb_story.html (Retrieved on October 28, 2017).

OIC. "About OIC." Organization of Islamic Cooperation Permanent Observer Mission to The United Nations in New York. February 18, 2015. <http://www.oicun.org/2/23/> (Retrieved on October 28, 2017).

Sharifi, Arian. "Rethinking Mission and Priorities: The Organization of Islamic Cooperation." *Al-Nakhlah*. January 15, 2014. http://alnakhlah.org/2014/01/15/rethinking-mission-and-priorities-theorganization-of-islamic-cooperation-by-arian-sharifi/#_ftn2 (Retrieved on September 25, 2017).

Siddiqui, Tayyab. "OIC – Retrospect and Prospects." *Criterion Quarterly*. October 4, 2013. <http://www.criterion-quarterly.com/oic-retrospect-and-prospects/> (Retrieved on October 27, 2017).

Simpson, John. (2014). who are the winners and losers from the Arab Spring? November 12, 2014. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-30003865> (Retrieved on October 27, 2017)

Virzo. R. & Ingravallo. I (2015). *Evolutions in the law of international organizations*, Netherlands: Koninklijke Brill NV press.

Ahmad. M & Mehraj. S. & 2, Mohd Z. (2012). "Role of Islam towards Peace and Progress", *Research J. Humanities and Social Sciences* 2012; 3(4) 443-449.

Hill, D.R. (1993). *Islamic Science and Engineering*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

Khan, M.A. Muqtedar. (1999). "The Islamic Dimensions of the East Asian Economic Miracle." *The American Journal of Islamic Social Sciences*, 16 (4).

Islam. N & Sharma. S & Riyaz. A (2014). Peace in Islam in the light of Quran and traditions of Prophet Muhammad, Asian Journal of Multidisciplinary Studies, and Available online at www.ajms.co.in Volume 2, Issue 1, January 2014 ISSN: 2321-8819, (Retrieved on October 26, 2017).

Samuel. P. Huntington. (1996). Clash of civilizations and Remaking of the World Order. Simon and Schuster Press.

Charles Kurzman, (1998). Liberal Islam, New York: Oxford University press

N.K Singh. I. (2002). A Religion of Peace, New Delhi: Global Vision Publishing House

THE ANTI-COUP THEORY AND ITS APPLICATION TO INTERNATIONAL LAW AND ISLAMIC GOVERNANCE

Asst. Prof. Dr. Seyed Reza EFTEKHARI

Islamic Azad University - Gonabad Branch Iran, IR
sreftekhari@gmail.com

ABSTRACT

This paper proposes that anti-Coup theory in International Law can contribute to institutionalize normative axioms for protecting democracies. Here, I argue that legal theory and political integrity can provide appropriate grounds for coup resistance in two scales, regional and international. The international theory has two extremes of policy that states would take facing a coup d'état within every member state's sovereignty. The first extreme covers policies dominated by the principle of non-interference via either political approaches. The next is the status that is technically defined as anti-coup approach which is supposed to be presented in an uncompromising state of non-recognition of coup bearers and even of being neutral toward the situation. Here is the point where International Law may serve democracies because of its natural function. Accordingly, the regional theory seems more practical and achievable. My regional analysis of the theory focuses on Middle Eastern Muslim countries. The research will put the proposition on front that Islamic democracies or Secular ones in Muslim countries in the region should prove politically that they are not powerless to respond properly to the threats from within. Anti-coup in this arena is also a legal measure based of Islamic inter-state cooperation. The process in the form of multilateral agreements or agendas of Islamic Organizations will be discussed subsequently. As the conclusion I will engage in the argumentation about the accountability of the project and the very strong political and economic competitions and cultural ties governing the regional relations. The debate is expected to cover some institutional considerations in both international and regional scopes too.

Keywords: International Law, Democratic Governance, Islamic States, Legal theory.

I. INTRODUCTION

As theorized in some recent works, democracies are fragile (Issacharoff, 2007). They can be put in jeopardy from both outside and inside. Political activism is permanently empowering social, political and even cultural movements to appear as challenging critiques against local governance. To the extent they act as critiques for ongoing policies they may be tolerated by states and be protected by international norms. However, the hidden momentum of this activism may in some cases, take the form of anti-democracy plot rising as coup d'Etat in its harshest manifestation. The question is whether international law has a potential to create normative principles that facilitate international cooperation against this events. In other words, how legal activism can ensure the accountability of anti-coup measures in a global context?

This paper focuses on the theoretical basics of international law to examine its premises for a plausible framework to provide a set of rules in a promising order to support anti-coup theory. The primary idea will discover the existing concerns regarding the survival of democratic governance and institutions. Given that all coup d'etat are usually sudden unconstitutional acts, and are essentially defined as illegal or extralegal (Nardulli et. al., 2013) attempts for removal or displacement of an independent government (democratic one proposedly), I argue that such acts of force within a democratic state are not only against basic norms (Stone Sweet, 2007) of local jurisdiction, but they endanger the fundamental norms of international law and democratic governance. Here no differentiation is thematically proposed between traditional democratic thought and Islamic democratic governance in which Islamic norms are being practiced by economic administration or legislature. The focal theme of this paper tends to draw attention of Islamic political thought toward the necessity of intellectual protection for Muslim democracies.

As a matter of fact, it does not target the practical discussion or advising any instrumental approach based on political or ideological commonalities. Rather, I will try to ascertain how normative international law may or might provide us a better understanding of the importance and stability of democratic institutions facing extralegal or political counter-balance.

II. THEORETICAL FOUNDATIONS OF ANTI-COUP HYPOTHESIS

Is Anti-coup primarily advised as an approach to be a credible norm of international law or otherwise, to form a preliminary inter-state discourse? This paper suggests that anti-coup idea as a theory based on legal thought is different from well-known political hypotheses or built-in approaches normally applied

by administrative power to deal with challenges rising from political unrests. It basically originates from a contemplation in doctrinal issues of international law.

a. Constitutional Law and Sovereignty

Generally every coup d'Etat within democratic governance defined as an act of violence that aims at overthrowing existing legitimate sovereign state and, therefore might proceed through actions that are not authorized under the basic norms (Stone Sweet, 2007) i.e. constitutional rules. Perceived as an illegal and abnormal political move, coup is considered an outrage against: political and administrative governance, basic constitutional norms, and independent legislature. Coups have always been considered important events in the life of nations. 'They constitute an important subset of irregular transfers of political power that can have important and enduring consequences for a country's well-being' (Nardulli et. al, 2013).

As a political entity, sovereign state when backed by democratic values need not public's loyalty as a matter of survival. Furthermore, giving that the post-coup environment is exceedingly difficult to estimate (Thyne and Powell, 2014) research analysis may explain how tough conditions might be produced within democratic society. These conditions are experienced by

public in far greater harshness where coups are caused by other causalities like ethnic plurality, dominance or competition. This literature of coup events is more prevailing in research about coups in African territories (Lindemann, 2011).

Democratic regimes is supported by a culture of solidarity and norm continuity. Adversely, authoritarian regimes try overwhelmingly to buy loyalty by cash and in occasions, by force, while democratic loyalty spreads among public like a holistic spirit. It is for this reason that the demand for political and economic freedom as an essential factor encouraging social uprising within authoritarian regimes is much highlighted by Western leaders (Thyne and Powell, 2014).

b. International Law and Anti-coup Theory

International law sources and documents view coup events as domestic as other matters related to administration policies. These acts are studied and analyzed according to the current legal norms and regarding their effects on international relations and states' responsibility. International law theory outlines two extremes of policy that states would take facing a coup d'Etat within every member state's sovereignty. The first extreme covers policies dominated by the principle of non-interference via either political approaches. The next is the status that is technically defined as anti-coup approach which is supposed

to be presented in an unnegotiable state of non-recognition of coup bearers and even of being neutral toward the situation.

The notion under contemplation in this research can be referred to as states' legal and political perception of coups in the form of an illegal uprising against any democratic government. Two streams of research works are found analyzing the coups with regard to their nature and outcomes. Kelsen as a prominent professor of International law confirms the nature of the juridical coup and legitimize its upcoming constitutional norms (Stone Sweet, 2007). Professor Sweet in his scholarly paper suggests that a juridical coup d'Etat usually proceeds through the use of official powers delegated by the constitutional norms to the judicial authority (2007). There have been examples of highly authoritarian regimes in 1900s that have been replaced by democratic regimes through exercising this kind of constitutionality. Additionally, though some jurisdictions admitted Kelsen's theory that coups in untainted forms may give validity to the uprising regime, there are examples in which courts have preferred to base it on doctrines of international law and policy (Mahmud, 1994).

The second stream covers researches which directly focused on regular military coups around the world. They rely of practical evidences and affirmatively report the important role the military has played in major regime transitions (Thyne and Powell, 2014). However, the almost only example that should trigger international sensibility is what happens within democratic states in the form of military coup against a legitimate government.

III. APPLICATION OF THE HYPOTHESIS TO ISLAMIC GOVERNANCE

By Islamic governance I mean states in which firstly, Islamic rules and prescriptions are observed by legislature to be practiced constitutionally in different aspects of nation's lives and in social relations; and secondly, administrative authorities and the governmental bodies are elected and pledged to democratic principles while these bodies are diversified and led according to a liberal unbiased thought.

As noted before, anti-coup theory can be historically applied to the regional Islamic societies based on International law. Regional analysis of the theory simply focuses on Middle Eastern Muslim countries. The research will put the proposition on front that Islamic democracies or Secular ones in Muslim countries in the region should prove politically that they are not powerless to respond properly to the threats to local democratic institutions. Anti-coup in this arena is also a legal measure based of Islamic inter-state cooperation. The process in the form of multilateral agreements or agendas of Islamic Organizations will be

discussed subsequently. As the conclusion I will engage in the argumentation about the accountability of the project and the strong political and economic constructions and cultural ties governing regional relations. The debate is expected to cover some institutional considerations in both international and regional scopes too.

a. Convergence in the Contexts of Anti-Coup Policies

Anti-coup policies also should be traced arguably in a national environment. Local institutions as defined in their structure and function as well as public conscience may respond respectively to the coup attempts.

The response to coup attempts in domestic level is a two-faceted phenomena. Normally every action regardless the authoritative measures it uses leading to a coup event is in conflict with basic norms. These norms includes a wide range of legal and constitutional rules. The act may be targeted as a crime against public good and legitimate governance. It may be punished as treason. Furthermore, public may find it in conflict with its prevailing norms and conducts. This idea which has been frequently called public conscience is an undisputable part of democratic society. I argue that this second category must be properly conceptualized to be a grounding discourse in international law for reframing anti-coup policies.

b. Protection of Islamic Democratic State

Political changes of recent decades provide us some cases of Islamic countries in which social trends along with a considerable part of authoritative governance have had longstanding struggles for establishing democracy. Attempts in different situations were concentrated on drawing protective lines around the legal status and political party (Issacharoff, 2007) like western democracies. Thyne and Powell (2014) have conducted a thorough research analyzing many cases of coup events and suggested accordingly that setting up a democratic system is a neat rout to establish a legitimate government and to assure international support. Though most of the Islamic countries in the Middle East and Africa are traditionally governed by authoritarian regimes, there are other countries in the region that have a history several decades of practicing democratic tradition. Basically, these Muslim democratic states, though few in number and practice, have far qualified as live democracies. Unfortunately, democratization among Muslim

countries has faced fierce challenges arising from political and legal shortcomings. Few states that practice modern liberal democratic doctrine are driven to promote two priorities of protecting a flourishing democracy and at the same time fostering Islamic values and principles.

Some of the scholarly works in recent years have found that coups are most likely to happen when governments face situations such as economic or legitimacy crisis (Belkin and Schofer, 2003; Thyne, 2010). However, this is hardly the case with democratic Muslim countries where poor economic conditions cannot trigger public harsh critiques and the problem of legitimacy does not typically exist. Legal scholarship asserts that Muslim states have been engaged in warfare less than many non-Muslim states in modern era (March and Modirzadeh, 2013). It principally supports and theorizes the idea that the convergence and commonality among Muslim states can bring about the ground for practicing anti-coup policies because of the dominant cultural values. Besides, they are geographically share a critical stance in a region that may shape new international relations.

Some Western authors have referred as complicating factor to the fact that the removal of authoritarian regimes in Islamic and Arabic area prepared the ground for extremist Islamic government to rise (Chaabra, 2013) instead of creating a democratic regime. Apparently, extremist are not a part of Islamic campaign for democratic governance. They are considered representatives of the ideology that legitimize and justifies war against Muslims and non-Muslims alike to spread Islam and for the removal of man-made systems of governance (March and modirzadeh, 2013), while modern Muslims scholars have been exceedingly attempted for the idea of Islamic governance in a democratic context.

IV. INTERNATIONAL MECHANISMS OF ANTI-COUP

a. Democratization and International Institutions

Ani-coup policies advised and widely adopted by states and institutions are new and wise. However, it is suggested that few coups actually happen in democratic regimes (Thyne and Powell, 2014). This fact seems plausible when we notice that in these systems political and cultural ground justifying juridical coups (Stone Sweet, 2007) or quasi coups are missing. As a matter of fact, international institutions have found it appropriate as well as indispensable to undertake as their duty to encounter coup attempts in democratic states based on influential and well-documented approaches.

Existing policies adopted by states and international bodies consist of a variety of economic, legal, and political instruments. Western leading states have

always shown their pledge to their democratic alliances, though these policies seem biased in many cases. US policies mandates the suspension of aid in the event of a coup ranging from military assistance programs to the Peace Corps. International organizations like Organization of American States (OAS) and the African Union (AU) apply similar policies. These policies are mechanisms to suspend the membership of the member state when undergone a coup (Thyne and Powell, 2014). The afore-mentioned policies if managed by United Nations organization and its bodies may consist of a more diverse nature.

C. Conceptual Agenda of Anti-coup Policy

Theoretical foundations of the idea of anti-coup in international law are categorically conceptualized in many constitutional documents. International law document however are much more open to interpretations toward framing a conceptual outline of the theory.

International law doctrines like principle of sovereignty and the principle of equality requires states' proper responding to the acts that are threatening the democratic regimes from inside when democracy is seen as a common legacy. Summarizing legal discussion so far it can be proposed thematically that along with democratization approach worldwide the anti-coup theory should be conceptualize in the interpretive scope of International law.

1. Suspension policies as exercised by some states and international bodies must be generalized to the performing UN institutions with a detailed and precise set of basic rules. Suspension does not mean international expectation for political turmoil to come to stability or taking any actions interfering internal affairs.
2. Democratic concepts have always been articulated as normative basics in international law. A huge literature shaped around these concept and many theoretical attempts been made to revise and purport a common understanding of them.
3. Democratic rules and paradigms should be rephrased for bringing a new generation of legal identification among nations toward democratic governance. Muslim societies are far more in need of this campaign.
4. International conventions and multilateral and bilateral agreements can contain provisions promoting and reinforcing democratic cooperation. These documents with either nature can ensure the stability of democratic governance facing coup events.

V. CONCLUSION

This paper argues that legal theory and political integrity can provide appropriate grounds for coup resistance in two scales, regional and international. The international theory has two extremes of policy that states would take facing a coup d'état within every member state's sovereignty. The first extreme covers policies dominated by the principle of non-interference via either political approaches. The next is the status that is technically defined as anti-coup approach which is supposed to be presented in an uncompromising state of non-recognition of coup bearers and even of being neutral toward the situation. Here is the point where International Law may serve democracies because of its natural function. Perceived as an illegal and abnormal political move, coup is considered an outrage against: political and administrative governance, basic constitutional norms, and independent legislature. Coups have always been considered important events in the life of nations. International law sources and documents view coup events as domestic as other matters related to administration policies. These acts are studied and analyzed according to the current legal norms and regarding their effects on international relations and states' responsibility. International law theory outlines two extremes of policy that states would take facing a coup d'Etat within every member state's sovereignty. The first extreme covers policies dominated by the principle of non-interference via either political approaches. The next is the status that is technically defined as anti-coup approach which is supposed to be presented in an unnegotiable state of non-recognition of coup bearers and even of being neutral toward the situation.

Regional analysis of the theory simply focuses on Middle Eastern Muslim countries. The research will put the proposition on front that Islamic democracies or Secular ones in Muslim countries in the region should prove politically that they are not powerless to respond properly to the threats to local democratic institutions. Anti-coup in this arena is also a legal measure based of Islamic inter-state cooperation. The process in the form of multilateral agreements or agendas of Islamic Organizations will be discussed subsequently. International law doctrines like principle of sovereignty and the principle of equality requires states' proper responding to the acts that are threatening the democratic regimes from inside when democracy is seen as a common legacy. Summarizing legal discussion so far it can be proposed thematically that along with democratization approach worldwide the anti-coup theory should be conceptualize in the interpretive scope of International law.

REFERENCES

- Belkin, Aaron; Schofer, Evan (2003) "Toward a Structural Understanding of Coup Risk", *Journal of Conflict Resolution*, 47 (5) pp. 594-620
- Chaabra, Amit K. (2013) "Autumnal Rage: Playing with Islamic Fire", *University of Penn Journal of International Law*, Vol. 34 No. 2 pp. 398-409
- Issacharoff, Samuel (2007) "Fragile Democracies", *HARVARD LAW REVIEW*, Vol 120, No.6 pp. 1405-1467
- Lindemann, Stefan (2011) "The Ethnic Politics of Coup Avoidance: Evidence from Zambia and Uganda", in: *Africa Spectrum*, 46, 2, 3041, available at: www.africa-spectrum.org
- Mahmud, Tayyab (1994) "Jurisprudence of Successful Treason: Coup d'Etat & Common Law", *Seattle University School of Law Digital Commons*, Vol. 27 pp. 49-140 available at: <http://digitalcommons.law.seattleu.edu/faculty>
- March, Andrew F. & Modirzadeh Naz K. (2013) "Ambivalent Universalism? Jus ad Bellum in Modern Islamic Legal Discourse", *European Journal of International Law EJIL*, Vol. 24 No. 1 pp. 367-389 available at: <http://ejil.oxfordjournals.org>
- Nardulli, F Peter; Martin, Michael; Slana, Michael; Toosi, Sina; Bajjalieh, Joseph, (2013) "The Coup D'etat Project", *Cline Center for Democracy, University of Illinois*
- Stone Sweet, Alec (2007) "The Juridical Coup d'Etat and the Problem of Authority", *YALE LAW SCHOOL*, Vol. 08 No. 10, pp. 914-928 available at: http://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers
- Thyne, Clayton (2010) "Supporter of Stability or Agent of Agitation? The Effect of United States Foreign Policy on Coups in Latin America 1960-1999", *Journal of Peace Research* 47 (4): pp. 449-461
- Thyne L, Clayton; Powell, Jonathan M (2014) "Coup d'etat or Coup d'Autocracy? How Coups Impact Democratization, 1950-2008", *foreign Policy Analysis*, 0, pp. 1-22

www.kartepzirvesi.com

KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ | CALIŞINCA OLUYOR